

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100167 5443

V

Sahlgrenska Sjukhus-
Biblioteket.

sk

ur

ig

7

Centralbiblioteket

Tidskr.
Sv.

Handwritten signature or initials

S w e n s k

L i t e r a t u r = T i d n i n g,

utgifven

•

Stockholm och Upsala.

1 8 1 7.

Tionde Bandet:

Januari—Juni. (N:o 1—26).

Sahlgranska Bokhus-
Biblioteket.

U p s a l a,

hos Zeipel och Palmblad.

SECRET

SECRET - 21000000

SECRET

SECRET - 21000000

SECRET - 21000000

SECRET - 21000000

SECRET

SECRET - 21000000

S w e n s k

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 1.

Lördagen den 4 Januari

1817.

R e c e n s i o n :

Försök till en ny Svensk Statistisk Journal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid. 2:dra Häft. 63 sid. 3:dje Häft. 72 sid. 4:de Häft. 75 sid. Sthm, Cederborg & Comp. 1816, 8:o.

Med denna titel har, under det förflutna året, utkommit ett Arbete, som, för de wigtiga ämnen, hvilka deri till afhandlande upptagas, wi anse wara vår pligt att anmäla. Af den anledning att en, i första häftet påbörjad, Artikel, utgörande det hufwudsakligaste af samma häfte, icke der blifwit afslutat, utan widare upptagit de 3:ne påföljande, samt icke för, än med slutet af sjerde häftet blifwit fulländad; hafwa wi, för att icke anses bedömma halfgjorde werk, afböde sjerde häftets utgifwande, som inträffade i Sept. Månad. En annan anledning till dröjsmål har derjemte uppstått; och wi tro att den skall inses, lika utaf den del af Allmänheten, som läst sjelfwa arbetet, och af den, som ännu kan göra sig den mödan att

läsa det. Den begärlighet, hwarmed hwarje patriotiskt arbete förjennar att emottagas; de åtagander, Utgifwarne uti Inledningen sig tillädr, och hwilkas wigt de tyckas hafwa erindrat sig, då de sjelfwe kallat det „ett stort och wigtigt företag, på en swår och söga hanad wäg,“ den redbara godhet, som wi igenkände i första häftets första Artikel; alle detta qwarhöll oss wid förhoppningen, att den andra Artikeln, hvars början i första häftet, redan wisade ett astagande värde, skulle antingen i fortsättningen höja sig i redbarhet, eller också snart lemna rum åt andre artiklar, afhandlade på ett sätt, som mera swarande till Allmänhetens billiga fördran. Under den tid, som en säsång wäntan i denna del meddragit, har antalet af ämnen, hvilka inom samma Artikel framställas, wuxit till en sådan höjd, att Nre., för att icke öfwerstiga den gräns för widlöfsheten, som honom åligger iakttaga, icke får, hwarken till utredning eller omdöme, sätta sig wid flera, än blott en ringa del af dem; eller ens lemna sig till all den fullständighet, som hwardera af desse annars wiserligen för-

hente; Att upptaga Arbetets Huswudsaktiga innehåll; att gifwa grundade begrepp om dess hätt; att gifwa rätt är en del af de sanningar, of wiserligen icke nytt, men lifsfult särdeles värde, som deri onekeligen finnas; att fortelligen wederslägga en del af de märkwärdiga paradoxer, som der meddelas; och att, till närmare efterfinnande, samårka en del af de framställningar, hwilka föresallit Rec. måttige att åstadkomma skadliga intryck; är allt hwad Rec. wägar företaga sig; Och då han således nödgas, i utredning och omdöme, förbigå mycket af det anmärkte Arbetets innehåll, är han skyldig sig sjelf att här förklara det detta ingalunda sör af något sådant uppsåt till förminskning i begreppet om Arbetets värde, som, i dylika fall, Höf. wanligen är benägen att hos sin Rec. igenfinna.

Första Häftet börjar med en Inledning utan titel, deri Utgifwarne, redowisa Arbetets anledning och ändamål. Den första utspjordes af tankan på Södermanlands nuwarande bekymmerfulla ekonomiska ställning; och det sednare of hagen att, genom upplösning och uppgift af hjelpemedlen, bidra till återwinande af ett lyckligare allmänt tillstånd. Att i båda afseenderna, ett werkligt, och sällskteligen ganska berömligt allwar följt Höf. i dess uppsåt, anser Rec. för pligt och ett nöje, att fullkomligen witsorda; men olyckligt wis är hos denna tidens fleste Höf. i statistiska och ekonomiska ämnen helt annat uppsåt, och helt annat upplysningen och förmågan. Någon plan för arbetet, eller något särskilt statistiskt system har icke blifwit anmärkt; men också är man, efter att hafwa läst arbetet, icke mera fressad att tro det Utgifwarne sjelfwe haft någordera. Utom de framställningar, hwilka sedermera i samman-

hang med arbetets särskilda Artiklar, och deri upptagna ämnen, ä äro framkomna, finnas här twenne, som Rec. tror att Utgifwarne borde utelenna. Den första, pag. 5. innefattande den underrättelse, att „i sednare tider knappast något är framstutit, på hwilket icke Jordbruket sätt widtännas någon ny börda“ är icke sann, men dock oroande; och är, såsom sådon, klanderwärd. Man kan ej neka, hwarken, å ena sidan, att i förhållande till allmänna penningställningen, äro jordbrukarens krono, utlagor i penningar alltför höga, eller, å den andra, att, i förhållande till Statens behof, äro de allt för små; men då orsakerna till stridigheten i dessa förhållander ensamt ligga i de finans- och handelsprinciper man i Sverige länge följt; så kan hwarje Författare, äfwen då han skrifer för att undanröja samma orsaker, icke wara nog på sin wakt, för att icke göra tyngre den börda, som ej kan lättas, d. w. s. för att ej nedtrycka hagen att den bära. — Den andra, pag. 8, utgör ett litet indirekt utfall emot „årstreliga företräd-årstreligheter till wiså högre embeten.“ Då i Sverige intet enda embete gifwes, dertill årstreliga företräd-årstreligheter existera, om icke en wis Postorsyftla i Skåne, hwilken äter icke kan räknas till höga embeten, så lärer swårigen denna framställning kunna anses wara annat, än ett utfall emot det årstreliga adelskapet. Så wälkommen en grundlig afwändling warit, angående det årstreliga adelskapets nytta eller skadlighet för samhället; derof man sedermera funnat förhoppas antingen dess afskaffande, eller ock dess bibehållande frist från klander (ey afund får det icke mera af någon tänkande man), så otydligt tycks deremot hwarje annat utfall emot desamma wara. Allt hwad som, äfwen i minsta måtto, bi-

9
drager till, eller blott påminner om fordnas
tidens partie, sinne och ståndssagg, kan icke
nog omsorgsfullt undvikas; och det hade här
 varit så mycket lättare, som U-gifvarne anmäla
 te de ämnen, uti hvilka de ämnade skrifa,
 det kånkhända war öfverflödigt att också upp-
 gifwa de, uti hvilka de icke ämnade skrifa.

Till förswar för det ärfeliga Adelskapet
 höfwa flere goda försätare, kånkhända selaks-
 tigt nog, anmärkt, att så länge Roms patri-
 cier ägde anseende och inflytande i republiken,
 war Romerska folket inom sig lyckligt, och
 republiken herre öfwer världen; men sedan
 deras anseende småningom aftagit, och deras
 inflytande upphört, uppkom anarchien, som
 åter gaf despotismen åt decemvirerne, hwar-
 efter den öfvergick till Kessarne, och beredde
 det allmänna tillstånd, derunder det blef lätt
 för Görherne att underkufwa Rom, emedan
 Roms folk, sedan det förlorat friheten, ägde
 ingenting mera att försvara: att alla civilise-
 rade Länder, utom norra Amerika, ännu äga en
 ärfelig adel; att i ett regeringsätt af blån-
 dad makt är en tillfats af aristokrati nöd-
 dig, för att moderera både den monarkiska och
 den demokratiska, af hvilka den också, i sin ord-
 ning, modereras; till bewis hwarpå man er-
 indrat, att så länge aristokratiska och demo-
 kratiska makterna varit fins emellan ense, har
 alltid sctheten varit bewarad, då deremot för-
 sta steget till des underkufwande alltid legat i
 machiavellisemens bekanta regel: Divide &
 impera; att sjelfwa olikheten i tilldelandet af
 de själs, och kroppsförmågenheter, hvilka upp-
 lyfta människorna till wärde och anseende,
 wiktat, det naturen sjelf, i sina daningar,
 icke antagit jemlikhetsystemet; — att philo-
 sophernes alla Bemödanen att göra människor-
 na klokare och fullkomligare, än sjelfwa na-
 turen, varit föfång, och då de varit af

10
makten underfödde, gifwit blott bedröfliga
 resulater; att af fördomar, den är bättre,
 som påminner om fäderneslandets wackra Sas-
 gar, och försäders dygder, än den, som har
 ingen annan grund än blot favoreuren för ös-
 nabeliket, eller blot lånar sin kraft af pengar
 och mat; man har till och med påstått att af
 sjelfwa det lilla enskilda onda, som ansågs
 ärfeliga fördomen, fallenhet till högmåd, ofta
 uppkommer ett allmänt godt, nemligen sal-
 lenhet till sjelfständighet i tänkesätt, hvil-
 ken egenkap åter, hos ett fritt folk, utgör
 ämbetsmannens och medbergarens yppersta
 wärde; emedan den utgör en säkerhet för scthetens
 bewarande; men åter fallan, kånkhända aldrig,
 igenfinnes hos den, som, istån ungdomen,
 want sig att frypa lågt, för att lifwa högt;
 och man har ännu också trott det Adelska-
 pet, för att vara Adelskap, måste vara ärf-
 teligt; eftersom desamma annars wore blott
 en påböring i sctångans rangsjuka, och utan
 någon tänkbar nytta för det allmänna; men,
 — man må, af allt detta, också antaga eller
 förkasta hwad man will; så är dock, i alla
 fall, wigt, att uti ingen tid har ett utfall
 emot det ärfeliga Adelskapet varit mindre
 billigt, än i denna. För att öfvertygga sig
 derom, behöfwer man blott estersinna hwad som
 tilldragit sig sedan den tid, då Adels makt
 och rikedom gaf åt des medstånd en grun-
 dad rätt till misundje och scttrytsämhet. Den
 börjades egentligen under Drottning Christi-
 nas minderårighet; men upphörde under K.
 Carl X:s och påföljande regeringar. Denna
 Konungs stränga reduktion; den souve-
 raina makt, som af honom och hans son ut-
 öfswades; och den förökning till mer än en tres-
 djedel i adeliga familjernes antal, som under
 desse Konungor tillkom, frantog adeln all stor-
 rikedom, tillintetgjorde des makt, och neds-

fatte det anseende. Intill 1789 innehöll wäl regeringsformen, att alla högre embeten skulle med Adelsmän besättas; men verkställigheten wisade att dermed aldrig förstods annat, än att ofrälsemannen borde, innan han till dem framkom, ablas: och i sjelfwa det fria England klagar ofrälsemannen ännu icke, öfwer att ej, såsom sådan, äga säte i Öfwerhuset; men emottager det då han blir Lord. Sådant war också allmänna tankesättet i Sverige; och Riksråderne, Grefwarne Stockenströms och Herrmanssons, samt Friherre Liljencrantz, GeneralAdmiralen af Trolles och Presidenten Friherre Hofirs framkomst till höjden af embeten, wärdigheter och prydnader bewisade, att lyckan ingalunda war ofrälsemannen fönekad. Den förändring i regeringsföretaget, at hwilken parti-andan at 1789 lemnade tillfälle, och som, genom Säkerhetsakten infördes, gaf i sina följder en sakernas ordning, derunder Adelsns hwarje företrädesrätt, i befördringswägen, till Statens embeten förswunnit. Wär nu gällande constitution har ifrån Säkerhetsakten öfvertogit budet om en särskild rätt för frälsemannen och en särskild rätt för ofrälsemannen till wisas embeten, dem emellan lika fördelade; men deremot synes likwäl den erindran kunna ägarum, att då all befördringsrätt hufwudsakligen borde affe Samhällets allmänna wäl, framför alla partiella intressen; och samhällets wäl åter icke medgifwer annan befördringsgrund, än företräde i förtjenst och flitlighet, så kan också hwarje annat band, derwid såstade, lägga ett stadligt hinder i det hufwudsakliga ändamålet. Utskaffandet af hwarje sådant band, och ett constitutionelt bud, att ständsegenkapen aldrig finge utsluta ofrälsemannen från något embete; samt ett stadsgande, att förslag upprättades till alla em-

beten, derwid således ofrälsemannens meriter framkommo till jämförelsen med frälsemannens, skulle kanhända bättre uppfylla både samhällslets allmänna och personernas enskilda fordran, än det bud, hwilket ibland oss bibes håller, och skall till efterwerlden öfwerföras, minnet af ett litet misshällighetsföd, som redan rådt för länge. — Franska revolutionen utestodt från alla embeten hela den Adel, som saknade revolutionsförtjenster; men war wäl franska folket dertföre lyckigare? Contrarevolutionen gaf ett ombyte af embetsmän, men är det wäl gifwet, att Frankrike wunnit derpå? Det är icke embetsmannens stånd — sågom det ofta — men ensamt hans dygder, redlighet, snille och sjelfständighet i tankesätt, som ingå i samhällslets intresse att äga: och den som dert äger företräde, bör af ingen ständsfråga tillbakahållas. — Det, har, till äfwenlyrs, för länge uppehållit sig wid detta ämne; men han skall aldrig underlåta att ifra emot allt, som kan stadligt verka på sinnesställningen, och af sådan stadlighet känner han ingen större än ständsflitaktigheter. Han döjer icke derunder några aristokratiska tankesätt. Han tror att en adel, som undantrog sig jemlikhet i statter till Staten, eller undanhöll sig, då frågan wore om förswar för fäderneslandet; eller som fordrade att, utan företräde i förtjenst och flitlighet, framkomma till statens embeten, wore ett ondt i staten; men han tror också att ett odelskap, utan alla förtjädsrättigheter, icke wore adelskap. Om han för dessa tankesätt ogillas, skall han dock bibehålla dem, och skall då, i detta ämne, som i flere andra, söka tillfredsställelsen i den påminnelse, som Jörf. till boken de L'heroisme ger: Il ne faut pas toujours l'esprit juste pour suivre l'opinion la plus commune du moment; mais il en faut pour

être, dès aujourd'hui, de l'avis, dont tout le monde ne fera que dans 20 ans.

Första Artiteln lemnar „Kort topografiska och statistiska uppgifter om Sverige,“ och bifogas af en ganska upplysande Tabell. Sverige indelas i 17 delar, hwilkas särskilda areala widd, längd och bredd, större flödar och floder, äro på tabellen upptagna. Sveriges hemman, de skattefogda lägenheterne inbegripna, uppgifwas wara 70,808, på en areal, widd af 3,871 qwadratmil. Folkstyrkan war år 1813 inalles 2,407,206, deraf mantalskrifne män woro 686,101 och qwinnor 745,275; men återfloden war icke mantalskrifne. Jordbrukande män woro 577,748; men deraf woro blott 343,050 mantalskrifne, hwilken arbetsstyrka, fördelad på jorden, ger blott 29 på hwar qwadratmil, samt ej mera än 5 på hwar helt hemman. Norra delen af Sverige, istån och med Gifselborgs Län, till polkirkeln, innehåller mera, än hälften af hela rikets areala widd; men knapt en tiondedel af des mantalskrifne folkstock. Lander är söda odlade; och produktionen uppgifwes bestå förnämligast i victualier och lärker. — I Norrlands nio städer uppgår folk mängden inalles icke till mera än 14,490 Innevänare. — Sveriges alla städer, 86 till antalet, ägde år 1814 en folk mängd af 223,661 personer, af hwilka det egentliga borgerskapet utgjorde, i mantalskrifne människor, icke mera än 30,729. Städerna ägde likwäl, utom Tomter, Trädgårdar och impeditenta, en donerad jord af 31,655 Tunmland. Dessa uppgifter äro tagne utur skrifttryckta skrifter, och äro således icke nya; men äro alltid af ett sannt värde, och nödvändiga att känna.

Rec., som fullligen tror, att den som öfwar Sveriges jord, förskier Sveriges styr-

ka, anser uppgiften om Norrland wara af särdeles wigt; emedan den synes påminna om det tillfälle, som denna stora del af riket lemnar, att genom uppodlingar och rubbyggen, der winna en tillförlätlig ersättning för den förlust wi gjort af Finland och Pommern. Till hoppet att, ännu i våra dagar, kunna umbära finska handeln, ger samma uppgift en grundad anledning. Genom strömsrensningar skulle Norrland kunna snart förse Stockholm med wet, och den dubbla werkan, som de skadliga wattenförlustarnas afrippning och fogarnas förminskning, skulle medföra till klimaterns förbättring, wore grundläggningen till fördubbling i Sveriges styrka af produktion och folk mängd. Detta nationalföretag skulle wisserligen, utom nytan i våra egna dagar, wittna insår efterwerlden om vår kloshet, war patriotism, till och med om vårt mod att ingå i stora företag; och skulle kunna hända, wittna lika fördelaktigt om oss, som sjelfwa Götha Canal; men skulle icke hafwa, på långt när, fördrag lika ansträngningar.

Verksamheten af det löste, som 1809 års Ständer gåfwo nationen, om förbättring i representationsättet, upphålles af brister i Statistisk kändedom; och då, ehuru obestämdt detta hinder är, man terde kunna antaga, att med statistisk kändedom, i sådant afseende förstås kändedomen om folkstyrkan inom hwarje samhällsklass af medborgare, samt förmyndighetsfördelningen; så synes anledning wara att hoppas, det de upplysningar som tabellverket ger, och som Landshöfdingarne, hwar i sin provin, äro i tillfälle att widare gifwa, emsöder underrätta hindret; och allmänheten har alltid förbindelse åt de Skrifwäre, som underrätta om, eller bitraga till sådana framsteg.

Forts. följer.

A n m ä r k n i n g.

Några ord sålles i fluret af No 50, si-
sta Årgången, om det rykte som ofta för-
nimmes, att läror, hvilka med den så kallade
Nya Skolan i Swenska Litteraturen anses stå
i någon frändskap, eller (som uttrycket ljuder)
„läror, som man innesattat under be-
nämningen den Nya Skolan,“ äfwen från
cathedrar i Upsala „meddelas åt den studerande
ungdomen.“ Det har kommit till Redak-
tionens kännedom, att några Tidningens
läsare af detta ofskyldiga yttrande dragit con-
sequenser, som alldeles icke i selswa yttrandet fin-
nas. Meningen är helt enkelt den, att då Tidningens
Redaktörer, af hvilka de, på hvilka man så-
stat den mesta uppmärksamheten, bo inom Upsala,
nyligen i ett allmänt dagblad blifwit anklagade
för att utsprida grundsatser som rakt leda till
Irrreligion och Immoralitet, äro både deras
vänner och deras fiender så mycket mer be-
rättigade att af dem i detta ämne fordra en
bestämd och fullständig förklaring, som det sä-
ges att äfwen från en och annan lärostol ett
framställningssätt höres, hwilket mer eller
mindre skall bära tycke af ett nyare systems å-
sigter. Hårtill kommer, att, då den ewange-
liske Bibliska Christendomen och den derpå
grundade orthodoxa Theologien wid detta Uni-
versitet läras i den strängaste reahet och full-
komligt fräa från alla nyare modifikationer, å-
lägger denna omständighet Of, som blifwit
bildade wid samma Universitet, en ny och wig-
tig förbindelse att vederlägga Allmänna Jour-
nalens falska och förvrängda framställning af
wåra filosofiska satser; enligt hvilken fram-
ställning, i fall den wore riktig, det re-
sultat skulle följa, att den fräckaste Anti-Chri-
stianism ibland de yngre Cives Academici
ärostat sig, i trots af deras förträffliga lära-

res rena och grundliga religiösa. Redaktio-
nen är twertom af den tankan, att den spe-
kulativa theori, hwars högsta religiösa och
moraliska begrepp det började Swerets För-
fattare är selsatt att inför Sweriges lites-
rära Publicum utveckla, öfwerensstämmar i
sin religiösa sfsning, om icke punktligt efter
bokstafwen, dock i selswa mårgen och själen
med den orthodoxa Protestantismens theo-
logiska system, hwars sublima anda en lång
tid af det herrskande tänkesättet varit mis-
känd. Redaktionen begär, för sig, ingen-
ting widare, än den råttvisan att få åtmin-
stone försöka ett försvar, innan hon sak-
fälls såsom kårterst och gudlös. Hon har
begynt sin förklaring, och hon önskar att
man må afwaktia dess slut, innan man bryter
stafwen öfwer henne. Det är desurom icke
blott några få individer, som den Allmänna
Journalens anklagelseakt angår, utan en tal-
rik mängd af fring hela fäderneslandet sprid-
da personer, af alla åldrar, kön och stånd,
eller alla dem, hvilka betrakta den så kallade
Nya Litteraturen ur helt andra synpunkter än
de af Redaktionens fiender angifaa. Wid
selswa det missförstådda yttrandet är föröf-
rigt att märka: först och främst, att ordet
Catheder betyder lärostol i allmänhet, eller
hwar och en plats, från hwilken någon, of-
fentligen eller enskildt, inför en samling af
åhörare meddelar undervisning; för det an-
dra, att de läror, som mindre kuanige stund-
om „innesatta under benämningen den
Nya Skolan,“ ofta icke äro denna Skolas,
emedan, enligt de confunderade föreställningar
som mången ännu har om denna Skolas lä-
ror, det icke behöfs mer än att i fördrag och
tonkar mer eller mindre ofwika från en wig-
medertagen praxis, för att genast räknas till
de „Nya Litteratörernas“ förbund. —

Bihang

III

Svensk Literatur = Tidning.

N:o 1.

Januari.

1817.

Lärda Nyheter.

Upsala:

Efter förut utfärdade Program öfverlemnades Akademien Rector Magnificus Profeforn och Bibliothecarien Mag. Pehr Fab. Kurvillius med ett tal: *Monita quaedam circa Crisin Poëmatum imprimis antiquiorum*, det af honom för 4:de gången förda Rectoratet till Theol. Profeforn, Th. Vicariatens Mag. Swen Lundblad.

Decani för nämft. Wårtermin äro i Theologiska Faculteten: DomProfen Doct. J. Winbom. I Juridiska: Profeforn Doct. L. G. Stabenius. I Mediciska: Profeforn Doct. J. Åkerman. I Filosofiska: Græc. L. Profeforn Mag. J. O. Håjer.

Lund:

Decani under innw. Rectorat äro i Theologiska Faculteten: DomProfen Doct. C. Wåhlin. I Juridiska: Profeforn Mag. F. Cederfjeld. I Mediciska: Profeforn Doct. C. J. Münck af Rosenfjeld. I Filosofiska: Botan. & Decan. Profeforn Mag. E. Ågardh.

N. Lande Camreraren Doct. S. Enfa Fen Emerentia Soph. Lycko född Hjelm har till Akademien disposition öfverlemnadt en summa IIII R: d. B: o, hwaraf årtiga rånant skall omwändas till Stipendium för en Scuderande härstädes.

Skara:

Den 2 Octob. Redde Rectoratombyte wid Kongl. Gymnasium härstädes, då Theol. Lectorn och Profen Doct. Carl Joh. Knös, efter hållt tal, öfwer den frågan: *Versionibus Codicis Sacri tam felicibus auspiciis inter tot*

Nationes divulgatis, utrum minui an augeri debeat nostrum Textus ipsius Originalis studium, öfverlemnade Rectoratembetet till Theol. Lectorn och Profen, Theol. Cand. Mag. N. Kullander.

Gymnasti-Adjuncten Mag. C. Tengborg har blifwit utnämnd till Rector wid TrivialScholan härstädes.

Den 24, 25 och 27 September hölls Prestmöte härstädes, efter förut af Stiftets Dikstöp utfärdad kallelse. Officiarii härwid woro: *Præses*: DomProfen Doct. Levin Olbers; *vice Præses*: ContractusProfen Mag. C. Wernerbom. *Concionatores*: ContractusProfen, Led. af N. Nordst. Orden, Doct. O. Linderholm, ContractusProfen Mag. J. Halén, Profen Mag. P. Friman. *Respondentes*: Kyrkoherden N. Lindblad, Kyrkoherden J. Dahlgren, Commistern J. Stahlin. *Opponentes*: Profen P. G. Stenberg, Profen Mag. S. Bergmonsson, Profen Mag. N. Norrman, *Extraordinarii opponentes*: ContractusProfen Mag. Th. Pjungsren, Profen Mag. G. O. Roman, Kyrkoherden G. Ridderbjelke. *Orator*: Rector Schola Mag. A. Mellin. *Synodal-Notarier*: v. ConRectorn, Theol. Cand. Mag. O. Westermarck och Cons. v. Notarien Mag. J. Carlmoek. Den del af Theologia Dogmatica, som wid detta Prestmöte afhandlades, war artikeln de Glorificatione uti Vangelii Theologie.

Westerås:

Sedan Kongl. Gymnasium och TrivialScholan den 1 Octob. blifwit till Höst-terminens föreläsningar öppnade, blef Rector Schola

Mag. E. Bergquist samma dag af Ephorus S. H. Doctorn och Biskopen i sitt embete infald, hwarwid han, efter aflagd embetsed, höll sitt inträdetal: De natura et indole Institutionis.

Collega Schola Mag. Elof Jeducer har blifwit utnämnd till GymnastiAdjunct, härstädes.

Den 19 Octob. höll Westerås BibelSällskap sin 3:de offentliga sammankomst på Gymnasti stödre Lärosal, i närvaro af en talrik samlina Åhörare. Efter en kort anmälan af ändamålet med denna sammankomst, hwarmed Sällskapets Ordsförande Profesorn Mag. A. H. Stamsberg öppnade Aeren, höll Lectorn och Profsten Mag. J. R. Fellenius ett för tillfället passande tal. Hwarafier Committéns årsberättelse och sammandrag af Räkenskaperna upplästes. Uti de afgåendes ställe blefwo 2:ne nya ledamöter i Committén inwalde, och till räkenskapernas granskning 2:ne Revisorer utsedde. Aeren slutades med vocal och instrumentalmusik. Från Britiska BibelSällskapet i London har Westerås BibelSällskap detta år åter erhållit ett underskott af 200 pund Steel, som efter kurs utgjorde omkring 2300 R: d. W:o.

Uppsala:

Urgifne Disputationer: Hösttermin 1816.

Under Primar. Theol. Profesorn, Dom: Prosten, Led. af R. Nordstj. Orden, Doct. Joh. Winboms präsidium:

Disseratio Exegetico-Theologica Psalmi Davidis Secundi sensum illustrans. P. I. Pro Candidatura Theologica Auct. Mag. Matth. Nicol. Albr. Isander, Upl. Kongl. Hof: Predikant. 1 och 3:4:dels ark.

Under Theol. Profesorn Doct. And. Hultén:
De Peccato in Spiritum Sanctum. P. Prior. Pro Cand. Theol. Auct. Mag. Bo Gust. Ribbing, Nob. Vestm. Dalek. Huspredikant. 1 och ett halft ark.

Under Jurispr. Econ. & Commenc. Profesorn Doct. Lars Georg Rabenius.
Academisk Afhandling om Jord: Naturen i

Sverige. Otto Reinh. af Schultén, Nob. Vestm. Dalek. 2 och 1:4:dels ark.

Under Med. & Botan. Profesorn, Commendat: ren af R. Basa Orden, Doct. Carl W. Thunberg:

Flora Runsteniensis. P. II. Gust. Brandel, Stockh. 1 och 1:4:dels ark.

Under Med. Profesorn och Adjuncten Doct. Carl Zetterström:

Initia Historiæ Vaccinationis in Suecia. Part. I. And. Fredr. Flodman, Medelp. Jemtl. 1 och ett halft ark. — P. II. Eman. Harlin, Bothn. 2 ark.

Under Profesorn och Litt. Hum. Adjuncten Mag. Joh. Franér:

Imperii et Litteraturæ Germanicæ sub Suevis Imperatoribus fortuna. P. I. Nicl. Söderwall, OGoth. 2 ark. — P. II. And. Magn. Wennersten, Wermel. 1 och 1:4:dels ark.

Under Mathes. Adjuncten Mag. Jon. J. Brändström:

De Ecclipsi Solis proximo die XIX. Novembris apparitura. Lars Gust. Nyberg, Wermel. 2 och 1:4:dels ark med Tab.

Under E. O. Adjuncten Mag. Er. Gust. Geijer:

De mutationibus Imperii in Suecia ab extincta familia Lodbrokiana usque ad dominationem Folkungorum. P. I. Carl Ludv. Boström, Stockh. — P. II. Ol. Arrhenius, Wermel. Hwardera 1 och 3:4:dels ark.

Under E. O. Bibliotheks Amanuensen, Histor. Litt. Docens, Mag. Joh. Henr. Schröder:

Hätta-Lyckill Lopt's Gutorms Sonar. Clavis Rhythmica Lopti Gutormi Fili. (Island. & Lat.) P. I. And. Fryxell, Wermel. 1 och ett halft ark. — P. II. Carl Fredr. Rundblom, Stockh. 1 och 3:4:dels ark.

Under Litt. Rom. Docens Mag. Jos. Walelin:

Disseratio Statum Hispaniæ sub imperio Romano adumbrans. P. I. Carl Gust. Åhgren, WGoth. Huspredikant. 1 och ett halft

ark. — P. II. *Nicl. Theod. Lokrantz*, W Goth.
— P. III. *Ad. Ryman*, W Goth. Swardera
1 och 3:4:del ark.

Under Domkyrko-Syftlemannen, Consist. Eccl. v.
Notarien, Theol. Cand., Mag. *Nils Jac.*
Anjou:

Disl. Authentiam Epistolarum Pauli ad
Timotheum et Titum a dubiis Cel. *Eichhor-*
ni vindicatora. P. I. *Matth. Fredr. Ihre*,
Gothl. — P. II. *Er. Jac. Alner*, Rosl.
Swardera 1 och ett halft ark.

Under Kongl. Hofpredikanten, Theol. Cand.
Mag. *Matth. Nicl. Alb. Sander*:

Disl. Exegetico-Theologica Psalmi Da-
vidis Secundi sensum illustrans. (Ex Spec.
S. R. Mitis gratia) P. II. *Lars Aug. Tha-*
zenius, Suderm. Neric. 1 och 3:4:del ark.

Lund:

Index Prælectionum, quæ, auspiciis
Divinis, in Regia Academia Carolina, a
die I Octobris MDCCCXVI. ad idem
tempus anni sequentis publice et privatim
instituentur, hæc, vid. sistl. Höftermins bör-
jan, på 2 och ett halft ark in folio utkommit.
Ett utdrag meddelas.

Akademiens Rector Magnificus:

And. Lidbeck, Historiens Professor, Akad.
Bibliothecarius.

Profesorer i Theologiska Faculteten:

Christ. Wählin, Theol. Doct. Primar.
Theol. Professor, Domprost och led. af R.
Nordstj. Orden: Theologia Dogmatica, flockan
11 f. m.

And. Zylander, Theol. Doct. och Pro-
fessor: David's Psalmer kl. 9. Privatim The-
ologia Biblica och Symbolica.

Juridiska Faculteten:

Fredr. Cederschiöld, Juris & Moral.
Professor: Menskliga och Borgerliga Pligterna
(officia hominum ac civium) kl. 9.

Joh. Kolmbergson, Phil. och Jur. Utr.
Doct., Juris Patr. Professor, läser öfver For-
daWalten och ArskningsWalten kl. 11. Pri-
vatim Civil och CriminalProceßen.

Medicinska Faculteten:

Joh. Zenn. Engelhart, Phil. och Med.
Doct., M. d. Pract. Professor, Ansjuter tjenstes-
lighet.

N. S. Storman, Med. Doct. Chir. Mag.
Anat. & Chir. Professor: Splanchnologien, Ans-
giologien och Neurologien på Theatrum Ana-
tomicum kl. 9. Privatim Chirurien.

Eberh. Zach. Muncz af Kofenschöld,
Philos. och Med. Doct. Chir. Mag., Med.
Theor. Professor, läser öfver Therapia Gene-
ralis, sedan Politia Medica år studad, flock.
3 e. m.

Cacl Fr. Liljevalch, Med. Doct. Chir.
Mag. Utr. Obstetr. Professor: Låran om Luxa-
tioner på Theatrum Anatomicum kl. 8.

Philosophiska Faculteten:

Matth. Norberg, Theol. Doct. Linar.
Oriental. Professor, Engelskåk, Ridd. af R.
Nordstj. Orden: Hebräiskan kl. 10.

Matthäus Fremling, Philos. Theor. Pro-
fessor, Ridd. af R. Nordstj. Orden: Logiken
och derefter Psychologia Empirica kl. 8. På-
dagogiken kl. 2 e. m. Privatim Cosmologia
Rationalis.

And. *Joh. Kerzius*, Histor. Nat. Decon.
& Chem. Professor, Ridd. af R. Nordstj. Or-
den, emeritus, har tillsyn öfver Akademiens Bo-
taniska Trädgård.

Joh. Lundblad, Theol. Doct. Eloqu. &
Poes. Professor: Cicero de Oratore kl. 11.
Privatim Virgilius och Cicero de Officiis samt
Latinska Skildfningarna.

Carl Fr. Kjellin, Mathem. Professor:
Coniska Sectionerna. (läger tjenstledighet för
höftermin.)

Isaias Tegnér, Græc. Lingu. Professor:
Pindori Olympia kl. 2 e. m.

Carl Fredr. Fallén, Histor. Nat. Pro-
fessor: Mineralogien höftermin, Ichyologien
och Entomologien vårtermin; kl. 11. Privatim
Naturalhistoriens Systematologie.

Carl A. Agardh, Botan. & Decon. Pro-
fessor: Physiologia Plantarum. Visar värters-
na i Botaniska Trädgården, då årstiden det
tillåter. Läser privatim öfver Svenska Flora.

Jon. Albin Engeström, Phys. & Chem. Professor: Metallurgien kl. 12. Vårerleder privatim i Laboratorietum Onsdagar och Fredagar.

Jonas Brag, Astron. & Phys. Professor: Physiken kl. 3 e. m. Privatim Astronomien.

And. Otto Lindfors, Histor. Professor: Scandinaviens Historia, kl. 9 i Historiska Museum. Privatim Aldre Universal Historien efter Heeren.

Jonas Stecksén, LL. Gall. Germ. & Angl. Professor läser publice Frankan Måndagar och Tisdagar samt Tyskan Onsdagar och Fredagar kl. 3 e. m. ifrån den 1 Maj. Privatim Engelskan.

Adjuncter i Theologiska Faculteten: Er. Hallenborg, Theol. Licentiat, förste Theol. Adjunct. Mart. E. Ahlman, Seminarii Prästet förestår vācanta 3:de Theol. Professionen och Sem. Directorsembeter. And. Jac. H. A. Stenius, Theol. Licentiat och Adjunct. Fab. Wilh. Ekensam, Theol. Adj. E. D. stadd på en utrikes resa. Joh. Wieslander, Theol. Licentiat, E. D. Adj. Bengt Jac. Bergqvist, E. D. Adj.

Juridiska Faculteten: Joh. Muncé af Rosenschöld, Juris Adj. Håradsfördinge. Ebbe Sam. Bring Juris Utr. Cand. E. D. Adj.

Medicinska Faculteten: Jac. Sömmberg Med. Doctor och Adjunct. förestår Med. Pract. Professionen. J. B. Pramberg, Med. Doct. Chir. Mag. Anat. Professor.

Philosophiska Faculteten: And. Setterlin, Theol. Licentiat, Mathes. & Phys. Adjunct. Carl Wetterberg, Histor. & Eloqu. Adjunct. J. Kullberg, Phys. Adj. David Muncé af Rosenschöld, Theol. Cand. Ästhet. Adjunct och vice Bibliothecarie, um. Rytboherde i Quistosta, förestår Ästhetics Professoris föreläsningar under dennes Rectorats år. Joh. Wilh. Zetterstedt Botan. Demonstrator Hist. Nat. Adj. Håkan Danielsson, Chem. Adj. och Laborator. Ad. Fr. Kniberg, Astron. Observator, Per. Dahl, Philos. Theor. & Pract. Adj. Joh. Norrman, LL. OO. & Græc. Adj. Carl Christ. Eberstein, Lingu. Græc. Adj. Swen Nilsson, Decon. Adj. Bengt Magn. Volmér Histor. Adj. Elias

Schütz, vice Bibliothecarie. Elias Lidfors Eloqu. & Poës. Adj. E. D. Carl G. Brunnius Græc. Litt. Adj. E. D. Joh. Gust. Liljegeen, E. D. Adj.

Magistri Docentes i Theologiska Faculteten: Joh. Dec. Wäblin, Kongl. Hof-Prebikant. Gust. Broome, ord. Ammannens wid Akad. Bibliotheket. Abr. Zach. Petersson, Seminarii Docens.

Juridiska Faculteten: Swen Rydberg, (stadd på en utländsk resa) Civillagfarenheten. Hans Sam. Collin, Comeral. Lagfarenheten. Carl Joh. Schlyter, Criminallagfarenheten.

Medicinska Faculteten: B. S. Ingelman, Med. Doct. Med. Pract. Docens.

Philosophiska Faculteten: Håk. Fr. Sjööbeck, Engelska och Franka Språken. Carl Gust. Schönbeck, Physiken. Joh. Blomstrand, Rom. Poësten och Wäitaligheten. And. Smedeman, Mathematiken. E. Fries Botaniken. And. Cronloe, Pädagogiken. Åke Kahl, Romerska Wäitaligheten. Joh. W. Hansson, Universalhistorien. Joh. Rabben, Med. Licentiat, Ekonomien.

Lectorn i Franka, Tyska och Engelska Språken Wilh. Jul. Leche, Professor, um. Rorsboherde i Korkhedinge och Esrup, Director Museices, Årskorn Mag. Eman. Wenster, Dansmästaren B. Esping, Ritmästaren A. Arwidsson och Fäktmästaren G. J. Schartau handleda Studerande ungdomen i de dem äliggande öfningar.

Strödda Underrättelser.

Theologiska Faculteten wid Akademien i Kostaek har under den 25 sisl. Augusti utfärdat Theologia Doctors Diplom för Amiralitets Pastorn i Carlecrona, Theol. Licentiaten, Mag. P. Nordin.

Consulat-Secreteraren i Tanager Jac. Gräberg till Hemsö har i sisl. Jun. månad blifwit promoverad till Philosophia Doctor wid Universitetet i Genua. För Doctorsgraden har han utgifwit och från öfre cathedern förmarat en Disputation: De natura et limitibus Scientie Statisticæ ejusque in Italia hactenus fortuna. (Genue, excud. Ant. Ponthenier, 1816 30 sidd. 4:o).

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 2.

Lördagen den 11 Januari

1817.

Först af bestämma egenheten af de Religions-begrepp, som föreskomma hos wisa äldre Compilatorer m. m. förenadt med en autentisk framställning af de „wisare“ Skrifternas egna begrepp.
(Fortf. fr. N:o 52 af förra Årgången.)

Sedan vår uppsats framtridit så länge i ämnets utveckling, och sedan man sett huru Allmänna Journalens Redaktion brukar citera, torde läsaren icke finna ofwansående tillfats i sselfwa Titeln öfversäddig. Att de Citater wi hittills upptagit, bära ett stenk af affigt-senlig förvrängning, det kunde wi lika litet undgå att anmärka, som att wisas när sattet med en stor mängd af de söljande är det samma. En annan fråga blir, om det är vår enskilda öfvertygelse, att dessa förfalskningar stert med affigt. Då icke så ställen i Anklagelse-Akten, det är sant, frestas man lätt till en sådan mistänka; och denna frestelse må ursäcka — icke hos Dem,

som engång för alla föresatt sig, ehwad wi än och i hwilken ton wi må tala, att sbedömma oss, utan — hos de werklige för stridsfrågans utredande inresterade och sannt religiösa sinnen, om de med skal trott sig i swa rers bdrjan uppräcka en icke alltid nog återhållen och kanske förmycket håstigt upprädd personlig förtrytelse. Författaren till detta swar erkänner willigt, emedan han aldrig ansatt sin egen individualitet för annat än ett obetydligt redskap, som må förkrofas om blott Sanningen segrar, att han icke äger den jemwigt och den styrka i karakteren, som fördras till att med oafbruten köld behandla en polemisk skrifwerling, när den angriper det heligaste af hans själs tänkesätt och den innersta roten af hans existens. Han är icke född till Polemicus, hans lynne är danadt för ett helt annat lif än hatets och tisdets, och endast omständigheternas twång, som emot hans wilja ställde honom i parti-förhållanden och rycker honom med sig i tidens stormande vågor, nödgas honom till en rol som han aldrig af naturen war ämnad att spela. Men

för hvilka förebifvanden är det, som man nu har beskjott denne Författares vännar, och framför alla andra honom sjelf? Handlar frågan om saksaker, t. ex. om denne Författares vers är dålig eller god, om hans ästhetiska maximer äro rättiga eller icke? Twister, i hvilka man med lika mycken religion och moralitet kan säga Nej som Ja, och hvilka isynnerhet då erhålla en indifferent beskaffenhet, när det är Wanmaktens iska som derom vill fölla utslag. Dessutom ligga aktierna till denna twistighet i en för alla tillgänglig dager, och hvar och en kan dömma enligt egen sjelfständig öfvertygelse. Här angår striden ingenting mindre, än bewisningen af det påståendet:

att i Sverige existerar ett förbund af Literatörer, hvilkas esoteriska lära icke blott betwiflar, hvilket öfver andra systemer gjort, utan beståmde upphäfwet möjligheten af en personlig Gud, en (icke blott symboliskt) försonande Medlare mellan Gud och Menniskan, ett tillkommande lif, Religion, Lag, Frihet, Dygd — under det att detta förbund tillika begagnar Christendomens dogmer för att allegoriskt och mythiskt inswepa sina grundsatter för allmänhetens ögon, tills omsider tiden blefwe mogen för upphörandet af detta religiösa taffspeleri, denna tillämnade hierarkiska obskurantism, då med dessamma ett dubbelt tillstånd af allmän gudlöshet och allmän widskrepelse wore herrskande

de öfwer jorden, eller åtminstone så widt som de åtlagade Literatörernas Philosophi hunnit utsprida sina verkningar.

Sådan är meningen af den anfallsreflex, som Allmänna Journalens Utsifvare låtit trycka, och för hvilken han, i fall han ej efter stuet af vårt Svar förmår med positiva wertenkapliga grunder bewisa ett wär Philosophi är irreligiös och wär Christendom taffspeleri, förtjenar att i fler än ett offeende ställas under offentligare åtal. Det må då tilläras oss, att äfwen på sjelfwa sättet af anlagelsen fåsta en tillbörlig uppmärksamhet. Umanade så många gånger utan förnuft och anständighet, och nu sist på ett wid af överbörd förmåtenhet, ämna wi nu icke blott göra reds för våra tänkesätt, utan tillika för den egna religion och moralitet, som synes skämpa våra moresändares handlingar. För hvar och en berjent, som kan läsa i bok, borde det wara lika litet svårer, som för Inquisitorer i Allmänna Journalen, att göra oss skyldiga till hvilka förbrytelser som helst, då man läser våra skrifter utan att bekymra sig om anda och sammanhang, och då man på köpet sätter dit X ungefär öfweralle hwar som står U. Läsande Allmänhet! pröfwande Samtid! oblidliga, men också owerdiga efterwerld! det är, wid en sådan kamp, lått för dem, som icke agera, att erinra huru ofta det mindre goda i stridsfattet kunde wara godt, och huru ofta sjelfwa det goda kunde wara ännu bättre. Det är, wid alla sådana despet, den lugnaste och den begroämaste platsen att wara åskådare.

Men wi wilje antaga, att ingen af de förwörängingar, som utmärka Allmänna Journalens polemik, stett med uppsåt, och att

vår Åklagare verkligen tror sig hafva läst och citerat og rätt: så giffs det likwål twenne sätt att läsa, ett med blotta ögonen, och ett med förståndet tillika. Till den sista sårigheten fordras mer, än att blott kunna bokstafwera. Så t. ex. begriper hwarje förskändig läsare, att det ur Phosphoros 1811, s. 374, anförda stället om „Allmakten, som tockes dofta i rosen“ m. m. ingenting mer och ingenting mindre är, än ett stycke poetisk prosa, hwartill man i tusende Romaner kan finna parallela uttryck, utan att det derföre ännu fallit någon in, att föreställa sig dessa Romaners författare såsom Pantheister. I hwad betydelse Elgström sjelf nyttjat dessa ord, inses utan svårighet då man läser de båda i texten föregående perioderna, hwilka lyda så: „Sedan ej längre dogmatiska abstractioner och psykologiska aftgiftwanden utmåta den menstliga wisshetens omfång, hafwa äfwen de Poetiska åsigtterna blifwit mer upphöjda. De inhjuda menniskan att glömma sin långa, swära kamp med den yttre werlden, att med barnslig oskuld betrakta de spridda föremål, som i frisk colorit lägga sig i hennes minne.“ Och likwål har vår Morståndare, i ofwananförda yttre ande, som i innet affeende gör anspråk på någon wettenskaplig beskaffenhet, menat sig upptäcka en „Bekräftelse“ på det påstående, att Gud, enligt „de nya Skrifterna“, ej är „det Ens a mundo diversum, som den uppenbarade Religionen antager, wid hwilket begrepp, hwad helst den förwillade Spekulationen än ders om må säga, den sunda i alla tider funnit och skall finna Mensklighetens högsta intressen och äfswisliga skada!“

Swiwwelsutan betecknar han med den förwillade Spekulationen, vår, och med den sunda — sin egen. Än om wi nu till

spåra denna sunda Spekulation, huru hon will bära sig åt, att bringa till wettenskaplig förståndsinfiat den heliga läran om en personlig Gud — hwad kan hon på denna fråga lemna till swar? Enligt vår Spekulation är Theismen (eller den klara, bestämde öfwer tygelsen om existensen af en personlig Skapare, en efter medwetande och nåd styrande Förmynd) Philosophiens fulländning, ett fullkomligt utbildadt Förnufts-systems högsta resultat; och ur denna synpunkt hafwa wi, i No 51 af sista Årgången, framställt vår åsigt af Gud såsom af ett personligt, öfwer werlden upphöjdt och af werlden oberoende wäsende. Denna åsigt skall i det följande göras ännu tydligare. Om Philosophien, en wettenskap hwars anda är människöjälens ewiga längtan efter närmare gemenskap med ljuset af en oförgånglig Wisshet, nu hunnit till en utvecklingspunkt, hwarifrån hon begynner stöja, att begreppet om en personlig Gud sammanshänges på ett innerligare sätt med kunskapsförmågan, än blott i egenkapen af ett Morralpostulat — är detta en sinesart, som arbetar emot den uppenbarade Religionen? Ja, om Ni också, hwilket förmodligen blir Er sista tillflykt i nöden, begifwer Er till Kants Förnuftskritik, liksom Saul till härån i Endor, för att låta henne uppkalla den store mannens — spöke från de döda: — hwart kommer Ni längre, än till ett bestämde förnekande af att någon theoretisk Theism är möjlig? — Och huruvida Ni derom mera tjenor den uppenbarade Religionen, än Wi, som försnara motståndet — det understås våra läsares pröfning.

Allm. Journalen. „Det ändliga i tingen, den yttre werlden 42), är till sin res
42) Det ändliga i tingen och den yttre werlden äro wäl iust icke, som Citatorn lä

allt ett endast ett fullkomligt optiskt spectrum," Sw. Lit. T. 1815, s. 677, Not. „en Synbild, en Dröm," Phosph. 1810, s. 100.

Swenskt Lit. Tidning, l. c. „Det positiva speciella 43) i tingen är blott den kvantitativa differensen 44) i dynamiskt fullkomlighet, eller det olika mått af kraft, hvarmed hvar och ett ting representerar den absoluta enheten. Det ändliga i tingen är såvida grundadt i denna formella 45) differens, att den 46) är den nödvändighet, som tvingar den själliga åskådningen att se tingen i förhållande till hvarandra, hvarigenom naturligtvis wexelbegränsande rumfyllnader, caya salnerus o. m. d. 47) framställa sig; men det

ter oss antyda, precis samma begrepp; men vi willa ej härvid uppehålla oss. Han har begätt wigtigare distraktioner än denna. Annars är enligt wårt system, den werld, som han förmodligen menar med den yttre, en organiskt och lefwande framställning, icke af det Ändliga, hwilket för sig sjelft betraktadt ingen realitet kan ha, utan af det samma Ändliga, som i den inre werlden reflekterar öfver sig och sitt gudomliga Ursprung.

43) Den bestämda, särskiljande grundegenskapen af hvarje tings enskilda werklighet.

44) Skiljaktigheten i den absoluta formutvecklingens modi existendi.

45) Man synes inbilla sig, att vi föreställa oss denna differens såsom en synwilla, emedan vi kalla den formell. Angående wårt begrepp om förhållandet mellan Form och Wäsende, se Nr: 51, sid. 810 och följ.

46) Nemligen den formella differensen.

47) De ka wi dersöre dessa relationers werklighet? eller bejaka wi den ej, när wi säga

är, till sin realitet 48), ett fullkomligt optiskt spectrum 49), på samma sätt som samma själliga åskådning ser det ens och odelbara ljuset endast i relationerna af dess strålar, utan att förstå 50), att hvar och en stråle, den må wara brun och färgad på hwad wis som helst, innehåller omedelbart i sig hela ljussubstanten 51)."

Phosphoros, l. c. „Medelst denna up-

att de bdra till den allmänna Grundrealitetens formutveckling?

48) Såsom Ändligt, ja! Men för Oss existerar ingen ändlighet; som uttrycker något annat än det lefwande sambandet mellan en ewig Form och ett ewigt Wäsende.

49) Men hwem rör före, att Ni aldrig i tingen ser annat, än det Ändliga? Är det ej genom ett eget abstrakta, kärnlösa betraktande af det Concreta, som detta isoleras från copulan med en oändlig wäsentlighet, och öfres till ett ändligt utan realitet, eller till, såsom wi kallat det, „ett optiskt spectrum?" Enligt wår lära är, hwad Ni kallar det ändliga, just det speciellt werkliga i Ursubstansens progressiva evolution. Det Ändliga är det Dämliga fixerad i ett wiskt moment, på en gifwen punkt af denna evolution.

50) Eller åtminstone merändels utan att bestäma det. Wilt den empiriska åskådningen på fullt allwar se tingens oändliga Enhetsband, så kan hon det äfwen. Sig sjelf lemnad och icke förb i sin första friskhet genom något atomistiskt reflexionsmanér, leder den själiga åskådningen aldrig wisse. Hennes öfwerlygelse om sin egen och de yttre föremåls werklighet är alldeles ingen illusion.

51) Ljusets substans, icke ljuset i hela dess aktuelle extension och totalitet.

penbarhede (det højste Fornuftens, det evige Snillens, såsom orden i den foregående perioden lyda) givtes, af en evig nødvendighet 52), at de utom Tiden från Gudomshigheten affallne andar 53), en realverld inom Tiden, såsom beting och grund för deras sinnliga existens. Men denna existens 54) är egentligen en dröm; denna realverld 55) en synbild; själarne urbilder 56), det egentliga af dem, lefwa immerfort 57) i det oförändrade Ljus 58). —

- 52) Nödvändigheten i Guds kärlek, att göra sig verklig i och genom fria och tänkande afbilder; Nödvändigheten i denna verksamhet (emedan hon är en oändlig, att producera i oändlighet, för att framställa en oändlig utvecklingsgrund för Intelligens, Wille, Personlighet, Död och Odödlighet.
- 53) Om detta mytiska uttryck, och huruvida det står i någon gemenskap med Christendomens lära om „Syndafallet“, skall läsaren längre fram erhålla förklaring.
- 54) N. B. denna existens, nemligen Existensen betraktad såsom warande blott inom Tiden reell.
- 55) Säkades N. B. denna realverld. Betraktas åter denna existens och denna realverld ur Ewighetens synpunkt, så äro de inga drömmar och inga flugor mer.
- 56) Den obefläckade grundritningen af hvarje själ, eller det, som i hvarje själ är „Guds beläte.“
- 57) Såframt de icke sjelfwilligt wända sig bort från Guds ansigte och låta fångas af mörkrets kedjor. Men äfwen då utplånas ej fullkomligt den ursprungliga ljusnaturen; så länge lifwet warar, är återstållbarheten af Själens Idee möjlig. Här om mera, då wi hinna till artiklarna om Försoningen och Wiljans Frihet.

Till och med vår Motståndare måste af Noterna till dessa ställen kunna inse, på hwilket förwändt sätt han uppfattat dem. Det är oss obegripligt, huru många ännu ej hunnit befria sig från den föreställningen, att vår Filosofi bestrider sinnewerldens verklighet. Denna verklighet är sann eller skenbar, allt efter synpunkten ur hwilken den betraktas. Enligt Allmänna Journalens åsigt kan den aldrig bli annat än skenbar, då de neka att sinnewerlden har sin omedelbara lifsgrund i en högre Realitet, hwars absoluta oändlighet oerjektiviseras i den empiriska oändligheten. Enligt vår åsigt åter är den sann, just emedan „det ändliga, i den mån det är i det absoluta, är sjelft oändligt och absolut;“ just emedan alla fenomen-existenser äro „symboler af Ideer;“ just emedan Phenomenernas allhet, i fall den, som Ni will, icke progressiv och extensiv uppenbarade Urbildernas allhet, wore „en allhet af Nulliteter;“ just emedan det Oändliga är „inbildadt uti Naturföremålen,“ eller emedan naturföremålen äro det förkroppsligade Oändliga. Skall man kunna tro, tio år härefter, att ännu år 1816, i Filosofiska Literaturen blandade sig så enkaldiga wareser, som i dessa sätter säga — det Ändligas idenfifikation med Gud och Materiens förgudning? —

Kan det gifwas mer än En grundverklighet för hwad som Är? Kan, hwad som Är, med annat willkor Wara, än att det med sin enskilda verklighet innefattas i och utbildas ur den ena och gemensamma Grundverkligheten? Kan denna grundverklighet wara något annat, än ett Absolut Urwäsende, en gudomlig Allmöjlighet? Kan Gud,

58) I skrifterne af den Ewiges wijsheit, kärlek och godhet.

såsom Person, existera, utan att i en sådan möjlighet af Alle äga substratet för sitt existerande? Kan han, då han såsom Gud endast beror af sin egen existens, på annat vis äga personlig individualitet eller Egoitet, än att han i sitt eget grundväsende har, genom urhandlingen af sin reflexion, generat ett Objekt i motsats till sitt Subjekt; en Natur i motsats till sin Intelligens? Kunde, — då endast En Ursprungsgrund för allt existerande är tänkbar, — Menniskan, Tingen, Werlden äga någon tillvarelse, om ej denna tillvarelses reaktet wore grundad i samma rot, som är roten till Guds egen Personlighet? Men just detta är den stora, den obsofuta skillnaden mellan Guds modus existendi och Werldstingens, att han har grunden till sin existens inom sitt eget väsende, då de senare deremot blott existera genom Honom och i följd af den till Allverklighet sig opphörligt aktualiserande Allmöjlighet, som är organet för hans manifestation af sin visdhet och sin försyn.

Ni klagar öfver att vi „förändiga“ Naturen. I fall ni dermed förstår, att vi se i Naturen öfverallt anda och lif, så beräkna vi upprigtigt, att detta hos oss är en fixerad egenkap. Ni säger, att vi „draga Materien upp i Gud.“ Om med detta prydliga uttryck, som står för Er räkning, menas att i vårt system Materien är Ideernas corporiserings-proces, eller det medel hvarigenom Ideerna blifwa individuellt objektiva, så ha vi derwid ingenting att erinra, utom des orimlighet. Ideerna, enligt ordets Platoniska betydelse, äro tingens urbilder i det Gudomliga Förståndet. Den skäret, genom hvilken dessa urbilder antaga kropp, tillhör icke om de icke äro Guds Person; dertillhör det nödvändiga utvecklingsstadiet af den

Allverklighet, som är konsekvensen af Guds Personlighet. Detta utvecklingsstadiet, i all sin synlighet och omfattning, är hvad man i allmänhet betecknar med ordet Natur.

Hvad Er beträffar, så kan Ni wiseligen hvarken beskyllas för att „materialisera Gud,“ eller för att „förguda Materien;“ ty enligt Er tanka synes lika litet något stort besvärligt sammanhang mellan Gud och Werlden kunna upptäckas, som någon begriplig möjlighet för den Senares icke blott skenbart verkliga tillvaro och den Förres icke blott poetiskt diktade personliga individualitet. Om det är att „upphöja“ Gud, att neka Förreusset, i hvilket han likväl tändt en flamma af sin egen klarhet, all sömån till någon förnuftig insigt om sin Skapare och des Werk; så måste vi tillstå, för att (med större skäl) nyttja edra ord om Materiens af Er sjelfva imaginerade förgudning, att „Gud genom denna upphöjning äminstone icke blir högre för begreppet.“

Författaren till denna uppsats, som nu berättigt, upptagit och mederlagt allt, hvad Allmänna Journalens Inquisitor under rubriken „Guds Existens, Guds Väsende, Naturen“ anför, förvrängt och sammanfattat i affigt att bewisa den nya Philosophiens Pantheism och Materialism, kunde här också finna sig berättigad att lura sin första artikel. Vi förmoda ej, att någon läsare, som är i stånd af tanke och snedledning, ännu kan wara öftrig, som icke blifwit öfvertygad om vår öfskuld och förmånars öfver den fräcka öfskidlighet, med hvilken en löjlig fiendes ondsfaktighet har inbillat sig kunna förtä den Nya Skolans pelare öfverända. Men vi vilja ännu tillägga något, för att ställa vår

äfsigt of den Princip, som är den sanna Philosophiens ej mindre än den sanna Religions, i ett till alla delar fullständigt Hus, och dermed stänga för våra adversarier hvar och en möjlig utväg till några ens skenbart grundade invändningar. Vi ännu nemligen i fortset fyllda lacunen mellan den Afhandling, som afbröts i No: 12 af följande Årgången, och närvarande Framställning; hvilken genom omständigheternas föranledning har kommit att börja med sätter, hvilka vi annars tänkte meddela såsom resultatet i den förres slut. Men då begreppen Wetenskap, Filosofi, Absolut Princip, Natur, Intelligens, Intellectuell Åskådning m. fl. i detta Fragment äro utredda med tydlighet 59) och bestämdhet, förwänta vi oss således med skäl att de af Tidningens läsare, som på allvar intressera sig för eller emot Redaktionens filosofiska system, icke lemna dessa förberedande förklarings utsigte och minne. Man må därför tillåta oss, att utan omsöy begynna wid det moment der nämnda Fragment slutar, för att lemna en kort, men precis och oafbruten redning af sätter, på hvilka just den intellektuella Åskådningen, som man utskrifte för att vara subjektiv illusion och potentiell pantheism, leder genom den strängaste consequens så väl till öfvertygelsen om en personlig, af werlden oafhångig Gud, som till öfvertygelsen om en objektive reell Natur.

Några allmänna betraktelser öfver Philo-

59) Naturligtvis endast med så mycket tydlighet, som i dessa ämnen är möjligt. Äfwen läsaren måste göra sig det bekwäret, att tänka; annars kan man icke hjälpa honom. Philosophien är ei ett matmåtningsstudium. Den som vill nyttja henne till Tidningsdrif, kan ju kaffa sig andra lekaker.

sophien och de ombömen, som bland mängden äro gängse angående värdet af spekulativa undersökningar, torde dock först ej synas opafsande. Önskligt wore, om äfwen vår Atlasgare, engång i sin lefnad, kunde finna den sanningen nog populär, att det till filosofiska skrifter fördras helt andra öfningar, än den att läsa anekdoter och skriva avisor.

Samma muntra Person, om hvilken i slutet af No: 52 talades, och som synes vara ett fört med Jusfändarn af Frågorna 60) i No: 14 af Sw. Lit. Tidn. för 1815, berättade oss med sin wänliga läckhet, att han — läst och förstått alla den Nya Philosophiens Original-författare; — förmodligen från och med Xenophanes och Plato ända ned till Schubert och Franz Baader. Denna bekänshet är wacker och berömlig, det nekas ej. Men lika säkert är, att så wäl han sjelf som hans medbröder — troligen i följd af deras fända modesti — med stor sorgfällighet undgåmit alla spår, efter hvilka man kunde leta sig fram till någon wisshet om utspårens sanning. Uppriktigt sagdt, draga vi tills widare denna föregifna lärdom mycket i twifvelsmål. Ätminstone har den icke wifet sig fruktbarande, då de hitills i sine skrifter ej förrädt en

60) Hvilka likväl ägde den förtjensten, att wara höfliga. War det då så swårt, att hålla ut i denna ton? Hwarmed hade Recensenten af Sw. Akad. Handlingar mot denna Person förbrutit sig? Hwad berättigade Hr Munk af Rosenschöld till allt det platta owett, som han i sitt Tal öfver Schellings lärjungar utöf, sannolikt i tanke att dermed gifwa sitt verk något mera salt? (Man läse t. ex. född. 13, 40, 56 och 57.) Hur är det möjligt, att våra Motståndare, som aldrig upphöra med ett näsvis och förolämpande anfalsfätt, kunna fördra — bugningar och complimenter till svar? —

enda stymt af redigt begrepp om Philosophiens idee i allmänhet, ännu mindre om beskaffenheten af denna wettenskaps närwarande utvecklingsgrad. Till och med den simpla föresättningen, att Philosophien är (eller borde sträfwä till att bli) en wettenskap, synes wara för dessa Herrar obekant. Hwad De mena under ordet Philosophi, det angår oss ej; ty egentligen mena de ingenting dermed, eller, hwad som är detsamma, weta de ej hwad de mena. Att saken så förhåller sig, behöfs ej af oss bewisas; de bewisa det sjelfwa oupphörligt, genom sitt sätt att behandla filosofiska systemer och sitt klagomål öfwer dessa systemers obegriplighet; ett klagomål, som de merändels sluta med denna naiva oblyghet: „Emedan jag (som är så förståndig!) icke förstår detta, så är det en galenskap.“ Wisfertligen låter ingen slutsats i werlden göras sig med större beqvämighet. Det enda betänker man ej, att Matematiken, eller hvilken annan wettenskap som helst, kan med lika bindande skäl förwandlas till en mosa af galenskap och orimlighet; ty det behöfs ingenting mera till mästarekap i denna form af bewisning, än att wara i sjelfwa ämnet så okunnig, som barnet när det nyss lemnat moderlifwets mödrer. Kan man dertill resonera hit och dit öfwer allahanda triviola läror, på måfå och efter eget godtycke, samt laga så, att läsaren wid ändan af detta rafs wet precist detsamma som han wiste wid begynnelsen, så är man i dessa Herrars ögon tillräckligt utrustad till att gålla för en redbar Tänkare, en tänkare som på engång är skarpsinnig och populär. Ingen har tydligare uttalat deras anda, än en wis Swensk Populär-Philosoph, som till grund för sin lärobyggnad öfwer tankans wigrigaste föremål lage följande ord: „Man kan ej förmycket misstro klystigheten.“ Man

hade kunnat undwika denna bekännelse: lärobyggnaden witesordar nog af sig sjelf, huru litet klystiga de gjort sig till klystighetens förbrytelser. Det kan ej beskridas, att ett sådant ordtom, engång antaget till allmän princip i wettenskaperna, snart skulle frambringa en total omhwallning i lärdomens rike, samt reducera dem alla till det menlösa tillstånd af folkrande yttlighet, som gifwit oximerters uppsinnare rang af Philosoph, och som för icke långesedan syntes i Swenska Litteraturen wis; bosåsta sig för ewiga tider. Dyckligtwis har Historien sätt det owäntade inslaget att begynda ett nytt tidehwark, innan denna förändring af Hr U. B., Rosenschöld, Wallmark och Comp. befunnits rådlig. Skada, att icke Förhynen meddelade dem sin plan, innan den tillät sådana excentriciteter uppkomma, som Fransyska Revolutionen, Criticismen, Magnetismen, Naturphilosophien och dess lärjungars emhussiasm för Frihet, Religion och Poesi! Utan twiswel hade då allsammans förnuftigare astupit. Men när nu Vår Herre tillåtit sig, att på egen hand upprekna i ödets bok allt detta owäsende, och då Tidshjulet ej kon wända åt motsatt led sin brusande omswängning, så tycks det som gjordes dessa Tribuni plebis och deras anhångare för egen del klokast, om de wille besluta ju för des hellre att tacere in ecclesia, emedan ändå ingen rättar sig efter hwad de tala. De kunna ju nås sig med sin ursprungliga bestämmeelse. — awisfabriken och awislecture. Man will nu göra allwar af allting, af Bibel och Christendom, af Constitution och Nationalitet, af Aestetik och Konst, af Wettenskap och Lärdom. Det är wackert, att wara artig och lekande; det är likwäl ännu wackrare, att wara djup och sann.

(Fortf. följ.)

Bihang

III

Swenskt Literatur = Tidning.

No 2.

Februari.

1817.

Akadem. Prisutdelning, Prisämnen m. m.
Stockholm:

Den 20 sista Dec. mb. Swenska Akademiens högtidsdag, var förmiddagen Gudstjenst i Stort-Capellet och eftermiddagen på stora Børs-salen offentlig sammankomst, som öppnades med ett Tal af Akademiens Direktör, Erkebiskoppen och Pro-Canzlern Doc. J. A. Lindblom, som beröfver gaf tillkänna, att öfwer de utsatte täflingsämnen i Wältaligheten hade 9 skrifter inkommit, hvaribland Akademien tilldömte stora priser åt No 6, De två Rosornas strid om Engelska Kronan. Författaren är Philos. Magistern Joh. D. Theorell. Andra Gullpenningen tillerkändes No 5 Försök öfwer Islamismen och dess verkningar författadt af Eloqu. & Poes. Lectorn wid Gests Gymnasium Mag. Er. S. Odman. I Skaldekonsten hade 11 täflingskrifter inkommit, hvaraf ingen med stora priser kunnat belönas, men åt 2:ne hade Akademien tilldömte andra gullpenningen, nemligen No 2 Wälgörandet af Lagmannen E. von Becker och No 5 Grafwen, Elegiskt försök af Philos. Lectorn wid Werid Gymnasium Mag. Dawid Aspelin. Dessutom hade Akademien tillagt Lundbladiska priset åt Commerce-Rådet J. Hertzman. Den minnespenning Akademien detta år läte präga öfwer Kongl. Rådet Grefwe Jacob Gyllenborg föreställer på ärsidan Grefwens bröstbild med namn och titlar, samt å fransidan: Swertige såsom en gwinna född på en trekrönt fjöld, med Attributer af allmänna sällheten, ett wänighetshorn på den wänstra och en Mercurit-staf i högra handen med omskrift: Cui vitam

impendit. I affärningen: Labore confilio integritate civibus exempl. Nederst öfversätret 1701. Grefwe Gyllenborgs minne författadt af Akademiens Ledamot, Profesorn och Prosten Mag. J. M. Franzén, upplästes.

Till täflingsämnen för år 1817 utsättes Akademien å nyo: I wältaligheten 1) Åres minne öfwer Kongl. Rådet och Fältmarskalken Grefwe Magnus Stenbock. 2) Försök i Historiska stilen med fritt wal af ämnen ur Swertiges eller andra länders Historia, hwilka dock icke må vara närmare till vår tid än slutet af 1600-talet. 3) Något Philosophiskt och helst Moralliskt ämne tjenligt att utdras i en wältalig stil. I Skaldekonsten lemnas fritt wal af ämne, med inskränkning till de oswersamma; äfwen mottagas, under samma wilkor, öfwersättningur från Elofiska Auctorer i alla språk. Priser är en Guldmedalj af 26 Dukater. Täflingskrifterna böra inom d. 8 October innewarande äre till Akademiens Secreterare insändas.

Den 2 Jan. skedde wal och lotning till ombyte af ordförande i Kongl. Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien, då Justitiä-Rådet, E. N. O., J. A. Wlom blef Præsident och Stads Rådet Ribb. och Commend. af R. M. O. m. m. Frih. G. J. Adlerbergh vice Præsident för förra hälften af innewarande år.

Uti Kongl. Wetenskaps-Akademiens sammankomst den 15 Jan. blefwo såsom Inrikes Ledamöter inwalde: Stats Secreteraren E. N. O. m. m. Frih. G. J. Wirsén; Kammar-Rätts-Rådet G. J. Billberg; Hof-Jatendenren E. F. Sundwall; Botan. Profesorn i Lund Mag. E.

N. Ugardh; Öfverste-Lieutenanten och R. S. O. N. Arrhenius; Envöjfen och Minist. Plenip. wid Kongl. Nederländska Hofwet, R. N. O., C. D'Ohon; Bergmästaren Jac. H. af Forselles; Under-Lieutenanten wid Kongl. Ingenieur-Corpsens Fältmättnings-Brigad, Philos. Magist. Grefve Carl G. Spens; Contre-Amiralen R. S. O. P. Wollin; Med. Profesörn i Lund Doct. C. Z. Munch af Rosenhöld; Profesörn wid Medico-Chirurg. Institutet i Stockholm Doct. Er. Gasdelius, och Hof-Canzlern, Ridd. och Commend. af R. N. O. m. m. En af de 18 i Swenska Akad. Frih. G. af Wetterstedt. Äfwenledes hade i Akademiens sammankomst d. 19. Jun. förledit är följande Utländske Ledamöter blifwit walde: Herr Biot, Biquelin och Labillardiere, Ledamöter af R. Franska Institutet i Paris; Herr Dawson, Turner och Mendosa y Nios, Ledamöter af Kongl. Wetenskaps Societeten i London; Hr von Krusenstern i Petersburg, Profesörn Doct. Rudolphi i Berlin; Erats-Rådet Wiborg och Profesör Hornemann i Köpenhamn och Med. Doctorn Fr. Swediaur i Paris.

Den 24:de Jan. firade Kgl. Akademien för de fria konsterna sin årliga högtidsdag, medelst en offentlig sammankomst, som af Akademiens förste hedersledamot, Hans Kongl. Höghet Herrigen af Södermanland, bewistades. Sammankomsten öppnades med ett Tal af Akademiens Präses Öfver Intendenten och Ridd. F. S. Silfverstolpe, hwarefter de Elever, som gjort sig till belöning förtjente, blewo framkallade att af Hans Kongl. Höghets hand de särskilda Prisen emottaga.

Den 28 Jan. war Kgl. Landbrukets Akademiens årliga högtidsdag, då Akademien på stora Wärs-Salen hade offentlig sammankomst, som öppnades af Hennes präses Hans Kongl. Höghet Kron-Prinsen med ett tal, hwilket af Akademiens Cansler, H. K. H. Herrigen af Södermanland i Akademiens namn besvarades. Hwarefter den wanliga årsberättelsen om Akademiens åtgärder upplästes.

Götheborg:

Kongl. Wetenskaps och Witterhets Samhället härstädes höll offentlig sammankomst d. 24 Jan., då Öfver-Fält-Mästaren, Profesörn,

R. N. O. Doct. C. F. Welzin med ett Tal: Om den spådaste Mennisko-ålderns Diätetik öfwerlemnade Präsidium till Årshorn, R. W. O., H. E. Efermon. Samhället hade till råflan år 18:6 framställt en afhandling: Om 18:de Århundredets märkwärdigare Uppfostrings-förslag, och deras werkan på tidslynnnet. En skrift hade inkommit, hwilken samhället tillerkände det utsatta priset 20 Dukater. Författaren är Samhällets Ledamot, Förste Amanuensen wid Kongl. Biblioteket i Stockholm Mag. L. Hummarfölb. I Wältaligheten hade 3:ne, i Skaldekonsten liksåledes 3:ne täflings-skrifter inkommit, men deraf hade ej någon kunnat belönas. För Studerande af Götheborgs skift hade blifwit utsatt till råflan öfwerfäntning af Cicero de Oratore L. I. Cap. 1—10. Ett försök hade inkommit, som ej kunnat belönas.

Då låget redan väcker förmodan om Dö-husLåns märkwärdighet under Wikingsfärdernas tid och Sagan kringförer en ehuru swäswande dock sannolik berättelse om främlingars inbrott och större uppträden i detta kustland, anser Samhället, å nyo dertill förantledt af ett för kort tid sedan i Qwille häråd af Länet gjordt antiqvariskt fynd, sig böra utsätta en belöning af 12 dukater för den afhandling, som ur häfder och granstab sägen utwisar de ställen inom denna Landsort, hwarest wigtigare händelser i äldre tid sig tilldragit, och forntemningar med sannolikhet böra sökas. Äfwen har Samhället, utsatt en belöning af 12 Dukater för ett nöjaktigt swar på frågan: Är yppighet i lesnadssättet en nödwändig följd af odlingens framsteg, eller gifwes det en odling utan yppighet, så wigt som en yppighet utan förädling. I Skaldekonsten lemnas de täflande fritt wal af ämne med inskränkning till de afswar samma. Priset är 12 Dukater. För Studerande af Götheborgs skift, wid Akademien eller Gymnasium, utsättes till råflan öfwerfäntning af Cicero de oratore L. I. C. 1—10. Priset är fem dukater. Täflingskrifterna böra med förseglade namnsedlar inlemnas, inom October Månads utgång, till Samhällets Secreterare Profesörn Mag. C. F. af Wingård.

Lärda Nöbeter.

Stockholm:

Öfver-Inspectorn Daniel Georg Meschers Swenska Portraitsamling har, på Kongl. befohning, blifwit för Kongliga Bibliothekets räkning härstädes inköpt. Denna samling, hwarpå des förra ägare i 30 år använt osparad kostnad, utgör omkring 6000 graverade Swenska Portraits, hvilka äro på blått olifantpaper i stor folio uppsatte, med bifogade Diographiska anteckningar, och inlagde i 20 Maroquins-portföljer. På detta sätt har denna, i sitt slag största och fullständigaste samling, blifwit undan framtida förfingring på publikt ställe förwarad.

Kongl. Maj:t har i nåder förordnat vice Professorn wid Kgl. Akademien för de fria konsterna Er. Hæfegren, till Ordinarie Professor för Teckningen; och vice Secretären wid samma Akademi, Capiten-Mechanicus Jac. Wilh. Serf, att wara ständig Secretärare derjamma städes.

Kongl. Maj:t har i nåder utnämnt Bisshoppen i Trondhjems Stift, L. N. O. Doct. Peter Olivarius Bugge, till Commendör af R. Nordstjerne Orden, samt CanzliRådet, Mag. N. M. Lannström och Direktören, Ledamoten af Kongl. Berensskaps Akademien, Er. Th. Swendenstjerna till Riddare af R. Nordstjerne Orden.

Kongl. Maj:t har i nåder utnämnt f. d. Stads-Physicus i Göteborg Doct. Chr. Carlander till Afseker i Kongl. Sundhets Collegium.

Upsala:

Akademien's Bibliotheks fond har under förlöbet år erhållit 3:ne betydliga tillökningar. Camereraren wid Kongl. Alm. Magazins, Directionen i Stockholm L. Holmblad har genom testamentarisk disposition af d. 16 Aug. nästl. år till Bibliotheket fördrat en Summa för 1666 R:dr 32 s. Banco, att till Böckers inköp användas. Med början af förlöbet år har Bibliotheket äfwen, för första gången, till godo njutit Räknan af det penninge Capital, stort 8000 R:dr Banco, som framledne Cawojfen och Commend. P. O. von Asp, under den 10 Juli 1806, till en särskild Bibliotheksfond donerat, med wilkor att Capitalatet skulle så länge förräntas, intill des

det uppnått en summa af 10,000 R:dr. Äfwen ledes har framl. Hans Excellence En af Rikets Herrar m. m. Frih. Axel Örenstjernas Entesfru Friherrina Wendela G. Sparre till Bibliotheket aflemnat en öfwerenskommen summa af 477 R:dr Banco i utlösen för den Boksamling, som afledne Öfverhof-Stallmästaren och Commend. af R. W. O. med stora Korset Frih. Carl Örenstjerna i lifskiden till Akademiska Bibliotheket donerat.

Å förslag till den, genom Histor. Professorn och Ledam. af R. N. O. Doct. Er. M. Fants affkedstagnande, lediga Historiarum Professionen äro å förslag upförde: 1:o Professorn och Litt. Hum. Adjuncten Mag. Joh. Franér 2:o E. O. Adjuncten Mag. Er. Gust. Geijer: 3:o Histor. Professorn wid Lunds Akademi Mag. And. Otto Lindfors. Medförande: Bibliotheks Amanuensen, Histor. Patr. Docens Mag. O. W. Allgren, Litt. Rom. Docens Mag. Jos. Wallin och E. O. Bibliotheks Amanuensen, Histor. Litt. Docens Mag. J. H. Schröder.

Hans Exc. Akademiens tillförordnade Cansler har i Kriswelse af d. 30 Jan. förordnat Theol. Adjuncten och Licentiaten Mag. Er. Bergström, att förestå Kallentiska Professionen, under Professorn och Licentiaten Mag. Swen Lundblads Rectorat.

Botan. Professorn härstädes, Commendören af R. W. O., Doct. E. P. Thunberg har blifwit wald till Heders-Ledamot af Kongl. Landt-hushållnings-Sällskaperna i Wermeland och Westmanland.

Lund:

Efter förut utfärdadt Proqram af Akademiens Rector Magnificus, blef Historiarum Professorn Mag. And. Otto Lindfors d. 24 siff. Oct. installerad, och höll derwid ett inrådes Tal: de iusta Medii Aevi et Historiæ illius ætimatione.

Kongl. Maj:t har i nåder utnämnt och förordnat Seminarit Präfecten och Prosten Mag. W. E. Ahlman till Theol. Professor och Director Seminarit wid Akademien härstädes.

Skara:

Consistorii-Notarien härstädes, Theol. Licentia

tionen Mag. E. G. Almgren har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Fredsbergs Pastorat af detta Stift.

West:

GymnasiiAdjuncten Mag. Chr. J. Heurlin har blifwit utnämnd till Philos. Lector wid Gymnasium härstädes, efter Lectorn och utnämnde Kyrkoherden Mag. Dov. Aspelin.

Carlscod:

Con-Rectorn wid härvarande TrivialSkola Mag. John Chenon har blifwit utnämnd till Eloqu. & Poes. Lector wid Gymnasium härstädes, sedan Kongl. M:tt genom nådigt utslag upohåft Consistorii beslut, som till denna sofla utnämnt Rectorn wid härvarande TrivialSkola, Kongl. Bibliotekarien, Mag. C. J. Spak.

Lund:

Utsä: Disputationer Höftermin 1816.
Under Med. Professorn Doct. Eberh Zach. Munk af Rosenschöldes präsidium:

De Sanitate Militum & Nauticorum tuzenda. Resp. C. J. Dellvik.

Med. Adjuncten Doct. Jac. Sönnnerberg:

Observationes in Hepatidem acutam. Resp. A. Lindbom.

Observationes in Morbos Hepatis chronicos. Resp. J. M. Bergman.

E. O. Theol. Adjuncten Mag. J. Wießlander.

Quinam errores orti sint, ex perversa operationes Spiritus Sancti in animos Hominum, disjucandi ratione. Dis. Theol. Sine Resp.

E. O. Theol. Adjuncten Mag. Hengt. J. Bergquist.

De Genuina adflatus Divini notione. Dis. Theol. Sine Resp.

Eloqu. & Poes. Rom. Docens Mag. J. Blomstrand.

Observationes Philologicæ in Loca se-

lecta S. Codicis V. T. Resp. M. Ullman. Collega Scholæ Mag. S. Follin.

De Paroecia S. Olavi in Scania sita. P. I. Resp. C. Westring. — P. II. Resp. J. L. Hollenius.

Nekrolog.

N. A. Akademie Räkenskapsaren och Riddaren af Kongl. Wasa Orden Mag. Carl Odrick Hjerta, föddes i WesterGöthland 1758 fadren Capitän wid Amiralitetet. Ifrån Skara Gymnasium begaf han sig 1776 till Upsala Akademi, hwarest han 1781 disputerade pro Cr.: de integratione Formulæ a d'Alembertio propositæ, och 1782 pro Gradu: de Analyti Lithomargis under Prof. och Ridd Bergmans insende, och blef wid sistnämde års Promotion Philos. Magister. Chemii Laborator 1785 och förestod i 4 år Chemii Professionen, under Ord. Professorns utrikes resa. Akademie Räkenskapsaren 1798, Riddare af Kongl. Wasa Orden 1815. Gift med Hedvig Johanna Schmeer, som föde honom afled och efterlemnade i Dotter, samt 2:ne Söner, nu studerande wid Akademien. Vid wärens början förledit är begynte hans hälsa synbart afaga. Gjorde derefter en resa till Sâtra Hålsö Brunn, der han slutade sina dagar den 29 Jul. 1816, 58 år gammal, sôknad af alla, som i lifstiden kânt och värderat hans unärkta förtjenster såsom Embetsman. — Han war Ledamot af Kongl. Weten-skaps Societeten i Upsala. Efter honom finnes blott tryckt en Akademisk afhandling: de Docimasia terrarum geponicarum, 1785.

Kungörelse:

En katalog och fösklar Boksamling i flera Weten-skapsägenar, utgårande omkring 5740 Volumer, till en del ganska sällsynta, kommer efter tryckt Katalog (Lund 226 sid 8:0) att förfäljas i Lund genom offentlig auktion, som tager sin början d. 1 nästf. Mars.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 3.

Pöbblagen den 12 Januari

1817.

Först att bestämma egenskapen af de Religions-begrepp, som förekomma hos wisa äldre Compilatorer m. m. förenadt med en autentiskt framställning af de „wisare“ Skrifternas egna begrepp.

(Fortsättn. fr. N:o 2.)

Widom det nu, till att gälla för Skald, fordras mer än färdigheten att någorlunda grammatikaliskt skriva in länade pensées fugitives i längre och kortare rader med rim på, fordras det också, för att äga en stämning wid afgrändet af metaphysiska undersökningar, att äminstone ungefärligt känna Filosofiens problem, det allmänaste af wettenskapens historiska sida och kunna urskilja de första physionomiska dragen af det system man ämnar betrakta eller bekriega. För att så dömma om tendensen af en filosofisk lära, och om denna lära, i någon af sina framställningar, eller i hela sitt framställningsätt är mörk, tydlig, förvirrad, redig, obestämd, bestämd — måste man själv vara ätm i n s t o

ne begynnare i filosofiska studier; emedan man annars löper fara, att, som det alla dagar hörs och spörjes, sinna klarheten wara dunkel, och deremot tro sig wara klar, när man i högsta grad är ologisk, tanklös och själfmotsägande. Den maktigaste utwäg att angripa en lära, när man själf ingenting wet och tänker, eller och när man icke råte fram will säga hwad man önskar utträtta med sitt angrepp, är utom all fräga den, som Inquisitions-ledamoten i Allmänna Journalen walt, nemligen att polemisera i idel negationer. Sophisten, säger Plato, fly undan i mörkret af det som icke är, i det rena Intet, och Philosophen kan ej framdraga honom ur denna gömsla. Dock måste äfwen retiraden in i Ingentings-rymden werka ställas med mera färdighet; man måste kunna inbilla allmänheten, först och främst att man förstår citera, och sedan att man själf har in petto något bättre, något grundigare, hwarifrån man utgår och som man will sätta i stället. Men om det faller Allmänheten in, sedan den sett war redogörelse, att wända sig till Er, Herr Charlatan, och frä-

ga: hvilka äro Edra åsikter af saken? Huru föreställer Zi er Philosophi, Christendom och deras inbördes förhållande? — Hwad vill ni då swara? och Huru skall Ni bestå inför den dömande Nationens ansigte?

Det är ett besynnerligt skrif, denna klagan som förs öfwer obegripligheten af den så kallade Nya Literaturens philosophiska och poetiska skrifter! Mestadels ljuder det från sådant folks läppar, som utan egen pröfning pladdrar efter hwad annat enfoldigt folk pladderat förut. Skulle det då ej vara möjligt, att en Författare kan utropas för otydlig, mörk, bombastisk och fantastisk, och likväl i sjelfwa werket förtjena helt motsatta benämningar? Hela Literatur-Historien visar, i mångfaldiga exempel, att ett begrepp, en åsigt, en plan, en bild kunna uttryckas i de simplaste ord och med den mest både dialektiska och populära precision, utan att all denna enkelhet och redighet gör dem förstådda af dem, för hvilkas sinnesart och bildning sjelfwa åsigten är skrämmande, planen ofattlig och bilden öfverfästigande (se wist (engång för alla) antaget förmått. Man har sett exempel på att Skrifställare, som dock gjort stora anspråk på djupsinlighet, beklagat sig öfwer mödan att fatta Kant; hwars lära likväl är framstäld med en fattlighet, som mången wore frestad att kalla — wattenklar 61). Det hör till menfliga sakernas wanliga gång, att dessa samma Herrar nu emot Öf, utan att dersöre en härsmän bättre förstå honom, gifwa sig mine af att wara Kantianer. Äfwen framdeles och kanske så länge werlden äger bestånd, komma wäl sådana personer att finnas, för hvilkas omdöme då först en auktor 61) Detta uttryck innebär ingenting förkientigt för den oöddlige Kant, hwars virtuositet i framställningsfärd är nästan ouppfinnelig.

börjar synas elagisk och wärdenadsward, när hans kropp hunnit ligga till det minsta sina femton eller tjugu år i jorden. Det wärsta är, att jemwäl Schelling twiweksutan blie på detta sätt elagisk, ja till och med till Författarn af denna afhandling torde engång tourten hinna, att citeras i compendier och berömmas af Heilgons dagswerkskalar. Man har, sedan man är ödd, utom alla andra fördelar äfwen de twenne betydliga, att man icke är ung (ett fel för hwilket grafwen är radical-œur) och att man är mod est (emedan man tiger). Emellerid wore det för och ganska önskligt, om Kantianernes Herre och Wäffare wore riktigt af sin församling begripen: ty Den, som till och med i Criticismen ser mörker, huru kan den stönsa i Schellings system annat än en alldeles egyptisk dunkelhet? Men hwad afgörs i detta fall genom hans och andras auktoriteter, mer än om de icke borde plåga sina hjernor med problemer, dem de ej blifwit skavade att lösa? Kunna icke deres mot sättas motfridande personligheter, som både begripit Kant, och som ganska lätt begripa Schelling? Just dersöre att Schelling, i Kants och Fichtes spår, lyckats att upplysa sa den filosofherande tankan på en högre synpunkt, än den som för dem war tillgänglig, måste han nödwändigt förefalla otillgänglig för sådana, som ej förmått följa med Kants och Fichtes förberedande åtgärder. Dessutom sammanhänger Schellings system så nära med Platos, Spinozas och Leibnitz' läror, att man måste hafwa uppfattat dessa med fullkomlig redighet, innan man wägar sig åstad att dömma öfwer Naturphilosophien. Ännu har wäl aldrig någon Philosoph, som warit öfswad af nit för sin werrenskap, eller någon Skald, som warit eldad af kärlek till sin konst, satt sig till skrifbordet för att

med flit höllo sina tankar i gåror och dimmor. Men de Ideer, som äro de högsta för Vetenskap och Konst, äro tillika de högsta för hela Menskligheten: ty Vetenskapen söker det ewigt Ganna, och Konsten det ewigt Sköna; i en förverkligad enhet af dem båda lesiwer det ewigt Goda, det Heliga, det Gudomliga. Om det råder en högfärd, att wid behandlingen af dessa Ideer endast ha i sigte ett Publieum, som kanske blott idealiskt existerar: så är det likwäl en wida orimligare högfärd, att tro ideerna och deras förkunnare wara till för sitt enskilda nöje skull, och att wilja utreda snillets hemligheter lika hastigt, mekaniskt och beqwämt, som man går igenom ett additions- eller subtraktions-exempel på en räknestafva. Hvad Philosophien särskildt angår, så är hon ej ett willkorligt tidsfördrif i lediga stunder, ungefär som bjässen att samla piphuswuden eller någon annan dylik wurm, utan en kunskapsart, en wettenskapslig disciplin, hwilken liksom alla andra wettenskaper har sitt enskilda område, sin egen i sakens inre nödwändighet grundade method (sin transcendentala logik), och sina egna scientifiska termer, som ej kunna umbäras utan att falla i mångordighet och obestämdhet: således måste hon äfwen såsom Vetenskap studeras, innan man är berättigad att fölla utslag till något speciellt systems lof eller kländ. Den gamla sagan om Nafwen, som förklarade rönbåren odugliga derföre att han ej kunde råka dem, innehåller wäl nyckeln till de flesta jeremiader öfwer Metaphysikens gagnlösa grellfångeri. Men om då alla menniskor, som äro anspråk på Cultur, nödwändigt wilja wara kännare i Philosophi, och om det säras deras egenkärlek, att man måste offra åtminstone några år af sin lefnad för att blifwa det; hwarför begära de ej också af

Mathematiken, att hon skall lära en förstälningen af geometriska uppgifter, utan att man behöfwer känna de första satserna i Euclides, — eller hwi befalla de ej Chemien, att hon skall öfvergifwa de underliga orden oxygene, hydrogene, metalloxyd, syrsättningssarad o. s. w. för att bli mera begriplig? Man tror, att Mathematiken och Chemien iawerka med mer omedelbart handgriplig nytta på det praktiska lifwet, och det är sant, att Geometrien kan hjälpa wid storleken och Chemien wid calculer öfwer gödningsämnen; men de förmäde ej gagna hwarken i det ena fallet eller i det andra, om ej dessa resultat grundade sig på stränga och i wist afseende ytterst abstrakta wettenskapliga undersökningar, i hwilka wäl ej många landmätare och landthushållare skulle kunna deltaga. Så kan och Philosophien, som står i beröring med de högsta menskligheten intressen, endast i sina resultat bli nyttig och för alla tillgänglig; och detta så mycket mer och så mycket förr, ju djerfware hon intränger i förnuftens innersta rymder, ju högre hon ställer sin princip och ju strängare method hon använder, att i sina deduktioner gifwa denna princip en adekvat systematisk framställning. Men, — säger Ni måhända, — låt så wara, att, bland den mängd lärobyggnader som Philosophiens Historia upprisar, wisa philosophiska systemer kunna i anda och form öfwerträffa wisa andra systemer; derom bekymra wi oss ej: wi påstå att hela detta bemödade i allmänhet är en förwillelse, emedan Philosophiens ändamål aldrig i något tidswarf kan upphinnas. Gode! Ni är då förklarad Scepticus. Ni har då sannolikt uppfunnit och uttänkt en ny Scepticism, öwderläggligare i sin inkast och bewisningar än någon af de för

regående scriptiska spekulationerna. Angrip oss då med den, så få vi tillse, hvad derpå kan lemnas till svar.

Om det sålunda gifvs, — och framförallt i Philosophien, — mellan författare och läsare ett ursprungligt, ett oafhjelpigt förhållande, som ofta gör, t. ex. i närvarande tid, att den ena delen af Publicum tror sig se i del mörker, der den andra delen tror sig se det ljus: hvilken utväg skall en omtvistad auktor wälja, om ej att skrifa för den delen, som begriper eller åtminstone will begripa honom, och till denna allmänhet, som är hans egentliga, hemskälla utslaget öfver sina skrifterns värde, inberäknad rydlighetens förtjenst? Eller skall han skrifa för den andra, den motsatta allmänheten, som ehuru hon ej orkar genomtänka en demonstration, ropar att man icke lemnar henne „hela och fullst ändliga framställningar,“ och då man äntligen begynner en sådan, knostrar att den ej läser låsa sig som Kallgrens *Philosophy på Landsvägen*? En allmänhet, som, när man lägger för henne ett systems resultat, säger: „Ni deklamerar ej ilt, men gif oss bewisen!“ och när man börjar bewisa: „Ni är förmycket spetsfundig, war populär, skriv i romanstil, Ni wet i alla fall ingenting mer än Wi, och det wederfars er egentligen en heder med att personer af War upplyänning låsa er!“ — ? — 62)

62) Wäl! torde här och der en läsare tänka: om då den nyare Literaturens Philosophi kan tillerkänna sig någon rätt att icke wara hvars mans sak, bdr dock ej åtminstone hennes *Poesi*, — emedan Konsten i allmänhet egentligen är till för att försköna det offentliga lifwet och således frukterna af ästhetisk verksamhet bdra gemensamt af alla bildade menniskor kunna njutas, — så allas blickar wed dagstlar öppens-

Det förträder en ytterlig brist på begrepp om hvad *Philosophi* är, och en ytterlig oberaktsskap med denna konstskapsarts *Historia*, att anse förändringarne af spekulative systemer för tillfälliga ombyten och med hwarandra osammanhängande subjektiva experimenter, föranssedda genom personliga insfall, förswarade af ärelystnad och modessjuka. Hwar och en spekulatif theori, som tråder i stället för en annan, börjar just wid den punkt i det filosofherande medvetandets utveckling, der den föregående slutat, och öfver, enligt den ewiga regeln af en genom *Philosophiens* eget wäsende bestånd fortsättningsledja, att gifwa den grundideen, som är för alla verkligt spekulative systemer gemensam, en ännu fullkomligare

het till mötes? Wiserligen! men blott med ett enda willkor: att alla dessa menniskor i lika mått äga — sinne för *Poesi*. Det är lika litet absolut nödwändigt (ehuru önskelig och skön ähnen är af en universellt bildad personlighet), att alla skola äga sinne för denna konst, som att alla skulle äga det för *Måleri* och *Musik*. Men då man, utan att dermed tro sig beröfwad rättigheten att anses såsom en aktningwärd, ja i många andra hänsefter bildad menniska, kan bekänna: jag förstår mig ej på *Musik* — jag förstår ej artistiskt värdera denna *Målning*: hwaride kan man ej göra samma upprigtiga blick i affecende på *Skaldens* konstverk, på *Poesiens* compositioner? Eller menar man, att *Skaldkonsten* ej är lika så wäl en inom sig slutet werld af ästhetiska lagar, skönheter, verktygsmedel och njutningar, som t. ex. *Musiken*, deribredt att hennes yttre tecken bestå i bokstäfwer och ej i noter? — När desutom den enkla undsykten aldrig kan någon läsare fräntagas, att lemna alldeles oförskäddt och alldeles oläst hvad han icke allra eller icke förstår; hwaridswet har man då att beklaga sig?

re scientificke expression. Philosophiens ämne var i alla tider ett och enahanda, liksom ämnen innehåller det i alla sannt filosofiska läror. Hon stiger från den ena reflexionsprincipen till den andra, uppstår trappstegen af Naturens pyramid, hvars basis hvilat öfver ewighetens urdjup och solat sin spejls i den thronande Allfaders skimmer. Det är Han, till hvilken vandrungen lyftar; och es huru Wisbetens konungliga fågling, hvars Wallas-lika älskarinna Philosophien är, endast af Fadren själf, när han betraktar sin ordnade rankas oändlighet, kan fullkomligt åskådas och fattas, så förmår dock kärleken (*Philosophia*) till denna Wisbet, till det gudomliga Ordet, att genom troget och ihärdige beundande eftersträfa det i progression af djupare, skönare och fullständigare Tonarter. Guds wettenskap om sig Sjelf och werlden, kan wisserligen aldrig blifwa människans, emedan då all skillnad mellan Människan och Gud skulle försvinna; och i detta afseende kan aldrig Philosophien fulländas. Hvad är då för den menliga förståningen Tillgängligt? Schematismen af denna ewiga Wisbet; de allmänna dragen af dess bild. Redan Hedningarnes filosofer lärde, att emellan allt, som är lika till sin grundart, måste ett förhållande af uppenbarelse, meddelande, kunskap äga rum. Enligt den Heliga Skrift, som säger oss att Gud skapade Människan till sin afbild, är denna sats ingen twiswel mera underkastad. Gud är Förnuft, är Sjal, är Willsa; Människan är det ock, fastän i mindre mått och beroende af Honom: alltså ligger det i Ur-Förnuftens natur, att icke för det Förnuftiga, såsom ett med sig likartadt wäsende, förborga eller tillfuta skenet af sin klarhet. Tingens upphef och inre wäsentlighet, Människans förhållande till Universum, Wile

jan och dess bestämme, Hjertats lustwaste, heligaste ämne för oning och hopp, Gud — det i alla hänseenden ewigt Werkliga, det omedelbart Ursprungliga och Wisdomsa, alla Ideers subjektiva och objektiva sammanhang med den högsta Ideen — genom hvilken omedelbar och alltomfattande princip (ty sådan måste ett sannt Wetandes princip wara) uttalar sig detta absolut Reella, detta på engång positift Eua och positift Mångfaldiga, detta högsta Ganna och högsta Goda, för de dödliges kunskapsförmåga? Sådant är skynaden af Philosophiens Problem, wisade i dess enklaste allmänhet. Redan hafwa flera Tankare warit nära till dess fullkomliga löening; ja, de kunna sägas hafwa löst det, så widt man ser på andan och innehållit af de former, i hvilka de, hwar och en från sin ståndpunkt, förkunnat Philosophiens wäsende och oändlighet. Alla dessa former äro fragmenter af ett enda Helt, sublima materialier till en enda byggnad, som först då kan uppresas enligt hela sin plan och i hela sitt omfång, när reflexionen potentierat (eller, om man will, reducerat, renat) sig till uppsatning af en princip, som är omedelbart för medwetandet närwarande, lefwande, allstrande och oändligt progressif, liksom det Gudomliga sjelft och Naturen. Ty evolutionen af en spekulatif princip är system; och systemet uppylles biot så wida sitt ändamål, som dess ideella konstruktion af det Eua och det Hela abstrakt i medwetandet förre bildar detta Enas och Helas för medwetandet redan faktiskt gifna reella konstruktion, eller Universum och alle hwad dertill hörer, Gud sjelf inberäknd. En absolut systemprincip är ej Schellings uppsättning, den har warit många Philosophers egendom; men dess förmådde de icke att genomskåda den i

all deß progressiva universalitet, dels ägde de den mera i gestalt af en subjektiv åskådning, för hvars allmångiltighet de icke nog systematiskt wisat redo. Hvarje omhvärfning inom denna kunskapsarts område, hvarje uppkomst offset nytt systemförsök är, långt ifrån att vara en annihilation af föregående former, en uppstigande alla föregående formers transmission (d. å. potentiation) till en bättre, till en som fullständigare uttrycker Filosofiens innehåll, en som mer ådäquat motsvarar deß ewiga princip. Hvarje förvandling i Philosophien är ett framsteg i wettenskapens form (och således naturligtvis äfwen i deß inre halt; emedan formen af ett wäsende betyder just det verkliga blifna wäsendet, och derföre gradationen i wäsenders form alltid gradationen i wäsenders verkligblifwande). Äfwen de sceptiska spekulationsfäkten medverka, fastän negativt, till Wettenskapens successiva fullkomnande; de äro kraftiga kemiska solutionsmedel, som förstöra hvarje ensidighet i formen, så snart den börjat öfwergå till dogmatistisk putrefaktion. Ser man Philosophiens Historia ur denna synpunkt, så blir omwärlingen af systemer något helt annat än en omwärling. Ett fördrifft detta framskridande öfsta, mellan de olika teoriernas upphofsman, icke verkställs utan personliga twister — att egenkänslan, som ogera se sig öfwertråffas, stundom blandar sig äfwen i de största menntfors handlingar, — det är någonting som ej kan nekas, det är en gård åt den allmänna menstliga swagheten, som först wid likbåren tager ett öfvermåligt affsed.

Det gifvs blott en enda Urnatur, produktiviteten af Guds oändliga sjelfaffirmation; jemwäl den synliga Naturen, i hwilken hon, uppenbarad såsom tingens och andarnes mo-

ber, afbildbar genom formens oräkneliga mångfaldigheter det outtrömliga innehållat af sin bildningskraft, framställer i all denna mångfald af verkningar, produkter och individer blott en enda Allregel, den reella constructionen af en enda Allform. Men liksom Warandet (det i allmänhet så kallade Noessa, det Objektiva, det som för betraktelsen framställer sig under skönaden af ett in infinitum Ändligt och Begränsadt) uppkommit i följd af den urhandling, hvarigenom Gud constituerat sin egen Grundverklighet till en Urmöjlighet för aktualiseringen af ett Allt, så har äfwen Tänkandet (det Ideella i allmänhet, det Subjektiva, detta oändliga som in infinitum Betraktar, Bestämmer och Begränsar) uppkommit medelst samma handling, såsom något ifrån Warandet ofskiljaktigt och fundamentaliter med dersamma identiskt; ja, Tänkandet, betraktadt i sitt ursprungliga wäsende, är egentligen den rena afbildningen af Guds reflexiva urhandling. Ty Warandet, när det ponerar sig för sig sjelft, eller erkänner sig såsom ett Warande, är eo ipso ett Tänkande; Tänkandet, när det ponerar sig för sig sjelft, eller finner sig vara ett Tänkande, är eo ipso ett Warande (ett något såsom objekt poneradt). Ett Warande utan ett Tänkande, en Tingwerld utan en Underwerld låter ej föreställa sig; det är just genom Tankan, Anden, som Warandet i egenkap af Warande ponerar och bekräftas; enheten af Warande och Tanke är just det substantiella i hvarje Andes warelse. Warandet, åskådande sig sjelft, är ett wäsende som wet och känner (ett Subjectivum); Tänkandet, besakadt af sig sjelft, är ett wäsende som wet och kännes (ett Objectivum). Således wisar Universum öfwerallt, så wäl under Warandets gestalt som Tankans, ett

ewigt Subjecto: Objectum såsom den innersta formen af sin ursprungsgrund, eller af den gudomliga urhandlingens skapande verksamhet. Men bandet af denna allmänna Subjekt-Objektivitet är, såsom omedelbart gifvet i och med konstruktionen af Allsivers ursprung, upplösligt, ewigt och med sig sjelft under alla formväxlingar identiskt. Alltså måste Anden, hwars förhållande till Tingens är ett förhållande af åskådning, forskning, kunskap och bestämning, ej blott vara lika ewig som Tingens wäsende är: utan mellan båda måste en så fullkomlig och till alla lifsmomenter sig utsträckande correspondens eller ömsesidig motsvarighet äga rum, att allt hwad t. ex. i det Reellas spher kan åskådas, bestämmas, kännas, ordnas, i det Ideellas spher har en oupphörlig adequat möjlighet gifwen af åskådning, bestämning, kunskap, system; och så tvvertom tillbaka, att allt hwad som i det Ideellas spher kan aktualisera sig såsom känsla, åskådning, omödmne, begrepp, i det Reellas har sitt objekt eller äminstone sitt organum actionis med desamma förverkligadt. Lätt infes, att utan denna oändliga inbördes motsvarighet mellan Reelt och Ideelt, skulle intet lif och ingen verklighet kunna existera (63). Men ej blott lifwet i allmänhet existerar genom denna correspondens; äfwen Forskning, Wetenenskap och Philosophi, wetenenskapernas drottning, äga i samma det Reellas och det Ideellas absoluta samband sin möjlighet och willkoren för sitt bestånd. Naturens system, eller det för Intelligensens betraktelse (Intelligensen sjelf inberäknad) sig framställande Universum, måste, just af det skäl att Intelligensen är Naturens egen på sig sjelf rigade reflexion, kunna uppfattas af Intelligensen i en åsigt, som är ett mot Naturens sjuemet fullkomligt svarande Intelligenssystem, eller en åsigt af Universum sådant det i sig sjelft är, icke sådant som det kan af godtyckliga mennisko-insfall sammanspinnas, ware sig genom tomma logiska operationer eller genom osammanhängande och obestämda erfarenhetsrön (64). Ett sådant Intelligenssystem må med rätta kallas Natur-Philosophi, i motsats till alla subjektiva och blott för uppfinnarnes personligheter giltiga Philosophiemer. Unnomdessa den tillhöriga ordensprydnaden af sekteriska namn, of till isme r förlustägade individualiteter! Lika litet som det fins mer än En Matematik, lika litet fins det mer än En Philosophi. Naturen, säger Ni, uttrycker i sin inrättning ett ewigt förnuft, en gudomlig Skapares wisshet. Wisserligen! Men just detta leiwande uttryck of ett i Universum uppenbaradt absolut förnuft är förremålet för en sanna philosophiske åsigts afspeglande och i afspejlingen ordnande, systematiserande betraktelse (speculatio). Denna åsigt, som redan, så långt Philosophiens Historia räcker, för alla verkliga philosophiska läror har legat till grund, kan i sin utveckling lika litet bestå i en kedja af aprioriska deduktioner, som i en sammanställning på måfå af aposterioriska hypotheser. Hennes systemprincip är icke förnufter, sådane som det modifierat sig i någon relativ reflexion; hwarken det blotta logiska tänkandet (så snart det ingenting widare är), eller den empiriska åskådningen (såvida den är blott empirisk) äger med henne någon gemenskap; inför henne sjunka de begge ner till tomma oiväsentligheter, af hwilka den ena är lika

63) Jfr Sw. Lit. Bidn. N:o 51, s. 211.

färliga och abstrakte som den andra. Endast det yrförungliga Förnuftet, Förnuftet uppsattade i sin egen rena och öfver all mencklig subjektivitet upphöjda ställning, kan vara hennes princip; och endast från denna princip, som är sin egen omedelbara bekräftelse, kan absolut evidens sprida sig öfver alla de speciella konstruktioner, genom hvilka systemet evolueras till en organism af fullständig totalitet.

Men då det högsta Nationella, det högsta Fria, det högsta Andliga är grunden och lifvet af denna världssigt; hvilken karakter uppkommer väl deraf för det system, i hvilket en sådan åsigt utbildar sig? Kan denna lära föra pargeln af en slavisk, enformig disciplin, en scholastisk blyspiraens envælde, som under wisa för dagen herrskande andars tänkesätt söker undertrycka de öfrigas frihet och sjelfbestånd? Eller måste ej den åsigt af Naturen, som är afslutad i hennes sköte, just emedan den är hennes egen rena och allsidiga föreställning om sig sjelf, äfwen deruti likna Naturen, — som wäl i alla positioner, grader och momenter af Lif upprepar sin enda och samma ide, men med den ymnigaste uppfinningskraft i form och med utdelande af den otvungna speciella modus existendi åt hvarje särskild warelse, — att meddela, liksom hon, åt alla själar som kunna bemäktiga sig dess centrala synpunkt, den fristaste originalitet för hvarje enskild i sättet att framställa och begagna den, oaktadt den gemensamma grundfästningen för dem alla är En och Oföränderlig? Måste den ej, just genom denna öfverensstämmelse med Naturens egen fria nödvändighet, oemotståndligt öfverwäldiga alla intelligenser, som fått sinnen för Naturens ewiga sanningar? Genom

detta öfverwäldigande, som icke är en werskan af tvång, utan af en wäckt frihetskänsla som igenkänner sig i äfästningen af sitt återgifna ljusa område, äro alla ätra filosofer, alla sanna wänner af filosofi omedelbart förenade med hwarandra, utan några ordningsmysterier och personligt fins emellan träffande öfverenskommelser; ja, det gifwes här, egenligen taladt, ingen mästare och ingen lärjunge: ty den, som Ni kallar Mästare, Stiftare, Aproposman, är blott det Individuum genom hvars organ systemets tanke först i sin hela bestämhet yttat sig — men han har icke yttat denna tanke af sin egen personlighets kraft, utan af en högre ingifvelse, den makt hwarmed Gudsnyen utrustar alla dem, som blifwit ämnade att verkställa betydande förändringar i menckligheters öden. Så är och hvarje individuum, för hvars uppfattningsförmåga samma grundtanke är tillgänglig, i sann mening lärjunge, utan att derföre vara stegrad wid systemets bokstaf; har man andan, så är hvar och en berättigad att förkunna den så, som den egna andelen i andans ingifvelse bjuder; att andan är En, hindrar ej gäfworne att vara många gahanda. Att en sådan till sin innersta beskaffenhet universell världssigt måste röja sina verkningar, sin allomfattande inflytelse på alla grenar af Kultur, på Wetenskap, Konst, Religion, Samhälleslif — det är nödvändigt och naturligt. Hvad, sedan häfvernas början, blifwit banadt af gudomlig engelskap i wisshet och skönhet, har alltid bliftrat fram ur denna enda grundfästning, som i wisa tidevarf blott fragmentariskt gifwit sin närvaro tillkänna, i wisa åter swallat öfver werlden såsom en ljudocean ur tusende källor.

(Forts. följ. i No 6.)

Bihang

III

Svensk Litteratur = Tidning.

N:o 3.

Mars.

1817.

Akad. Prissämnen nr. III.

Stockholm:

I Kongl. Vetenskaps-Akademiens sammanskomst den 5 sista Febr. nedlade Commerce-Rådet och Ridd. S. N. Cassström Präsidium med ett tal: om Geographiens äldre och närvarande tillstånd. Till Präses för följande 6 månader utvaldes Lands-Höfdingen, C. N. O. Frih. Er. af Wetterstedt.

Vid Kgl. Vetenskaps-Akademiens sammankomsten d. 8 och 19 Febr. hafva ämnessalet blifwit hållne öfver 2:ne Akademiens framlidne Ledamöter, neml. öfver Medicinal-Rådet Doct. J. L. Odhelius af Präsidenten och Commendören af Kongl. Wasa Orden med Sora Korset, Doct. Dawid von Schulzenheim samt öfver vice Präsidenten i Kongl. Bergs-Collegium R. N. O., Gust. Ad. Lejonmark af Stads-Rådet, Riddaren och Commendören af R. N. O. Frih. Gudmund Öbran Adlerbeth.

Med Konungens sin höga beskyddares nådiga bifall, har Svenska Akademien till Ledamot, i framl. Kammarherren och Riddarhus-Secreteraren Hr. Gabr. Silwerstolpes ställe walt Canzler-Rådet Ridd. af Kongl. Nordstj. Orden And. E. Kullberg.

Öfver de Täflingsämnen Kongl. Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien för år 1816 uppkallat, har i Historien inter försök inkommit, men i Wäktaligheten hade 2:ne, och i Inskrifts- och Sinnebilds-Konsten 1 försök blifwit inlemnade, hwaraf interdera funnat belönas. I Antiquiteterna hade

öfver det utfatta prisämnet: Undersökning om om Folkmängden i Sverige före digerdöden, ett försök inkommit, som Akademien funnit värdigt högsta priser. Författaren är Lagmannen Gust. L. Lind. För detta år utsätter Akademien följande täflingsämnen: I Historien: Afhandling om Sveriges Uppbörd och Kammarverk under Kon. Eric XIV:s, Johan III:s, Sigismunds och Carl IX:s Regeringar. Priset en Guldmedalj af 26 Ducater. I Wäktaligheten, på Latin eller Fransyska: Rätta gränserna för att bestämme Språkens Skildskap, ej blott af ordens likhet till ljud och bemärkelse, utan af deras Grammaticalska beskaffenhet, med tillämpning i synnerhet på det Gräfska och Latinska, samt på de med det sednare närstågade nu lefwande Europeiska Språk. Priset en Guldmedalj af 26 Ducater. Ut Inskrifts- och Sinnebilds-Konsten, på Latin: Förslag till Epitaphier öfver namnkunnige män, samt till Stådepenningar öfver händelser och namnkunniga personer i Sverige, från början af Kon. Gustaf I:s regering till Kon. Carl XII:s död, efter författarnes eget wäl. I Antiquiteterna: Undersökning om Gyllen i Sverige under Catholska tiden, jemförde, i anseende till systemät och inrättningar, med dylika i Tyskland, Danmark och England. Priset en Guldmedalj af 15 Ducater. Täflingsfristerna, försedde med Wälspråk och förseglade Namnsedlar, böra till Akademien wara insända före den 20 Jan. 1818.

Härda Nyheter.

Stockholm:

Här ankom mid Noret af följande är Hr. Mathias K. Ross, Under-Bibliothecarie wid Universitetets-Bibliotheker i Köpenhamn. Denna berömda Literatör är för närvarande härstädes sällsamt med utgifvandet af Prosaiska Eddan, samt den hittills utryckta Skald, hwarvid alla berömda Codices i Köpenhamn, Upsala och Stockholm äro begagnade. En nytt Prospectus lemna om detta viktiga Literära företag närmare underrättelse. Af Hr. Ross hand harwa vi äfven ett stort föränta en Grammatik för det Angelskötska Språket, äfvensom en Svensk upplaga af Dess i Köpenhamn 1811 utkomna Isländska Grammatik, hvilket lednare arbete utgifves på Bokhandlaren Mag. Wiborgs förlag härstädes.

Upsala:

Kongl. Maj: har genom nådig fullmakt af den 19 Febr. utnämnt och förordnat E. O. Adjunkten Mag. Er. Gust. Geijer till Historiarum Professor wid Akademien härstädes.

Kongl. Maj: har i nåder beslutit, att i Sverige och Norrige en Jubelfest kommer att firas den 31 October innevarande år, till minne af Lutheriska Reformationens början år 1517, i anseende hvar till Kongl. Maj: under den 12 sisl. Febr. aflätit följande nådiga skrifvelse till Erkebiskopen och Pro-Canzlern m. m. Doct. Jac. A. Lindblom:

EN XL med Guds Nåde, Sveriges, Norriges, Göttes och Wendes Konung &c. &c. &c. Vår unnesst och Nådiga berågenhet med Gud Allsmåttig Troman, Erkebiskop, Doctor, Upsala Akademie Pro-Canzler, Commendeur of Vår Nordstjerne Orden, En af de Aderton i Svenska Akademien! Sedan hört oss af Vår Norriska Regering underdånig hemställan blifvit glord angående förändring af en Jubelfest i Norrige den 31 October innevarande år, till minne af den Lutheriska Reformationen, och vi för gode sunnit dertill Vårre Nådiga bifall lämnat; så hafwe vi, så wäl med Nådige afseende härå som i betraktande deraf, att Reformationens

Början egentligen kan räknas ifrån den dag då Doc. or Luther år 1517 i Wittenberg genom offentlig anslagne Tbeser förklarade sig emot Catholiska Kirkans misbruk, och att denna härigenom märkliga dag af Vårre Trosvärande blifvit med ett Jubileum firad i twenne Sekler, samt sådant äfven i år troligen of de fleste Ser, i Nåder beslutit ett en Jubelfest äfven här i Nitet kommer att firas den 31 October detta år, till minne af den Lutheriska Kirkans bästa urinnelse; om hvilket Vårre Nådige beslut vi härmed welot Eder underrätta, med Nådiga befattning, att I till oss med underdånigt förlösa inkommen, om sätter att sira ifrågavarande Jubelfest, och hwad derwid i aktigas bdr. vi befalla Eder Gud Allsmåttig Nådeligen. Stockholms Slott den 12 Febr. 1817.

E N R.

Nils v. Rosenstein.

Under sisl. Hösttermin 1816, har de Studerandes antal wid Kongl. Akademien härstädes varit 1218, hwarof 679 varit närvarande och 539 frånvarande. — Här bland mos ro 105 Adelsmän, 321 Professörer, 213 Borgare, 22. Bonde-söner, 36 Civil-staters och 52 Militärestaters söner. I bland dessa studera 294 Theologi, 198 Juridik, 134 Medicin, 361 Philosophi och 215 utan wist vitægenus. I anseende till åldren är de Studerandes antal emellan 20 och 25 år sldst, neml. 556, dernäst emellan 15 och 20 år 364, emellan 25 och 30 år 185 samt dernäst under 15 år 57, o. s. w.

Under samma tid hafwa 165 Studerande blifvit wid Akademien instrüine, hwaribland 7 Grafwar, 5 Baroner, 10 Adelsmän samt 143 ofrälske. Stipendiaternas antal har varit 193, hwarof Kongliga 33, Medico Theologi 19 samt Magnat. & Privatör. 141.

Theologiska Faculteten har anställt Theol. Candidat-Examen med Maa. O. N. Norelius. Commisiter wid Hedwig Eleonora Sörsamling i Stockholm.

Juridiska Faculteten har anställt Juris.

Utriusque Candidat. Examen med Mag. J. G. Wonsdorff och Mag. E. G. Eneberg, Peniones.

Medicinska Faculteten har anställt Med. Licentiat. Examen med N. Olaf OGoth, E. O. Wånge WGoth, C. N. Vorgenstierna Nob. Stockh. och Mr. Flyggare Westm. Dalek., samt Med. Candidat. Examen med C. A. Thelning WGoth, C. J. Lundborg, J. Ekenstedt OGoth och S. G. Zimmert Colm.

Philosophiska Faculteten har anställt Philosoph. Candidat. Examen med S. G. Schyberg och E. Nordfors Stockh. samt L. M. Holmberger OGoth.

Lunds:

Efter skrut utfärdadt Program of Akademies Rector Magnificus, Ästhet. Professorn och Bibliothecarien Mag. A. Lidbeck, blef Tredje Theol. Professorn och Director Seminarii, Mag. Mart. E. Ahlman den 14 Febr. installerad och höll derwid sitt inträdestal: De eo, quod præcipue vitandum est in explicando Novi Foederis Codice.

Efter skrut utfärdadt Program of Småländska Nationens Inspector härstädes, Histor. Professorn Mag. A. O. Lindfors blef en Latinsk Parentation öfver framl. Dom-Prosten i Werid, Ledamoren af R. Nordstj. Orden, Doct. Håkan Sjögren, å Akademins Vårskal den 22 Febr. hållen of E. O. Adjuncten i Österrländska Språken Mag. J. Blomstrand.

Hans Exc. Akademiens Cenzler har under den 8 siffl. Mars förordnat Oeconomia Docens Doct. Joh. Rabben till Extraord. Medicinå Adjunct. Åstwenledes har Hans Exc. under den 11 dennes förordnat Med. Adjuncten Doct. J. Sönnersberg att tillä widare fortsära med bestridandet af ledige Medicinå Practicå Professjonen wid Akademien härstädes.

På Rådslag till Seminarii Præfecturen härstädes har Biskoppen och ProCenzlern m. m. Doct. W. Fare, den 19 Mars uppsått: 1. Extraord. Theol. Adjuncten Theol. Licentiaten, Mag. Joh. Wieslander. 2. Bibliotheks Amanuensen, Theol. Docens, Mag. Gust. Broome. 3. Extraord. Adjuncten wid Seminarium Mag. Bengt J. Bergquist.

Hans Exc. Akademiens Cenzler har förordnat E. O. Theol. Adjuncten Mag. B. J. Veraquist att under ledigheten förestå Seminarium Præfecturen härstädes.

Rgl. Majest. har i nåder utnåmt Theol. Professorn och Prosten i Säresta Församling af Stara Stift Mag. Carl Thyselius, till Amiralitetets Superintendent i Carlscrona.

Lindöping:

Kongl. Majest. har i nåder utnåmt Eloqu. & Poës. Lectorn wid Gymnasium härstädes, Ryrkoherden Mag. P. Arenander till Ryrkoherde i Säby. Pastorat af detta Stift.

Skara:

Gymnasti Bibliothecarien Mag. Wilh. Luth. har blifwit utnåmd till Gymnasti Adjunct härstädes.

Westerås:

Framl. Mathes. Lectorn Mag. C. G. Avelins Årswingar hafwa till Mathematiska Lectornens behof wid Gymnasium härstädes fördrat nämnde Lectors. esterlemnade Mathematiska och Physiska Instrumenter, samt till Gymnasti Bibliotheket Nollets verk: Leçons de Physique experimentale (Amst. 1754, 65.) L'Art des Experiences. (Paris 1770) med Plancher tillammans 9 Tomer 8:o.

Wexid:

E. O. Adjuncten i Österrländska Språken wid Lunds Akademi, Mag. Joh. Blomstrand har blifwit utnåmd till Gymnasti Adjunct härstädes.

Herndöfsand:

Den 4, 5 och 6 Febr. höll Biskoppen, Led. af R. Nordstj. Orden, Doct. Er. Abr. Almquist härstädes Prestmöte med Herndöfsands Stifts. Presterkap af Öddra SynodalLaget, hwarwid öfwen Deputerade af Norra SynodalLaget woro tillstädes. Sedan Gudstjenst den första dagen wor fördrat, hwarwid Predikan hölls öfver Matth. 5: 13 af Ryrkoherden i Nordmaling E. G. Oldberg uppträdde H. H. Biskoppen åfslid af Consistoriales och samml. Presterkapet ifrån Domkyrkan till Gymnasti Festiwitets. sal.

hvaräst, efter bön och sång, H. H. Biskoppen intog Cathedern och öppnade mötet med ett Latinsk Tal, efter hvars slut Präses, Contractus Prosten och Kyrkoherden i Nordingrå Doct. Abr. Renström, biträdd af Respondenterne, Commisströrens Mag. A. Oldberg, J. Dynäsius och J. H. Öberg, hörsjade Disputationens acten med Ord Opponenterna, Prosten och Kyrkoherden i Sunne N. Grundahl samt Commisstrern E. Carlsson, hvarunder Krifkeln de Ministerio Ecclesiastico i Bengelii Theologi ventilerades. Eftermiddagen höll Rector Schold i Herndsand Mag. J. Swedborg insår det församlade Presterskapet ett Latinsk äminnessetal öfver framl. Biskoppen, Commendören af R. R. O., En af de 18 i Sw. Akad. Doct. Carl Gust. Nordin; hvaruppå vice Präses, Prosten och Kyrkoherden i Resele Mag. H. J. Berlin anstälde Examen med de yngre af Presterskapet. Den andra dagen, sedan Predikan var hållen af v. Pastorn och Commisstrern i Ljustorp E. Rodling öfver Theosal. 2: 4, fortsattes den, förra dagen, begynta Disputationens acten först af ord. Opponentens Kyrkoherden i Murunda M. Lagström, och sedan E. O. Opponenterna, Rector Schold Mag. S. Backman samt Prosten Mag. H. J. Berlin; och fördrättades jämvel Revision af Räkenskaperne öfver så väl Pastoral-Cassa och andra Clasens Enkeltbesparing, Cassa Pauperum. Tredje dagen predikade Commisstrern i Grundfunda N. Sillrén öfver 2 Timoth. 4: 5, hvaräfter H. H. Biskoppen det återstående af förmidd. samt å eftermiddagen till sent på aftonen höll Consistorium synodale. H. H. Biskoppen utnämde sedermera till Präses wid nästföljande Prestämte: Prosten och Kyrkoherden i Vothedä Mag. C. P. Lindahl, till vice Präses: Prosten och Kyrkoherden i Thorsåker Mag. C. Genberg samt till Orator: Gymnasti Adjuncten Mag. C. Rud. Carlting. Slutligen uppträdde H. H. Biskoppen i Cathedern och framställde i ett kort Tal Presterskapets viktigaste äligganden, hvaruppå, efter fördrättad bön och sång, detta sammanträde upphörde och Presterskapet hemförlofwades.

Nekeolog:

Aff. ConzliRådet Mag. Carl L. Rämpe var född den 4de Junii 1738. Hans fader Lars Rämpe var Kyrkoherde uti Närke unga af Stara Stift. Ifrån Stara Gymnasium affändes han till Upsala Akademi 1756. Respondens för Mag. L. Hallencreutz Specimen eloquentiæ Ulyssæ ex Homero erutum, 1762. Philos. Candidat s. å. Disputerade pro gradu 1764 under ConzliRådet Jhres präsidium: de Academiis orbis Lutherani P. II., och blef sijnämde år promoverad till Philos. Magister. Någon tid derefter antagen till Amanuens wid Kongl. Biblioteket i Stockholm. På 1770 tolet gjerde han flere vidsträcktä Krifkes resor, i följe med förnämde Swenska ädlingar. Några bref derom finnas insörde i Sjödewells periodiska Krifter för den tiden. Erhöll d. 27 Septemb. 1782 Kongl. Sekreterare fullmakt. Ledamot af Uppfostrings Sällskapet i Stockholm 1783. Förste Expeditionens Sekreterare wid Utrikes Expeditionen af Konungens Conzli 1799. Erhöll Conzli Råds fullmakt d. 24 Junii 1809. Ledamot i Tryckfrihets Committén 1810. Vid Philos. Magister Promotionen i Upsala 1815 JubelMagister. Genom gifwobref af d. 19 Junii 1815 öfwerlemnade han sin af nära 4000 Volumer bestående Volsamling till Stara Gumnasii-Bibliotek. Lemnade kort derefter Huswvndstaden och flyttade till Roslås Sätesgård i Westergötland, der han afstod d. 7 Febr. 1816, i sijn 78:de år.

Rungbrefse:

Aff en öfversättning af "Heerens Handbuch der Geschichte der Staaten des Alterthums, mit besonderer Rücksicht auf ihre Verfassungen, ihren Handel &c., 2:te Auflage, äfvensom af Heerens Handbuch der Geschichte des Europäischen Staatensystems und seiner Kolonien, von der Entdeckung beider Indien bis zur Errichtung des Französisch. Kaiserthrons, 2:te Auflage är lagd under prehen och med första från mitt Boktryckeri utkommer, gifwes härmed tillkänna. Strängnäs d. 15 Febr. 1817.

E. E. Elmstedt.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 4.

Lördagen den 25 Januari

1817.

R e c e n s i o n e r:

Förhö till en ny Swensk Statistisk Journal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid. 2:dra Häft. 63 sid. 3:de Häft. 72 sid. 4:de Häft. 75 sid. Schm, Cederborg & Comp. 1816, 8:o.

(Fortsätn. från N:o 1.)

Andra Artikeln framställer i sin rubrik, Jordbruket, dess öden, hinder och hjälp; öfrige näringar, samt finanser. Och börjar med „Jordbruket,“ hvars hinder fördes anser utgäras af „Vi-Näringarnes Monopoliska privilegier, Skräförsäkringarne, samt penninge, wängleriets och Discot-skojeriets retroactiva äverkan.“ I utvecklingen deraf framställer han alla näringar, såsom, i mer eller mindre mån, verkande till hinder i jordbrukets uppkomst; och af framställningsfattet synes han röja ett nit för jordbruket, som går ända till att glömma det omöjliga samband, hwart alla näringar stå till hwarandra, och hwart jordbrukets behof af de öfriga äro omöjliga för Statemannen. Han företar sig

derefter att „något närmare betrakta jordbrukets både naturliga och stats-ekonomiska förhinder; hvilka wälla des wanmagt, och göra alla Uppödlings-förslag onyttiga och lönlösa.“ De Naturliga hindren uppdränas först, bestående egentligen i sådana, som tillhöra elementets verkningar; ifrån hvilka fördes kommer till den conclusion, att „det står fast, och är seltant, att Sverige swärtligen kan förwandlas i ett Canaans Land, eller des Dalar besuggas af citron, pommerans, eller sikonträd, eller des höjder prunka af windruswor m. m.“ Därpå yttrar sig fördes. willa ingå i beskrifning af „de genom ekonomiska försäkringar tillskapade nästan oräkneliga jordbruketsförhinder;“ men efter blott anmälan af denna föresats, synes han glömma den, fördes att „uppkalla läsarens oförklarliga uppmärksamhet på staternes i detta tidehworf urartade Finans-systemer“ m. m. i sammanhang hwarmed framställas några uppgifter angående allmänna ekonomiska och finansiella ställningen i England, Frankrike, Sardinien, och en del af Würtemberg; slutande sig med den sannfärdiga erinran att „en del af de frästa

Länders ungdom tilltrösta af oss det sista och måst påkostande steg att flytta till Amerika, samt att den i sednare tider tillkomna olyckliga allmänna ställningen är „en naturlig följd af styrelsernes oförmåga att beräkna utgången af deras finans-systemer, som gifwa Banker, disconter och capitaliser tillfälle att blifwa ensamt ägare af Europas jord, hvilken arbetas af trålar, som i några Länder kallas fria menniskor.“ — Första häftet slutar Höf. med den anmärkning, att Sveriges jordbruk skall hafwa fallit i wanmagt ifrån den sund Banken förvandlades till LånBank, och Disconter inrättades, hvilkas förmåga att draga till sig Nationens hela förmögenhet framställles såsom en följd af den rätt discontersne äro, att, på 11. år, genom räntan, fördubbla sitt Lån-capital.

Andra Häftet fortsätter Artikeln om Jordbruket; och ser att taga det uti en hel öfversigt, företager Höf. sig att „uppräta deß conto curant.“ Han upprätnar deß onera; af hvilka, i första rummet, nämnes Skattningens bestwäret; till afhjelpande hwaras föreslås, det Skattningen måtte bestridas genom entreprenad, med extra post och forwagnar, som borde betalas, extra posten med 1 Riksdaler milen för hwarje häst, samt forwagnen 24 Riksdaler för personen. — 2) Wäghållning och Brobyggnads-skyldigheten, hvilken Höf. anser kunna och böra, genom Resandes egen betolning, underhållas. 3) Långwäga Qwarnresor och Monopolisternas Qwarnprivilegier, till lättnad hwarit föreslås att hwar och en, som har wattenfall på sina ågor, eller will uppdrä wäderqwarnar, må åga, utan omgång, rätt därtill. 4) Långwäga transporter med afreds-, wederslags- och Krono-Tionde-Spannemål; Derwid föreslås att Spannemålsbetalaren kunde

åga rätt, att betala såden efter markegångspris, med 16 Riksdaler på Tunnan i skrifte transportersättning. 5) Brännwinnebränningsafgiften i proportion efter panneyrinden. Höf., som upplyser att denna afgift för år 1813 uppgick till 350,505 Riksdaler, tror att häst wore, det bränningen klesse utdeles fri och allmänt tillåten, samt att så länge Sverige införskrifwer Spannemål, utländskt Brännwin också borde få införskrifwas. 6) Postföringen, och 7) Lotsningsbestwäret, af hvilka den förra, för år 1813 gifwit Staten en inkomst af 226,781 Riksdaler, och det sednare en af 72,849 Riksdaler, borde, för Höfs mening, kunna bära sig själwe utan att betunga jordbrukaren, som skall af den förra blott få åga sig beagga. 8) Krono-Tionde och Präst-Tionde; af hvilka den sednare anses något brödlig i Sverige och Nland; men deremot utdeles nedtryckande för jordbrukaren på Gotland, der Prästskapet tillika har sig tilllagit Krono-Tionden. Höf. anser wederlags- och winn-, samt Boganads-såden uppgå till omkring 200,000 Riksdaler, samt prästetionden öfwer hela Riket uppgå till 283,232 Riksdaler, hwilket, utom Prästegårdarne och såskilda sportler, utgör Prästskapets löneinkomster. 9) Prästegårdens och Allmänna husbyggnader, af hvilka Prästegårdensbyggnaden och de underhållande faller särdeles tungt för Gotländska jordbrukaren. 10) Charitå Sigillatå och krigsmanshusafgiften, jemte flere Ansöknings- och rättgångsportler till Tjenstemännen. Charitå Sigillatå afgiften uppgäwes hafwa år 1813 uppgått till 274,801 Riksdaler. 11) De äldre Skattläggnings-, Uppbörds- och Tiondefäktningensmetoderne. Sedan Höf. ingår i framställning af Historien angående uppkomsten af deß sednare onera, öfvergår

han till afhänslande af flere andra ämnen, som han anser hafwa länge gjort jordbrukets olycka. K. Gustaf Eriksson hade grundligt Öfrå-författningarna och öfriga ännu gällande band på Näringsfriheten; och K. Carl XI hade, därigenom att han öfvergifvit waruspstemet och antagit penningestystemet, påbudt Nangsordningen, samt stadgat Inledningsverket; antenligen stadat jordbruket. Derestefr infalles för öfr. i finansämnen, såsom angående 1777 års realisation, 1789 års Bewillnings- och Riksgälds-system, samt 1800 års förnyade Realisation, med dertill hörande förmyndens hersafäst. — 12) Folkbristen, hwilken för. framställer såsom bewis för den sats, att både det gamla jordbruket, och folkskiftigen också alla företag till nya obtingar, omöjliggen kunna vara lönande. Efter att hafwa, ånpo, upprepat samma uppgifter om folkmängden, som warit i första häftets första artikel medelade; påstår för. att till hwarje Herbedels hemman utan fördrag af uppodling, wola fördras 2:ne karlar, och sedan han widare jemför det den arbetsstyrka, som Tabellverket uppgifwer, med hemmanens antal i riket, och dermed wisat att Arbetsstyrkan nu mera endast lemnar 4 karlar till hwarje helt hemman; så framkommer han till den mening att på sådant sätt wore bewisadt, att jordbruket redan saknar hälften af sitt Arbetsbehof; samt att alla Uppodlingar äro rikskadliga, och de endast skulle anställas på det gamla jordbrukets bekostnad. Dyckligewis gifwas så Läsare så orsarna eller olunnige, som det fördrades wara, för att af en sådan argumentation förwillas. Ingen sats är orimlig nog, för att icke kunna bewisas, om man får byega bewisningen på en annan uppenbart orimlig sats, och får för den begära ansende af bewis. Aldrig har någon orimligare sats wa-

rit yrkad, än den, att hwarje helt hemman skulle för sitt jordbruk behöfwa 8 karlar; d. w. s. att en egendom af 3 å 4 hemman skulle fördras 24 å 32 karlar. Utan att märka det, har för. i nästa J. gifwit ett ganska öfvertygande bewis emot sig self, då han, pag. 75. uppgifwer hela rikets öppna åkerjord icke uppgå till mera än 1,456,785 Tunnländ; samt self antager att desse, fördelade på rikets alla hemman, icke lemnar mera, än omkring 15 å 16 Tunnländet på hemmanet, ett jordbruk af så ringa widd, att dertill icke kan fördras mera, än 2 högst 3 karlar; och således mindre än hälften af hwad för. antager. Nec. will icke åberopa sin egen erfarenhet; men hänwisar Läsaren till de orter, der åkerbruket med största omsorg företes, till Westmanland, Södermanland äfwenfornu mera wiså trakter af Småland, och är wis, att Necs mening skall blifwa tillräckligen bewittnad. Långt ifrån att gilla för:s misseröskan till alla Uppodlingsföretag, tror deremot Nec. att Wär arbetsstyrka är alldeles tillräcklig till 25 procent's större jordbruk än wi nu äga; och tror, att om alla verkliga hinder wore undantagna, och deribland den största, nemligen brist på förlag, hwarifrån all brist i hägen uppkommer, så skulle, innan jordbruket hann, att till 25 procent, genom Uppodling, fördras; också, i naturlig följd deraf, Arbetsstyrkan wara, genom folkskiftning, uppfiligen till en sådan höjd, att odlingen kunde ända mera utwidgas. — I sammanhang med hwad för., angående folkbristen sig sålunda yttat, uppgifwer han, att folkmängden hos oss ifrån 1805 till 1813 aftagit med 23,385 personer; men när man efterfinnar, att ett swårt krig deremellan inföll, derunder Landtwärnet, bestående af arbetande klåsens Ungdom, särdeles medtog,

så finner man att ett wanligt afstagnande icke deraf bewisas. Deremot tror Rec. att Förf:s ytttrade fruktan, det folkstocken hådanefter torde mera och mera förminska, är fullkomligen grundad i det sannfärdiga skäl, som tillika uppgifwes, nemligen den af erfarenheten bestyrkta omständighet, att lagliga Giftermål blifwa äfwen hos den arbetande klassen „allt mer och mer urmodiga.“ Med Förf. kan dock icke Rec. antaga såsom orsak dertill, de högre klassernes exempel; emedan, efter Rec:s tanka, exempel aldrig verka emot naturdriften; men Rec. anser deremot det skäl ensamt gällande, hwilket Förf., såsom hi-skäl anför, neml., „att två delar af rikets bönder icke widare hafwa råd att såda och låna drängar, utan hjälpa sig fram, så godt de kunna, med barn, pigor eller orklösa öfweråriga personer.“ Sedan menniskan trädde utur naturtillståndet, har säkerhet för bergningen, utkomsten, nejort villkoret för giftermålen; och då jordbrukaren icke mera har råd att gifwa denna säkerhet, så måste giftermålen förminska. Orsaken ligger således i jordbrukarens bekymmersfulla tillstånd; och detta åter ankommer på den mer eller mindre upplysning och liberalitet, som, wid våra riksdagar, ingår i den omsorg, hwilken nu för tiden hufwudsaktigast upptar våra statister, omsorgen för pappersmyntets värde. Då denna omsorg fordrar att penningen i landsorterne göres så rar, och så swår att inbringa, att allmänna idogheten måste inskränka sig till blott oumgångliga företag för dagen, som endast nödhjelpswis kunna bestidas, så skall säkerheten till uppkomst för arbetaren nödwändigt förminska, och verkan deraf på folkökningen är ej swår att inse. — 13 Selande Gødseltillgång och

olika Åkerbruksmetoder, derom Förf. frifwit grundligt och wäl. Med antagande af wanligt antal af kreatur på hwarje hemman; och med beräkning af deras spillning, jemförd med återns behof deraf, wisar han att gødseltillgången kan swara till behofwet för den jord, som brukas till hälften i såde och hälften i tråde; men alltid blir otillräcklig för alle annat bruknings sätt, och måste blifwa det för alle circulationssåde, hwars särskilda fodertillgång aldrig uppgår till jemwigt emot den större asmagring som återn widkännes. Rec. tror sig likwäl härwid böra erinra, att i de åkerrikaste provincerne, Skåne, Östergötland och Westergötland är gødseltillgången i allmänhet ingalunda swarande till återns behof. Man synes der hafwa, ifrån urminnes tider glömt, att Ladugårds- och Ångesfödseln är moder för återfödseln; och med skäl, samt utan öfwerdrift, kan man påstå, att om dessa provinser jordbrukare kunde förmas till ång, igenlägga hälften af deras widsträckt åkrar, för att med den större höttillgången, öka ladugårdarne; så skulle den andra hälften, rikt gødsad, gifwa lika mycket såd, som det hela nu ger; men winsten skulle blifwa, icke allenast besparing till en tredjedel af den kostnad, som den widsträckt åkerjordens födsel nu medtager, utan äfwen en tillkomst i wiktualiewaror; derigenom deras införföriswande utrikes ifrån skulle upphöra. — I den conclusion Förf. gör ifrån den ringa gødseltillgången till skäl emot uppodlingsföretag, såsom de der skulle antingen sakna nödig gødsel eller också taga den ifrån odal återn; kan Rec., för sin del, icke instämma. Ingen klok jordbrukare odlar blott för att föröka sin åker; utan att tillika öka sin ång; och då han åter iaktager proportionen, till försökning i båda,

så förskaffar uppodlingen gudsfruktigång åt sig sjelf; och grunden för conclusionen war alltså falsk.

Tredje Häftet lemnar fortsättningen af samma artikel om jordbruker, dess öden, hinder och hjälp; samt börjar med, att, under S. 14 af hindren upptaga hemmansflykning, och storstiftesdelning; hvilka Förf. sätter i bredd med näringswängheten, under påstående att dessa „räckt hwarandra handen, för att bland mycket annat, bidraga till svenska jordbrukets förfall och mansmagt, och att uti idel små kraftlösheter förvandla den fordnä samfälliga arbetsstyrkan.“ — Angående näringswängheten får Rec. här nedanföred tillfälle att särskilt yttra sig; och i frågan om hemmansflykning och storstiftet är Rec. af alldeles motsatt tanka till Förf:s. Egna intresset, som är hwarje näringsidkares säkraste ledare, tillåter aldrig hemmansflykning en mindre delar, än att tu hwardera söder sin man. Att, af den jord, som är i allmogens ägo, mindre delar wänligen blifwa mera odlade, och bättre födte, än större; det bewittnas af erfarenheten; och orsaken ligger naturligen i den större omsorg och arbetsdrift, som ligger hos ägaren, än hos tjenstehjonet. Till folkökningen är hemmansflykningen ett rakt medel; och det är solklart att om det hemman, som nu föder 4 äboer, kan, genom flykningen bringas till en afkastning, som föder 8, så utgåra desse 8 en större arbetsstyrka, och ett större bidrag till staten, än förut de 4. — I alla andra länder får jorden fördelas i så små delar, som ästundas; och det ligger, till en stor del, en bidrag dertill, att andra länder äro råtare behödda, än Sverige. Dessa orsaker hafwa också föranledt till den förmyndring, som blifwit lemnad i de författningar, hvilka inne-

hållit starkare förbud emot hemmansflykningar och hvilka ägde sitt ursprung endast i swärigheten att, med säkerhet för kronan, fördela hemmansens onera emellan många ägare; en swärighet, som i senare tider, varit ansedd af mindre betydhet. — Skillnaden i värde af den jord, som innehafwes samfällt med flere ägare, och den, som äges ensamt; äfwen som olikheten i den häg för tillsyn åt hwardera, som hos ägaren wänligen finnes, är för uppenbar, för att behöfwa bewisas. Storstiftes, och ända mera ensstiftesförfattningarna äro wälgerningar för jordbruker; och Rec. kan ej nog yttra sin förundran öfwer att en Förf. gifwit, som kunna mistänna dem, ända till att anse dem skadliga. — 15) Diwersa Monopol-privilegier för Handel, Bergwerk, Fabriker, Manufacturer, Städer, Stråordningar; och 16) Ekonomiska författningar i allmänhet, förbud emot Landsköp, Gatuköp, olaga handel och Förtöp, Stogsförbud m. m. I den förra af desse S. S. har Förf. änyo, upprepat samma uppgifter om Städernas folkmängd och näringar, som han förut, i första häftets första artikel gifwit; hwartill han lagt den intressanta uppgift att den jord städerna besitta, såsom endast till plantagers anläggande donerad, swarar emot 976 hela hemman. Båda desse artiklar ingå i frågan om näringsfriheten; och Rec. får då, i sammanhang dermed, angående dem sig utlåta. — 17) Jordbrukets gäldbundna tillstånd, och tilltagande penningbehof, Bank, Disconter. I fortsättning af hwar Förf. förut, på flere ställen i detta journalsörsök, yttrat, ifrån han här emot jordens skuldsättning, emot de förra Bancolånen, och disconterne, samt emot den ränta, som för dylika lån upptages. Han anser hela detta lånsystem wara sjelft ett

„Lån af franska penningar och finanswingsler
 riet från Michellens och Mozars klyftiga
 Kyrefse;“ och han synes tro att England och
 Preussen har det mindre, än wi. Rec. tror,
 att systemet har sitt ursprung i hufwda omöj-
 ligheten att besamma umbära; och han skall
 föklora sig. Montesquieu biterar folkens och
 Ståhenderes allmänna förtigdom egentligen
 ifrån den tid, då K. Ludvig XIV på engång,
 och allena fördblades sine arméer; utan af-
 wän förwandlade dem till ständer; hwilket för-
 dermera måste synsamt efterföljas af alla de
 andra magtterne, såwida ingen mågade förlora
 sin utvågnaste proportionen i stridskrakter
 med grannen. Den naturliga följden blef, att
 de ständige kostnaderna fördblades, och att
 kostnaderna för hwarje krig mångdubblas
 des. Kriget undwikes icke mera derför;
 men ingen Skatkammare och ingen utwäg
 eill Låns upptagande kunde mera förlå. Då
 fundes att, i stora behof, hufwda sig fram med
 reserver i smått, i stället för mynt, war icke
 särdeles klyftig, och sattes, under Ludvig XV:s
 minderårighet, i system af den bekante Law.
 Behofwet förmådde snart alla Länder att till
 mer eller mindre grad, antaga det; och de
 egna följder verkade de förtidning. Papp-
 ersmynters införande, som allestädes blef en
 förökning i rörelsecapitalet, verkade naturligt-
 wis förökning i warupriser, och följaktligen
 större behof för regeringarna hufwda. Dessa
 behof verkade till höga skatter, hwilkas möj-
 ligen utgående hwilade på rörelsecapitalets
 wundna höjd, som åter alltså måste bibehållas.
 Hwarje lands inre styrka bereddes och utgjor-
 des alltid af waruproduktionen; men produk-
 tionens, allmänna rörelsens ewiga lag war,
 att suppbörigen gå framåt, aldrig att retros-
 gradera. Ewenne kraftiga skäl hindrade all-
 så rörelsecapitalets återbringande till sin för-

ra numeraire; det ena, att regeringarnes be-
 hof icke tillåto skatternas förminskning; same
 att skatternas möjliga inbringande, utan nas-
 tionernas nedtryckande i armod, förbrade rö-
 relsecapitalets förfaraude i lika höjd; och det
 andra, att hwarje förminskning dert omwillo-
 ligen verkade, om icke till afstannande i pro-
 duktion och allmän rörelse, äminstone till up-
 pehåll och retrogradering; samt följaktligen
 också, till förswagande af statens inre krakter.
 Af sådan orsak, och då hwarje krig fördelat
 rörelsecapitalets numeraire, har denna slutli-
 gen blifwit så hög den är, och verkade till de
 warupriser, som äro. I ett lika progressivt
 förhållande har naturligtwis näringsarnes be-
 hof af förlag också stigit; och då särstelt or-
 saker wäktat att näringsarna icke inom sig hufw-
 wa kunnat finna förlager, så hafwa utomor-
 ga utwägar dertill måst af regeringarna skas
 pas. Dessa särstelte orsaker hafwa legat i
 särstelte conjunkturer, af hwilka handlens un-
 derwigt warit ~~en~~ ~~en~~ ~~en~~ emedan den
 förminskat pappersmyntets representativa för-
 måga; och de öfriga hafwa inträffat hwarje
 gång handelsöretagen gifwit mera winst än
 modernäringsarna, och således förvärt hufwda
 högre ränta, än de måkat bära; hwarje gång
 en stillnad uppstått emellan penningestock och
 rörelsecapital, d. w. s. då en stor del af pen-
 ningestocken legat i Utlänningens hand, och
 således icke mera tillhört den inre rörelsen;
 samt äntligen också hwarje gång finansöde
 ministrationerna brustit i utförlig af tiden
 för amortementprincipernas tillämpning och
 verkställighet *); conjunkturer, de der als

*) Då Rec. här rått förtås. Emellan hwad han
 här säger, och hwad han framansför sagt om
 skadligheten af rörelsecapitalets förminskning
 är ingen stridighet. Den amortement, som
 i en tid af öfwerwigt i handel, indrager se-

ta föranlekt svårighet och betif i företagsrätt-
gångar. Endt i länet står således den ledja
af orsaker och verkningar, som gjort discon-
ter hos oss ounbärliga; och Dec. får här nes-
danför tillfälle att wisa huruledes disconti-
rättningarnas egen natur och procenterwäsen-
de gde ounbärligheten äre äldre och äldre. —
Succet land har en discontwärelse så stor, som
England, der hwarje af de födore städerna har
sin discont. Nyttan betaf har wisar sig i den
oupphimmeliga höjd Engelska näringarne wun-
nit; och faran af discontwändringar wisar
sig just nu i Englands inre wådliga belägen-
het. Englands bank och discontwärelser roullera med
blott enkelta kapitaler; men wäro, till största
delen, med blott bankens; derof liknäl (om
den enkaldiga wälweningen för bankens för-
kofron icke wellankom) den fördel för oss bors-
de följa, att procenteriet lättare häjdades, då
dispositionen tillhöde nationen sjelf, på hvil-
ken procenteriet werkställes, och hos hvilken
man således borde förmoda att hägen till dess
äkerhållande ock så skulle taga sin rätt. För att
öfwerlygga Förf. der Preussen har mycket wid-
spräddare låningsanstalter än wi äro, får Dec.
hänwisa honort till den uopplysande artikeln
som Hr Aftelb. gifwit i första häftet af

destocken, äre ingen förminskning i redwessca-
pitalet, så länge den icke öfwerlygiger beloppet
af hwad öfwerwigtet insörfkaffar af siffwer ut-
ifrån, hwarigenom således den amorterade de-
len ersättes; men all amortisement, som går
längre, eller som werkställes i en tid af ingen
öfwerbalans, eller af underwigt, utgör dere-
mot en förminskning i redwesscapitalet; och är
derför ömlikforligen skadlig. I en tid af pen-
ningöfwerwärd, som utmärkes af penningarän-
tans fall, kan och hde wiserligen sedelstocken
amorteras; men det torde wäro öfwerlydligt
att erindro, det den utödr motsatsen af den
tid, om hvilken här handlas.

Läen. t. utbred. af medborgerliga kunnfaper,
hwaraf äfwen inhämtas den födore skotket,
som ärföljer Preussens lånansaltaler, grundlags-
de af födore århundradets födore regent.

Sedan Förf. klandrat de fordnä Banco-
länen på fastigheter, såsom ett medel att för-
wandla jordägaren till räntegifware ät bankens
öfwerlyg han till discontwärelserna, hvilka han an-
klagar för att hafwa, gemensamt med ban-
ken, fördrat redwesscapitalet, samt försatt dess
samman i ett tillstånd af öbb och flod, som
warit föderligt för jordägaren; och warit ät-
föfödt af procenteriet samt jemwät öfta wället
förhöjning i skatter; hwaraf öfta han leder
den slutets, att låningsystemet warit för
Sverige föderligt. — I allt detta har Förf.
dels rätt och dels orätt; men för att grunda-
ligt utreda dessa ämnen, behöfwer en urskilj-
ning emellan dem, som Förf. allestädes ut-
skiljer.

Dec., som tror sig hafwa wisar huru och
hwarför öfta allmänna låningsanstalter måst wid-
togas; hde då nu erindra, att dessa just äro
till, för att bibehålla redwesscapitalet wid den
höjd, som blifwit nödig för jemwigtens wid-
merghållande emellan Regeringens behof af
skatter, och Nationens förmåga att dem ut-
göra; en förmåga, som fordrat näringarnes
och allmänna redwessens bespringande med för-
lag. Låningsystemets nödwändighet är öfta
så bewisad; men annat är låningsystemet i
i sig sjelft, och annat är dess felaktiga hand-
hafwande, härledande sig ifrån en ytterst fel-
aktig organisation. Icke det födore, men en-
samta de födore kunna med stäl klandras; men
äfwen derwid är man skyldig den urskiljning,
att icke skrifa på någonderas räkning de os-
lyckor och öfwerlygheter, hvilka warit följder,
dels af den realisation man wid 1800 års
Riksdag genomdref, och dels af den handels-

conjunktur, som egentligen uppkom år 1811 och då, samt åren derpå öfverfå-ämmede landet med utländska produkter. Dessa misstag i finans- och handelsanstalter, hafwa, gemensamt med den stora fördröning i rörelsecapitaler, som dels 1808 å. s. krig gjorde nödvändig, och dels utan nödvändighet, af Götha Canaldiscont anställdes, varit de orsaker, som wållat mynters fall i värde, och wållat den ebb och flod i rörelsecapitaler, som varit för näringarna så förderlig; men dessa orsaker hafwa ingenting att skaffa med låningsystemet, hvars föremål just är att förekomma och afhjelpa denna ebb och flod, derigenom, att rörelsecapitaler, genom utlåningarna, qwarhållas wid sitt jemna stic, hwilket ärer sällt när, i en conjunktur af förminskning i rörelsecapital, utlåningarna förskas. Rec. känner icke om detta ändamåls, enliga sätt att handhafwa låningsanstalterna, verkligt är intaget uti lånebankens och disconternas instruktioner; men han tror uti det

borde wara det; och han bär, i alla fall, erinra, att det är endast bristerna i ett sådant sätt att uppfylla låningsystemets ändamål, som får tillfrisknas banken och disconterna. Sådana hafwa sunnits ganska stora; men då man, å ena sidan, ej kan undgå att i dem igenfinna orsakerna till den bekymmerfulla besvägenhet, hwari näringarna sig nu befinna, så är man, å den andra, också skyldig att medgifwa det de icke tillhöra systemet, utan blott det handhafwande; emedan de varit skadliga just derför, att de afwikit från systemets ändamål. När år 1809 krigsbehöfvet nödgade ständerna att ansenligen öka rörelsecapitaler, hade man, till systemets värta handhafwande, bordt förminska disconternas utlåningar; men en förwillad opinionsmaga mellankom, och man gjorde motsatsen, då man inrättade Götha Canaldiscont, hwilken snart, till en ganska skadlig del, än ytterligare fördröade rörelsecapitaler.

(Fortf. följer.)

S m å r r e S k r i f t e r .

En Mamsell i Stockholm. Sannfärdig berättelse. Stockholm, Nyberg, 1816. 31 sid. 8:0.

I denna sannfärdiga berättelse förefaller förderigen (ty det är nog samt bekant att detta icke är hans första måsterstycke) sina käraste föremål: en förlofad ofkuld, som på ögnablicket återfås, gåldflugan, slottscancelliet, en yngling (Gustaf), hwilken, sedan han förfört sina penningar, ängar sina snedsprång och en glädjesicka (Gustava) som för närvarande lefde på sina capitaler, men önskade att köpa en egendom i Småland eller Blekinge och der låsa lidner och Phosphoros, Leopold

och Enebon samt Journalen och Polyteim; — med ett ord: ett sminkadt bordell-lif. Rec. kan, wid genomläsningen af denna och alla andra från Hr Nybergs tryckeri utkommande skrifter, icke afhålla sig ifrån meddelandet af det råd, att han, i likhet med en namnkunnig boktryckare, hwilken utlofwade en dukat för hwarje trycksel, som fanns i wisa hos honom tryckta böcker, kunde äfwen för upptäckten af den ringaste ofikhet i tankar och plan emellan den ena eller den andra af hans med tryckswärta befuddlade brochurer, utfatta en dylik belöning; såkert för Hr Nybergs en lycklig spekulation.

Hr W. som till Redaktionen af denna Tidning insändt en anonym skrifselse, behagade uppgifwa

någon adress, för att derå erhålla svar.

Bihang

III

Svensk Litteratur-Tidning.

No 4.

April.

1817.

Akad. Prisutdelning, Prisämnen, m. m.
Stockholm:

På Kongl. Krigs- & Wäpnarskaps Akademiens fifta Högtidsdag, hvilken S. K. H. Hertigen af Södermanland såsom förste Hedersledamot tacktes öfverwara, tillerkändes belöningen af ett Swar på Societets Fördelningens Prisfråga: "Om ett Cavalleri eller Infanteri-Regemente skall marchera till ex. 50 Svenska mil med största möjliga hastighet, och bör framkomma i det stånd, att genast kunna nyttjas i all slags tjenstgöring; på huru lång tid kan denna marchen verkställas i wanligt godt wäglag? Huru böra dagsmarcherne indelas? och hwad bör för öfrigt iakttagas till ändamålet winnande?" Författaren N. H. J. Åkerstein, Dragon wid Smålands Regemente, förklarades, i följd af Stadgarne, corresponderande Ledamot af Akademien. Uppå Civil-Fördelningens Prisfråga: "Huru skall Resdogressesättet wid Arméen i krig kunna förenklas, till besparing af den tid som Besälet under Campagnen måste derät lemna, utan att likwäl nödig kontroll på den styrka, som till aföning uppgifwes, warde försummad?" hade ett swar inkommit, men som det deri uppgifna Resdogressesättet icke i någon betydlig mån minskar Besälets handläggning derwid under campagnen, hwilket utgör grunden för ämnets beswarande, kunde denna skrift icke belönas, men såsom Akademien funnit den, i afseende på det särskildta i Resdogressesättet, böra blifwa allmänt känd, kommer densamma, med utelutande af hwad till ämnet icke hörer, att i Akademiens Handlingar införas. Deresier uppgifwes följande Fästings-

ämnen: 1. Huru kan, under ett Fästtag, en Tropp, som ej medför några Tält och som i anseende till förestående krigsörelser, ej kan förläggas i Cantonerings-qvarter, hastigast och bäst genom Läger af Hyddor eller Livouaqver, erhålla skydd till bewarande af manskapets helsa och mun-deringar, och huru kan ett sådant Läger i regnaktig och kall wäderlek, då rådrum derät gifwes, ytterligare förbättras till winnande af nåtande ändamål? Uri det inkommande Swaret wäntas uppgifter lämpade efter ortens olika tillgångar på lösskog, barrskog och halt, åstwen som huru förhållas bör då tillgång deraf ej finnes: och önskas derjemte ritning och omständelig beskrifning på de Hyddor som anses tjenligast, med plan till ett sådant Läger för en Bataillon, så wäl Cavalleri som Infanteri. — 2. Den andra i Jur. Tidn. No 25 år 1815 uppgifna frågan, men rörande endast Handawärens besigtning, profskjutning och stottställning samt Ammunitionens förberedande och wård. — 3. Hwilla äro de föresmål som på en General. Charta öfwer en hel Krigstheater böra upptagas, och hwad grad af utförlighet skall beskrifningen deröfwer i des särskilda ämnen äga, för att göra desamma fullkomligen användbara för hvarsta Besälhawarens och öfrige commenderande Generals dagliga behof? — 4. Huru böra Underwisingewerken wid Flottorne wara organiserade, på det att sticlige Under Officerare uti alla grader må kunna erhållas, med minsta kostnad för Staten? — 5. Den förut kungjorda fråga: Undersökning huruvida de af Professor Lärngren, i 3:de Delen af des Artilleri-Cours, uppgifne metoder att bestäm-

na fruktbarheten wid Bombkastning, samt de i grund deraf gjorda försök, mer eller mindre sammanstamma med den Theori om Kast. Linien, som man redan äger? — 6. Huru skola Fält. Vaktugnar inrättas, at de wid den mest enkla och låta sommansättning fort och wäl grädda Brödet, och att äfwen corre eller så kallade Succarie Bröd deruti må kunna tillverkas? Wid denna frågas besvarande, bdr Ugnens tyngd komma i beräkning samt fördelen till des portörerande. — 7. En semnförelse mellan de nu i Europa befintlige Fält. Artillerier, och i synnerhet det Riddande och Åkande, hwarwid de fel och förmåner, hwardera anses äga i afseende på Arméens nu erforderliga höga grad. af rörlighet; jemte en kort öfversigt af de framsteg och upptäckter som till Fält. Artilleriers rörlighet och hastiga betjenande i särskilda Arméer blifwit gjorde; och hwarföre Författaren till den bästa Afhandling undsår infände 3 Ducater. — Säklingsskrifterne böra inom den 1 Sept. näst. år till Akademien Secretarare öfwerste; Lieutenanten Thom. Woxström infändas. Slutligen upplästes följande Amnissetal öfwer Akademiens afledne Ledamöter, neml. öfwer Vice Amiralen och Commendören H. H. af Chapman, af tillförordnade öfwer Ståthållaren, Vice Amiralen m. m. Frjh. N. Cederström; öfwer Hans Eric. General Amiralen m. m. Grefwe J. Puke, af Stats. Rådet, Vice Amiralen m. m. Grefwe V. P. von Platen; öfwer Tyg. Capitenen wid Svea Artillerie G. Löfling, af öfwersten m. m. N. S. Gerbe; öfwer öfwersten m. m. H. Åkersheim, af Kammarherren, Capitenen m. m. Frjh. G. W. Fleming; öfwer Comre Amiralen m. m. M. P. v. Keusensterna, af öfwerste Lieutenanten m. m. F. Sjööhm, öfwer öfwer Directören och Ridd. W. N. Geijer, af Professorn Mag. S. Cronstrand; öfwer Mathes. Lectorn och Professorn Mag. N. P. Beckmark, af Chem. Adjuncten Doct. W. G. Sjöström.

Kongl. Vetenskaps. Akademien har låtit så en Medalj öfwer en af sina äldsta Ledamöter, Bergs. Rådet, C. W. O., Doct. Nils Dalberg, till minne af hans utmärkta fruktbarhet mot Akademien. Medaljen, utaf 10:de storleken, gjord af Frumerie,

föreställer på Årsidan Berge Rådets bröstbild med omskrift: *Nic. Dalberg M. D. Consiliarius R. Coll. Metall.* På fransidan: *Socio Naturæ Studiosiss. Amplis Muneribus Donata Acad. R. Scient. MDCCCXVI.*

Upsala:

På Kongl. Vetenskaps. Societetens befohån, företager des nuvarande Adjunct, Woron. Demonstratorn Doct. Göran Wahlberg en resagenom wästra och södra delarne af riket, för att vidare underöka Swenska Petrificaterna, hwaraf Kgl. Vetenskaps. Societeten tillföre äger en ganska dyrbar samling, och hwarföfwer Doct. Wahlberg författat och till Societeten nyligen intennat en Afhandling, som i nästurgående Del af Societetens Handlingar kommer att infördas.

Härda Nyheter.

Stockholm:

I Kongl. Sundhets. Collegii Sektionsruna har Presidenten och Commendören af R. Wasas. Orden med Stora Korset Doct. David von Schulzenheims Buste i Marmor, på Swenska Läkart. Corpsens befohån, nyligen blifwit uppfäld.

Swenska Läkart. Sällskapets Secretarare, Professorn och Riddaren Doct. C. Trautwenselt har blifwit kallad till Ledamot af Medico. Physikaliska Societeten i Erlangen.

Upsala:

Efter utfärdade Program af Akademiens Rector Magnificus, blef Historiarum Professorn Mag. Er. Gust. Geijer den 21 sikt. Mars å Gustavianiska Lärosalen installerad, och höll derwid ett Inrådestal: de Principatu orbis terrarum Europæo.

Under den 16 Apr. har Kongl. Maj: nåder utnämmt Akademie. Camereraren, Juris. Candidaren, Mag. Fr. Gabr. Crålius till Akademie. Råntmästare härstädes.

Med. Doctorn och Chirurg. Magistern Isr. Swager härstädes har erhållit Hans Kesslerl. Nysså Maj: fullmakt af d. 31 Mars, att wara Medicin. Practica Professor wid R. Akademien i Åbo, efter tram. Stats. Rådet, Professorn och Riddaren von Haartman; hwartill

Han, såsom sökande, var af Consistorium Academicum verkstades i första rummet föreslagen.

Lund:

Kongl. Maj:et har i Ordens Capitlet d. 28 Apr. utnämnt Eloqu. & Poes. Professorn härstädes Doct. Joh. Lundblad till Ledamot af Nordstjerne Orden.

Hans Exc. Academiens Cansler har utnämnt Ordinarie Biblioteks Amanuensen, Theol. Doct. Mag. Gust. Broome till Praefectus Seminarii härstädes.

Westerås:

Kongl. Maj:et har i Ordens Capitlet d. 28 Apr. i nåder utnämnt Contracts-Prosten och Kyrkoherden i Sala Doct. Grefwe Fr. Bogisl. Schwinin till Ledamot af Nordstjerne Orden.

Å Förlag till Munktorps Regala Pastorat af 1:sta classen, här DomCapitlet härstädes uppfört: 1. Contracts-Prosten och Kyrkoherden i Näsby och Erwalla Mag. Nils Sam. Swederus. 2. Pastorn på St. Bartholemy Mag. Joh. Er. Forsström. 3. Prosten och Kyrkoherden i Kumbla Mag. Lars Fr. Kihlman.

Hernösand:

Till Fröfs Trivial-Schola i Jemtland har Professorn och Med. Adjuncten wid Upsala Akademi Doct. Carl Zetterström testamenterat sitt Bibliotek, som för närvarande utgör nära 4000 Volumer och beständigt ökas. Närmare under rättelse om denna betydliga donation inhämtas af följande:

Utdrag af Protocoller, hållet wid Prestmötet i Hernösand den 4, 5 och 6 Febr. 1817.

S. 4. Utlästes Kongl. Maj:ets med sista post ankomne efterföljande Nådiga Skrifvelse: **E U N L**, med Guds Nåde, Sveriges, Norsriges, Göttes och Wendes Konung ic. ic. ic. Herria till Schleswig Høllstein ic. ic.

Wår Ynnest och Nådiga Venägenhet med Gud Allsmäktig, Froman och Tjenare, Doctor, Biskop, Ledamot af Wår Nordstjerne Orden; så och Consistoriales! Wi ha wå i Nåder låtit Öf föredragas Eder underdåniga Skrifvelse af den 4 i denne månad, deruti I tillkännagifwit,

huru som hos Eder Adjuncten i Medicinska Faculteten wid Wår Academie i Upsala, Professoren Doctor Carl Zetterström anmält, att han genom lagligen bewittnade Testamente, gifwit sin af nära 4000 Volumer bestående Boksamling i ättilliga Språk och Wetenskaper till Fröfs Schola i Jemtland, på det att derigenom må kunna göras en början till ett Bibliotek för nämnde Provins; Och hade Professoren Zetterström wid denna gåsna sätat det willkor, att ett påsande Bibliotekshus af Sten blifwer uppfördt på ett för eldewådor fredadt och från berörde Schola ej för aflägsset ställe, hwarefter han genast wille aflemna 3000 Volumer, samt det öfriga af Boksamlingen wid sin dödd, då jemwäl alle hwad som efter försäljningen af hans qwarlänskap, sedan Begravningskostnaden och andra oundgängeliga utgifter blifwit betalde, återstår, skall tillfalla nämnde Biblioteks Inrättning; hwaremot Professor Zetterström förklarar, att om icke ett för ändamålet afsädat Stenhus före hans dödd blifwit upphyggt, och således något säkert ställe för Bockernes emottagande eller förwarande då icke finnes, eller oföredrjeligen kan blifwa färdigt, Boksamlingen i ett sådant fall, äfwen som hans öfriga egendom till andra ändamål kommer att disponeras; förmålandes I härwid uti underdånighet, att sedan i anledning häraf, och uppå Professoren Zetterströms hos Eder gjorde anhållan, att genom Eder försorg ett påsande Bibliotekshus af Sten wid Fröfs Schola måtte, så fort möjligt är, warda uppfördt, I, efter de af Eder, Biskop Almquist, under en förleden Sommar hållen Visitation, inhämtade upplysningar, derom blifwit underrettad, att wid nämnde Schola hwarken finnes Bibliotek, eller någon Fond för en sådan inrättning; att den samling af Latinska Classiska Författare som ofldre Prosten Gerdin för några år sedan skänkt till Scholan, genom brist på förvaringsrum, redan till större delen wore förkingad, samt att endast hos Presterskapet någon liten Boksamling kan finnas; äfwen som att, så snart fråga är om Arbeten af något större omfattning, ehuru i Swerige utgifna, inga sådana arbeten

finnas i Landet, utan om någon vill läsa eller efterse å ett sådant Arbete eller Skrift, kan han ofta icke närmare än i Upsala winna sin önskan; Och ägden J wid ett slikt förhål- lande den öfvertygelse, att i fråga warande Bi- bliotheks- Jurättning skulle blifwa Landet i alla mänhet, och Lärarne samt Ungdomen wid Fröjd Trivial-Schola i synnerhet, till ganska stor nyt- ta; äfwen som Professore Zetterströms yrtrade för- modan, att, efter det påhånde Bibliotheksrum hunnit uppföras och Jurättningen, för hvilken Testator i detta fall wille till Eder insända för- slag till Instruction, förmitt i ordning, Biblio- theket widare genom Donationer skulle kunna an- senligen ökas, syntes Eder mycket sannolik, ge- nom den tillwänt flere Gymnasiers Bibliothek på detta sätt ärligen winna.

J följd häraf andragen J vidare, det J allwarligen varit beränt på någon utwäg att insamla medel till uppförande af ett Bibliotheks- hus af Sten wid ofstannande Skola; Och haf- wen J, under förlägenhet om medels anskaffan- de för denna Jurättning, som i framtiden bör kunna medföra de lyckligaste foljder för Landets Wetenskapliga odling, och nu genast samt i syn- nerhet hafwa den bästa inflytelse på Presterska- pets upplysning och deras Sjäners Litteraira uppfostran, underdånigst anhållit om Wårt Nådiga tillstånd, att för ofta berörde ändamål så använda Nådärsinkomsten wid förka ledigt blif- wande Pastorat i Jemtland, der icke Enka el- ler omtyndige Barn finnas; hållande J underdån- igit före, att, i händelse af Nådigt Wifall till det af Eder uppgifne förslag, något förförlt från någon Cosa, eller annat bidrag af Landets Pre- sterfkap och andra Wetenskapsälskare må kunna erhållas, sedan de då inte möjligheten att i frå- ga warande Byggnad sedermera genom de Nåd- igit tillägna medlen kan fullbordas, och såle- des Byggnaden, så fort möjligt blifwer, kunna företagas till så mycket större framgång för sa- ken, som i annat fall wid Testators död, Wöc- kerne, genom brist på rum skulle förfingras, el- ler Testaments-Executorerne, darest icke Biblio- theks-hus snart blifwer färdigt, efter Testators

förordnande, måtte använda hans Böcker och Qwarlätenskap till andra ändamål.

Härpå lärer Eder till Nådigt Svar och underdånig efteråtrelse, det WJ, med låstade Nådigt afseende å Professore Doctor Zetter- ströms ofwanberörde berömliga och nyttiga Do- nation, fannit för gode i Nådär bifalla hwad af Eder hde ofwan i underdånighet blifwit före- slagit, såsom utwäg att få uppfördt ett Hus af Sten till de donerade Böckernes förwarande, och låte WJ nu, genom tillförordnade Cangle- ren wid Wårt Academie i Upsala, förklara be- målte Professor Wårt Nådiga Wälbehog öfwer des härigenom ådagalagde berömliga nit för kuh- skapers beskrämjande i sin Födelseort. Och WJ befalle Eder Gud Allsmächtig Nädelligen. Stock- holms Slot den 18 December 1816.

E R R L.

Nils v. Rosenstein.

Med underdånig anledning häruf, och un- der yrtrad öfvertygelse derom, att Sjäfers Wör- dige Presterskap insåg så wäl det dybara wär- det af ofwanberörde till Fröjd Trivial-Schola förärade Woksamling, som och den widsträcktare nytta hädanefter kunde påräknas af Herndsands Gymnasti Wokföreläs, sedan detsamma nu mera blifwit genom Gymnasti Bibliothecarien Magis- ter Nils Feltströms oförtrutna omsorg bragt i ordning, framställde Herr Biskopen den önskan och förmodan, att detta Sjäfers Ecclesiastique Tjenstemän och upplysningens Wänner, i lithee med hwad i andra Sjäfers öfstat är, icke låro sin- nas obenägne att, så widt möjligt är, frifostigt bidraga till förökande af förenämnde Publika Wok- föreläs i Herndsand och Fröjd: hwarjemte Herr Biskopen trodde sig särskildt böra leda Jemtlands Wörd. Presterskap till omranta på någon möj- lighet, att smänningom och i förwäg, innan ännu willkoret för begagnandet af den uti Kongl. Maj:ts ofwan intogne Höga Rescript afnå Nåd- igit tillåtelse, inråffar, gå Professor Zetterströms önskan till mötes medelt werksam förberedande anstalt till uppbyggande af ett Stenhus för Bi- bliotheket på Fröjden.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 5.

Torsdagen den 1 Februari

1817.

R e c e n s i o n e r:

Svensk Botanik af J. G. Willberg med
Text af O. Swartz. Sjunde Bandet.
Häft. 73-84. Stockholm, 1813-15.
8:o.

Till Södermanlands heder har detta ypperliga arbete i så många år fortfarit att glädja Naturvetenskapens älskare. Ju mera det utmärkt sig genom obsvärtråffad förtjenst; ju mera beklagar Nec., och med honom säkert alla som intressera sig för moderjordens Flora, om det nu mera skulle upphöra. Men äfwen ofullständigt, liksom de flesta stora företag i detta land, blir det en sälln minnesvärd af patriotiskt sinnade män, som nog upprigtigt älskat en vetenskap, för att med äfvidsättande af all egen winning, och med verkliga uppoffringar fullfölja en ärofull plan. Att äfwen Kongl. Vetenskaps-Akademien understödt detta arbete kan ej annat än öfka värdenaden för detta af Vetenskapernas framsteg inom Södermanland högt förtjenta samfund. Väl må man beklaga att

det, oaktadt sina oförgångliga anspråk på nationens uppmuntran och bifall, ej kunnat upprätthålla sig sjelfständigt; men tilläsventyes skulle man derföre orättwist anklaga allmänheten i detta fattiga land, der många af vetenskapens idkare wiste med saknad måste umbära ett verk, ur hwilket så gagnande upplysningar kunna hämtas, dem man ofta förögåfwes skulle söka annorstädes. Denna ursäkt gäller särdeles wid närvarande band, inom hwilket Landhushållaren och Läkaren ej kunna wänta särdeles wigtiga underrättelser, dem älskaren af Södermanlands Flora och des intressantaste alster deremot här finner så mycket ymnigare. Arbetets fullkomlighet gifwer det ett utmärkt rum bland utländska verk af samma systemål; och Sw. Botanik kan ej mindre i teckning, särdeles sedan enskilda delar blifwit särskilde afbildade, än i ypperliga beskrifningar, täfwa med dylika arbeten, som länge gjort frammande länder heder.

Kanske är det ännu icke owanligt att ett wiste slag af Wise, som leswa i döda abstraktioner, med förnäm medömkan betrakta den samlande och observerande naturforskaren-

Bland dessa hypersofber lära till och med gifvas de, som inbilla sig att Uppfostringsläran, Historien, Statskonsten, och hwilken rymd för menckliga snilletts werksamhet som höft der de behaga blindwis säkra omkring, wäl kunna efter sin princip, d. å. efter en willkorlig uppfattning af deras eget Sag, bestämma det Helas wäsende och omfattning, utan ringaste insigt i det enskilda och i detaillerna. För menniskor med så flitwa ångster, hwilkas tomma abstraktioner, efter deras eget påstående, borde stämpas till lagar för slågrets offentliga och enskilda lif, äro den yttre naturen och dess sköna alster endast små föraktligheter, wärdiga syfsättning ar blott för små tanklösa själar. Wåde dessa från en snart förrunnen tid ännu qwarstående ihåliga former och alla stora och små boklärde lära wäl och intill denna stund, ofsyndigt wälbelätna med sina glosor, sina årtal och sin rent handgripliga erfarenhet, på fullt allwar betrakta naturen som en död klump, med hwilken menniskan ej skulle behöfwa söka någon bekantskap, om hon ej lyckligtwis wore utrustad med den ofskatbara försijensien att tillbjuda så många njubarra ämnen af alla slag. Man tørde wilja unna kunskapen om naturens alster ett slags wärde, såsom icke alldeles ofruktbar för ekonomi, medicin o. s. w. Arminstone har man, i stunderna af wis moderation, för denna möjliga winning kunnat förläta naturforskaren en ansars fruktlöst använd tid och möda. Men just då man, från en så låg synpunkt, berddmet ett af de ädlaste yrken, hwarmed menniskosnillet kan syfsätta sig; har man, constant nog, röft denna wisa diwertygelse att det blott kunde ålfas af inskränka hufwuden. Och wisserligen, leddes ej den werkliga naturforskaren af en högre idee; affeglade sig icke för honom det Ewiga Hjelte i naturens werplan

de bildningar; så wore hans möda, hans lif och hans glädje offrad endast åt det jordiske, och hans yrke sångsladt derwid af ett förgångligt och lägre wärde. Det lif, som utestutande eggnades åt så ringa intressen, wore då wisserligen försplid, och den forskning som sträcke sig derutom till de små ting, som den stora wissheten ej bewärdigar med sina ögonkast, endast barnslig nyfikenhet. Men det är också blott den småaktigaste inskränkthet, som ej annar att naturforskaren har ett wida högre mål.

Likwäl, så länge detta högre mål migkännes eller af såkunnigheten förkastas, skulle det werkligen ej förefalla owäntadt, att Hjelwa kunskapen om naturalksten bannlyses ur en annan grund, som dock för hwarje ädelstänkande måste synas föraktlig. Wi hafwe hört uteras af män, som Arminstone want sig att anse sin röst för det mest sublimerade förståndsbepeliffiska bud, att denna kunskapsgren, liksom numera så många andra, kan blifwa werkligen wärdig. Den kan nemligen leda till naturphilosophiska greller. — Märkwärdigt är det i sanning att prescriptions-yrkan begynner antasta äfwen allt hwad till såfallade nya läror möffigen kunde förhålla sig som Hjelwetenskap. Olyckan will endast att dessa förberedande kunskaper måste wora delamma för nya och gamla läror, så att de förras änsfwärda undergång, beredt på denna wäg — som också wisst förtjenar förstås — måste nödwändigt medföra de senares. Men sanningen är ewig: hon skall ej gå under för lågtänka menniskors enskilda affgter.

Dee wet icke om, för att förbyggga en deraf förmodad wäda, eller för andra priswärda föremål — men det säges att man will — och hwad man will, deri synes man lyckas lättare än billigt wore — ur den lägre

och allmänna undervisningen uteslänga naturalhistorien. Antingen i denna vilja nu uppenbarar sig en stor plan, eller ett litet infall; så är den i Nec's tanka lika förkastlig. Nec, förmodar att denna kunskapsgren owillkorligt hörer till en grundelig plan för lägre undervisning, såframt icke dess syfte är att bilda ensidigt. Wäl har tidens anda hyllat denna grundliga ensidighet, som will af menniskan skapa en böd abstraktion, ett flödet af gloser och tomma former, eller ock en i samhället nyttig machin. För båda dessa pretigheter synas twenne partier strida och hwad besynnerligast är, segra båda två, genom uppfostringsanstalter efter hwaraderas åsiter. Om man nu, för den praktiska nyttan, inhyser naturvetenskapernas elementer i dessa af en oflok wätmening bildade anstalter att bereda halfslårdom är en wis klaf medborgare; men utesluter dem från uppfostringsanstalter, i hvilka en full och harmonisk bildning bör grundläggas; tror man då att fullkomlighet i bildning kan förenas med den djupaste okunnighet om det föräufiga Wäsendets förhållande till naturen? Tror man att ett släkte utan känsla för den herrliga uppenbarelse af Gud, hwaras det omgifwes, skall gladt och modigt wandra i en werld, hwilken det ej lärt sig att betrakta annorlunda än som döda krafters tyranniska herrådeme? Det gifwes blott ett grundligt misstag, i den undervisningsplan wåra Fäder följde: under det de wille forma menniskan för hennes intellektuella lif och derföre wist hysde att hon skulle seå sig i spegeln af fornwerldens forwerk, glömdo de att hon måste bildas afwen för sitt lif i Universum. Ses dem motwådes den förderliga inslytelsen af detta misstag genom twenne mäktiga krafter; först genom grundligheten af fornwerldens studium, hwaras

fanna wårde wib ynglingens bildning beror på insigten i denna fornwerlds oförade harmoni med naturen: sedan och förnämligast af den innerliga religiösa anda hwarmed de betraktade sig och werlden, denna känslans hängifwande under det Gudomliga, som ännu uppehåller lugn och frid inom det menlliga hjertat. Men andra tider kommo: för det anas lyriserande förståndets bemödanen flydde den religiösa tron, och en upplysare tid tillät icke eller mera fornwerlden att vara stor. Den oformliga disharmonien mellan det yttre och inre, som nu plågar och förföljer den florerande generationen, utbildade sig. För menniskan blef den werld, i hwilken hon lefwer, ett skrämmande wäsende, fiendeligt och upproriskt, emedan hon slöt bandet mellan sig sjelf och naturen. Denna söndring har tydligt nog röste sig i twenne motsatta åsiter af werlden, som delat den upplysta mängden: en materialistisk, der den liflösa massan, qwarstannad på botten efter förståndets analys af naturen, qwåse andens högre lif, och en rationalistisk, der förståndet efter sina logiska regler trott sig kunna stegra willkoren för den döda materiens warelse till ewiga lagar för anden, och således skapat en ytterst förfinad empirism. Men oaktadt all den konst, hwarmed detta förnuftlösa förstånd gjort menniskan och naturen till twenne olika inrättade maskiner, fordror förnuftet att en och samma organiska lifsprincip i dem båda skall erkännas och inses. Förgåfwes bemödar sig en blind säkunnighet att motverka denna insigt, som wettenskapligt utwecklad och brägt till klart medwetande, nu mera allena är i stånd att återställa en förlossad harmoni i alla grenar af menllig kunskap. Också har tidens behof tydligt nog röste sig i ämnena för dess forskningar. Det är den hemliga längtan efter förmedling mellan

de stridande elementerna som uttalar sig i en återväckt lust för betraktelsen af naturens alster: och wiserligen nalkas den tid, då ingen människas bildning skall anses fulländad, om hon icke förstår sig sjelf såsom naturens klart frambrutande förnust, och fattat epocherna i naturens bildningshistoria, genom hwilken insigt hon, i sitt fria sanna majestät, allena blir begriplig för sig sjelf. Nu är just naturwettenskapens föremål, att angifwa hvar wud-epocherna i naturens utveckling. Man wäntar sig då, att wilja hämma den i sitt framfeg och wäldsamfäta en gräns för förnustet. Det är ett säfänge bemödade. Slåget bildning framskrider efter förnustets ewiga lagar och låter ej hämma sig hos de lycklige utruffade själar, som afwen i wärdiga tider äro det gudomliga Förnustets representanter. När då likwäl, på den bana de bruit, lika bildade sinnen erdfra sanningen: och en ny generation, i trofs af alla dammar och moerwårn wandrar gladare i en werld med hwilken den lefwer i endragt, med återväckt tro på lefwande Gud, i hwilken allt ting lefwer; hwilka minneswårdar skall den uppresa på de måns grifter, som förstenade i formerna af en förältrad bildningsepoch och halsstarrigt kämpande mot andan af en ny, af blinde nie gjort allt hwad de förmåte att hindra dess framfeg?

Om dessa anmärkingar synas mindre nöta röra det arbete Nec. går att anmäla; sakna de likwäl ej all inflytelse på bestämmandet af dess werkliga förtjenst. Den trötande möda, som en beskrifwande och observerande Naturforskare underkastar sig, förtjenar i sanning något bättre än tanklöshetens förakliga smålöje. En tid har dock warit då man, i stället att högafta densamma, ansitt sig nog beskedlig då man tolererar dem: som en småsak.

hwarmed blott små själar kunna befatta sig: wid godt lynne har man wäl afwen kunnat tilläta sig ett qwickt stämt öfwer dem, eller åtminstone medlidfams beklagat att de icke hellre slagit sig på nyrtigare yrken, t. ex. att compilera dåliga historiska compendier, gifwa owerkställbara förslag i Uppfostran eller sammandraga Grammatiker och Chrestomathier. Man wet icke om man mera skall beundra denna oblyga dumdriftighet i bedömandet af en bland människoförståndets wärdigaste syflosättning, eller den lyckliga harmonien mellan denna ensidiga ignorans och en på alla högre begrepp blottad Wisshet, som nu räcka hwarandra en broderlig hand. När wi hunnit så länge att sjelfwa den beskrifwande Naturwettenskapen måste, såsom Underwisingssämne, anses misgånkt: när man i så ofskydiga saker, anar wäda och farligheter; så wittor det åtminstone att man inser det förwiflade i sin belägenhet. I Wöret Fäbernesland äro åtminstone de idkare af den beskrifwande Naturkunskapen säkert rätt så, som sjelfwe weta huru wigtigt deras yrke bör anses. Den högre Naturwettenskapen behöfwer nemligen den beskrifwande såsom en stert af Materialer, dem hon skall bearbeta och ordna. Det är af denna grund jag wägar yrka att Naturalhistorien, wid den lägre underwisingen i så kallade lärda Scholor, bör behandlas, icke allenast som en roande bisak, utan som en högst nödwändig förberedande kunskapsgren, hwars saknade elementer wid inträdet i de högre bildningsanstalter, lägga swära hinder för den unioersella odling wärdig tid påkallar. För dem som weta att wärdigra hwad menskliga snillet frambragt sednast och herrligast inom Naturwettenskapen, behöfwer Nec. ej erindra om de ewigt oförändliga resultatet, Naturalhistorien i senare

rider stänkt och *). Så långt är det från an-
 ban af en så kallad ny lära, att stå i fiendt-
 ligt förhållande till Erfarenhets-kunskap, om
 den allena bevarar sig fri från framfåden
 af ett blindvis resonerande förstånds hypo-
 tiska grillfångertier, för hvilka sanna Natur-
 Vetenskap hitills nästan dukat under. Eld-
 vare blef aldrig menlig verksamhet använd,
 än i äfvidningen af Naturens lif, tuse-
 saldigt individualiseradt i oändliga former.
 Inom de olika verldar af växanden, i hvil-
 ka den medvetelösa naturen försöker sina kraf-
 ter, skall den uppmarksamma betraktaren snart
 återfinna, såsom dunkla smänningom klarande
 anlag, hvad som utvexlade förberett sig i
 medvetandet. Blott på denna väg kunna
 de försvunna tonerna af Naturens ewiga har-
 moni återwäckas: och stort är det fall, som
 Naturforskaren ikläder sig, att änyo anslå des-
 sa toner i sitt eget och andras bröst.

Sådana Arbeten som Sw. Botanik, och

*) Linné, den oddlige Linné, war ostast nära de
 sublimaste idéer i Naturvetenskapen, eller till
 och med sanna och uttalade dem. Jag vill ej
 nämna idéen om köpens framträdande i ves-
 triket, som nog vittnar att Linné war kapad
 för att utspåna naturens mysterier. Men äfwen
 den stora fruktbara idéen om Wexternas Me-
 tamorphos är, sålän anad af Swammerdam
 och Medhan, ursprungligen Linnés (Se Linné,
 Dis. de Metamorphosi Plantarum Upsl. 1755).
 Att Wexterna genom skjel, blad och blommor
 genomlöpa samma metamorphos som Insekter-
 na: att enda skinnaden består i det afkastades
 (decorticati), quarstående eller bortfallande: att
 Insekterna utbildade föreställa liksom de löb-
 sista Generationsdelar eller beringade fria blom-
 mor (Steffens. Beiträge zur inner. NaturGe-
 sch. d. Erde v. 293) läses redan hos Linné.
 Ofta behöfs blott en fördomsfri själ för att
 intränga i naturens hemligheter.

så aftningsvärda Lärde som detta arbetes
 Utgifware, kunna ej annat än förhöja Werten-
 skapens anseende hos alla tänkande menniskor.
 Linnés lefwer ej mer: Linné som hos sin nations
 mest bildade män ingåde den lifligaste enthu-
 asm för Naturens studium: men hans anda
 fortleswer i wärdiga efterföljare, — och de-
 ras bemödadanden skola ej blifwa fruktlösa. Det
 intresse, hwormed deras mödor betraktas af
 den Allmänhet som förstått att värdera dem;
 har tydligen röjt sig i det rättwisa loford när-
 warande arbete oasbrutet fördat. Nec. som kan-
 ske lifligare än någon annan skattar des för-
 sjenster och i sitt hjerta hembär Utgifwarne
 en osörgånglig wärdnad; tror sig wärdigast
 bewittna det genom en opartisk och upprigtig
 granskning. I de anmärkingar Nec. wä-
 gar till Utg:s pröfning framslägga, fruktas
 Nec. på intet sätt att de lära se fostren af en
 småaktig tadelstuka: allramiöst wäntas han
 att så sanningsälskande män kunna säras af
 en och annan erindran, som, utan anspråk
 gjord, står eller faller tillika med de grun-
 der, på hvilka den alltid skall byggas. Om
 blott en enda rättelse af Utg. erkännes sann;
 är Nec. öfvertygad att äfwen hans möjliga
 misstag skola winna deras ursäkt.

Wäl har det någon gång blifwit anmärkt
 — och kunde kanske ännu anmärkas — att den-
 sil, hwart Sw. Botanik förtäljer Wexternas
 Historia, synes något slett och mindre wärd-
 de för den ofonstlade berättelsens stilla wär-
 dighet. Wäl kunde någon gång den rhetori-
 ska och mytologiska prakten (se början af
 No 445) utan saknad umbäras: wäl kunde
 några mindre wärdade uttryck, som lemna
 för:s mening owis (se flutraderna wid No
 497) eller skembart motsäga sig jeltwa (Wex-
 tens egenskaper, om den eger några, m. m.
 No 453) o. s. w. öppna tillfälle för en lätt

ännig tablare. Men Nec. ämnar icke öfwer män, som lysa med saker och ej blott med ord, riskämpa sig en seger genom dessa slags qwickheter, hvilka grundlägga ett ögnablicks ryktbarhet hos litteraturens pöbel och på hwilka Kritikers annaler i vårt fädernesland ej sakna rikt föräd (se Journal för Svensk Litteratur). Hvarje wäl sinnad människa känner billig harm öfwer ett så lågt sätt att behandla wördnadsvärde Wetenskapsmän.

Ehuru den sanning, fullständighet och närhet, som utmärker de egentliga Beskrifningarna i Sw. Botanik, i allmänhet lemnar säska eller alldeles ingen ossan ouppfod och är öfwer alle Nec:s beröm; anser dock Nec. Wexternas Historia i ett wigtigt affiende merendels bristfällig. En Svensk Botanik borde, för att wara sitt namn fullt wärdig, temmeligen fullständigt angifwa Wextalkternas utbredning inom Fäderneslandet. Sådant har dock i närwarande arbete högst sällan skett. Wi finna här bekräftelse på en länge hyft misstanke, att Wäxtarne i Fäderneslandets Flora länge fullkomligare kända det Norra och Södra landets wextalkter, än det mellersta. Med förundran se wi här Uppland, Södermanland, Westergötbl. blott sällan nämnda såsom hembygder för de wexter, som i detta band erhållit rum, men Blekinge, Östergötbland, Calmare-län o. s. w. knappast en enda gång: ehuru de flesta (sörstas: med undantag af wisa Lappmarkerna, Gottland och Öland, o. s. w. specifikt tillhörande) skundom icke så sällsamt odlas i medlersta Swertiges jord, t. ex. *Eriophorum gracile*, som derföre wist icke öde sägas: „höra egentligen till fjälltrakterna“ (N:o 490). Br. asper, Br. sterilis, *Lobelia Dortmanna*, *Pyrola chlorantha*, *Lotus maritimus*, *Aster Tripolium* m. fl. Nec. menar ingalunda att Uigs sels-

wa lära sakna fullständig kunskap om de Swenska Wextalkternas utbredning. Nec. är emertom fullt öfvertygad att ingen annan besitter den i fullkomligare grad. Äfwen medgifwer Nec. ett för ättilliga bland nyssnämnda wexter kunna uppgifterna i Sw. Bot. så tolkas, att de innebära deras närvaro i medlersta Swertige. Man ser också tydligt att Uig häruti ej eftersträfwat fullständighet t. ex. wid Aira canescens, bland hvars Wextorter, odlade flera provincier uppräknas, man saknar Gottland (Wahlb. fl. Gottl. i Wett. Acad.), Öland (t. ex. wid Wäda o. fl. ställen) *Narthecium ossifragum* der man saknar Wobuslän (Kalm, p. 110), jemte många flera; men att en större omständighet häruti ej ingått i Uigs plan; är just hwad Nec. desto mera beklagar, ju owärdeligare resultatet för Naturforskaren en grundligare kunskap om wexternas klimatiska förhållanden och utbredning erbjuda, uom det enskilda nöje den skänker en samlande och observerande Affare af Fäderneslandets Flora. Om Allmänheten ännu kunde hoppas att glädjas af Wexters fortsättning; skulle Nec. wäga understå Uig. om icke denna bristande fullständighet, lika sonbar genom alla Banden, till läsares umärkta nöje kunde afhjelpas genom en särskildt afhandling, som i likhet med hwad förordom skett — hade efter hand kunnat finna sin plats wid slutet af hwar Band, i hwilken gränserna för hvarje Wexters utbredning och förhållandet deraf, ju mer speciell ju önskligare, hade kunnat uppgifwas.

Detta band innehåller 69 Phänogamer och 20 Cryptogamer. En stor mängd bland dessa äro på listan af fäderneslandets wextalkter antingen ny införda eller fullkomligt nya och betraktas derföre med dubbel intresse. Här afbildas nemligen *Eriophorum gracile*, Hol-

cus alpinus (*Aira alpina* *Lilj.*), *Poa ferotina*, *Bromus asper*, *Br. erectus*, *Ornithogalum spathaceum*, *Juncus glaucus*, *Junc. arcticus*, *Tofieldia borealis* och *T. calyculata*, *Pyrola chlorantha*, *Rosa fenticosa*, *Sinapis tenuifolia*, *Salix polaris*, *Asplenium viride*, *Gyrophora cylindrica* (*Lichen cylindricus* *Linn.*), *Cenomyces pocillum*, *Hydnum infundibulum*, *Diatomæ*, *Clavariæ*, *Pezizæ*. Om åfven åfstilliga bland de uppräknade af Wettenflapemannen äro kända ur andra för honom tillgängliga skrifter, som röra wårt fäderneslands Flora; så gäller detta icke en gång om alla; och för den större allmänheten måste de här meddelade figurer jemte ypperliga habitus alla beskrifningar, i hvilka oftast förblandade arters nogare bestämningar träffande uppgifwas, wara af outsägligt wärde. Med lika anspråk på utmärkt förtjenst meddelas åfven här några andra arter, hwilkas sällamärken sållan warit allmännare kända af fäderneslandets öfrikännare, såsom, *Erioph. angustifolium*, (skild från *Er. latifolium*), *Epipactis palustris* (*Serapias longifolia* *Linn.*) *Epip. pallens* (*Serapias ensifolia* *A. Lilj.*), o. s. w. — Sörsta delen af de öfriga afbildade växterna äro sållsyna, antingen Loppmarkernas eller de stora ärnas eller några basiskusters, af så sedda innewånare. Wid flera meddelas nogare bestämningar af slågterna, grundade på nyare observationer. Således kan intet af de föregående Bänden tålla med det närwarande i rikedom på upplysningar för den egentliga Botanisten: hwaremot naturligen, och enligt arbetets plan, någon utmärktare hushållsnyttå här icke får sällas. Likwål skall den som helst wårderar denna förtjenst, säkert med utmärkt nöje läsa Historien om *Crambe maritima* (495), *Geniita tin-*

ctoria (451), *Mercurialis perennis* (455), *Rubus chamaemorus* (469). *Sedum Rhodiola* (466), *Equisetum arvense* (474), m. fl. Sundom säknes likwål också diåhörande små underrättelser, dem man gerna här sökte, såsom wid (434) *Carlina vulgaris*, des egenkap som wåderlekesspån, hwilken åfwen hos allmogen ej är obekant, wid (454) *Convallaria bifolia*: att des blad och blommar warit nyttjade i ågonflå; wid (470) *Aster Tripolium*: att den någon gång blifwit använd till söddåmne (*Kalm Besåg. resan*); wid (445) *Andromeda polifolia*: att enligt nog säkra rån des för sären werkligen flådliga werkan härleder sig af des sommandragande egenkap, hwarmedest den förorsakar förstoppning; wid (443) *Glaux maritima*: att den warit åminstone fordom ansedd som i hög grad wållskånde, och deras rekommenderad för ommer; wid (494) *Ornithogalum minimum* m. m., att den blandad med *O. luteum*, under namn af *Sjersåål*, om wåren plockas bland annan grådåål, o. s. w. Rec. nämner dessa, wist i och för sig sjelfwa obetydliga småsaker, emedan Sw. Bot. efterstråfwar fullständighet i sådana uppgifter och egentligast för att wisa att Rec. med någon uppmärksamhet granskad detta Band, åfwen i detta åsseende. Men hwad ekonomen här ej må wånta; finner Botanisten desto omnigare. Wid generiska kånnerdelnen för åfstilliga växter i genfinnas här resultaterna af nyare undersökningar, sådeles wid *Narthecium* (489), *Juncus* (479), *Luzula* (444), *Tofieldia* (482), *Rhododendron* (481), *Sedum Rhodiola* (466), *Epipactis* (449) m. fl. Endast fruktår Rec. att naturen ej erkänner några beståmda grånser mellan *Juncus* och *Luzula*, och att genus *Luzula*, beroende af en endå dels sällskåpighet, år alleför artificiell.

Linné var förmodligen ej okunnig om oslikheten af arternas capsel, i anseende till rummens antal; så mycket mindre som observation derom är redan gjord af Micheli. Då man å ena sidan i släkternas åtskillnad följer allför artificiella grunder, men å den andra vill närma sig till naturens egen anvisning; rådes Rec. att man låtet faller i motsärdighet med sig sjelf. Det är genom ett sådant ofseende på naturliga systemets fordringar som åter *Rhodiola rosea* bringas under *Sedum*, hvilket Rec. wist icke ogillar, då Rec. wäl wet huru det sker analogt med många Linnés egna åtgärder wid wexterernas ordnande. Också läser man redan i 1 Ed. af *Genera plantarum*, pag. 139: *Sedo adeo affinia sunt Crasula, Cotyledon, Sempervivum et Rhodiola, ut aut in quinque separari debent, aut in unum conjungi omnes, si limites unquam determinari queant.* Men denna föreflagna förening tyckes Rec. ej kunna ske utan upphäwande af Linnés artificiella system. Det enda, wid frågan om flyttning af *Rhodiola* till *Sedum*, fullgiltiga exempel, bland de af Ugg. anförda, lemnar *Valeriana*, och mera öfwertalande funde till äfwentyes anföras t. ex. *Polygonum*. Men oakadt wid dessa, olika antal i stammina och pistilla inträffar hos olika arter; motswars de likwäl icke af blomfodrets och blomkronans delar. Att *Rhodiola* stundom varierar med delarnes antal lika *Sedum*, torde ej så anses för fullt afgörande. Mer alla antagna grundsatser strider wäl, att lära tillfälliga förändringar blifwa bestämmande. All förening af artificiellt och naturligt system medför öfswertwinnerliga svårigheter.

(Slutet följer.)

Julius märkwärddiga Öden på Resor i främmande de Werldsdelar. Med kopparskic. Sivers. Öfwa Del. 144 fidd. Sedn. Delen. 168 fidd. Ethm, Nordström, 1816: 80.

Titeln synes gifwa tillfånna, att man här har att besara en ny robinsonnad: sådan är dock icke affigten. Denna bok är ämnad att bibring: ungdomen håg för geographien och besfordra läsnedomen af särskillta länder och folkslag. För detta ändamål har Öf. utskickat en yngling, hwilken han låter genomgå alla ämntyper som på en widlöftig resa äro möjliga: skrid med kapare, med wilstbjur, slasweri, skeppsmyceri, skeppsbrott, wandring genom öknar o. s. w. Likasom Öf. är spridda resebeskrifningar sammanplockat sina mer eller mindre romaniska händelser, äfwen så har han ut särskillta skrifter sammanlettat sina underrättelser om de länder hans hjerste besöker. Wäl råder den romantiska inklädnigen icke synnerlig uppsinningsförmåga -- så är den t. ex. wida mindre intressant än den händelse, som ligger till grund för den af oss redan anmälda „Resan till Spetsbergen“ --, men lyckligtwis upptaga dessa distade förhållanden söga rum och Öf. har huswudfattigen sålat sig wid sitt geographiska huswudmål, wid mälningen af naturhändelser, beskrifningen af märkwärddiga af konsten danade föremål, som påkalla en sörarandes uppmärksamhet. Hans skrifter äro mellerid pålitliga och hämtade ut de nyaste källor; skada endast, att de äro nog ytliga och tunna således blott tillfredsställa de unga läsarnes första nyfikenhet: mellerid om de wäcka wettgirigheten och föranleda till ett grundligare studium af geographien, hafwa de wiserligen uppfyllt sitt systemål. Den werldstrakt som i denna resa beskrifwes är westerliga kusten af Afrika, ehuru en och annan spridd underrättelse, om längre bort belägna länder i denna werldsdel, äfwen insätas. I betraktande af de så tjenliga skrifter på wårt språk, som med fördel kunna sättas i händerna på unge läsare, kan Rec. icke annat än rekommendera närwarande Resa för en ungdom af tio till tolf år, ehuruwäl en beskrifning om samma länder skulle kunna författas äfwen för denna ålder mera intressant än Julius' märkwärddiga Öden.

Bihang

III

Swenskt Litteratur-Tidning.

N:o 5.

Maj.

1817.

Lärda Nyheter.

Stockholm:

Under den 26 sista Febr. har Kongl. Maj:t i nåder uppdragit Extraord. Adjuncten wid Lunds Akademi Mag. Joh. S. Liljegren, att arbeta på öfversättningen och utgifswandet af de i Kongl. Biblioteket härstädes förvarade Isländske Manuscripter, med nådigt förklarande derjemte, att, under den tid han med nämnde besättning är sysselsatt, han får till godo njuta lika ansöknings- och befördringsrätt, som de Tjenstemän, hvilka wid rikets Universiteter äro tjenstgörande.

Uppsala:

Docens i Romerska Literaturen Mag. Jos. Wallin har blifwit utnämnd till Extraordinarie Adjunct wid Akademien härstädes.

Lingu. Oriental. Docens Mag. Ol. Carlung har medelst Kongl. Fullmakt af d. 22 Apr. blifwit utnämnd till Professor uti Landtbrukswetenskapen wid Kongl. Landtbruks-Akademien i Stockholm.

Lingu. Arab. Docens wid Akademien härstädes och LegationsPredikanten i Constantinopel Mag. Sven Fr. Lidman har blifwit utnämnd till Philosophik Lector wid Linköpings Gymnasium, till följe af Kongl. Resolution af d. 16 sista Apr. som upphäfde Linköpings DomCapitels beslut, hwilket till denna Lektion befordrat Rector Schold i Ödderköping Mag. S. Lundborg.

Professorn och Commendören af R. W. O. Doct. Carl P. Thunberg har blifwit kallad till HedersLedamot af Örebro Låns Kongl. HushållningsSällskap.

Linguar. Oriental. Professorn, Theol. Cand.; Mag. Gust. Knös blef d. 10 Maj af H. H. Erkebiskopen och ProCanzlern i Prekembetet inwigd; efter att hafwa, med Kongl. Maj:ts nådiga tillstånd, d. 3 Maj speciminerat Präsidendo för en Theologisk afhandling: de vera Fidei Salvificæ natura.

Angående den nyligen antagna Akademiska Uniformen har följande Skrifwelse ifrån Hans Excellence Akademiens tillförordnade Canzler till Rector och Consistorium ankommit:

Magnifice Herr Rector, så och Samtelige Herrar Ledamöter i Consistorium Academicum!

Sedan Kongl. Maj:t behagat i Nåder gilla den af Consistorium Academicum uti Skrifwelse den 19:de sista October insände ritning till drägt för de Tjenstemän, som icke tillhöra det Adeltiga Ståndet, samt för Broderade och Studerande wid Kongl. Akademien i Uppsala; så får jag härhos återställa berörde ritning, hwara den för Tjenstemän bestämde decoration, en med svart silke broderad Lyra med en Krans af Eke-läf och Lager på Kragen af svart Klädesfrack med samma slags knappar och svart Sammerskrage, är tecknad med N:o 1; den för Promoti inom de tre Faculteterna, en Lyra med en Lagerkrans på samma slags Räck och Kroge med N:o 2; och den för behörigen till Studenter examinerade ynglingar endast en Lyra med samma broderi i kanten, som de andra, äfwenledes på svart Frack med svart Sammerskrage, med N:o 3. Kommandes på sätet Consistorium förslagit, desse Decorationer icke att nyttjas annorlunda än som Ritningen utmärker på Räck, kragen. Hwarjemte

Kongl. Maj: i Måder tillärit, att till underskådningen, som äfwen bde wara af swart Kläde, Hållstäfvar må få nyttjas, äfvensom den runda Hatten och wontig Sål-Wärja må bli behållas. Hwifet jag skolat Consistorium Academicum till swor och esterrättelse härmed tillkännagifwa, samt förblifwer med mycken tillgifwenhet Herr Rectoris Magnifici och Consistorii Academici

Höfamske tjenare
M. F. Brahe.

Stockholm d. 12
Decemb. 1816.

J. J. Fredenstam.

Medicinska Faculteten har under nedanstående dagar anställt Medicinā Licentiat. Examen med följande Med. Candidater: D. 3 Apr. J. N. Wendi W Goth., Fr. Wägenholm, och D. 6 Julund Wermel. D. 21 Maj J. A. Frestadius Stoch., C. J. Lundborg W Goth., Jfr. Kolmodin Gothl. D. 17 Maj. Philos. Magistrens J. E. S. belli Fenno och C. E. Arenborg Suederm. Merie. samt Med. Cand. J. Em. Wilsfridm W Goth.

Lund:

Hans Eric. Akademien's Canzler har under d. 8 Apr. utnämndt Cyraord. Adjuncien Mag. Elias Lidfors till Eloquentiā Romanā Adjunct.

Likaledes har Hans Excellence under d. 24 Apr. utnämndt Philos. Magistern C. E. Nyström, till Ordinarie Amanuens samt Philos. Candidaten N. Lovén till Cyraord. Amanuens wid Akademiska Bibliotheket härstädes.

Liber Adami urgifwen af Canzl. Rådet och Riddaren Doct. Matth. Norberg har i 5 tomer in 4to, härstädes lemnat pressen. Detta lärda Verkets kostar i Bokhandeln 4 Dukater.

Kongl. Maj: har, uppå gjord underdånig ansökning, i nåder förunnat Med. Professorn och utnämnde Kyrkoherden i Fellingsbro Doct. J. H. Engelharr tjenstledighet från de honom åliggande Akademiska göromål, på det sätt, att han, råknadt från innewarande Termins början och till des han tillräder Fellingsbro Pastorat, eller den 1 Maj 1818, efter eget begifwande, till Akademien's C. sa afträder 100 Tunnor Säd

för året, hälften Måg och hälften Korn, och i proportion deraf för den tid som öfwerfluter ett år.

Lindköping:

Andre Theol. Lectorn och Kyrkoherden i Linderyd, Mag. Joh. Don. Wallman har blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Wallerstads Consistoriella Pastorat af detta Stift.

Græc. Lingu. Lectorn Mag. Marcus Walsenberg blif d. 26 Maj af H. H. Doctorn och Biskoppen i Prestembetet inwigd.

Skara:

Rector Gymnasii, Theol. Lectorn och Profsten Mag. Nils Kullander afled härstädes d. 29 Maj, i des 51 ålders år.

F. d. Legationspredikanten i Constantinopel, Fält. Profsten Mag. Gust. Springhorn har, medelst Kongl. Maj:ts nådiga fullmakt af d. 12 Mars blifwit utnämnd till Kyrkoherde i Sunnersbergs Pastorat af detta Stift.

Strengnås:

Primar. Theol. Lectorn härstädes, Professorn Contraces Presten i ÖfverSeld, Doct. Daniel Magn. Ahlgren afled den 19 Maj i des 90 års ålder. Genom detta dödsfall kommer den hit tillräde vacanta Eloqu. & Poëses Lectonen wid härwarande Gymnasium, att, till följe af Kongl. Maj:ts nådiga skrifwelse under d. 21 Apr. 1813, genast tillsättas.

Westerås:

Då Theol. Professorn och Lectorn Mag. And. Henr. Stamborg d. 1 Maj tillträdde Babelunds Přebendepastorat, blif han af H. H. Doctorn och Biskoppen utnämnd till Prost öfwer sin församling.

Wexid:

Vice Adjuncien wid härwarande Gymnasium Mag. A. G. Ahlstrand har blifwit utnämnd till Consistorii Notarie härstädes.

Andre Theol. Lectorn härstädes Mag. And. Harald Collin afled d. 21 siskl. Mars i siskl 43 år. Han war född d. 3 Oct. 1774. Hans Fader war likaledes Theol. Lectör härstädes. Student wid Lunds Akademi 1792 och derstädes promos

ve-od Philos. Magister 1799. Antogs samma år till Vice Amanuens wid härvarande Gymnasti Wib. to. h. k. Följande året blef han Prest- wigd och kort derefter Ordinarie Amanuens. Andre Gymnasti Adjunct 1801. Eloqu. & Poës. L. c. or 1805. Erhöll transport till Theol. Sectionen 1815.

—
Necrolog.

Axel Gabriel Silverstolpe.

Son af BancoCommisarien Fr. Silvers stolpe, och Friherrinnan Br. Soph. Lejonhufwud. Född i Stockholm d. 10 Aug. 1762 och i dopet uppkallad efter Presidenten, Frih. Axel Gabriel Lejonhufwud. Efter fulländade studier wid Upsala Universitet, ingick han i rikets tjenst 1781 såsom Extraordinarius i Kgl. Maj:res och Rikets Cenzil, blef följande året Copist, samt tillika förste Riddarhus Cenzilist. Af sin Morbror, Baron Lejonhufwud, hade han tidigt erhållit mycken häg för Witterheten, den han först yrtrade dels genom några griftrisal, till dess han ändeligen, år 1788, i Swenska Akademien vann stora Accesit för ett Arminne öfwer Birger Jork. Denna wid sidan of Lohnerberg wundna framgång följdes af flere. År 1790 fick han i Witterhets Historie och Antiquitets Akademien priser för Reponse à la question: Si, d'après l'accroissement ou le décroissement des Beaux Arts dans un Etat, l'on peut juger avec quelque certitude des moeurs d'un Peuple. År 1791 vann han i Swenska Akademien stora pris för ett Arminne öfwer Sten Sture den yngre och år 1792, stora Accesit för ett Skaldebreff till dem, som söka et orddbligt namn. Dessa witttra förisenster, witsordade ännu mera dels af flere under tiden hållna tillfällighetstal, dels af ättilliga i Stockholms Posten införda små stycken både på versprosa, såsom Swenska Akademien full anledning att önska Hr Silverstolpes uptagande bland sina ledamöter, och han inwaldes derför till nyblands of det genom Hans Exc. Riksrådet Grefwe Axel Friens afgång ledigblefna rum. Detta wal skall dock, som det påstås, hafwa misshagat en wis betydande man, som sjelf hade affecterat

att winna hedern af denna plats. Derför tog gos anledningar of det Tal Hr Silverstolpe, såsom inträdande i Akademien, höll öfwer sin företredare (år 1795, d. 5 Mars), att tids wadare tillsluta Akademien, och att aflägsna honom från Hofwet, der han sedan 1792 hade varit Hofjunkare och HandSecretare hos H. M. Enkedrottningen. Emedlerid Constituerade Riddarhus Directionen honom till des och Ständers Secretare. Med f. d. Konungens tillräde till Regeringen kallades Swenska Akademien till ny verksamhet och dermed inträdde Åsven Silverstolpes frugtbarare författareperiod. Flere Literatörer förenade sig om att utgifwa en periodisk skrift, kallad Läsning i Blandade Ämnen, och Silverstolpe blef en af des ifrigaste medarbetare. Här utömdde han sig i empiriska resonementer öfwer Moderation, Tolerans, Dygd m. m., här införde han sina imitationer efter engelske Elegiaci och här fann han plats för dessa så kallade Moral, satirer och sina längre rimmade berättelser, dem Djurkretsen gaf credit, medan de fortare Sagorna (i. ex. Åreporten, Snåla Prästen m. fl.) och Fablerna fröjdade Stockholms Postens Läsare. Allt detta förskaffade honom ett stort beidm, så att han 1797 kallades till corresponderande medlem af Skandinaviska Literatur Sällskapet i Köpenhamn och 1798 till Ledamot af Kongl. Wetenskaps Akademien i Stockholm, och då han år 1801 utgaf 1:sta delen af sina Skaldestycken, fick han sig allmännetigen tillagdt ett elofiskt anstende. I anledning deraf uppdrogs der honom, att med ett försök till en Afhandling och Witterhetens inslytelse på allmänna Förstånds = odlingen och Sederna förtjena det pris af 50 Ducater, som Hr J. M. Lindahl i Drottning 1801 till Swenska Akademien öfwerlemnade. Efter denna tid wände han sin egentliga silt å Pådagsgiken. Så öfwersatte han, till beredande of en läsebok för ungt folk, efter en Fransöf öfwersättning, Goldsmiths Sammandrag of Grefiska Historien (Stockh. 1806); utarbetade försök till en enkel, grundriktig och derigenom oföränderlig Volkstafwerings = Teori för Swenska Språket (Stockholm 1811, 2:o) och dref

emedlertid såsom studier i Allmänna Språkläran, öfversättningar af wijsa Fransyska pjäser först på Swenska och sedan från Swenska på Fransyska igen, och resultaterna af dessa bemödanen meddelade han dels genom Öfningar i Fransyska Språket, (Del 1. Stockh. 1814); dels genom Förfökt till en ny uppfattning af Huswudsgrunderna för Allmänna Språkläran (Stockh. 1814); hwarunder sednare Fransyska Ideologiser tjente honom till ledstjernor. — I dessa mera utesslutande literära sysselsättningar afbröts han genom den år 1809 inträffade Revolutionen, då han verksamare kom att deltaga i allmänna ärenden. Vid den samma år började Riksdagen, invaldes han i Constitutions-Alltöret, i hwilken egenkap han huswudsaktligen lagt hand wid utarbetningen af våra Grundlagar, och på samma sätt närmare deltagit i de, under sednare Riksdagar, år 1810, 1812 och 1815, wid dem gjorda förändringar. Men han har också icke endast förberedt dem, utan öfwen kommenterat dem och öfversatt dem på Fransyska: (Stockh. 1810.) I anledning deraf utnämndes han år 1810 till Riddare af Nordstjerne-Orden och 1811 till Kammarherre hos Hennes Maj:ts EnkeDrottningen. En gammal kärlek för wittera yrken förnämde dock honom, att år 1810 utgifs en andra delen af sina Skaldestycken, och en ny Uppslaga af dem, år 1814, samt att, samma år befant sig en öfversättning af Taciti Vita Agricola. Emedlertid war dock, under hela hans sednare lif, hans hög förnämligast fästad wid Underwisningen, hwarför han också kallades till Ledamot af Kongl. Uppfostrings-Committén, samt war en af dess måst nitiska arbetare. Committén bde således djupt känna födelusten deraf, att denne man d. 5 Sept. förledit är, af döden undanrycktes, innan Committén hunnit att till ändabringa sina göromål. — Han war 2:ne gånger gift: 1:o med Fröken Hedv. Ch. Brakel; 2:o med Anna Chr. Ahlm, och efterlemnar en Son, Philos. Candidat och vice Riddarhus-Sekreterare, samt tre Döttrar.

Såsom medborgare war Kammarherren Sjöwerfsofpe allmänt aktad för sin redlighet och als-

wotliga bygd, och som literatör skall han alltid hedras för den kärlek han hyste för litteraturen och det stränga nit som lifwade honom för wärdenskaplig grundlighet; men onskeligen war honom beröfwadt det lesnande Genie, som endast gifwer verklig rang inom litteraturens tornerbana. Att endast ett slags förmåelse drog honom att idrätta sig såsom Skald, har han stelf nästan medafwit i Företaler till 2:dra Uppslagan af sina Skaldestycken. Fört och ihärdig, her ägde han i hög grad, och en hwar måste beundra den oförtrutenhet som måste fördras, för att kasta sig in i dessa böstra, logiskt tomma grublerier, hwilka tycktes hafwa urgjort hans förnöjelse, och af hwilka wi se prof i hans Doktrinerings-theori, hans Allmänna Språklära och flere af hans Riksdagsmemorialer. Men som det felades honom den geniblick, som thränger i wäsendet af hwarje sak, så lemna hans underföningar — hwilka mestadels stadna wid ett minutidst sönderdelande af yran af soken — föga fruktbara resultat. Efterwerldens opartiska omdöme öfwer honom, i literärt hänseende, kon således icke annat än utfalla ganska afkningsfullt i afseende på hans willa, men föga bifallande i afseende på framgången af hans bemödané.

Till subscription anmäles: 1:o Den Poetiska Eddan; med Swensk öfversättning af Kongl. Hofpredikanten Mag. N. A. Afzelius. Tjerten kommer att ungefärligen utgå 16 ark. 2:o Den Prosaiska Eddan, jämte den hittills ottryckta Skald, utgifs af Bibliothecarien N. Raaf. Den kommer att utgå omkring 25 ark, och åtföljes af en Swensk öfversättning af S. M. Adm. N. J. Enattinius. Dessa arbeten tryckas på wacker papper i stor Octav, och skola utkomma denna sommar. Priset blifwer ungefärligen 4 R. Banco. Samlaren af Subscribenter erhålla fritt hwart 1:te exemplar.

Till prenumeratión anmäles: Öfwan Stjernbjelms Witterhets-Årheten, som utgifs genom Kongl. Bibliotheks-Amanuensen Mag. P. Hammarfeldts förförg, i Stockholm, in 8:o, på godt papper med wackra antiqua typer. Å detta År bete, som berättas Prenumeranterne till 3 R. Banco arket, erlägges ett förfökt a 24 R.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 6.

Erbdagen den 2 Februari

1817.

R e c e n s i o n e r:

Svensk Botanik af J. G. Willberg med
Text af O. Swartz. Sunde Bandet.
Häft. 73-84. Stockholm, 1813-15.
8:o.

(Slut fr. No 5.)

Wille Rec., kände enligt sin pligt, angifva alla de märkvärdiga observationer öfver arternas specifika skillnader, som detta band innehåller; så måtte han afkrifwa nästan hvars delsten af dess Text. Numret tillåter det då ingalunda. Rec. hänvisar de läsare, för hvilka dylika forskningar hafwa intresse, till de förträffliga comparativa beskrifningarna af *Eriophorum angustifolium*, *E. gracile* och *E. latifolium* (490), af *Juncus stygius*, *J. biglumis* och *J. triglumis* (497), af *Tofieldia borealis* och *T. calyculata* (482), af *Diatoma Swartzii*, *D. tenuis* och *D. fasciculata* (491) (hvars författare, redan utmärkt för sina forskningar i svenska algernas historia, ger anledning till de yppersta förhoppningar och äfwen här meddelar en ny upp-

täckt af dessa arters copulations-sätt), af *Clavaria pistillaris*, *C. Herculeana*, *C. luteola* och *C. helveola* (504), af *Peziza onotica*, *P. umbrina* och *P. alutacea* (486). Dessa utom hafwa wid många andra arter, anmärkningar öfver de närmast beslägtade blifwit inströdda. Med ett ord: det skall alltid blifwa belöande för Botanisten, att följa textens författare i forskningar, der måstaren öfver allt röjer sig.

Desto mer beklagar Rec., att Förf. stundom med alltför lätt och ilande hand gifwit andra arters habituella beskrifningar. Hvilken förlust att *Juncus conglomeratus*, *J. effusus*, *J. glaucus*, *J. filiformis* och *J. arcticus* (479) ej blifwit lika utförligt behandlade, som de tre förut nämnda arter af samma genus (497). Några tvifvelsmål, särdeles hwad som angår synonymen för *J. glaucus* och autorernes många stridande uppgifter, äfwen om denna artens blomdelar, hade då varit lätt undanröjda. En större omständighet, wid jemförelse mellan nära anförwandter och sällsamma description, hade äfwen varit högst önskelig wid *Chenopodium urbicum* (459), Bro-

mus sterilis (467), och kanske ännu en eller annan. — Det må äfven tilläras Nec., att flutligen framställa några strödda anmärknin-
gar. 444 *Luzula vernalis*. — Bladen må icke sägas häriga, utan härbräddade. — Nec. ser ej hvarsföre icke Linnés trivialnamn får bibehållas, om denna är Linnés *Juncus pilosus* æ. — Till artens närmare bestäm-
mande, förjente kanske tillvarelsen af ett nog långt kast, för den på sidan sittande blomman, och kapsels längd i anseende till blomsodret, att i diagnosen införas. — 450 *Aira canescens*. — Strået har ofast två (icke blott ett) par leder, sållan flera. — 453 *Pyrola chlorantha*. Visseligen ett ganska förträff-
ligt species. När skiljaktiga kännetecken sam-
manträffa med de här nämnda omständighet-
er: olika vextälle och blomningstid samt brist på luft; bör väl ingen tvifla att erkän-
na dess skiljaktighet från *P. rotundifolia*. —
456 *Bromus mollis*. Små blomstrens an-
tal torde vara något för inkränkt mellan
5—7; snarare 5—10. Kanske må äfven
borsten hellre sägas nästan lika långa med
blomskalen, än längre. Ehuru Nec. väl vet
att auktorerna angifva den rak; äger sådant
icke fallkomligt rum, endast relativt till an-
dra arter. Den anmärka afarten hade bort
angifvas vara auktorernes *Br. nanus*. —
460 *Trifolium medium*. Bland skiljeteck-
nen från *T. pratense* saknas det ganska wige-
tiga af fröbaljorna, hvilka här alldeles blifs
wit förbigångna, i beskrifning och figuren,
ehuru de, wid alla andra förut i *Sw. Bot.*
afbildade blifver arter, förställigt finnas an-
förda och aftecknade. — 467 *Bromus steri-*
lis. Det torde ej alltid gälla att borsten är
betydligt längre än blomskalet. Urminstone
väl den uppsiften, att *Bromus tectorum* har
mycket kortare borst, oftare undantag. I alla

månhet äro de kännetecken, som tagas af bors-
stens längd, underkastade nog föränderlighet. —
469 *Rubus chamaemorus*. Oaktadt *Utg.*
med synbart nit förklarar påståendet, om *Hon-*
och *Hon-wertens* förening på samma rot, för
en irrtäning; tror Nec. sig likväl känna rön,
som snarare bestyrka det. Onaturligare och
förunderligare wore det i sjelfva werket icke,
än att den säkallade roten wore egentligen en
i jorden krypande rot eller stam. — *Epipa-*
ctis cordata. I beskrifningen sägas bladen
vara „omfattande, alldeles hjertformiga
och trubbiga.“ Det första och sista strider
alldeles mot figuren, men öfverensstämmer
med naturen: det mellersta öfverensstämmer
med figuren, men i naturen är förhållandet
helt annorlunda. Bladen äro verkligen oms-
fattande, medelt fin på bladkastet nedblöande
breda kant, hvilket gifver dem, efter *Dr.*
Wahlenbergs sanna anmärkning, en slags rhom-
boidalt figur. Till någon hjertformig ut-
skärning wid basen finnes icke ringaste spår.
Dock härom mera straxt. — 475 *Rosa fen-*
ticosa, *Ach.* — Ehuru märkwardig afart, kan
den väl knapt blifwa bestående som art. Ju
mera rosorna blifwa observerade, ju mer skall
man finna att fruktens figur och taggarnas
större eller mindre rakhet ej får bestämna ar-
terna bland de egentliga *Caninæ*, så framt
man ej vill, mot naturens anvisning, mul-
tiplicera arterna i oändlighet. Uppfinnarens
äro grundar sig äfven på wida större upp-
täcker, och skall, antingen denna art erkän-
nes eller icke, i wertenskapens häfder blifwa
lika oförgånglig. — Nec. känner äfven vari-
eteter af *Caninæ*, som hafwa taggis frukt.
Så kan naturen leka i yttre beklädnad. —
478 *Lunaria annua*. Hos *L. rediviva* är icke
frukten blott spetsig upps och nedtill: den är
till figuren wida flild, nemligen, afhängande

lipstiff. — *Suruwida* L. annua är enårig eller tvåårig, kan man från olika synpunkter olika afgöra. Förhållandet är följande. Om werken sjelf får fröa sig, komma wäl plantorna upp om hösten, men hinna ej att gifwa blomma före än i Juni följande år. Om man åter får frön wid wärens början, gifwa de blommor och fröa samma år (ehuru något senare). Om så beskaffade werter förriena med rätta namn af tvååriga, kan bero på hwar och ens tycke. I egentlig mening böra de wäl snarare kallas plantæ annuæ. — 479 *Juncus arcticus*. Dr. Wahlensbergs anmärkning, att *J. glaucus* Engl. Bot. har mycket mindre blommor än den nordiska strandwerken, wäcker för längesedan Nees twifvelsmål om den senares öfwerensstämmelse med den förra. Genom jämförelse, har sedan detta twifvelsmål öfvergått till wisshet. Nec. tror sig med full säkerhet kunna påstå, att *J. glaucus*, genom werkställe (i får, men ej wid hafstrand), stråets olika inre byggnad, mera aflängt fröhus, egentligt blågrå färg, och sannolikt förhållanden i blommans delar, dem Nec. ej hafte tillfälle undersöka, skiljer sig från strandwerken (*J. Balticus* Wild.). Desto mera saknas här en noggrannare habituell beskrifning och utgiftw:s yttrande om denna artens comparativa skillmärken, synonymi o. s. w. — 490 *Eriophorum gracile*. Då beskaffenheten af bladens spets blifwit för de öfriga arterna icke allenast anförd i beskrifningen, utan äfwen insatt i sjelfwa diagnosis, torde äfwen för denna böra tillfogas: „bladens spets hoptryckt.“ I den måsterliga comparativa beskrifningen torde uttrycket: „stiger snedt opp horisontelt,“ såsom kenbart motsägende, böra jemkas. Allens längd gifwer wäl kan ske intet bestämdt kännetecken, men när den dock nämnes, borde den wäl utsetas i jämförelse

med öret eller orsfället. — 493 *Salix Polarica*. Sedan Dr. Wahlensberg, förmodligen med anledning af D. Smiths anmärkning i Fl. Brit., ordnat *Salices* efter en, i Nees tanko, ytterst artificiell method, såwida den har affeende på *pubescentia Germinis*; kunde han naturligtwis icke annat än lemna denna werts form plats som egen art, såframt ej methoden skulle upphäwa sig sjelf. Efter Nees enflidta mening, likwäl utan alla anspråk, tror han, att alldeles icke bladens figur, el heller *pubescentia Germinis* ger full rättighet till artskillnad. Noggranna observationer, äfwen på allmänna Pl:arter, torde nog intyga det. Hvad *Stigma* beträffar, som wisserligen mera egnar sig till kännemärke, menar Nec. att *Sal. herbacea* icke eller alltid har det tydelige. — 498 *Cenomyce pyxidata*. Såsom synonym ansöres *Bæomyces neglectus* Wahl. Fl. Lapp. Nec. är öfwertrygad att under *Bæom. pyxidatus*, Wahl. l. c., äfwen innesättas hitthörande varieteter, och att äminstone den här anförda var. b) *staphylea* är den egentliga *Bæom. Pyxidatus* Wahl.

Nec. wänder nu sin uppmärksamhet till sjelfwa figurerna. Att kallas ypperliga, förriena framför andra (448) *Lotus maritimus*, (449) *Epipactis palustris*, (452) *Lobelia Dortmanna* (ända till förwånande illusion liksom stulen af naturen), (462) *Asplenium viride*, (465) *Epipactis pallens*, (468) *Sticta pulmonacea*, (470) *Aster Tripolium*, (473) *Bromus erectus*, (475) *Rosa senticosa*, (476) *Saxifraga tridactylites*, (480) *Boletus Pinicola* S., (482) *Toffieldiæ*, (489) *Narthec. ossifragum*, (498) *Cenomyce pyxidata* och *C. pocillum*, (500) *Orchis nigra*, (503) *Gyrophora cylindrica*, (504) *Clavariæ*, m. fl. Ännu igenfinnas här ofta med glädje och saknad *Palms*

struch's hand och namn. För öfrigt är det långt från Dec., att vilja fränkänna de icke uppräknade figurerna sina förträffliga egenskaper. De flesta äro ganska goda: alla föreställa verkterna i allmänhet naturligt och nogga. Endast synas någon gång färgorna, såvledeles nuancerna af röde, mindre väl valda: t. ex. (442) *Primula farinosa*, saknar alldeles det hvita pudret på öfre delen af stängeln, på blomsterstjelnarna och blomfodret, den inre gula ringen kring pipens gap är ej frus sig såsom i naturen, och bråmet har en mycket onaturlig dunkelröd färg: (475) *Papaver dubium* är alltför dunkel, mot tegelfärgad, snarare än rödblåt: (479) *Juncus effusus* m. m. — alla fem species hafwa strån af fullkomligt lika färg, som wiset strider mot naturen, o. s. w.

Då måstarens hand oflast röjer sig i teckningen; har det så mycket mer förväranat Dec. att Sw. Bot. tillvål icke alldeles bevarat sig fri från verkliga misstag. Dec. nämde nyss (442) *Primula farinosa*. Denna werkt har på ett undransvärdt sätt blifwit mansköld och klympad. Först wisar sig på sig. i öppningen af pipen, något tecken till märket (förmodligen): sådant kan icke ses i naturen, utan att sönderslita pipen. Sedan har werkten under hwarje blomsterstjeln ett kantsertligt skärm, hwartill icke minsta tecken röjer sig på figuren. Skulle dessa i odlade tillstånd försvinna? Dec. kan icke förmoda att werkten ej blifwit aftecknad efter wilda naturen, och det saknas dessa skärm aldrig. — På figuren önskade man äfwen se blomman's delar särskilt afbildade, äfwen den märkvärdiga förändring af lönsdelarnas ställning inom blompipen, som jemväl hos denna art inträffar, men som ej eller i beskrifningen är omtalad. — Dec. har äfwen förut nämnt (472) *Epipactis*

cordata, wid hwilken figur Dec. genast studsade, såsnart hans blick föll derpå. Läst finner man hwad det är, som gbr den så ytterst främmande. Dec. har framför sig specimina från många trakter, och har likaledes ofta sett werkten i sitt lefwande tillstånd. Dec. kan då icke annat dömma, än att anringen hafwe wi twenne under namn af *Epipactis cordata* sammanblandade arter, eller också är Sw. Botanikens figur alldeles oriktig. Roten består icke af blotta strån en punkt utgående trädar. Twertom har den en verklig stock, på hwilken utgå här och der långa, fiela, böjda och märkligt luddiga trädar. Stjelnens nedre del är i naturen besatt med små hinnaktiga fjäll, som liklikt werklwis omgifwa den. Stjelnens nedre del, under bladen, är mycket för tjock på figuren. Dec. såg aldrig eller på densamma mer än en enda flida, öfrigt en annan, som slutade sig under bladen, såsom figuren tycks tillkännagifwa. Figuren wisar bladkast, af enredjedels bladers längd. Till sådana finnes i naturen så mycket mindre något spår, som bladen twertom äro till hälften omfattande. Figuren föreställer bladens form alldeles hjerstik, med något utdragen spets. Deremot äro bladen, såsom nyss nämdes, omfattande, långt ifrån att hafwa någon hjerstformig infärning wid basen, och kunna werkligen kallas rhombes, hellre än *cordata*, ehuru bladet har sin största bredd mycket närmare basen och omkretsen är betydligt rundad, just der bredden är störst. Då bladen skundom hafwa spets, är den alltid hinnaktig. Germinala äro på sig. nästan små, ätminstone träffas werkten aldrig med alla blomstren utslagna, utan att de nedre blomstrens germinala äro betydligt uppsvällda. Blomläppens färg är alltför ljus lifsfärgad — i naturen alltid mörkare, ståande i brunt. Dec. tror sig ga-

nom dessa uppgifter, tillräckligt hafwa redowisat för sitt påstående. — Några strödda erinringar må tilläggas. (439) *Erica tetralix*. Ehuru teckningen är ganska god, wisar den likväl icke skillnaden mellan förra årens skott, på hwilket bladen sitta ofwancill mycket tät, smalare, mindre härbräddade, och der blomsterbårande äreskottet, som utgår ur det gamla skottets topp formerade täta bladknippe. — (441) *Clinopodium vulgare*, ehuru wäl tecknad, wisar stjelen alltför stel och rak, då den högst sällan i naturen är utan böjning, åtminstone nära wid blomkransarna. Också saknas allt spår till dess kanter. — (443) *Glaux maritima*. En i det hela seldn figur. Men i naturen förekomma bladen liksom widlinnade, med sin nedersta wid stjelen fästade kant uppswäld, öfwer en mörk rand. De öppnade blommorna äro tecknade alltför widöppna. På stjelsens öfre del äro bladen wanligen mycket sammanträngda. — (450) *Aira canescens*. Strået är alltför rak. Rec. som noga observerat gräset in locis natalibus, samt nu jemför goda specimina från Blekinge, Halland, Öland o. s. w., har alltid funnit strået kruret wid hwarje led, särdeles de nedre: och ledberna swarta. — (453) *Pyrola chlorantha*. Figuren är ganska förträfflig. Rec. will blott nämna att werxen aldrig förekommit honom annorlunda än 3-5blommig. — (463) *Rosa eglantheria*. Bladen äro alltför trubbiga, deras färg förmycket stöfande i blått; stjelen och germen alltför ljusa: i naturen äro de brunaktiga; blomfoderflikarna och öfwersta blommans skafte äro för bara: skärmet wid öfwersta blommans alltför litet. Med ett ord: Rec. kan ej onse figuren träffande. I naturen har busken ett mörkt utseende. — (471) *Salsola Kali*. Ehuru figuren är temmeligen god; har dock werxen, i naturen, förekom-

mit Rec. mera försett med smärre från bladwecken utgående grenar. De torra hinnaktiga taggarna i bladens spets kunde wäl och tydligare wora synbara. Äfwen för det oberäpnade ögat wisar sig tydligt, i werxens lefwande tillstånd, lubbet radwis ordnad på stjelsens uppböjda strimmar. — (431) *Holcus alpinus*. Figuren i hufwudsaken förträfflig. Endast torde blomfoderfalten sått något för mörka färger och alltför ymniga hår. Den tvåskönade blomman beskrifwes till och med glaber, Wahlens. Fl. Lapp. p. 32. — (494) *Ornithogalum minimum*. Dess blomma tyckes wara något förstorad och kronbladens spets icke nog affsmalnande. — Då blommans delar wid ganska många så noggrant afbildas, får man desto större anledning att beklaga dylika afbildningars bortowarelse, på en del figurer, t. ex. (459) *Chenopodium urbicum*, (479) *Junc. glaucus* och *Junc. filiformis*. — (489) *Narthecium ossifragum*, en ganska seldn figur. Rec. will blott nämna, att af specimina från flera sydligare orter, finner Rec. intet enda med de nedre blomskärmen så korta och rödblåta. Men Rec. wet wäl att de förekomma sådana på andra ställen, förmodligen i nordliga trakter. — Att wid fig. af (490) *Eriophorum angustifolium*, roten ej funnat rymmas, beklagas för jemaförelsen med de öfriga arternas. — (440) *Alisma Plantago*. Fig. a., och en af hufwudsfigurens blommor hafwa 7 kamria. Rec. will ingalunda bestida möjligheten deraf. Deremot, då wid (435) *Adoxa moschatellina*, Fig. b., som wisar en sid-blomma, har 4 märken, tror Rec. sådant strida mot förhållandet i naturen, der stiftens antal rättar sig efter blomfoderflikarnas.

Men det är tid att afbryta dessa anmärkingar, hwilkas oöfyerlighet äfwen torde på

något sätt så anses wittna om arbetets fullkomlighet. Så länge på svensk jord naturens studium ännu finner uppmuntran och ärfvas, stola Urfiswarne af Svensk Botanik beworas i tofsamma minnen. Wätte det ädla nie, som utmärkt dem, den kärlek de röjt för selswa wertenstapen i sina wogennyttiga hemdbanden, ej nådgas alldeles wila för tidens ekonomiska lynne, som, ehuru i sig sjelf högst aktningswärde, så lätt förqwäfwer ett fritt studium af naturen?

Försök att bestämman egenstapen af de Religions-begrepp, som förekomma hos wisa ädne Compilatorer m. m. förenadt med en autentisk framställning af de „wisa nyare“ Skrifternas egna begrepp.

(Fortsättin. fr. N:o 3.)

Fatte man i förhet tillsammans, hwad wi uti det närmast föregående sagt om rätta begreppet af Philosophiens Historia och af den spekulativa äfge, som förtjenar benämningen Naturens Philosphi, emedan den syfter manifestar sig i öfwerensstämmelse med Naturen.

Den Philosphi, som werkligen är Philosphi, har alltid haft och kommer alltid att äga en och samma Urdée till föremål: den öfwer alla en från Universum sig isolerande reflexions motsatser upphöjda Enhet, som, betraktad i sitt förhållande till blotta theorien, är Enheten af Tanka och Warande, betraktad åter i sitt förhållande till det praktiska lifwet Enheten af Frihet och Nödwändighet. Den Philosph, som werkligen är Philosph,

har alltid haft och kommer alltid att äga en och samma Urdrift i sin själ: det heliga begäret efter ett ljus, som låter honom med förståndets äga äskäda de wisa och fullständiga grunddrag, på hwilka denna ursprungliga Ena igenkännes under alla skepnader af werldslifwets Allt. Men denna ewiga Enhet är icke något abstrakt, något såsom blott logisk princip antaget begrepp: hennes tanke innebär hennes warande, hennes föreställning hennes werklighet, hennes begrepp hennes omedelbara äsyn; ty, såsom wi redan (N:o 3, s. 44) haft wisa, hon är till sin grundart ingenting annat, än Warandets sels erkännande eller selsbekräftelse genom sin Tanka. Hon är således till sitt wäsende tingens allmänna och oändliga realitet, d. w. s. selswa det lefwande bandet af denna sels bekräftelse; till sin form åter det lefwande bandets (Lifwets) allmänna och oändliga förenimmande af sin realitet. Men möjligheten för en lefwande realitet att uppfatta, erkänna, begripa sig, är grundbestäfsenheten af hwad man menar med Förnuft. Ty hwad är Förnuftets inre wäsentlighet, Förnuftets grundbegrepp, när man tänker det med renhet från alla individuellt subjektiva bestämningar, om ej uttrycket af den existerande Subjekt-Objektiviteten i allmänhet, Lifwets öfwerallt och alltid werksamma Finande, Erkännande, Besakande eller Förnimmande af Werklighet, Warelse, Tillwarrelse, Sig? Förstår Philosphien att se Förnuftet ur denna synpunkt, för hwilken det är dagaläger sig såsom Lifwets oändliga Sjelf förenimmande, så har hon nyckeln till det Absolutas hemligheter i sin hand.

För många torde det förekomma rätt underligt, att wi ej inkränka Förnuftet till en blott menniskösegenskap, utan göra hela Unis

versum berett beskäftigt. Till förebyggande af missförstånd, må alltså följande anmärkas. — Wißerligen framställer sig den allmänna Idealitetens Sjelfförnimmelse, bland alla bekanta naturvärelser, endast i Människan med fullkomlig tydlighet, eller med den till alla delar beskämde uttryckta egenkapen af Förnuft. Utom människosjelen, och de andars ordning af hvilken hon är medlem, visar den sig blott såsom fysiskt lag, blind drift, dunkel universalkänsla, instinkt; en drömande, passiv medvetenhet af gemenskap med föremål, wares, likar. Det är emellertid det allmänna lefwande bandet af Warande och Tanka, som ytttrar sig äfwen i dessa ofullkomliga perceptionsått; ända ned i de första organiska urkrafterna, i magneten, i elektrismen, i de Gemiska frändskaperna är en gryende Skymt märkbar af ett lif som uppfattar sig i werkwärkning, och som således, fastän lifsom i slumner, erkänner eller besjalar sin tillvaro. Lifwets Sjelfförnimmelse är, i alla gestalter af Materiens 65) rike, en Subjekt-Objektivitet som sjelf är egentligen blott objektif 66), d. w. s. som är till blott såsom villkor för en högre lifwets spher, dit den sträfwar att uppstiga; en Subjekt-Objektivitet in potentia, den allmänna karakteren af det fysiska Universum, eller af rymden för den Naturliga Principens werksamhet. Hos Människan beremot, och de med henne omredelbart beslägtade Wäsenden, är Sjelfförnimmelssen upphöjd till ett klart, fritt, aktigt, oändligt Medwettande, en rent andlig förmåga, hvilken i egenkap af Jag kan föreställa sig en Berid-

65) Generations-principens.

66) Nemligen till sin öfwerwägarde, utmärkande egenkap; ty beridwad all subjektivitet är den lifwäls ingalunda.

såsom Jagets objekt och (hwar än mera är) sjelfwa föreställkraften såsom föremål för samma föreställkrafts egna betraktelse. Subjekt-Objektiviteten är här en subjektif, eller en actu såsom Subjekt-Objektivitet existerande; ty den är Sjelfmedwettande, d. w. s. medwettande om en motsats mellan Sig (såsom ett Sjelf) och något Yttre, Passif, hvilket såsom sådant begripligtvis är ett Lägre. Den är således här det urämne, ur hvilket den Andliga Principen bildar ledjan af sina utvecklingar: emedan karakteren af en aktuell Subjekt-Objektivitet är att wara en Intelligens, eller en modus existendi som är begäfwad med förmögenheten att reflektera öfwer Akt och Sig; en förmögenhet, hwars begrepp tillika innebär förmågan att bestämna riktningen af sin reflexion enligt lagar, hvilka ligga inom medwettandets gräns, d. w. s. enligt sitt eget wäsendes autonomi. Autonomiskt, Sjelfständigt, Fritt är allt det, som kan actu bekräfta sig såsom Enhet af Tanka och Warande: allt annat är Osjelfständigt, Ofritt, Oredelbart, en Sjelfförnimmelse som icke är till för sig sjelf, utan för ett annat som berdfwer reflekterar (Förståndet) och i kraft af sjelfgäfwen bestämning (Wiljan) ordnar sin reflexion. Men det som i detta andra tänker och bestämmer, är dock just den i hela Universum lefwande Sjelfbesjalkningen (eller lifwets besannande af sin werklighet, utan hvilket besannande werkligheten icke wore werklig), som nu es mera visar sig under skynaden af ett analogum rationis, utan såsom ipsa ratio: Förnuftets blotta grundbeskaffenhet 67) är nu till all sin möjliga kraft och omfattning utbildad, eller upphöjd till positif

67) Det lefwande Idealitetens sjelfsförnimmelse.

Förnuftighet, d. w. s. till egentligt, till mot ordets högsta bemärkelse svarande Förnuft.

Det Absoluta väsende i allmänhet är den ewiga Möjligheten (d. w. s. Urreas Itteen) för en oändlig Enhet af Warande och Sanka; och således, actualiter uppenbarande egenkapen af en sådan Urgrund för ett Allt, uttrar det sig såsom en oändlig drift och förmåga att i alla riktningar, grader och gestalter fortsätta, ponera, bejaka sig. Men denna Sjelsbejakning är, till sin allmänna form, Förnuft. Alltså förhåller sig Förnuftet (såsom werldslifwets formbestämmande själsförnimmelse) till det Absoluta, såsom Formen till sitt Väsende; ett förhållande hwaraf den klara följden är, att öfwerallt hwar Förnuft actu besinner sig, kan genom Förnuftet omedelbart åskådas det Absoluta. Det medvetande, hwarigenom Förnuftet inser sin grundegenkap, nemligen den att vara ett absolut wäsendes absoluta form, är den enda giltiga och tillräckliga principen för systematiserandet af en reell, en icke i drömmar och former kringirande Spekulation. Man har kallat detta medvetande, i hwilket det menliga själsmedvetandet är upphöjdt till det högsta möjliga mått af frihet och utveckling, den intellektuella åskådningen, för att källa det, såsom en för sig själf fullkomligt tyblig blifwen Förnuftbestraktelse, från en mer eller mindre oklar res-

serions dels alldeles sentiga, dels alldeles abstrakta sätt att skåda sig och ting. Allt denna läras motsändare utropa den intellektuella åskådningen för — ett diktrade postulat, ett af wiga individuer för sig enskildt preterderadt Sinne, eller och rentaf för ett tillstånd af fantastisk vision, ekstas, förveckhet, — bewisar ingenting vidare, än huru långt de själswa kommit från allt nyliert besinnande om Förnuftens natur och egenkap. Men det är icke första gången, då personer, som själswa äro de argaste Swärmare, besylla dem, hwilka i *Philosophi*, i *Ästhetik*, i *Religion* aldrig welat göra gällande annat än saken och dess grunder, för att följa en swärmande subjektivitets ingiswelser. Man har sagt, att wi „*abstrakta Förnuftet*,” och att wi uti dess ställe antagit *Fantastien* till wettenskapsprincip. Denna besyllning må gå till efterwerlden med så många öfriga i samma styf; bland hwilka dock de twenne, att den så kallade *Nya Skolans* hufwudämålet är att befriga den *Fransyska witterhets-smaken* (hwilken, såsom sådan, nemligen såsom *Fransysk*, är lika wördnadsward som hwarje annat werkligt uttryck af en i stift sig sulländad *nationalsbildning*), och att hon ännar omwända sina landsmän till *Catholiker*, *twifwelsutan* — för den uppenbara orimlighetens skull — blifwa räknade till de märkwärdigaste af denna tidperiods mångfaldiga lösligheter.

(Forts. följer.)

S m ä r r e S k r i f t e r.

Aktenkaps-historia eller Hustrun med tre Männer och fyra Alfare. Sthm, Nyberg, 1816. 8:o.

Det wore ett ganska mätligt loford, om Rec. försäkrade, att närwarande skrift är den bästa af den wälbekante *Böf:s* bokwerk. — Den är till och

med en af de läsbaraste bland svenska original d. w. s. dälige romaner. *Böf.* har här wägat en högre stigt. Han har uppswingat sig från bordell- och spelhus-scenerna, till skillingen af det lifswa, sorglösa mätres-lifwet, der hans fantast leker bland besweriska trågärdar och till *Cypioner* utslädda bönder.

Bihang

III

Svensk Litteratur-Tidning

N:o 6.

Juni.

1817.

Lärda Nöbeter.

Upsala:

Den 16 Jun. anställdes Medicinæ Doctors Promotion wid Akademien härstädes, då till förordnad Promotor, E. O. Water. Med. & Diætetices Professorn Doct. Adam Afzelius promoverade till Medicinæ Doctorer följande 29 Licentiat: Carl Stenhammar, OGoth., Botan. Demonstrator och Adjunct wid Med. Chirurg. Institutet i Stockholm; Joh. Elos Archenius, Wermel. Läkare wid 2:dra Hinfka JägareRegementet; Joh. Niel. Jøbeur, Westm. Dalek. Philos. Magister, Läkare wid Arméens Flotta, Göteborgs Skader; Gust. Elgström, Wermel. Chir. Mag. Kgl. Hof. Medicus; Gust. Eriksson, OGoth. Philos. Magister; Gust. Jac. Ortenblad, Wermel. Chir. Mag. Läkare wid K. LifReg:ts Brigadens Grenadier Corps; Carl Gust. Litchell, Suderm. Medic. Chir. Mag. Lazarett-Medicus i Örebro; Joh. Gust. Aman, Suderm. Medic. Stads Physicus i Linköping; Pehr Brandelius, WGoth. Chir. Magister; Joh. Wilh. Dalman, Nobilit; Fr. H. Ednegren, Smol. Philos. & Chir. Magister, Stads och Lazarett-Medicus i Björneborg; Joh. P. Högman, WGoth. Chir. Mag. Lazarett-Medicus i Nyköping; Lars Joh. Wallmark, Upl. Chirurg. Magister; Carl Joh. Ekström, Wermel. Chir. Mag. Med. Theor. Adjunct wid Med. Chirurg. Institutet i Stockholm; Pehr Christoph. Westring, OGoth.; Carl Pet. Fjæresberg, Smol. Amanuens wid Akad. Botan. Trädgård och Natu-

ralie Cabinet samt v. Botan. Demonstrator; And. Olaf OGoth.; Carl O. Wånge, WGoth.; Carl Nob. Borgensjerna, Nob. Stockh. Lazarett-Medicus i Upsala; Axel Flygare, Westm. Dalek.; Joh. Pet. Wendt WGoth. Bar. Läkare wid Götha Artilleri; Fredr. Wågenholm, Wermel.; Dan. Ekelund, Wermel.; Joh. Abr. Frestadius, Stockh.; Carl Jac. Lundborg, OGoth.; Israel Kolmodin, Gothalandus; Joh. Er. Sabelli, Fenno, Philos. Magister; Carl Er. Arenborg, Suderm. Medic. Philos. Mag. samt Joh. Eman. Wistström, WGoth.

Dagens högridlighet tillkännagafs kl. 6 om morgonen med kanonskott från Slottsbacken, äfvensom genom det af Promotor dagen förut utfärdade Program. Resp. Stater och Corpsen samt hit ankomne Resande samlades i Upsala Gilles hus, hvarifrån de i processjon kl. 11 begåfw sig till Domkyrkan. Sedan Processionen intagit sina rum på Parnasen, öppnades Acten af Promotor med et tal: de variis methodis investigandi vires Plantarum, hwarester och sedan Akademiens Rector Magnificus Theol. Professorn Mag. Ewen Lundblad, å Hans Kongl. Höghet KronPrinsens, Akademiens Cenzlers högga wägnar, meddelat Promotor Venia promovendi, Promotionen med öfliga ceremonier föråttades under Vocal och Instrumental musikk samt Kanonernas lofsande. Botan. Demonstratorn Doct. Göran Wahlberg framställde derpå Doctors-frågan: Ad indicandas Plantarum vires medicas, quid conferunt earundem qualitates?

hvilken af Primus Doctor Carl Pet. Forsberg, besvarades. Acten slutades med förbåner och tackåtgälfser samt verser till det samlade Fruntimmeret af Ultimus Doctor Gustaf Eriksson, och Processionen nedträdde från Parnösen och äfvillede i Consistorii Academiæ Sessionrum. Af de promoverade gafs middagsmåltid i Orangeriet, hvar till Rector och Akademie: Staten, Lånets Höfdinge samt flere hit anlände. Resande woro inviterade. Estermiddagen war allmän promesnad i Botaniska Trädgården och om Afstonen Vat i Taffelrummen å Rgl. Slottet.

Ugifne Disputationer i Upsala:
Vårterminen 1817.

Under Primar. Theol. Professorn och Domprosten, Ledamoten af R. Nordstj. Orden, Doct. Joh. Winboms Prädicium:

De Præstantia Sermonis S. Salvatoris ante obitum apud Discipulos ultimi Capite Joh. Evang. XVII. contenti. Pro Candidatura Theologica Mag. *Matthias Rudolph Norelius*, Rosl. Commminister wid Adolph Fredrics Församl. 2 och 14:del's ark.

Under Theol. Professorn Doct. And. Hultén:
De Pædobaptismo. P. I. Pro Cand. Theol. Mag. *Herman Lahng*, Suderm. Neric. Theol. Docens. 1 och 14:del's ark.

Under Theol. Professorn Kallentanus, Theol. Licentiaten, Mag. *Sven Lundblad*, Akad. Rector Magnificus:

De Mysticismo Scholasticismi in Ecclesia Christiana Comite. P. I. Pro Cand. Theol. Mag. *Isac Herm. Kinnander*, OGoth. Theol. Docens. E. O. Bibl. Amanuens. 3 och 14:del's ark.

Under Med. & Botan. Professorn, Commendören af R. Wasa Orden, Doct. *Carl Pet. Thunberg*:

De Entozois Humanis Disfertatio Physiologico-Pathologica. Pro Gradu Medico *Israël Kolmodin*, Gothlandus. 2 och 14:del's ark.

De Entozois Humanis Diss. Nosologico-Therapeutica. Pro Gradu Med. *Carl Jac. Lundborg* OGoth. 2 och ett halft ark.

Diss. de Daphne. Pro Gradu Med. *Joh. Eman. Wikström*, W Goth. 7 ark.

Plantarum Brasiliensium Decas Prima. *Immanuel Billberg* W Goth. 2 ark, med 2 Taveller in fol.

Under Archiatern, H. R. H. KronDrinsens förste Lij Medicus, Med. Theor. & Pract. Prof. förn, Riddaren af R. Nordstj. Orden, Doct. *Pehr von Afzelius*:

De Idiopsyncrasia. Pro Gradu Med. Mag. *Gust. Eriksson*, OGoth. 2 ark.

Brevis expositio Epilepsiæ. Pro Gradu Med. *Gust. Elgström* Wermel. Chir. Mag. Rgl. Hof Medicus. R. Sundh. Coll. Medlem. 2 ark.

In Apoplexiam Observationes Pathologicæ. Pro Gradu Med. Mag. *Joh. Er. Sabelli*, Fennes. 1 och 14:del's ark.

De usu et utilitate Muriatis Aurico-Natrici in Lue Venerea curanda. Pro Gradu Med. *Pet. Brandelius*, W Goth. Chir. Mag. Rgl. Sundh. Coll. Medlem. 1 och 34:del's ark.

Under Anatom. & Chirurgiæ Professorn, Doct. *Jac. Åferman*:

De immutationibus morborum Organorum Bilis. P. I. Pro Gr. Med. *Carl Ol. Bänge*, — P. II. Pro Gradu Med. *Joh. P. Wendt*, W Gothi. Hvardera 1 och ett halft ark.

De Empyemate, casu morbi et sectione cadaveris illustrato. Pr. Gr. Med. *Fredr. Bågenholm*, Vermel. 1 och ett halft ark.

De Tumore Cystico. Pro Gr. Med. *Dan. Ekelund*, Vermel. 1 och ett halft ark.

Circa operationem Cataractæ per Keratonyxidem observationes. Pro Gr. Med. *Carl Reh. Borgenshjerna*, Nob. Stockh. Läkare wid Upsala Låns Lazarett, R. Sundh. Coll. Medlem. 1 och ett halft ark.

Observationes Pathologico-Anatomicæ circa Intestina. Pro Gr. Med. *And. Olai*, OGoth. 1 och 14:del's ark.

De Sufficionibus Mercurialibus. Pro Gr. Med. *Pelr Christoph. Westring*, OGoth. 3 ark.

Casus Intestini Recti a monstrosa Peritonæi duplicatura strangulati. Pro Gr. Med.

Joh. Abr. Frestadius, Stockh. 1 och ett halft ark.

De Hernia Inguinali et Scrotali ab Interna distinguenda. Pro Gr. Med. Mag. *Carl Er. Axenborg*, Suderm. Neric. 1 och 1:4:dels ark.

Casus Tetani Traumatici. Pro Gr. Med. *Joh. Wallmark*, Upl. Chir. Mag. R. Sundh. Coll. Medlem.

Disquisitio an Gonorrhœa virulenta morbus revera Syphiliticus. Pro Gr. Med. *Carl Stenhammar*, OGoth. Botan. Demonstrator och Adjunct wid Med. Chirurg. Institutet i Stockholm. 1 och ett halft ark.

Observationes circa Bulimixæ morborum symptomatis, notionem et causas Pro Gr. Med. *Joh. Elos Arrhenius*, Vermel. Regements Läkare wid Andra R. Finska Sägare Regimentet. 1 och 3:4:dels ark.

Under Extraord. Mater. Med. & Diät. Professorn *Adam Afzelius*:

Remedia Guineensia. Collect. X. & Ult. Pro Gr. Med. *Gust. Jac. Örtensblad*, Vermel Chir. Mag. Läkare wid R. LifRegementets Brigadens Grenadier-Corps. 1 och ett halft ark.

Stirpium in Guinea Medicinalium Species cognitæ. Fasc. I. Pro Gr. Med. *Ax. Flygare*, Westm. Dalek. 1 och ett halft ark.

De Incitamentorum in Organismum re-petita incitabilitate. Pro Gr. Med. *Joh. Pet. Högman*, WGoth., Chir. Mag. Läkare wid Nyköpings Läns Lazarett, R. Sundh. Coll. Medlem. 1 och ett halft ark.

Under Eloqu. & Polit. Professor *Styttianus*, Mag. Ol. Kolmodin:

Itinerarium Odorici Foro-Julienfis, Ord. Minor. E Cod. Msc. Bibl. Reg. Acad. Upsalienfis editum. P. I. *Carl Eman. Aurivillius*, Upl. 2 och 3:4:dels ark.

Under Litt. Oriental. Professorn, Theol. Cand. *Mag. Gust. Rndö*:

Diss. Theol. de vera Fidei Salvificæ natura. (ex spec. S. R. Mitis gratia) P. I. *Pehr Nordien*. — P. II. *Carl Magn. Walsstedt*, WGothi. Hwardera 1 och 1:4:dels ark.

Historia Bahazadii Filii Regis, ex Ara-

bico in Latinum conversa. Pro Gradu Philos. *Carl Hedmark*, OGoth. 1 och ett halft ark.

Under Mathem. Professorn, Ridbaren af Kgl. Nordstj. Orden, Mag. *Jöns Swanberg*:

In solutionem Equationum Algebraicarum disquisitiones. P. I. Pro Gr. Philos. *Joh. Johanson*, Westm. Dalek. 2 och ett halft ark.

Linearum atque Superficierum Theoria Analytice exposita. P. XV. *Fredr. Rudberg*, Calm. 1 och ett halft ark med Tabell.

Euclidea Proportionum doctrina explicatio facta. P. II. *Joh. Gabr. Stolpe*. — P. III. *Henr. Gerh. Lindgren*. — P. IV. *Joh. Sponberg*. — P. V. *Ivar Alric Nordblad*, Stockholmienses. Hwardera 1 och ett halft ark, samt en Tabell.

Under Histor. Professorn, Mag. *Eric Gustaf Seijer*:

Acta et Litteræ ad Historiam Suecanam. Fasc. I. *And. Pet. Ekborn*, OGoth. S. W. Adjunct. 2 och 1:4:dels ark.

Under Professorn och Med. Adjuncten Doct. *Carl Zetterström*:

Initia Historiæ Vaccinationis in Suecia. P. III. *Nils Lor. Ramström*, Bothn. 1 och 3:4:dels ark. — P. IV. *Salomon Fredr. Sæve*, Gothl. 1 och 3:4:dels ark. — P. V. *Carl Joh. Genberg*, Bothn. 3 och 1:4:dels ark. — P. VI. *Er. Englund*, Medelp. Jemtl. 1 och ett halft ark. — P. VII. *Carl Pet. Ulr. Nordstedt*, Smol. 1 och 3:4:dels ark.

Under Professorn och Litter. Hum. Adjuncten *Mag. Joh. Franér*:

Quinta Iliadis Homericæ Rhapsodia, Græce et Sæthice. P. III. *Carl Gust. Wiborgh*, OGoth. 1 och 1:4:dels ark.

Under C. O. Adjuncten, Theol. Cand., Mag. *Hans Ol. Holmström*:

Fidelium e triplici *Avvæsa* per Christum Liberatio, ex Capite Epistolæ ad Romanos VIII. explicata. (ex spec. S. R. M. gratia) P. I. *Pehr Reinh. Bråkenhjelm*, Nob. Smol. 1 och 1:4:dels ark. — P. II. *Pehr Er. Bergfalk*, Suderm. Neric. 1 och ett halft ark.

Under E. O. Bibliothekens Amanuensen, Theol. Cand. och Docens, Mag. Isaac Herman Kinnander:

De Mysticismo, Scholasticismi in Ecclesia Christiana comite. (ex spec. S. R. Mitis gratis) P. II. *Gust. Er. Pasch*, OGoth. 2 ark. — P. III. *Lars Magn. Kinnander*, OGoth. 1 och 3:4dels ark.

Under E. O. Bibl. Amanuensen, Histor. Litt. Docens, Mag. Joh. Henr. Schröder:
Hätta-Lyckill Loptis Gutorms Sonar. *Clavis Rhythmica Loptis Gutormi Fili. (Island. & Lat.)* P. III. *Carl Ad. Modin*, Medelp. Jemtl. 1 och 3:4dels ark.

Under E. O. Bibl. Amanuensen Mag. Gust. Wilh. Gumälius:

Codex Hebræus Psalterii Davidici Bibliothecæ Acad. Upsal. descriptus et collatus. P. I. *Eman. Widegren*, OGoth. 1 och ett halft ark med Tabell.

Under Lingu. Hebr. Docens Mag. Gust. O. Sjögren:

Visio inauguralis Prophetæ Ezechielis Latine versa et notis Philologicis illustrata. P. V. *And. Eliason*, WGoth. E. M. Adjunct. — P. VI. & Ult. *Sven Mellgren*, Medelp. Jemtl. Hwardera ett ark.

Vaticinia Prophetæ Hahacuc Latine versa et notis Criticis atque Philologicis illustrata. P. I. *Joh. Ad. Sæve*, Gothl. 2 och ett halft ark.

Under Amanuensen wid Consist. Urbicum i Stockholm, Mag. O. E. Rogberg:

Carmen Moïsi valedictorium Deuteronom. C. XXXIII, P. I. *Carl Fr. Koræen*, Smol. 1 och ett halft ark.

Under Magister Pehr A. Sonden:

In Historiam Poeseos Suecæ Hypomnemata P. I. *And. Ant. Arvedson*. 2 ark. — P. II. *Nils Sam. Loebom*, 1 och 3:4dels ark. — P. III. *Pehr Westman*, 2 och 1:4dels ark. — P. IV. *Germund Carl Barckenbom*, OGothi. 2 och 1:4dels ark.

Under E. M. Hof. Mag. Nathan Wallin:
De munere Prophetico apud Hebræos. *Magnus Junggren*, WGoth. 1 och 3:4dels ark.

Lund:

Kongl. Maj: har medelt nådig fullmakt af d. 16 Apr. utnåmt Prosten i Christianstad Doct. Nils J. Sundius till Ryrkoherde i Fjellinge Pastorat af detta Stift. Under d. 25 Jun. har H. H. Doctorn och Biskoppen förordnat Doct. Sundius till Contræct. Proff i Willands Hårad.

Lindköping:

Græc. Lingu. Doctorn Mag. Marcus Walsenbers har blifwit utnåmd till Ryrkoherde i Slaka Präbendepastorat.

Skara:

Collega Schol. härstädes, Theol. Candidaten Mag. O. Westermarck har blifwit utnåmd till Ryrkoherde i Åsarp's Consistoriella Pastorat af detta Stift.

Strängnäs:

Professorn, Histor. & Moral. Doctorn Doct. Even Bruhn har blifwit utnåmd till Ryrkoherde i ÖfwerSeld Präbendepastorat.

Östheborg:

Gymnasti Adjuncten Mag. And. Godhe har blifwit utnåmd till Histor. & Moral. Doctorn wid Kgl. Gymnasium härstädes.

Likaledes är till Rector wid härvarande TrivialSchola utnåmd: ConDoctorn Mag. A. Zethelius.

Carlskud:

Collega Schol. härstädes, Theol. Licentiaten, Mag. Sal. Uddo Sundelius har blifwit utnåmd till Adjunct wid härvarande Gymnasium.

Christiania:

Kongl. Maj: har under d. 26 Apr. i nåder utnåmt Slotspressen i Agersthus, Ribbaren af Kgl. Nordst. Orden, E. Povel till Biskopp öfwer Bergens Stift, efter framl. Biskoppen J. Nordahl Bruun.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 7.

Torsdagen den 15 Februari

1817.

Först att bestämma egenheten af de Religions-begrepp, som förenomma hos wisa äldre Compilatorer m. m. förenadt med en autentisk framställning af de „wisare“ Skrifternas egna begrepp.

(Forts. fr. No 6.)

Den är tillika förent wisa, att i Naturen (det Absolutas produktiva position af sin Möjlighet såsom oändlig utvecklingsgrund för sin Verklighet) warandet aldrig är söndradt från tänkandet. Likaledes är wisa, att denna Enhets afydda uttryck är det Absolutas absoluta form. Men Naturens manifestation är den synliga, rimliga Naturen. Alltså kan i denna omöjligt den intelligenta, reflekterande principen wara söndradt från sitt objektiva fundament, eller i allmänhet från det reella innehållet för sin reflexion. Men den enda kända naturwarelse, hos hvilken den intelligenta principen framträder såsom actus intelligent, eller såsom fullkomligt upphöjd öfwer sitt fysiska substrat, är Men-

niskan. Men den hos människan fullt aktualiserade Intelligenzen, är Förnuft. Men just Förnuftet är det Absolutas absoluta form: det grundverkligas egna grundwisshet, i hvilken det idealiter Absoluta (det i Tankandet subjectivt föreställda Wisa) är, såsom sådant, utan att utgå ur sin egenhet af ideell absolut, sjelfwa det realiter Absoluta (det i Warandet objective befintliga Wisa). Ty i Förnuftet måste, hvad begreppet kallar Ideell, och hvad det kallar Reell, nödwändigt och allestädes såsom Åskådning 68) coincidera

68) Ganska riktigt har en wördnadsward litteratör, som i No 8 af Årgången 1815 meddelade Allmänheten några verkliga skarpsinniga insätt mot Schellings system, uppfattat förhållandet mellan den åskådning, hvilken, såsom öfvert warande grunden för den öfvertygelse om reell existens, som är det för alla människor gemensamma uttrycket af lefwande förnuftighet, heter sinnlig, och den så kallade intellektuella åskådningen, -- då han säger, att „den handling, som förenar de bägge krafterna Reala och Ideale, är Åskådning, att det, som i den sinnliga åskådningen är Åskådning, är också intellektuell åskådning, och att således den

emedan Förnuftet är en Subjekt-Objektivitet, och själfwa möjligheten af en copula mellan Subjekt och Objekt endast dertill består, att denna copula, till sin grund, är essentia aequae Objecti (Realitatis) ac Subjecti (Idealitatis). Reflexionen är den till flört medvetande om sin verksamhet utvecklade Copulan. Men reflexionens intuitiva erkännande af sin grundväsentlighet, nemligen af den absoluta Copulan, är Förnuftets åskådning af den egenkap, hvarigenom det är det Absolutas Form. Men då i det Absoluta formen är Ett med väsendet, så är denna intellektuella eller rationella åskådning en åskådning af det Absoluta själf; och såsom sådan — Philosophiens sökta absoluta princip, ständepunkten för dess vetenskapliga världssyfte. Men allt, som kan bli föremål för en sann filosofisk åsigt, uttrycker, åtminstone in potentia och i egenkap af basis, ett abso-

na senare måte af owillkorlig nödvändighet ingå i hvarje tanke-akt." Alldeles rätt! men sådan är äfwen Schellings mening. Den intellektuella åskådningen är i sitt väsende identisk med den sinnliga; blott en potentiation af denna, eller medvetandet att det, som konstruerar, subsumerar och refererar i hvarje tanke-akt, är i sig själf en omedelbar åskådning af verkligheten, eller af den uppenbarelse, hvaruti ett Absolutum visar sig såsom verklighetsgrund. Så mycket mer förundrar det oss, huru Anmärkaren häraf kunnat draga den slutsats, att „all filosofisk konferens är genom antagandet af en absolut åskådning för alltid osäkeren.“ — då tvertom ej allenast all filosofisk, utan äfwen allt slags konferens, utom existensandet af en sådan åskådning, wore omdömlig. — Fördesfrigt är denne Anmärkare, af alla som ännu här i landet skrifvit mot den nya filosofien, den ende som råder någon egentlig kännedom om saken och status questionis.

lut förnuft; ty en intellektuell åskådning betraktar ringen endast sådana, som de äro i den absoluta formen, d. v. s. ser i dem allenast de mått och beskaffenheter, med hvilka de representera, hvar och ett efter sin förmåga, den form som är urformen för Universum; denna alla formers urform är Förnuft: alltså ser den intellektuella åskådningen ringen sådana, som de äro i det absoluta förnuftet. (Hvad som betraktar dem annorlunda, eller hvad som ser i dem blott det förgångliga, döda, relativa, är en insufficiens och i själfgjorda motsägelser fången empirisk reflexion). Vidare är måttet af den sanna komlighet, hvarmed alla ting och existenser särskildt uttrycka ett absolut förnuft, det enda positiva, det enda verkliga i deras särskildheter; emedan, utom detta förnuft, som är aktualiteten af den Saker hvars form det är, ingenting verkligt och positivt kan existera. Alltså, när den intellektuella (rättare: absoluta) åskådningen betraktar ringen så, som de äro i det absoluta förnuftet, betraktar hon dem sådana, som de äro i sig själfwa, eller det, som i ringen är verkligt och icke grundadt på skenbara förhållanden. Men Menniskans individuella förnuftighet är en modifikation af det absoluta förnuftet, i hvilken detta på ett bestämdt sätt framställer sig. Alltså kan och den individuella förnuftigheten komma till medvetande af den absoluta förnuftigheten, emedan det individuella förnuftet själf (i sitt inre väsende) är det Absolutas aktuella form, som i hvarje förnuftiga individualitet på ett eget vis är aktualiserad. Alltså är den intellektuella åskådningen, eller Förnuftets omedelbara iakttagelse af det absoluta Sanna, tillgänglig för hvarje människa, som vill finna heno

ne; Aminstone såvida man har sina sinnens tillbörliga bruk i behåll 69).

Öfr man sig mödan att noga öfverwäga allt detta; så torde man icke längre bestrida möjligheten af en verklig *Verldswisshet*, eller af en *Natur-Philosophi*, i ordets widsträcktaste bemärkelse. Ty wi hafwa med allt det föregående egentligen ingenting annat sagt, än att *Människan* förhåller sig till *Naturen*, såsom *Dag* till den *Organkém* hwars *Öende* det är. *Människan* är *Naturens* öga, med hwilket *Naturen* i sin högsta fulländning (*Personlighet*, *Frihet*, *individuellt Förnuft*) öfverfäddar sin omätlighet. Alltså är ock det *individuella Förnuftets* karakteristiska egenkap,

69) Det är visserligen icke hwarje människas pligt, att göra för sig tydlig medvetenheten af en sådan *Åfädnings* bestämning; *naturkänslan*, *hierarkats tro*, det *allmänna empiriska förståndets* hos alla bättre människor *oförförbara öfvertygelse*, *tillfredsställelsen* mängden, — och mängden har rätt i, att *deras* sinna sig *tillfredsställd*; ty allt det, som i *känsla*, *tro*, *öfvertygelse* tillkännagifwer sig såsom något *obedrägligt*, *öndwändigt*, *sant*, *äknt*, *ädel*, är juft *sjelfwa uttrycket* af den i *Förnuftet* liggande *omedelbara Åfädningsförmågan*, i kraft af hwilken det *Gudomliga* i *Allmänhet*, ja *Gud Sjelf* är (icke i *blotta Tanken*, utan i *Verkligheten*) för *Själens* *lif* och *betraktelser* närvarande. Deremot fordra wi *owillkorligt*, att hwar och en, som *will* *sysselsätta* sig med *Philosophi*, skall *wara* i *stånd* af så *mågen reflexion*, som behöwes till ett *klart begrepp* om *hwad* som är *all reflexions egentliga begynnelsesepunkt*. Utan en i *Förnuftets förmåga* *bestämlig organ* för *insigt* i *Förnuftets egen grundbestäffenhet*, *wore*, såsom *oswänöde wifadt* är, *ingen aktuell Subjekt-Objektivitet*, d. w. s. *ingen reflexion*, *ingen Åfädnings*, *ingen öfvertygelse* möjlig. Allra mest fordra wi af *dem*, som *företaga* sig att *dömma öfwer*

Reflexionen, *sjelfwa synkraften* i detta öga; alltså är ock *samma reflexion*, sedan den *blifwit skärpt* och *stegrad* till *spekulativ*, att *betrakta* såsom det *bewäpnade Naturögat*, *utspannande*, *tröversigenom* alla *Lifwets funktioner* och *gestalter*, den *ewiga grundarten* af det *Helas* *continuitet* och af *tingens innersta wäsentligheter*; alltså är *hwarje äkta filosofiska systemets ideal*, att *wara* det *Enas* och *Helas* i *menckliga medwetandet* *fullständigt afslöjade intelligibla spegel*, ur *hwars glas* *Universum* med *wälbehag* *ser* de *glänfande dragen* af *sitt* *antere möta* sig; alltså *närmor* sig *Philosophien* till *sitt ideal* i *samma mån*, som *hon* *wet* *erkänna reflexionens substantiella iden*

ett *System*, att de icke *börja* sina *domslut* med att *dömma* om *sjelfwa Systemprincipen* *akdelas*, enligt *ordspråket*, som den *blinde* om *färgen*. Men *selet* är, att *desa domare* (*Aminstone* till *första delen*) äro *Swärmar*, d. w. s. *männikor*, som *tro* och *försvara* det *Obegripliga*, och *inbilla* sig att *detta* är *sjelfwa begripligheten*. Så t. ex. *hwad* kan *wäl* *uppsinnas* *mer* *obegripligt*, än en *förnuftlös Natur* och en *naturlös Ande*, en *Verklighet* utan *tanke* och ett *Tänkande* utan *verklighet*, en *Gud* som är *utom werlden* och en *Werld* som *do* är *till* — och *desa* *orimligheter* *existerande* med *hwarandra*! Att *desa* *wareser* äro *otillgängliga* för *allt* som *smakar* *för* *tän* och *begrepp*, — det *ligger* i *bestäffenheten* af *deras* *inre*. Också *yttrar* sig *deras* *sjuka* *inbillningskraft* på det *bekanta sätt*, som *warit* *gemensamt* för *alla* *tider* *Fanatici*. Es den *egentliga betydelsen* af *ordet* *Swärmar* *re* *betecknar* *sådana Subjekter*, *hwilkas* *högsta diktan* och *traktan* är, att *kunna* *upphäfwa* sig till *hufvudmän* för en *swärm*; *männikor*, som *willa* *göra* *sina* *personliga*, *endast* i *deras* *egna* *individualitet* *grundade*, *infall*, *fördomar* och *satser* *gällande* såsom *ofelbara sanningar*, *endast* *genom* *myndigheten* af *sitt* *egen*

sktet (eller absoluta homogeneitet) med allt det hvardsvver reflexionen kan reflektera. Philosophien, såsom vetenskap, lyfter oupphörligt till att uppställa en ideell (en genom medvetandets självverksamhet åt medvetandet gifven) konstruktion, eller, om man hellre vill, en självständig intelligibel rekonstruktion af den reella förnuftkonstruktion som vi kalla Universum, eller Verlden; ty hvars begrepp är begreppet af en Verldsvetenskap, en Verldsvishet. Att Verlden i sanning är en reell förnuftkonstruktion, medgifver man förmodligen; men orsaken? Emedan Verlden ingenting annat är, än det Absolutas, i all sin möjliga utsträckning, sig ob-

och sina idolers personliga existens, utan någon vidare bevisning, — liksom förstod det sig själsmant, att en sak, som blott är deras egna subjekters, borde bli en gemensam sak för alla subjekter, genom blotta ideliga upprepandet af samma tabifningar, idaner och fanatiska galenskap. Som sagdt är, allt hvad de önska, består i att se bildas omkring sig en svärm, ett Parti, en Sekte; en folkhop, som blint tror på deras orakelspråk, och i hvars samlade en dylik Svärmare eller Svärmande söker den glädien, att genom en vis yttre vikt och giltighet ersätta den felande inre allmännyttigheten af snille och förstånd. När han någon tid betraktat denna svärm, stiger hans förundelse ofta till den grad af säkunnighet, att han i sitt Parti ser en hel Nation, och inbillar sig att Gud utkorat honom till ordförande för ett folkslags tänkesätt. Kommer honom då händelsevis i vägen någon Författare, som tänker och skrifer annorlunda än han: strax menar han, enligt sin grande hjernas slutskiss, att han träffat en like, en som handlar i samma anda med honom själv, och som således vill rycka honom bredare från munnen; då biter han steia, larma, calumnier; då anropas allmänheten, då beffermas

sjelviserande egna Förunstr. Och då betyda endast kan uppfattas genom hvad dermed är homogent, så följer, att Philosophien i samma mån motsvarar sitt begrepp, som hon förmår i System framställa totaliteten af en absolut Åskådning innehåll.

Hvad är således (ty den riktiga åsigt af Philosophiens historia synes, i våra dagar, aldrig nog ofta kunna upprepas) all synbar verksamhet af former (systemer) i denna vetenskap? Blott ett framskridande i utvecklingen af dess karakter, i närmandet till dess ideal. Och detta framskridande? En fortsatt tillintetgörande af sig selv i konstruktionsmetoden; ett undanträdande och å nyo begynnande, som fortsar ån-

himmel och jord, då klagas öfver, "gör åh är isaga vetenskapsmän," som lemna honom åt sitt öde; Gud, Staten, Naturen, allt skall vara tillreds att bispringa honom; dogmer, inquisitionsbål och elementer, allt skall resa sig för att hämnas den stora orätt han lider. Sådana personer meta förderigt sätta meningen af sina egna insäll, än mindre bekympa de sig om logik, sammanhang, konsekvens; de vilja blott undantröja, bortkasta hvarje hinder för sitt individuella herravälde; till detta ändamål äro dem alla medel lika brukbara; de besjota i dag hvad de nekade i går; deras kappa vänder sig åt alla väderstreck, allt efter som vinden svar eller kommer. När man nu till alla dessa egenskaper fogar den, som vanligtvis fullkomnar intrycket af deras odräglighet, den totala bevisen på allt slags insigt och kunskap, förenad med nåmsvisheten att likväl dömma öfver allting, öfver: Philosophi och Poesi, öfver Politik och Wagnerism, öfver Gymnastik och Canaler — hvidt har väl då, i hela åttan år bortåt, vildare svärmat, än Hr. Wallmar? och vilka svar väl ännu Människovännen hoppas, att detta excentrifka fenomen någon gång kommer till sundt förnuft igen? —

da till den konstruktionsprincip, som är mest genom sig sjelf evident och således äfwen mest omfattande, hunnit blifwa fullständigt funnen d. w. s. i alla riktningar genomtänkt och utförd. Hwaraf följer, att om Schelling har konstruerat med en djupare, en mera widt omfattande blick än sina föregångare — t. ex. Spinoza 70): så är likväl den lyckigare, den fullständigare konstruktionen alldeles icke hans enskilda egen dom, hans subjektiva tillhörighet, såsom Litteraturens Pöbel, i sin råshet, enfaldigt idreställer sig (se Allmänna Journalen). Twerrim har hwar och en, som förmår bemäktiga sig samma Grundtanke, ipso facto utbildat den till sin egen, utan att derföre mer wöra härnäre af den person som först tänkte den, än man i hwarje annan kunskapsart kan beskållas för härnär, när man begagnar de sanningar som någon för wettenskapsman upptäckt. Hwad skulle en Mathematicus, en Astronom säga, om man kallade dem efterapare af Newton och Galände? eller en Chemist, om man sade, att han „idiglade“ en Lavoisiers, en Davys, en Berzelii sätter? Huru skulle wäl någon wettenskap kunna progrediera, om ej hwarje ny upptäckt inom dess område wore ännu att bli gemensam för alla som studera den? Om hwarje lärjunge i Philosophien bör kallas härnäre af de män, för hwilkas framställningar af denna wettenskap han, efter mogen ompröfning, ej kan tillspärra sin öfvertygelse: böra ej då äfwen alla mästare, alla

70) Hwaraf det också, enligt hwad redan (No: 51, sista Arg.) wisadt är, blifwit honom möjligt, att om Gud uppställa ett fullkomligare begrepp, än det Spinoziska. Sättet hwar på den absoluta Afkänningen leder till begreppet om en personlig Gud, kall snart ådagaläggas.

systemuppsinnare heta desamma, då de alla måste begynna med att wära lärjungar af hwarandra, och då en ny högre åsigt med intet annat willkor kan öppnas, än att man utvecklar den ur en föregående lägre, som man wetat fullkomligt göra till sin? Wi nämnde „mogen ompröfning;“ och det är detta, som skiljer den verkliga lärjungen, wettenskapsstjern, wettenskapsmannen från chortaranten och efterpladdraren. Det är sant, att det gifvs, i Philosophien ej mindre än i alla andra kunskapslag, en mängd författare och dilettanter af denna sista beskafsenhet; men den sanna Kännaren kan på sådana wareser aldrig mistaga sig. Det är dessa anspråksfulla klubb- och corgskrifare, som sätta sig wid utansidan af alla systemer och prunk med stulna sjädrar af Philosophiens Phenix, som i hwarje ny åte födelse immerfort ur sin egen aska förnygrar sig; dessa ewigt från anda, lärna och sanning utestruena personer, som i alla tider likna hwarandra, ehwad förmodad ny och dräplig jargon de må föra i munnen, Râtel eller Reflexio sibi fixa, Retigion eller Logica Transcendentalis, — emedan den gemensamma egenheten af tonhetens säfanga aldrig förändrar sig, den må i hwilken uniform som helst kläda fördrag att med sitt widröande omskapa hwarje tanke till otanke och hwarje mönster till corgrikatur. Huruwida Wi tillhöra denna class af Philosopher, och huruwida Utgiftswarn af Allmänna Journalen (!) kan wära berättigad att i den saken dömma pro eller contra, — derom anförro wi med lugn utslaget är förständig läsores känsla och pröfning 71). Om den urgamla Naturphilosophi, som Schelling

71) Jse Sw. Lit. Tidn. sista Arg. No: 4, ädd. 51, 52, 53.

öfverväckt till lif och framställt i en föryngrad
gestalt, är — hwilket röfberligen af oss menas
— den naturliga äfogen af Gud och Werl-
den, wettenskapligt construerad i det från sin-
lihetens inskränkingar befriade Förnuftets
äfsädning 72): så synes och deraf lika natur-
ligt — nemligen då sådan är vår öfwer-
gelse — böra följa, att wi ej kunna betrak-
ta Gud och Werlden (således i allmänhet re-
ligiösa, moraliska, ästhetiska, fysiska ämnen)
ur någon annan synpunkt, än den som vår
öfwerbegelse erkänt såsom ensamt rät-
tig; ty ansäga wi en annan för ännu rät-
tiga re, så öfwerge wi begripbaris till den.
Detta — att i filosofiska undersökningar
använda en i filosofiens eget wäsende grun-
dad metod för konstruktion och demonstra-
tion — kallas emellertid i Allmänna Journa-
len en affektation af stora ord, ett be-
wödbande att dekorera sig med tyska phi-
losophers satser. Man kan lika rimligt
förebå Geometern, att hans werksamhet är
en affektation af besynnerliga figurer och sif-
fertal, eller att han will briljera med Eu-
clides och Newton, när han på deras gene-
rella theorier grundar bewisningen af något
egot särskildt theorem. Det som i sig sjelft
är rätt och consequent, måste ju (till dess att
motsatsen bewisligt ådagalägges) öfwerallt
wara rätt och consequent, och således äfwen

72) Jfr Sw. Lit. Tidn. sista Årg. N:o 12, sid.
182. Just derså att Naturphilosophien har
denna allmänna egenkap, kan hon äfwen
bli speciell Naturphilosophi, d. w. s.
ur dynamiska principer konstruera alla pheno-
mener inom werldsliwets fysiska spber,
hwilken, i motsats till den intellektuella, kallas
Natur i trängare mening. Dynamiska
principer betä sådana, som potentialiter sjelf-
wa äro intelligenta.

för alla lika gällande, lika brukbart och bes-
hörligt, i Philosophien som i Mathematiken,
i Chemien som i Sjerenkunskapen; det må
söderligt finnas hos hwilken författare och
hwilken Landsman som helst, Schelling eller
Lacroix, Ritter eller Herschel, Tytt eller Fran-
sos, Swensk eller Engelman. — Önskelige
wore, att vår Tidning löstes epdast af Swens-
skar; ty det är en skam för tillståndet af
Sweriges literära odling, att man nödgas
upprepa så triviala sanningar; men den så-
 kallade Allmänna Journalen är ett dagligt
bewis, hwad Okunnigheten ännu här i lan-
det är allmän 73). Man har förebått oss,
att wi ej med oafbruten tyfnod bemöta en så
föraklig morståndares angrepp; och detta swar
blifwer också, mot denne morståndare, twi-
welsutan det sista från vår sida: men En-
märkwärdighet kan i alla fall icke fränkännas
honom, nemligen egenkapen att wara den
thermometer, som för den upplysare delen af
vår Nation tillkännagifwer den uppskrända
Dumhetens stigande eller sjunkande värme-
grader.

Wi fortfara. — Stråfwade själen aldrig
utom Trons och Fantasiens omkrets, lesde
menntskan alltid inom Religion och Poesi (ete
lif till hvars lyckalighet hon dock genom en
sann Philosophi skall återkomma), så behöf-
des ingen Spekulation, ej heller wore då nå-
gon Philosophi, såsom Wertenskap, möjlig.
Den i hwarje punkt af den sinliga äfsä-
ningen medwetslöst närwarande andliga,
skulle då — liksom wi ännu märka hos barn

73) Eller åtminstone hwilken öförsynthet des
Utgifware har att förutsätta, att räkna på en
allmän okunnighet. Nej! Sweriges allmänhet
är ej sådan, som han föreställer sig henne;
den läser hans tidning endast för de politiska
nyheternas skull.

och i förderfwade qwinnor — med sitt milda ljus uppfylla menniskan och öfverförmä den yttre werlden, utan att någon fråga inom den tänkande warelsen wäcktes, huruvida denna sårgrifka tjugslans wore den verkliga uppenbarelsen af Iifwets Wäsende eller ej. Den naturliga äfötten af Univerfum war alltid i stöna och rikt begärdade själar den samma, på hwars återställande i alla sina rättigheter en verklig Naturens Philosphi arbetar. Icke blott den, nu åter i undringsvärda phenomener sig uppenbarande, magnetiska sympatien mellan det Enskilda och det Allmänna; icke blott den oförnekliga högre känslodräma, denna innerligare delaktighet i det Helas lefwande Arcanum 74), hwilken hos så många individuer yttar sig under namnen Aningar, Syner, Ingifwelser (hwarwid man twifwels utan bde noga wara på sin wakt mot strock och bedrägeri); nej, äfwen den (Gudi lo!) ännu icke alldeles till mirakel lifna hjertats och inbillningskraftens i ofskuldsfulla sinnen al-

74) Att endast genom en sådan naturlig förwandtskap mellan Menniskan och det Hela (samt således äfwen mellan en lågre Personlighet och en högare) den rapport med Gud, som man kallar Bön, är möjlig — det skall längre fram tydligt visas. Liksom i den animala magnetismen en person, som blifwit författ i rapport med en annan, kan till den grad bli delaktig af den andras kraftigare, sundare personlighet, att denna senare kommer till den födra i förhållande af hellsåterställare, ja i förhållande af ett Sensorium, Medium för dess werldsäfsädning, — så blifwer också menniskan delaktig af en högare, läkande, fräljande, gudomlig Personlighet genom den (i högre betydelse) magnetiska kontakt, i hwilken — medelst Brons ledande agens — den jordiska själen öppnar sitt fängelse för Urhälsens instrålande öga.

drig tvetydiga sammanklang, som är den hemliga grundionen i all den inre warelens härnyckning wid betraktandet af Iifwets och Gudomens under — alla dessa uttryck af en magisk consensus mellan sinnewerlden och dess andliga signatur, hänwisa på en ursprungligt för alla bättre menniskor gemensam äfsädning af Univerfum, i hwilken äfsädning det icke annorlunda framställer sig, än sådant som det måste framställas af hwarje äkta Spekulation. Ty hwad är för denna Univerfum? Ewig herens lefwande ring, som i Naturens sidan oupphörligt, genom en i högre och högre former uppåt stigande Allorganism, utvecklar ur Gudomens alldjup det absoluta Wäsendets bemödande att uppnå den fullkomligaste (neml. den actu absoluta) Formen, — för att i Andens sidan (Intelligenssphaeren) återwända, upphöjd från nödwändig (physsisk) bildningsdrift till fr i (ethisk), genom den absoluta Formens bemödande att i alla rigningar genomtränga, omfatta och utbilda det absoluta Wäsendet, tillbaka i Allensherens störee. Hwad wi mena med det absoluta Wäsendets actu absoluta Form, det är Warandets uppenbarade för sig sjelft såsom Intelligens, eller det individuella Förnustet, Personligheten: hwad wi mena med den absoluta Formens ewiga bemödande att aktualisera (till andlighet, förnustighet, wilsja, kärlek utbilda) det absoluta Wäsendet, är den allmänna egenskapen som tillhör de högre warelsernas ordning, Andarne (Menniskan naturligtwis deribland räknad), Gud; en egenskap, som från Guds Personlighet är i alla hänförelser ofskiljaktig, då den hos de andras personligheter kan instränka sig till blotta förmågan, ja, utbräta såsom en med sig sjelf i missförstånd räkad och lifsom uppenwänd förmåga, nemligen förmågan till Ondt, —

hvilken dock äfwen på sitt sätt, fastän mot sin vilja, bidrager till uppenbarelsen af Sanningens och Förhynens rike, till äntligen, i tidernas fullbordan, det Goda i personlig gestalt uppstiger till omedelbar delaktighet i den Högsta Gudherens lyckliga boning, och det Dnda, liksåledes i personlig gestalt, nedsjunker till det djupaste afståndet från Uppersonens ansigte. Men denna samma föreställning om Universum och om Människans plats bland länkarna i den vändliga kedja, som hålles och lyftes endast af Allfaders hand, är grunden för all religiös och moralisk tro, kärnan af all andakt, all wisshet, all dygd, all styrka i lyne och handlingar. Att göra denna föreställning lefwande och klar för Reflexionen, så som Reflexion, det är den verkliga Spekulationens ändamål, sedan just genom Reflexionens försök att förwisa sig om denna äfsgts objektiva giltighet, sjelfwa äfsgten blifwit dels utlöknad, dels äminstone ända till egenkännlighet förwirrad. Man säger ej, att det är ett brott af Reflexionen, denna semoiständliga böjelse att utforska Allt, att med tankan genomwandra Sig, Himmel och Allgrund. Denna böjelse, och de försök som på den vägen blifwit gjorda, bewisa mer än någonting annat den menfliga naturens sublima bestämelse. Sjelfwa Helvetii tygliga lära, ja sjelfwa det ryktbara Systeme de la Nature 75), äro wårda någon öfning i den mån, som de föranledes af en efter sanning allwarfamt sölande tanka. Tides hwarfwe har syndat genom Reflexion:

75) Det ser ut, som skulle denna bok ännu swäwra för wisa bedagade mäns minne, när de höra talas om en Naturphilosophi; med hwilken likwäl nämnda verk, såsom helt och hållet byggt på ett anti-dynamiskt begrepp om Naturen, alldeles icke står i sammanhang.

det kan, just dersöre, blott genom Reflexion räddas. Att tro saken kunna hjelpas dermed, att man sätter någon yttre auktoritet i vägen för tankans frihet, liksom man redan gjort i det södra Europa och nyligen frestat på att göra här — det är en orimlighet. Förhållandet är i grunden detsamma, antingen man kallar denna yttre auktoritet Påfwe, Morark, Bibel eller Moralkänsla. Är Bibelns majestät högre än någon Påfwe, någon Morarks, något Systems — wäl! så måste denna gudomlighet äfwen genom begreppet kunna inses. Är den så kallade Moralkänslan det enda wisa, hwarwid människan har att hålla sig i lifwet och i döden — wäl! så måste det ändock distinkt för pröfningen och omdömet wisas, att ingen annan wisshet är tillgänglig. Sedan man lemnat barnomens ofskuld, höfwe det blott dumhufwuden och slafwar, att tro på hwad man inbillar sig vara obegripligt, eller att förtiga hwad man möjligtwis menar sig kunna förstå. Och sådant wägar man likwäl att i temligen tydliga winkar besälla Öf! Man har ej bligis, att mot försattarn af denna skrift antaga miner, som kunnat passa om han lefde i Goa! Och detta, i trots af wår ädla Regerings upplysning, af wår Constitutions höga medborgarsinne! Lyckligtwis är han ännu icke bränd, och torde wäl komma att förblifwa oförbrännelig. Nej, hwad en frank reflexion brutit, kan endast en sund reflexion hela; en falsk spekulation blott af en riktig undanträngas; Tideshwarfwe måste, som det gamla ordspråket lyder, taga bot der det har tagit soren. Blott sedan förståndet genomtågat hela tynden af sin egen förseld, kan det åter finna Afskådningens paradis.

(Fortf. följer.)

Bihang

III

Svensk Litteratur, Tidning.

N:o 7.

Juli.

1817.

Lärda Nyheter.

Stockholm:

Uti Kgl. Witterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien fördrättades d. 4 Jun. wal till Ordförande, då s. d. Rector Schold, Expeditionens-Sekreteraren, Mag. J. D. Flutenberg blef Präsident och Hans Excell. Statsrådet m. m. Grefwe M. Rosenblad vice Präsident för senare hälften af innevarande år.

Uti Kgl. Wetenskaps-Akademien sammankomst d. 11 Jun., som af S. K. H. Hertigen af Södermanland bewistades, blef Kessler. Nyssa General en Chef m. m. Frjh. J. P. van Suchtelen wald till utländsk Ledamot af Akademien. Förledit är blef Hans Exc. äfwen wald till Ledamot af Krigs- Wetenskaps-Akademien samt Kgl. Akademien för de Fria Konsterna härstädes.

Major Mechnicus Fr. Blom har under d. 10 Jun. blifwit utnämnd till Professor i Byggningskonsten wid Kgl. Akademien för de Fria Konsterna.

Svenska och Noerska Consulin i Sanger Jac. Gråberg af Hemsö har blifwit wald till Ledamot af Kgl. Wetenskaps-Societeten i Göttingen, uti Historisk, Philologiska Classen.

Härstädes har blifwit utfärdadt Kongl. Maj:tes Placet om en allmän Tacksägelsefest, som öfwer hela Sveriges Rike högtideligen hållas och begås skoll den 31 Oct. innevarande år. Gifwet Stockholms Slott d. 4 Jun. 1817. I

ark 4:0 jämte kort Berättelse om anledningen till denna Tacksägelse-Högtid, Ett halft ark, samt Båner och Texter wid Jubelfesten, hwardera Ett halft ark. Texterna äro: Ottesfången: 1 Mos. 15: 3. Och Gud sade, warde ljus, och det wardt ljus. Högmåsan: 1 Petr. 1: 25. Herrans Ord blifwer ewinnerliga: och det är det ord, som predikadt är ibland eder. Alfonsfången: 1 Cor. 3: 11. En annan grund kan ingen lägga än den som lagder är, hwilken är Jesus Kristus.

Upsala:

Efter förent utfärdadt Program öfwerlemnades Akademien Rector Magnificus, Theol. Professor och Licentiaten Mag. Ewen Lundblad, d. 17 Jun., efter hållet Tal de methodo Theologiam Apologeticam tractandi, Rectorsemheten till Anatom. & Chir. Professorn Doct. J. A. Åkerman.

S. D. tillsattes Decani för näst. Hösttermin: I Theologiska Faculteten: Professorn Doct. A. Hultén. I Juridiska: Professorn Doct. J. D. Drifvel. I Medicinska: S. D. Professorn Doct. Adam Alzettus. I Philosophiska: Chem. Professorn, N. W. O., Mag. Joh. Alzettus.

Under sisteförlutne Wårtermän har de Studerandes antal wid Kgl. Akademien härstädes warit 1197, hwaraf 779 warit närwarande och 418 frånwarande. — Härutaf woro 108 Adelsmän, 296 Prestbåner, 220 Borgaresbåner, 219 Bondesbåner, 272 Civilstatens, och 82 Militarissta

tens söner. — Af dessa studera 229 Theolog, 188 Juridisk, 112 Medicin, 444 Philosophi och 224 utan wisst vitæ genus. — I anseende till åldern har de Studerandes antal emellan 20 och 25 år varit störst, neml. 521, dernäst emellan 15 och 20 år 346, emellan 25 och 30 år 183, samt dernäst under 15 år 68, o. s. w.

Under sista semestret hafwa 96 Studerande blifwit wid Akademien inskrifne, hwaraf 18 Adelsmän och 78 Öfrälse. 2 utlänningar hafwa härstades studerat. 260 hafwa varit understödde af Stipendier, neml. Regii 33, Medico-Theol. 17 samt Magnatum & Privat. 149.

Under samma tid har Theologiska Faculteten anställt Theol. Licentiat-Examen, d. 29 Mars, med Theol. Candidaten Mag. Bo Gust. Ribbing, Nob. Westm. Dalek. samt Theol. Candidat-Examen med Mag. P. E. Rhedin, Gothob. och Mag. H. P. Nordmark, Bothn.

Juridiska Faculteten har anställt Juris Utriusque Licentiat-Examen d. 23. Apr. med J. U. Candidaterna Mag. J. G. Wonsdorf och Mag. E. G. Enberg, Fennones, samt Mag. L. Hambräus, G. str. Helsing.

Medicinska Faculteten har anställt Med. Candidat-Examen med Med. Studiosi J. Ouchterlony, Stockh. och J. G. Palmberg, Smol. Om Licentiat-Examina se Bih. Nro 5.

Philosophiska Faculteten anstälde Philos. Candidat-Examen, eller Examen Rigorosum, d. 22 Febr. med Philos. Studiosi J. Johansson, Huspred., E. G. Hammarström och O. U. Arborelius, Westm. Dalekarli; d. 5 Apr: J. F. Lindroth, Upl. J. A. Tranhestem Bothn., Huspred. G. Ringqvist, ÖGoth.; i Juni månad: C. Hedmark ÖGoth., J. Rällgren Bothn., vice Rådhus, Secreteraren J. O. Silverkolpe, ÖGoth., P. O. Wikström Bothn., J. F. Rosander, Calm.

Förför Consistorium Academicum hafwa undergått Examen till Kongl. Canzler 11, till Bergs Collegium 1, till Rättegångsverken 17 och till Cammar- och Råkenfapsverken 12.

Akademien har under sistförflutne termin åter fått fånga sig af sin tillförordnade Canzlers närvaro. Hans Excellence ankom till Upsala d. 9 Maj, åtföljd af Canzlers Secreteraren,

för att taga i banafste platsen för den bestutna Nya Akademiska Byggnaden och ofädra äfkilliga dithörande ärenden. Hans Excellence återreste d. 12 derpå idj till Stockholm och anträdde kortt derpå en resa till Skåne; sedan Hans Kongl. Höghet KronPrinsen, Akademiens Canzler behagat sjelf nådigst åter antaga sig Akademiens styrelse.

Sedan hos Kongl. Maj:t, Consistorium Academicum, uti skrivelse d. 11 Apr. 1812, gjort underdånig anhållan, hwilken Hans Kongl. Höghet KronPrinsen, Akademiens Canzler, med sin tillskrifna beledsagar, att en Kronan tillhörig, från längre tider Landshöfdingen anslagen plats, wid den så kallade Sjerdingstullen, som Hans Kongl. Höghet, wid tillsälle af Dess wifstande härstades, i November 1811, togit i ägnafste, måtte Akademien öfwerlätas, till uppförande derå af en större Akademisk Byggnad, oundärlig wid Akademiska festiviteter och flere delar af undervisningen; men förnämligast för Akademiens Bibliotek; har Kongl. Maj:t, sedan Landshöfdingen i Upsala blifwit hörd och CammarCollegium med sit yrkande inkommit, i skrivelse till Hans Kongl. Höghet Akademiens Canzler, af den 9 Septemb. 1812, till Akademien nådigst öfwerlätit ifrågawarande plats, såsom i alla öfseenden tjenlig och passande för den föreslagna Byggnaden; hwarjemte Kongl. Maj:t i nåder förklarade, att Consistorium Academicum skulle inkomma med uppgifter af utvägar och medel till ersättning för Landshöfdingen. Till följe hwaraf Consistorium Academicum till Landshöfdingaen öfwerlemnade den så kallade Stotts, RådsTrädgården samt gick genast i författning, att å nyo uppföra nödige uthus i stället för de å den öfwerläta platsen borttårstade; hwilket utbytte Kongl. Maj:t i skrivelse af d. 8 Sept. 1813 i nåder stadfäst. Likaledes har Kongl. Maj:t, efter ÖfwerIntendents Embetets hörande, under den 2 Maj 1813, nådigst gillat och stadfäst den af HofIntendenten Sundwall förfordade Plan- och Profil-Ritning, med några af Consistorium Academicum derwid föreslagna förändringar. Sedan under tiden Sten och Måterialier blifwit framförde, börjades gräfningen

till grundens liggande d. 14 Jun. innewarande år, under inseeende af ÖfversteLieutenanten och Ridd Nordencrütz, som deruti af Consistorium Academicum, med Illustr. Cancellarii bifall, blifwit antagen, och tillförene wid den nya Orangeribyggnaden haft en dylik besättning. Derjemte är en ByggnadsCommité nedsett, som, med Rector ordiförande, utgöres af Inspectores Irariti, Rånmästaren och twenne Professorer.

Juris Adjuncten Doct. Sv. Thempander har blifwit förordnad att förestå Akademie-Rånmästare-skylden under Rånmästaren Mag. Fr. G. Ecklii tjänstledighet. Likaledes är Amanuensen wid Botaniska Trädgården och NaturalieCabinetet Doct. C. P. Forsberg förordnad att bestrida Demonstratorskylden under Botan. Demonstratorn Doct. G. Wahlberg's tjänstledighet.

Den 4 Jun. hade Akademien besök af Christiania Universitets ProCanzler, Biskoppen i Aggershuus och Commendören af R. N. O. Doct. F. J. Bsch. Sedan H. H. Biskoppen besökt Akademien och dess inrättningar och blifwit twenne här anstälde Disputationis-Acter, skedde afresan härifrån den 8 Jun.

Fund:

Den 21 Jun. anställes här Philos. Magister-Promotion, efter dagen förut utfärdadt Program af Promotor Mathem. Professorn Mag. Carl Cr. Kjellin, då följande 29 Candidater blifwit till Philos. Magistrar promoverade: Carl Ewan. Hallström Upländsk; Carl Joh. Danielsson Hill, ÖGothus; af Westgötha Nation: Gust. Wahlberg, Andr. Tidner; af Smålands Nation: Pehr Collander, Joh. Norlin, Joh. Sandell, Joh. Ekstrand, Hans W. Björkeman, Sv. Jörkin, Magn. Bergqvist, Ol. Niell. Olander, Joh. Forsander; af Skånska Nationen: Nils Löwen, Jac. Faxe, Nils Magn. Krok, Sv. Hvilander, Joh. Bruzelius, Henr. Neuterdahl, Carl Gust. Ketzius, Laur. Ståhl; af Götteborgs Nation: Joh. Hörbeck, Pehr Niell. Rhedin, Mart. Kjerrulf, Joh. Fr. Bergman, Nils Paulsson, Joh. Lindberg; af Calmare Nation: Pehr Ahlquist och Lars Magn. Wimmerstedt. Magister-frågan: Suruwida

de, som äro tillgifne den Newtonska Philosophien, hafwa rätt i sitt påstående, att Physiken endast i den mån är Wetenskap, som hon är använd Mathematik? framställes och nekades af Chem. Adjuncten Håkan Danielsson och besvarades af Primus Magister Joh. Ekstrand med jefande. Ultimus Magister Carl J. Danielsson Hållt flöt Acten med Tacksägelse och förböner. — Hwad som gjorde denna Akademiska fest utmärkt war, att derwid blifwit såsom JubelMagistrar promoverade 15 Herrar och Män, som alla för mer än 50 år sedan härstädes erhållit Lagerkransen; neml. Prosten i Lidderup J. Gran, Prosten i Mellby Th. Liebman, begae promoverade 1754, Prosten i Augustorp, Skara Stift, Sv. Kullman prom. 1757; Prosten i Fröderup, Werid Stift, J. Allgulin, Prosten i Korrstorp L. Engeström, begge prom. 1763; Prosten i Wester Dahl P. Noos, Prosten i Hultsjö, Werid Stift, P. Pontén, Phys. Professor emeritus härstädes, Ridd. R. N. O. And. Joh. Ketzius, Prosten i Tommerup N. Bruzelius, Prosten i Hestefeld, Werid Stift, B. N. Hagelberg, Biskoppen öfwer Skara Stift, C. N. O. Doct. Th. Weideman, Professorn och Prosten i Åseda, Werid Stift, Doct. Sam. Heurlin, Prosten i Enserum, Linköpings Stift, N. O. Utterbaum, Håradehöfdinaen Sam. Brag, samt Prosten i Frenninge J. G. Lieberath, samtellige promoverade 1766. Af dem woro närwarande Professorn och Ridd. Ketzius samt Prosten Bruzelius, hwilka begge hade söner, som wid samma tillfälle promoverades. — Före Actens början, hwartil samlingen skedde i Consistorii Academici stora Sessionrum, blifvit på Kongl. Maj:ts nådigste befallning, af Biskoppen, ProCanzleren och Commendören af R. N. O. Doct. W. Faxe, på äfligt sätt till ledamot af R. Nordstjernes Orden antagen Eloqu. & Poës. Professorn härstädes Doct. Joh. Lundblad.

Efter förut utfärdadt Program öfwerlemnades Akademiens Rector Magnificus Äfhet. Professorn och Bibliothekarien Mag. A. Lidbeck, d. 23 Jun. Rectoratet till Mathes. Professorn Mag. Carl Cr. Kjellin.

Decani under följande Akademiska år äro:
 I Theologiska Faculteten: Profesorn Mag. M.
 E. Ahlman. I Juridiska: Profesorn Doct. J.
 Holmbergson. I Medicinska: Profesorn Doct.
 C. F. Liljewalch. I Filosofiska: Chem. &
 Phys. Profesorn Mag. J. A. Engeström.

Under d. 4. Jun. har Kongl. Major: i när-
 der utnämnt Adjuncten i Österländska och Grä-
 nska Literaturen Mag. J. Norman till Extra-
 ord. Professor i bemänte Literatur, med bibehål-
 lande af des innehafwande Adjunctur.

Juridiska Faculteten anstälde d. 20 Jun.
 Juris Utriusque Candidat Examen med Juris
 Docens Mag. H. S. Collin.

Till firande af den högtidligt glada dag
 den 4 Jul., då H. K. H. Hertigen af Söder-
 manland, Sveriges och Norriges Arfurste,
 uppnådde Des enligt Grundlagarne myndiga år,
 begäro sig samtliga härvarande Stater kl. 8
 upp i Domkyrkan, der Bön och Predikan hölls
 af Biskoppen och ProCanzlern Doct. Fore. Lån-
 gre fram på förmiddagen, hölls, till ådagalä-
 gande af Akademiens underdåniga fågnad, efter
 ett af n. w. Rector Magnificus förut utfärdadt
 Program, på Carolinska Akademiens större Lä-
 rosal en Latinsk Oration af Histor. Profesorn
 Mag. A. O. Lindorff.

Lindöping:

Examen anniversarium med Studerande
 Ungdomen anställdes den 16, 17 och 18 Jun.
 Flytningen och Præmiernas utdelning fördrö-
 des d. 20, hvarstier ungdomen hemförswa-
 des, sedan Gymnasti Rector, Histor. & Moral.
 Lectorn, Canzli. Rådet Mag. G. A. Silver-
 stolpe efter hållit tal: Quid lucis Indicarum
 antiquitatum propior, ope Anglorum com-
 parata cognitio, Historiæ adhuc adtulit stu-
 dio, öfwerlemnadt Rectoratet till Eloqu. & Poes.
 Lectorn och Ryrkoherden Mag. P. Arenander.

Strensås:

Den 17 och 18 Jun. hölls Examen anni-
 versarium med Studerande Ungdomen wid Gym-
 nasium och TrivialScholan härstädes, och d. 19.
 öfwerlemnade Rector Gymnasti, L. S. L.

etorn Doct. L. Lindien, efter hållit tal: de
 principe Verborum notione recte investigan-
 da, Rectoratet till Histor. & Moral. Lectorn
 Profesorn Doct. Sv. Bruhn.

Westerås:

Sedan Examen Anniversarium wid här-
 varande Läroverk blifwit hållen den 10 och 11
 med Scholæ Ungdomen, samt den 12 och 13
 med den wid Gymnasium Studerande Ungdom-
 en, slutades Läseterminen den 14, då Rector
 Gymnasti Theol. Profesorn, Lectorn och Pro-
 sten Mag. A. H. Stenberg, efter ett tal: de
 Studio Philologico & Critico Sacro, a Lit-
 terarum Græcarum Latinarumque studio,
 feliciter oriundo, öfwerlemnade Rectoratet till
 Lingu. Græc. & Hebr. Lectorn Mag. J. Nor-
 man.

Wid Stiftets offentliga Läroverk har Stu-
 derande ungdomens antal under sist förflutne läse-
 år, enligt tryckta Cataloger och till Concillium
 Gymnasticum inkomne Årsförreckningar, varit
 som följer:

Wid Westerås Gymnasium	45.
Westerås TrivialSchola	186.
Fajlu TrivialSchola	152.
Rövings StadsSchola	38.
Arboga Dito	39.
Lindes Dito	19.
Nora Dito	37.
Sätters Dito	40.
Sabla Dito	19.
Årvesta Schola	37.
Summa Summarum	612.

Heröfsand:

Med Studerande Ungdomen wid härva-
 rande Gymnasium och TrivialSchola, hölls Ex-
 amen Anniversarium d. 11 och 12 Jun. D.
 13, öfwerlemnade Rector Gymnasti Theol. Lec-
 torn och Licentiaten Mag. J. Högblad, efter
 hållit tal: de origine et fatis Doctrinæ Ec-
 clesiasticæ de peccandi moriendique Neces-
 sitate lapsu Protoplastorum contracta, Rector-
 ratet till Kongl. Bibliothecarien, Prim. Theol.
 Lectorn och Prosten Doct. Carl. Stridsberg.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 8.

Lördagen den 22 Februari

1817.

Försök att bestämma egenskapen af de Religions-begrepp, som förefomma hos wisa äldre Compilatorer m. m. förenade med en autentisk framställning af de „wisa nyare“ Skrifternas egna begrepp.

(Sous. fr. No 7.)

Nå man då frite beskylja Philosophien för möjligheten af en wärdlig inflytelse på Samhällets wäl? Har hon denna möjlighet, så har hon äfwen möjligheten af nyttiga verkningar. Nå man, wid åsynen af de a-theistiska och materialistiska förwillelser, som på wärdens egenskaper långa och labyrinthiska wägar till sitt mål ej kunde undwiskas, beklaga sig deröfwer och säga, att den filosofherande reflexionen fallit i sina egna snaror! Just derför att hon fallit i sina egna snaror, kan hon också snare åter upplösa dem; och så mäktig är den eldsande, som drifwer henne framåt, att hon från hwarje stenbart återfall genast lyfter sig med mångdubblade krafter åt höjden. Närwarande period af Culturens hi-

storia, märkwärdig i så många hänseenden, är det i detta kanske allra mest. Sjelfwa det ytterst förbittrade och nästan till proseription öfvergående motstånd, som nu öfwerallt reser sig mot Philosophiens försök att begripa sammanhanget mellan en verklig Gud och en verklig Natur 76), wisar mer än någonting annat, hwilken wiktig rol i våra dagar den metaphysiska forskningen spelar. Och så smickra sig fåfängt så wäl wänner, som fiender, med föreställningen att hafwa fattat de „wisa nyare“ Swenska Literatörernes tendens, om de icke känna äminstone hufwudbragen af det philosophiska tänkesättet, som på ett eller annat wis motiverar dessa författares skrifter och handlingar.

Ja! Reflexionen kan, och, på en wis utvecklingsgrad, måste sönderflita 77) ban-

76) „Ist's denn so großes Geheimniß, was Gott und der Mensch uns die Welt sey?
Nein! doch niemand hört's gerne; da bleibt es geheim.“
Goethe.

77) För sin imagination newligen; et se ipsa

det af den åskådning, som harmoniskt förenade henne med den i Universum uppenbärade gudomliga sanningens wißhet; men endast för att återvinna denna åskådning i en högre klarhet, och såsom ett resultat af det fria medvetandets egna verksamhet. Ungefär så blifwer af det löswande barnet, blott genom ynglingsåldrens ofta tveetydiga inre och yttre strider, äntligen en skarpsynt och kraftfull man, hög i hjelmsmod, ljus i wißhet, orubblig i den fria, som en himmelsk försörnings medlande nåd flötar mellan lifwets kämpande makter. Just derigenom är Meniskan Lifwets synliga Allcentrum 78), der transsubstantiationen föregår från en lägre till en högre spher, att Naturens orvonomi, som handlar i de lägre warersfäerna och tingen utom deras perceptions-förmåga och med egenkap af tvångslag, i människowarelsen framträder såsom ett reflekterande öfwer sig sjelf, eller såsom sjelfmedvetande, wißa, förstånd. Naturen, som här slutar genomlöpa alla wiskforen för den fullständiga konstruktionen af en Intelligens, är nu den till Personlighet (Saghet) utbildade Intelligenzen; hwilken, såsom sådan, icke mera är någon passif spegel af de sinliga föremålen, enligt läran om tabula rasa, utan iwertom den blick, hwarmed Naturens egen högsta aktivitet, det ursprungliga förnimmande bandet mellan själ och materia, framtränger ur den sista stöjan såsom ande, såsom egentlige Förnuft, för att beståda sig sjelf i strömmen af sina till sinliga produkter förwandlade handlingar. Men då Lifwet således här öfwerflödar det gränslösa

(eller i afseende på det fundamentala sammanhanget mellan Reflexionen och Universum) låter en dylik stening ej verkställa sig.

78) Det ofynliga är Gud.

omfånget af sin produktivitet, ställer Lifwet således med detsamma detta omfång och dess innehåll, såsom ett Yttre, emot sin sjelfhet såsom ett Inre 79). Hwartil åter fordras, att icke blott föreställningen af det Yttre, utan äfwen föreställningen af det Inre må kunna såsom något objektiskt upptagas i en tredje föreställning, hwilken är sjelfwa det bestämde medvetandet af det Inres motsats till sin basis, d. å. medvetandet af Personlighet, eller det medvetandets uttryck, som menas med Sag. Genom förwaron af denna tredje föreställning skiljas t. ex. Djuren från Meniskan: de föreställa wißerligen också ett Yttre i motsats till ett Inre, men detta Inre är hos dem ingenting widare än den blotta föreställande uppfattningen af det Yttre, utan något hänstående 80) af denna afspjeglingsförmåga till det subjekt som föredratt afspjegligen; motsatsen existerar icke för dem, utan för en högre apperception än deras egen, och de tillhöra således sjelfwa, oaktadt den subjektiva principen hos dem står på närmaste steget till sin befrielse, ännu den öfwerwågande objektiviteten och materien. Alla wäsen

79) Det är tydligt, att då Lifwets produktivitet här är förwandlad till det objektiva, måste åskådningen af denna objektiva anse den såsom något utom sig (d. å. i Rummet) och utan sin åtgärd (d. å. i Tiden) existerande.

80) På detta refererande, hwarigenom ur den allmänna sinliga åskådningsförmågan, hwars motsats nu den föregående medvetelösa (utom det empiriska medvetandet merlande) produktiviteten är, en bestämd åskådningsart (ett för emåll) upptagas såsom begrepp i det föreställande (reflekterande) wäsendet, grundar sig möjligheten af omödmnen och slutsatser. Jfr. Swed. Lit. Tidn. Årg. 1814, No: 19, s. 287.

den äro speglar af Universum, men först ur människo-anletet framblänker den synkraft, som måkter se alla dessa utom sig befintliga speglar i en spegel som omfattar dem alla, nemligen i sitt Jag. Hvad som icke kan säga till sig: „Jag är“ — det är ett ting, är till endast för andra, är blott och bar modallitet af den fysiska världen, och står helt och hållet under dess lagar. Hvad som åter förmår säga: „Jag är“ — har dermed brutit det blinda lifvets första boja; en sådan varelse är en ande, ett lif som ser sig sjelft och är till för sig sjelft. Men äfven denna föreställning: „Jag är“, kan bekomma en högre och skarpare expression, vid en vispunkt af medvetandets utveckling. Denna expression låter så: „Jag är ett Jag“ — och med denna tanke sönderar sig först fullständigt Jaget från det som icke syns vara Jag, eller från den yttre världen, den i motsats till detta Jag betraktade objektiviteten (den relativa, empiriska Naturen). Men denna expression af Jagheten ligger i det vanliga reflexions sättet (Sens Commun) endast dunkelt; ty i samma mån den utvecklar sig för medvetandet, i samma mån öfvergår Sens Commun till ett högre reflexions sätt, för hvilket nu innehållet af Sens Commun blir föremål. Det vill säga: i samma mån hördjar medvetandet undersöka sin verklighet (sitt reella innehåll) och vilja fixera den såsom sådan för sitt begrepp; det börjar — filosofera.

I den gyllne åldern af människoslagets barndom och ofskuld (den Orientaliska Culturens period), kunde den första skapningen af filosofierande reflexion ej blifva någon annan, än en theologisk. Svaren på de frågor, som uppkomma i det till filosofisk reflexion sig utbildande medvetandet, gifvas

här från Fantasiens (det med naturvetenskapens omedelbara karakter ännu en samt stämplade Förbrukets) synpunkt; och i den Orientaliska urphilosophien är denna synpunkt tillika Religionens: ty Fantasiens, i sin ursprungliga renhet, är det i all sin låga uppåt (liksom en offerstamma från jorden till himmelen) trängande begär, som den i Naturens sköte förborgade Gudomskraften känner efter njutningen af Guds och hans salighets rena (Iuswerld 81). De första filosofisystemerna i vetenskapens historia äro alla Religionsdogmer, och försök att systematisera de symboler, i hvilka dessa dogmer uppfattas af Fantasiens, hvars egenkap 82) är att upphöja den stolta äfskädningen till en sinnslösdande, d. w. s. att i allt det Sinliga se öfversinliga krafters uppenbarelser. En sådan symboliserande äfskädning är Poesi 83), och sjelfva symbolernas karakter är den igenom det Förgångligas prisma skimrande harmoniska Idee, som man kallar Skönhet 84). Poes

81) Jfr Swensk Lit. Tidn. sista Årg. N:o 52, sid. 821, not. 31.

82) Nemligen när hon icke, såsom t. ex. i närvarande tid nästan allmänt, är förtorkad af en abstrakt reflexion och besläktad af den gränsa sinlighets giftiga ångor.

83) Ordet tages här i dess ursprungliga begrepp, såsom väsendet ej allenast af Skön Konst i allmänhet (och således seamsdräkt af den egentligen så kallade Poesien, eller Skaldkonsten), utan äfven af Skönet lif i allmänhet — lif i gudomligt rythmiska förhållanden.

84) Det förstås, att Symbolerna i samma mån mer eller mindre motsvara det Sköns ensiga Urbild, som råbet eller obling, stora anlag eller små, utmärka de nationers lynnen, tankesätt och seder, hos hvilka egentlig världsbes

sten, som nu är Philosophiens följelagartna, war i de äldsta tiderna sjelf Filosofi och Religionslära 85). Då medvetandets formella konstruktion är att wara en subjekt i sig Subjekt-Objektivitet, så är i sjelfva denna beskaffenhet grundad uppkomsten af den motsats mellan det Naturliga och det Andliga, hvilken snart för medvetandet antager karakteren af en motsats mellan det Sinliga och det Öfverfinliga, det Mjella och det Urrerella, det Tumliga och det Ewiga. Medvetandet frågar då: Hwarigenom har allt det Synliga och Existerande (Werlden, Jaget och dess likar) uppkommit — eller hvad gör, att ett Sär-Jag och ett Jag, ständigt heterogena,

traktelse kan uppkomma och Gudsdyrkan äga rum. En af de ädnaste gestalter, i hvilka någonsin en rikt med själ och kraft utrustad folkskam lemnat åt efterwerlden måttet af sin wisshet, är det herrliga forngwädet Völu Spá, den äldsta räddade urkunden af våra ättfäders werldsäfsädning. Utvandrade från Öster, bragte de med sig till Norden en Naturphilosophi, en Naturpoesi, som i djupsinighet tålar med de flesta hedniska religionsformer och i moralisk styrka, med undantag af Zoroasters, öfverträffar dem alla. Också är likheten mellan Zoroasters lära och Volas omiskänning). Ödmildbrad, förädlad och fullkomnad genom Christendomen, hwars aning — ett nytt bewis på detta gwädes höga ålder — knappast i någon annan mytologi är så tydligt uttalad, kall denna Naturphilosophi åter blifwa Nordens — och detta är den nya Skolas huswanda namn.

85) Hon är på wägen att återtaga sin första natur (egenkapen af en symboliserande äfseföddning), och begynner således åter att leda människorna från flädd till werklighet, från eib till ewighet, från det Yttre till det Inre — till Ljus, till Kärlek, till Gud.

aktid och owillkorligt stå i förbindelse med hwarandra? Ligger ej utom den fysiska realitetens gränser — eller oc inom dem, men i egenkap of Ursprungligt — något Högre, som är den primitiva Lifskraften? och hurudane är detta Högre? I hwad förhållande står Naturen, står Menniskan dertill? Hwarför blefwo tingen? hwad är lifwets mått och bestämmeelse? Med så ord: hwad är i lifwet det ofödigångliga, i dess fenomenet det verkliga, i dess tänkande det sanna? Hwad är Werlden? hwad är Menniskan? hwad är Gud? — I lemningarne af Oriensens äldsta wisshet finna wi, att det unga forskningsbegäret erhåller desto enklare och klarare upplösningar på dessa spörsmål, ju närmare menniskpslägter befinnet sig till sin begynneelse i tiden. Ty hwad är kärnan af de österländska systemer, hvilka framför alla öfriga bära utåldrighetens stämpel? Ingen annan än denna: Gud, den allemäktige, den allmätige Werldsanden, alla tings Upphofsman, alla sjäalars Foder, lifwets centrum, ursprung och återgång; danande Universum genom den ewiga handlingen af sin reflexion, hwilken, riktad på den i hans allmakt hwilande oändliga förmågan (det Absoluta betraktadt såsom Grundwäsende), blifwer den Urvissa genom hwars Fiat en oändlig Skapelse uppkommer 86); verkställande sina beslut genom orakliga ijenande Krafter och Andar; källan till allt Godt och Ganne; boende i det klaraste Ljus, och oupphörligt till gemenskap med hwar framkallande lif och warester ut den dunkla urgundens; menniskplifswande i egen person, för att på jorden besätta det Godas och försörja det Ondas rike; det Onda, en sitt ursprungliga

86) Den Ewiges Skapande Ord är, enligt Zoroasters Honover (Jag är).

ljus genom högmöd och egentliga förbunklans de, och dermedst från Gud affallande Princip; jorden en präfningscynd, Plådeplatsen för det Ondas och det Godas strider; mårkrets och ljusets englar, deltagande i denna fejd, till dygdens fall eller vörn; i det tillkommande, en påstingenes, genom människans egna sinnelag och handlingar under den närvarande lefnaden bestånd, i de goda eller i de onda andarnes boning — en närmare sköning med Gud, eller ett återstötande i ännu lägre och dunklare rymder; slutligen, i tidernas sista fullbordan, det Onda, Döden, Mörkret såsom verkande makt alldeles utrotadt (87), och Satan (Ähriman) själf med hela sin skara knåböjande inför den Ewiges fötter. Sådant är människoslagets Uriskem, i affeende på de viktigaste ämnen för dess tanka och undersökning. Ju längre Culturens historia framtrider i tiden, ju äldre släktet blir; ju mera se wi stälarna från Gudomens närmare gränslap märkade, förbleknade, ju mera se wi de angifna heliga begreppen insvepas i symboler, der Konstens andel öfverväger Philosophiens och Religionens, i nationella och locala modifikationer, ofta förklädande ända till egenkänslighet betydelsen af det sinnbildliga och de första enkla sanningarnas innehåll. Religionen blir slutligen en polytheistisk Naturdyktan (88); i samma mån söndras sig, hos alla uppöstare, Förståndet från Fantasi och trä-

87) Det vill säga: återbragt till sitt första h w k lande, icke aktualiserade tillstånd, till blott potentialitet, i hvilken det är ljusets blotta synbarhetsmålkor, utan att någon sin mer kunna förstå att omvända förhållandet och uppbjuda sig i ljusets ställe.

88) En Naturdyktan, såsom sådan, är i sig själf verklet höjden af all gräslighet. Detta ser

der i motsats till denna blinda Superstition, öfver hvilken nu den filosofherande reflexionen blir ett barmdande att upplysta sig. Philosophien har nu lemnat den mythiska perioden; Reflexionen är kommen på egen hand. Det sista föremålet för hennes uppmärksamhet blir då det i Warandets skönad omedelbart synliga lifwet: Naturen. Utsliten från Religionen, blir hon Naturalism eller Realism (i sin fullkomligaste form framställd af Eleaterne Xenophanes och Parmenides). Detta är den Grefiska Philosophiens (liksom i allmänhet den Grefiska bildningens) utmärkande egenkap; äfwen de Orphiska läroras högre begrepp, som förvarades inom Mysterierna, synas icke hafwa länge blifwit i sin ursprungliga renhet bibehållna. Wi sades utmärkande, eller herrskande: ty hos Pythagoras t. ex. söndes wiserligen en begynnande Idealism, hwars mathematiska mystik (89) egentligen war en inympning af Orientalism på den wäl själfständigt, men tillika jordiskt blifna Occidentalfka reflexionsstammens; den nyare Europeiska culturens Empirism och egoistiska Eudamonism träffas föredbildade hos Demokritos, Aristippos och Epi-

man hos mildare folkslag, t. ex. de fordriga Mexikanerne, des asarundsande alldeles ofbild; då deremot hos Grekerne det ästhetiska sinnet och de milda sederna, i det långsta, drog ett blomsterkor öfver den uppgapande svartå natten — kändbar likväl i Hdet's dura necessitates och hörbar i Drakternas hemiska, twetydiga röster.

89) Då enligt Pythagoras Universum är ett harmoniskt system af arithmetiska förhållanden, följer deraf, bland annat, hans bekanta söntanke om Spherernas Musik, d. w. s. den rythmiska wereldressen och biverensskännelser af werldskropparnas mathematiskt ordnade banor.

Euros; beg Scepticism hos Pyrrhon och Sextus o. s. w. Men Pythagoras' ännu ganska tvetydigt idealistiska lära var blott en förberedande fragmentarisk anticipation af det system, som Platon sedan på ett fullkomligare sätt både tänkte och verkställde; Empirismen åter och Scepticismen 90) utgjorde just den herrskande Realismens mot sin egen existens medvetelst arbetande själföförelse. Först då Realismen såsom sådan fullständigt sin bana, börjar Filosofiens idealistiska element, som i hemlighet för all Realism ligger till grund, att göra sig gällande; uppmärksamheten blir skarpare riktad på det Herlas inre Enhet; och då denna nu allt klarare och klarare framträder såsom en öfver-physisk lag, eller såsom ren Idee, ordnande Intelligens, formande Ande, — uppkommer deraf den nödvändiga följd, att det i Tänkandets gestalt omedelbart förmittliga lifvet, Menniskan, nu måste mera utslutande på sig locka forskningens bemsöanden. Filosofien öfvergår sedan Realism till Idealism; och den i all äkta Naturalism, liksom en blomma i sin knopp, förborgade Thetismen, yttar (mer och mer, ju längre Realismen framskrider i förfall) på reflexionens åsigter af menniskan och tingen en öfvervägande inflytelse (Sokrates, Platon, Philon, Plotinos). Ja, de twenne förstående af dessa

90) Hvars första härölder de så kallade Sophisterna voro, mot hvilkas grundsatshöhet och egoistiska charlataneri Sokrates och Platon så häftigt kämpade. Äfven våra dagar äga sina Sophister, som åtminstone i brist på principer, i fräckhet och egenkärlek tåka med forntidens. Det är icke brist på vilja, som gör att en Wallmark ej är en Protagoras eller en Hippias. Men allt har sin svårighet, och Midas har sina öron.

mån, båda uppträdande vid en tidpunkt, då den naturalistiska åsigten af världen redan bestämdt hade börjat visa sin ensidighet, sin otillräcklighet, sin trofölsöhet, äro i själwa verkter att anse såsom Christendomens första bevärdare; och såsom sådana hafwa äfwen de berömdaste af Kyrkofäderne ansett dem. Vid Sokrates, den oddliga läraren af en monotheistisk religion, hwars egentliga gudstjenst han satte i wisshetens och dygdens oupplöslige harmoniska förening, behöfwa wi ej uppehålla oss: det är bekant, att han war den, som förvärfwade åt Occidentens Filosofi en bestämdt moralisk föreställning om den ewiga Gudas Idee, människolifwets högsta mönster och systemål, det förmedlande idealet mellan Gud och Oss; att han såg människans bestämmeelse, liksom hennes lyckalighet, i kunskap om denna Idee, och i deraf hänflytande fromhet, sedlighet, skönhet; att han upphöjde begreppet om det Ewiga, som enligt hans lära war det på Gud och det Guda riktade lifwets synliga uttryck, liksom det Ganna war dess inre väfande, till den rena wisshetens och den ädla sinnesstämmningens omedelbara återsten i sinlighetsrymden; att Gud för honom war en allwis och rättfärdig Verldensstyrelse, som ordnar, älskar, skyddar och straffar; att han trodde själen lika litet kunna tillintetgöras, som det Gudomliga, hwars stråle hon är; och att han med sin död, så för tjusande i Platons Phaedo beskriwien, beseglade för alla tillkommande tider sin sats, att den, som lefwer för dygden och ewigheten, kan i hwarsje ögonblick wara öfverjordsk och lycklig 91). Den ädlaste och den

91) Ἦδε ἡ τελευταία τοῦ ἐταίρου ἡμῶν ἐγένετο, ἀνδρὸς, ὡς ἡμῖς φαίμεν ἂν, τῶν τότε ἂν ἐπεγράθημεν ἀρίστου, καὶ ἄλλως φρε-

smilkræfste af hans lærjungar, Platon, udbildede systematiskt sin mästares läror, föredrode Pythagoreernes andliga och religiöst praktiska tendens med den äldre Joniska (särdeles Heraklitiska) naturspekulationen, gaf den Sokratiske Etikern genom sin teori om Ideerna en vetenskaplig grund, och uppreste i den (abstrakta, det Absolutas Enhet blott negativt uppfattande) Eleatiske Realismens ställe en absolut Idealism, hvilande på intellektuell åskådning af den i Förnuftets ewiga Ideer omedelbart närvarande utbildliga världen; i hvilken det Högsta Guds, den Princip som hans lärare betraktat endast i det praktiska förhållandet till människans sedliga personlighet, war lifwets all sönhet och fullkomlighet ur den gestaltlösa Någenanden (ὄν, det Absoluta betraktadt såsom blotta substratet för sin aktualisation) frambringande Urform. Hans system är culminationspunkten af den äldre Occidentens filosofi; och han blef stamfadern för all sannt vetenskaplig förnuftbetraktelse, då han lärde, att Philosophien, hwars mål är en odäpvar kunskap om det Öfränderliga, Ewiga, har i Förnuftet en organ för denna kunskap, och att således den äkta vetenskapen har att göra med tingens wäsende (τὸ ὄν), hwilket såsom sådant är det rent Intelligibla (τὸ Νοούμενον), — emedan endast det, som inom sig sjelfst har sitt principium existentiae, är Intelligibelt, — då deremot den lägre reflexionen ser i tingen blott det, som förefommer, såsom Öfränderligt och genom Öfränderlighet bestämbar, i den sinliga uppfattningen (τὰ Φαινόμενα). Det Intelligibla är, såsom det enda i sig Sjelfständiga, det förebildande

ἡμιωτάτου καὶ δεικνυστάτου. Plat. Phaedo.

wäsendet, eller mönstret (Idéa, Έδος) för hwad som i den sinliga världen synes wara, och hwilket, i egenkap af Phenomen, är Ideens (den ewiga Formens) ur Materien (det i den ewiga Formens natur liggande ewiga Ämnet) till individualitet utvecklade afbild (Έκτύπω). Den ewiga Formen och det ewiga Ämnet sammanverka i kraft af Ur-Ideen, Gud, såsom en oändlig produktivitet af Ideer; och då världens nödvändiga Skapelslag är, att wara sammansatt af Öfränderligt och Öfränderligt, af Ewighet och Tid (emedan det Öfränderliga är det sinliga meddelandet af det Öfränderliga och Tiden den rörliga bilden af Ewigheten), så svarar mot hwarje Idee i den intelligibla rymden en Afbild inom fenomenrymden, en bestämmd sinlig individuation, till hvilken Ideen förhåller sig såsom individualiserande princip 92). Då kedjan af Ideer är oändlig, följer, att den utbildliga världens ewiga ungdom måste förorsaka den i fenomenernas rymd för våra sinnen närvarande gränslösa fortsättningen af tid, rum, produktion och existerande mångfald. I Afbilderna fortverkar Ideernas produktivitet enligt proportionen af hwarje afbilds enskilda kraft, verksamhetsmät, lifsgrad (Δυναμεις). Det högsta mått af kraft och lif har Sjålen, bildad af Gud efter den utbildliga Intelligensens (Urformens) omedelbara modell; thronande i sinnewerldens centrum, och begäfrad med makt att wara beherrskande drottning. Alltså, då hwarje

92) Hwarjore också Ideen meddelar åt sin Afbild så mycket af sin egen sjelfständighet och ewighet, som beständigheten af afbildens sinliga individuation — hwaras existens i egenkap af phenomen är genom det Öfränderliga bestämbar — förmår mottaga eller i sin warelse inrymma.

ting äger verklighet endast i den mån, som den väsende är ett uttryck af det rent Intelligibla d. v. s. är en Idee, så är Själens Idee, som afbildar det Intelligiblas rena Ursprunglighet eller Guds eget innersta lif, en Idee i hvilken alla Ideer tydfikt innehållas. Konstnären förvärfvar sig icke Ideerna ur sin lig erfarenhet 93), hwars möjlighet tverts

93) Om de trenne olika vägarna för människotanken att komma till kännedom om Existensens twenne Principer (Allväsendet såsom *Form*, *Idé*) samt det af båda Bildade, det Einliga, — uttrar sig Platon i Tim. Loc. de Anima Mundi således: *Τῆλα δὲ ὄντα, τρισὶ γνωρίζονται τῶν μὲν Ἰδέων, νόῳ κατ' ἐπιστάμην τῶν δ' Ἰδίων, λογισμῶν νόθῳ* (τῶ μῆπω κατ' εὐθυρίαν νοεῖσθαι, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν) τὰ δ' Ἀπογενναμενα, αἰσθησεὶ καὶ δόξῃ. Detta elabifka ställe innefattar i sefwa werket hemligheten af all filosofisk vetenskaplihet. Det obestämde Urreella, det blott såsom Grundsubstans verkande Absoluta, erhåller först genom den formande absoluta Intelligenfens bestämde verklighet och kvalitet; iust derför undför det, i sin primitiva egenkap, tankan och begreppet, hvilka ej kunna sträcka sig utom gränsen af sin homogeneitet med det redan aktuellet blifna Absoluta, eller det Nationella, Intelligenta. Hvad Platon kallar *Ἰδίων*, den dunkla, under all existens såsom dess föregående basis hvilande urgrunden, är redan mid begreppets uppvaknande ett *μῆ ὄν*, som dragit sig undan i en för lifwet och ljuset otillgänglig skymning. Det är egentligen det enda Obegripliga som existerar, i fall man nämligen kan tillägga det prädicatet af existens; men detta prädicat är här obefröigt och kan endast genom en *λογισμῶν νόθῳ* användas på det som ligger bortom all Form, och som således i sefwa werket icke existerar.

om iust beror på Ideerna, utan ur Åfsådans det af tingens ideala Väsende, sådant som det i Förnuftets rena utkonstruktion tillkännagifwer sig. (Ses. följ.)

Först genom hvad Platon kallar *Ἰδέων*, det Absolutas absoluta Form, uppkommer lifwet och existerandet; i sina infränkta reningar redan homogent med begrepp och förstånd, i sitt högsta uttryck åter, nämligen i Förnuftet *sensu proprio*, fullkomligt identiskt med naturen af sin urbild. Alltså är denna, och hvad dertill står i någon direkt relation, det enda som kan Beträffas Ideerna äro vetenskapens egendom i sefudwändig följd af deras egen beskaffenhet: men också utom deras område kan aldrig en verklig förnuftskap komma. Ty hvad Utbilderna eller *Phenomenerna* beträffar, abstraherade från Ideerna som de repräsentera, kan hwet dem endast *ἁποθῆσις* och *δόξα* (*sensus* och *opinio*) äga rum; hvad åter ligger så wäl bortom Utbilderna, som Ideerna, — derom är ej engång denna siffa halfskap möjlig, ännu mindre någon *εὐθυρίαν*; man leder sig till ett slags föreställning derom *κατ' ἀναλογίαν*, med jemförelser och bilder lånade af det som — redan är till. På samma wis gör man sig en föreställning om Mörker, men endast med tillhjelp af Ljuset, som aldrig är alldeles frånvarande. Och liksom fluggans swarta botten endast så wida är, som den tjänar Ljuset i egenkap af ett o-undwiktigt medel för dess synbarhet, så kan man också säga, att det Absoluta betraktadt i egenkapen af Grundämne så wida är, som det tjänar den absoluta Ideen till substrat för dess uppenbarelse. Det är det Intet, hwaraf Gud, enligt wår religions heliga urkunder, i begynnelsen skapade himmel och jord. Men detta Intet kan ej bli föremål för något bestämdt begrepp, ty i det existerande Universum är det redan förvandladt till ett Allt (till ett „*Existenz des Nichts*“ såsom Oken i sin paradoxala skrifter uttrycker sig); och endast Guds redan verkligblifna existens, samt den i hans aktuellet existerande grundade existensen af Ande- och Naturwerlden, är den rymd som faller inom Filosofiens sonnets. — Att man mid det *μῆ ὄν*, hwarom wi talat, icke får sätta betydelsen af en ren Negativitet, utan af en *in potentia sua* hvilande obestämde Realitet, — det inser läsaren förmodligen sefswant.

Bihang

III

Svensk Literatur Tidning.

N:o 2.

Augusti.

1817.

Värda Nyheter.

Stockholm:

Kongl. Maj:st har under den 4 Jul. i N:o deligt Stånd upphöjt Canzl:Rådet och Ridd. af R. N. O. Mag. Nils Magn. Lannström, Hans Kongl. Höghet Prins Oscars f. d. Informator.

Professorn och Ridd. Docr. C. Trautwensfelt har blifwit kallad till Ledamot af Kongl. Norska VetenskapsSällskapet i Trondhjem.

Upsala:

Till Akademiens Natural-Historiska Museum har Svenska och Norska Consula i Rio Janeiro, Riddaren af R. N. O. Lars Westin åter fördrat en dyrbar samling af Brasilianska Foglar, flere Mammalia, några Fiskar och Amphibier, samlade af en Tytt Natural-Historicus Freyreis, Correspondent af Kgl. Vetensk. Akademien i Stockholm, som på Hr Westins bestofnad bereser de inre delarna af Brasilien.

Akademiens Mynt-Cabinett, har nyligen erhållit en betydlig tillökning af 342 st. Mynt och Medaljer, skänkte utaf Stud. Claës Er. Wellerborg, Suderm. Medicus, hvilken såsom UnderLäkare wid Svenska Arméen i Pommern 1806 råkade i Frank: fångenskap, hvarunder han såsom Chirurg åtsåst Franka Arméerna i Tyssland och Spanien. Efter återkomsten hit i Septemb. förledne år, har han till Mynt-Cabinettet öfverlemnar: Romerska Mynt ifrån och med Jul. Cäsar A. U. 732 till och med Con-

stantinus Magnus samt Magnentius N. C. 353, tillsammans 40 stöcken. Spanska, ifrån Kon. Henr. II. år 1360 till och med nu regerande Kon. Ferdinand VII. år 1811, 74 st.; Franska, ifrån Kon. Carl VI. år 1380 till och med Kon. Ludvig XVIII. år 1815, samt et mynt slagit sistnämnde år af Napoleon, efter återkomsten från Elba, 87 st.; Sweitziska, ifrån 1628 till och med 1808, 24 st.; Ungerska, Böhmiska, Österrikiska, Sicilianska, Sardinska, Venetianska, Piemontesiska och andra Italienska, Portugisiska och många slags Tyska, Danska, Preussiska, Polska samt Rysska Mynt för Moldau och Wallachiet, hvaribland det äldsta är en wäl konserverad Ungersk Ducat af Kon. Matias Corvinus, slagen emellan 1463 och 1469, samt de 2 yngste, Hieronymi Napoleons 5 Frank i guld samt Joachim Napoleons Sicilianske 2 Lire i silfver präglade 1813, tillsammans 84 st. Härtill läggas 36 st. Ungio-Seriska, Edniska samt gamla Svenska Mynt, lemnade redan 1800 och 1802, tillsammans utdrans de 342 st., hwaraf 3 i Guld, 154 i Silfver, 183 i Koppar samt 2 Afignater i Papper. I anseende härtill, har Consistorium Academicum, uppå Präfecti Nummophylacii hems ställan, under d. 19 Apr. anslagit åt Stud. Wellerborg en gratification af 150 R. d. W. co utaf de för Mynt-Cabinettets råkning af Rosensadlerska fonden besparde Inver:hemedel. Till Akademiens Naturalhistoriska Museum och Wis-

nerol Cabinettet har Stud. Wellerborg äfwentades öfwerlemnar hwad han under sin 10-åriga utrikes wistande kunnat samla af Naturalier m. m. Sedermera har Consistorium Academicum bewissat Stud. Wellerborg ett anslag af 200 R. d. till understöd på den resa till Norrige han i sista Maj månad företog, i afsigt att för Akademien Mineral Cabinet samla Norska Mineralier.

Den 9 sista Jun. afreste Eke-Bisfoppen och ProCanzlern m. m. Doct. J. A. Lindblom ifrån Upsala, genom Örebro och Carlstad, öfwer Kongsvinger till Christiania, dit ankomsten skedde den 18. Den 20 öfwerwarade H. H. Eke-Bisfoppen de wid Universitetet derstädes anstälde Examina, samt besåg denna och följande dagar Universitetets Bibliothek och öfrige inrättningar samt stadens och ortens märkwärdigheter. Den 27 skedde återresan öfwer Swinesund, Strömstad och Uddewalla till Östergötthland, hwarest H. H. Eke-Bisfoppen på sin egendom Brunnaby ämnar tillbringa de återstående sommarmånaderna.

Lingu. Arab. Docens Mag. Sv. Fr. Lidman, LegationsPredikant i Constantinopel och nu senast utnämnd Philos. Lector wid Linköpings Gymnasium, har denna wår företagit sin andra utländska resa. Enligt de sista underrättelser, war han redan till Berlin ankommen och ämnade derifrån fortsätta resan till Italien, Grækeland och vidare till Orienten. Han hoppas der öfwerkomma sin Reskamrats, den förtidigt afledne Mich. ers efterlemnade papper och samlingar. Urom Mag. Doc. Lidman äro följande Academici från Upsala för närwärende städe på utländska resor. Mag. Docens P. Schönberg, Westm. Dalek. afreste såsom Byzantiosk Stipendiat i Septemb. förelidit är och wiskas wid Universitetet i Berlin. Med. Doctoren P. Strandelius, W Goth. företog 1815 en resa till England och Frankrike. Philos. Magistrarne D. A. Anachon, Ö Goth. och S. Becker, Suderm. Doct. hafwa detta år från Upsala afrest. Enligt senaste underrättelser har den före i sista Juli månad ankommen till Berlin. Den sednare har i sista med Legations Sekretären Baron Zoet företagit en widblifig resa genom Dan-

mark, England, Frankrike, Swetz och Italien. Philos. Mag. S. Ribelius, Westm. Dalek., som år 1812 afreste till England och någon tid wistats wid Universitetet i Oxford återwäntas hit till Upsala nästkommande hösttermin.

Hennes Majestät Drottningen behagade den 16 Augusti hedra Upsala med ett nådigt besök. Hennes Majestät tog i nådigt öfwasigste Domkyrkan, Consistorium Academicum, Gustavianiska Akademien, Bibliotheket, gamla Botaniska Trädgården med Linnés fordrna Auditorium, samt Nya Botaniska Trädgården med dess Orangeri och Naturaliesamlingar. Hennes Majestät anlände kl. 11 förmidd. och återreste kl. nära 9 om aftonen till Lustloftet Rosersberg.

Se fle:

Under det framskridne Läseåret har de Studerandes antal wid härwarande Kongl. Gymnasium varit 35, af hwilka, efter anställd Examen Universarium d. 13 Jun. 9 dimitterades till Akademien. Rector Gymnasii för detta år har varit Mathes. Lectorn Mag. Nils Bergsten, hwilken och med denna befattning fortsar det näst på följande.

Antalet af Studerande Ungdom som b. wistat TrivialScholan härstädes har varit: i Classis Quarta 21; Tertia 19, Secunda 18, Prima 44; Summa 109.

Den betydliga Donation af något öfwer 1500 Volumer Böcker och Handskrifter, jemte en samling af Mynt, Chartor och Kopparstick m. m. som af Apologisten Mag. Sam. Gestrin år 1814 testamenterades till Kgl. TrivialScholan härstädes, är nu i ordningställd och wärdas, under Inspectors, Rectors och ConRectors tillsyn, af en Amanuens, till hwars befattning äfwen hör att i timma i wectan hålla Bibliotheket öppet och ombesörja utlåningen af Böcker till i Staden warande Läcars och Lärjungars tjenst. — Med ofwannämnde Donation har Testator äfwen förenat sin öfriga gwarlätenskap, i 10 800 R. d. Seco Capital, hwaraf räntan b. anwändas dels till inköp af Skrifmaterialier år Amanuens, dels till successiv Catalogs utgifwande af Trycket öfwer de nu befinnliga böcker, och

den samt efter hand kunna tillkomma. 2:o Mår
 ra 6 Tunland så kallad Wersford, hvars Ar-
 rende Summa är i lika leert bestånd till Ama-
 nuensens arkiv och Bibliotekets framgena för-
 skning, sedan 2:ne skåtingar med ödden afgår,
 hvilka för liferiden ämna hvar sin 4:del der-
 af. — I sammanhang härmed må i förhet
 nämnas, att Testator war född i G:ste d. 7 Maj
 1764 och son af derwarande Marf. Lectorn
 Mag. Magn. Gestrin och Cath. Hälphers. Ef-
 ter att hafwa mid sin födelseorts läroverk bdi-
 jat sin studier, ankom han till Upsala Akademi 1781.
 Disp. pro Ex. 1785. Utag 1788 sin Gradual-
 Disputation de Gymnasio Regio Gevaliensis
 P. I. under Professorn Dec. Kantz insende och
 blef wid sijnämnde års promotion Philos. Ma-
 gister. Extraord. Amanuens wid Akademiska
 Biblioteket 1792. Collega wid G:ste Trivial-
 Schola 1798 och följande året utnämnd till U-
 poloast. I anseende till lönawarig sjuklighet
 erhöi han 1813 på underdånig begäran tjenstfrihet.
 Afled d. 17 Febr. 1815, nära 51 år gammal.
 De manuskripten han efterlemnad, hwaraf en
 betydlig del anhöf Gestrin och deß Historia,
 ättfölja den nyhberörda Donationen. I tryck
 finnes utaf honom en Præditi Disputation de
 Libris in Typographia Visingburgensi im-
 pressis. Ust. 1793. Fördelaktigt recenserad i
 Wallquists Cales. Saml. 6 Bl. Nr. Sjdrwells
 Preswär. V. 3.

Den 15 Jun. anställdes Examen i härwa-
 rande Elementar-Schola. De der intragne Ung-
 singars antal wor under förledne termin i 1:sta
 Classen 11 och i den 2:dra 18. Summa 29. Läs-
 ningarne bdijsas åter d. 16 Aug.

Strenandå:

Wid det tillfälle då en Deputation från
 Öddermanland, under anförande af Landshöfdin-
 gen och Ridd. N. E. Skjöldebrand, den 4 Jul.
 hos H. K. H. Hertigen af Öddermanland, aflade
 sina underdåniga lyckönskningar, iakttes Hans
 Kongl. Höghet ibland andra anslag på en tid af 6 år
 nådliast anordna 100 R:dlr. till twenne årlige
 Stipendier, ett åt Strenandås Gymnasium och
 ett åt Nyköpings Trivial-Schola.

Under förledne läseår har Studerande Ung-

domens antal varit wid Strenandås Gymna-	
sum :	86
Strenandås Trivial-Schola	136
Nyköpings Trivial-Schola	81
Drebo Trivial-Schola	124
Summa	427.

Westerås:

Studerande Ungdomens antal under förle-
 det läseår utgjorde wid härwarande Gymnasium
 45 och wid Trivial-Scholan 186, tillsammans
 231. Håres woro wid Gymnasium i öfra Cir-
 keln 18 och i den nedra 27 samt wid Trivial-
 Scholan i 4:de Classen 40, i 3:dje 30, i 2:dra
 35, i 1:sta 33 och i Apologistclassen 48. Ibland
 dessa woro 5 Adelsmän, 42 Prestföner, 66
 Borgares söner, 48 Ståndspersoners och 68 All-
 mögens och andra folkclassers söner. Wid Gym-
 nasium hafwa 14 och wid Trivial-Scholan 12
 varit understödde af Stipendier, utom Premier
 af Socknegångsmedlen och Hollenstjernska Stipen-
 diifonden, som wid examens slut udelades. Ef-
 ter undergången examen fingo 14 Gymnasister
 tillstånd att begifwa sig till Akademien. Af dessa
 erhöi 2 Treiffa Stipendium.

Wid Sobin Trivial-Schola blef examen an-
 niversarium hållen d. 13 och 14 Jun. Ungdo-
 mens antal har der varit i 4:de Classen 17, i
 3:dje 34, i 2:dra 25, i 1:sta 34 och i Apolo-
 gistclassen 42. Tillsammans 152. I öfwersta
 Classen innehade 6 Stipendier.

Örheberg:

Den 6 och 7 Jun. anställdes Examen Annu-
 versarium med Gymnasti-ungdomen, samt d. 9. i
 Trivial-Scholan. Förstämde dag est. midd. höi
 Swittfeldtske Stipendiaten N. Hagberg, till frände
 af Fru Maria Swittfeldts minne, latinske Tal: de
 Catilina et Jugurtha comparatis. Den 12 öf-
 werlemnade Professorn, Eloqu. & Poet. Lectorn,
 Mag. C. Fr. af Wingård Gymnasti-Directorat
 till Theol. Lectorn Mag. E. Wörberg, hwaref-
 ter Ungdomen hemförlofwades till d. 6 näst Sept.

Antalet af Gymnasister war under Wätere-
 minen enligt tryckt Catalog 57, neml. i 4:de
 Classen 6, i 3:dje 12, i 2:dra 14, och i 1:sta
 25. Härilbland woro Söner af Presteståndes 7,

af Elvskändet 17, Borgarekändet 13, Bondeskändet 12 och af andra folk-classer 8. I TrivialScholan war wid terminens slut ungdomens antal i Rectors Class 16, i 3:dje 5, i 2:dra 11, i 1:sta 36, i Apologiskelassen 31, tillsammans 99. Wid terminens slut blefwo 11 ifrån TrivialScholan till Gymnasium uppslyttade, hwarjemte 12 Gymnasister erhöilo tillstånd att resa till Akademien.

Under innevarande läse-år hafwa af Hwitfeldtska Stipendii medlen till Studerande wid Skiftets Läroverk samt wid Akademierna i Upsala och Lund understöd blifwit utdelade, tillsammans utgörande en summa af 5200 R: d. B: co. Då till denna summa de öfrige för året härstädes utdelade Stipendier, Premier och Socknes gängemedel m. m. läggas, utgör hela summan 5775 R: d. 19 s. 9 r. B: co.

Carlstad:

Rector Schold härstädes, Kongl. Bibliothecarien Mag. Nils Leonh. Spak har blifwit utnämnd och förordnad att, jemte innehafwande Rectorssyftla, wara Domkyrko-Syftoman härstädes.

Collega wid härvarande TrivialSchola Theol. Licentiaten Mag. Salomon Wdo Sundelius har blifwit utnämnd till Gymnasti Adjunct härstädes.

Den 14, 16 och 17 hölls Examen anni versorium med Studerande Ungdomen wid Gymnasium och TrivialScholan härstädes. De wansliga flyttningarne fördrötsades den 18, Premierna utdelades den 19 och Ungdomen hemförloswades, under sommarferierna, till d. 20 nästf. Septemb. Des antol denna wårtermin har warit: i Gymnasium 50 och i TrivialScholan 132, tillsammans 182, hwaribland efter Föräldrarnes stånd, Adel 7, Söner af Prestes 38, af Borgare 38, af Bönder 45, och af öfrälle, Milit. och Civ. Ståndspersoner 54. Deribland Stadsbarn från Carlstad 53, från Kristinehamn 6, från Philipstad 1 och från Amäl 2: de öfrige från Landorten, neml. 96 från Wermeland och 24 från Dals Land.

I dessa dagar hade Läroverket den hedern

att besökas af Skiftets ErkeBiskopp, Upsala Akad. ProCanzler m. m. Doct. J. A. Lindblom, som den 13 Jun. f. m., ärföjd af Läroverkets Ephorus, Skiftets Biskopp, behagade uppträda på Gymnasti öfre Lärosal, der både Gymnasti och Schola Ungdomen med samtelige Lärare woro samlade, då en för tillfället författad Sång afslöts. Följande dagen behagade H. H. ErkeBiskopp och hwarje Examen så wäl f. m. på Gymnasium, som e. m. med 4:de Classen i TrivialScholan, och på hwarje ställe tilltala Ungdomen med den föderliga godhet, hwaraf minnet alltid skall wara dyrbart för detta Läroverks både Lärare och Lärlingar. Den 16 om morgonen fortsatte H. H. ErkeBiskoppen resan öfwer Kongsvinger till Christiania.

Christiania:

Uti den Prälections Catalog som i Jan. detta år utkom af trycket, woro föreläsningar af 18 akademiska Lärare anmälda, neml. Prof:essorerne Stielberup, Sverdrup, Rosbye, Rasmussen, Platou, Sørensen, Thulstrup, Esmark, Käyser, Hersleb, Hansteen, Lange, Senbløch och Orry, Lectorerne Stenertsen och Lund, Docenten Dahl och Lector Stenbuch. Collegium Academicum utgöres af de äldsta Prof:essorerna i hwar Facultet och äro intill dess genom ordenliga Akademiska Constitutioner annorlunda än blifwa förordnade, till antalet 6, neml. i Theologiska Faculteten 1, i Juridiska 1, i Medicinska 1, och i Philosophiska 3. För närvarande utgöres Collegium Academicum af Prof:essorerne Skjelderup, Rosbye, Rasmussen, Platou, Hersleb och Lange. Universitetet har gjort en swår sörlust genom Dot. Prof:essorn Christ. Smiths förtidiga död, under sina uppträdesresor i Africa.

Universitetets ProCanzler Biskoppen i Aggershuus Skift, Commendören af R. N. O. m. m. Doct. Fr. J. Borch har under d. 26 sistf. Apr. erhållit nådigt förordnande att wid Canzlerns frånvaro eller andra förfall företräda hans ställe. Hwarjemte Kongl. Major resoluterat, att när ProCanzlern intager säte i Collegium Academicum, är, i händelse af paria vota, med hans präsidium urslagsröst förbunden.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 9.

Lördagen den 1 Mars

1817.

Förskil att bestämma egenheten af de Religions-begrepp, som föredomma hos wisa äldre Compilatorer m. m. förenadt med en autentisk framställning af de „wisare“ Skrifternas egna begrepp.

(Forts. fr. No 8.)

En Fönuftet (*Λόγος*) är i Guds wäsende Karakteren af det ewiga Ideal, till hwars liknelse han bildar sitt verk, den herrliga werldskapelsen; och på det, att denna liknelse måre warda så fullkomlig, som förhållandet mellan afbild och mönster kan tillåta, wille han att Fönuftets ande, det genomgående, allbegripande, ordnande Förståndet (*Νοῦς*), skulle meddela sig åt det lefwande Hela såsom en i rörligheten, lagbundenheten, skönheten af dess oföregånligt progressiva formutveckling werkande Werldssjäl, wäl delaktig i det Ewiga, men af det Timliga begränsad, — är Menniskosjälens åter såsom en omedelbart i och med dess tillwarelse lifwad fortsättning af det rent Urbildliga och dess fria

werksamhet. Wänder sig derföre Själens till betraktandet af sitt ursprungliga innehåll, nemligen det Urbildliga och dess återsten: så uppfattar hon i sina begrepp, såsom uti ideella former, den reella formen af hwarje objekts wäsentlighet; ty det Urbildligas egenhet i allmänhet är Form (ett till bestämd kvalitet utbildadt Wäsende), och då denna egenhet är öfwerallt i Universum uttryckt, ehuru på olika sätt, så kan och Själens öfwerallt, eller på hwarje i den objektiva Allformen möjlig betraktelsepunkt, tillägna sig i begreppet den verkliga beskaffenheten af sitt föremål. Det rena, klara Tänkandet är Allformens subjektiva sida; och denna, förwerkligad såsom Wäsende, hwars högsta fulländning betecknas med ordet Wisheit, är alltså egentligen sjelfwa Allformens Urform, uppenbarad i dess enklaste och fönaste aktualitet: ty af allt lefwande står Fönuftet i gudomlighet närmast till den gudomlige Werkmästarnes egen fullkomliga warelse, och Wisheten (*σοφία*) är allra sanna förträfflighetens moder, tillgänglig endast för de ädlaste sinnens begär, glänsande, när utom henne all skönhet förwisnar,

i sina egna strålar oförwonsliga fågring. Det är hon, som själen, i sin längtan efter det Eterna och i sin njutning wid dess andlick, hemligen anar, — redan när denna ärrå (Egos, kärlekens drifte) ser något jordiskt ämne uttrycka ett harmoniskt begrepp genom öfverensstämmelsen af fullkomnade kroppsliga proportioner; ännu klarare närmar sig hennes gloria, när de kroppsliga proportionernas sammanklang fördubblar sin makt genom den närvarande högre harmonien af andliga proportioner; ty den sanna kärleken binder den intellektuella tjusningen, den moraliska och den ästhetiska känslan i oafskillig förenig (94):

94) Kärlekens Ideer är, liksom så många andra, i denna tid nästan allmänt förlovad. Själiden deraf har blifwit, att den äfwen ut Eternens werldsbefållande så rentaf försvunnit, att man i det, som denna tidens menniskor kalla kärlek, snarare träffar allt annat, än det element hvars namn de misbruka. Den, för hvilken Schillers „Geheimnis der Reminiscenz“ ej är något mera än ett poem, den har ej begrepp om hvad „älska“ vill säga. Förbristigt kan denna teori ej uttra något skadligt inslytande på det allmänna borgerliga lefmernet, om icke genom sådana personer, som, utan att äga den i verkligheten, inbilla sig att de äga den; hos dem är den ett tomt och flukligt fantasferi, men som vanligtvis lätt afhjelpes med ären; sinligheten, den ekonomiska uträkningen och de abstrakta begreppen återtaga snart sina rättigheter. För dem åter, som verkligen äga den, kan den wiserligheten, i sakernas närvarande ställning, medföra den själid, att de nödgas stanna wid blotta teorien; men de innesluta den inom sitt bröst, och håra, stillatigande, sin känslas ljuswastelåga är en tillkommande werld, utan att storma in på den närvarande med anspråk, som hon icke förmår uppfylla; desutom äro de nu för tiden, — lyckligtvis eller olyckligtvis — så öf-

men blott i Wissheten. Sådan som dess heliga werldsbordning ur Guds tanka strålar den skönlunda Ödliges tanka till mötes, bor den rena, den himmelska Eterniteten, den Verus Urania, på hvars altare Philosophens röbelse doftar. Endast inom Ideernas område finner kärleken sitt mål, och endast derifrån utströmmar i glöddande floder den wärma, som utvecklar den förjande Nyhets wingar och spänner dem till bygdens modiga brastad. Det Sinliga i allmänhet, det Utbildade, det såsom Phenomen existerande är således icke i sig sjelft något rentaf Ödligt eller Föraktligt. Det tjänar till wärkningsorsak för bygdens handlingar, och — i mån af sin qualitative beskaffenhet — till ett wärklighedsmedel för den i de högsta mysterierna oinwigde betraktaren, uppeldande honom att genomtränga själan och wid Idealer fästa sin kärleks utslutande uppmärksamhet. Till detta ändamål bidroger det Sinliga naturligtvis i en uppåt stigande gradation, desto kraftigare, ju friskare och klarare det förmått bibehålla någon skampel qwar från den ewiga fullkomlighet, som i onödmelig rikedom smyckar de rena Ideernas land. Det första intrycket af dess mötande glans är att förwånas (Dewälser), eller, med en djup Svensk Tänkarens (95) återdyga uttrande, att blifwa betagen. Philosophens herrskande affekt är Beundran och Härfyrkning; men endast Gud, endast det Ewiga kan författa honom deruti. Sammanbildad, liksom Universum, af Öföändertligt och Föränderligt (ty äfwen Själens är en afbild, fastän den fullkomligaste, nemligen Guds), kan Själens lefwa i Guds os-

weremättan så, att deras öde på intet sätt rubbar det hwardagliga lifwet i dess enformiga ordning.

95) Ehrenswärds.

förgångliga visdom och sanning, så länge hon riktar sin blick på det Högsta Gode, sitt begär på det Högsta Saliga; så länge hon, af fritt val, ordnar sin Egenvilja under den gudomliga, ensamt rena och rättfärdiga Allwiljan, som ur förnuftets inre lagar bjuder visdom (*σοφία*), manligt allvar (*ἀνδραγαθία*), rättfärdighet (*δικαιοσύνη*) och klarfinnigt självständ (*σωφροσύνη*). Att uppfostra Själens till detta lif, som är själfva frejdens och lyckalighetens — dygden är sällhet, och det gifvs ingen sällhet utom dygden, — att lösa henne ur de tvingande jordiska banden, att göra henne lif Gud i kärleken till wisshet och godhet — det är den ädlaste Wetenskapens, det är Filosofiens bestämelse; och all verklig Kunskap, liksom all verklig Kärlek, är egentligen en påminnelse om den i vårt inre slumrande högre verlden, ett ömsesidigt igenkännande mellan själa och själa, en återerminring (*ἀνάμνησις*) af Guds himmel, från hvilken alla Ideer utflöda och till hvilken de alla återfly. — Sådän, läsare! är Platonismens anda, hvars upplifvande i våra dagar är den afsevärde Schellings förbrytelse. Att vidare intränga i den praktiska delen af Platons system, är här ömsesidigt; liksom det skulle draga oss för långt ifrån det egentliga syftet med vår uppsats, om vi företoge oss att noggrannare utveckla och med citater ur Platons egna skrifter bekräfta riktigheten af hvarje särskildt yttrande i vår summariska karakteristik. Ännu mindre är det oss tillåtet att dröja wid det försök, som den skarpsinnige Aristoteles vågade, att genom en fullständig analytisk method lägga sista handen wid organismen af Platons läror: ett försök, rikt på fruktbarande följder för vetenskapens framme i utbildning; men hvarigenom han dock, tillfäst från sin måstare ännu mer i afseend

de på andan än på sakens, kom att blifva grundläggare för en rent logisk metafysik, som under omväxlande febriler, parallellt med Platonismen, fortlefwat ända till våra dagar. Äfwen så gömma wi till ett annat tillfälle, att yttra oss om den motsats, i hvilken snart åter Spekulationens och Ethikens af Platon eröfrade enhetspunkt sönderföll, motsatsen mellan Stoicismen och Epikureismen; af hvilka den förra i teorien uppskådade ett slags platoniserad Heraklitisk Realism och i sin moral en redan af Antisthenes och Comikerne ensidigt uppfattad Sokratisk 96), — den senare däremot, rentaf förelorande ur sin åsyn det Helas urbildande Idee och ringens dynamiskt organiska sammanhang, i teorien återstred till den Demokritiska Atomistiken och i sitt moralsystem till den Aristippiska lyckalighetsläran, hvilka båda, i sin grundbestämmelse, äro direkta negationer af all verklig wisshet, religion och dygd 97). Öfwilja blott tillägga, att liksom Platon war

96) Då wi med denna förordighet här nödgas att behandla Stoicismens system, skulle det mycket smärta oss, om vår mening af någon blifve så missförstådd, liksom wi ej med alla, som äga sinne för beundran af själsstyrka och gudalik hjälteedug, delade värdenaden för Senons minne och de många i werldsbärdernas tackfämbhet öddliga måns, som sunno tröst i hans grundsatser och räknade för beder att kallas hans lärjungar.

97) En sådan werldssigt är till sin natur också den rena framvaron af all Väst; en atomlära kan i sina konsekvenser lika litet förenas med sönhetsskänslans och ästhetikens fordringar, som med moralens och religionens. Desså är det bedröfligt att se, huru Lucretius, i naturanslag utan like bland Roms fälter, på det mest poetiska af alla systemer förspillt en förgäfvets krafter till fönuåga.

den förste vetenskapliga tänkare, för hvilken Philosophiens begrepp i hela dess allmänna omfång stod klart, så är han den egentlige uppbygganden för alla systemer, som gå ut på att genom förnuftets contemplation af sina rena Ideer äntligen vetenskapligt realisera det Utsystem, som i alla sanna former af religion och poesi redan är verkställt, och hvilket i sitt fullständiga spekulativa begrepp är — eller måste blifwa — en absolut Idealism, d. w. s. ett system som hvarken är Realism eller Idealism, utan föreningen af det sanna i dem begge. Och då, enligt vår tanke, blott de Philosopher förtjena sitt namn, som deltaga i det positiva tillwägagbringandet af en sådan förening, så är, liksom Homeros gemensamt af Europas skalder faderligt vördas, den Atiske Wise alla Westerländska filosofers fader och Konung. Det i senare tiders spekulativa reflexionsformer spridda Eotera och Sköna, som Wetenskapen i sin successiva utveckling bemäktigat sig, är blott en frukt af bemödandet att fullända det af Honorom uppgifna urkastet. Det högsta, som Philosophien kan skapa, och till hvars frambringande hon sannolikt nu är närmare än någonsin, blifwer dock ingenting annat, än en till alla delar fulländad utbildning af den urgamla Orientaliska Intellektualism, hvars Pythagoreiska relikv Platon drog upp på Hellenisk grund, men för att sedan omplanteras i Christendomens bärbarare jordmån. Ty lik, som han sjelf i sin personliga lefnad war det högsta Gudas skönaste individuation, så war han och i sin egen samtid egentligen en främling, hvars gudomliga begrepp om ett rent erhållit samhällslif, om ett heligt religiöst förbund i hvilket människoläget småningom skulle församlas sig, blott war en aning om

hwad som endast genom en högre kraft, än sinnet, kunde och måste förberedas. Det så är, hwad Platon lemnat oss i afseende på uppbyggandet af ett fullständigt filosofiskt förnuftsystem, hvarken mer eller mindre än — de första grunddragen, eller — ungefärligen sjelfwa planén. För att komma längre, war det nödvändigt att Spekulationens nästan nywaknade idealistiska tendens skulle hinna fullkomligt befrias och genomgå den på sitt inre wäsende rigtade reflexionens alla metamorphoser. I Platons skrifter märkes ännu öfverallt, i framställningen af de högsta begreppen, ett wist öfverwunnet wacklande mellan materialistiska och spiritualistiska föreställningsfärd, t. ex. i läran om Materien och dess förhållande till Ideerna, särdeles till den första urbildande Intelligenzen. Ett dualistiskt swäkwande, ej blott i allmänhet mellan Naturalism och Theism, utan till och med i de till Naturalism sig närmaste föreställningarna mellan en mekanisk och en dynamisk fysik, samt i hans Theism mellan urförnuft (in sensu abstracto) och urpersonlighet, mellan werldslog (in sensu abstracto) och Förhyn, lemnar i grunden af så wäl hans theologi och moralphilosophi, som af hans kosmologi, en tvetydighet qwar, — hvilken wäl icke undanflymmer hans huswudsalliga tänkesätt i praktiskt afseende, men dock intyggar, att det theoretiska i hans föreläsningar, wid förklarandet af sammanhanget mellan Själens och Materien, Gud och Werlden, det Onda och den moraliska Friheten, mera genom icke fullt till medwärande förwandlad divination omfattat hwad han kallade *τὸ θεῖον*, än lyckats att anwisa rätta stället för den wisselsutan brydsamma princip, som han uttryckte med benämningen *ἀνάγκη*. Det wige

stygaste af allt, nemligen begreppet om det omedelbart etiska, d. w. s. personliga förhållandet mellan Människan och Gud, blef på sådant vis ännu lemnadt i en mer än half ovisshet och dunkelhet. Så mycket mindre förnådade Platons filosofi, hwars egentligaste hemligheter desurom, enligt hans egen försäkran, blott fragmentariskt yppas i de skrifter som kommit till efterverlden 98), att antända den himlaflamma, som ensamt kunde rädda människoslägget från Zwislers 99), E-

98) Plat. Epist. VII. Huru mycket wille man ej gerna umbära utaf den såfallade classiska ferntidens literära öfwerleswor, om wi ägde de *ἄγραφα λόγιατα*, om hvilka Aristoteles talar såsom om källor dem han sjelf begagnat, de esoteriska föreläsningarna öfwer *φύσις τῆς πύλης* och *τὰ ἀνεγγραφήματα*, som Platon hdl endast ser sina närmaste wänner! Wänne man likwäl ej skulke hjerfwas förmoda, att t. ex. Numenios och Plotinos kunnat äga till denna esoteriska Platonism någon närmare tillgång, än De, som nu i den lärda werlden finna för godt att befriada dem det? --

99) Till den filosofiska Scepticismens besäffande och utbredande, bidrog wiserligen, åtminstone hos Pyrrhon och hans närmaste efterföljare, ett förwändt uppsattande af den Sokratiske Ironien, i hvilken de trodde sig finna en bestämd antydning, att all kunskap och sanning wore för människan theoretiskt otillgänglig: då deremot denna Ironis egentliga mening war, att wisa otillräckligheten, ovissheten och det tomma skrytet af det slags wetande, som stöder sig på subjektiva och imaginära grunder. Att förderigt Sokrates, i sina förefästningar om Filosofiens idee och beskämne, mer eller mindre wille infränka Filosofiens bemödanen och i allmänhet hwarje scientifskt verkfambet inom kretsen af det för människans praktiska besöf empiriskt används

golsmens, Örböshetens, Romarwäldets, Slavweriets och Widspelsens immerfort tillwaxande öfwerkraft, af hvilken hela den antiska bildningsorganismen sönderspillrades i ruiner. Denna himlaflamma war -- Religion: nemligen en icke blott för Spekulationen förbehållen och tillgänglig renare åsigt af det Gudemliga och det Werldsliga; utan en i det allmänna borgerliga lefwernets hela mångfald, just genom sin djupa enkelhet, och hämmeligt ingripande Sannings- och Salighetelära. Slägtets Urreligion, befriad från alla de wansällande öfwerdrag, i hvilka Orientalernes sig sjelf småningom förwirrande Mystik och Occidentalernes mer och mer i den gräfska fullighet nedsjunkande Materialism hade inwecklat den, war det, som måste för alla tillkommande tider återkallas i sin ursprungliga klarhet; en eld, som endast omedelbart från Himlen kan sändas och återlifwas. Blott en personlig uppenbarelse af Guds Personlighet kunde frälssa menskligheten och medföra den kärlekens, renhjerthetens och försönningens werldsordning, efter hwars ankomst alla ädtare andar redan länge trånat, -- sedan tankan och känslan börjat finna, att icke blott stjernor, elementer och dämoner ägde ett betänkligt inflytande på människans öden, utan att hon inom sig sjelf, i sin egen inre warelses oupplysta rymder, hade att bekämpa det hårdaste ämnet och den

bara -- det är og icke troligt, ehuru man ur Xenophons Memorabilia Socratis welat tillägna sig honom i en sådan bild; men wäl att han, såsom Platon framställer honom, älskade och wärdande alla arter af humanitet och intellektuell odling, i dygden satte des skönaste blomma och des högsta ändamål i människans förädling -- och hvilken verkliga filosofi gör ej detsamma? --

farligaste fienden. Men trodde den djupstän-
nige Philon, Jude till böd, ansedd att wa-
ra författaren till den sköna i Bibeln beäntliga
Wisshetens Bok, bildad i Platoniskernas skola,
sig upptäcka ett inre sammanhang mellan Platonens
föreställning om den urbildliga Intelligen-
sen (λογος) och den prophetiska Messias-lära,
som innehölls i hans nations urkunder; hon
hänvisade bestämt på det i den Platoniska
Verlds-ur bilden liggande grundbegreppet af
en Urmenniska — ty Själén, som sensu
proprio blott tillhör Människan, är, enligt
Platon, världens centralvärelse, i och för
hvilken världen är gjord — ett gudomligt
medelväsende, som på engång är Gud och
Människa, och således det personliga bandet
mellan menniskonaturen och Allfaders egen
natur. Han kallade detta väsende Guds
Son; och Wisshetens Ande, som ur Guds
kärlek meddelar sig åt världen och gör henne
bildsam för Urmenniskans lagstiftning, war
för honom den tredje verkande kraften i det
högsta Urwäsendet, hwars manifestation såsom
Skapare han betecknade med en Faders wän-
liga namn. Man kan ej neka, att liksom i
allmänhet Judentomen war en förberedelse
till Christendomen, så närmar sig och denna
den Judiske Filosofens konstruktion af
Guds Idee mera wäsentligt till det egentliga
Christna begreppet om Treenheten, än
alla öfriga spår af detta djupa i själen in-
nersta förborgade urbegrepp, dem man ser
framskynta här och der i de wisste Hedningarnes
lärobyggnader. Likaledes finner man
i Philons läror om Själén och dess rening
från det Sinliga, om det Onnda, om Syn-
den, om Guds omsorg för menniskans häftring,
om dygden och dess stränga öfning (ἀσκησις),
om ett tillkommande lif o. s. w. ett system
af föreställningar, som ofta blott behöfde öf-

wersättas i Evangelisternas och Apostlarnes
frifart, för att erkännas såsom öfwerensstä-
mande med individualiteten af Christendomens
första dogmatik. Men längre, i afseende
på det som skulle uppenbaras genom Christen-
domens annalkande mysterium, kunde den phi-
losopherande reflexionen, såsom sådan, icke
framtränga. Försoningens höga lära felades
ännu; ingen Filosofi kunde gifwa den.
Änwen i våra dagar förmår Philosophien ej
något vidare, än att wisa det åter förkolna-
de och nattomhöljda menniskoförhållandet på den
wäg, som hon stelf gått till förståendet af
Christendomens betydelse och erkännandet af
dess historiska nödwändighet: inspirera och
omvända, det kan hon ej; hon säger dig,
hwar lifwets sanna Sol har sitt rum, men
hon kan ej skänka dig synförmågan för dess
åskådning. Sådant utredtar endast Religio-
nens låga, tänd genom en högre inflytelse inom
ditt eget bröst; är ditt hjerta redan för kallt
att hon skulle kunna brinna der, så hjälper
dig, war säker derom, ingen Spekulation,
och Philosophien förblifwer ett tomt gen-
ljus af några få repandes röster i öknén.

Hwad de bästa, de wisaste af menniskor
ej kunde verkställa, det verkställdes alltså,
omföder, omedelbart af Gud Sjelf; det wän-
trade, alla gåtor löst sig, alla dygdens mislyckade,
alla den irrande frihetens selfmotstridiga å-
söfningar tillspelsigbrände, upplösande och för-
medlande Ordet (λογος uppenbarad såsom
Menniska) kom på jorden, förkroppsligade
till ett manligt individuum, underwysande,
att Gud (i ordets egentligaste och ej blott
mer eller mindre allegoriska mening)
är en faderlig Personlighet, och att ens-
dast i den rena werckfärleken mellan
Hans personlighet och den menliga person-
ligheten dygden har den sanna möjligheten

för sin verklighet, friheten sin räddning och lycksalighetsbegäret sin tillfredsställelse. Wi hafwa sett, huru nära Platons religiösa spekulatio var intill det fullständiga begreppet om en sådan, Gud med Människan försönande, helig och oödelig werkskärlek; ja, Kyrkofäderne hafwa citerat åtskilliga uttreden (100) af Sokrates och Platon, som tyckas bewittna, att äfwen dessa trodde människoföneligt behöfwa biträdet af en himmelsk uppenbarelse, för att kunna fullkomligt omfatta de högsta sanningarna, samt hoppats att en sådan snart skulle tjäna. Det sanns, bland Österlandets äldre religionsformer, En, som bibehållit, i sträng hemlighetsfullhet, den i grunddragen enklaste och således minst lärtutplånlige pregen af Urreligionens herrlighet. Det var Judendomen, som desdre står till Christendomen i ett direkt typiskt förhållande. Ur den nations, eller rättare, den nationella Ordens stöte, der en kommande Messias tydligast war förspädd, framträdde Kristus. Från Östern, der werlden hämtar sin kroppsliga ljus, upp gick äfwen det andliga stjärna. Guds uppenbarelse i Christo förjagade den willfarande Naturtjensken, hvars förste offhyldigaste mythiska charakterer (100) som äminstone äro högst märkvärdiga och fröndom bära ett alldeles prophetiskt utseende. Så talas t. ex. i slutet af den Platoniska Dialog, som kallas Alcibiades Secundus sive de Precatione, om en stor man, som skulle komma med fullständiga upplysningar så wäl om beskaffenheten af en sann Bön, som i allmänhet om det rätta moraliska uppbrändet mot Gud och Människor. (ως δὲ πρὸς Θεοῦ καὶ πρὸς ἀνθρώπους διακείσθαι), men hwar antomst man måste afbida med tålmod (ἕνα καὶ ἐν ἑστῆ μὲν εἶναι, ἕως ἂν τις μ. m.) Att Sokrates menar sig sjelf, tycks i alla fall icke af contexten bekräftad.

rakter nu länge sedan förvandlats till ett verktyg för onda dämoner, dem man genom en mörk superstitions alla medel sökte att blidka eller beherrska. Religionen insattes åter i sina ewiga rättigheter, såsom kärnan, själen, den organiska medelpunkten för all Cultur. Det är då klart, att hon skulle måligt verka på gängen af Philosophiens framstredande till sin wertenkapliga fulländning. Den rena Heidmens aning, som i alla Hedendomens stödnare former är märkbar, hade nu bekommit dels en fast grund för utvecklingen af sin öfvertygelse, dels äminstone en oöwrtständig impuls dertill. Naturliga sällsden der af hiet den, att Spekulationens nyväckta idealkärliga rigning nu kom att alldeles öfwerwäga den motsatta. Ut Christus-kärlan hwarcken kunde, eller wille tillintetgöra Philosophien, borde lätt begripas; hon kunde der ej, ty hon är sjelf (hwad hennes inre wäsende angår) djupet af all spekulation; hon wille der ej, ty hon säger sjelf, att Gud rätteligen tillbedes endast i anda och sanning (101), ja, att genom hans tänkande andliga ljus människan är måligt ej blott att utforska alle det Werldslige, utan till och med att skåda in i Gudomens hemligheter (102). Då mens-

101) Πνεῦμα ὁ Θεός· καὶ τὰ προσκυνήσας αὐτὸν, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. Evang. Johann. C. IV. v. 24.

102) Iste Pauli Ep. I. ad Corinth. v. 10, der Aposteln, sedan han sagt sig förkunna en uråldrig och länge förborgad wisbet (λαλῶμεν Θεῷ σοφίαν, ἐν μυστηρίῳ, τὴν ἀποκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ Θεός· πρὸ τῶν αἰώνων, εἰς δόξαν ἡμῶν; ἣν ἐδεδοκίμασαν τῶν ἀρχόντων τῶ αἰῶνος τὰτα ἕργα κεν), tillägger: Ἡμῶν δὲ ἀπεκάλυψε ὁ Θεός· διὰ τῶ πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἔργα νῶν, καὶ τὰ βάθη τῶ Θεοῦ.

niskan, enligt denna läras egen synpunkt, är Guds barn och Christi medarfvinge 103), kan hon endast vara en lära för Fria, icke för Träslar. Skulle Tänkaren då ej så tillägna sig henne på sitt vis? Det är ganska sannt, att Kristus icke har uppställt något filosofiskt system; hans ändamål var ett vida färdre, och hans verk är ett vida herrligare. Men då han gaf det felände högre lifselementet åt den intellektuella bildningsprocessen, uppelldades just i följd deraf reflexionen med ett så mycket hårtigare begär, att äfven för sig själva riktigt klar den nya tröstrika verldsbildningen och gudomligheten af dess uppenbarelse. Wägarna till Gud äro mångfaldiga: den spekulativa reflexionen är en af dem, själf belagd i mångfaldiga stiglar; må man om dessa stigar vara obekymrad! om de än aldrig så labyrinthiskt synas slingra sig, äga de likväl i Christendomen, den nyare Culturens grund och botten, sin utgångspunkt; och om de fortwandras med rent sinne och redlig vilja, sammanträffa de slutligen alla kring Försonarens oljeborg. Wisserligen ligger det wigt på, att träffa den genaste: och denna är twisfvelsutän den, på hvilken Förnufvet tydligt erkännes, såsom Guds beläte i Meniskan; ty kan ej Gud ärfåddas genom ett organum som är homogent med honom Sjelf, — hwar vill Ni då uppvisa en möjlighet, huru wi skulle någonsin kunna förstå 104) den egentliga betyd-

103) Pauli Ep. ad Rom. C. VIII. v. 16, 17. *Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα* (neml. icke *πνεῦμα δαδίας*, utan *πνεῦμα ἰσοδίας*) *συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ. Ἐἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι. κληρονόμοι μὲν Θεοῦ συκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ.* De i den hel. texten omedelbart följande orden förändra på intet vis den mening, i hvilken wi använda denna citation.

104) Ja, ropar man, detta är ju det ochristliga i Er lära! En sann Christen bembdar

besken af Guds uppenbarelse i Naturen och af hans ännu högre uppenbarelse i Mäden, der werkligheten af en Förson först fullkomligt är ägonfentlig? (Forts. följer i N:o 12.)

sig ej att förstå sådant; han tror det blott. — Och i utspridandet af en tro, med hvilken ej någon egentlig tanke är förenad, d. w. s. en på ett re auktoritet antagen religionsöfvertygelse, d. w. s. wid skepelle — säter man Christendomens triumf! Hwad wäre wäl Christi verk annat, än blott — Kristandet af en ny mytologi, mera öfwerensstämmande med moralkänslan än de öfriga dylika, men ganska umbärlig för hwar och en som gjort sig reda för begreppen om rätt och pligt, — i fall hans uppenbarelse ej talade lika klart och upplysande till det skarpare förstånd, som warmt och tröstande till det enfsaldigaste hjerta? Eller hwad menar Ni med Tro? — Hwad Schelling, i sitt ypperliga Bref till Eschenmayer, säger om detta ämne, synes os ej nog kunna betänkas: „Das Wort Glaube kommt uns bekanntlich aus der Heil. Schrift und zunächst aus unserm lutherischen Lehrbegriff, und drückt eigentlich nur die Zuversicht in der Ueberzeugung, die Einstimmigkeit des Herzens mit der gewissen Erkenntnis aus. Nicht Glaube ist selbst nichts anders, als ein glaubendes d. h. zuversichtliches Wissen, in welchem, wie in allem wahren Wissen, Herz und Geist in Einklang sind; keineswegs aber ist er, wie Sie und einige Andere wollen, eine gänzliche Negation alles Wissens.“ *Ungemelte Zeitschrift von Deutschen für Deutsche*, 1813. 1 H. s. 121. När Paulus nyttjar uttrycket *πίσει νοῦμεν*, såsom t. ex. i Ep. ad Hebr. C. XI v. 3. om Skapelsens ursprung, är icke då Apostolens mening denna: „genom Tron begripa wi!“ Eller skulle det kånhandas, enligt Herrar Inquisitorers tanke (men de äga, som de själwa medafwa, ingen sådan; de tänka ju ej, de tro) böra öfversättas så: „Genom Tron i ubilla mi och!“ — neml. alla handa på hög presfertig befällning gållande Gwillsfängerier? —

Svensk Litteratur-Tidning.

No 9.

September

1817.

Underrättelse
om Historiska Museum i Lund.

Då man äfwen i våra dagar, oaktade ett lifwadt intresse för Nordiska Fornforskningen och förnyade förbud mot fornlemningars wanhelgande, likwål forfar att förstöra de så ännu återstående minnesmärken af Förfäders bragder, sedwänjor och konster, samt på ett högst flamlige och otackfamt sätt utrota minnet af de män, hwilkas uppoffringar, kamp och död wi hafwa att tacka för vårt wälstånd och vår ära; så tycks det blifwa allt mer och mer nödwändig, att undan den allmänna förstörelsen rädda hwad inålsberer och liknöjheten ännu lemnat qwar, fredlysa hwad som icke kan eller bör flyttas, samla och förwara det öfriga på sådana ställen, der det bält är fredadt för äwrekan af okynnes menniskor eller förstöring genom oförseddade olycksändelser. Privata samlingar anser jag likwål icke tjenliga för detta ändamål; de äro i hög grad blottställda för förstöring genom wårdslös flyttning eller oförsigtiga utlåningar, genom stöld, eldswådor och andra olycksändelser, och om de än undgå dessa, så skingras de likwål wänligen wid daarens död, som icke alltid haft det allmänna bästa, utan ofta sin egen ro och förnjelse till föremål, och således icke gjort någon anstalt om sina samlingars bewarande efter sin bortgång, då de af okunnige eller liknöjde arfwingar antingen bortskänkas, eller såsom annat

fråg bortauktioneras, eller, hwad wårre är, bortwärfas och förstöras. En privat mans samlingslust, så berömmwärd den än i allmänhet synes, torde derför i detta ofseende förtjena mera tadel än beröm, blifwa för Nationalhistorien mera skadlig än nyttig, så wida han icke gör säker anstalt att hans samlingar sbrenas med någon offentlig inrättning, för att der till allmänne nytta begagnas, och under säkrare uppsigt bewaras.

Det war utan twiswel dessa betraktelser, som föranledde wår af Wetenskaperna och detta Universitet högt förtjente Senior, Herr Professor och Riddaren N. J. Kerzius, att redan d. 14 Junii 1788 till Amplissimum Consistorium Academicum ingifwa förslag om inrättande af ett särskilt Museum för Historien och Nordiska Antiquiteterna. Först år 1805, sedan den nitiske N. H. Sjöborg blifwit Historiarum Professor, wann detta nyttiga förslag sin fullbordan, då, efter nya Akademi byggnadens uppståndande på Lundegård, nämnde Museum fick sin egen lokal uti Consistorii Academici fordna Sessionrum, dit äfwen Mynt-Kabinettet, som tillförene haft sin plats wid sidan af Bibliotheket, sedermera blifwit flyttadt. Detta Museum för Historiska Fornlemningar fick sin första tillwärfelse dertigenom, att dit aflemnades allt hwad från äldre tider, i synnerhet af den oddblige Archiatern och Historiarum Professorn Doct. Kilian Stobäus och hans allmänt kände och wördade

efterträdare, Rancelli-Mådet Doct. Sw. Lagerbring, fanns samlade, och på något sätt kunde hänföras till Historiens område, samt förut låg fringspride på Bibliotheket och Naturaliekammaren; men sitt betydligaste förråd fick det genom Herrar Professorernes Rezii och Sjöborgs friskostighet. Den förre tillföskänkte en betydlig samling af historiska Minnesmärken, i synnerhet Nordiska af flint och sten, som besanno sig uti hans kostbara Naturaliekabinett, af hwilket han och å sedermera gjort ett ädelmodigt offer åt Akademien och allmänna upplysningen, äfwen som han icke heller upphört att widare rikta detta Museum med hwad dit hörande han kunnat öfverkomma. Den senare tilllemnade allt hwad han på sin Historiska bana under fleråriga resor och forskningar samlat, samt upphörde icke att sedermera, så länge han här wistades, tillfänka alla de Antiquiteter han kunde träffa. Flere andre Wetenskapernes Wänner och Sökare hafwa äfwen med mer eller mindre betydliga gåfwor riktat detta Museum, bland hwilka med wälförtjent tacksamhet bör ihågkommas Pro-Cancelleren, Biskopen och Commendören Herr Doct. W. ilh. Fare, som nitiskt samlat, och friskostigt dit fördrat flera till Nordiska Antiquiteterna hörande stycken.

I. Efter sin bestämmelse innehåller detta Museum förnämligast sådana Antiquiteter, som i ett eller annat hänseende kunna hänföras till Nordiska Historien. De kunna indelas i tre klasser: 1) de som antingen verkeligen höra eller åtminstone kunna höra till äldre Historien a) af flinta och andra stenlag, såsom en mängd stora Thorswiggas och mindre wiggas, (omkring 60 st., dels hackade och dels slipade, till en del sällsamme); offerknifwar eller dolkar (omkring 40 st., större och mindre, den störste 13 tum lång och af egen i Prof. Sjöborgs Inledn. till kannedom af Sæden. Ant. Tab. 4. fig. 18); yxor, stridsklubbor och Thorshamrar, (omkring 20 st., större och mindre till en del högst röra och wäl arbetade); några hålmestlar, sägar eller filar, pilspetsar, slungstenar (eller må hända trisfor) m. m.; samt streligen en mängd flintskärswor, uppsam-

lade wid stränderna af Ringsjön, der troligen ett tillverkningsställe för flint-instrumenter varit, af hwilka dessa tyckas wara ofbuggna stycken eller misshandlade qwarlemningar. b) Af Koppar, försatt med någon annan metall, (seenn, se W. r. Akad. Handl. 18. 4. s. 26 f.), såsom ett helt swärd med låste, samt en mängd större och mindre stycken, hwaraf en del hört till klingan och en del till fästet, alla med ærugo nobilis; twenne *vasa futilia* (Hallenberg *quattuor Monumenta aenea &c.*) eller yxfärl (Sjöborg *Nomenclat. för Nord. Fornlemn.*), med (dit hörande??) lock och spiraktingar; twenne stora yxor med figurer och ritningar; några wiggas, samt en mängd smycken och prydnader af hwaras jehanda slag och skopnad, i synnerhet sådana som wanligen finnas i fruntimmers ättehögar. c) Af Jern, såsom hela och sönderbrutna swärd, större och mindre pil- eller lantspetsar, stycken af urnor, stycken af en ringebrynja, stridsyxor m. m. d) Af Lera, såsom urnor, af hwilka äne ganska stora och en mindre med hwaras jehanda figurer; desutom en mängd större och mindre stycken af Urnor, med deruti sunna ben och ossa, rökelser, glasperlor, (hwarifrån, om icke från Phoenicien?), flerahanda granlåter och prydnader. 2) De som höra till Medeltidens historia, a) religiösa, såsom radband, till en del dyrbara af heliotrop och jaspis, Reliquier, Crucifixor och Osculatorier, Rökelsetkar, Af-latsbref m. m.; b) gamla sigiller, dels sliwa stamparne, dels äströck; c) en stor mängd Runstafwar, äldre och nyare; d) drickeshorn, ett utan fötter och med Run-inskription, (Eld-nobäckshornet, se Pet. Mützell *Disfert. de Liria, Præs. Sv. Bring*), ett med fötter och Munk-inskription, ett utan fötter och med platt Dyff inskription, hwilket sista äfwen kan hafwa varit nyttejädt såsom blåsinstrument. Dessa äro alla af uropyror, som fordom funnits i Norden, och hwaraf Keletter i senare tider blifwit uppgräfde ur Stånka förkofarne. Men Museum äger desutom en, må hända till äldre tider hörande, stridsulur af en stor elefant's tand, fordom omgifwen af silwerringar, men som woro borttagne långt förrän den tillfänktes. 3) De som

höra till nyare historien, såsom Drakens kapp (se Väst. Hist. och Vest. Isn. 1 Del. s. 46); en Snapphaneknif och gewär; en stridsbyra med pistol, sunnen på Slaget vid Lützen; en tennisracket, på hvilken Gustaf Adolf föreställes midt uti och hans Generoler runde omkring, alla till håll; Dr. Christinas Dufarpung; konstarbeten af Magn. Stenbock m. m.

II. Utom de Nordiska finnes här en betydlig samling af andra länders och folkslags äldre och nyare minnesmärken, Ägyptiska, Indiska, Romerska, Chinesiska, Amerikanska, Polynesiska, Lappiska, Grönländska m. m., bland hvilka flera, i spennerhet af de tre förstnämnda, äro dyrbara och rara. Öfver en del af dem hafwa särskilda beskrifningar utkommit i Disputationer, till hvilka jag för förhæren skall här hänvisa.

Hvad Mynt-Kabinetet angår, som är wi da äldre, så torde jag frömbetes få äran derom lemna några allmänna underrättelser.

Sedan jag emottagit uppgiften öfver detta Museum, hafwa följande Vetenskapernas idkare och wänner riktat desamma med gästswor:

Herr Pro-Cancelleren, Biskoppen och Comendören Doer. W. Jare: En wacker och wäl slipad Thorswigge, jemte några mindre stenantiquiteter, funna i Skåne.

Herr Kammarherren, Baron C. Schwezin på Hjularöd: Ett horn, med en mängd figurer och ritningar, samt följande inskription:

Wol mich nâret unde de Minen
De ga hen bese sich unde Sinnen
Vindt he den nicht an sich de Sinnen
So kame he den unde narret mich unde de de Minnen.

Anno 1588. V. D. M. J. E. T. Claus Hellemstedt.

Herr Baron Otto Kamel på Hwidarp: Ett kopparswärd med hel klinga och såste, funnit wid Hwidarp.

Herr Professorn och Riddaren A. J. Ketzius: En språddig stridsbyra af gröfsten, med håll och fastet midt uti, högst esen och besynnerligt, sunnen i Orslöfs Socken i Westergötland.

Herr Öfver-Jägmästaren Cronacker på Ås-

keråberg: Ett drickeshorn med fötter och ringar af mesing, samt i östra kanten följande Dunkskription: *Ihesus Maria Son help os af alle nodh; me tibi virgo pia (sc. consecro.)*

Herr Rådman Sew. Lilljewalch i Lund: En dolk af jern, sunnen i en torfmoosa nära Lund.

Herr Postmästaren Sommelius i Lund: En elfbenskonna, som lär hafwa tillhört någon af familjen Snofski, hwars namn står omkring densamma.

Herr Akad. Adj. Swen Nilsson: En pistol, som skall hafwa tillhört den i Norrtje och Gulbrandsdalen år 1612 stupade Skotske Öfversten G. Sinclair (se Hallenb. Gust. Ud. Hist. 2 Del. s. 467), jemte en pil af jern, sunnen i Gulbrandsdalen, en wigge och en knif af stinta, sunnen i Skåne.

Herr Akad. Adj. Zetterstedt: En tenntastrik, som, jemte 69 dylika och många andra saker, blef sunnen på Wadstena flott, wid en reparasjon år 1815, och tillhört Swenska Enkedrott. Hedwig Eleonora, som hade nämnde flott någon tid i förlåning. På östra sidan står: *HERS*, och på undra: *Wadstena 1670. N. 71.*

Herr Constructions Lieutenanten C. D. Petersson: Ett stycke tråd af Örlogsskeppet Göthas köl, det första frigskepp som byggdes wid Carlskrona af det eke, som wårte på Troß. Härmed följde äfwen skeppets beskrifning och historia.

Stureligen får jag anhålla, att de, som äga eller kunna öfverkomma dylika Antiquiteter, behagade insända dem till mig, jemte uppgift af stället der de funnits, med alla till syndet hörande omständigheter, så widt de äro kände, eller af de personer, i hwilkas ägo antiquiteterne förut wärit, samt af de traditioner, som dermed kunna wara förenade, m. m. Fordras betalning, skall den erhållas fullt ut, och för rarare pjäser, något deröfver; men om ingen betalning fordras, skall gifwarens namn jemte gästswan blifwa infördt icke blott uti den öfver Museum upprättade Catalog, utan äfwen i Lunds Wecto-blad. Tillika får jag anhålla, att Wörd. Presterskapet behagade uppmuntra sina Åhörare att un-

der nämnde villkor hie afsema hvad de kunna äga eller framdeles finna af mynt och antiquiteter, på det sådant icke må förstöras, eller, som är det samma, falla i händerna på Guldsmeder, hvilka defusioni wäntigen betala sådana saker wisda under wårdet. Nog många pjäser af ädlare metall, hvilka aldrig mer kunna återfinnas, hafwa redan af dem blifwit uppsmälte; och jag wägar hoppas, att hwarje BerensFäpernas wån skall göra sig en ära deraf, om han för framtiden kan förekomma dylika okunnigheters och snålhetens tillgrepp. Författningarne äro i detta fall tydlige; men hvad förnä wäl de utan den upplysare medborgareklafens gemensamma bemsdande för den goda saken?

U. O. Lindfors,
Profesor i Historien wid Kongl. Carol. Akad.

Lund:

- Ugifne Disputationer: Wårterminen 1817,
Under Litter. Professorn och Bibliothecarien
Mag. A. Lidbeck's Präsidium:
Framställning af Wolfs, Baumgartens,
Mendelsöhns och Suzers, Kants, Schillers och
Schellings läror om det Eldna. Del. 1. 3. 7 och
3:4:dele ark. Resp. W. Kjerrulf, N. Lovén
och A. Tidner.
Under Jur. & Mor. Professorn Mag. F. Ceder-
schöld:
De Donatione Pars I. III. 4 och 3:4:dele
a. Resp. J. P. Hörbeck, L. G. Wimmerstedt &
P. Colliander.
Under Mathem. Professorn Mag. C. E. Kjellin:
Principia Calculi Differentialis ex Theo-
ria Functionum derivata. Pars I. 2 a. Resp.
J. Ekstrand.
Under Græc. L. Prof. Mag. C. F. Tegnér:
Sapphus Vita & Carmina. 2 och 3:4:dele
a. Resp. C. G. Retzius.
Monumenta Græcorum ex Anthologia.
Græce & Suetice. 2 a. Resp. H. Reuterdahl.
Under Hist. Nat. Professorn Mag. C. F. Fallén:
Syrphici Sueciæ. Pars I-IV. 6 a. Resp.
S. Carlstedt, J. Lindberg, W. Bergquist, & L.
W. Berggren.

- Stratiomydæ Sueciæ. 2. a. Resp. O. N.
Olander.
Tabanii & Xylophagei Sueciæ. 1 och
3:4:dele a. Resp. G. Wahlberg.
Scenopinii et Conopiaræ Sueciæ. 1 och
3:4:dele a. Resp. N. W. Krok.
Dispositio Dipteroꝝ Synoptica. 1 och
ett halft ark Resp. M. Ståhl.
Under Bot. Professorn Mag. E. Agardh:
Aphorismi Botanici. Pars I-IV. 4 ark
8:o. Resp. S. Forsander, P. Ahlqvist, C. E.
Hallström och J. Bruzelius.
Under Astron. Professorn Mag. J. Bragh:
Tentamen Physico-Mathematicum. 1 a.
Resp. E. J. Danielson Hill.
De Formulis Refractionis Astronomicæ.
2 och 1:4:dele ark. Resp. J. F. Bergman.
Under Hist. Professorn Mag. U. O. Lindfors:
Analekta Historiæ Academicæ Lundensis.
P. XIV. 2 o. 1:4:dele a. Resp. H. P. Björkman.
Analekta Historiæ Academicæ Lundensis.
Pars Posterior, Sect. I. 1 och 3:4:dele a. Resp.
J. Norlin.
Commentarius de Expeditione Hannibalis
in Italiam. 1 och 3:4:dele a. J. Faxé.
De Posteris Japheti. Pars I. 1 och ett
halft ark. Resp. S. Olander.
Under Juris Adjuncten C. S. Bring:
Codex Juris Vestrogothici, P. XVI. &
XVII. 2 och 3:4:dele a. B. J. Hervan
& J. A. Liborius.
Under Mag. Docens C. M. Fries:
Novitiæ Floræ Sueciæ. Pars III & IV.
2 och 3:4:dele a. Resp. D. Tholander &
A. Alexandersson.
Symbolæ Gasteromycum ad illustrandam
Floram Suecanam, Fasc. I & II. 2 och ett
halft a. Resp. J. Nordholm & J. Lindgren.
Flora Hallandica; Part. Pr. Sect. I-IV. 5 a.
Resp. S. P. Broberg, E. M. Raizti, H.
J. Falkman & C. G. Arfwidsson.
Under Mag. H. P. Olander:
Commentariolus in Caput LII Libri III.
Ciceronis de Oratore. 3 och 3:4:dele a. Resp.
N. Kabe.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 10.

Söndagen den 3 Mars

1817.

R e c e n s i o n :

Beskrif till en ny Svensk Statistisk Journal, af det Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid. 2:dra Häft. 63 sid. 3:dje Häft. 72 sid. 4:de Häft. 75 sid. Sthm, Cederborg & Comp. 1816, 8:o.

(Fortsättn. från N:o 4.)

När sedermåra waru-priser, nåringar och allmänna rörelsen hade, som man säger, satt sig efter penningefördökningen, uppstod en conjunktur, som dels förminskade rörelse-capitaler, dels afledde detsamma ifrån modernåringarna. Förlusten af Finland affölls från rörelse-capitaler hela den del af penningestocken, som der befann sig, och qwarstannade der. Finnska handeln fortfor, såsom förut, och förde ungefärligen 1 million Rdlr i Bankofedlar årligen ur Riket, utan att, såsom förut, återgifwa största delen i Kronullagor, Tullungålder, Banko- och Disfont-winst, m. m.; Fåltåget i Norrige förde någon del af rörelse-capitaler dit, hwarifrån man torde kunna antaga att den icke återkommit, såvida

wåra Bankofedlar der äga företårde, framför Norsks Pappersmyntet; en omäktlig import samt condemnations-auktionerne å Utländska waror afledde en stor del af rörelse-capitaler från modernåringarna, till handeln; miswarter tillkommo: Och på sådant sätt uppstod, för modernåringarna en verklig penningebrist, hwilken åter åstadkom rubbning i Crediten man och man emellan; och genom forfarande af detta tillstånd har den allmänna förlagenhet inträffat, hwar i nåringarna och allmänna rörelsen sig nu befinna. Jernexporten, och hwarwa fördökningen i myntets fall, d. w. s. fördökningen i Agio, har hwälst rörelse-capitaler åt Jernbruksnåringen; och derigenom afhjelpat penningebristen i Bergslagera; men för Jordbruket fortfor den i allt större och större grad. När denna conjunktur började, hade man otwifvelaktigt bordt, genom fördökning i utlåningar, gifwa åt Nåringarna och rörelsen en ersättning för den förlust som, genom en del af myntets öfvergång till Finland och Norrige, hade ägt rum; och man hade otwifvelaktigt bordt, till återhåll i handelsföretagen, minska utlåningarna till föp-

männen, för att dermed öka undsättningen åt Jordbrukaren. Det förra var omöjligt, emedan Stränderna hade, wid 1809 års Riksdag fixerat beloppet af disponiernas rätt att assignera på Banken till ett maximum, som, då förslagenheten uppstod, redan war utlånt; och wid denna beskaffenhet war det andra, om det också blifwit iakttaget, icke ensamt tillräckligt. Man wille, wid 1815 års Riksdag, afhjälpa den penningebrist, hwar öfwer Jordbrukaren beklagade sig; och man erodde sig kunna göra det utan att åt rörelse-capitalen gifwa ersättning, hwarken för hwad det redan förlorat eller för hwad det vidare skulle, genom finsta handelen förlora; hwilken senare ännu oundwärliga förlust man syntes hafwa alldeles glömt, då man, till tröst för näringarna, i Riksdagsbeslutet intog en förklaring, som syntes lofwa att rörelsecapitalen skulle, utan förminskning, förblifwa hwad det war. Den korta tid, som framflutit sedan Riksdagen, har likwäl gifwit erfarenhet derom, att de medel man walde till afhjelpande af näringarnas förlagenhet, ingalunda warit tillräckliga. — Alle detta hörer likwäl icke till Länningssystemets natur; och Förf. har således hafte orätt uti att derföre klandra systemet.

Lika orätt har han, då han säger „att de nya bankolänen öka rörelsecapitalen.“ Den wiset ligger i sjelfwa Riksdagsbeslutet, som upplöser, att dessa lån bestridas med en del af den årligen ingående bewillningen, d. w. s. att hwad banken med ena handen, utur rörelsecapitalen upptager, utlånar hon med den andra.

Fullkomligen rätt har Förf. deremot i de anmärkingar han i öfrigt gör angående wis, sa stora och märkwärdiga obilligheter, som äro sålja både bankolänen, odlingsslänen och disponibillslänen. Ut i en tid, då penningerdanta

uppstigit till 12 a 18 procent, så lån för 4 är en betydlig årlig fördel; och då andra utvägar wisserligen gifwas, att försäkra sig om pantens säkerhet, än den att owillkorligen fordra första inteckningen; så synes det likwäl obilligt, att såmedelst inskränka fördelen blott till den jord, som är ointecknad, och såjaktligen innehafwes af Personer, hwilka icke äro de mest behöfwande. N:o. har hört omtalas att banken icke heller får antaga transport af redan ragne första inteckningar, utan owillkorligen fordrar icke allenast, att somma inteckning skall först hos långsivaren inlösas och derefter öddas, utan äfwen att antingen alla senare inteckningar skola också öddas, eller deras innehafware gifwa bifall åt lånens öfverflytning, ifrån den enskilde fordringsägare till banken; och en större obillighet kan näppeligen uppstå. När innehafwaren af första inteckningen försät sig med fullständiga säkerhetshandlingar, och banken alltså, wid inträdet i dess rätt, äger all den säkerhet, som kan fordras, hwarföre får då icke banken, mot betalning af pantägaren för omsättningskostnaderna, genast tilllösa sig inteckningen, och sedan låta wid Tinget omsätta den på sig? Eller hwad angår wäl en sådan transaction de öfrige inteckningshafwarnes rätt? Ut, utan giltiga skäl, utefluta, ifrån deltagandet i en allmän fördel, den mest behöfwande delen af jordägarna, är wisserligen obilligt; och när man efterfinnar att den årliga utlåningssummans belopp är fixerat, så att skändernes större antal icke werkar till större utlåning, så har man swårt att förklara sig någon enda orsak till ett sådant utflytande. De särskilda swårigheter, som äro sådana de wid willkoren för odlingsslänen äro, till en del, så besynnerliga, och emot dem har en så allmän klagan uppstått, att man torde kunna

na wänta sig, det de, wid nästa Nilsdag, nedbringas till wanlig säkerhetsomsorg. Obilligheten af den höga diskontråntan, des oförenlighet med näringarnas trefnad och förkofran, samt des stadliga werkan till stegring i alla warupriser, är för evident för att icke medgifwas af hwar man, som will tänka sig in i ämnet; men den blir förwärande, när man, med bifall är hwar Förf. anmärker om diskonternas uppstulande egenkap, estersinnar des följder i stort, och derwid uppträder att procenterets ändamål, den förmente bankowinsten, är, i werklighet — platt ingen. Diskontråntan, erlagd förfottsvis hwarje halvår, utgör mera än 7 procent; men, då man undantager ett eller annat handelsföretag, finnes ingen näring, som, jemte bergningen åt sin idkare, ger 7 pr. afkastning. För näringarna kunna så dyra lån följakteligen aldrig blifwa annat, än en nödhjelp, efter ordets hårdaste bemärkelse, lika med annat procenteri. All förlagsränta måste naturligtwis inbegripas inom warupriset; och att, på en gång, antaga hög förlagsränta, och lika fullt klaga öfwer höga warupriser, råder brist i sammanhängande begrepp. Första steget att uppmuntra näringarna, befördra produktionen, och framkomma till den råflan, som ger låga warupriser, har också, i alla Länder, varit att nedsätta penningerråntan; och om wi wilja ändamålet, höra wi wäl också wilja medlet; äminstone till så stor del, som blott rörer Statens egna kapitaler, derå all procenteriwinst utgör national-förlust, så snart den werkar ofördelaktigt på näringarna. Afstigten med denna höga ränta kan icke wara annan än att rikta banken, som råntan tillhör; men då man besinnar det sammanhang, hwari diskontråntans står med det hela af rörelsecapitalens nödwändiga tillräcklighet, så finner man

att den winst, som detta procenteri ger, aldrig kan blifwa annat, än en bokförings glädje för ögat; ty lystas, eller indrifwas kan den aldrig. Penningen äger icke mera, än hwarje annat bödt ting, någon propogationsförmåga; och det är då klart, att när den låntagande allmänheten, genom 7 proc. ränta, efter 11 år, inbetalt, i råntan hwarje Bankosjedel den i lån bekommit; men lifafullt är skyldig hela capitalet, så skalle ju detta tagas i det öfriga af rörelsecapitaler. Nu är likwäl detta ärer så inifrånkt, att det just är, för att befördra des tillräcklighet, som diskonternas primitiva capital alltid måste qwarblifwa utlånt i allmänna rörelsen; och när diskonterna alltså icke, utan att förorsaka en wadlig brytning för näringarna, i ny penningebrist, får indraga ens deras primitiva capital; huru omöjligt wore det då, att indraga någon styfwer derutöfwer? Och hwad är wäl då winsten i werklighet, i penningar? Ingen. När diskonterna utlemnade och i rörelsen qwarhållit 7 millioner, så äga de, efter 11 år, 14. mill. att fordra, samt efter 22 år 28 millioner, och efter 33 år, 56 millioner att fordra; men i rörelsen finnes likwäl icke mera, än de primitiva 7 millionerne; och all det öfriga, procenteriwinsten öfwerstigande hela rörelsecapitaler, blir ju blott en chimerisk bokföringsfordran; då betalningen aldrig får utfordras, såsom hwartill penningar icke ens finnas, och diskonterna icke så tillegna sig hwarken fasta egendomar, eller löddre-persedlar. Af samma beskaffenhet, ehuru mindre tryckande, är de årliga inbetalningarna för bankolånen, 4 pr:s ränta och 2 pr. afbetalning på capitalet; och Förf:s framställningar, angående sagan af detta tillstånd, hwartill detta procenteriwäsende synes föra, sakna alltså icke grundade anledningar. Dessa fel, så wäl som det wingleri,

Hwärtill diskonterna föranledt, äga likväl en- samt deras orsaker i våra låningsanstalters organisation och våra finansprinciper.

Då Staten welat råcka åt näringarna en hjälpsam hand (och allmänna låningsanstalter äro ju endast till för näringarna) — så hade Staten icke bordt beräkna annan winst, än den, som låg i näringarnas större förkofran, till större produktion och lägre waruprifer; en förkofran, som, i det den gaf mera lif åt all industri, beredde en större sysselsättning åt arbetande klassen, och derigenom tillfåle för större folkökning; samt såfakteligen också snart erhödd åt Staten en säker försökning i dess inträder. Staten hade då bordt i det som angick dispositionen af en sådan hjälp, tillåta näringarna att wara sina egne förmyndare, men icke ställa jordbrukarens behof af lån i beroende af Köpmannens gunst, eller samtelige näringsidkarnes i beroende af Ämbetsmannens: och med borttagande derjemte af alla skadliga band på näringsfriheten, hade alle det öfriga, som man säger, gjort sig sjelf. — Om Res. wore dömd till det öde, (ty frivilligt skulle han aldrig åtaga sig det) att förestå finans-ärenderna, d. w. s. att ingå i det tillstånd, om hwilket den bekante Laws efterträdare i ministeren, den dygdige och fullrike Orri., sade, sedan han ett halst år warit sysselsatt att bringa i ordning hwad öfwerdriften i Laws system hade förderfwat, och han således måst göra sig obehaglig för många get enskilt intresse: "Sur cent personnes que je vois par jour, cinquante me prennent pour un sot, et cinquante pour un homme intéressé;" så skulle hwad våra allmänna låningsanstalter anginge, hans första förslag till Konung och Ständer blifwa, att först återtaga Canaldiskontens privilegier, emot årligt orläggande till Canalbolaget af den winst,

som wid sista Riksdagen uppgafs wara dess åreliga behållning, och sedermera sänderbryta samtelige våra allmänna låningsanstalter; att tillåta hwarje Provinns att, inom sig upprätta en lånings- och diskontanstalt, der inga andra, än Provinnsens egne jordägare eller jordbrukare singe upptaga lån; att t. ex. af de 7 millioner, som banken förflyttat diskonterna, fyra anslagos till fördelning emellan samtelige sådana provinnskafor, i mån af deras olika sådesproduktion och jordbrukande folkmängd; widare till samma kafor affå och öfwerlemnna alla bankens uti landegendomar intecknade fordringar, hwardera till kafan i den provinns, der egendomen wore belägen; Att för alla dessa medel skulle provinserna erlägga till banken 2 procent, med skyldighet att ej taga mera, än 3 procent af låntagarne; och rättighet att sjelfwe, hwar provinns inom sig, tillåta kassa-ämbetsmän, samt för dem upprätta instruktioner, hwilka dock borde undersättas Regeringens pröfning och fastställelse, och af hwilka 1 S. skulle blifwa, att i år af god förörd, infordra flera inbetalningar, för att i misshwertår kunna biträda med flera och större utlåningar; i provinnskaforna ägde alltså de af städernas innewånare, som ägde stadsjord, att deltaga; men till alla andra Stadsman-nardresser, Fabriker, Manufakturier, Minus-handeln och handwerklerierna, affåds manufakturdiskonten, förskad med en half million Ridle W:co, samt med alla bankens intecknade fordringar i Stadsegendomar; denna städernas gemensamma tillgång fördelades i 3:ne kafor, af hwilka en fördelades i Stockholm, en i Götteborg och en i Malms, efter hwarje trakts folkmängd och produktion; till Fern-Contoivet öfwerlemnades en half million, jemte alla bankens i Bruksegendomar intecknade fordringar; hwarstundan Brukspatronerne bi-

behöllos wid deras förra rätt att i banken belåna deras jern; och till Mikels Großhandels- och Sjöfarts Societeter öfverlätos de öfriga 2 millionerna. Alla dessa kassor erlade till banken, och uppbure af Lantagarne sådan ränta, som här ofwan är för Provinskassorna föreslagen; om hvarje Kassa Direktions Ledamöter ansvarade, alla för en och en för alla, för dispositionen af medlen och säkerheten derwid till hvilken ända bankens ombud ägde att i de årliga revisionerna deltaga. De fastighetslån, som banken lemnat, borde icke så, å Kassornas sida uppågas, men borde befrias från afbetalning eller högre än 3 procent ränta; och de vidare fastighetslån, som Ständerna tillåtit, eller kunde tillåta, borde, uppå Provinskassornas anmälan, och genom dem utlemnas, Kassorna derefter, på förenämde villkor, beräkna. — Den ena Procenten, som Kassorna tillföll, borde aflåna deras embetsmän och ersätta möjliga förluster, samt utgöra Kassans besparing till disposition af Intressenterne; och de 2 procent, som erlades till banken, borde användas till de underhåll och kostnad samt öfverflottet till främmande räkningar i våra norra provinser, till ränta och betalning för Byggnads- och odlingshjälp, samt inköp af kreatur och utsäde, för hvar och en som företog sig att der anlägga Nybyggen, samt till förlag för låg ränta, åt de, som wille i Stockholm bygga nya hus. — Wingerlerierna skulle nog af näringsarnas egna deputerade utehållas; och då Kassorna icke själfrwunge taga mera än 3 procent samt följaktligen ej gifwa mera än 2, så skulle trostigen Capitalisterna hellre taga 5 a 6 af lånsförländer, som, ehuru wederbärfige, icke tillhörd näringsarna. — Banken blef, på sådant sätt, icke rik; men återblef hwad den, i sin början, war ämnad att blifwa, en hjälp för

Staten, icke en kräfta på Nationen, icke, genom Diskonterna, ett nät för det individuella beroendet, betänkligt i flere afseender, än här bde framställas.

Men, begifwom Öf tillbaka till vår Författare. — Från diskonterna öfvergår han till ett ämne af allmänare och större omfattning. Han företar sig „hela Finans- och Penningeläran som anses för så inwecklad och konstig, men likwäl är så enkel och mathematisk;“ och han reducerar den till 3:ne grundreglor, 1) „infränkt utgifterna efter inkomsterna, d. w. s. rätta munnen efter matsäcken; 2) förenkla Besparnings- och Uppbördsmetoden, samt förminska penningbehöfvet, så försvinner penningebristen; och 3) Fastställ och bestäm ett wist och stadgadt rörelse-capital af verkligt eller imaginairt mynt, som hwarken får ökas eller minskas, så behåller det alltid sitt jemna myntwärde, och är likgiltigt om det är stort, eller litet. — De 2:ne första af dessa regler innefatta således Förf:s finanslära; och den 3:de hans penningelära. — Förmodligen af den anledning, att Förf. sjelf icke misstänkt någon otillräcklighet i de 2:ne första reglorna, för att utgöra „finansläran“ har han, i stället för att gifwa en utveckling af deras användbarhet till finanslärans alla delar, och alla högre äfgifter, ändrat sig med att illustrera deras sanning med exemplet af en ung possessionat, som genom misshushållning och illa beräkna jordbruksföretag, ruinerade sig. — Man kan ej neka, att de båda första så kallade reglorna äga i hög grad denna egenhet af öfvermåfande naivitet, som förefaller så öfvertygande för hela den mängd af läsare, hvilken, icke anande någon flärd, öfverhoppas undersökningen, och ger sitt bifall, innan den ännu förmärkt fastningen från ämnet, eller det festas i ars

gumenter. Undersök om likväl deras hast. Rådet att ställa munnen efter matsäcken, huru hjertans riktigt är det icke för den, som har matsäck; men deremot huru oundvändbart är det icke i frågan om, att skaffa sig matsäck? Rådet, att förminska penningbehöfvet, huru hjertans riktigt är det icke, i förhållande till alla de behof, som kunna förminskas; men huru oundvändbart är det icke i frågan om sådana, som icke kunna minskas? Finansläran, som Förf. företog sig, och lofwade att, från inwecklingen, matematiskt uteda, omfattar likväl kunskapen och omsorgen att framkomma till dessa stora ändamål, att (för att nyttja författarens retorik) skaffa Staten matsäck, derigenom, att näringarna förskaffas lif och rörelse; men dessa lärans ändamål, äro ju, i Förf:s båda regler förutsatta, såsom redan wundna, såsom redan så orubbeligen inne, att de icke ens kunna förloras? Förf. har ju då, i stället för att gifwa Läran, öfverhoppat den; och blott gifwit råd för det tillstånd, som först widtager, när Läran fört öf till sitt ändamål? — Med en smula redighet i tankan, och med någon handfasthet att hålla Förf. qwar wid sitt ämne, så, hwad har han wäl sagt, i dessa båda stora regler, annat, än små platta sreffheter? Hans finanslära war alltså ingen finanslära. Begifwom öf då till hans penningelära, för att tillse om den är bättre. Om penningens natur och egenheter ger Förf. en fullständig affhandling, deraf resultatet är, att penningen bör anses för „ett ens metaphysicum men ingen res eller materia; att det är likgiltigt af hwad materia penningen består; att erfarenheten wisat, det pappersmyntet gör samma gagn, som metallerna; och det utan att för pappersmyntet någon fond finnes i banken deponerad; att för papperets godhet, såsom mynt, är det

abstrakta begrepp nog, som åtföljer regeringens stämpel, Ständers garantie och Konungens sanction, och som hvilat i imaginationen; d. w. med ett ord, säga, att pappersmyntet, för att, i warubytet, gälla såsom warurepresentant, är sig sjelf nog, och behöfwer icke tillika representera hwarken „metaller eller någon annan wexlingswara.“ Samt äntligen, att „det är myntets mängd, som afgör waruwärdet, hwaraf också skall följa, att blott rörelse-capitaliet alltid är lika, så äro warupriserna alltid lika.“ — I all den ytterlighet af abstraktion och pappersbegrepp; i hela det imoginationsspel, som innefattas i denna Förf:s penningelära, kan Dec. ingalunda ingå. Alla materiella begrepp förutsätta en materia; och allt förtroende förutsätter något att förtro sig till. När till allmänna warubytet, till wexlingen i warutingen, ett mynt, en wexlingswara skulle antagas, fordrades dertill en wara, af så gifroit värde i eget förhållande till alla andra waror, att den, äfwen i deras förhållande till hwarandra inbördes, kunde tjena till mellankommande representatif; och dertill antogs metallerna. När, derefter, denna wexlingswara, detta warurepresentatif, icke mera alltid kunde nyttjas såsom dels för öwigt, dels otillräckligt, påfann man, att ät sjelfwa wexlingswaran, representativet, gifwa ett eget och särskilt representatif, och pappersmyntet antogs. Om denna egenhet wittnar sjelfwa den, på hwarje myntedel tryckta mening. Ifrån denna egenhet, som icke är imaginair, utan är så verklig, som hwarje egenhet af revers, lånar pappersmyntet sin rätt till allmänna förtroendet, hwilket åter icke är en följd af Regeringens besallning, såsom icke verkande i fria warubytet, utan är en följd af Statens förbindelse, och förlikandet till den. Af detta förtroende till pappersmyntet,

såsom metallrepresentatif, äger det sin hela förmåga att också gälla för warurepresentatif; och när således den senare egenkapen uppkommer från den förra, så följer också, att der den förra icke existerar, der kan icke heller den senare existera; d. w. s. att ett pappersmynt, som icke löswade eller representerade hwarken metall, eller någon annan generel werlingswara, skulle aldrig komma att gälla för något, hwilken stämpel det också bär; emedan förtroendet aldrig skulle sätta sig wid abstrakta begrepp, grundade i blott imagination. När åter werlingswaran och måttet deraf, i myntsedeln bestämmes, så kan, på så: Görf. åberopar, äfwen utan att någon fond är för myntsedeln deponerad, han gälla såsom mynt; men förtroendet, som gör den gällande, hwilket då wid öfvertygelsen att en sådan fond i framtiden anskaffas, neml. en fond af den werlingswara, som är i myntsedeln löswad; hwaremot, om ingen sådan deti wore förfärdig, förtroendet utblef. — Grundregeln i Görfs penningelära war alltså, till sin hufwudsakligaste del, sjelf en abstraktion, och, såsom hwilande på ingen verklighet, falsk. — Alla senare författare i penningeläran göra stillnad emellan Billets de Banque och Billets de confiance; men förutsätta alltid, äfwen i frågan om de senare, en verklighet till sådant remål för förtroendet; och Dec. tar sig den friheten, att hänwisa Görf. till den widsträcktare upplysning i denna del, som står att insätta i Say's Bok om finans- och statsökonomi, hwilken lärer snart i öfversättning utkomma. Då Dec. wisat att allt pappersmynt måste wara staldt på en wis werlingswara, hwars representant det är, så är likwäl hans mening, ingalunda att denna werlingswara owilkorligen måste bestå i metall. Han är af hel annan tanke. I det stora yttre

handelsförhållander nationerna emellan, äro mestallerna antagna till mynt (werlingswara) och alla werlar måste alltså wara staldt på dem; men för hwarje nations inre rörelse inom sig, står det naturligtwis Nationen fritt att wälja, ja, efter som klokast är. K. Carl XI, denna odddlige Regent, hwars stora förstånd war så fullkomligen wuxet såderneslandets behof, insåg alldeles den sanning, att om man will wara försäkrad att alltid äga en tillräcklig fond af den wara man antager till inhemskt mynt, så bär man der till icke wälja en utländsk, af lika begärlighet hos alla Nationer, och som man dertill måste förlora, hwar gång man, i handeln med dem, är i underwigt; och han grundade Swenska Banken på koppar, såsom Swensk produkt, den tiden tillräckligt swarande emot myntbehofwet. Det år 40 år sedan war bank öfwerflyttades till silfwerfond; men utaf dem hafwa wi dock endast i 14 år haft silfwer i rörelsen. Erfarenheten tycket således icke undersöbjä den swaghet för silfwermaterien, som nu likwäl yttarat sig i så många finansierers tal och skrifter. Wi äga inom oss en annan wara, mera säker att, i tillgången, påräkna, samt icke saknande ett wisst gifwet förhållande till alla andra waror, och således icke heller egenkapen af generel werlingswara. Det är Någen. Dess antagande till bankofond, d. w. s. till regulator för warit pappersmynt, är föreslaget af 2:ne patriotiske tänkande män, Friherrarne Edelcrantz och Stilsverhjem; och till äfwen tyrs behöfwer denna tanke blott någon tid att mogna, för att winna det stora öfseende den förtjenar. Ut tillgången på silfwer måste i Europa öfse, och slutligen blifwa så ringa, att denna metall swåriligen någorstädes kan bibehållas till mynt; det anar hwar och en, som efterfinnar, att Europas egen silfwerpro-

duktion är, obetydlig; att den ärliga försörjningen till Ostindien är densamma som förr, men att ersättningen från Amerika varit de senare åren nästan ingen, och torde santhanda snart alldeles upphöra. De ädla metallernas öde har hitintills varit, att i Amerika uppgräfwes ur jorden, för att, efter ett besök i Europa, öfvergå till Asien, att öka dess skattkamarar, och, till stor del, af dess slafwiske Inwånare, i jorden åter nedgräfwes. Asien tar icke annan betalning för sina produkter än metaller; och det är sannolikt, att i den mån Norra Amerika uppträder i egenkap af handlande Nation, samt Södra Amerika följer dess exempel till frihet och upplysning, skola metallerna gå direkte från Amerika till Asien, hwars produkter wi då skola emottaga af Amerikanaren, som åter med hwarje dag blir i mindre behof af wära. Bedröflig, men mer än sannolik är den förstållningen, att de tidevarf skynsamst stunda, uti hwilka Europa, till följe af omwärlingens ewiga Lag, skoll till Amerika betala äfwen alla de län, som hon, i foruäldren, erhöil af Asien och Afrika, och sjelf derefter blifwa hwad dessa nu äro.

Det råd, som Först. i andra regeln ger att förändra Beskattningewerket, och det uttrände hon derefter lemna, att alla skatter böra i produkter, icke i penningar erläggas, innesfattar ganska wigtiga och patriotiska sanningar. Wärdre Fäderneslandets stora intresse icke återhållas af små enskilda, och för att öfwerwinna alla de swårigheter och hinder, som blifwit framstälde, såsom liggande i vägen, skulle icke mera behöfwas än wiljan. Efter den upplysning Hr Schoerbing gifwit oss, om antalet af de hemman, som redan undergått refning, hafwa wi rådt att tro, det blott minsta delen återstå

att refwa; och i alla fall är öwberfägligt, att ju för och med ju mera allwar man ingår i förändringsöfretaget ju förr upphinnes ändamålet.

Finans- och penningelåran, betraktade så som wettenskaper, winna icke på, att så sig tillagd någon regel, som icke är, hwarken öswilforligen sann, eller ens öswilforligen öns wändbar. Det är icke somt att waruwärdet öswilforligen beror, eller afgöres af penningemängden; utan det beror, till största delen, af warornas egen mängd. Efter misshweter, då litee såd finnes i landet, stiger såden i pris, och i goda år faller den; och på samma sätt blifwa alla de waror byra, till hwilka flere köpare än säljare finnas. Det är förjaktligen icke heller sann, att ett lika rörelse-capital wore medlet att alltid äga lika warurpriser. För att icke änyo upprepa hwad Rec. här uttrat sig angående nödwändigheten att, i särskilda fall, öka rörelsecapitalen; will Rec. blott erindra att enligt Först. uppgift, war Riksgåldsbedlarnas tillkomst en fördubbling af rörelsecapitalen; och dock wärsordae Först. i 1 h. sid. 49 den sanning, att „det war först efter Riksgåldsbedlarnas tillkomst i rörelsen, som man började med allwara att odla och bygga;“ hwilket dock synes wittna om en wäl nytta af rörelsecapitalens förökning. I öfrigt wille Rec. fråga Först.: huru han wessat att Ständerna skolat bete sig åren 1789 och 1809, då de blott ägde walet emellan att lemna Fäderneslandet till erdrifning åt Sien den, eller öck, att öka rörelsecapitalen, för att besfrida förswaret och winna freden? huru öswilforligen anwändbar är då den regeln, att ölbrig hwarken öka eller minska rörelsecapitalen.

(Forts. följer.)

Att till se: Sid. 67 r. 2 ff v: som inbilla sig att uppöftringelåran; lå s: som inb. 1. att i uppl.

Bihang

till

Swenskt Litteratur-Tidning

N:o 10.

October

187.

Upsala:

Catalogus Prælectionum in Academia Regia Upsalensi Publice & Privatim a Die I Octobris MDCCCXVII ad Idem Tempus Anni Sequentis Instituendarum, har wid innevarande Höftermins bödjan, på 2 ark i folio, af trycket utkommit, hwaras ett utdrag här meddelas:

Profesorer i Theologiska Faculteten:

Job. Winbom, Theol. Doctor, Primar. Theol. Professor och Domprost, Ledamot af R. Nordstj. Orden, håller Theologico-Ergeticiska föreläsningar öfwer Davids Psalmer Måndagar och Tisdagar; öfwer Pauli Epistlar Thorisdagar och Fredagar kl. 8. f. m.

Sam. Odman, Theol. Doctor, Theol. Pastoral. Professor, Ledamot af R. Nordstj. Orden: Director Seminarii.

And. Gultén, Theol. Doctor och Professor: Theologia Dogmatica och Moralis kl. 10.

Swen Lundblad, Theol. Licentiat, Theol. Professor Kelsenianus: Prænotiones Theologicae Måndagar och Tisdagar, Kyrkohistorien Thorisdagar och Fredagar kl. 12.

Job. Thorsander, Theol. Licentiat, Extraord. Theol. Professor: håller Historico-Apologociska föreläsningar öfwer Lutherska Församlingens Symboliska Böcker Onsdagar och Lörd. kl. 9.

Juridiska Faculteten:

Job. Dan. Drifvel, Phil. och Juris Ur.

Doctor Juris Patr. & Rom. Professor: förtä-
llar Höftermin sina föreläsningar öfwer Roms
rednings-Dalmen. Wärtermin Jurisprudentia Ci-
villis kl. 11.

Lars Georg Rabenius, Phil. och Juris
Ur. Doctor, Jur. Ordon. & Commerc. Pro-
fessor: Höftermin National-Ekonomi, Wärter-
min allmän Ekonomi, kl. 12.

Medicinska Faculteten:

Carl. Pet. Thunberg, Med. Doctor, Med.
och Bot. Professor, Commendé af R. Wasas
Orden: Höftermin Botaniken i Akademien
Botaniska Trädgård och Wärterminen Durens
historia, ekonomi och nyta kl. 10.

Pebr von Afzelius, Med. Doctor, Phil.
och Chir. Mag., Architect, S. R. S. Keons
Prinsens förste LifMedicus, Med. Theor. &
Pract. Professor, Riddare af R. Nordstj. Or-
den, förfättar sina föreläsningar öfwer Men-
skokroppens sjukdomar, deras kännetecken och be-
remedel, kl. 12. Besöker de sjuka å Akademien
Nosocomium hwarje morgon kl. 9, då Medicinå
Studiosi, som öfwa sig i Praxis Clinica, äro
närvarande.

Jac. Åkerman, Med. Doctor, Chir. Mag.,
Anatom. & Chir. Professor: Anatomien och
Physiologten, på Theatr. Anatom. kl. 11.

Adam Afzelius, Phil. och Med. Doctor,
Extraord. Professor: förfättar sina föreläsningar
öfwer Materia Medica Generalis kl. 4 e m.
Höftermin visar han enskilde Medicamenta Sim-

cia, och Vårtermiinen Materia Medica Botanica.

Philosophiska Faculteten:

Joh. Afzelius, Chem. Professor, Riddare af R. Wasa Orden: Chemiens Theori, kl. 3 e. m. och Praxis Onsdagar och Fredagar på Laboratorium.

Pebr. Fab. Aurivillius, Akademiens Bibliothecarius, Litt. Hum. Professor: Witterheten kl. 2. e. m.

Zacharias Nordmark, Phys. Professor, Riddare af R. Nordstj. Orden: Physiken kl. 10.

Ol. Kolmodin, Eloqu. & Polit. Professor for Skytianus: Tacitus Måndagar och Tisdagar. Europiska Statistiken Torsdagar och Fredagar kl. 9.

Gust. Knös, Lingu. Oriental. Professor: Davids Psalmer kl. 9.

Jöns Swanberg, Mathem. Inf. Professor Riddare af R. Nordstj. Orden: Aqvations, Theorien kl. 8. Enskildt Proportionellräknan och Differential-calculen.

Nils Fredr. Biberger, Eth. & Polit. Professor: framställer publice Rites och Sedelärens Theori, kl. 8. och enskildt Criminal-Processens Theori.

Joh. Bredman, Astronom. Professor: läser öfver Melanderhjelm's Astronomi kl. 11.

Carl Joh. Lundwall, Eloqu. & Poës. Professor: Virgilius Ensis kl. 11. Viräder enskildt med Tale och Skilfningar i Latinska språket.

Sam. Grubbe, Log. & Metaph. Professor: Måndagar och Tisdagar, Empiriska Psychologien. Torsdagar och Fredagar, Det Sköna och de Sköna Konsternas Philosophi samt derefter Relationens Philosophi kl. 10.

Joh. Otto Höijer, Græc. Lingu. Professor: Ephectes Oedipus Colopous och Antigone Måndagar och Tisdagar, Xenophons Cyropædi och derefter Xenodides Histor Bell. Peloponn. Torsd. och Fred. Enskildt Græckiska Archæologien.

Eric Gust. Geijer, Historiar. Professor: fortsätter sina föreläsningar öfver Swenska Historien Håftermin. Vårtermi Europa's Historia under Medeltiden kl. 12.

Den värdanta Borgströmska Professionen i Practiska Economien förenås af Adjuncten Mag. N. J. Sillén, som läser öfver LandbruksEconomien, kl. 11.

Adjuncter i Theologiska Faculteten:

Er. Bergström Theol. Licentiat och Adjunct; Nils Kellström Präfector Seminarii; Severin Edwenhjelm Theol. Licentiat och Adjunct; Joh. Bodin Theol. Cand. E. O. Adjunct; Jon. Zorin, Theol. Cand. E. O. Adjunct.

Juridiska Faculteten; And. Er. Afzelius Phil. och Juris Ur. Doctor, Juris Patr. & Rom. Adjunct *); Sven Temporaader Phil. och Juris Ur. Doctor, Juris Decan. & Commerc. Adjunct.

Medicinska Faculteten: Carl Zetterström Med. Doctor och Adjunct, Professor; Henr. Wilh. Romanson, Med. Doctor, Anatom. Professor, Professor; Göran Wahlenberg Med. Doctor, Do an. Demonstrator.

Philosophiska Faculteten: Ol. G. Schilling Astronom. Observator; Joh. Franér Litt. Hum. Adjunct, Professor; Jon. J. Brändström Mathem. & Philof. Nat. Adjunct; Lars Per. Walmstedt Chem. Laborator; Elias Christ. Grenander Philof. Theor. & Pract. Adjunct; Pebr. Edbring Litt. Græc. & Oriental. Adjunct; Nils Jac. Sillén Econom. Pract. Adjunctus Borgströmans, Hans Ol. Holmström, E. O. Adjunct, Jos. Wallin E. O. Adjunct.

Magistri Docentes:

Theologiska Faculteten: N. Herm. Rindander Theol. Cand. E. O. Amanuens wid A. f. d. Bibliotek; Carl Georg Rogberg Seminarii Decens, Theol. Facult. Notarius; Herm. Lahng Theol. Cand. Decens i Theologia Dogmat. & Moral.

Juridiska Faculteten: Carl Joh. Haggren Phil. och Juris Ur. Doctor; Camerals och Handels Lagfarenheten; Jac. Ev. Boethius Juris Ur. Licentiat; Swenska Lagfarenheten.

Philosophiska Faculteten: Pebr. Schönborg **); Physiken; Ol. Maath. Ulgren O. O.

*) Ledamot i K. L. LagCommittea, wiskas i Stockholm.

**) Byzantinsk Scripentiarius, stadd på en ueländsk wisa.

Amanuens wid Akad. Bibliothek: Gådernesslans
ders Historia; Joh. Lars Dufwa: Moral-Phi-
losophien; Swen Lundblad Pollices Docens;
Gust. Sjögren: S. breiffa och Arameiska Lite-
raturen; Petr. Wilh. Zetterstedt Lidensk Ama-
nuens wid Acad. Bibliothek: Asien; And.
Södermark: Theoretiska Philosophien; Lars Is.
Lundahl: Mathematicen; Henr. Kåst: Experi-
mental-Physiken; Jon. Arv. Winbom: Allmän-
na Historien; Joh. Henr. Schröder E. O.
Amanuens wid Akad. Bibliothek: Lärdoms, His-
torien; Hans Pet. Nordmark: Orientaliska Li-
teraturen.

Hof Stallmästaren Ol. Malmerfeldt, Tyfka
Språkmästaren Mag. Jfr. Strömberg, Rinnäs-
staren Ol. Er. Roselius, Hof Capellmästaren Joh.
Chr. Fr. Häffner, Francka Språkmästaren Wa-
rimil de Verhine, Danskmästaren Jon. Kula-
senberg, Fästmästaren Gust. von Heidentam
handleda den Studerande Ungdomen i de dem
tillhöande ämbetsgar.

Akademiska Bibliotheket är öppet alla söck-
nedagar i wöckan klockan 3 eft. midd. Äfwensom
de Studerande äga tillträde till de öfrige wid
Akademien warande Samlingar och Inrättning-
gar.

Färda Nyheter.

Stockholm:

3 Kongl. Wetenkaps-Akademien somman-
komst den 13 söl. Nua, nedlade Presidenten
och Öfwerdirectoren för Landmäteriet, E. N.
D. Frih. Er. af Wetterstedt Präsidium, med ett
Tal: om lämpeligaste utwägarna att befor-
dra Odemarkernas Uppodling och Indelning
till nya bostäder. samt huru deras Skatt-
läggninga bör inrättas att billighet och jemn-
likhet må winnas. Till Akademien Präses
under så jande 6 månader waldes tillförordnade
Stats-Sekreteraren m. m. E. Klintberg.

Kal. Wetenkaps-Akademien har till sin
Correspondent kallat Astronom Docentia wid
Höb Akademi W. G. J. Walbäck.

Örden för Lifw. Sällskapet höll den 7 Decem-
ber sin årliga offentliga Sammankomst, då Professor
och Ridd. Doct. E. Th. Swenfeldt afgaf berättelse

om Sällskapet arbeten det framsarna Året, samt
öfwerlemnade derefter Secretariatet till Utsjörn
Doct. Christoph. Carlander, som efter honom
blifwit wald att vara Sällskapet Secretare.

Uppsala:

Hans Exc. Norrka StatsMinistern m. m.
P. Anker har nyligen gjort ett besök wid här-
warande Universitet, hwarest Hans Excellence
redan 1764, i följe med sin Broder framl.
Kammaren Anker, studerat under von Lin-
næ. Hans Exc. ankom hit d. 24 Sept, äfvlid
af Norrka StatsRådet Doct. N. Treshow,
och afreste från Uppsala d. 27 derpåstjande.

Linguar. Oriental. Professor, Theol. Cand.
Mag. Gust. Knös har blifwit utnämnd till Kyrko-
herde i Åker och Dahlby Pastorat af Erke-Stiftet,
hwar till han, med bibehållande af sin innes-
hafwande Profession, erhållit kallelse af deka
Församlingens Patronus, Öfwerhof Jägarmästaren
m. m. Frih. von Esen.

Anar. Professor, Professor H. W. Roman-
sen är förordnad, att förestå de offentliga Ana-
tomico-Chirurgiska föreläsningarne under Pro-
fessorn Doct. J. Åkermans Recorat.

På förslag till Akademie Camerere: Sys-
tan härstädes har Consistorium Academicum upp-
sätt: 1. Juris Adjuncten Doct. Sv. Thomp-
sonder. 2. Akad. vice Camereren, Juris
Candidaten J. Schänson. 3. Juris Docentia
Doct. E. J. Haggren.

Lund:

Doct. Adjuncten wid Akademien härstädes
Mag. Sv. Nilsson är iusfelfatt med utgifwandet
af en Swenskt Ornithologi, och har 1:sta Delen
deraf nyligen utkommit i Köpenhamn, under föl-
jande titel: Ornithologia Suecica. Auctore
Sv. Nilsson Philos. Doct. in Acad. Lundensi
Adjuncto & Societ. Physiogr. Membra. Pars
Prior. Köpenhamn hos Schubothe 1817, 317
sid. med 10 Tabeller 8:o, Dedicerad till Hans
Exc., Cu af Rikets Herrar, Öfwer H. G.
Trolle W. G. Meijster.

Linköping:

Efter Kongl. Majests nådiga förordnande
blef Er. G. Victorin och Kyrkoherden W. G. Mar-

cus Wallenberg d. 25 sisl. Septemb. på Gymnastii sörre Lärosal dubbad till Ledamot af Kongl. Nordstjerne Orden utaf Biskoppen och Commendören Doct. E. v. Rosenstein.

Skara:

Kongl. Maj:it har, uppå underdånig anhållan, beviljat Hist. Lectorn Mag. Pehr Luth afsted utån sin innehafwande Lectorsställa wid Gymnastium härstädes, samt wid samma tillfälle i nåder tillagt honom Professors namn, heder och wärdighet.

Sedan Rector Gymnastii, Theol. Lectorn och Prosten Mag. N. Kullander, under löpande Rectorats år i sisl. Maj månad afstodt, öfverlemnade Prim. Theol. Lectorn och Prosten Doct. E. J. Knud, såsom ProRector d. 19 Septemb. efter hållit tal: om Hebreiska Literaturen och rätta sättet till des studerande, Gymnastii Rectoratet till Philos. Lectorn Mag. E. Kjerne.

Strengnäs:

Lectorn och Gymnastii Adjuncten Mag. P. Ol. Gravander, som blifwit utnämnd till Eloqu. & Poës. Lector wid Gymnastium härstädes höll d. 7 sisl. Intrådestal: de singulari Græcorum Romanorumque cura, exercitationibus formandi Oratorem, och öppnade Acten med en Latinsk Elegi i anledning af H. M. Konungens höga födelsedag.

Professorn, Lectorn och utnämnde Kirkoherden i Östwer-Seld präbende-Pastorat, Doct. Sv. Bruhn har blifwit förordnad till Contract-Prof i Östwer-Seld Contract.

D. 12. Oct. som war 19:de Söndagen v. Trinit. iwigde Biskoppen m. m. Doct. J. A. Zingstadius biträdd af 2:ne Consistoriales, såsom Assisterer, det nya Altaret i Strengnäs Doms Kirka. Det wid detta tillfälle hållna Tal är af trycket härstädes nyligen utkommit.

Westerås:

Kongl. Maj:it har i nåder utnämnt Pastorn

på St. Barthelemy Mag. J. Er. Forström till Kirkoherde i Munktorp af detta Stift.

Wexiö:

Presimöte hölls härstädes d. 22, 23 och 24 Octob. och woro wid detta tillfälle 132 Ledamöter af Wörd. Prästerskapet närvarande. Första dagen, sedan predikan i Domkyrkan blifwit hållen af Prosten i Lenhosda Mag. J. Engstrand, samlades Wörd. Prästerskapet på Gymnastii sörre Lärosal, då Biskoppen och Commendören af K. N. O. Doct. Frith. L. Wörner öppnade Mödet med ett Tal: de veterum Græcorum Philosophia ejusque in res. Theologicas influxu, hwarefter tilltrordnade Präses, s. d. Theol. Lectorn, HäradsProsten och Kirkoherden i Skatelds Doct. E. M. Agrell intog Cathedern, och med ett Tal angående Dubia recentiorum de Christi in vitam reditu, började Disputationens acten om artikeln de Statibus Christi i Benzeli Theologi, med biträde af Respondenterne Prosten i Kemijö Mag. Th. Fries, Kirkoherden i Hjelmeryd Mag. S. Hjelmgren och Commministern i Tureda Mag. Urban. Wetter. Förste Opponenten war Commministern Mag. J. Hoff. Eftermiddagen höll Orator, Rector Scholæ i Jönköping, Prosten Mag B. Norlin ett Tal, innehållande Collatio locorum Scripturæ Sacræ Vet. & Nov. respectu diversorum Christi statuum. Andra dagen hölls predikan af Kirkoherden i Hwielanda Mag. P. A. Tulin och Disputationens acten fortsattes först af Med. Professorn wid Lunds Akademi, utnämnde Kirkoherden i Fellingsbro Doct. J. S. Engelhardt och slutades af Prosten i Bergunda, Theol. Licentiaten, Mag. E. Nydén. Eftermiddagen anställdes öfwer den ventilerade Artikeln Examen med det yngre Prästerskapet af Vice Präses Prosten i Dadejö M. J. Åkerin. Tredje dagen predikode Commministern i Svenarum Mag. S. S. Swohn, hwarefter Wörd. Prästerskapet sammanträdde till enfilta öfverrädningar, hwilka författades till kl. 3 e. m. då H. S. Deciern och Biskoppen med ett tal avslutade detta Synodalmöte och hemförlöwade Prästerskapet.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 11.

Tisdagen den 15 Mars

1817.

R e c e n s i o n :

Förslag till Swensk Psalmbok, utgifwit af
S. O. Wallin. Stockholm, Gröhn,
1816. XXIV och 334 sid. 12:o, regis-
ter inberäknade.

När man först fattar uti ett sådant
människoverk för att göra sig bekant med dess
innehåll, genomtränges själen af en under-
bar båsman, som med sitt höga allvar förs-
ädlar den nyfikenhet, i hvilken man wanligt
wis öppnar hwar och en skrift, der ett be-
römdt eller äminskone ryktbart namn lofwar
oss något nytt märkvärdigt allier i literatur-
ren. Wäl är i allmänhet Skaldens konst,
enligt Dec:s föreställning om saken, ett yrke
som till sin natur är med oupplösliga band
förknippadt wid den sinnesstämning, i hwil-
ken äfwen en religiös (der will — i fall
religiositeten är sann — bestämdt säga, en
christelig) ätt af lifwet har willforet för
sin möjlighet. Men en sådan bok, som den
närvarande, ätager sig i ett wida högre mått,
än hwarje annan poetisk samling kan göra,

den förbindelsen, att låta oss städa i ord och
förnimma i ljud det heligaste, som (för jordis-
ka klynnen osynligt och ohörbart) stilla verkas
i lifwets Jare: nemligen återkomet från en
himmelsk tingens ordning och efterklangens af
den kallande, bjudande, wedergwickande rö-
sten, som från ett gudomligt Faderehjerta ut-
går öfwer werlden och i hwarje människobröst
sköler ett genswar. En samling af Religions-
sänger, som nog några kallats Psalmpoesiens
ideal, för att med stäl sägas hafwa uppfyllt
ett af Swenska Kyrkans wigtigaste behof,
war hittills — endast önskad. Långe, se-
dan tidens fliten södr allmänheten i den from-
ma tillfredskällelsen med sin gamla Psalms-
bok, har man wäntat derpå — ännu, efter
twå mislyckade prof, med oro och fruktan forts-
farit att wänta. Och när Dec. nu sätter sig
neder för att granska ett arbete, som har det
heliga mål i sigte, att blifwa tolf för gene-
rationens offentliga och husliga andakt, —
skrider han ej till werket utan twifkan; ty han
wet, att han måste samla tillsammans inom
sig ej blott sin andel af ästhetisk insigt och
långarsinne, utan jemwäl de högre skälarna

från gudaaktighetens sinne, hwars klarhet och värma, omedelbart himslaburna, ej låta genom menliga påbud framfalla sig. Men i den förtrostan, att Gud ej tillräknar honom hwad han, menligt men ej ofromt, kan tro i sin tillit, att ej alldeles af detta senares högre ljus bli öfvergifwen, beder han Menniskor, att de må undse med honom hwad han möjlighewis, men åtminstone blott af bristande kunskap och aldrig af wald, felar wid användandet af det förras theoretiska öfvertygelse.

Det finna wi snart, att rent nit samt fast hopp till Gud måste den man hafwa, som åter wägar sig, och det såsom Enskild, och det i närvarande period af Sveriges litteratur, att framtråda med ett försök af denna beskaffenhet; och så fröjda wi oss redan i förhand öfver den sålshunta anblicken af en Karakter, som har kraft och lust till stora företag, och som driflar, wis att aldrig i sitt handlingsfärd förlora den lugna, ordnande jennwigt, som är frukten af en verkligt gudlig wisheit, att offentlig tjena Guds, det Gudas och det Skönas sak, med ädelskötande af personliga förhållanden, småaktiga beräkningar och klenmodets ömåligen egenkänsla. Det tänkesätt är ännu icke fullkomligt utretadt, som, want att i alla ämnen blott raisonnera och det utan att påskäda hwarken sina grunder eller sina resultat, äfwen wille göra Andakten till ett slags logisk discussion mellan Gud och hans församling; i följd hwaraf man endast i den mån wårderade bönen, predikningen och sången, som man genom deras tillhjälp kunde jennwäl i Guds hus på brundra sin egen lilla närta kammarwisdom, än utstofferad i rika broderier ur Syntaxis Ornata, än — naturligt wis för den råa menighetens flud — fram-

ställd i sin ursprungliga nakenhet, och i båda fallen wänjelig ända till ädel. Då man icke kände Poesiens Ideo — den ensidiga Fransiska Culturens slafwiska efterapning bland Sveriges tengiswande Wittre hade derom dragit försorg — och således föga trodde, att Skaldekonsten och Sången kunde på lifwet i allmänhet uttra någon särdeles djupt ingripande makt, förstod man naturligtwis allramint dess bestämmeelse och werkande förwäga i afseende på det religjösas lifwet isynnerhet. Och hwad begrepp man hade uppgjort sig om detta, är bekant. Äfwen i Psalmoesien nådde man sig alltså med — rimmade chrior, i hwilka det lilla egentligen christliga, som af en så kallad god smaks ädelmod upptogs till nåde, war så utwattnad genom en mager bildningskraft och en mikrologisk kritik, att den Heliga Skrifts höga poetiska anderlighet, mera populär för sjelfwa bonden än ett stycke abstract rimramsas tillwerkad efter de subtilaste grammatikaliska regler, måste, jemsörd med stylen i dessa nybibliska konstwerk, bekomma utseende af en orientallik swulst, som wore för widunderlig att rälas i förnustiga menniskors gemenskap. Äntligen, sedan de märkwärdigare af de sålunda Tengiswande, under den i våra dagar uppkomna och ännu med häftighet fortfarande striden mellan twenne radikala motsatta werldsåfsigter, af harm ömsom och ömsom af hwilans behof dragit sig tillbaka i tystnad, har ett tillstånd af wacklande mellan dessa åfsigter (en förtägenhet, som rentligen ögonseentligt är den större löfande allmänhetens) blifwit synbart jennwäl i det sätet, hwarpå man, då stridsförhållandet sträckt sig till begreppen om Psalmoesi, sökt förwisa sig om det edelaste. I en sådan sakernas ställning är det ej förbrundanswärdt, att detta nya Psalmbofs förslag och dess Urgiswarc sätet erfara både

mångfaldiga och enfaldiga omödmomen. Ty det låter ej neka sig, att den sunnaste, ur hvilken Uggiswern betraktar och med en hitills af sina landsmän oföwerträffad förtjenst behandlar den andliga skaldkonsten, är densamma, som af det gripande tidshvarfwerets frigarre angafs redan wid deras första uppträdande, och då de ännu icke kunde förmoda, att de önskingar, som de äfwen i afseende på detta ämne hyfte för sitt faderne-lands wäl och ära, skulle så snart framskjuda till fullbordan. Detta förhållande äger helt enkelt sin grund deri, att Hr Wallin, redan från begynnelsen af sin poetiska bana utmärkt i naturanlag framfö samåldriga medtäflare, och till wärldig tempelfångare inwigd redan af denna ett renare sinnes bättre tro, som den sanna skaldkonstens oföwilleliga instinkt äfwen i en andels omgifning bewarar mot skadliga intrycker, hafte nog snille och nog hjerta för att ej stanna på halfwa vägen till det mål, dit en inre omöstandlig röst oupphörligt manade hans ädla wilja, ehuru han dermed, isynnerhet om han rentaf wändt om, må hånda kunnat wisa dem en tjänst, som åga sine orsaker att ej vara belätna med en högre intellektuell bildnings widsträcktare fordringar. Det är wäl sant, att då de författare, med hvilka man misstänker Hr W. att äminstone i betydlig grad dela gemensamma tänkesätt, alltid för Gud, Religionen och Rytan betygat den redligaste och mest oinfränkta wördnad, borde wäl ej denna omständighet kunna ställa honom i någon ofördelaktig stugga; isynnerhet då det offentligen är ådagalagd, att han i sig sjelf har tillräcklig kraft för att gå en oberoende stig, utan att hwarfen från höger eller wänster behöfwa biträde. Ty midt under stridsögnen har han fortfarande att wid sin harpa sjunga heliga,

förfonande psalmer, och från en äminstone i personligt afseende ensliga ståndpunkt ropat åt sina samtida kraftiga, skakande, berättigande ord, ord af sanning och rättwisa*). Men just detta har gjort hans bana twetydig i deras ögon, som öfwerallt och i allt se blott partier och parti-förhållanden; man har märkt, att han mer och mer blifwit förad af en med hans egen ursprungliga själes danning i frändskap stående tidsanda, att han will göra allwar af Religion och Poesi, — och mera har ej warit af nöden, för att i dessa hedersmäns omödmome förwandla honom till en hel eller half affälling från de äldre Swenska Hierarkernes parti till de nyares. Man må nu gifwa denna beskylning hwilket uttryck man behagar; man må kalla den apostasi, om man will, eller bewäpnad neutralitet, om man inbillar sig att detta är qwickare: fast står i alla fall, att man sagt en orimlighet. Enligt Nere:s öfwertrygelse, har Hr W. aldrig ämnat omfatta mer än ett parti, nemligen det Sannas och det Godas; men detta sinnes aldrig fullkomligt ouppblandadt hos någon menfelig Sekt eller Skola, den må kallas gammal eller ny, och man måste göra sig det beswäret att sjelf ur alla menniskomhängen söka deß herrliga fragmenter tillfammas. Men sådant är äfwen deras tänkesätt, hvilka man anser för den så kallade Nya Skolans hufwudmän, och som, i fall de förnlede uppkomsten af någon sekt i detta ords wantiga bemärkelse, äminstone gjort det alldeles mot sin egen wilja. Sjelfwe åskande ingenting högre, än frihet, innerlighet och kraftigt sjelfbestånd i forskning och i

*) Se Dictamen till Preste-St. Protokoll, i frågan om Nya Bibelversionen, samt Sal uti Evang. Bibelsällskapet.

fång, och of redligaste herta önskan att få
 lefwa i frid på Guds wida jord under Guds
 ljusa himmel, hafwa de lika litet wid sina
 personer welat fåsta någon bindande auktoritet,
 som de hos andra personer erkänt eller erkän-
 na någon annan herrarätt, än måttet of san-
 ning och sönhet i deras skrifter. Till och
 med de „ungdomliga utfallen“ (s. XIX),
 dem Hr W. gerna må „missbilliga“, ty
 de äro den ephe meriska beständsbelen i
 „förändringsprocessen af dugligt och odugligt“,
 hade troligtwis alldeles utelämnat eller skulle
 åtminstone hådanstier alldeles utelämnat, om
 blott de älderdomliga utfallen råcktes
 antaga en höfligare skenad. Will man för-
 öfrigt säga, att hwar och en man, som pre-
 dikar wära Fäders gudupplifwade, bergfasta,
 ensame förädlade Tro, och som i Talet och
 i Sängen ej eftersträfwar något ringare ideal
 än seltwa Idealet, just derigenom gör sig
 till en medlem af den nyare Literaturens be-
 främjare, så torde wäl hwarken dessa eller
 Hr W. misstycka den förebräeljen, att i en
 sådan mening wara nya; i detta parti
 stämma de twifvelutan till alla delar öfwer-
 ens med hwarandra.

Men — ropas det: — dermed må wa-
 ra huru som helst, det ligger ej så mycken wigt
 på till hwilket parti han hör eller icke hör,
 — och hans Psalmer äro i det hela rätt
 wackra: men — något wida wärre är att be-
 fara, nemligen att all denna christendom och
 poetiska sönhet i grunden är — — Catho-
 licism, och med raka steg leder till — —
 Hierarki. Ja, det är solklart, att ingen-
 ting annat än Catholicism, pur Catholicism,
 nu håller på att införas i landet.

Är man då ännu i detta land så föga
 war wid att läsa och att tänka? och är, i

följd af den widsträckt och sparsamt behödda
 terrainen, communicationen af begrepp och li-
 terära produkter lika trög, som communicatio-
 nen af andra waror och transporter? — Det
 synes så: ty huru skulle det wäl annars wa-
 ra möjligt, att någon på fullt ollwar kunnat
 firera sig wid en så löslig föreställning? Wi
 wädja till alla sörskändigas dem, om denna
 inbillning har någon wigtigare borgen för sin
 trovärdigheet, än att en Hr W. af Rosenhöfd,
 och efter honom ett par Dagbladsskrifware sö-
 retaglt sig att utsprida den: — bewisen äro
 hittills saknade. Nec. lemnar åt denna Lite-
 ratur-Tidnings omjörg, att wid tillfälle öfwer
 detta ämne utförligt förklara sig: ehuru wiserli-
 gen ingen förklaring låter tyfta munnen på
 dessa ättagare, hwilka, sedan de uppgifwit alle
 hopp att seltwa på egen hand skapa något i
 literaturen och med denna enda rigtiga method
 göra sin sak gällande, nu tyckas sätta sin les-
 nads hela närwarande och framtida bestäm-
 melse i bemsdandet att nedsmutsa och tillins-
 tergräa hwar andra hörjat bygga opp. För
 framgången af dylika mödor lita de på en hos
 mängden af Publicum förmodad total tank-
 löshet, och tillåta sig, i söd of denna
 smickrande södrusättning, en polemik, om hwil-
 ken det lindrigaste, som kan sägas, är, att
 den består i en wäpnad af Osanningar. Man
 förundre sig då ej öfwer den rika uppfinnings-
 gåfwa, som nu öfwen lagt Jesuitismen
 på deras tunga! Man unne dem sitt yrke:
 och då deras dikningsförmåga har framför sig
 hela Medeltidens rike, och den ena besyll-
 ningen lika bindande bewisas som den andra,
 så hoppas wi, att de snart för omwerting skull
 låta Mohamedanismen komma till ord-
 ningen för dagen. Nec. anser det icke tjena
 till något ändamål att deröfwer bestwära sig:
 han byser förmycket förtroende till sina lands-

måns wett, för att kunna beqvåma sig till den tanken, att flera lära narra sig af så grofwa bedrägerier, än de, som af naturen blifwit så olyckligt danade, att de lefwa endast för att tro på frock och colporterers qwaller.

Samloms derföre omkring wår Tempelsångare i endröge och andakt! Omhvarfd af glansen, som framstrålar ur Helgedomens Innersta, står han an de stångar, som ljuda Ewigghetens budskap. Han lärer oss tillbedja och lofsunga inför Herren, wåra stora Fäders Gud; och lika monande för alla, för gamla som för unga, skallar hans inwigand: de röst:

„Upp, Waltare och Harpa!

Upp, kraftens ord, du Andans swärd,

Eweäggede och Harpa!

Ur dwalan wäck en sundig werld!“

Dedikationen till H. K. H. Hertigen af Öddermantland är ganska skön, och Rec. inskämmer lifligt i Förf:s känslor och förhoppningar. Versbyggnaden — Förf. har begagnat den antarcadiga Stansens högridliga och manliga wälljud — är sorgfälligt wärdad. Det enda, som Rec. wid detta skaldestycke har att erinra, angår Sofars-örnen (i Str. 4.), hwilken här, såsom en hednisk bild, kanhända är mindre på sitt ställe.

Rust och bestämdt har Hr D:r W. uppfattat begreppet af en Psalmboke**), samt med trohet och mångsidig förmåga brogt det till verkställighet. Han har lemnat de förtra förresöken, så wäl sina egna åldre, som sina föregångares i allmänhet, långt bakom sig. Wäl, då menniskoandens alla verk endast genom annalkande kunna närma sig till fullkomligheten, wågar ej Rec. påstå, att han i hwarje

*) Ingångs- Psalmens begynnelse.

**) Sid. XV—XVII.

tänkbart hänfigt upphunnit sitt ideal: men mycket återstår dock ej af wågen, och den af W:g. här anwista banan är äminstone den enda, på hwilken det kan hinnas. Ett verk af nästan oändligt omfång är en psalmboke; och det fordras ej allenast ett widriomsfattande och riktt snille, utan ock ett djupt af religiösa och sjäens högsta behof genomeldadt sinne, för att kunna rätt och fullständigt utföra de mångfaldigt ljudande variationerna af Hjerrens oförgångliga hymn till sin Fader och Tröskare i höjden. Derföre gaf ock aldrig en enda man en hel psalmboke; derföre, ehuru W:g. begagnat nästan allt hwad godt och anderiskt war att hämta, dels från wår gamla Coder, dels från samtida Skalders andakts-sånger, skall dock äfwen i detta arbete det i oändlig mångfald individualiserade menniskos hjertat kunna finna en och annan lucka, ännu ouppfyldt för någon saknande önskan. Dock kan Rec. med glädje sammere försäkra, att hwarje soun Christen inom dessa 500 psalmer möter en ymnig skott, en rikedom af ofröster anderiska, sköna och höga, alltid ädla uttryck för sin känsla, samt för hwar och en i den bättre mensklighetens gemensamma natur grundad rigening af dess låga. Ligger han i stofret och will gråta öfwer sin synd eller står han och upplystad will sjunga sin salighet och sin längtan; har han gått inom sig sjelf till stilla betraktelser eller tillbeder han, jubilerande Guds storhet i Skapelsen, outgrundlighet i Förshynen, wishet i Ordet, nåd i Försöningen; will han samtala med Gud i nöd eller i lust, i ungdom eller i ålderdom, i hvar kans ståt eller i den låga hyddans skymning: — ät alla dessa olika stinesstämningar skänkas här wärdiga ord och toner, för tänkorn som för den ensaldige, för den i mångfärgade strålar flammande inbikningskraften liksom för

den enklaste anings rörelse; och ytterst sällan föres uppmärksamheten af någon psalm, som är mindre innerlig och anderik. Det är också därför, som detta Psalmboks-förslag wunnit ett nästan underbart hastigt och stort förtroende, så att det redan allmänt nog utgäde en får tillflykt i den husliga andaktens stunder, ja, att Nec. redan sett äfveliga milda och fromma Christna ur denna psalmbok sjunga med församlingen i Guds hus. Wi hopsyas att den tiden snart skall komma, då detta bruk warder gemensamt för hela vårt sådernesland.

Om planen för den gamla Psalmboken will Nec. ej förlora ett ord, då det brister af hwar och en lät inses. Äfwen med de nödiga jemförelser, som Kongl. Psalm-Komiteen i sitt 1814 utgifna förslag antagit, kunde ej öreda undwiskas. Man betänke blott, under huru många rubriker man kan fördela K. Davids Psalmer och Betraktelser öfwer några Söndags-Ewangelier. Mera enhet hade wisserligen de förra Profpsalmböckerna, som woro inrättade efter Katechisens fem Hufwudstycken, ehuru en sådan uppställning måste kostat möda och ej kunde undgå att skundom synas twungen. Widare är den gamla Psalmboken, med alla sina 413 Psalmer, ganska ofullständig; ty „en Psalmbok är ännu så litet att läsas som att sjungas; den bör således vara inrättad, ej blott för den offentliga Guds-tjensten, utan äfwen så mycket för det husliga lifwets, den enskilda, bland prestelser, bekymmer och tidens omwexlingar framsträfwande människans mångfaldiga förhållanden. Andaktsfänger äro . . . afledningarna från den lesande, men skundom slutna, skundom för djupa källan, hwilka ginge till hjertat, på klara, melodiska wägar, sådana som lugn, tröst och wederqweckelse, på den tid öf

detta behöfwes. Denna bok bör således ej allenast wara fullständig, så att intet der saknas, utan äfwen systematiskt, så att alle har enhet och sammanhang: på det en hwar, utan för mycket omhugsan, må igenfinna hwad honom är tjenligt, och på det att den, som med uppmärksamhet läser sin Psalmbok, skall äminstone inför sig sjelf, kunna göra redo för sin Christendom.“ (s. XVI, XVII.) — Nästwarande bok upptager 500 psalmer under följande hufwudtitlar: Ingångspsalmer. I. Gud. II. Skapelsen och Södflykten. III. Återlösningen. IV. Helgelsen. V. *) Nådens Medel. VI. *) Nådens Ördning. VII. Christligt sinne och Förhållande. A) Tillmänhet. B) Med afseende på särskilda personer, tider och omständigheter. C) med afseende på de Hetersta Tingen — samt sist en Slutpsalm (som dock ej borde föras under föregående rubrik, utan, liksom Ingångspsalmen, bilda sin egen). — Ingen lärer finna antalet för stort, helst om man betänker, att psalmboken för de mindre förbögnen, som ej äga någon Bibel, och äfwen då de äga en sådan, ofta är den enda bok, som de wid mognare ålder flitigt läsa. De flesta af våra utländska trossörwanter nyttja i sina kyrkor ett större antal: om Nec. ej be- drager sig, innehåller t. ex. den Starzeburgska minst 7 eller 800. Dyrare bör därför wara nya Psalmbok icke blifwa: efter ett hastigt öfwerlag tyckes det, att den i arktal äminstone icke kan öfwerstiga den gamla. Planen, om den ännu möjligtwis skulle kunna förbättras i wißa smärre delar, är dock redig och enkel, så att man utan swårighet wid hwarje tillfälle kan finna hwilken psalm som helst,

*) Båda ej dessa begge innefattas under den föregående?

enlige den utförligare uppställningen af selskiva innehåll.

Wid granskningen af närvarande samling bde först och främst afgöras, om ingen af de gamla goda Kyrkosångerna blifwit utesluten, dernäst, huru de, som här blifwit intagna, hafwa blifwit behandlade, och sist, om inga nya tillkommit, som till församlingens bruk äro mindre tjenliga.

Ganska riktigt har Utg. anmärkt, att stilen och tonen i en sådan samling ej kan wara enahanda. „Skälet dertill bde sökas, ej blott i författarnes och ämnens olifhet, utan ännu mer i de olika fordringar, som göras af läsare, till begrepp, lönne och sinnesbeskaffenhet skiljaktiga, men som likwäl önska, hwar för sig, att här finna hvad hwarjorn och enem höfves. En wäl inrättad Psalm-bok bde, efter mit begrepp, wara allom allt; allas tillhedeighet och allas tillflykt: den enfaldiges, som tänkarens, den känslofulles som den mera kallblodiges, enslingens som werldsmenniskans, ofskuldens som brottlingens; och detta allt genom alla mellangrader. Hwarje särskilt menniska är ej ens densamme i lugnets, betraktelsens och den stilla selskapsningens stunder, som i glädjens eller sorgens, ångrens eller fruktans, den himmelska kärlefsens och den andeliga segrens exalterade ögonblick.“ (s. XV.) Wå hwarje domare öfwer detta verk fatta och bestinna denna sanna åsigt af saken och måtte han och med Nec. medgifwa: att om man ock dömmar hwar och en psalm efter sin art, wore det dock en öfwerdrifwen fordran, att alla skulle wara ganska goda eller lika goda. Talar i dem alla lefwande Guds ord, och saknas i Samlingen intet hufwudsakligt, som en Christen i hwarje sinnesförjertning kan önska till sin uppbyggelse och tröst, så måste Swenska kyrkan med

tacksamhet erkänna sina fordringar uppfyllda. De ställen, der den religiösa andan mindre rent uttalas, äro i förhållande till det hela ej många och kunna lärt wid en ytterligare granskning hjälpas, hwilket så wäl Kongl. Komiténs nitfulla bemödande som Der W:s enskilda sträfswande gifwa anledning att hoppas.

Wid första ögonkast i boken upptäckes genast en mängd gamla psalmer. Der äro öfver ändrade upptagna G:lo Ps. N:o 84 (under N:o 278), 106 (8), 150 (103), 153 (105), 183 (143), 203 (55), 232 (334), 245 (225), 264 (264), 311 (311), och i det närmaste N:o 95 (41), 101 (313), 107 (35), 112 (279), 139 (417), 144 (215), 154 (108), 235 (338), 246 (216), 255 (199), 256 (200), 297 (218) m. fl. N:o 159 (102), 369 (443) och 413 (500) hafwa utan annan förändring blifwit tillökta med några nya verser. Flera äro betydligt omarbetade och nästan nya. De äro i register särskilt utmärkta. Till dem kunna läggas N:o 14, 306, 244, 259, 267, 275, 297, 337; och kanske några flera. Wid en noggrann jämförelse skall knappast något finnas i den gamla Psalm-boken brukbart, som ej är användt. Dock synes N:o 11. Himmelske Fader fromme — äga det förtrödde framför den i närvarande Förslag införda bearbetning af Fader Wår, att den är lik som sammangjuen i en enda strof, då den gudomliga Wöden i alla längre omskrifningar, äfwen de wackraste, förlorar något af sitt majestät. Af N:o 52 saknar mången ögern den femte str.:

Si Herrans tal är herrligt och klart

Som öfwer i degelen renadt m. m!

N:o 130 finnes i Der Swedbergs Psalmbok hel och hällen på Swenska. Af den kunna

de gøres en wacker psalm: sista strophen är dock öfwerflödig. N:o 163 och 249 borde kunna omskapas. Detsamma gäller om N:o 251, af hvilken slette strophen: *Wissundelig Gud! låt nådenes Sol upprinna m. m.* är såstad i allas minnen. N:o 300 äger företråde för äfkilliga som i den nya Samlingen finnas bibehållna (se i synnerhet str. 8, 9, 10), men är genom andra bättre psalmer ersatt, hvilket äfwen kan gälla om N:o 304. Deremot tyckes, som skulle N:o 314 framför N:o 316 hafwa förtjent att bearbetas änyo. Men dessa mera partiella förluster, som Nec. ej wille lemna onämnda, äro dock för det hela af mindre betydelse.

Angående de gamla psalmerna hafwa äfkilliga röster lätit förnimma sig: somliga tro dem endast derådre använda, att de nya måtte med dem lättare winna förtroende hos menigheten. Ugg. ytrar sig härom nog bestämdt och det bär ej wara swårt att fatta hans mening. „En äkta psalm är ej ett Akademiskt witterhetsstycke; den är ej gjord att kitta drat och inbillningen med granna bilder, frapsanta wändningar och en hänsdrande verkonst; den sjunges ej eller läses, på det smaken må renas, werldskännedomen höjas och språkfärd-

igheten förkofras, utan blott för hjertats rening, andaktens höjande och själens förkofring i tro, hopp och christligt sinnelag. Är detta, redan i sin allmänlighet, obestridligt, så må det i synnerhet gälla om våra gamla goda Rorkosånger, dessa heliga återljud från tider af en frisk religiositet, hvilka så länge bewisat sig som en Guds kraft till människors uppbyggelse, och ännu på det innerligaste samljuda med alla christeliga hjertans lustwaste rörelser och högsta behof. De hafwa hos ett christligt folk blifwit en nationalegendom, som ej kan såldst förskingras, så länge ännu något hjerta protesterar deremot; Klenoder, som kan ske någongång i ett århundrade, må besigtigas och, der så är af ädnen, afdammas, men ingalunda uppsmåltas och formas på ny modell så länge de i sin gamla wördnadswärda stik ännu helst igenkännas af de fromma. För hwilka skulle de ock omskapas, eller lemna platsen åt andra saker? Jo, för dem, hvilka dock snuligen med samma lifgiltiga öga skola i dessa ämnen anse det nya som det gamla, och tro sig nog upplysta att ej behöfwa någondera. Nej! låt oss ej taga biddet ifrån barnen.“ (s. XIV.)

(Forts. följer.)

S m å r r e S t r i f t e r.

HärjedalsBoarne. Af Gust. Schilling. 2de verk. af H. A. Kulberg. 1:a och 2:a Del. Sthm, Gröhn, 1816. 125 och 116 sid. 8:o.

Förf:s affigt har varit, att måla de lösliga uppträden och tokroliga situationer, som wäste uppkomma wid twenne alldeles oerfarna naturbarns inträde i stora werlden. Refas kan icke, att Förf. gjort sig beswår att upptänka allabanda fo-

miska tillställningar, som raskt och lustigt följa hwarann; men denna liflighet uppwäges å andra sidan genom en widunderlig enfold och en betydlig dumbet, hwarmed Förf. funnit för godt att utrusta sina hjeltar; genom de allraffriska ofannoligheter, genom pinsamma förbällanden och en icke ringa lättja och lättfärdighet, hvilken ej allenast fallit på de skafars naturmänniskornas lott, utan äfwen på de unga wackra greswinnornas, hvilka bär uppträda.

Bihang

111

Swenskt Litteratur-Tidning.

№: 11.

November

1817.

Berättelse
om Jubelfestens firande d. 31 Octob. och
följande.

Stockholm:

Den 31 October om morgonen förkunnades den af Kongl. Maj:tt påbudne Tackågelstest till äminnelse af Lutherska Evangeliska Reformationen genom 32 canonskott i tvänne omgångar. Hans Maj:tt Konungen, hvars helsa icke tillät att begifwa sig till SlotsCapellet, hade i sine egne rum Gudsriens. Hennes Maj:tt Drömmingan och D. D. K. K. H. H. KronPrinsen och Urförstien Herrigen af Södermanland biswiftade Gudsriens i SlotsCapellet, der Deras Excellencer Rikets Herrar, StatsRåder, högre Embetsmän, samtelige HofStaterne, OfficersCorpeerne af Stockholms Garnison m. fl. sig insunno. Predikan hölls af tjenstgörande ÖfwerhofPredikanten Doctor Hedren; äfvensom Pastor Primarius Doctor Dryén, samt öfrige Stadens Pastorer höllo HögmåsoPredikan hwar och en i sin församling. Då Lofsången Nu tackar Gud alle folk i SlotsCapellet afföngs, lofsades 100 canonskott i tvänne omgångar. Så wäl i SlotsCapellet som i alla Stadens öfrige kyrkor insamlades, till ett betydligt belopp, omkring 1200 R. d. D. es, den påbudne Collectien till undersködd för det här inrättade BibelSällskap. Hans Maj:tt Konungen och de höga Kongl. Personerne hade täckts föråra en summa, för att om afsonen tillminera alla Stadens Barmher-

tighetswerk och Fattighusen samt för att låta undsägna de fattige.

För att göra denna Högtidsdag än widare minneswärd, hade Kongl. Maj:tt, i samråd med Arméens Generalstämans H. K. H. KronPrinsen, förårat en Summa af 100,000 R. d. D. es till lönesförbättring för Arméens minst lönade RegementsOfficere.

Wid de 3 Gudsstjenster, som denna dag hölls, woro alla Huswudskadens kyrkor uppfyllda af en owanlig mängd åhörare, hwilka ej mindre genom en stilla och högtidlig andakt än en öfwerallt wärdigt iaktagen ordning, med heliga känslor firade minnet af denna för den Lutherska Evangeliska församlingen så märkwärdiga fest.

För att med inbördes tacksamhet emot försynen och i endrätig förtrolighet sluta denna högtidliga Religionsfest, samlades Stockholms Prestskap kl. 6 e. m., och biswiftades denna sammankomst af Deras Excellencer StatsMinistrarne, den Ordsörande för härwarande BibelSällskap samt af den föredragande för EcclesiastikÄrenderne. Ett för ändamålet tjenligt tal hölls af Pastor Primarius Doctor Dryén, hworefter Prestskapet afskildes under gemensamma förböner för Religionens helgd; Konungahusets sällhet och Häderneslandets wälgång.

Följande dagen den 1 November, efter utfärdade Program af StorScholans ProRector Lectorn Mag. P. Alm, höll i Stockholms CathedralSchola, Adjunceren wid denna Schola, Les-

corn Mag. Lars Magnus Enberg ett Latinsk Tal öfver Lutheriska Reformationen och dess lyckliga följder.

Upsala:

Det af Hans Kongl. Maj:it i nåder anbefallda firande af Jubelfesten blef härstädes på följande sätt verkställt: Dagen före Jubelfesten skedde ringning kl. 1 e. m. till erinran af den förestående Högtidsdagen. Sjelfwa Jubeldagen, den 31 October kl. 6 om morgonen, förkunnades dagens högtidlighet, genom 128 canonskott, som ifrån Slottswallen aflöshades. Sedan Ordesfången i wanlig tid och ordning blifwit fördrötd, och första gången ringde till Högmåsan, aflöngs i norra Domkyrkon af Schola Unadomen, med biträde af Blås-Instrumenter och Pufkor, Psalmen N:o 84. Vid början af sammanringningen till Högmåso-Guds-tjensten, upprådde till Domkyrkan, i följande ordning, de särskildte Corpser, som förut, hwar och en på beståndarum, hade samlat: 1) Schola-Ängdomen till ett antal af omkring 170, Årslöjd af des Lärare, under anförande af Cathedral-Schalans Rector. 2) Den wid Kgl. Academiens Studerande Ängdomen, utgående omkring 750 personer, hwarje Nation anförd af des Curator. 3) Kongl. Akademiens Embets- och Tjenstemän, anförde af H. H. Erkebiskoppen och Akademiens Rector Magnificus, Professorn J. Åkerman. 4) Magistraten, Stadens Äldste och Borgerskapet, under Borgmästarens anförande. 5) Lands-Staten och så wäl i Staden boende som ankommne resande Stånds-personer, under anförande af Väneris Höfding. Processionen inträdde i Kyrkan under en af HofCapellmästaren Häffner komponerad och med biträde af Amatörer equestrad Marche. Sedan Processionen inkommit, och samlige Corpserne intagit de för hwar och en bestämde plåser, aflöngs af ett antal Studerande fyrstämmit första versen af Psalmen N:o 128, hwarunder Erkebiskoppen i des Skrud, Dom-Presten Decr. Winbom och Praefectus Seminarii Prestern Kellström i måsekrudor framträdde till Altartjensstens fördrättande. Utanförl Altaret stod på hwardera sidan om Altarfoten, en af Domkyrkans Prestern måsefjorta. Guds-tjensten fördrättades på det

mest högtidliga sätt, enligt det af Erkebiskoppen fastställda Cerimoniel. Alla Psalmer aflöngs med accompagnement af Blås-Instrumenter och Pufkor. Näst före aflöngandet af versen till Presdikan, uppfördes af Studerande en för tillfället komponerad Cantat. Predikan hölls af Domskrifto-Årkansten Mag. J. Börjesson. Efter des slut och sedan den af Kongl. Maj:it anbefallde Besvärteffen om anledningen till dagens högtidlighet samt den föreskrifna Bönen blifwit uppläste, aflöngs Psalmen: O Gud, wi lofwe Dig, af tvenne omwerlande Choeurer, af hwilka den första, som utgjordes wäl ett antal af Stadens unga fruntimmer och af Studerande, inelade i wisa stämmor, war placerad i Choret nedanförl Altaret; och den sednare på Orgellåstaren, accompanierad af Orgelverket och Församlingen. Under Lofsången aflöshades ifrån Slottswallen 128 canonskott. Derefter framträdde åter Erkebiskoppen med ofwännämde Prestskap för Altarer, till fullständande af Guds-tjensten, efter hwarer slut processjonen af samlige Corpser skedde utur Kyrkan i samma ordning, och under uppförande af utgångs-marche.

Den ordning och tyfnad, som iaktogs, och den andakt, som synbart wisade sig i denna församling af mellan 3 och 4000 menniskor, bidrog på det högsta att göra denna Guds-tjenst högtidlig, rörande och uppbygglig. Aftonfången blef i wanlig ordning af Domkyrko-Syfflomanen Mag. Anjon fördrättad, och hiwistades af en owanligt stor mängd åhörare. Den på aftonen tillämnade illumination kunde för wäderlekens orsaken icke verkställas. — Följande dagen, den 1 November, war genom Kongl. Akademiens Rectoris Magnifici föranstaltande Domkyrkans Chor inredt på wanligt sätt, som då Akademiska högtidligheter der plåga anställas. Kallade genom ett af Akademiens Rector dagen förut utfärdadt Program, hade Erkebiskoppen, Akademiens Pro-Canzler, Consistorii Academici Ledamter tillika med de öfrige Akademiska Tjenstemän samlats i Consistorii Academici stora Sektionsrum, hwarest de emottogo Her Landshöfdingen med Lands-Staten, samt flere Civile och Militaire Embetsmän, hwilka Kyrkan 11 derifrån i processjon, under ringning af

Akademiens stora flokka, uppgingo i Domkyrkan, företrädde af den Studerande Ungdomen, som sbrut på det Gustavianiska Auditorium war församlad. Under processionens inträdande uppfördes isfrån en i DomkyrkoChoret för tillfälle uppbyggd Musikläkare, en Marche, hwarefter en Solo-Aria affångs af en Musik-Affarinna. Derpå hölls af Theologiska Professorn, Licentiaten Swen Lundblad ett till dagens högtidlighet lämpadt Latiniskt Tal, efter hwars slut Processionen under Musik utgiat ur Kyrkan.

Måndagen den 3 November anställdes af skvannämnde Corpser procession till Domkyrkan, på samma tid och i samma ordning, som den föregående dagen. Jemte den marche som under ingången uppfördes, eragerades nu en stor Choeur i flera stämmor, som utgjordes af unga Fruuntimmer och af Studerande, från en wid Choret der till anbragt Läktare. Historiarum Professorn Mag. Eric Gust. Geyer höll derefter ett Tal på obunden Swenska, insår en owanlig mängd af åhörare, hwilkas antal denna dagen blifwit skadt genom en myckenhet af så wäl resande, som i staden boende Fruuntimmer, hwilka woro placerade på de för detta ändamål å ömse sidor om Choret uppbyggde Läktare. Den illumination af Domkyrkororten samt portalerne af westra och södra Kyrkportarna, jemte det runda söstret öfwer förstämmande port, samt marchaller kring södorna af Domkyrkan, som warit tillämnad för sjelfwa Jubeldagen, verkställdes denna aften med den framgång, som wärdeliken medgaf.

Tisdagen den 4 November samlades på lika solennt sätt samme respective åhörare på Gustavianiska Auditorium, hwarefter ett Tal på Latiniskt Vers af Professorn och Litt. Hum. Adjuncten Mag. Joh. Franck blef, med musik wid början och slutet, hållet. Kl. 5 eftermiddagen samma dag war Domkyrkan, på föranstaltande af Kongl. Akademiens Rector och på Akademiens befostrad, eclairerad, på ConRectorn Mag. N. Swedelius, å Cathedral-Scholans wägnar höll, i anledning af denna högtid, ett Tal på obunden Swenska. Wid detta tillfälle företrädde af Schola Ungdomen den öfriga processionen, hwilken bestod af samma och lika talrika åhörare, som wid

de föregående högtidligheterna. Musik uppfördes i likhet med hwad om Måndagen sett. Efter des slut förträdde isfrån Predikstolen Bön af Domkyrkans vice Pastor Mag. Wittag, och slutligen affångs Psalmen: Wår Gud är och en wåldig börg.

Orden till de under dessa dagar eragerade Sångstycken woro af Kongl. Akademiens Boktryckare E. von Zeipel författade och Musiken af Kongl. Acad. Musik-Director, HofCapellmästaren Höffner.

Så wäl sjelfwa Jubeldagen, som de trenne derefter firade högtidsdagar, hade Erk-Biskoppen och PreConzlern till middagsmåltid inbjudt större samlingar af icke blott de i Staden warande Corpser och Embetsmän, utan äfwen främmande till Staden ankomne Ständspersoner, wid hwilka tillfällen samtliga Gästerns underdåniga wördnad uttrycktes för wår älskade Öfwerhet uti glada skålar, och i wälsignelser öfwer den wård, hwarmed Den, i likhet med framfarne store Resgenter, omsattat wår Ewangeliska Lära och den samma Upplysningens framgång.

Lund:

I Fredags den 31 October, firades här med stor högtidlighet den af Hans Maj: Konungen påbudna Jubel-Festens första dag, enligt ett å föregående dag, af Akademiens Rector Magnificus Marhem. Professorn Mag. E. Er. Kjellin, derom utskädat Program. Hans Eric Råtmarskalken Grefwe von Esen hade, på onhållan af Consistorium Academicum, till salur och servering wid Festiviteten låtit bitkalla ett militaires detachement med 4 stycken Artilleri-pièces. Kl. half 5 om morgonen kungjordes denna högtidlighet med 64 kanonskott af det ankomna, på Lundgård placerade Artilleriet; hwarefter Akademiens Rector, i spitsen för den Studerande Ungdomen, begaf sig på Observatori-altanen, der han, med accompagnement af Wåds-instrumenter, jemte Ungdomen affång Psalmerne 359, 105, v. 12 och 413, till des sammanrinnningen för Orrefången kl. 6 börjades, hwarwid Domkyrkan war utmärkt wäl eclairerad. Flokkan half 10 stredde i Consistorii Academici Festonsrum samlingen till Högmässan, och derifrån bes

gaf man sig i processjon, hvarje Studerande Ungdomen gick främst, hvarje Nation anförd af sin Curator, till Domkyrkan, der Predikan hölls af Primarie Theol. Professorn, Domprosten Doct. Wihlu. Vid afsjungandet af Te Deum, löfades af Batteriet på Lundegård åter 64 kanonskott. Den Collect, som under Gudstjensten med Häfvor och Bäckten insamlades för härvarande BibelSällskap, utgjorde 173 R. d. 11 s. 2 r. Dico.

Herr Biskoppen, ProCanzlern och Com-mendören Doctör W. Faxe hade till middagsmåltid bjudit Akademi:Staten jemte flere hit ankomne främmande; och under måltiden druckes, med underdånig fröjdeberygelse, Deras Maj:ter Konungens och Drottningens, H. R. H. Kron-Prinsens och hela det Kongl. Husets Skålar.

Om aftonen woro Kongl. Carolinska Aca-demi. Huset, nya Consistorii Academici samt Consistorii Ecclesiastici Husen ströde med Trans-পরanter, som alla hade affeende på Religions-Festen. Altanen på Observatorium war garnes-rad med Lanternor, och sedan Rector, omgif-ven af den Studerande Ungdomen, på Altanen affungit det stora Hosanna af Bogler, sångs äfwen folksången och några andra för tillfälle passande verser.

Klockan 10 om aftonen upphörde illumina-tionen, och alle war stilla och roft. Jagen oer-dentlighet föreföll, ehuru stor mängd menniskor från hela orten här omkring insunnit sig. Se-dan de Studerande wid Rectors nedkomst från Altanen, på Lundegård formierat en stor halseir-tel omkring honom, betygat sin erkänsla för hans hasda nåda, och beledsagat honom hem, ät-skildes de och begäfw sig i stillhet hwar och en hem till sit.

I Lördags d. 1 November, höll CanzliRå-det, P. O. Professorn Doctör W. Norberg en Latinisk Oration på Akademien för en talrik samling Åhörare: om Lutheriska Reformatio-nens inflytelse på Religionen, Politiken, Upp-lysningen och Moralen, jemförd med den Österländska (Mahamedanska) och Wester-ländska (Påfviska) Hierarchiens olika natur

och werkan deruppå. Derefter utbeltes en på Sapphisk vers af Adjuncten Lidfors författad Secular-sång, och till middagen undfånades Akademi:Staten af dagens Orator, Canzli. Rå-det Norberg.

Måndagen den 3 dennes höll Theol. Pro-fessorn M. Ahlman en Latinisk Oration: de re-verentia Revelationis Rationisque per Luthe-rum vindicata. Tisdagen d. 4 Nov. höll Gråc. Litt. Professorn Mag. Elias Tegnér ett Swenskt Tal, som afhandlade, i hwad förhållande står den närvarande Tidens Andä till Reforma-tionens? Till den Musik som derwid, äfwen som wid samlitige Orationerne, af Kongl. Akademiens Capell uppfördes, woro af Talaren för dagen Ord författade, hwilka bland Åhörarne utbeltes och af walda röster affånges. Till middagen hade Akademi:Staten blifwit af Theol. Professorn och Prosten Doct. And. Nylander inviterad.

Onsdagen d. 5 Nov. f. m. orerade å Stu-derande Ungdomens wagnar E. O. Theol. Adjunc-ten Mag. Bengt J. Bergquist på Latin om Reformatio Lutheri illacescentis novi ævi aurora. Ett. m. hölls af E. O. Gråc. Litt. Adjuncten Mag. E. G. Brunnius en Oration på Latinisk Elegisk vers, den sista hwarmed Jus-belstesen här firades.

Wid Slutet af Skymningen strart efter kl. 5 e. m. uppträdde jemte Akademiens Rector en del af Studerande Ungdomen på Observatorii-altanen, hwilken war då såsom förut, garnerad med Lanter-nor, och affånges derifrån, med biträde af walda röster bland Scholä. Ungdomen, de båda Doct. Martin Luthers Psalmer No 56 och 219 med accompannement af Pufor och Trumpeter.

Wid Walmö TridalsSchola höll Rector Scholä. Professor Ahlman, efter utfärdade Pro-gram, d. 1 Nov. ett Swenskt Tal: Huru bö-ra wi bemöda oss, att bibehålla Reforma-tionens wälgörande fencker och att bestämja föregången af dess werkingar? D. 3 och 4 hölls äfwenledes Tal af Collegä Scholä Mag. Rab och S. Follin, den förra på Latin, den senare på Swenska.

Bihang

III

Svensk Literatur-Tidning.

№: 12.

December

1817.

Sortsättning af Berättelsen om Jubelfestens firande d. 31 Octob. och följ.

Lindöping:

Jubeldagens högtidlighet tillkännagafs om morgonen med Styckeskott. På andra aången ringdes till Döresången uppfördes af Lifgrenadier Regimentets Åkte Musik Melodierna först till en Morgonpsalm och sedan Luthers Ps. 56. Högmålspredikan hölls af Stiftets Biskopp. Aftronsången börjades kl. 6 est. midd. då Domkyrkan, genom Stadens innewånarens sammanskott, war illuminerad. Predikan hölls af Domprostern Doct. J. Dubb. Under Gudstjensten upplödes Musik af Studerande Ungdomen, berättad af Musikskåp. Måndagen d. 3 Nov., efter förut utfärdade Program af Rector Gymnasii, Eloqu. & Poës. Rector Mag. P. Kresander, hölls Orationer å Gymnasii större Lärosal, af förste Theol. Rector Doct. J. Hamstedt på Latin, samt af ConRectorn Mag. N. Bruun på Swenska.

Wid Norrödöping TriptalSchola blef, efter förut af trycker utgifwit Program af Inspector Schold, en Svensk Oration d. 1 Nov. hållen af Collega Schold Mag. L. G. Rönberg.

Skara:

I anledning af Jubelfesten, blefwo Orationer wid Gymnasium härstädes hållne af Pr.

Theol. Rectorn och Prosten Doct. C. J. Kade, Eloqu. & Poës. Rectorn Mag. J. Keskander samt Collega Schold Mag. J. Carlbeck.

Strengnäs:

Reformationens Secularfest firades härstädes med all högtidlighet. Till afhörande af de Latinska Orationer som d. 1 och 3 Nov. hölls på Gymnasii större Lärosal hade Rector Gymnasii Philof. Professorn och Rectorn Doct. Sven Bruhn utfärdat Program, hwilket i Chronologisk ordning, isfrån Lutheriska Reformationens början intill våra dagar, upptog alla deras bemäddanden och arbeten, som utaf Strengnäs Stift bidragit till den heliga Skriftes öfversättning på Swenska. Första daagen örerade bemälate Professor om rätta beskaffenheten af Evangeliska Lärnan genom Luthers bemäddande reformerad. Andra dagen höll Rector Schold Mag. L. Broman ett Tal om de öfaktbara sördeslar som Swerige njuter genom den Lutheriska Evangeliska Lärans införande. Om aftonen woro husen omkring Torget illuminerade.

Wid TriptalScholan i Lindöping blefwo, efter utfärdade tryckt Program af Inspector Schold, d. 1. Nov. Tal hållne af Rector Schold Theol. Cand. Mag. J. Lindberg och Apologiftern Mag. U. N. Åstrand.

Westerås:

Jubeldagen före Öresfångertingningen, afslöfades Stadens Kanoner. Alla Stater och Corpser, jemte Studerande Ungdomen, samlades kl. half 10 på Rådhuset, hvarifrån de begåfvo sig i Procession till Domkyrkan, der HögsmåsoPredikan hölls af Skiftets Biskopp. Under Påsningen efter predikan afslöfades 64 kanonskott. Eftermiddagen afhögs från Domkyrkatornet N. N:o 56 af Studerande Ungdomen under accompaniment af Pufor och Tromperer. Afsonfången hölls kl. 6 e. m. då Domkyrkan med ljus och lampor war wäl eclairerad.

Efter utskärdadt Program af Rector Gymnasti Lingu. Hebr. & Græc. Lectorn Mag. J. Norman, blefwo på Gymnasti större Lärosal Orationer hållne Påsningen d. 1 Nov. på Latin af Theol. Professorn, Lectorn och Prosten Mag. A. H. Starnberg, Månd. d. 3 Nov. på Swenska af Rector Schold Mag. E. Bergqvist.

Såsom en förtäring af Festens högtidskabet höll Westerås BibelSällskap Onsd. d. 7 Nov. på Gymnasti större Lärosal sin årliga allmänna sammankomst, som bonades af Skiftets Biskopp, hwarefter för tillfälle ett Tal hölls af Prosten i Björksta Mag. P. Krosenius. Sällskapets Sekreterare Lector Scheringson uppläste berättelsen om Sällskapets årgårder under det framfarna året, och ett sammandrag af Räkenskaperna förelades Sällskapet af des Skattmästare v. Pastorn Borg. Beloppet af den Collecter, som Jubeldagen insamlades öfwer hela Skiftet till BibelSällskapets förmon utgjorde 996 R. d. 47 s. 1 r. 10.

Wid Livia Scholan i Fahlun frådes Jubelfesten med en Oration på Swenska, som d. 1 Nov. hölls af Rector Schold Mag E Forslind.

Wetås:

Jubeldagen hölls predikan af Skiftets Biskopp. Om aftonen woro Domkyrkan och flere publika hus illuminerade. Den 1, 3 och 4 Nov. hölls på Gymnasti stora Lärosal förmiddagarne Latiniska Orationer af Lectorerne J. Wiketaren, C. J. Hewlin och J. Blomstrand, samt eftermiddagarne Swenska Tal af Rector Schold

B. Lundelius, ConRectorn L. Lemchen och Collega Schold A. Hagelberg, i hwilket afsäende Latiniskt Program af Rector Gymnasti Lectorn Mag. E. Svingren förest blifwit utskärdadt.

Gårdeborg:

Thorsdagen d. 30 Oct. tillkännogafs kl. 10 s. m. högtidens annalkande genom ringning i alla Stadens klocker en timmas tid, och när ringningen upphör, medelst Pufor och Trompetar, först från Rådhusets Balkon, sedermera å Stadens bruggor och slutligen från Domkyrkatornet. För sinnessens beredande till des föresända högtidens firande, förskäddes kl. 6 e. m. Wån från Utaet i Stadens båda Kyrkor, hwilka för tillfälle woro rikt eclairerade. Den 32 Octob. behåddes wid Solens uppgång den insångna högidsdagen genom 100 kanonskott, och derefter från Domkyrkatorne med Pufor och Tromperer. Efter slutad Örelång, samlades Stadens Embetsmänna Corpser och Stater, så wäl Militaire som Ecclesiastike och Civile jemte Borgerskapets Aldste å Rådhuset, hvarifrån de i Procession, anförde af Läroets Höfdinae, gingo till Domkyrkan kl. half 10, då formannringning skedde till Högsmåsen. Under Påsningen afslöfades i tvenne omgångar 100 kanonskott, jemte skwor ut handgärdet af det här förloada Götha ArtilleriRegemente, som å östra sidan af Domkyrkan formerade stor Parad. Den Collect, som till härwarande BibelSällskap insamlades i Stadens och de å d:s område belägne Kyrkor, besteg sig till 738 R. d. 25 s. 1 r. 10.

Efter derom af Rector Gymnasti Hist. Lectorn Mag. E. Morberg utskäddade Programer, ett på Latin och ett på Swenska, jemte särskild inbjudning, förelattes högtidskabeterna d. 1, 3 och 4 Nov. under genom Tals hållande på Gymnasti Bibliotheksal kl. 11 förmiddagarne, efter afwit.recken med Domkyrkans storklocker, förest dagen af Theol. Lectorn M. a. N. Druba: de libertate Theologorum Protestantium, andra dagen af Log. & Phys. Lectorn Mag. E. O. Ekman, om den Christna Religionen, i sitt råta förhållande till Människans förstånd, inbillningskraft och sinlighet, samt den rubbning af detta förhållande, som före

anledde den Lutheriska Kyrko-Reformationen, och tredje dagen af Rectorn wid Civilianscholan härstädes Mag. And. Sethelius öfver ämnet: Lutheriska Reformationen, påkallad af nödwändigheten, wälsignad i sin framgång och sina påföljder. Wid dessa Tal, som hedrades med en högre del af Stadens Resp. innewånarens närvaro, uppfördes första och andra dagen Musik af Gymnasti-Capellet, och å tredje dagen slutades Acten och denna Secularfest på det sätt, att af utvalda röster bland Gymnasti och Scholalångdomen afsågs Ps. No 56: Vår Gud är oss en mäktig borg.

Calmar:

Klockan 6 om morgonen d. 31 Decob. ansgafs dagens högtid med Kanonsalvor, då Utiens flaggan hisades och Studerande Unadomen från Domkyrko ornat infördes i en LöfMalm, under accompagnement af Calmars Regementets Musik. Under Öresfången war Domkyrkan illuminerad. Resp. Orator och Corporer beaktades i Procession till Domkyrkan, der Högmåsföpredikan hölls af Stiftets Biskopp. Collecten till härvarande BibelSällskap steg till 212 R. d. 33 s. V. o. Om aftonen woro Domkyrkan, Läns-Residenset, Biskopsbuset, Gymnasti och Scholabuset samt Nådhuset illuminerade och de på reddegen liggande Fartog tilltöjades. Efter utfördt Program af Rector Gymnasti Marth. Lectorn Mag. S. Beragen blefwo Oratorier d. 1, 3 och 4 Nov på Gymnasti Lärosal höllne af Theol. Lectorn och Prosten Doct. C. Dünkrantz och Gymnasti Adjuncten Mag. N. Sellin på Latin, samt af Collega Mag. J. Zander på Swenska. Alla dessa aftnar woro Domkyrkan samt Gymnasti och Scholabuset illuminerade.

Carlsted:

Tilldaggen hölls Högmåsföpredikan af Stiftets Biskopp. Följande dagen blefwo, efter ett af Gymnasti Rector, ander Theol. Lectorn, Theol. Cond. Mag. J. K. Ekström under d. 30 Dec. derom utfördt Program, wid härvarande Lärosäte offentliga Tal höllne å Gymnasti öfwa Lärosal, neml. d. 1 Nov. af förste Theol. Lectorn Doct. M. Euren på Swenska Språket, d. 3

af Eloqu. & Poës. Lectorn Mag. J. Chenon på Latin och d. 4 af ConRectorn Mag. N. Sellin på Swenska. Dessa Aktier bewistades af en swantligt talrik samling af båda Könen, och högtidigheterna skades af den vackra Vokals och Instrumental-Musik, som genom Wämländska Harmoniska Sällskapets benägna föranstaltande alla dagarna uppfördes.

Gesle:

Till firande af Jubelfesten, blefwo wid Kongl. Gymnasium härstädes, efter ett af des Rector Marth. Lectorn Mag. Nils J. Bergsten utfördt Swenskt Program, följande Oratorier höllne, d. 1 Nov. af Theol. Lectorn, Theol. Cond. Mag. A. Sagerborg på Swenska. Den 3 Nov. af Eloqu. & Poës. Lectorn Mag. E. Sam. Odman på Latin, och d. 4 Nov. af Rector Scholä Mag. L. U. Uterstedin på Swenska.

Herndland:

Den 30 kl. 12 på dagen tillkännagafs den infundande Jubelhögtiden med kanonskott, och kl. 5 efter middagen med flockringning. Den 31 om morgonen förfunnades högtidens början äfwenledes genom kanonskott wid sammanringningen till Öresfången. Domkyrkan war wäl eclajserad, och predikan hölls af Collega Scholä Mag. O. P. Sellstedt. Till bewistande af Högmåsfö-Gudstjensten samtades uti Gymnasti Festiviteters. Öf Stadens så wäl Civile, som Ecclesiastiske Embets- och Tjenstemän, och gingo derifrån, företädda af Scholä och Gymnasti Unadomen i Procession till Domkyrkan, der Predikan hölls af Theol. Lectorn och Licentiaten J. Häggblad. I Nattensången, då Predikan hölls af Co sistorii v. Notarien Mag. J. Wacklind, war Domkyrkan eclajserad, likasom i Öresfången. Följande dagar hölls, efter af Rector Gymnasti utfördt Program, på Gymnasti Festiviteters Sal Oratorier, i anledning af Festens föremål, den Evangeliska Reformationen, nemliken den 1 Nov. af Kongl. HofPredikanten, v. ConRectorn Mag. O. Villner på Latin; d. 3 af Kongl. Bibliothekarien, Theol. Lectorn och Prosten Doct. Carl Stridsberg på Swenska; d. 4, af H. H. Biskoppen, L. N. O. Doct. Er. Abt. Alms

quist på Latin. Och uppfördes wid dessa Ora-
tioner Instrumental- och Vokal- Musik af Ama-
törer, biträdde af den här Studerande Ung-
domen.

Hittills hafwa följande Predikningar, håll-
ne på Jubeldagen, blifwit af trycket utgifne,
neml. af Biskoparne Doct. E. v. Rosenstein i
Linköping och Doct. O. Bjurbeck i Carlstad,
Domprosten Doct. J. O. Wallin, Öfver-
hofpredikanten Doct. J. E. Elljenwaldh, Kyrko-
herdarne P. Kuus och A. A. Lideke (den se-
nare på Tossa) och Commminist. J. G. Suze i
Stockholm, Domkyrkoadjuncten Mag. J. Wör-
jeston i Upsala och Controctisprosten N. S.
Svederus i Näsby och Ervolla.

Äf de wid Rikets Universiteter och öfriga
Ärrowerf i anledning af Jubelfesten hållna Ora-
tioner, hafwa Professore Es. Tegners i Lund
och ConRector N. Bruuns i Linköping hit-
tills af trycket utkommit. De i Upsala hållna
Orationer af Prof. Lundblad, Geijer och Tra-
nér blifwa under gemensam titel med första af
trycket utgifna.

Utgifne Disputationer wid Lunds Akademi.
Höfsterminen 1817.

Under Histor. Professore Mag. And. Otto
Lindfors Präsidium:

Anal. Etæ Historiæ Academiæ Lundensis,
Pars Post. Sect. II.; Resp. F. Schrevelius. 4:o.

Under Anatom. Professorn Doct. J. W. Pram-
berg:

Qua ratione Medicina Empirica & Ra-
tionalis ad Disciplinæ emolumentum optime
conjugi possint? Spec. Acad.; Resp. D.
Scharffenberg; 8:o.

Under E. O. Med. Adjuncten Doct. J. Nab-
ben:

De præcipuis causis Mali Scrofulosi
ejusque remediis efficacissimis, respectu ha-
bito ad regionem nostram, quam morbus
hic frequenter infestat; Resp. J. Engström;
8:o.

Under Decon. Adjuncten Mag. S. V. Nilsson:
Collectanea Zoologiæ Scandinaviæ;
Resp. A. L. Hålst; 8:o.

Under E. O. Græ. Lit. Adjuncten Mag. C.
Chr. Eberstein:

Theogonia Hesiodi Sæthice reddita,
P. V. & VI.; Resp. O. Lundbeck & N. Hes-
selgren; 4:o.

Under Med. Doct. B. S. Ingelman:

De Remediis præcipue indigenis, quæ
ratione vis sææ Epispasticæ, in locum Can-
tharidum commode substitui possunt; Resp.
J. N. Gadd; 8:o.

Under Botan. Docens Mag. C. M. Fries:
Lichenum Dianome Nova; Resp. A.
Sandberg; 8:o.

Under Ph. Mag. H. Neuterdahl:

Epigrammata Platonis, P. I. & II.;
Resp. N. O. Ahnfelt & A. D. Lagerlöf; 4:o.

Under S. M. Ad. Mag. Paulsson:

Opera Imperatoris Caroli Magni Reli-
gioni Christianæ data; Resp. C. V. Petters-
son; 4:o.

Utkommande Böcker:

Svenska Folkwislor från forntiden, sam-
lade och utgifne af E. G. Geijer och A. A. Arzelius.
Tredje Delen. Kommer med första i bokhandeln.

Jduna. Sjunde Häftet är under trycket och
utkommer instundande wår.

Georg Stjernhjelm's Bitterhets-Årheten,
fullständigare samlade och å nyo utgifne af S. Ham-
marfeld. Äro nära färdigtryckte i stor 8:o och ut-
komma i början af instundande wår.

Notitelse: Gdreg. No sid. 81 rad. 5 nedifr. sid.
1200, läs: öfwer 2000.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

No 12.

Söndagen den 22 Mars

1817.

R e c e n s i o n e r:

Förslag till Swensk Psalmbok, utgifwit af
J. D. Wallin. Stockholm, Grahn,
1816. XXIV och 334 sidb. 12:o, regi-
ster inberäknade.

(Kontf. fr. No 11.)

Men då så af de gamla psalmerna kun-
na bibehållas sådana de äro, måste all war-
samhet användas, att de ej genom orjenliga
ändringar eller tillfätsjer blifwa förderfwade.
Och i detta afseende, om man och kunde göra

en och annan anmärkning wid särskilda ställen,
måste man tillerkänna Utgifwaren ett högt
loford. Det wore för widblifligt att genom
nidrag ur sjelfwa Boken bewisa detta; man
måste, för att tillräckligt wärdera dessa förs-
tjenster, noggrannt läsa och jemföra alla dessa
Sånger. Men för att wisa, huru märkligt
många psalmer i denna Samling wunnit deris
genom att man närmare hållit sig till det gam-
la, will Rec. jemföra No 56: Wår Gud
är oss en wåldig borg — sådan som den fins
nes i Kongl. Komiténs 1814 utgifna Förslag,
med den i närwarande samling upptagna.

Förslag till Kyrkosånger.

No 56.

Wår Gud är oss en wåldig borg,
En tillflukt alla stunder,
Wår Gud med oss, i all wår sorg,
Öfver stora ting och under.
Hans ord skär fast,
Om klippan brast,
Och jorden skalf
Och himlens hwalf
Spred lågor, skäck och dunker.

Förslag till en Swensk Psalmbok.

No 135.

Wår Gud han är wår fasta borg,
Wårt wårn och wapen tryggas
På honom, i all nöd och sorg,
Wårt hopp wi wille bygga.
Mörkrets förste stiger ned,
Hotande och wred;
Han eufkar sig förwift
Med wåld och arga lif;
Likt wi oss ej frukte.

2.

Som fædermannens brända land,
 Af regnets milda ådden,
 Så hugnas och af Herrans hand,
 Hans folk med hjelp i nöden.
 Vår Gud är för!
 Bland oss han bor,
 Till oss han ser
 Med godhet ner
 Och leder våra ådden.

3.

När Herren öfver jordens rymd,
 Sin vredes thordön sänder,
 Då skakas jorden på sin grund,
 Och bäfwa folk och länder.
 Men vi se opp,
 Med tro och hopp:
 Med oss är Gud,
 All verdens Gud
 Vår och på sina händer.

4.

När Herren, efter saksans tid,
 Till oss sitt ansigt vänder,
 Och skänker glädje, bröd och frid,
 Ut tryckta folk och länder;
 Då höjs vår röst
 Till Gud, vår tröst:
 Med oss är Gud,
 All verdens Gud
 Vår och på sina händer.

Det är ej blott för melobien den kan anses som förbättrad: hvar och en lärer anse som en vinst, att för en nästan ny psalm, ehuru den är wacker, så tillbyta sig en god öfversättning af denna Sång, som mera är Luthers än K. Davids och för protestantiska kyrkan lika märkvärdig som K. Gustaf Adolfs före slaget wid Lützen. Det är bekant, att Luther författat den, innan han begaf sig till det Wormiska rådet.

Flera psalmer hafwa genom så mästerebeg, undergått en ny skapelse; ej blott versifi-

2.

Vår egen kraft ej hjelpa kan;
 Vi wore snart förkrödda:
 Men med oss står den rätta Man;
 Vi stå, af honom frödda.
 Frågar du hvad namn han bär?
 Jesus Christ det är:
 Han är den Herren Gud,
 Som, klädd i segerkrud,
 Sin thron för ewigt grundat.

3.

Och wore werlden än så för,
 Och full af mörkrets härar,
 Dock, när ibland oss Herren bor,
 Allt intet oss försärar.
 Verldens förste är ju dömd,
 Och hans kraft är tömd.
 Han, på ett hufvudhår,
 Os skada ej förmår,
 Ett ord kan honom fölla.

4.

Guds ord och löfte skall bestå;
 Vi det i hjertat bære.
 För himmel, ej för jord, vi gå.
 Till strids och glade äre;
 Äre alltid wäl till mods,
 Fast wi wåge gods.
 Och ära, lif och allt:
 Ske blott som Gud befallt!
 Guds rike wi behålle.

ficationen och språket hafwa blifwit skådade utan de anbragta ändringarna äro ofta så i den gamla psalmens anda och ton, och äro med den så sammansmälta, att man utan känedom af originalet knappast skulle märka dem. Det är blott på det sättet som det gamla kan förbättras. — Så wida man ej kan neka, att människoflägget haft sina bildningsperioder, under hvilka det högre och högre utvecklat wisa af sina förmögenheter och antagit en gifwen karakter, som tydligast yppar sig i religion och konst; så wida man ej

får twiſta, att alltid i religionen och konſten är något gudomligt: hde man ej lägga hand den wid fädernas jätterverk eller efter godtycke omſkapa deras fromma hjertans utgjuelſer, utan en aning om deras anda, utan att hafwa känt och erkänt det gudomliga och rent menſkliga i deras ſträfvannde. Det hde ej wara ſwårt att derifrån ſkija hroad ſom genom tidens äwerkan bliwit förfallet, och beträta hde upphjelpas, men ſå att man återſtäller det gamla efter deſ egen idé och förwarar det ännu åt återſenden. — Om man berdfwar ett Gdrhifſte tempel ſitt hoga tak och ſina majefkätiska torn, bortröbje gamla minnesmärken, och med anſtyrkning af kall ännu mera blottar deſ nakenhet; om man söker att genom nya, ſtora fönſterrutor ſkaffa mera dager: hwad ſkall den wiſa för dgat, om ej den tomma ödeligheten? Man ſkall finna, att deſa ſmäruriga, målade fönſter, deſa flerfaldigt anbragta prydnader och ſtrater, ſom för öf äro förädrade, hde nödwändigt till det hela; och ſå länge wi förmå öf att ej anſe ſjelſwa byggnaden för öfwerflödig eller obruklig, borde den ej ſmaklöſt afläddas ſitt äldriga anſende, ſom ändå alltid ſkall nog ſynas, för att wittna i framtiden om förſörarens öfdränd. — Allt hwad ſom är ſedt och ſtort, måſte hafwa en beſtänd pregel af tiden då det framträdde; allt, ſom ſaknar ett ſådant uttryck, är ſwagt eller förwirradt. Om man förſöker att i en gammal psalm ſtyckewis inſätta ord och verſer, ſom i ſig ſjelſwa wackra nog, ej öfwerensſtämna med tonen i det hela: ſå ſkall det gå ſäjom om man lappar ett gammalt kläde med en ny klut, eller gjuter nytt win i gamla flaskor. — Men will man ej genom älderdomens anda åter gifwa det gamla lif, ſäjom här ofta ſkett, är det bäſt att göra något alldeles nytte efter grunddragen af det hela. I ſådant aſſende

hafwa Dr. Ödmann och Dr. Dahl wiſat, hwad ſom kan göras af de gamla psalmerna.

En fråga, ſom med den föregående står i gemenſkap, ehuru af mindre allmännelig wigt, må här ej förbigås, helſt ſom den ej ſällan för det närwarande utgör ett twiſtämne: huruvida nemligen i andeliga ſkrifter gamla ord och ordböjningar kunna tillätas. Kellgren har redan i en liten aſhandling ſagt derom några tänkvärda ord. Utg. af närwarande verk har trott ſig ej böra wäja dem, „der de gifwit tanken med mera kraft och liflighet.“ Deſ ſynnerligt nog, är det ofraft de gamle ſom klaga, att de unga ſätta för mycket wärde på det gamla: men det måſte medgifwas, att man på begge ſidor ſtundom går till ytterliga heter. Man hde weta att pröfwa och behålla hwad godt är. En Yngling kan ej ſticka ſig ſom en Gubbe, och wår tid är ej den förſutna: huru ſkulle den wara det i ſpråk mera än i något annat? Men icke böra wi blyggas för de ärliga fädrens ſeder och tal. Wi böra ej blott med omſorg bewara hwad ſom har gått från deras hjertan till ſå många hjertan och i de ſjuſwaste ſtunder flödat från deras läppar: wi må ock, i lika ſaliga ögonblick, hänförda af Gudomens närwarelſe, ef ſky de genom dem helgade uttryck, om de ock i hwardagelſwet äro förädrade; och ſå kunna wi äſwen derigenom lära förnimma, att wi för ögonblicket aſſagt öf werlden, då wi tagit öf före att tala med Herranom. Men man måſte weta hwad ſtickligt är och framförallt iakttaga en wis mätta. I ſamma ord, ſom ſparſamt och rätt användt, öker en psalms ſkönhet genom ſin enſald och kraft, kan, öfja upprepadt och der andan ſaknas, göra uttrycket enſaldigare och lågare. Deſ utom äro deſa archaismen ej af enahanda beſkaffenhet; och man hde noga urſkilja hwad

som är ädelt och kraftigt från det som är
 tvärtom. Så skulle förmodligen ingen nu
 för tiden kunna löpa fara att skriva:

„Han (Gud) wandre med oss i watten och wår.“ —

„Sör Skeppare och båtsmän är bästa råd
 För tro sig uti Guds heliga nåd“ —

N:o 337: 2, 3. Gila Ps. 3.

utom så många andra nog kända ställen, som
 blott genom uttryckets urmodighet falla i lägs-
 het. Deremot lärer det wäl icke stöta någon
 att läsa eller sjunga:

„Och uppå den siffa dagen
 Wi förwänta att uppstånda.“

N:o 21: 3. D:r Wallins Sörs.

Din engel blid och mild,
 Förordna du ättad,
 Att hålla trogen wård
 Och stänga fast en gård
 Omkring min hwilofstad.“

N:o 444: 4. D:r Wallins Sörs.

Utg. har i detta afseende noga öfstat sig för
 öfwertrift. Men för att wisa, huru detta
 på nya psalmer kan användas, wäl Rec. an-
 föra N:o 53, som äger på en gång det stöna,
 som utmärker både den gamla och den nya
 tiden.

1. Huru länge skall mitt hjerta
 Sucka, söka efter friden,
 Och, med outsläglig smärta,
 Aldrig finna den i tiden?
 Huru länge skall mitt öga
 Efter ljus förgräwes spana.
 I det molnberäcka höga
 Och på lefnans dunkla bana?
2. Tanken sig ej reda måktar
 Ur det mörker som mig hölsjer;
 Wiljon wacklande försmåktar
 I den wanmakt som mig fölsjer.
 Och, hwad biertat eftersträfwar
 Af mitt samwet förwites;

Mellan lif och döds jag sträfwar,
 Mellan jord och himmel sutes.

3. Swära fallen, stild från Herran,
 Den wid stoftet bundna anden
 Ser sin Faders boning fierrar;
 Och förwår ej lösa banden.
 Men han anar Fadrens mening;
 Och den hemligt närda sorgen,
 Med hans trängtan i förning,
 Ur hans återlösnings borgen.
4. Stilla, heligt dunkla minne
 Af ett Eden som förswunnit?
 Ensa oning i mitt sinne
 Om ett mål som ej är hunnit?
 Wisser mig den wäg till lifwet,
 Som oss uppenbar är worden;
 Solker ordet, som är skrifwet
 Ut i himlen och på jorden.
5. Himlens, jordens och mitt hjertas
 Profetia sig fullbordar.
 Ej af twifvel skall jag smärtas;
 Herrans, Herrans Ande ordar:
 „Glydda äro nattens räkter,
 Swoer Zion uppgår ljuset,
 Och för jordens fallna släkter
 Synnas åter faberghuset.“
6. Ner i dödligheten stiga
 Nåd och sanning och försoning,
 Och det fromma hjertat wiga
 Till Guds helga Andas boning.
 Sig med menniskofaturen
 Herrans herrlighet förrenar,
 Och Guds Son, af qwinna buret,
 Blir det offer, som oss renar.
7. I det heligsta ingången,
 Han och min förlokning funnit,
 Och åt mig, i synder fången,
 Frid och frihet återwunnit.
 Att jag kärleksfull och trogen
 Skulle i hans fotspår sträfwa
 Och, till ändan redobogen,
 Werlden dö och Gudi leswa-

3. Salig, salig den som kände,
Den som trodde dig allena,
Sannan Gud, och den du sände,
Att med dig och än förena.
Jesu Christe! Du är worden
Wägen, sanningen och lifwet;
Och, i himlen och på jorden,
Är ej annat namn och gifwet.

Ännets höghet tillåter ej blott, utan gör
det äfwen nödvändigt att närma sig till forn-
språket. Men utan tvång och olågenhet
skulle man ej försöka det samma med denna
föna och enkla psalm (N:o 50):

1. Går tidens kerta awal och fröjd
Jag är ej ännad worden;
Ei blott en makt, till jorden böjd,
Och genast gömd i jorden.
Till dig, o Gud! jag skädar opp,
Till dig, på tankens wingar,
Jag mig swingar
Och, full af saligt hopp,
Dig känslans offer bringar.
2. Går mig din wisshet, nåd och makt
Har uppenbarad blifwit.
I blommans frud, i fjernans prakt
Går mig ditt namn du kviswit
En werld, af dig beredd och prydd,
Går mig, med tusen minnar,
Dig förkunna,
Som lif och fröjd och skydd
Att alla wäsen unnar.
3. Dock stälde du ej målet här,
Hwartil mitt hjerta sträfwar.
Mitt aldrig hwilande begär
Mot andra rynder swäfar.
En liten tid wid jorden stäst,
Min själ för himlen öfwas,
Föstras, ordswas:
Du känner medlen bäst,
Som för mitt mål behöfwas.
4. Jag hafwer, till min ledning, fått
Ett samwete, som säger
Hwad inför dig är rätt och godt,
Hwad ewigt wärde äger.

- I helig lydnad för des bud
Jag söka will mitt bästa
Och befräsa
Mitt hopp till dig, o Gud!
Med kärlek till min nästa.
5. Så går jag stilla och stordis
Mot obekanta dagar
Och tror, att du, i sorg och fröjd,
Till målet mig ledsagar.
När jag mig wallfart lyftat har,
Min själ i dina händer
Glad jag sänder.
Din Andas skat hon war:
Till dig hon återwänder.

De så må ock tjena till prof af de nya
psalmer, som tillkommit. Det skulle blifwa
för widlyftige, att uppräknat alla sådana, till
och med blott dem som äro ganska goda. Her,
will blott ännu gifwa anwiesning på den för-
träffliga Ingångspsalmen (N:o 1), N:o 9,
98, 170 (Mattwardpsalm, en af Hr Heds-
borns wackrafte), 211, 232, 237, 325 (wid
en Biskops inwigning i embetet), 344 (Bruds-
psalm), 352, 357 (för ett ungt fruntimmer),
367, 370 (för en blind), 413, 418, 484,
492 (en ny öfversättning af Prudentii hymn:
Jam moesta etc.), 495 (wid en wärdig
Själsherdes begrafning, utom många andra.

Det behöfwer knapt nämnas, att ur det
af Kongl. Komitén utgifna Förslag till Kyr-
kofånger de wackrafte äfwen i denna Sam-
ling insluta. Många hafwa ock fördelaktige
blifwit ändrade, t. e. N:o 49 (Försl. till
Kyrkofånger N:o 26), 159 (N:o 11), och
ännu mera N:o 457 (N:o 380) af hwilken
första strophen må anföras:

„Du går, i lefwerneck's omsorg sänkt,
Och ser ei, hur fort, hur oförtänt
Din dag till Skymningen skider:
Du känner dig stark, besutten och wis,
Du sträfwar för jordens slädje och reis
Och om des torkswor du skider.

O menska! o menska!
 Till astoneu dock det lider."
 Den samma förändrad:
 „I Jesuernes bekymmer sänkt,
 Du ser ej huru osäkränkt
 Din dag till skymning strider.
 Du tror dig säker, stark och vis,
 Du jagar efter jordens pris
 Och om des torshvor strider.
 O menniska! o menniska!
 Till astoneu det lider."

Såsom bewis på den noggrannhet, med hvilken Utg. granskat äfwen sådana psalmer, som redan hade uppnått en hög grad af fullkomlighet, kunde man, om rummet det tillät, anföra N:o 94: „Offret stundar. Blödd, mitt sinne" — förut upptagen i Kongl. Komiténs Förslag under N:o 147: „Offerstigen, hemsk och öde." — I Rec:s ögon är wäl omskrifningen af den första strophen mindre andelig: men det hela har wunnit mycket i korrekthet.

(Slutet följer.)

Förskil till en ny Svensk Statistisk Journal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid. 2:dra Häft. 63 sid. 3:dje Häft. 72 sid. 4:de Häft. 75 sid. Sthm, Cederborg & Comp. 1816, 8:o.

(Fortsättu. från N:o 10.)

Uti en af de Stedskrifter, öfwer hwilka Allmänhetens dom är tillräckligen säld, läste man, för 2:ne år sedan alldeles samma mening, som Förf. nu pag. 45, 49 och 50, framställer; neml. att „det är en alldeles grundsfolk stats och finanslära, både att waror tillverkas med penningar, och äfwen, att waror

tillskapa penningar, för att öka ett rikes wälmåga; ty med arbetande händer tillwärfas warorne." Den obehagliga myndighet, hwar med denna och flere lika besoffade sötter då utspredde, gaf icke hägen att ingå i wederlägning; och ehuru samma fel ej kan förbrås den nya framställaren, torde kånhända denna mening icke heller nu fordra särdeles swar. Hwarför arbetar wäl Regohjonet, om icke för penningar? eller huru arbeta wäl händerna, om kroppen saknar föda och kläder? Då Förf. medgifwer, pag. 50, att „penningar göra wid waruproduktionen det berättade att befordera en större warumängd, derigenom, att den lättar liquidationen af rudimenterier, arbetslöshet och affättning," har han icke också medgifwit, att penningar ästadkomma waror, och hwilken motsägande klyftighet ligger det då icke uti, att här göra skillnad emellan att ästadkomma, och att tillverka. När penningar skaffa en stor produktion, och denna gör ett rikes wälmåga, har då icke penningarne berede den? I inledningen har Förf. sagt, att „det war jordbrukets och närings gornas nuwarande wanmaga och förfall," som gaf honom anledningen att skrifwa; och på flere ställen säger han, att Bonden icke mera har råd att tillräckligen sköta sin jord; — motsäger han sig då icke sjelf, när han pag. 30 säger, att „jordbruket behöfwer ingen hjelp af banken?" Men emot förenämde willomening, och emot alla dessa motsägelser, har Rec. ett annat omböme att framställa, äfwen till autoriteten mångfaldigt mera öfvertygande. Raynal säger i sin Histoire Philosophique, Liv. IX. Chap. LIX. "Un des préjugés les plus funestes au bonheur des hommes, à la prospérité des Empires, est celui, qui veut, qu'il ne faille que des bras pour la culture. L'expérience

de tous les ages prouve qu'on ne peut beaucoup demander à la Terre, qu'après lui avoir beaucoup donné. Les Cultivateurs sont rarement en état de faire les avances nécessaires. Le Gouvernement doit venir à leur secours." Detta torde vara nog.

Vättere, än af vår Förf., är hans sats — rörelse-capitalens tillräcklighet, huru litet det också är, d. w. s. penningebristens förswär — utförd uti en artikel, „angående Penningar," införd i Allmänna Journalen N:o 260, 261 och 262 för d. 7, 8 och 9 Nov. förl. L. tagen utur samtl. KammarRådets Lifsenheims tryckta arbeten. Skälen deri äro likväl desamma, som man förut läst i andra skrifter. Sanningar, säsåwa derföre, att de äro skilde från det ofskiljaktiga sammanhang, hwari de stå med andra sanningar, de der utelämnas: wisa motsägelser, sticket för dolda; och en god skriftart, utgår det hela af förswaret. Man är i allmänhet icke ofkun- nig, hwarken om den sanning, „att behofvet afstrar idoghet, som åter afstrar arbete och waror;" eller om den, att „desse woro till i werlden länge förre, än deras representant, penningen, blef påfunnen;" men, hwarsföre säsåwa dessa sanningar ifrån denna med- hwilken de stå i ofskiljaktigt sammanhang, och som är i ämnet den hufwudsakligaste, neml., att i alla tider har idogheten, för att verka, fordrat förlag? Den sanning, att idogheten alltid verkat blott i förhållande till det förlag den ägt, hwarsföre sättes den? hwarsföre brytes den ordning, hwari de sanningar stå i förhållande till hwarandra, hwilka skola upplösa twistefrågan? Den sanning, att förlaget, penningen, åstadkommer warorna, står likväl framför den, att för således tillkomna waror, säsåwa, wid försäljnin-

gen, penningar; och när man läser dessa sanningar gwarstå i detta ofskiljaktiga sammanhang, samt i denna naturliga ordning, så blir conclusionen den, att penningen är det föregående, och waror det efterföljande. När man, efter denna erindran, läsa Hr Lifsenheims yttrande; och man skall finna, att han utelämnat den förra sanningen, — den om förlagets nödvändighet för att så waror; och blott framställt den andra, — den att för waror säsåwa penningar: samt att han endast, genom detta säsåwa argumentations- sätt, framkommit till den felaktiga conclusion, „att waror rätteligen wore ett föregående och penningen ett efterföljande." Så förefara alla förswarare af penningebrist. De förgäta alltid förlagebehofvet; och förgäta, att förlag är wilforet för den basen, hwarpå hela deras eget System hwilar, neml. förutsättandet af waror att sälja. Med denna förgätenhet, och med antagande, att ehwad nåringarna äga förlag eller ej, de alltid skola äga waror att sälja, framställa de, säsåwa owillkorlig den, i senare fallet falska basen, att för waror säsåwa penningar, hwariifrån man åter yrkar, det rörelse-capitalet bör rätta sig efter warumängden; d. w. s. de göra orsak till werkan, och werkan till orsak. Man är likväl skyldig, att härwid göra en disti- ction, dermed man också ger Hr L. rätt i det, hwari han hade rätt. Det land, som saknar Guld och Silfvergrufwor, men dock will erhålla dessa metaller, måge tillbyta sig dem af utlänningen, för waror, som då utgöra wilforet för metallerna, på sätt Hr L. sig derom yttrat; men deraf motsäges icke den sanning, att, äfwen för dessa waror, har förlag i penningar warit wilforet, men kunnat bestridas i pappersmynt. Då Hr L. slutligen medger, „att uti alla anstalter hwartge-

nom Staten winnet i sin arbetsstyrka, och en deraf följande waruproduktion, deruti kan aldrig en sådan (artificiell) försänten ny penningstock förorsaka något ofskick i rörelsen, eller någon oordentlig förändring uti warupriserna;“ har han icke också, i detta medgifwande, det winst i produktion kan wara en följd af rörelse-capitalens förökning, self motsagt sin stora sats, att „waror är det föregående och penningen det efterföljande?“ Och detta medgifwande „att rörelse-capitalens förökning kan gifwa winst åt Staten i ökad produktion, och då icke wara skadlig,“ ligger det icke i rak motsägelse till allt försvar för penninggebrist? Frågan huruvida en tillämpning af detta Hr L:s slutliga medgifwande kan åga rum till vår närwarande Allmänna penningställning eller ej: d. w. s. om rörelse-capitalens förökning hos oss nu skulle gifwa winst åt Staten i förökad produktion, och således ej wara skadlig? denna fråga synes wara lätt att beswara; och konhända har Gbl. till Journalförsöket icke self förmärkt huruledes han jemwäl gifwit swaret, då han i 3:de häftet, sid. 29, säger, att penninggeräntan hos oss „redan är 12 till 18 procent;“ ty någon wisfwel kan wäl icke uppstå

derom, att en penningförökning, som i sin påföljd, nedfarte penninggeräntan till 4 a 5 procent, skulle owilkorligen verka till förökning i produktion, och följaktligen till winst åt Staten.

De frågor, på hwilka den stora twifeln, om penninggebristen, ankommer, äro: 1) Kunna den Allmänna idoghetens organer, näringsarna, umbära förlagstillgång, eller ej? och, i senare faller, 2) Huru hög penninggeränta måla näringsarna, med egen trefnad och försökran, utgöra? samt derefter, 3) finnes wäl i Sverige tillräcklig förlagstillgång, för sådun ränta, eller ej? — Att näringsarnes trefnad och försökran utgör wilkoret för nationalwälmågan, derom äro alla ense; men af alla de, som skrifwit och talat till försvar för vår närwarande penningställning, samt ifrat emot all förökning i rörelse-capitalen, har wäl någon enda ingått i rak undersökning af dessa frågor, eller gifwit, på dem, ett på sådan undersökning grundadt owilkorligt swar? Nej, har läst allt hwad i detta ämne, de senare åren, utkommit; och deribland äriwen samtliga Riksständens Protocoeller för sista Riksdag; men sannnerligen har han icke funnit någon. (Forts. följt.)

S m å r t e S k r i f t e r.

Härfomst wid Grafwenz af A. Lafontaine. Öfvers. af H. A. Kullberg. Fjärde Del. Öbun, Grubn, 1816. 208 sid. 8:0.

Ansdrda Roman hör till de wänligaste af denna Gbl:s arbeten: en plan, som ligger till grund för nästan alla hans skrifter och en personal, som föga skiljer sig från de karakterer, hwormed wi redan annorstädes gjort bekantskap: emellertid bindar allt detta icke, att wäcka ett wist intress; och äriwen under hela läsningen underhålla det. Liksom wisa, i sin selft högst obetydliga, minnen likt

en morgonvudnad äldre stöcka i människans själ, så gifwes det ur barndomen och ynglinga-åldern wisa grundtoner, hwilka Kaf. i wändlighet varierar, som ständigt blifwa oföräntliga. För att göra läsaren uppmärksam på det nya han här har att wänta, är nog att säga, att den gamle besynnerlige mannen Hr Hofman denna gång ei är sidskapten eller busarmajor o. s. w. utan temligen noga formad efter Mr Burchell i the Vicar of Wakefield; sin usperuk bär han i alla fall efter wänligheten.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 13.

Lördagen den 29 Mars

1817.

R e c e n s i o n e r:

Förslag till Swensk Psalmbok, utgifvit af
J. O. Wallin. Stockholm, Gröhn,
1816. XXIV och 334 sid. 12:o, regi-
ster inberäknade.

(Slut fr. N:o 12.)

Ännu torde väl bland de af ärfvilliga för-
fattare utgifna och till en del af Kongl. Ro-
mitén förur gillade psalmer en och annan åter-
stå, som förtjente att i den blifwande psalm-
boken upptagas; men det är ej här frågan
om att utgifwa en samling af allt det goda,
hwarpå man kan åga tillgång, utan blott
hwar till Swenska Församlingens behof ej
kan umbäras. Det är ock naturligt, att för
wisja ämnen ett större antal af goda psalmer
är att tillgå. — Wigtigare är, att intet må
upptagas, som bär spår af tidens brister:
krafvlöshet, ljumhet och andans fattigdom.
Om något i detta afseende ännu skulle åter-
stå att göra, wisja wi ej lägga det Utg. till
last, då wi öfwerwäga, huru mycket som ge-
nom närwarande verk redan är utdrädat.

Några få exempel skola anföras bland följande,
mera enskilda anmärkingar.

N:o 1 str. 6. „fordiske kånstlopräl“ — nå-
stan för mycket werldeligt att nyttjas i en psalm.
— 3: 1. „Ewige! stor“ — 7: 12. „närawa-
ro“ — 492: 12. „äterträswa“ — och nå-
gra andra dylika hårdheter förekomma wäl
sällan, men borde kunna afhjelpas. På det
förra stället är det alldeles nödigt, om man
ej, emot den sälla conwigt, som melodien
fordrar, skall uttala enligt den rätta: „Ewi-
ge! stor är din ära“ — 17. Swag. t. ex.
stroph. 5.

„Ganning, Herre! är den pligt
Du mitt hjerta förefriswer;
Gif, att denna fordrans wig
Dyr och outplåntig blifwer.“ —

22. Har ej wärdigheten af den Christna Tross
bekännelsen, och då den ej är satt efter någon
gammal choralmelodi, som en sådan mer än
någon annan tyckes behöfwa, tror Rec., att
den utan söknad kunde utslutas. I allmän-
het är det ett wärdligt företag att omföriswa
Lio Guds Bud, Tron, Gader Wår och Wäl-

217

signelsen. Tro och Välsignelsen böra dock
wid mera högtidliga tillfällen kunna sjungas:
men då Dr Luther, mera troget är någon
annan, gifwit oss den förra och Dr Swed-
berg den senare, tyckas best, i närvarande
Samling bibehållna, göra alla andra försök i
den vägen umbärliga. — 32: 7.

„Medan tagen är din jord
I besittning utaf djuren“ --

troungat. — 37. Förut af Kongl. Komitén i
dessa Förslag blott till en del upptagen (under
No 113), är nu återställt sådan den bland
Dr Dahls psalmer blifwit utgifwen. Där-
jan är isynnerhet mycket i den öfliga Odestilen:

„En allmaktshand, ett fadershjerter.
Jag ser, o Gud! i allt som sker.
Allt fröjas, allt omkring mig ler.
Blef menniskan blott södd till smärta?
Blef bristernas och qvalens lott,
När du wälsignade naturen
Och gaf lyckalighet åt djuren,
Bekämb för deras Konung blott?“

str. 3. „Min sällhet parad med din ära“ --
Detta ord, använt såsom bild, är ej ädelt. —

38: 6. Hela strophen nog deklamatorisk, och
kunde utan skada för det hela utelämnas. —

43. Backer nog: men mellan melodien och
den beröfver afmåta tonen samt innehållet är
ej fullkomlig harmoni. Man jemföre t. ex.
med No 45, en af de skönaste och enklaste
psalmer i denna Samling. — 58: 5.

„Med kännande hjerta, förnuftig själ,
Förstånd och wisdom att se mitt wäl,
Du, Herre! mig welat benåda.“ --

Wättre enligt Kongl. Komiténs Förslag:

„Och, att jag må ana ett högre wäl,
Du hafwer med en förnuftig själ
Mia, Herre, welat benåda.“ --

60. Mera ett Ode än en psalm. — 66: 3.

„Utän kraft att hjertat styras,

Tryckt af wannakt och behof,
Menskoslägret af sin vras
Nödt så många swära prof.
Hjertat, af begärens willa
Alltid däradi, aldrig lätt,
Suckat att sin åtra stilla,
Men sin suck förbättes lätt.“ --

Utskilligt wore wid denna strof att erinra:
knappast skulle man gissa, att den är tagen
ur en psalm. 73: 6.

„Fast han föraktad blef och arm,
Drann hjertat i hans Gudabarm“ --

förmycket präligt och prunkande. — 80: 11.

„Jesus dödd! i tårar lemnadt,
Så! dränk din forstningsbläck“ -- m. m.

ej utan affectation. — 83: 1. „Himlens älf-
ling“ -- lägt och förlitet sågande om Jesus.
— 84: 4.

„Wid ditt bud de blinde skada,
Skada, att de lame gå;
Dumbar för de döfwe båda,
Att de döde lifwet få“ --

en konstlad och besynnerlig sammanställning af
Jesu underverk. — 85: 2.

„Tanken må i häpnad sättas,
När så stora tecken se“ --

skulle anses för en matt rimsyllnad, om to-
nen i det hela betydligt höjde sig deröfver. —
104. Jesu sista ord på Korset, är ej så wäl
utförd, som ämnet fordrar. Mycken köld rå-
der i denna psalm, som snarare är en trogen
rimmad berättelse efter Evangelisterna. —
108: 3. (Gud)

„Låt sin mandom, tytt och dödd,
Med i jorden föra“ --

kan Nic. ej föredraga för den gamla läse-
arten:

„Har sig lätit, tytt och dödd“ -- m. m. --

112. I sig sjelf wacker, förlorar dock myc-

let genom den hoppande takten. Den skulle
måhända i en Cantat kunna stichtigare an-
vändas. 137. Mycket matt: se ihynnerhet
str. 4. — 147. Lycklig ändrad utom i str. 7.

„du flyr bort
Grån ett bröst, der lasten frodig,
Närer sinnet stolt och kort.“

Whette i Kongl. Komiténs Förslag (N. 184):

„du flyr
Ifrån den, som öfvermodig,
Ej siet onda sinne styr.“

148: 5.

„Horten hästigt tånatar
Och till watten trånatar,
När han i gaga år;
Själens sammalunda,
När bekymren skunda,
Eröst af dig begår.“

Bilden skulle här vara mera kraftigt uttryckt,
men har förlorat i egentlighet. I detta fall
måste man skredraga den idra läsarten
(Kongl. Kom. Försl. No 186):

„Då hon ingalunda
Kan förnjäas här“ —

och kanske än mera den gamla psalmbokens:

„Då hon margelunda
I mig plågas här.“ —

161. 162. Natrwardpsalmer: såsom sådana
ihynnerhet, obestriktigt falla. — 181: 3.

„gick . . . i min beräkning in“ — prosaiskt.

— 182. En bland de minst lyckade i denna
samling. Tonen är ej wärdig, ofta hwar
daglig t. ex. str. 2.

„Äck! du går ju mer ju heldre
Willans sig Och med dig
Synden blifwer äldre,
Werer till och rotas wärre:
Äck min själ! Du är träl,
Siddet är din Herre.

str. 3. Stanna och din frid besinna.

Orip dig an: Än du kan
Nåd och tillgift winna. m. m.

184. Swaa, särdeles i början. Så äfwen

185. — 221: 1. Ett mislyckade utrop:

„O hur lätt jag umbår fröjden
Af en yr och fåfång tid!“

229:4. Har, i frid med sig och andra,
Glad sin werld skall genomwandra.“ —

En mindre god omskrifning af Matth. 5: 5.

„Salige äro the saktmodige, ty the skola
besittja jordena.“ — 231. Af alla dessa psalm-
er den, som minst borde vara det. Den
framställer en besynnerlig kamp mellan äm-
ners höghet och andans fattigdom samt ett
mislyckade sträfswande att på en gång wisa sig
såsom Christen och såsom en beleswad man.
t. ex. str. 2.

„Äi smille, wett och fina seder,
Auktändighetens kämpel bär,
Blif älskad, frad, sig i beder;
Allt, utan kärlek, intet är.
Ett englars skick lighet dig swinga,
Att tolka dygdens höga bud;
Örd, utan kärlek, hur' de klinga,
Ej äro mer än tomma ljud.“

str. 3. „Äg kunskap öfwer menckohöfwa“ — m. m.

str. 4. „Den sedlighet, hwarmed du skryter,
Af dygden är en apa blott“ —

str. 5. „All selskhet, hur' den sig och wisar,
Engång till intet warde skall.“

237:5. „Och hellswo sasan tvingar
Att tjena dig till gån“ —

ett mindre lyckligt uttryck. str. 6. „Orion,
har någon inwändt, „är mindre känd under
detta namn af menigheten.“ Men finnes
dock i Jobs Bok, en af de mest låsta bland
Gamla Testamentets. Strophen är ganska
wacker. 281: 3. „selskhet“ — kan ej gerna

brukas i en psalm. — 298. är matt och kraftlös. Den sista versen framställer desutom måttligheten såsom nödvändig, mera i dialektiskt än i religiöst hänseende:

„Straff du i naturens lagar
Stadgat för begärens slaf;
Hellsans fröjd och muntra dagar
Du åt måttligheten gaf.
Men för! edra sinnen höjden
Från begärens läghet opp.
Samten ej, med timmars nöjen
Är af plågor på er kross! ! !

N:o 299, ehuru den lemnar äfkilligt ännu att önska, har ett afgjort företåde. Rätta synpunkten är här äminstone antydd:

„Låt hjertat ej betungadt bli
Af dryckenkap och troseri
Och denna världens lusta.“

Ännu har Rec. ej sett någon psalm öfver detta ämne, som fullkomligt lyckats, och tror för sin del, att måttligheten och nykterheten bättre låta prisa sig i allmänna lefvernet, än genom sången. — 344. Wacker: men hvar före har den blifvit så sympad *? — 348: 5.

„Ingen kommer i ditt rike,
Som ej barnsligt hjerta bär
Mot sin Gud och mot sin like“ —

En mindre lycklig omskrifning af Jesu ord i Marc. 10. „Ho som hållt icke undfar Guds rike som ett barn, han kommer ihel aldrig in.“ — 356: 8.

„Och din Andas kraft mig gif,
Att, o Gud! mitt hela lif
Helgas dig och fosterbygden,
Nyttan, sanningen och dygden.“

En olycklig rimshylnad! Man kunde fråga, hvilka dessa Gudar äro, åt hvilka man skall

*) Jfr. Psalmer utg. af Hedborn. Andra Saml. Bd. 57.

offra sitt lif, förut helgadt åt den ende sanne Guden och är Gåberneslandet? — 362. För Natwardungdom. — Man skulle gerna i tyfhet förbigå de förut tablade verserna:

„Deba tårar från ett öga,
Som ännu ej frymta wet“ —

om en sådan psalm wore ämnad, att endast af församlingen sjungas; men den bör wäl vara sådan, att den äfwen af Ungdomen djupt kännes och lifasom går ur det innersta af deras hjertan. Men det anstår ingen, att inför Gud, den Allwetande, tala om sin egen uppriktighet och oskuld. — 381: 3. . . „fridens söde . . . söwer of i wolkighet“ — ett mindre egentligt uttryck. — 386. Tycket vara sammanfatt af flera psalmer och sakna riktige sammanhang: en af Hr Gellers är lagd till grund. — 395. Matt, ihynnerhet str. 1. — 408 (Kongl. Komiténs Först. N:o 320) är str. 3 borttagen, utan att på något wis vara ersatt. — 443 str. 1 af Columbus, str. 2 af Hr Hedborn. Rec. kan ej inse, att tillägget behöfdes. — 460: 5. „Dro stter bakom ståt“ — mindre wäl uttryckt. — 467 kunde möjligtwis jemkas närmare den gamla. — 487, 493. Här, såsom i den ofwan anförda psalmen, gör den daktiska takten ingen god werkan. Om man ock må medgifwa, att den ej är alldeles försastlig *), så är den dock merendels mindre tjenlig, ihynnerhet då rimmen ofta återkomma: här bidrager äfwen den sista, icke rimmande amphibrachen (t. ex. str. 1. „Af nåde.“), som står lifasom utom hwar strof, att förstöra mållängden. Melodien är en af de mest bekanta: men förtjenar hon det? Detta må de sakkunnige afgöra **). — 494. Swag.

*) Snarpt lärer någon finna den stötande i Sfwersättning af Prudentii söda Hymn.

— 500. Afbeles ny, utom sista versen, som är ord för ord uppragen ur gamla Ps. N:o 413. Den är wacker, och Rec. beklagar blott, att den troligtwis högst sällan kommer att sjungas hel och hällen.

Beklagligtwis känner ej allmänheten mycket om de ärgårder, som blifwit widtagna i anseende till melodierna. Rec. har redan omnämnt, att N:o 56 i vår Gamla Ps. blifwit fullkomligt råttad efter Choralen. Andrade äro desutom i denna Samling: N:o 274 (Kongl Kom. Försl. N:o 7), 457 (380), 70 (124) samt 73 (125) och 146 (182), i hvilka begge senare samma staswelsamätt („Kyrie Eleeson“) blifwit utbytt mot ewenne olika: „Ära Se Gud i höjden“ — och: „War oss nådelig“, — hvilka begge ej gerna kunna wara passande.

Rec. önskar, att närwarande Psalmboks Förslag af alla, särdeles af vårt Presterskap, må wäl läsas och behjertas. Framför allt hoppas man, att ofseende må göras på Utg:s förslag, att genom bokens minsta möjliga dyrbhet låta des fringspridande. Knappast kan någon göra sig en föreställning om det hinder som monopolier wid sådana tillfällen förorsaka, hwad tidspilan och kostnad det skulle medföra, om endast på ett ställe en bok fick tryckas, som från Norrbotten till Skåne bde inom kort finnas i allas händer. — Men Kongl. PsalmKomitén har redan i så många afseenden uppfyllt församlingens wäntan och genom tidens utdrägt med såkra steg gått allt närmare målet: wi hoppas, att den äfwen i detta, ej läser underläta att befärdja den goda

*) Desamma har Rec. alltid tyckt om Gamla Ps. N:o 214, åtminstone sådan den wänligen sjunges; men wägar ej angifwa det för mer än ett tycke.

da saken. Efterwerlden, för hwilken den arbetar, skall tacksam erkänna det.

Sist några ord om Utg:warens Slutbeskrifning. Den har ej kunnat undgå att misförstås, och mången skulle kanhända ej ogerna saknat den alldeles. Den klarseende behöfwer ej en sådan wägledning för att erkänna Utg:s ädla affigteri, och bland den mera inskränkt hopen är det med sektandan såsom med spök-rådslan: den inställer sig, om ej för, alltid när man talar om den. Widare säger Utg.: „Då allt godt är af Gud, kan jag ej tro, att det nödvändigt behöfwer formen af Kif och split för sin uppenbarelse“ (s. XIV.). Rec. will ej disputera om ord. Kif och split innebär alltid något odelt och småaktigt, och då är mot oswansläende yttrande intet att inwända. Ty det är wäl icke Utg:s mening, hwad ärfillige tro, att det goda utan strid kan komma i ljuset. — Hafwa icke de största och ädlaste män varit i en beständig strid på jorden? Hwad war Luthers lif, hwad war Gustaf Wasas och hans Sonens? — Man må nu kalla den „söndringsprocessen af dugligt och odugligt“ eller det godas gång „genom eld och watten“, så kan man ej neka, att det goda genom kamp och strid måste framgå i tiden. Utan förmåga till det goda skulle menniskan ej äga förmåga till det goda, men detta skulle uton conficten med det för-ra aldrig komma till verkfämhet. Då man genomgått denna werld, som derföre kallades pröfnings, är det först som försöningen när sin fullbordan i fridens och rättfärdighetsens rike. Men desförinnan må wi söka manneliga. — Alla har den förskärt berralifwets mening, som tror, att det kan wärla en sådan kamp: den är ock på många ställen såit afbildad i Skriften, der det

heter: Thet wart en stor strid i him-
melen: Michael och hans Englar strid-
de med Drakan och Drakan stridde och
hans Englar.

Förskick till en ny Swensk Statistisk Jour-
nal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid.
2:dra Häft. 63 sid. 3:de Häft. 72 sid.
4:de Häft. 75 sid. Salm, Cederborg
& Comp. 1816, 8:o.

(Fortsättn. från N:o 12.)

Förf. till Journal-förskicket har, på flere
ställen, ifrat emot enskilda Afsignationer
och deras förmenta skadliga werkan till förök-
ning i rörelse-capitalet; och dagbladen hafwa,
flere gånger, framställt en lika ifran. Frå-
gan bör då icke förbigås. Den kan mötas
af flere erinringar, såsom: att den enskilde
mannen icke ståtigen synes kunna mera förnes-
kas att, i sin rörelse, begagna sig af sin
credit, till afsignationens, än till reversers
utgifwande; att, då afsignationerna icke emot-
tagas i Kronans intrader och det står hwar
man frött att dem wägra; men det icke heller
synes kunna förmenas någon, som till dem
har förtroende, att dem emotroga; så ligger
denna handling af enskilda förtroendet
urom Publikens rätt att beifva; synnerligen
då någon klagan icke uppstått deröfwer, att
afsignationerna saknat insriande. Men Rec.
anser sig böra förbigå dessa inwändningar; och
blott undersöka afsignationernas werkan i fi-
nancielt afseende. Då man härwid eftersin-
nar, att enskilda afsignationer, ställda på
Bankofedlar, omöjliga kunna äga mera eller
ens lika begärighet med Bankofedlarna; så

finner man lätt, att de aldrig skulle äga alla
män gångharhet, derest man åade walet emelo-
lan dem och Bankofedlarna. Deras ursprung
och orsak ligger således enformt i penningbrist-
sten, hwilken i sjelfwa deras widsträckt aänge-
barhet äger ett oiwedersåligt bewis. Att dese-
ta begrepp är riktigt, inier man widars, då
man påminner sig, dels att, i den berär else,
om desse afsignationens månad i en wiß Lands-
ort, som i ett af våra dagblad war införd,
såges, det annat mynt i rörelsen der icke fins
nes att tillgå; dels att om man, innan pen-
ningebristen uppstod, kunde någongång finna
en eller annan Bruksafsignation utelboande,
så war dock aldrig derförinnan någon mycken-
het förspord. När man alltså måste anse afsig-
nationernas tillkomst såsom en lindring i
penningebristen, ett medel att afhjelpa des
olägenheter; så har man åter swårt att före-
klara sig denna hårtiga ifran emot dem. Det
noturliga och tillika enda billiga sättet att
dem afskaffa, består uti att afskaffa deras or-
sak, penningebristen, hwilket man åter synes
icke wilja; men hwad will man då annat,
än sjelfwa penningebristen? Zwånget på den
fattige näringsidkaren, att i behofwets swära
skunder, sälja sina waror till det pris, som
penningemannen kan wilja sjelf bestäm-
ma; twånget på den gäldskoldige, att, för hoppet
om räddning, underkasta sig allt hwad pro-
centeriet kan fordra: dessa penningebristens
werkningar, dessa olyckor kunna omöjliga wa-
ra det ändamål man will att allmänheten
skall godkänna eller öfka sig; men hwad
bör man wäl sluta af denna ifran emot bi-
medlet, denna klagan att allmänna förlägen-
heten icke är allstädes lika wår, att det ons-
da icke allstädes får gå långt noa? — Rec.
stannar, emedan det wore långt ifrån honom,
att wilja annat, än blott, till ett närmare

efterfinnande, framställa det felaktiga i opinionen. Han bestrider icke heller, att egen nytta kan äga rum i företaget, att sådana assignationer utgifwa; men då tillfaller dertill erskjutes af allmänna ställningen, så tror han orsaken förtjena mera uppmärksamhet än werkan.

Hwad Förf. Skrifwit, angående Handelsdeln och Handelsståndet anser Rec. sig kunna förbigå. Swenska Patriotern beklagar med skäl, både att handeln ifrån forntiden äge fördelar sig tillagda, menliga för jordbruket; och äfwen att i senare tider conjunkturer uppstått, uti hvilka köpmansintresset kunna gå förlänge; men han inser också både fel i det resultat Förf. ger, neml. att handeln, är en källa i Staten, en rotmask på jordbruket, och en igel på alla öfriga näringar; och äfwen att handelsståndet icke bör förändras, om det af lagliga fördelar och uppkomna conjunkturer sig begagnat.

Det är icke möjligt, att utan en wis förtrohet läsa det Förf. yttar sig i 3:die h. sid. 67 - 69; samt i 4:de h. sid. 5. Om underwigt i handeln. Rec. påminner sig aldrig hafwa läst någon skrift, som förefallit honom innebära mera felaktiga begrepp. Förf:s företag, att till föregifwen upplysning i ämnet framställa små individuella handelsförhållanden, af alldeles falsk tillämpning till det stora nationliga handelsförhållandet; hans falska distinktioner emellan handelsäfwentyr för köpmännen och för nationen, liksom nationen handlade med utlänningen annorledes, än genom köpmännen; samt hans sätt att förenka wisja sifna sanningar, hörande till grundbegreppen af ämnet; denna uppställning har åter allt det nya Sophisteri, som så begärligt uppfattas af den enfaltiga welen utaf allmänheten, hwilken lästförmigt antager och

ddamer. Jemförd med sanningen af ämnet, och derigenom till beskaffenheten upplöst, får somna uppställning rådeligen lika obehagliga namn som Förf. ger de sliktwa ämnet. — Med handelswägen förstå wi jemförelsen emellan beloppet, i penningar, af alla de inhemiska waror, som wår nation behöfwer sälja till utlänningen och som alltså från Riket utskippas, med beloppet i penningar, af alla de utländska waror, som wår nation behöfwer köpa från utlänningen, och som alltså inföspas; och derwid är det likgiltigt om man, för begreppet, antager det ena landets mynt, eller det andra, blott att ett och desamma antages, för försäljningen som för inföpet. Bestyret att upphylla dessa nationens olika behof, besörjes af wåra köpmän; försäljningen af exportören, och inföpet af importören. De transaktioner, som derwid förefalla emellan wåra köpmän och andra nationers köpmän, kalla wi utländsk handel; och derwid är det, i förhållande till nationen, alldeles likgiltigt om wåra köpmän handla för egen räkning, eller äro utlänningens Commissionärer. Som nu icke hwarken den ena Nationens köpmän eller den andras underlåta att tillse hwarandras säkerhet, soliditet; så följer naturligtwis, att till grundbegreppen om denna handel i allmänhet hörer förutsättande af full säkerhet hos båda, derwid en eller annan Bankrott blott utgör små individuella undantag från det allmänna och wanliga, och är af sådan oberäplighet, i förhållande till det hela, att den icke ens ingår i beräkningen deraf. Öfwerwigt kalla wi det förhållande; när, wid jemförelsen emellan export och import, den förra öfwerstiger den senare; och Underwigt åter, när den senare öfwerstiger den förra. Denna underwigt utgör skuld hos utlänningen; men för allmänna begreppet dera-

om, är det alldeles tillgiltigt om denna skuld anses vara Nationens eller des köpmåns, emedan den, i alla fall, skall betalas med Nationens, ett annat är öfverflögande produkter, hvarintill den emellertid liquideras med Crediten. Till upplysning i allt detta är Rec. äfwen villig att framställa exempel; men han anser sin pligt af ärlighet fordra, att taga exemplet utur den klas af köpmån, som allmänna begreppet om utländska handeln endast offer d. w. s. utur klasen af säkre köpmån, icke utur undantagens, Bankrottröresnes. Antagom då, att exporten för detta år icke uppgått till mera, än 6 millioner, men importen till 7, så är underwigten i million, för hwilken werklar icke finnas. Wore nu Specieemynt och werksilfwer att tillgå, så kan man ej twifla, att det ju uppköptes och utskeddades, till afsräkning på underwigten. Att så förder stett, finner man läst, då man efterfinnar hwart wäl det specieemynt tog wägen, som, då Banken i slutet af förra seklet och i början af detta tillfödes, fans i allmänna edwelsen, men båda gångerna, inom några månader alldeles förswann: Hwaret det myckna husegerädesilfwer tagit wägen, som wi minnos, att man i wår ungdom såg i alla hushäll, och hwaraf blott en ringa del i realisationsafgift ingick. I jorden har det ej blifwit nedgrawit; och om man också glömt de confiscationer, som på 1790talet ägde rum i Ståne, på myntadt silfwer, så ägde man ändå ingen annan utwäg öfrig, att gifwa på, än att det blifwit utfört ur rifet. När nu denna tillgång icke mera finnes; när werklar icke mera stå att erhålla, och när exporten för detta år upphört; så blir den gwarwarande

underwigten wåra köpmåns skuld hos Utlånningen; men hwarföre någon cessionensansökning ingalunda behöfwes, såwida den säkre köpmannen, för hwad han sålunda blir uur stånd att betala, aldrig saknar credit hos utlånningen. Under wintern säljer han till öf sina importwaror, och äger i den derföre uppburna betalning, en tillgång att, såsnart nästa års export börjar, genast uppköpa werklar, för att dermed gälta sin skuld hos utlånningen. På sådant sätt försares äfwen i det fall, att underwig i flera år å rad inträffar, deraf notwigtiga werkan blir, att werkelbehöfwet med hwarje år ökas, och Cursen, som råttar sig derefter, blir allt högre och högre; men importen afstannar icke derföre; emedan Utlånningen alltid är glad, att få affättning på sina waror, äfwen på Credite; och emedan wåra köpmån alltid taga, i förhöjda priser, ersättning för både intress och Cursförhöjning. Ett tillstånd af många års foresarande underwig är icke tänkbart, emedan det förutsätter en öflokhet hos Styrrelsen, att icke hejda importen och aldrig upplifwa exporten, som icke kan ellers får supponeras. Detta fall ingår des utom likaså litet i allmänna begreppen om utländsk handel, som det fall, att wi inom öf blefwo så fattiga, att wi icke mera hade råd att consumera några utländska waror; och det wore, i alla fall, fört då, som importen af sig sjelf upphörde; och utländska handeln af hwestwa nåden niwellerades. —

(Fortf. följer.)

Recensioner:

Jomsvikings-Sagan, eller Historia om Rånparne från Jomsborg. På Isländska och Swenska, Redigerad och Öfversatt af Magnus Adierstam, Commerce-Råd. Och Utgifwen af L. Hommarfeldts Amanuens wid Kongl. Bibliotheket och Ledamot af Wittenbergs och Wittenbergs-Samhället i Göttingen. Stockholm, Elmén och Granberg, 1815. 204 sid. 4:o.

Det är intressant att bemärka, huru nitiskt och tråget man i Sverige winlagt sig om gamla nordiska fornspråket, som bibehålles i Isländska Litteraturen, jemväl på den tid, då ännu nästan inga hjelpredor för detta studium woro att tillgå, och huru lycklig man (i. ex. Berelius) redan då stundom war i detta hemdande. Men som man wanligtvis af den som lemnat mycket, gör anspråk på ännu mera, skall knappast någon kännare, som opartiskt värderar de i Sverige utformne arbeten i denna vägen, underlåta att fråga:

Swärsdöde har man till utgifwande nästan ständigt tagit de sämsta och opålitligaste Sagorna? Swärsdöde har man utgifwit dem utan accenter (hvilket är nästan detsamma som Herkiska utan vocaler) och öfwerhufwud så värdsldst, att de omöjligen kunna läsas i texten med nytta af någon, som icke är infödd Isländare. Framförallt huru har man kunnat företaga sig, att utgifwa utådriga minnesmärken i ett språk, med hvars wäsende och grammatikaliska struktur man warit nästan helt och hållet obekant? Men det är lätt att beswara alla dessa frågor. De bästa Sagorna angå sjelfwa Island eller Norrige och Danmark; de måste defutom utredas ur gamla permödeker, som ofta äro skrifne med Abbrivaturer och sållan med accenter, eller skilnad emellan o och ö, eller ö och au (o; öj.), hwilkas läsande således redan fordrar fullkomlig kännedom af språket. Härpå kan Ödransons upplaga af Gylfaginning tjena till exempel, der knappast någon enda rad är rätt läst, i den gamla De la Gardieska Codex; likaså finnas öfwen i den närwarande Jomsvikingsagan inga accenter och ingen skilnad emellan o och

ö, så att de tre bokstäfverna: o, ö och ö, äfvensom ofta u, ú och v äro här tryckte med en enda figur. Hvilket utan emisivet i hvarje språk måste gifwa anledning till många och besynnerliga tvåtydigheter. t. ex. tvo skip (o: duos naves, i stället för två) koppum (o: matulis, i stället för köppum o: heroibus) o. fl. De nyare fabelaktiga Sagorna och de nyare wårdslösa affskrifterna äro mycket lättare att läsa, och stundom är redan i Håndskriften bifogad en öfversättning. Accentuation och noggrannhet i texten har man föga akat och äfwen hast swårt att iakttaga, emedan man aldrig hast något rätt begrepp om uttalet, utan betraktat språket fullkomligen såsom dödt. Denna synpunkt läser likväl icke af någon orwåldig domare anses för den rätta, om affigten annars är att känna sin författares lif och ande, emedan bokstäfverna icke hos oss, som i chinesisken, beteckna hjewä tonken, utan ljudet med hvilket författaren eller skalden uttryckt och modifierat sina föreställningar. Uttalet är kanske mindre nödigt i de nyare, genom hopblandning och förändring uppkomne, irreguläre språken, om man icke ämnar tala dem; rödhända till och med i de gamla språken, hvars böjningar och derivationer nästan alla ske genom ändring af ändelsen och hvars Grammatik man defutom lär så noga i skolorna; men det nordiska fornspråket är ursprungligt och regelbundet; flexion och derivation utmärkas här ofta med de besynnerligaste vocaländringar i hwar och en stafwelse i ordet; jag wägar derföre påstå att ingen, ware ho det will, har haft eller någonsin skall få ett rätt redigt och lust begrepp om dess egentliga wåsend utan kännedom af uttalet. t. ex.

bakari *pistor*, bökurum *pistoribus*,
glad *latus*, glöd *lata*, gledi *lætitia*

af *robur*, öflogt *robustus*, esla *robore*

fær *accipit*, få *accipere*, faung *accipta*, *penus*.

fær *proficiscitur*, fara *proficisci*, för *profectio*, *iter*.

geld *solvo*, *luo*, gialda *solvere*, galt *solvi*, guldum *solvimus*, gyldi *solverim*, goldinn *solutus*.

ridi *equitem*, ridi *equitarem*, rydi *rubefacere* m. fl.

Huru är det möjligt att taga reda på så många små, men i afseende på meningen helt betydliga ändringar, om man icke känner orsaken, eller efterspanar regeln? Men att det skulle wara äfwen så nödigt i Isländska, som i grekiska och latinska litteraturen, att känna språkets Grammatik, har man icke insett, emedan Isländska orden hafwa så mycken likhet med de andra nordiska språkens, att man på många ställen ungefärligen kunnat gifwa sig till meningen utan sådan kännedom. Man har derföre icke märkt sin egen swaghet, utan, om något swårt ställe förefallit, trott swårigheten ligga i något föråldrade ord eller talesätt; och icke betänkt t. ex. huru oficklig den skulle bli till att gifwa en editio princeps af Livius, som endast kunde ett latinskt Glossarium utan till eller högst hade tittat litet i Donat, som han likväl ledsnat att egentligen lära. Likväl är förhållandet här ungefärligen detsamma; men det ringa antalet af kunnare har gjort, att det lösliga i de otaliga mistagen blifwit mindre bekant, eller äminstone ansedt som någonting mycket förlåtligt i anseende till det nordiska fornspråket. Lättheten att etymologisera ur ett språk, om hvars ord och lagar man har så obestämdt begrepp, att man kan göra derof hwad man behagar, har kanske äfwen här till bidragit. Isländskan

har hithills varit ungefärligen lika tjenlig härill som Keltiska eller Sanskrit; men om man bemäddade sig att lära känna språkets lönne, skulle man med förvåning se mer än hälften af de härpå grundade etymologier ramlade i full som löstigheter, stridande uppenbartigen emot språkets art och väsende.

Den närvarande upplagan af Jomsvingasagan, är ett träffande exempel, såväl på brinnande nit för saken hos Redaktör, Utgifvare och Förläggare, som ock huru svårt det ännu är, att undvika de nyss anförda bristerna i de flesta svenska arbeten i denna vägen. CommerceRådet Adlerstam har, besynnerligt nog, tillåtit sig att redigera texten i stället för att utgifva den, det vill säga, han har hopskrifvit den efter flere Codices, som honom sjelf tyckte, och för det mesta sjelf författat Isländska öfverskrifter öfver Capitlen; men inga Varianter anförde, ej heller på något vis anmärkt hvarifrån han hämtat det ena eller det andra, och huru mycket han sjelf författat. Men den gamla Sageskrifvarens Fylgia (välnad) har äfven grusligt hämnats detta sjelfsväld, emedan sållan två ord (om icke adverbial) finnas råde hopfatta i dessa öfverskrifter t. ex. öfver 1 Cap. sid. 3, Fra Arnfionur Jarl ok Knotur hino Fundoi Syne hans (o: *De Arnfinnus comes et Canutus Inventus filio ejus*) i stället för: Frá Arnfioni jarli ok Knoti hinum fandna syni hans (o: *de Arnfino comite &c.*) sid. 26, Hier byriast Saugu af Jomsvikungum (o: *Hic incipit historiam*) hvilket borde vara: Hér byriast sagan af Jomsvikungum eller báttre: Hér byriar Jomsvíkinga sögu. En gammal och sötråffelig Pergamentscodex (No 7 in 4:o) på Kongl. Biblioteket har denna öfverskrift. Hér hefr upp Jomsvíkinga sögu; men denna, sannes

likt den bästa af alla nu existerande Codex har Redaktören icke känt.

Det är likväl icke blott öfverskrifterna, som lärt stillas ifrån texten, hvilka misshänsats så mycket, utan hellsiva texten är mycket värdeslös och full af de gröfsta grammatiska fel. Till exempel härpå vill jag anförda de betydligaste i början af 16 Capitlet (sid. 86 och 87) upuakli f. uppvexti; ok eru þær langa f. lagnir eller råttare: ok er þat sögn; var tugur vetra (o: *erat decas annorum*) f. tíu vetra; triu menn (*tria viros*) f. þriá menn; jafningr (*farina, quae cras sum redditur jusculum*) för jafningiar (*æquales plur. ra jafningi*); Manna fridast (*pulcherrimum*) f. fridast (*pulcherrimus*); Frændir f. frændr eller frændur; tveir skip (*duo naues*) f. tvö skip; hundrud menn f. hundrad manna; med endilaungum Danmork (o: *per totum Daniam*) f. med endilángri Danmörk; komr f. kemr (*venit*); huerifra f. hvadan (o: *unde, hvarifrán*), raþast til lidi f. ráðast í lid; þóttist f. þótti o. s. w. utom många mindre betydliga skrífel t. ex. up, uk, iptir för upp, ok, eptir o. dyl. Genom jemförande af den tryckta upplagan med Adlerstams handskrift, befinnas så tyckfel i följande till den högst corrumperade texten.

Med så ringa kannedom af språket och noggrannhet i textens behandling, kunde man icke heller vänta en god och pålitlig öfversättning, som alltid förefaller att man försår originalet. Till ett prof af denna öfversättnings beskaffenhet vill jag genomgå ett stycke of desamma 16:de Cap. Han had sér nú ei fleira fá ár öfversatt: Han ástunda de nu att icke bekomma flere (neml. män); men fleira ár neutr. sing. plus, fá ár transitiv. dare, och sér o: sibi får icke utlemnas.

Meningen blifwer då: Han bad nit (fadern) intet gifwa sig mera eller annat. När han hade emottagit sina tappra krigsmän, förestod han nog sjelf att strida för alla andra behof. — Ok svo lika är öfversatt: hwaras hände, som wäl omtrent går an, men det borde skrivas ly'kr slutas (icke lika o: simillis) och betyder då egentligen: och så slutas (det) att för Wagn icke något felades o: och till slut felades Wagn icke något. — Vagn fer nu med Had är öfversatt: På sådant sätt förhöll sig Wagn o: han höll på att stöla och plundra, men texen säger blott: Wagn seglar nu med det (byte, som han redan fått), hvilket ger en helt skiljaktig mening. — Ok þotti frændum mínum mál ad eg færi á burt är öfversatt: och syntes mina fränder likligast att jag skulle resa bort, men mál betyder tid, således: det tycktes mina fränder tid att jag reste ut i werlden. — Logit er mest ad mér um stórmensku þina öfversattes: Ljugit är ganska mycket för mig om din friskostighet (dereft du icke will taga emot mig); men stórmenska är icke friskostighet utan magnanimitas; Wagn kom icke för att tiggas någonting, utan för att blifwa intagen i kämparnes sällskap och förbund. — Ok allir þeir ed vita deili á þér är fullkomligt misförstådt när det öfversattes: och alla tro sig weta något ondt om dig. Här är þeir ed icke öfversatt, hwaremot tro sig är infickadt utan att hafwa någon grund i texen, och antligen är deili öfversatt med ondt i stället för reda. Meningen är: (dina fränder) och alla de, som weta någon reda på dig o: som känna något till dig. — Ad hann mundi ad Þessu verki kunnur, „att han skulle wara medwetande om denna tillställning“ går ej heller an, eme-

dan här icke är frågan om någon tillställning utan om ett pådöligt beslut, som genast uttrades för alla närvarande; werk betyder också aldrig tillställning utan gerning och kunnar aldrig medwetande utan bekant (notus). Meningen af texen är då: att han skulle (blifwa mig) bekant på detta sätt ell. att jag skulle röna detta af honom. — I det följande öfversattes Bretland med Britannien i stället för Wales, m. m. som skulle blifwa för widlöftigt att här uppräknas.

Till slutet är bifogad en såkallad Ordlista (fa rad (?) eller förklaring öfwer de i Sagan förekommande Namnens ursprung och betydelse; men också den har lyckats wid ganska få eller inga. Det war äfwen det svåraste af arbetet, emedan de gamla namnen, på samma sätt som Nilen, gömma bort sin ursprung i de aflågsnaste åldrar och språkets djupaste helgedomar. Ex. ex. får jag anföra: „Auundarfrirdi En hjárd ell. r Sjó så kallad af Aunes färande.“ Men ordet står här i Daviv. I Rom. heter det Önundarfrírdi o: Önunds hjárd eller wif. Önundr är ett gammelt bekant namn. „Aurkhönd Friskostig, gifmild hand &c.“ men örkhendr kallas helt simpelt den som brukar wenstra handen, och Örkhönd såsom namn blir således det samma som Scævola. — Papper och tryck i denna Sagan äro icke eller af de wackraste; så att man i flere afseenden kunde önska en ny upplaga, efter den för omtalade förträffliga Pergamentscodex. Den största förtjenst som den närvarande har, är utan twifwel öfversättningen, som fastän icke noggran, likwäl gifwer ett begrepp om innehållet af originalet, hvilket förent icke warit att tillgå på swenska eller i något annat språk. Detta arbete skall således oaktadt sina brister säkerligen upptagas med tacksamhet af en om

flina häfder nitålfkande allmänhet och upp-
muntra dem som wärlägga sig om fornspråket,
till fördubblad iswer och förnyade försök.

R. RASK.

Försök till en ny Swensk Statistisk Jour-
nal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid.
2:dra Häft. 63 sid. 3:dje Häft. 72 sid.
4:de Häft. 75 sid. Gihm, Cedersborg
& Comp. 1816, 8:o.

(Fortsättn. från N:o 13.)

Jemföre man nu, med detta förhållande,
den uppställning, som vår Förf. tillätit sig;
deri han först förvränger begreppet om ut-
ländsk handel ända till, att förwandla den
ifrån handel till warubyte, hwilket den så
mycket mindre är, som exporten och importen
säljes och köpes för penningar i wexlar, men
icke för waror; samt desutom besyres af oli-
ka köpmän; och sedermera, efter att hafwa
lagt en så falsk grund, och under påstående
det silfwer aldrig, hwarken införskrifwes el-
ler utskändes utur Riket, antager att alla
Importörer blifwa, sånart wexlar tryta, bank-
rotörer, hwilket är lika stor osanning. På
sådant sätt framkommer han till den försäk-
ran, att „det är rent af omöjligt, likasom
att flyga till månan, att man kan byta sig
till mera waror, än hwarföre man har att
gifwa andra waror i ersättning.“ Efter en
förwiltande distinktion angående våra expo-
rörers egenfkap af Commissionärer för Utlän-
ningen, medgifwer han „att Importörerne
finna sätta sig i skuld, och att en underba-
lans uppkommer, som likväl endast betalas
och qwittas med Cesjonsansökningar.“ Och
sedan han försäkrat att „sålunda jemnas och

förfaller all underbalans,“ går han till den
Conclusion „att en National handels öfwer-
eller underbalans är en Spökeshistoria, en
chimere, ett non sens, icke ens tänkbar.“
— Till hwad Rec. redan anfört, angående
utländska handels natur, och silfrets utprä-
tisering, will han endast erinra, dels, om
den sanning, att underwigrens werkan till
silfrets utförande utur Riket, i alla tider wa-
rit erkänd, och är ännu i dag skulden till vår
banks tillslutande; samt dels om den erfaren-
het af handels öfwerbalans, som wi här ägde
under Amerikanska sjelfständighetskriget, då det
silfwer införskrefes, hwarmed 1777 års reali-
sation länge underhölls; och hwaraf wisserlig-
gen en del ännu ligger qwar i Bankens
hwall.

Efter en sådan grundläggning i frågan
om handelsunderwigen, bär man ej wänta
någon ting bättre i frågan om Cursen. Och
så ger Förf. egentl. blott omödmomen och dekla-
mationer, de der skulle kasta allmänna hatet
på våra Importörer, derest icke tillika en o-
kunnighet deri röjdes, som hos hwarje tän-
kande man, fräntager sådane utfall allt of-
seende. Äfwen här är Rec. nödsakad erinra
om det rätta af ämnet, för att sätta Läsa-
ren i tillfälle att sjelf döma Förf:s afwikelser
derifrån. Med Curs förstå wi den jemförel-
se emellan vårt mynt och andra Länders
mynt, som bestämmes i wexelköpet. Den
uppkommer of behofwet att till utlänningen,
i hans mynt, betala de skulder, hwarföre
man hos honom häftar; och som denna be-
räkning erlægges i wexlar, hwilkas tillgång
ankommer på handelswägen, alltså beror och
så Cursen af den. När beloppet af de wex-
lar (idre exporten) som utskudas, öfwerstiger
beloppet af de wexlar, som behöfwas, för att
betala importen, och således till någon del

saluar afsettning, så måste Cursen falla; hvar-
 emot när behöfwet af weplar öfwerstiger we-
 xeltillgången, och således en Concurrens af
 Köpare finnes, som råfå att weplarne inköpa,
 så måste Cursen stiga. En annan lika natur-
 lig orsak till hög Curs gifwes äfwen i Agio.
 All jemförelse förutsätter jemförlighet; och då
 våra Bankofsedlar icke mera, utan mellangift,
 agio, jemföras med vårt eget speciemynt; så
 kan man icke heller begära, att det skulle,
 utan samma mellangift, ontagas till jemfö-
 relse med utlänningens. Under det våra B.-
 ofsedlar gåde lika med vårt speciemynt, hån-
 de att Cursen uppsteg till 54 Skilling; men
 wepelskriften war då ensamt verkande, hwar-
 emot sedan agio uppstod, och man likwål fortfar
 att notera Cursen i pappersmynt, förhöjnin-
 gen tillkommer af både wepelskrift och agio.
 Äfwen agio är en werkan af handelsunder-
 wigten; ty om den ej wore till, så behöfde
 ej banken tillutas, och då åter uppkom ej
 agio; men ehuru nära sammanhang frågan om
 agio har med frågorna om underwigt och Curs,
 är den dock, till sin natur, en myntfråga;
 och hwad densamma, betraktad såsom sådan,
 vidare angår, hörer icke egentligen hit, utan
 förekommer rättare i sammanhang med Höf-
 s framställning om realisation. — Wid ester-
 nande af allt detta, finner man, att hög
 Curs, som Höf. kallar „ett tillkopadt sträck-
 ord, ett hocus pocus, ett cacalorum, ett
 wingleri,“ är dock en gonfka naturlig sak, bå-
 de uppkommen och försvarad af allmänna
 handelsförhållandet. Höf. framställer sjelf, i
 4:de häftet, sid. 9, den riktiga sats, att „så
 snart ett stort och owanligt behof och ester-
 frågan af någon wix wara uppkommer, så
 skall den nödwändigst stiga i wärde;“ och
 hwarföre får då icke beunna sats äfwen såwål
 gälla till försvar för säljare af weplar, som

som för säljare af alla andra ting? Man förstår
 icke en Possessionar, att han dröjer att sälja
 sin sad till wären; då den bäst betalas; och
 hwad rätt har man då wäl att fördränka Köp-
 mannen, att han, då han kan, dröjer att
 sälja sin wepel, till den betalår sig bäst? Den
 stora okunniga delen af allmänheten är lätt
 fallen att tro på sammansätningar, och att
 tillskrifwa dem allt det onda den erfar. O-
 lyckligtwis är också denna böjelse ofta af för-
 fattare underbläst; och endast sådane orsaker
 bär den opinion tillskrifwas, som nu synes
 wara allmän emot wäres exportörer. Beträk-
 tom då, på närmare håll, denna opinion, och
 pröfwom dess grund af Skäl. Man synes wilja
 tro, att wär nuwarande höga Curs är följd
 af en sammansättning; man inskränker orim-
 ligen exportörernes antal; och såsom bewis
 anser man, att wi i år skola haft öfwerwigt
 men ändå haft hög Curs. Ut i en nyligen
 utkommen skrifs i detta ämne, tillåter man
 sig det yrrande, att Stockholms exportörer
 endast äro 10; och Allmänna Journalen har
 sedermera uppgifwit deras antal till 25. Att
 likwål båda dessa uppgifter äro osannfärdiga
 derom öfweriggas man lätt af Tullspecialer-
 ne, som utwisa det exporten, alla år, warit
 afullad af ett wida större antal personer;
 och huru kan man desutom glömma, att ex-
 porten blott till en del bestrides af hufwud-
 staden; men till en stor del af nästan alla
 rikets öfrige Stapelstäder, hwilkas afstånd
 från Stockholm talar så betydligt emot tro-
 wärdigheten af en sådan sammansättning?
 Den förutsätter, i alla fall, ett af två, an-
 tingen förmåga hos några få, att få under-
 sig alla weplar; eller och den penningstyrka
 hos alla exportörer, att ej af behöfwet att
 sälja, ryckas från sammansättningen och un-
 dersälja den; men när man beträcker exportens

hela belopp, som utgde beloppet af ossa wep-
lar, så inser man lätt att det öfverstiger
allt hvad äfwen wärs förste capitalister, kunn-
na i penningar åstadkomma; och när man
äter beträcker de kände exportörernes belägen-
het i Landtorterne, så inser man lika lätt,
att den icke medgiffwer beroendet af någon
sammansättning. Att wi i år haft öfwer-
wigt i handeln, men ändå äga hög Curs,
bewisar blott, att förra årens underwigt wa-
rit större, än att den, genom detta årets öf-
werwigt ännu kunnat jemnas. Den opi-
nion, angående tillwärelsen af en köpmans-
na sammansättning till Cursens uppjagande,
som man någonsång tror sig förmärka, har
således saknat både bewis och rimlighet; och
för att möta den öfwerdrift i nit, som också
någonsång torde varit hörd, uttryckt i den
reflexion, att Cursen kunde bättre styras,
om Regenten ägde mera Constitutionel magt;
behöfwer man blott påminna om den sanning,
att, i hwarje fråga, som angår afstående af
någon ägande rätt, är penningen den enda
mägt som kan användas. Sjelfwa Souver-
rainiteten skulle wäl ändå respektera ägande
rätten; och utan inbrett i den, skulle expor-
tören aldrig kunna tvingas att sälja sin we-
xel för mindre än han derföre begär. Allt
twång i den delen skulle medföra, om icke expor-
tens förqwärfwande, likwäl blott utwägar att
illudera twånget; och sådana wore icke swåra
att påfinna. Medlet att förbereda en tid
af låg Curs består uti att, så mycket möjligt
är, förminska importen; samt att, så mycket
möjligt är, uppmuntra exporten, emedan ders-
af öwilkörligen skall uppkomma ett tillstånd af
litter wepelsbehof och stor wepeltillgång; men
för att genast sälla Cursen, dertill giffwes,
ehwad man ock må säga, icke mera, än ett
enda medel; och det består uti, att sälja

wepelar; och om man, till äfwenwärs, någon
gång tror sig finna, ott magtspråk werket
Cursen, så kan man dock wera skrivnad, att
sådant aldrig oftare ägt rum, än då upp-
nämnda medel tillika varit utgjodt.

Sjerde Häftet innehåller först en sort
sättning af den Artikel, angående finans och
wexelkurs, som war i föregående häftet fram-
ställt; och sedan förslag till flere, så kallade
„jordbrukets hjelp och botemedel; samt der-
ter åtskillige „tillägningar till de ämnen,
som wore förut upptagne.

Ibland hjelpemedlen yrkar Förf. att myn-
det må förbättras, derwid han likwäl läster
det wilkor, att någon öfwerrealisation ej
må anställas; såsom, i hans tanka, skadlig;
emedan han, af den erfarenhet, som 2ne i
wår tid verkställde realisationer gifwit, neml.
att alla warupriser derefter blifwit fördubbla-
de, drar den slutsats, att så äfwen nu skulle
inträffa. — Frågan: om realisation af wåre
Bankofedlar nu bör verkställas? är wisserli-
gen af stor wigt i finanssen; men för att be-
swara den, fordrades en kännedom, som Rec.
ej kan äga. Wissheten, att wi icke nu be-
finna Öf i den handelsunderwigt, hwarun-
der ett sådant företag wore absolut skadligt;
och wissheten, att icke heller komma i en så-
dan belägenhet, som skulle leda till påföljd,
att Banken måste åter tillslutas, så agio, &
nyo uppstod, och ny realisation åter behöfdes;
desa wissheter, utgörande wilkoren för all rea-
lisation, äger icke Rec.; och han tillror sig
derföre icke heller, att bestämde yttra sig öf-
wer huswudfrågan. Retroktad såsom in fieri,
skulle realisationen äga wispa wigtiga omstän-
digheter; och Rec. tror sig kunna dem, utan
äfwentyr, framställa. — Wid all realisation
måste första angelägenheten wara att eftersin-
na hwad det är, som skall realiseras; och

man finner då här, att det är Bankofedlarne, men icke enskilda personers skulder eller fordringar; såsom med hvilka Banken icke har att skaffa. Man bör då icke, af consideration för de senare, låta hänföra sig att, i frågan om de förra, göra mera, än hvad rätt och nödvändigt är. Capitalisternes fordringar hos deras debitorer torde, till största delen kunna antagas härleda från Landegendomens försäljning, derwid den erhållne högga betalning just derföre ägt rum, att man intagit pappersmynters fall i beräkningen af egendomens värde; men de torde likafullt nu begära, att pappersmyntet skulle realiseras utan rabatt för agio; och då är det nödigt att påminna sig det Bankens förbindelse endast angår Bankofedeln, icke Capitalisternes fordringar af andra än Banken. Ingen Bankofedels Innehafware har för den gifwit mera, eller emottagit den för högre silfvervärde, än Opinionsen längesedan derät bestämt; och om nu för densamma mera erhöles, så wore detta mera en ofskälilig winst. Att, i realisationen, icke antaga och fastställa det agio, som redan åkommit Bankofedeln, wore att, icke allenast, onödigtvis idmma Bankens hwall, och ruinera alla galdskyldige Personer, hwilkas skulder blifwit gjorda i dåligt mynt, men skulle betalas i godt; utan äfwen att brådskörta alla näringar i ett ohjelplice fall, deri finanserne snart skulle indragas. Arbetarlönnen utgör basis för warupriserna; och man skulle såfånge bjuda till, att göra myntförbättringen begriplig för den arbetande klassen, som alltid skulle fordra betalning till samma numerair, som han är wand att betoromma. För alla dessa skäl synes det wara

angeläglit, att realisationen inskränkte sig till förklaring, att den som wille hafwa sina Bankofedlar realiserade, med afdrag efter nuwarande agio, hade att sådant i Banken erhålla; men att Bankofedlarne förblefwo sådane de äro; samt att Cursen derefter noterades i Bankofsilfwer och i Bankofedlar. Till nypplysning i denna del will Rec. framställa ett exempel. DrukPatronen får nu, för sitt fem omkring 1 och erhållt pund Sterling, och genom det agio, som i Cursen beräknas, bekommer han omkring 20 Rdlr i Bankofedlar, som är för honom ett ganska fördelaktigt pris, derföre, att sedan han i Bankofedlar betalt sina Arbetarlöner och kostnader, har han en skälilig winst. Antag nu att agio förswann, och Cursen beräknades af pari, så erhöil han ej mera än omkring 6 Rdlr 24 Skil. Wank i silfwer; Men då de arbetarlöner han hade att betala bibehöllo sig till samma räknebelopp i Bankens nya sedlar af silfwerwärde, som förut i nuwarande Bankofedlar, så skulle hela hans erhållne betalning icke förflå till arbetarlönerne; och hans största omsorg blef, att genast nedläggga näringen; ty försökte han att i proportion, höja jernpriset, så skulle utdänningen genast upphöra att köpa jernet. Den arbetande klassen förstår icke distinktionerna i myntwärde; den förstår blott sitt wanliga räknebelopp; och då man förgäfwes nekar, att arbetarlönerne utgåra basis för warupriserna, samt förgäfwes nekar, att den i Sverige eftersökte arbetaren bestämmer sjelf sin arbetslön; så bör man också komma ihåg wanans magt på honom.

(Fortf. följer.)

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 15.

Lördagen den 12 April

1817.

R e c e n s i o n e r:

Förstel till en ny Swensk Statistisk Journal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid. 2:dra Häft. 63 sid. 3:de Häft. 72 sid. 4:de Häft. 75 sid. Schm, Cederborg & Comp. 1816, 8:o.

(Kortfäktu. från No 14.)

Den andra omständigheten synes vara, att finska handeln måtte, så snart sig gdra läter, upphöra; emedan det annars wore fruktansvärdt, ett vår banks hela silfverförråd skulle, efter hand, öfvergå till Finland. Efter finska innewånarnes egen berättelse, besannad af Swenskar, som besökt Finland, torde man kunna antaga att i Finland finnas minst 8 millioner i Banko och Riksgäldsefklar; och med wifhet känner man, att Finska handeln kostar Sverige 1 million om året, som desse åren urgått i sedlar. Då denna del af sedelstocken troligen insändes till realisering af banken, men förbudet emot silfrets utpraktisering till Finland, wore omöjligt att handhafwa, så länge communicationen wore så

dan den nu är, så infer man också angelägenheten af att den snart afbröts. — Den tredje omständighet, som skulle synas angelägen, wore, att lagstiftande makten icke melankom med någon sådan författning angående liquid af redan gjorda enskilda skulder, som ålade gäldenären att betala, efter den Kurs, som war då skulden gjordes; emedan ett närmare efterseende bör upplysa, att för en gång, som tillämpningen af en sådan författning wore summum jus, skulle den 100 gånger blifwa summa injuria. Utom att moraliteten icke tillåter, det någon lag werkar rétroaktigt, förekomma här flera skäl som tala starkt deremot. I flera Kongl. Maj:ts dommar har den princip varit fastställd, att i alla de fall, der fordringsägaren icke förbehållit sig betalningen i silfver, der anses han hafwa underkastat sin fordran äfventyret af Bankofselarnes öde; och det har äfwen öfwerensstämt med hela allmänhetens begrepp i frågan. I följe deraf hafwa fordringsägarna själwe redan länge ansett myntets fall vara deras skada; och wid alla fastighetsköp, hafwa, i liquider om köpefällingarne, alla ina

tekningar, som icke varit ställda på tillswer, blifwit beräknade efter myntets redan inträfsade fall. Denna fördel njuter också hwar gäldenär, som nu är i tillfälle att sin skuld betala; och att derefter betaga andre gäldenärer samma fördel, wore, å Statens sida, icke att handla allmänt rätt. Genom en sådan försörjning, skulle skadan följaktligen hwälsas ifrån fordringsägaren, på den inreknade jordens ägare; och den skulle alltså för engång den träffade rätter person, primitiva låntagaren, hundra gånger träffa hele andra personer, de der skulle oförmodligen besinna sig ruinerade. I alla de fall, der innehofswarne af äldre fordringar dem, för Bankofedlar, de senare ären sig tillöft, blef åt sådana fordringsägare en winst gifwen alldeles gratis, som de wäl aldrig förmodat, och således aldrig kunnat påräkna.

Innan Rec. lemnar detta ämne, anser han sin pligt vara, att medgifwa, det om och när ett tillstånd af handels-öfwerwigt uppnås, och synes blifwa beständande, är realisationen ganska angelägen; neml. en, som tillika bibehåller agio wid hwad det är; emedan annars händer, att detsamma af sjelfwa handelsöfwerwigten småningom undanröjdes, till den afydrande skada, isynnerhet och i första handen, för hela export-tillverkningen, som det här framställda exemplet, angående Drucks Patronens behof af agios bibehållande, upplyser. Det är ett ondt när agio uppstår; men sedan det uppstigit till en stor höjd, samt arbetslöner och warupriser satt sig der efter, wore det ett mångfaltigt större ondt, om agio owilkforligen affskaffades; emedan det är agio, som ger en motwigt åt dyrheten, d. w. s. ger möjligheten att den bära. Denna mening anses af hela denna hop, som hastige dömmet, eller som blott följer omdd

med-stämman är, för waraby; och ett skrif uppreses lätt dermot, men den är dock redbar sanning.

Såsom hjälpmedel begär G. widare en oinfränkt Næringsfrihet; och den definition som han derpå ger, synes öfwerensstämma med det öfwerdrifna begrepp om näringsfrihet, som man någongång hört; lewande till den höjd, att berörde frihet skulle utesluta alla prohibitiva lagar. Rec. anser likaledes en fullkomlig näringsfrihet höra till de första steg, som stå att wärdagas, till förkofran i national idoghet och folkökning; men han skulle anse denna anstalt högst ofullkomlig, ja ytterligt skadlig, om den icke respekterade näringsarnas behof af beskydd i prohibitiva lagar. I ett land, der climats hårdhet och folkbristens werkan till höga arbetslöner, äro öfwerwinnertliga orsaker till så dyr produktion, att utländsk produktion kan undersåja wärdagen, der måste alltid förbud emot införskrifning vara högst nödwändige; och när miswärt är inträffa, derunder spannemål trer till brödsödan; måste ämtonstone infränkning i Dränwindsbränningen kunna påbudas. En näringsfrihet, som skulle tillåta Sköpmannen att uppdrifwa importen, så högt han wille, till förderf för andra näringar, och för penningwäsendet, och som skulle tillåta en gränslös Dränwindsbränning, till nöd för den fattiga, och till sebeldshet; en sådan näringsfrihet wore ett allmänt ondt; och kan icke af någon Nation önskas. All frihet, som icke öfwerensstämmar med allmänt wäl, wore stelswärd. Af samma stäl tror Rec. att Skräf-söfsättningarne icke böra alldeles upphäwas, emedan så billigt och angeläget det är, att hwar medlem i Samhället får årligt fåda sig med hwad han kan; så nödwändigt är det också att allmänheten icke narras och bedras

ges, hvilket skulle hända, om handtverkeri finge öfwas af den, som saknade kunskapen och färdigheten dertill. Stråkförfattningarnas egentliga fel har varit, att de sakställt en wiß tid för förmågan att lära, hwilken är hos wenißforna olifa, och detta fel bör råtas så, att hwar och en som förmår göra gesälls- och Mästerprof må, så snart han dem fullgjort, blifwa Gesäll och Mästare; samt att, framskallt, ugifterna må upphöra, så att de icke må medtaga den lilla förmögenhet, som kunde bättre användas till förslag i näringsen. — Att Produktiplakatet må upphäwas; att wattenwerk af hwad slag som helst, Fabriker, Handelsbodas och Werkstäder må kunna anläggas hwar som helst, i städer eller på landet; att förbud emot Landthandel må upphöra; att Landsboer må här som i Tyskland, kunna wißa dagar i wäcka förses städerna med bröd, föt och dricka: allt detta är rätt och skäligt; men för städernas polis är det angelägit att förbudet emot förköp, förblifwer beständande; emedan städernas publicitet icke bör sättas i nödwändighet, att, för sina behof, antingen spilla sin tid utom Tullarna, eller öf rikta nya ockrare, som skulle eigna sig åt förköpshandeln. — R. och Adelsn protokollet för 1809 års Riksdag wisa, att Adeln afstått sina privilegier, endast i förhållande till det begifwande å de öfriga Ståndens sida, som kunde gifwa en fullkomlig näringsfrihet; och det är alltså att förmoda det ett sådant begifwande, för eller senare meddelas.

I de tilläggningar som Förf. Slutligen ger, har han om Indelningsverket yttrat sig, att det wäl i början war ett storwerk; men att, sedan Conseriptionen nu mera tillkommit, borde det afföras, såsom icke mera nödwändigt. R. tror likwäl att Indelningsver-

ket alltid förblifwer ett storwerk. Nå man låsa hwad Montesquieu skrifwer, i sin *Esprit des Loix*, Livre XI. Chap. VI om nödwändigheten af att Arméen delar Folkets andan. Nå man derefter tänka sig in i affigterna med Indelningsverket; och man skall, med hänrykning, beundra den store Stiftaren, R. Carl XI, hwilken, sedan han erhållit souwerainiteten, icke allenast regerade, som hade han varit lagbunden; utan jemwäl ströckte sin omtänka till senaste efterwerldens frihets- och medborgerlighets-anda; för hwars bewarande han lade en säkerhet uti militärens bibehållna egenkap och intresse af landets jordbrukare. Nå wårt indelningswerk förblifwa omgårdade af ett ewigt: *Noli me tangere*: Och uppoffring och tapperhet och dödsförfakt skola ewigt förblifwa des Stridsmans nationliga tillhörighet. Det är nog af, att den indelta Officerens omedelbara deltagande i Jordbrukarens intresse blifwit öfwergifwet; det är nog af, att wården för hans boställe, och widmakthållande blifwit uppoffrad för hoppet på en förra affastning; likasom jorden affastade mera, derföre att brukaren rutneras genom orimliga arrenden; och liksom en, genom den falla winningslystnaden, å ena, och behofwet, å andra sidan, inlockad arrendators bestånd icke wore staten lika angelägen, som den militära tjenstemannens. Nå ärminstone stommen så stå quar! Nå Soldaternes och UnderOfficerarnes löningsfätt förblifwa desamma, som det varit och är. — Men annat är, att upphäwa indelningsverket; och annat är, att tillåta vacanser. R. tror att hälften af den indelta arméen wore tillräcklig, för att, i sina leder intaga Conseriptionen, samt gifwa den tokt och wana af disciplin; och tror således också, att den andra hälften af Seibatrotar, kunde i fred.

riker, förblifwa vacant. Det synes utom all tvifvel, att hvarje sådan rote, för att slippa Soldaten och så disponera hans Torp, gerna gaf 5 Tunnor säd, hälften Råg och Korn; och om då också, efter hvad Rec. önskar, so sådana rotar, på hwart Regemente, anslogs till pension är bleserade eller åldersstigne Krigsmän; så skulle dock den årliga inkomsten blifwa omkring 60 tusende Tunnor Spannemål, som efter 8 Rdlr B:co Tunnan, gjordes omkring en half million Rdlr B:co. — Nå det vara tillåtet att tro, det den öfverdrifna handelsimport, hwarmed Sverige länge varit hemfökt, icke hafte så mycket sin grund i Köpmansintressets inflytande, hvilket man någonsång hört, som icke mera i Regeringens behof af höga Tullintrader. Om man nu vill göra en hufvudsaklig ändring deri, så synes man också böra vara beräntat att gifwa Regeringen en motsvarande ersättning i inkomst från annat håll: och då nya Staters påläggande icke låter sig göra; så synes ett nyttigare användande af de gamla, wara en hufvudsak, att ej försumma.

Om Gottland har Förf. Skrifwit både upplysande och intressant. Man ser deraf: att Gottland, ehuru en af de Provinser, för hvilka naturen varit gismildast; och ehuru ett af de Län, som i folkstyrka och förmögenhet, wida öfverträffar flere andra, såsom Nerikes, Jönköpings och Kronobergs: likwål icke förnär bestrida sin egen Stat, ännu mindre gifwa något till Riksstaten; att orsaken dertill egentligen ligger i qwarwarande lemningar af ett påfswikt Prästwälde, i följe hwaraf Gottlands sjelfägande jordbrukare står i nästan samma förhållande till siet Prästerkap, som, i andra provinser FrälseBonden till Herrgårdsägaren; samt att, i senare åren militära kostnader tillkommit, som ehuru icke ansenliga likwål medtaga mera än hela de

lilla bidrag, som Riket förut af denna provins ågt. I Allmänna Journalen har wäl sedermera uppläst en Gottländsk Prästwän, som processmåfigt bewisar, att de Documenter, som grundlägga Prästerkapets rättigheter, äga fullkomlig autenticitet och hwila på de Traktater, igenom hvilka Gottland afstods af Danmark till Sverige; äfwen som han sökt wisa, att oafskadt alla skatter och arbetsförligheter till Prästerkapet, skall Jordbrukaren ändå werkligen (!) äga en tårslig bergning; men så billigt det är, att det födra af dessa skäl, i rättgångswägen, betryggar hwarje Prästgårds innehafware för sin lifstid, wid fullt årnjutande af hwad han engång fått sig tillagdt; så ofskättigt synes det likwål vara, att argumenter af sådan natur skulle ligga i vägen för pröfningen af en patriotisk reorganisation af Gottlands Statsinrättningar. Drimligt wore att traktater, beswade för 300 år sedan, emellan Sweriges och Danmarks Konungar, skulle hindra Gottländska Nationen att med bifall af Regent och Ständer, så blifwa lyckligare, än den är; och skulle affkåra Rikets allmänna rätt, att af Gottlands innewånare som af alla andra, uppbära bidrag till Hushållning och öfriga Statskostnader. — Hwarje stor förändring behöfwer tid att förberedas. Nedan medger den upplyste Prästmannen, att Prästerkapets Löningsfätt är tryckande för jordbrukaren; är förödmjukande för Prästerkapet; och har någonting retligt och obehagligt, lika för den, som får, som för den som ger. Nedan medger hwarje tänkande medborgare, att Prästerkapets fall är det angelägnaste i Staten, emedan det sammanhåller det wigtigaste Bandet, Religionens och Moralitetens; samt följaktligen också, att högst angeläget är, det Prästerkapet njuter ett tillräckligt och anständigt underhåll, hvilket lika så wäl, och

med mera tillfredsställelse för Prästerskapet sjelf, kunde hådanefter ordentligen bestridas af staten; som det hittills varit oordentligen bestridt af jordägaren. Sedan inser herla den stora bildade klassen af Medborgare, att största hindret emot förändringen hittills torde hafwa legat i sjelfwa det sätt, hwarjå den varit föreslagen och begärd; ett sätt, som merendels rönt afund och owillja, samt ofta bitterhet, uttryckte i ett emot Prästerskapet, såsom Riksstånd, oanständigt Skattsätt; deras naturliga verkän hos Prästerskapet varit, och måst wara, att ingifwa, icke allenast den obengnighet, som uppstår af en särad känsla, utan äfwen ett billigt mistroende till de löningswillkor, som kunde erhållas i skället för de som skulle afstås. Ännu blott en liten tid; och upplysningen, och enighet i alla klasser, och nationalandan skola snart gifwa förändringen. Prästeståndet skall då, konhända, wid någon Riksdag sjelf wälja deputerade, hwilka kunde, såsom Ledamöter, berråda i en Komitée, som hade att utarbeta och föreslå en förändrad och ny löningsstat för Rikets Prästerskap, för att sedermera, wid nästa Riksdag derefter, Ständerne föreläggas. Den med skäl öfverlagade rikedommen i någre af våra Biskoppslöder, så ojemförlig med hwar Rikets högsta Embetsmän innehafwa, torde då wara för framtida tillträdare nedfatt till en jemförlighet; och utom den allmänna lindring som torde gifwas alla jordägare, lära Gottlands innewånare, wälsignande förändringen, erbjuda Staten till besporing tresserdedelar af sine Kyrkoherdepoställen och Ziondeavgift. Gottländska Nationen äger wifertligen icke sämre naturanlag, än Sweriges öfrige innewånare; och när, till Skälwården följaktligen icke der kan behöfwas fyra gånger flere Kyrkoherdar än i

de öfriga provinserna, så synes följa att tresserdedelar af sådana löder kunde wid fromdeles ledigheter, indragas, hwarefter styrelsen af Gottlands Prästerskap, sålunda förminskad till besvär och omsorg, kunde sammanslås med Kalmars fattigt aflösta Biskoppostol.

I frågan om Judarne framställer För. samma förswar, som man förut emottagit i så skilda tal och skrifter, och hwaraf det egentligen påräknade skälet ligger i den förut kända försäkran, att våra Judars antal icke skall uppgå till mera än några och fyratio familjer. För att gälla såsom skäl, borde denna uppgift årföljas af bewis; men något sådant har icke, hwarken för eller nu, blifwit föredt; och uppgiften förblifwer alltså högst osannolik. I anledning af detta skäl, tror Rec. sig kunna påminna om den olikhet i conclusioner, hwartill desamma föranleder i olika händer. Ingen upplyst Polack gifwes, som icke anser orsaken till sitt lands ekonomiska wanmakt, och till den djupa fattigdom, hwart mögan af Polska nationen befinner sig ligga i de Israelitiska band hwarmed nationen är omsnård; och Tidningarna säga of, att ibland de ypperliga förhoppningar, som Polska Nationen gör sig om den sannskuldigt store man, som er mottagit Polska Kronan, är att en dag se dessa band lösgå. I Danmark och wisa orter af Tyskland, der man icke, på långt när, har så många Judar, som i Polen, beklagar man sig redan öfwer alla de olyckor, och de mångfaldiga sugrör, som Judarne weta att applicera på den Nation, som hyser dem. I alla dessa länder anser man likwäl egentliga hindret för en länge önskad hjelp ligga deri, att deras Judar redan äro för många. Hos of åter tänker man annorledes. Wi hafwa redan blifwit warje det merkantila frig, som våra Judar föra mot vårt ekonomiska

Statsintresse; och wi äro icke heller alldeles blinda för den sanning, att samma orsaker föra till samma verkningar, i Sverige som i Danmark; men ehuru det är 36 år sedan wi sbrunnade Judarne tillstånd att inkomma, anse wi og likväl icke nu böda, för detta tillstånd sätta någon owillkorlig gräns; och wi anse hindret egentligen ligga deri, att wära Judar ännu äro för få; ett hinder, som wi dock kunna hoppas skall afhjelpas med tiden, såframt annars Judarne verkligen företena det stora beröm, som man afwit dem, för en särdeles propagationsförmåga.

(Slutet följer.)

Några Delar af Naturkunnigheten på ett alldeles nytt sätt Betraktade. Fjerde Förlöbet. Stockholm, Gabelius, 1817. 71 sid. 12:o.

Detta Häfte är alldeles lika beskaffadt som de föregående, redant i denna Tidning anmäla: man träffar här äffskilliga djupa och riktiga anmärkingar, uppblandade och insvepta i en mängd af flafska klyftigheter. Första afhandlingen: Wärdet af Mensklige Studier, och deras Systematiska fördelning (sid. 3—27), bewisar ensamt mer än tillräckligt detta omdöme. Förf. indelar de mensklige Studierna i trenne Classer: de som grunda sig på Minnet, de som grunda sig i förståndet och de som grunda sig i Inbildningskraften (Fantasten). Träffande anmärkes, att de första lära og så har det varit; de andra lära og så är det; och de sista lära og så bör det wara. Liksi riktigt beskrifteras Historien, sid. 15, med „Kunskap

om allt det som intaglt Tid i unwersum" — „med så ord: kunskap om och beskaffning öfwer allt det som tilldragit sig inom Tidens gräns. Och om „Inbildningens wissheter, heter det sid. 20, att de „kunna af menniskans Sinnen icke föreställas utan såsom afbildade, emedan de hafwa ofseende på det tillkommande, som ännu icke är tid eller tynd.“ Efter detta bör det förefalla en hwar, som ej känner denne Förf:s besynnerliga inconsequenser, förundransvärde att han icke räknar Poesien, eller Kôn konst i allmänhet, till de så kallade „Inbildningens wissheter,“ utan till Minnets Studier (sid. 16 och 22), såsom en del af Språkläran. Man märker snart, att Förf. icke rått want sig att skilja mellan Poesi: det skonas warma och lifliga afbildning genom rytmiskt tal, från Verskonst: Poesiens yttre framställningsmedel eller wantliga vehikel. Om ej en sådan förwexling ägt rum, skulle han icke hafwa welat bewisa rigrigheten deraf att Poesien föres till minnet, dermed att den är blott „ert wist sätt att yttra sig“ (sid. 20) — ty på den grund skulle man kunna göra både Philosophi och Mathematik till Minnesstudier, emedan de, afsedde från deras wäsentlighet, också ej annat äro än wisa sätt att yttra sig. Men Poesiens wäsende är den kraftiga framställningen af det skonas uppfattning i en gudlikwad fantasi, och således har Poesien af Inbildningen utan twiswel sin „tillwarelse“ och icke blott sin kraft; äminstone är det wist att den så kallade poesi som är utan bildning, icke är poesi, den må nu wara huru wäl versifierad som helst och att om den observationen något skall gälla, „att minnet är det första, hwarigenom Poesien erhålles,“ så gäller den för Dramatik, Philosophi, ja Religionsläran sjelf, lika mycket. Men Rådön till dessa sneda åstige

ter, liksom till de många flera, hvilka i denna afhandling förekomma (t. ex. den vidunderliga definitionen på *Philosophi* sid. 18: „den wisfar nyttan och användbarheten i det tillkommande af alla de ämnen som kunna syfsättas minnet och förståndet, och ådagalägges fördesen deraf för hwar och en enskild menniska.“) Förf. är neml. en lärdomskraftige. Detta ådagalägges han icke allenast sid. 7 o. 10, der han endast vill tillägga ägaren af *Minneskunskaper*, namnet *Lärd*, men afvisar det som mindre hederligt för *Mathematikern* och *Philosophen*; utan ännu mera i början af uppsatsen *Om Hälso och Sjukdom* (sid. 27—37) — hvilken bland mycket förvirrade och besynnerligt, innehåller ärsfulliga djupsinliga och ljusa drag, t. ex. definitionerna på *Hälso och Sjukdom*, sid. 28 o. 29. — Men det wore wisserligen icke swårt att bewisa, det hvilken *Wettenskapslärare* som helst råtar illa ut, om han ej är lärd, d. å. enligt Förfs definition, om han ej lärt och läst många böcker öfwer sin sak. Och ingen kan framställa ett mera talande exempel på lärdomens wigte och nödvändighet än just selskive denne *Auktor*. Med det genialiska anlag, det *Skarpan* förstånd och det allwärtiga sträfswande som han ofta förträder, skulle hans arbete wist ej öfwerflöda af så mycken förwirring, om han ägde den mångsidiga och strängt disciplinäriska lärdom som hindrade honom att antaga prefära likheter för konstaterade facta och aningar för bewis.

Äfwen stilen är i detta fjerde Försöket stundom rätt wacker t. ex. sid. 26: „*Philosophien* har uppgått med *Moralen* wid sin sida, och dessa börsa redan finna att den Högfrens kraft måste lyfta dem, om de skola hinna målet för deras fullkomlighet, den verkliga nyttan för menlighet. — Med denna

affigt och på denna fasta grund, är detta ordbete uppsödt och fortsättes. Wisserligen förefser jag att oändligen mycket blifwer att tillägga och förbättra, men jag finner min fullkomlighet och mitt beroende, och är nöjd och tacksam, att liksom på första Skapelledagen, igenom mörkret som är på djupet, blifwa warse den ande, som swäfwar öfwer watten, och förnimma den Allsmåttiges Röst som säger (:): warde ljus och det warde ljus.“ — Men på andra ställen igen, råder samma om ordens rätta betydelse wilsesfarande språkförbistring, som wi af de förra försöken lärt känna. T. ex. Tillämpningen och Upplösningen af det första bland de *Geometriskas Problemer* (sid. 48—56). Der talas om „tvenne olika krafftiga begär till rätt för egen skull“, af hvilka det mindre krafftiga skall minska det krafftigare, hwilket åter skall ske derigenom, att de båda begären undersöka hwarandra. Huru kan ett begär undersöka? Begäret är ej annat än *Wilsjeförmågans* ursprungliga reflexionslösa actus, och kan ej annat än begära. Det är endast det reflekterande förnuftet som kan undersöka, liksom det endast kan inse det rätta, hwilket med dialektisk noggranhet ej kan sägas wara föremål för begär. Men detta — hwilket Förf. torde wilsa anse blott som ett utbrott af „ådagalagd belåsenhets tvingande myndighet“ (sid. 27) — åsidosatt, läter Förf. selsf icke, wid nogare besinning wilsa neka den *contradictio in adjecto* han begär då hon omtalar, att det mindre krafftiga af dessa „begär, till rätt för egen skull“ skall bewisa sin „ätra till rätt för det Högfsta Wilsendets skull“ — så framt han icke will yrka egenhetens identitet med det högfsta Wilsendet, hwilket han ej gerana kan, utan att kroka första grundwälen till hela sin egna läroböyggnad.

Den som af en Recension fördrar upp-
tagandet, utvecklandet och vederläggandet eller
bekrästandet af hvarje sats i det recenserade
arbetet lärer med den närvarande vara såga
tillfreds. Rec. hysar dock det hopp att det
ofwan sagda skall för den sakkunnige göra till-
fyllest för karakteriserandet af denna bok.
Rec. tror också, att man ej annorlunda än
som nu skall, med densamma kan förfara,
då för blotta uppställandet af en klar syste-
matisk öfversigt af denna wäl utaf sanna,
halfsanna, falska, upp och nedvända sätter, me-
ningar och drömmar skulle fördras att skrif-
wa ungefär en lika widlöfig bok, som den
man recenserar, och ännu en dito, för att
bewisa falskheten af den ena och sanningen af
den andra satsen. Hwärtill ett så beswärligt
arbete skulle leda, fattar icke R. c. I afseend-
de på Förf. sjelf skulle det åtminstone alldeles
wara utan effekt; han skulle neml. alltid sva-
ra: „Jag skriver för det tillkommande, och
för den fördoms fria Tanken, som är i det
tillståndet att den kan lyfta sig ifrån antagna
men icke nog undersökta begrepp om det werka-
ligen rätta och sanna“ (sid. 9). Ett sådant
swar har man åtminstone att wänta af den,
som hellre will heta djupsinnig än lärd.
(sid. 10).

Kejsar Carl den Stores Historia, af D.
H. Hegewisch. Öfversatt af W. Luth.
Med kopparstic (hjelstens Porträt). Öre-
bro, Lindb, 1816. 352 sid. 8:o.

Då i vår literatur antalet af utkomman-
de goda skrifter är så ytterst inskränkt, kan
Rec. ej annat än med synnerlig tillfredsstäl-
kelse anmäla den närvarande; så mycket mer
som den kan betraktas såsom ett motstycke

till den Historia om Carl d. Store af Kots-
zebue, hwilken i denna Tidning redan är
granskad. Då man genomläst förewarande
bok, hoppas Rec., att hvarje läsare i det
hela skall gilla de omddimen, som Rec. fällt
om den Kotszebuiske historien: hon skall lära
känna den stora härskaren, statsmannen och
tidshvarswers hjelte, om ej på en helt ny
sida, åtminstone från en mera sann och hi-
storiskt trogen. Hegewisch har ej, som Kots-
zebue, tillåtit sig att förekomma läsarens om-
döme genom egna infall och utbrott af en res-
dan i förhand fattad öfvertygelse: tvertom
har han widtagit den utvägen, som redan
alla goda häfdateknare wolt, att låta händels-
serna och sin hjeltes egna handlingar tala.
Först derigenom erhåller läsaren en
verklig och tillförlitlig bild af den person Förf.
will skildra; hon kan göra sig trygg, att ej
willas genom Förf:s individuella åsigter och
nycker. Med mycken sit har Förf. begagnat
de källor, som från detta tidshvarf äro att
tillgå, och derutur, så wide Rec. känner,
wolt de märkligaste och mest betydande scener.
Att ingå i en fullständig pröfning af det säer,
huru Förf. benyttat dem, skulle vara att in-
gå i ett special-studium, som icke är hwar-
mans sak: och hvarian Rec. saknar tillfälle.
Man torde således kunna trygga sig wid det
witnesshörd, som Förf. i sitt fadersnesland
erhållit såsom en pålitlig och säker häfdeförskar-
re. Förf:s stil är ren och klar; man träffar
wäl icke Schillers praktiska diktation eller Wäl-
lers djupsinniga korthet; men äfwen den an-
språkslösa skrifart, som tillhör denne Förf.,
saknar ej heller sitt behag. Öfversättningen
är i det hela ganska lyckad, och ehuru Rec.
wid genomläsningen störe på en och annan
germanism, äro de dock så sällsynta, att han ej
kann låna mödan att anmärka dem.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 16. Lördagen den 19 April 1817.

R e c e n s i o n e r:

Wallenstein. En dramatisk Skaldedikt af Friedrich von Schiller. Öfversättning af B. J. Eörneblad. Stockholm, 1814. 314 sid. 8:o.

Längre än billigt varit, har Rec. dröjt med anmälan of närvarande Skaldewerk. Det är dock endast Öfversättaren som han derföre är skyldig ursäkt; ty inför allmänheten torde wäl icke behöfwas annan rekommendation, än Schillers namn, såsom originalförfattare, och Hr Eörneblads såsom dess öfversättare.

Den tragiska konsten, eller den poetiska framställningen af individualitetens omedelbara konflikt med det universella, har hitintills egentligen uppenbarat sig i fyra modifikationer och deraf kan man säga, att i den tragiska konsten råda fyra särskilda stilar. Auringen har denna konflikt blifwit förestäld såsom ägande rum emellan en högt och poektande inre och en fiendligt sträng yttre men ohjnlig makt, som genom wisa, wäl förborda men dock så

kert trödfande medel gör sin rätt gällande (den grekiska stilen); eller såsom den blinda och motsträfwande individualitetens ledande af en mild men owanlig kraft, till dunkla, förwånande, oanade mål (den spanska stilen); eller såsom individuens bemödande, att, i trots af alla motsträfwande hinder, kassa sig rum till utvecklingen af totaliteten af sin karakter (den shakespeareiska stilen); eller också, såsom bemödadet, att göra allt annat underdånigt den af individuen uppfattade åsigt, föresats, begrepp eller huru man will kalla det *). Denna senare styl är Schillers, och den tillhör det och således att närmare påse. Ut den tendens ligger till grund för Schillers tragiska konst, wisar genast det flyktigaste betraktande af hans Dramer. För att genomdrifs

*) En femte Styl, eller den franska, hwars karakter endast är werket och motwerket af twenne stidiga cabaler, framkallade, å omse sidor, blott af sinlig ätra eller djuriskt begär, kan i denna konstruktion icke upptagas, då den i hufwa werket ej annat är, än ett på consequent förwiffelse hwilande nationelt manér.

wa ett wisst uppfattadt begrepp om oafhän-
gighet, blir Carl Moor Kofware. Posa's fi-
ra idé om beredandet af fri upplysning i Eu-
ropa drifwer alla hjulen i Don Carlos, li-
ksom allt i Wallenstein går till grund, i följd
af Hjeltens blinda Stjernero, som ger Pic-
colomini medel i händerna till hans förderf,
hwartill ännu mera bidraga andras särskilda
individuella begrepp. I Wilhelm Tell har
Skalden egentligen icke neblagt det hos nå-
gon wis person, utan fördelat önskan ef-
ter sjelfständig frihet hos alla förekommande
personer, hwarföre detta Drama ej, strängt att
tala, är något helt, utan en cento af flera
små Dramer, och hwad Jungfrun af Orleans
angår, så är förhållandet detsamma; ty hela
katastrofen beror på Jungfruns föreställning
om sin brottlighet, för det hon skadat Lio-
nels ansigte. Wore här stället till en me-
ra detaljerad utdömande undersökning, kul-
le man wisserligen finna denna anmärkning
ännu mera bekräftad; ty swårt är det icke
att wisa, att ingen fullständig karakter-ut-
veckling — äminskone icke såsom den finnes
hos Shakespear och i wisa af Goethes Skä-
despel — hos Schiller äger rum, då han
nästan beständigt framför på Scenen samma
personager, med några, mest af yttre om-
ständigheter framkallade modificationer. Så
är Posa, en förädlad Carl Moor; Wallenstein
en fallen Posa och Mar Piccolomini så nära
en Don Carlos, som en i läger uppfödd Ge-
nerals son, kan vara en förwelligad thronarfs-
vinge. Men då således utvecklingen och ge-
nomdrifmandet af ett förutfattadt begrepp,
är hufwudaffigeten med Schillers Tragik, så
förklarar denna omständighet ganska lätt den
egenhet, som utmärker honom i sjelfwa utfo-
randet. Det är naturligt, att ett begrepp
nästan mera skall utvecklas genom discus-
sion

än genom handling; och derifrån detta bestän-
diga resonerande, och discursiva framställande
af grunder för och emot en sak, som öfwer-
allt uppehåller handlingens rassta gång till sitt
mål, och stuter ut de Schillerska Dramerna
så betydligt öfwerwägande på bredden. Der-
före anmärker Fr. Ast ganska riktigt, att
Schillers tragik är mera rhetoriskt-logisk, än
philosophiskt-poetisk.

Allt Det. först wid anmålan af detta
Drama anså närwarande anmärkning, har
sin förnämsta grund deruti, att det är i Wal-
enstein som nämde förhållande tydligast ut-
vecklar sig, derigenom, att hela pjescens knut
och upplösning beredes genom konflikten mel-
lan flera personers olika meningar. Wallen-
steins blinda förtroende till Stjernornas ösu-
pa inflytande på sina öden, förleder honom till
en oinfränkt tro på Octavio Piccolominis
wänskap, och denne styres endast af sin plikt,
känsla för Kejsaren, hwarigenom till och med
sjelfwa hans brott mot ett upprigtigt och wän-
skapsfullt förtroende ablas. Öskade den wis-
terwolla som detta förhållande samlar kring
Wallenstein, skulle han dock lyckligen redt sig
derur, om ej härtill kommit Theklas, när-
got besynnerliga, alatoniska kärlekswärmeri,
Mar Piccolominis wid Theklas ögon påstade
pligtbegrepp, och Battlers föresats att icke
med lifwet låta Wallenstein utgå ut Eger
o. s. w. Deremot träffas här ingen mer och
mer framlyfande karaktärsutveckling, ingen
djup filosofisk anatomisering af indivi-
duens innersta, såsom den Shakespear, med
ren episk opartiskhet anställer med Hamlet,
med Brutus, med Konung Lear, o. s. l. Lä-
saren stannar ju, hela pjescen igenom, i lika
stor ovisshet, som Wallenstein sjelf, om dens-
ne begår ett brott eller ledes af sin ojembr-
liga herotism? Och det är naturligt att detta

rentaf logiska förhållande skall framkalla denna svårsvandade duplicitet, som igenfinnes i alla Schillers Dramer, och gära Läsaren alltså genom omwij om, huru han bör betrakta det som för hans ögon representeras.

Detta är tillägn till den svårighet, som stämpar förteget, att öfversätta Schiller. Då hans dramatiska styl är så afgjordt resonnerande, så måste han använda en synnerlig omsorg på Diktionen, att genom dess majestät och elegans i ordval, bruk af bilder och ordafskallningar hålla den uppe öfver det prosaiska elementet, och att genom periodernas och taktens behöriga fördelning bibehålla verscoloriteten i de metrikt betraktade, temligen wårdslösa Tjoberna — en omsorg, hvilken t. ex. i Die Braut von Messina urartar, att jag så må säga till poetiskt prunderi. Wid jemförelsen mellan alla de Schillerska Tragedierna skall man dock finna, att ingen i högre mått äger och behöfwer denna colorit än Wallenstein, der alla situationer ligga så nära den wänliga prosaiska werlden. — Underfundom har Hr Ederblad wifertigen varit ganska lycklig uti, att attrapera originalets äkta brifanta färgblandning. T. ex. 2:dra Akt. 7:de Scen. sid. 48.

„I Nürnberg's läger lemnar svenske Kungen
Sitt rykte — och slet lif på Lützens fält.
Men hwem förwånas ej, när Hertig Friedland,
Lif en besegrad, efter denna stora dag
Till Böhmen flyr, från krigstheatern swinner.
Då under tiden Weimars unga hjelte
I Franken obehindrade tränger in,
Sig ända fram till Donau bryter wäg,
Och står på engång inför Regensburg,
Till skäck för alla godkatoiska Christina.
Då ropar Baierns wälförjente furste
På hastig hjälp uti sin högsta nöd, —
Och sin kurirer skickar Kessaren
Med denna bön till Hertigen af Friedland,
Och ber, der han som verre kan besälla.

Föråfwa! Hertigen i denna stund
Blott lofnar till det gamla hat och agg,
Till pris ger allwänt bästa, för att på
En gammal fiende sin hämd så slåcka.
Och så förloras Regensburg!

Wallenstein.

Men, Max,
Om hwilken tidpunkt är då frågan nu? —
Jag har platt intet minne mer.

Max.

Han menar

Då wi i Schlesien woro.

Wallenstein.

Så! Så! Så!

Hwad hade wi då der att göra?

Max.

Drifwa

Ut Swensken berifrån och Sachsarn.

Wallenstein.

Rätt!

Jag glömmmer hela kriget för den der
Beskrifningen."

Med slet har Rec. icke wakt något af de mera passionerade Dialogerna, emedan affekten der af sig sjelf bildar ett upphöjdt språk, utan rentaf något af hwad Horatius kallat Sermo pedestris, emedan det är wida swårare att gifwa en högre flykt än profans ät en, i sig sjelf, prosaisk situation, än ät den som omwilkorligen, på egen hand, förwandlar sig till poet. Men underfundom presenterar sig denna öfversättning som en esquiserad copia, i hvilken man wäl ser originalastans alla contourer med slet och säkerhet uppdragna, men hwarest der brister colorit, ljusdunkel och artistiskt lif. Så t. ex. följande ställe ur 2:a Akten's sista Scen, s. 50.

— — — Edga kunde det
Mig bätta att min lycka mot en Arnheim
Begagna; Tykland skulle mycket wunnit
Utaf min lossamhet, om det mig lyckats,

Att slita det förderliga förbundet
Smellan Sachsen och Swensarna.¹²

Denna rentaf profaiska tirad, har dock en hel
annan klang på Tyska.

Mir konnt' es wenig helfen, meines Glücks
Mich über einen Arneim zu bedienen,
Wiel nützte Deutschland meine Mässhung,
Wär mir's geglückt, das Bündnis zwischen
Sachsen

Und Schweden, das verderbliche zu lösen.

Och ett nytt exempel kan hämtas ur 3:e Af-
teens 1:a Scen s. 59. Terzky talar:

„Han mågen gång mig obegriplig är.
Han lånar stunden sitt bra, mig
Ett Thurn och Arneim låter skriva, med
Sesna umgås ganska freit och dierst,
Om sina planer talar hela timmar
Med os, och bäst jag tror jag honom har —
På engång är han borta, och det synes,
Som wille han blott stanna på sin plats.

Illo.

Han skulle uppge Ana gamla planer!
Jag säger er! han waken, sofwande,
Med intet annat umgås, dag för dag
Planeterna han dersför frägar --

Terzky.

Ja,

Wet ni, att han i denna natt skall sig
I astrologiska tornet innessluta
Med doktorn, och med honom observera?
Ty denna natt skall blifwa wiktig, hör jag,
Och något stort och länge wäntadt se
På himlen.“ o. s. w.

Om wi nu bredwid dessa verser, slå upp origi-
nålet:

Ich kann mich manchmahl gar nicht in ihn
finden,
Er leibt dem Feind sein Ohr, läßt mich dem
Thurn,
Dem Arneim schreiben, gegen den Sesna.
Geht er mit kühnen Worten frey heraus,
Spricht stundenlang mit uns von seinen Planen,

Und meyn' ich nun, ich hab' ihn -- weg,
auf einmal
Entschlöpft er, und es scheint als wär' es ihm
Um nichts zu thun, als nur am Platz zu
bleiben.

Illo.

Er seine alten Pläne aufgegeben!
Ich sag' euch, daß er wachend, schlafend mit
Nichts anderm umgeht, d. h. er Tag für Tag
Deshwegen die Planeten fragt. --

Terzky.

Ja näst Ibr,

Daß er sich in der Nacht, die jetzt kommt,
Im astrologischen Thurne mit dem Doctor
Einschließen wird und mit ihm observiren?
Denn es soll eine wichtige Nacht seyn, hör' ich
Und etwas Großes, Langerwartetes
Am Himmel vorgehn.

så måste wi medge, att originalet verkligan
ord för ord är gifwet, att meningens i swens-
kan, är precisst densamma som i tyskan, men
att det felos den förra någonting jag wet icke
hwad, af poetisk takt och rädelse. Och detta
jag wet icke hwad beror ofta på ställningen
af ett komma, på meningens fördelning mel-
lan verserna, på ordställningen och verstaften,
kort sagt, på diktionen. Ett par exem-
pel skall widare ådagalägga detta. Sid. 136
läsa wi denna replik:

„Gustaf Wrangel, öfwerste

För Södermanlands blåa regimente.“

och ingen kan neka sig hafwa läst den renaste
prosa, ja! till och med, om raderna bliwit
sarte efter hwarandra utan jambisk fördelning,
Sulle wißt ingen i dem annat en versperiod.
Men läsa wi denna replik på tyska:

„Gustaf Wrangel, Öfverst

Vom blauen Regimente Södermannland,“

så har den en högre, skärare ton, och gör
en verklig poetisk effekt, då beremot en hwar
afhör de swenska raderna utan alls deltagan-

de. Och dock swara de ungefär ord för ord mot de tyfka. Ett exempel att troheten icke är nog för att bilda en mästertig öfversättning. Men att ett owanligare ord icke gör tillfyllest för att gifwa styll:n denna poetiska colorit, utan att det understundom snarare omdöles för: för den, wisar tolkningen af den sista berömda tirad n:

Der Schwede sieht für seine gute Sach'
Mit seinem guten Degen und Gewissen."

Sid. 138.

„Den Swenske fäktar för sin goda sak,
Och fäktar med sitt goda swärd och samwet."

Denna tirad är för rhetoriskt sökt, läsaren känner genast inom sig, att den på detta sätt icke påhade Wrangel, i det läge i hvilket Skalden placerat honom, och all werkan är förlorad. Så icke den tyfka! Den har också gått ut i det allmänna näst:n som ett ordspråk; hvilket åter den swenska tiraden aldrig skall göra.

(Slutet följer.)

Förskick till en ny Swensk Statistisk Journal, af ett Sällskap. 1:sta Häft. 68 sid. 2:dra Häft. 63 sid. 3:dje Häft. 72 sid. 4:de Häft. 75 sid. Schm, Cederborg & Comp. 1816, 8:o.

(Slut fr. No 15.)

Författarens skrifter har förefallit Rec. någonsådana verk, men ofta confust. Det påminner i-mått stundom om det der hon mot af en Criticus: on a beau dire; Part d'écire tient cependant plus à Part de penser, qu'on ne sauroit croire. Man kan sålunda wäl utan att kunna skrifa; men ordet bigher i skrifter wäntar alltid om oredighet i

tanke. — Att Höf:s motto och affigt har Rec. redan i början gjort rättvisa; och Rec. erinrar gerna om det afseende deråt, som man ej bör förgäta då man bedömmar arbetet.

Rec. anser icke betänkligt att stultigen äfwen framsida det stora och allmänna resultat, hwartill begrundningarne i vår Finans- och StatsÖkonomie, fört honom. Han är neml. innerligen öfvertygad derom, att Swenska nationen både kan och bör, i ekonomiskt hänseende, blifwa ganska lycklig, och äfwen folkrik; emedan hon äger jord för mera än dubbelt af sin nuwarande folkstyrka, och äger inom eget område allt hwad som kan fordras, icke allenast, för bättre produktion af Spannemål, och andre inhemska waror, än hon sjelf kan consumera; utan äfwen till produktion af exportwaror, tillräckliga både för det nödwändiga behofwen af utländska waror, samt också för det öfverflöd, som hör till den förmodgne personens njutningar. Han tror likwäl att hwarje nation, som vill klokt förfara, bör först bestämma det ekonomiska system, som dess local och natur-förmögenheter föreskrifwa; och när hon sålunda har sin bana och sitt mål gifna, bör hon sedermera råta der efter sitt finanssystem, hvilket aldrig bör betraktas annorledes, än såsom medel till ändamålet, men icke såsom sjelf ändamål; och han tror följaktligen att det största misstag, som en nation kan, i ekonomiskt afseende, begå, är att omvända denna ordning; hvilket man gör, då man sätter näringarnas verksamhet, och dermed hägen till gistermål, i beroende af ett litet, trängt och fattigt penningssystem. Sveriges local tillåter ingen winst i utländsk handel; och ett längre fortfarande i handelsystemet skulle wäl kunna i grunden förderfwa, men aldrig döda oss. Till ett F. br. k. s.

system, utöfver hvad till egen förbrukning behöfs, är Sverige för folkfattigt; och wisa fabriksföretag, såsom Sockers och Silkesfabriker, äro hos oss rentaf naturstridiga. På annat erdföringsystem, än det som kan verkställas på egen jord, wöre icke lätt att tänka. För Sverige återstår således blott produktionsystemet af egna Jordalter, Åkerbruk, Jernstillverkning och Woffkapstidning; men Sverige bör wara glad af, både, att detta är det säkraste af alla systemer, och äfwen, att wi äga derät en wecklig rikedom i utrymme. Att begagna denna rikedom är allt hvad wi behöfwa: och wi kunna wara förwispade, att blott wi derester inrätta vårt finanssystem, d. w. s. blott wi antaga ett, som icke tillstänger banan, utan lemnar den öppen och låt; så skola wi säkert och owilkorligen framkomma till målet, der utesnad, lycka och fördubbling wänta oss. Att ingifwa nationen wiljan att öfwergå till ett sådant finanssystem, att öfwergå ifrån det nu mera förderfwade penningesystemet, till ett wälgörande warusystem; det är ganska lätt; men att, sedan förändringen wore decreterad, göra hwarje steg i detalien för alla sinnen så öfwerlygande, att det icke motwerkades; att weckställigheten icke blef haltande, och utgången icke derigenom förwred, ifrån gagnelighet till förderf; det wore wisserligen ganska swårt. Att Hofhållningen och den öfriga KilleStatens alla behof, wore säkrare försedde, då intraderna inginge i waror; att säkerheten åt Capitalisternes fordringar wore bättre förwared, då fordringarne wore öfwerflyttade ifrån owilkorlige penningar, till betalning i Spannemål eller penningar, efter Spannemålets ställiga pris å förfallodagen; så att, t. ex. en inteckning på 8000 Rble. W:resedlar öfwerflyttades till hvad den nu är wärd i Span-

nemål, till 1000 Tunnor Wåg, eller penningar efter betalningsårets Warkegångspris; dock att, i händelse miswår: är då särskilt uppjagade priset, betalningen finge erläggas efter medium af de senaste 10 årens Warkegångspris; att då räntan för alla fordringar, nebsatt till fem procent, utginge i spannemål, eller i penningar, owilkorligen efter hwarje års Warkegang, Kapitalisterna wore dermed lika belärne; samt alla Casor i tillfälle och skyldighet att, till pensionärerne, utgöra pensionerna efter samma beräkning, bewred hwar och en också wore lika belärne; om allt detta kan någon fråga icke uppstå; men att, äfwen sedan dessa tunga mosor af förhinder, alla dessa partiella intressen, wore undanlystade, weckställighets-omsorgen fullgjordes med den försigtighet, att då penningen förlorade sin artificiella twångeeffekt, han icke tillika förlorade sin naturliga weckningskraft, sitt wärde; att förhindra det owiljan icke måktade, genast i weckställighetens början, förderfwa allsammans, derigenom, att penningefördelningen på engång urkastades, till den owilkorliga påföjd, att fördelningen blef mera stablig än gagnelig för näringarna; hwilken påföjd likwäl aldrig skulle inträffa derest penningefördelningen weckställdes långt samt, endast gafs näringarne, och endast gafs dem i mån af deras fördelning i wecksamhet; att denna granlaga omsorg fullgjordes; att det nära samband wärdades, hwart finansstär till alla andra administrationens grenar; till förmåga att återhålla handelsimporten och att föröka det uppköp af Spannemål, som MagazinsDirektionen, sedan den nu mera fått fördelad fond, också kanhända borde i fördelad mån weckställa; — att allt detta wore ganska swårt; och förbrade till Chef för finansförvaltningen en man af snille, talanger och

finnesstyrka; det är otvetsägligt. Också anser Rec. det svåraste af allt blifwa, att finna en man, som, med dessa egenskaper förenade, icke allenast, det medborgerliga mod, att, när det fordrades, misshaga, ämsom ministären, ämsom Ständerne, alltid den egenlyttige Kapitalisten och Rådsmannen; utan äfwen den höjd af Patriotism, att om och när antingen hans egna misstag, eller andras inflytande tillstängde utvägarna för honom, att redligt och fullständigt verka till den äfsvärdade förbättringen; och han såg sig nedflyttad till blott verksamheten af en handtverksmästare Expeditionshafwande för andra principer, genast nedstiga från sin plats. Det är sanning, att sådana män icke ägas af alla generationer; men fastän det också är sanning, att icke heller alla generationer förtjena att äga dem, är det dersföre icke gifwet, att de ej nu kunna finnas. Sätter att framkalla dem, är, att antaga toleransen för alla meningar, äfwen sådana, som gå rakt löst på den rådande meningen, då afgörande rätten tillhör ensamt allmänna förnuftet och klosheten. Toleransen är samhällets pligt, icke allenast i sådana ämnen, som man icke mera bryr sig om, utan äfwen i alla Statsfrågor; emedan — utom att graden af tidschwarsivets tolerans alltid tillika utmärker graden af tidschwarsivets frihet och upplysning — det är endast i den högsta, som de män kunna hägfållas att framtråda, åt hvilka naturen gaf det dyrbara frö, som dock fordrar tillfälle och säkerhet, för att utvecklas till denna warma hägf för allmänt wäl, och, om man så will, att detta begär efter ett namn, som likwäl — så har naturen ewigt welat det — aldrig werkade allwarligt på en nyttig eller wacker bana, utan att också vittna om någon verk-

lig förmåga i sinnet, någon werklig bygd i hjertat.

Då Rec. här ofta framställt egna tankar, som kunna af andra ogillas; då han ingått i ämnen, af egenkap, att lått verka till passion; och då han gått ända till, att, der och hwar, uppgifwa de finans-principer och arter, som han tror wara bättre, än de wi nu följa; så inser han nogsammt hela widdden af hwad han wägar. Nå honom då tillåtas, att här gå sitt äfventyr till mödes, att på förhand förklara sig. Om han haft rätt i något, och om hans framställningsätt icke varit alldeles mislyckadt, så torde han också, ehuru emot sin wilja, hafwa ädragit sig något misnöje; och både det första och det lättaste fått att honom anfälla, är då, att lasta misstankar på hans motiver. Han försäkrar dersföre härmed, sanningen likwätigt, att för hans enskilda belägenhet är det allmänna finans-systemet, äfwen som det möjliga förändringar, alldeles likgiltigt; samt att omständigheter gifwas, som göra absolut omöjlig hägen hos honom att taga Embetsmannasbesfattning med allmänna finans-ärenden. Han förmår icke heller rätt wäl begripa hwori egenlyttan för den gäldskyldige skulle bestå, af att, efter systemets förändring, wara skyldig i Spannemål, hwad han nu är skyldig i penningar; eller af, att derefter betala sin ränta i Spannemål. — Rec. har deremot trott, att samhället är icke lyckligt, då hela den stora massan af det näringswäres icke är lyckligt; han har trodt att menniskans lif icke är lyckligt, då det nedtryges af bekymmer; att af alla bekymmer gifwes intet tyngre, än det som ärföljer osäkerheten i närings-omsorgens samt att denna osäkerhet otvetsägligen existerar, så länge allmänna penningställningen icke swa-

rar till näringsarnas behof, hwarom åter han trots ett osäkrigt bewis ligger i ofskäligheten af allmänna penningerdäntan; d. w. s. så länge näringsidkaren icke kan hwarken umbära penningen, eller finna den, för en ränta, förenlig med hans bergning. Rec. har äntligen också trott, att i ett sådant tillstånd skulle hvarje upplysning, till ett bättre, wara af värde; och desframbärande en medborgerlig dygdig handling. Se der hans motiver. — För beskaffenheten af de ekonomiska och finansiella principer, som Rec. här föreslagit, har han utom i deras egen grundlighet, ännu ett försvar i deras särskilda auktoritet. De äro förut sundne och framställda af Statsmän och Författare, hwilka höra till antalet af världens största snillen. Det war genom dem, som Fredrik den Store, efter ett långt och utmattande krig, gaf nya krafter åt näringsorne i sin stat, och derigenom ny och stor wälmåga åt sitt folk. Det war genom dem, som Norra Amerika, under den store Franklins ledning, gaf sig utwägar att eröfva oafhångighet och allmän wälmåga. Nå man läsa Franklins, Raynals och Stru-

enses skrifter; och man skall der igenfinna samma principer, jemte bewis att de warit med fördel nyttjade såsom Statsmedel till allmän försökran. — För tillståndigheten att åt publiken öfwerlemnna sina tankar i dessa ämnen, har Rec. ett försvar icke allenast i hellska Tryckfrihetslagen, som ger rätt att trycka „allt hwad som kan blifwa föremål för mensslig tanke;“ utan äfwen i vår gällande Regeringsform, hwilken har för ewigt ifrån oss afsläsnat det olyckliga tillstånd, som Raynal beskriver i sin Histoire Philosophique Liv. XIX: „Il ne s'y formera point des hommes d'Etat. Loin que ce soit un devoir de l'instruire des affaires publiques, c'est un crime, un danger, d'être éclairé sur l'administration. Là, comme dans le Ministère de l'Eglise, la vocation s'appelle grace; on l'obtient par des prieres. La faveur de la Cour supplée aux talents.“ För att erinra om det råta och dyrbara wärdet af den constitution wi äga, gdr man icke orätt uti, att någongång erinra om tillståndet af, att äga ingen.

S m å r r e S k r i f t e r .

Praktisk Lärobok i Tyska Språket af Carl Heinsch. 2:dra förbättrade och med flera Tillägg samt en Tysk Chrestomatie tillökta upplagan. Stockholm, Marzward, 1816. 8:o. Denna Språklära är, oaktadt några brister som hon ännu äger, en af de tjenligaste i sitt slag. Det hela råder Förf:ns bemiddande, att med den möjligaste fullständighet förena tydlighet och lättfattlighet. Att han walt det praktiska framställningsättet, och derwid merendels som exempel nyttjat sådana uttryck, som förekomma i hwar dagstal, gifwer arbetet ett öfadt värde. Hwad som ihänerhet utmärker Hr H:s Grammatika, är antagandet af 6 declinationer för substantiwer och af Futurum exactum, den oregelbundna conjugationens fullständighet, en förteckning på de neutrala Verber som böjas med både haben och feyn, hwarwid tillnad är framställd genom exempel, en tillräcklig upplysning om äkta och oäkta

sammansättningar och om Verbers förbindande med en Infinitiv utan zu, ett noga bestämmande af de fall, då prepositionerne an, auf, in, etc. fördras Dativ. eller Accusativ. samt åtfylliga Uttals- och Rättskrivnings-reglor. Efter Språkläran följa stundningar, först särskilt öfwer flera slags pronominer, m. m., sedermera bestående i anekdoter och lefwernebeskrifningar. Dessa, jemte anvisningarna till deras öfwersättande, upptaga 45 sidor, och äro värda sitt rum. Förf. har tillfatt en Chrestomathi, af en gradwis stigande svårighet. Sist tillkommer en samling af Synonymmer. Detta böder wäl icke egentligen till en Chrestomathi, men tjänar till att underhjelpa nybörjare wid öfwerfästandet både till och från språket. — Som en verklig brist bdr deremot anmärkas, att icke genom reglor blifwit tillräckligt bestämdt, i hwad fall ett Adjectiv följer det ena eller det andra af de 3 böjningsätten.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 17.

Erbdagen den 26 April

1817.

R e c e n s i o n e r:

Wallenstein. En dramatisk Skaldebt af Friedrich von Schiller. Öfversättning af W. J. Eörneblad. Stockholm, 1814. 314 sid. 8:o.

(Slut se. No 16.)

Till dylika ställen, der dictionen blifwit förfelad, kan man wisserligen lägga några andra, i hvilka originalets ordo-förstånd icke med full precision är uttryckt. S. ex. sid. 20.

„ — — Hur lyckligt för det hela, när
Det finnes en, som ble en medelpunkt,
Ett halt (?), för flere tusen.“ — —

På Tyska:

„ — — — Wohl dem Ganzen, findet
Sich einmal einer, der ein Mittelpunkt
Für viele tausend wird, ein Halt;“ — —

Detta ein halt betyder ett Stöd, en Standpunkt, ett bathåll, eller huru man vill uttrycka det. Men att Öfvers. icke erskrat sig der, skönjes deraf, att han welar uttrycka detta ord med ett swenskt, som alldeles ingen menning gifwer. — — Sid. 33.

„Så länge det ännu är tid.“ — På tyska: wenn's noch Zeit ist, som betyder: Om det än är tid. — Sid. 34. „sättat för hennes högsta jordiska.“ — Das höchste Irdische ihr zu ersechten, d. å. att tillkämpa henne, skaffa henne, det högsta Jordiska. — Sid. 44. „Det jordiska, det wartiga du skäde.“ — Magst du seh'n: Kan du, förmår du skäda. — Sid. 45. „Himmels boningar.“ Uttrycker ej meningen af den tyska frasen: Des Himmels Häuser. Den är neml. en öfversättning af en astrologisk konstterm: Domicilia Coeli: Rummen, qwarteren på Zimmeln, hvilka betecknade den rymd, inom hwilken hwarje Planet ansågs hafwa sin egentliga verkningstret. — Sid. 57. Urskilja mannen från sin tjenst.“ Der Mann von seinem Amt zu unterscheiden: att göra en äfkillnad mellan mannen och hans förättning. Amt betyder wisserligen embete, tjenst, men det betyder äfwen förättning, uppdrag och det fordras af den lycklige Öfversättaren, att han med sin fina takt skulle kunna urskilja de nådancer i hwarje ords betydelse, som omskändigheterna fordra. — Sid. 83. „Hos oss en

widrig ande råder sig." Es geht ein fin-
 frer Geist durch unser Haus. Det har wist
 icke undflytt Nec. att rimmet's twång här gjort
 det swårt för Öfversättaren, att wara ord-
 grann; men af en man, hwilken presterat så
 mycket som Hr Ederneblad, har man rättighet
 att fordra mera. Om blott ordet Hos blifs
 wit urbytt mot Bland, och widrig mot
 elak, ondskfull o. s. w. så hade versen på-
 tagligen wunnit i egentlighet. Sid. 135.

„Hon tillhör deka lifligt grymma makter,
 Dem ingen menlig konst förtrogna gör.“

Gebbet sie jenen tückischen Mächten an,
 Die keines Menschen Kunst vertraulich macht.
 Detta vertraulich betyder här pålitliga, ät
 hwilka man kan ansedtro sig, ej förtrogna.

„ -- -- -- Ey ingen,
 Jag menar det, står fast, när han kan falla.“

„ -- -- -- denn keiner möchte
 Da feste stehen, meyn' ich, wo er fiel.“

Deha rader böra uppenbart öfversättas: ty,
 ingen menar jag, kan der stå säkert, hwar
 han föll.

Hwad dock enligt Nec. mening mest bi-
 dragit att gifwa närwarande öfversättning-
 ett slags profiskt tycke, är den mindre wärd,
 som Öfvers. tagit om versifikationen. Dets
 med offer Nec egentligen icke, att wisa ver-
 ser äro för korta, wisa för långa, ja or-
 dentliga Alexandriner, t. ex. sid. 46,

„Dock det tillbörligt är, att generalerne.“
 Sid. 50.

„Men det förlåta ej Wienarne.“ (ej för icke:
 Sid. 110. sdrin. trocksel.)

„Det ej inbillning är. Det borgerliga kriget.“
 Sid. 161.

„Gif mig hans lyckta, jag det andra bära will.“
 o. s. w. ty med dylika oregelmåpheter war
 Schiller sjelf icke noگا, och de, ehuru obehagliga

ga de stundom äro, förekomma dock ofta i hans
 Dramer. Men deremot försummade han als-
 drig att riktigt afrunda den metriskä perio-
 den, att behörigt blanda 10: och 11: silwastafwin-
 gar om hwarandra, och med ert qwinligt el-
 ler manligt slutfall icke allenast framkalla den
 nödiga variation, utan äfwen att ge mening-
 gen den wig och silfwerklang, hwarigenom den
 jambiska samtalsversen så mäktigt håller sig
 uppe öfwer samtalsprosan. Detta allt har
 deremot Öfvers. på flera ställen försummat.
 T. ex. sid. 28.

„ -- -- Ja! sådan är man!
 Man bäsvar svar för allt, som har ett djup;
 Och trifs blott wäl der det är riktigt flackt.“

„ -- -- Ja! so sind sie! Ebrecht
 Sie alles gleich, was eine Tiefe hat;
 Ist ihnen nirgends wohl, als wo's recht
 flach ist.“

Sid. 56.

„Det skall det, trogne Isolan. I spillror
 Går allt hwad wi med öfwerläggning byggt.
 Men derför sås wäl än en general,
 Och än en krigshär skall wäl också få
 Käll Kejsarns tjenst, när man på trumman står.“

„Das wird es, treuer Isolan. Zu Trümmern
 Wird alles gehn, was wir bedächtigt bauten.
 Deswegen aber sind't sich doch ein Feldherr,
 Und auch ein Kriegsbeer läuft noch wohl
 dem Kaiser

Zusammen, wenn die Trommel wird geschlagen.“

Sid. 173.

„Manu har Kejsarn trogna wänner här,
 Och mäktigt det ohylliga förbundet är.
 Det manifesterat dömmet honom fridslö,
 Grikallar hären från sin lydnaplykt,
 Uppmanar alla redligt sinnade
 Att under mitt besäl församla sig.“

Noch treue Freunde leben hier dem Kaiser,
 Und mächtig steht ihr unsichtbarer Bund.
 Dies Mantel: erklart ihn in die Acht,

Spricht los das Heer von des Gehorsams
Pflichten,
Und alle aufgefinkten ruft es auf,
Sich unter meiner Führung zu versammeln.

Hvilken helt annan rörelse, hvilken rhytm
miss dans i takt och meter i de tyska verserna
emot i de svenska. Och derföre förmodar
sig Nec. genom dessa prof. — hvilka icke äro
modosamt försökta — tillräckligt hafva för-
klarat meningen med stor tadel, och tillika gif-
vit en vink om, att, för att vara en ut-
märkt versifikation, fordras något mera än att
räkna stafvelser och noga afväga versmåten.

Men mot dessa nu anmärkta bristfälliga
partier, framstå andra hvilka deremot i alla
hänseenden äro förträffligt öfversatta. Som
redan nämde är, måste hit räknas de mera
passionerade och rimmade ställena. Annars
är väl den svåraste delen af detta Skaldesty-
cke, den bekanta Prologen: Wallensteins Lä-
ger, och den är till det mesta med utmärkt
framgång och stiklighet öfversatt på Swe-
nska. Öfvers. har här icke ångsligt bundit sig
vid orden, men rent och sannt uppfattat an-
dan, icke allenast af det hela, utan äfven af
hvarje särskildt parti, och återgifvit den med
ett lif, en ledighet, säkerhet och egentlighet,
som ej nog kan berömmas. Nec. vill med
några exempel styrka detta omdöme. Sid. XX.

„Ja, det var helt annat att komma dit!
Der gick det allt på sin lustiga fräs,
Win och spel och stickor som gräs!
Ja, tiden i sus och dus förlopp.
En Lilly förskod sig på kommandera,
Var njugg och sträng mot sin egen kropp;
Hos Soldaten lät han mycket påsera,
Och blott det ei ur hans kassa gick,
Hans ordspråk var: lefwa och lefwa låta.
Men lyckan han ej behålla fick, —
Sen slaget vid Leipzig var det förgjort,
Ingenstads wille det mer gå fort,

Hwad wi försökte, wille ej bätas;
Hwad wi kommo och klappade på,
Wille ingen öppna och dörren då.“

Sid. XXV.

„Wipa och trumla --
Krigist kling-kling!
Nu får jag rumla
Werdten omkring,
Lustigt på sye!
Dricka mig yr!
Ewärdet wid äda,
Geiffe ut att strida!
Flyktig och sink,
Fri som en sink,
I skarande hwimmel
Mellan jord och himmel!“

Heiskan! jag följer Friedländarns besäl!“ -- --

Sid. XXX.

„Heta werlden är ett klagehus,
I blod hwarje kyrka-simmar,
Och romerska riket -- att Gud sig för,
barma!
Worde nu beta det romerska ar ma;
Wär Ahenström är worden till en Rin-
ström,
Wära kloster och såsten å usla nästen,
Wära biskopsdömen å ödesdömen,
Alla våra bödnum och Gifter,
Å lastens bödnum och tjuwaklyftet,
Och alla de wälsignade tyska länder
Å förwandlade wordne i eländer.“ -- --

Sid. XXXI.

„Josua war likwäl ock Soldat,
Kung David slog resen Goliath,
Men ingenstads man den notisen får,
Att de woro sådana hädare; nej!
Jag menar, man munnen för öppna behöfwer
Till ett Hjelpe Gud! än ett Gan sitt!
i mej!
Men hwaraf kärlet är fullt, deraf rinner det
öfwer.
Du skall icke sjåla! Ett bud också lyder.

Ja, efter bokstafven ni det tyder,
 Ty ni tar allt offentligt, förstås;
 För Era klor och roffägslagrep,
 För era praktiker och listiga knep
 Är ej penningen säker inom lås,
 Ej kassan i kon eller kon i sitt bås,
 Ni ägget tar och hånar också.
 Hvad säger Predikarn? Contenti estote,
 Anden er med hvad eder bestås,
 I sält, eller hemma på hvar sin rote.
 Men hvad beröm kan väl knekten få,
 Förargelsen kommer ju osvaniså!
 Hvad i lemmanne, också i husvudet bor!
 Det vet likväl ingen, på hvem den tror."

Sid. LII.

"Från himmelen faller den glada lott,
 Han slipper med möda att skräsiva,
 Arbetarn han söker i jorden blott,
 Der tänker han statter uppgräsiva.
 Han gräsiver och stofflar och äldras deraf,
 Och gräsiver, till så ändtlig han gräsiver sin graf."

Den raske busarn på sin stände häst
 Är ej den välkomna gästen;
 När lamporna tindra mid brölloppets fest
 Han kommer obuden till festen.
 Han ljuder ej guld, ej slöfar en bön,
 Med storm han erdfear kärlekens bön.
 Hvi grämer sig flickan och snystar och ber?
 Vät den flygtiga älskaren fara!
 Han har ej på jorden ett stadigt kvarter,
 Kan ej trogen kärlek bewara.
 Af raske ödet han drifves alltfort,
 Sitt lugn han ej lemnar på någon ort." o. s. w.

Om man jemförer detta med de mindre lyckade ställen, af hvilka Dec. anfört näro, får man stål till den förmodan, att Hr Ebr. neblad utföret närvarande öfversättning nog för, endast med förkärlek till wisa ställen, utan allmänt intresse för det hela. Och om man will jemföra denne förtjente öfversättas med trenne tolkningar efter Schiller, tror Dec.

för sin del sig böra lemna företrädet, i anseende till total förtjenst, åt tolkningen af Don Carlos. Öfvers. hade här ännu swärigheter att bekämpa, behöfde ännu anstränga sig; han hade ännu icke förwärfwat sig någon jemn och säker gång efter sin store föregångare, och företagens nyhet och swärighet twang honom till uppmärksamhet och försigtig waksamhet. Wid tolkningen af de båda senare sorgspelen, här han kånhandade förmöcket tryggat sig wid den färdighet han redan wunnit och derföre gått raskare, men också mera omsorgslöst, till wäga, hwaraf föliden måste blifwa, att han mindre lycklig der är, än i ett, än i ett annat affeende. I Jungfrun af Orleans betraktade han tolkningens trohet från en nog beswäm sida och mistrog sig icke sällan i tydningen af textens ordaförstånd — försummade den samwetsgranna copieringen af teckningen i tafeln. I Wallenstein åter förfor han omvändt. Tydningen — (teckningen) — är på det hela orodligt uppsatrad, men originalens colorit är deremot på de flesta ställen alldeles wärdelösdad.

Af Schillers Tragedier återstå of öfversatta: Maria Stuart, Die Braut von Messina och Wilhelm Tell. Det wore önskligt, att allmänhetens tacksamhet för hvad Hr Ebr. neblad redan lemnat, uppmuntrade honom att lemna ännu flera. I det faller skulle Dec. anse för en heder och lycka, om dessa flygtiga anmärkingar wore i stånd till att leda Hr E:s uppmärksamhet på det verkliga idealet af en god öfversättning, hwilket han låter ännu någon annan af de yngre swenska tolkare Dec. känner, kan uppå, om han för detta ändamål anstränger alla sina krafter.

Rudimenta Linguae Graecae a primis suis
Originibus repetita. Auctore Matth.
Norberg. Lond. Goth. MDCCCXVI.
Pagg. 128 8:o.

Icke utan skäl har man welat finna or-
saken till den i Sverige så föga utbredda kån-
nedomen af grekiska Språket, i den brist som
hittills varit öfverlagad på inhemsk läro-
böcker. Och huru mycken rätt man haft till
denna klagan, kan synas deraf, att från och
med år 1618, då Elenardi grekiska Gramma-
tica i Upsala utkom, är denna, här anmär-
ta, följt den åttonde Språkläran; då vi der-
emot, icke noga räknadt, hafwa 20, i Swe-
rige utkomna Tyfva Grammaticor; 10 En-
gelska; 35 Fransyska; 60 Latinska och 13
Hebräiska. Den om vårt Läroverk så högst
förtjente Biskoppen Joh. Georg. Sezelius ut-
gaf 1647, ett, för sin tid wisserligen ganska
godt Compendium i grekiska Grammatiken,
som år 1813 och till sin 16:de upplaga, och
som nästan intill våra dagar, utslutande bi-
behållit sig i Skolorna, ehuru M. G. J.
Sommelius, år 1759, utaf en Grekisk
Språklära på Swenska. En början till den-
na gamla Grammaticas undanträngande sked-
de år 1801, då Trendelenburgs Språklära,
från Tyskan öfversatt, i Upsala utgafs, ehuru
de fleste Skollärare woro för tröge, att
ett ösondligt lemna den gamla stråwägen, för
att göra sig bekante med de nya grunder, som i
denna Lärobok framställdes. Insligen upp-
drog det fordna Cenzers Gille, den i så män-
ga öfseenden förtjente Græca Lingua Prof. born
i Upsala, Dr. Chr. Dahl, att utarbota en till
allmännetigt bruk antaglig Språklära, och ders-
ta lärde, och af djupa språkphilosophi umärk-
ta arbete utkom år 1809, såsom en fär
skänk till hwar och en, som will i grund lära

känna grekiska språket. Det blef dock snart
(i Lyceum i sa Häfret) wisadt, att detta verk
war föga tjenligt till Elementarbof för ny-
börjaren i grekiska Språket, hwartill det äf-
wen, genom sin widbliflighet och sin deraf följ-
jande dyrhet, redan war mindre lämpligt.
Det mest trängande behofwet wor genom den-
na bof, således icke helt och hållet afhjelpet;
och Nec. gladdes deraföre på förhand, då han
fick höra omtalas, att Cenzers Rådet Norberg
war sysselsatt med utarbetandet af en grekisk
Grammatica. Då den utkommen blef Nec.
bekant, fann han sig genast i sin första wän-
tan bedragen; ty den är författad på Latin,
och en wanlig folgoft tyder icke Cenzers Rådet
Norbergs Latin. Men ett nogare studium af
boken öfwerlygde Nec. snart ännu mera, att
den för elementar-undervisningen icke är an-
vändbar. Wäl träffar man icke här de djupa
språkphilosophiska undersökningar, genom
hwilka Dr. Dahl wille utreda och styrka de
sätser han androg, men Cenzers Rådet Norberg
har deremot, som äfwen bokens titel anwyder,
beträktat ämnet historiskt och, antagande så-
som afwit Grekiska språkets Phöniciiska d.
e. Hebräiska ursprung, helt och hållet rappor-
terat sina reglor för grekiska språket på den
hebräiska Grammatiken, så att man, utan
känneedom af denna senare, icke rätt kan fatta
de förra. — Men deremot är det oneligt,
att för den lärde, som tager denna Gram-
matica i handen, icke för att inhämta språ-
kets elementer, utan för att söka förklaring
öfwer dess yttersta grund, och egenheterna i
dess utbildning, skal den wora högst intres-
sant, i hänseende till de historiska upplysning-
gar som denna jemförelse föranleder. Och att
denna jemförelse wäl är på sitt ställe är onel-
lig, då man har obestridliga historiska språk
till, att Grekiska språket genom Phöniciisk äre

gård erhöft sin bänning, ehuru wi wäl icke få taga som ett gifwet historiskt factum, hwad den säger; att den mytologiske Kadmos infört de öfliga grekiska Volkstäwerna. — Exempel på de wigtiga winkar som man här träffar öfwer språkets bildning, erbjuder nästan hwarje sida, och Nec. inskränker sig derföre blott till ansbrändet af twenne. — Pag. 38. Vestigia autem obsoleti εμ in εμου, εμοι, εμε, in Verbis in μ & in Modo Optativo manent. Tamen quod 2 & 3 personæ Pronomen est, id Græce ut Hebraice non genere discriminatum fuit. Et ratio in obscuro; nisi existimandum sit, quo tempore illius unum modo genus Hebræi habuerunt, id Græcos accepisse. Pariter tamen utrumque hoc etiam adjective usurpatum fuit E. g. ut מני נב, contracte מני, ita primum πατηρ εμ, deinde, et inventa declinandi arte, πατηρ εμου. Sed forma cum potestate mutata; atque inde Adjectivis in εμος, εος, εος origo. Quod de ceteris etiam valet. En ännu mera fruktbarande anmärkning träffas sid. 45, som förklarar orsaken, hwarföre de flesta Verba in μ icke hafwa flera än twenne Temporalformer, utan måste låna de öfriga från verba in ω. Det heter neml. Initio autem Græci, ut Hebræi, duo tantum Tempora habuere; Præsens, quod Futuri, & Imperfectum, quod Perfecti vicem quoque explevit. Faciuntque fidem Verba in μ (hæc antiquiora); quorum plura non fuere. Att dessa Verba in μ, äro Språkets äldsta, kan tydligt bewisas deraf, att denna form egentligen förekommit i den Aoliska, och äfwen till en del i den Doriska och Sammal-ioniska dialekten, så att ofta verber, som i Attiska dialekten hafwa formen på ω eller εω, finnas med formen på μ, i de tre ofwännämde

biolekterna, hvilka bibehållit det mesta af det äldsta urspråket, om man än icke med Die Dahl (Grek. Språkl. s. 118) wille ontaga att den så kallade Doriska — med den Aoliska identiska — dialekten är just sjelfwa detta urspråk. Wäl antager Maritiâ (Griech. Grammat. Leipzig. 1808 s. 190), ännu äldre urformer på εω, ωω och ωω, för alla dessa former in μ, emedan de flesta Tempora i dessa senare regelmådigt afledas från de förra; och emedan dessa båda Verbalformer stå till hwarandra i ett bestämdt förhållande — men Nec. anser dock denna hypotes som ännu obewisad. — Så wäl Språkets historia som filosofhi lära oss, att ju mer ett språk utbildas, ju mer antager det ett abstrakt wäsende och ju mer sammandragas och förkortas de gamla långa ordformerna. Derföre i en tid af mera utbildning, förekommo de ursprungliga formerna in μ Grekerne alltför släpande och derföre för att förkorta dem, bildade de ändelsen af Personal-Pronominet Εγω, som småningom ur bruket förträngt det gamla Εμ. Så uppkomma formerna in ω, af formerna in μ, och så förklaras deras inbördes förhållanden till hwarandra. Hwad åter de gemensamma temporal-formerna widkommer, så har vår Auktor just, ur Hebræiska Språkbruket upplyst, att de äldsta verberna — hvilka i Grekiskan äro Verberne in μ — icke hafwa mera än twenne Tempora, Præsens och Imperfectum; emedan den råa menniskan icke känner mera än twenne tidsförhållanden: det närwarande ögonblicket och det näst förfurta. Men då verberna in ω — hvilka redan öfwerwåga i den Ioniska, men nästan utestundade förekomma i den Attiska dialekten — uppkommo, war Nationen hunnen till en wi da högre odlingsstad, och derföre nuanerades begreppet om en förfutten tid och för dessa

nuancer antogos småningom nya temporalformer: Perfectum, Plusquamperfectum, Aoristus och Futurum. Dessa sålunda fullständigare Verber in ω , utträngde efterhand de gamla ofullständiga Verberna in μ , men kunde dock, såsom det wäntligen plågar hända, icke alldeles utrota dem, utan förekommo dock wisa af dem, ännu ofta nog isynnerhet i Provincialsdialekterna. I en senare tid, efter Alexander den Store, då man företog sig att, af alla i de varierande dialekterna förhanden warande gamla uttrycksfulla ordformerna och talesbruken, dana ett gemensamt grekiskt skrifspråk, en *κοινή* eller *ελληνική διαλεκτος*, men att tillika grammatiske regelbinda dem efter den finast utbildade, attiska dialekten, (en omständighet som förklarar så många egenheter och Anomalier i Grekiskan), så fann man de gamla Verberna in μ , utan Perfecta, Plusquamperfecta m. fl. alle för obrukbara, och alltså bildade man åt dem temporalformer efter analogien af Verberna in ω , dem man gjorde till Conjugations-Systemers egentliga Schemata. — Nec. har här endast i kortet kunnat antyda sin föreställning om saken men han hänstuter den till våra grundliga språkforskarens noga bepröfwande.

Dock det är tid att Nec. mera i detalj företager sig, att angifwa bokens method och innehåll. — Den egentliga texten är afgjordt dogmatisk, innehåller helt simpelt reglorna men i noterna under texten anföres de, till det mesta af jämförelsen mellan Grekiskan och Hebräiskan hämtrade, ställen och upplysningarne, hvilka äro widlöftigare och kortare allt efter ämnets wikt. Dock må man icke tro att man genom dessa Noters utslutande, och bibehållandet af blotta texten skulle wara istånd till att få en komplett Grammatica för nybörjaren; ty dessa i Texten anföres reglor äro i allmänhet så för-

ta, att de utan att undersöjas af noren icke hafwa någon consistens. Deputom saknas wisa ämnen af Elementar-undervieningen alldeles. Så t. ex. widröres dialektläran icke med ett enda ord. Andra ämnen åter upptagas ganska flygtigt, såsom läran om Verberna, hwilken nästan uteslutande utgöres af Paradigmer. — Andra ämnen åter afhandlas på olika ställen, emot dem de i andra Grammatikor innehafwa, så t. ex. urvecklas läran om Accenterne wid början af Prosodien; Artikeln upptages icke, såsom en inledning till Nomen, utan bland Pronomina, under namn af Pronomen Articulare och läran om Präpositioner och Adverbier åter, har blifwit flyttad ur Etymologien in i Syntaxen. Om åtskilliga af dessa ämnen torde Nec. längre fram så vidare yttra sig. (Slutet följer.)

—

Verldshistoria för Läsare af alla Stånd; af
S. A. C. 1867. Översättning af Carl
Eric Nade mine. Senare Bandet.
Sthm 1816, 321 sid. 8:o med Register.

Det omöjliga, som i recensionen öfwer
förra delen, blifwit sädr, gäller äfwen om den
närwarande, i hwilken de förra werldshän-
delserna, från år 987 till år 1813 ofskildras.
Som dessa här äro mera hopade, är fram-
ställningsfäret mera aphoristiskt och samman-
trängdt, om wisa stater hwilka mindre delta-
git i de allmänna handlingarne, såsom Dan-
mark och Portugal, äro underrättelserna gans-
ka korta. Men deremot meddelas i ofta för-
reken wände intressanta noter, en månad Cha-
rakteristiska Anmärkningar, om de i texten omtalas
de reisoner och händelser. T. ex. em Bers-
trand du Guesclin, sid. 8; em Ludvig den

Elfte, sid. 14; om belägringen af Antiochia, sid. 56; om Tyska Ordens ursprung, sid. 61; om Albuquerque, sid. 74; om Renatisererne Thomas Munzer och Johan von Leyden, sid. 110 o. 112; om Wallenstein, sid. 130, m. fl. i hvilka den Konstapelskans de träffar flera notiser, som förgräfwes såkas i våra wantliga Läroböcker. Det är i texten Förf. syftemål — mer att framställa en tydlig och klar teckning of menfligheters tillstånd, under wisja tidsvarf, än att berätta handelsfernas utveckling, (den måste hämtas ur äldre eller annorlunda konstruerade arbeten). I följe deraf fåster Förf. också sin blick på culturens tillstånd, och skilkrar uppkomsten af Riddarordnarne och den anda de lifwade (sid. 59—66); af medeltidens romantiska Witterhet (sid. 67—69), samt de uppfinningar (sid. 91—96) som näst föregingo utvecklingen af den nya tiden. Närars har han under loppet of de tre sista århundraderna varit nog njugg i detta afseende, förmodligen i följd deraf, att den europeiska culturen, under detta tidsvarf, på wisst sätt varit mindre gemensam. Det oaktradt kan det wäl icke annot än wäcka förundran, att se Förf. bland mängden of de snilsken, som i 18:de sekellet hast en så skidrik inslyseelse på europeiska tänkesätter framdraga Franklin och Montgolfier, i stället för en Newton, Linné, Haller, Kant m. fl. Att Förf. dock icke är någon anhängare af det encyclopedistiska systemet — hwilket man här af lätt skulle förmoda — wisar följande yttrande, från sid. 237: „Utän att just wara aktningwärd, gjorde Fransosen Voltaire mycket uppscende, och hans tomidigra arbeten funnos i alla deras händer, som wille påsera för att äga snille och smak,

ehuruwäl de ur dessa skrifter swärligen hämtat något förstånd. Denne man häbdade med en förblifligande qwickhet allt, Gud och Religion, Furstar och Prester, och lät derföre gerna något litet tillbedja sig. — Fredric den andra tillbad honom, drog honom, sedan Voltaires mätref war död, till sitt hof, gaf honom 3000, och hans systerdotter 2000 Rdlr årligen, och allt kostnadsfritt; och den qwickte, snilkrike, ädle Voltaire, stoppade de till hälften afbrända woxljusen i stottet lönligen i flickan; försmådade hwar och en som ägde duglighet och kantske war mera än han, samt uppsåde sig högst förfeligt och nedrigt emot sin wälgrare, Fredric II. hwilken han skrifligen lastade, och från hwilken han till och med stal skrifter, för att draga winning af dem.“ — — Af allt detta kan man någorlunda leda sig fram till förklaring of, hwarför Förf. bland det Adertonde Århundradets märkwärdigheter upprägar inrättningen af det Halliska Wårnhuset, sid. 235 och Baron von Cansteins besdrjda Bibelupplaga, sid. 236, — hwad mången torde anse för obetydigheter i en Werldshistoria. Men man bör ihågkomma, att detta Halliska Wårnhus just är första hörnstenen till den sekte (Herrnhuiska), som snart synes wilses gifwa hela Protestantismen ett förändradt fack; och att Baron Cansteins handling war en förberedelse till det tänkesättet, som nu nyligen, genom den heliga alliansen, gifwit sig äfwen politiskt tillkänna. — Derföre behandlar wår Auktor också Kyrbistorien (sid. 238—283) med en fullständighet, som man förgräfwes söker äfwen i åskilliga ensamt till Kyrbistoriens framställande bestånda Compendier.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 12.

Lördagen den 3 Maj

1817.

R e c e n s i o n e r :

Marne af Ling. Stockholm, Delén 1816.
336 sid. 8:o.

Er. a så vine, er vilt eitt legir.

Sjelf allt för liter konstnare, för att säkert och redigt kunna dömma om ett verk af denna art och stora omfattning, eller tydligt förklara grunderna för sin känsla under njutningen deraf, vågar Insändaren af dessa rader ingalunda upphöja sig till Recensent öfver Marne; men, då han största delen af sitt af syfvelsat sig med de deri målade personer och händelser, samt med det språk och den litteratur, hvarifrån all vår kunskap om dem äro hämtade; har en och annan anmärkning owillkorligen åtsjudit sig för honom; och han har så mycket mindre velat fördröja sina tankar, som en så stor del af dikten ännu återstår, och Skalden möjligen torde gilla samt i fortsättningen begagna en eller annan af dem. Hans anmärkningar skola ofta blifwa obetydliga, äfven understundom motsägande, hwilket han likväl hoppas att Skalden, som vi

far sig vara så anspråkslös *) och män om den poetiska sanningen, skall förlåta den, som want sig att på ett helt kristligt, profaiskt sätt betrakta dessa föremål, efter deras etymologiska, historiska och filosofiska ursprung och innehåll.

Den allrafriska erinran, som erbjuder sig åt hvarje läsare, är säkerligen den, att dikten både till plan och utdrande, så länge den ännu hunnit, är stor, och i hög grad originell:

*) Se invocationen 1, 9 o. fl. som gifwer en träffande idé om dikten och Skalden:

Doct ware dig egnad, långfäggige Brage!
den bön, som den givdande Nordsonen gör:
Gif mod åt den fegge, gif kraft åt den svage,
när full af din dyrkan han strängarne rör.
Med gullälderns barnsinne fram må han tråda,
och Nordiskt om Nordiska Årefädren gåda
att nutida släktet må rodnas af blygd,
som glömt deras namn, deras kraft, be-
ras dygd.

Ja! gif att hans harpa ej wanheligt ljuder,
då är han lycksalig; ty ej han begär
de gyllene äpplen som Iduna bär;
åt gudarne endast din make dem bjuder:
och i deras lifsfast Öddlighet är.

nåstan lika långt från södra nationernas be-
kanta, som från gamla Nordens, ännu till
förra delen i sju dystra märker berrömda,
poetiska manér ochuru innehåller är fallfemlis-
gen nordiskt. En visig frändskap har Jansändorn
likväl icke utan nöje trott sig blifwa warse
emellan Hjerne och Prams Stårkodder samt
Oehlenschlägers Kladdin, i afseende på vers-
slaget och inblandningen af kortare verser; t.
ex. sid. 165.

„Den fagrafte sven
som gästade än
i glada Balhalla“ o. s. w.

Hwarvid hwar och en Dansk owillkorligt tän-
ker på:

„Den Kjönneste Mand
i Persiens Land“ o. s. w.

Men Hjerne skulle wäl icke förlora något
af sitt värde, om de på enskilda ställen li-
nade erkända mästerverken i danska Litera-
turen. Likväl råder sig denna likhet så sålän
i ord och tankar, att det är swårt att afgöra
om Skalden sjelf verkligen har h. s. de dans-
ka dikterna för ögonen, eller om denna, till
en del blott yttre likhet, icke mycket snarare
är blott tillfällig. Fördrigt är olikheten eller
rättare motsatsen emellan Lings och Ohlens-
schlägers Skaldestycken tydlig nog.

En liten öfwerensstämmelse med de grekiska
och latinska Skalderna wisa de många öfwer-
gångs orden emellan olika personers tal; t. ex.
Så Gylfe. Så Ufia Oden. Så qwad
han. Qwad. Beslutadt. Här stöt han.
Nu stöt han o. dyl. Man tänker härvid
lätt på τὸν ἀναμειβόμενος, som är okändt
i den nordiska Poesien, och äfwen tyckes göra
liten nytta, emedan man af sjelfwa orden,
och i ett werk som är bestämdt att läsas icke
att sjungas, af nya utgångar, citationsstycken

m. m. lätt igenkänner när en persons tal börjar
eller upphör; t. ex. 3 Söngen 397.

„Dit med denna ordvändning hödd han mig på.“
Så taladt. Det Käre och Hologe hödde o. s. w.

Hwar och en märker genast att med den för-
re versen slutas ett tal, och det tycks lika tyd-
ligt af den senare o. sig. att Skalden sjelf ta-
lar, om än så taladt wore bort. Detta är
likväl så obetydligt att Jns. icke skulle an-
märkt det, om icke äfwen några andra poe-
tiska fyllningsord isynnerhet mände eller mänd
nog ofta tyckes återkomma; och några verser
kanhända för rimmens skull tillkommit, eller
slutit med som något efterljud af de starka ro-
nerna, hwarut Skalden uttalat sin hänryck-
ning, utan att föra handlingen eller berättelse
sen ett stycke vidare; t. ex. II: 972.

Hell Gudarnes wisa, hell höfdingens ord!
Wi lyda; af dig oss den kunnig är gjord.

Der den senare raden tycks säga detsamma som
den förra, men på ett swagare och mera pro-
saiskt sätt, så att, om den sunnes i Homer,
skulle en Criticus wära böjd att förklara den
för något oakta glogema, isynnerhet som con-
struktionen „af dig oss den kunnig är gjord“
tycks göra den litet hård, såwida en utläs-
ning kan äga röttrighet att dömma om wälslus-
det i poesien. En annan vers der bokslutslus
den tyckas födra drat är II: 980.

„fast Kungsdotterns blick ren bekräftat det wal“
men det får wäl skrifwas på språkets räkning,
som oftare sammanhopar flera consonanter än
något annat af gothiska språken, t. ex. Kungs-
dotterns heter på Danska Kongedatterens
och skulle på Tyska blifwa der Königstoch-
ter; i båda händelserna undvikas de hårda po-
sitionerna ngad och ens. Annars har Skal-
den, ware sig med konst eller listig känsla för

det rätta och sköna, kanhända och med hjälp af den bildning för heroiska poesen som Swenskan i senare tider genom flera ypperliga arbeten emottagit, lyckligen besegrat de flöta hinder, och i allmänhet förenat det lätta och flötande i stufvaller med kraft i uttrycket. Några nya sammansatta uttrycksfulla ord öka denna kraft såsom: fjällstängda Norden, en norrskenslik flamma, m. fl. De daktylliska verserna tyckas mycket lediga och enliga med språkets natur, och de kortare verserna förebaga enformigheten, som de annars skulle medföra åt ett så stort arbete.

West skulle Jus. klandra de former, hvori några af de gamla namnen äro upptagne, om det icke wore wanligt hos de bästa författare, att i detta öfseende sölja allsingen regel, hvilket väl till en del har haft sin grund i livsriheten att få kunskap om gamla språkets uttal. I Norge är likväl hufvudregeln utan tvifvel den enda rätta, nämligen att, såvida möjligt, släpa namnen efter de nyare språkets natur. Men som en allmän regel icke är af sonnerlig nytta, om man icke äfwen visar huru den bör användas, så kunde man, i öfverensstämmelse med andra ords öfvergång från Isländska till Swenska, kanhända rätt icke fastställa följande.

1) Ändelsen i blifwer alltid till e; t. ex. Brage, Yngve, Froste, Vale m. fl. men på samma sätt Sige (eller Sigge), Sigurlame; så och i Qwinners namn t. ex. Skalde; men enligt samma regel Zejde, Verdande. o. s. w.

2) ir, nir, inn och ill blifwa till er, ner, en, el. t. ex. Nimer, Rmer, Skidbladner, Wden; men likaså Uger, Bergelmer (icke Bergelm) Rggdrasel (icke Rggdrasill) o. dyl.

3) Ändelsen r (eller rr) a) bibehålles och

ändras till er, när den är wäsentlig d. å. när den öfwerallt bibehålles i den isländska böjningen af namnet. T. ex. Baldur (iel. Baldur, Baldurs, Baldri o. s. w.)

b) bortkastis öfvelas, em den är owäsentlig d. å. om den bortfaller i andra ställningar enligt den isländska böjningen af ordet, t. ex. Saming, Alf, Heimdall, Widhögg, Rig (icke Rik) o. fl. Annars kan wäl och i enstafwiga namn och i poesi denna ändelse bibehållas och ändras till er (såsom något slags er paragogicum) t. ex. Uller, Zöder (icke Gother), Fornjoter (icke Fornjother) Lopter (icke Lopte), Starfad, er, Fridulfs er, Hermod, er, Löger eller Lögen, (icke Lögaren). Äfwenledes i Qwinners namn der det snarare får ombytas med e, som de Accus. ändelse, än med a, som alldeles icke hör till dessa ord t. ex. Wod, Zejde, o. fl.

4) a i Qwinners namn och öfwerallt i femin. bibehålles der det verkligen finnes; såsom: Freya, Edda, Saga o. fl. a. men får ingalunda fogas till alla femin.: t. ex. Friga, Skuld, Sigyn, Idun, Walhall (icke Frigga, Skulda, Sigyna, Iduna, Walhalla) äfwen så litet som dagga för dagg, Glidstjalsa för Lidstjalf, Gestuna för Gestun eller en Halla i stället för en Hall. Dessa förwridningar hafwa säkerligen sitt första ursprung i de latinska öfversättningarna, hwartilfrån man, i brist af kunskap i fornspråket, togit namnen; men några woro så tydliga, att man till och med under den romerska formen omöjigen kunde mistaga sig om dem, dessa upptog man i den rätta skenaden; de andra med latinska ändelsen. Häraf uppkom en odräglig förbistring och regelldshet, som man nu mera har swårt att bringa i ordning. Wille man derför bibehålla Frigga, Walhalla o. dyl. så borde man efter samma regel säga: Usgaro

dus, Jorhunheimus, Hela, Ginnungagapium etc. se Edda Resenii.

5) i framsäte en vocal skrifs enligt uttalet i t. ex. Malafjalf, Fornjot, men också Njörd (icke Ni-ör-der), Fion o: Syn (icke Si-o-ne), ty det isländska Fjóni är Dativ. t. ex. á Fjóni o: på Synen).

6) Vocalerna midt i orden bibehållas så vida möjligt; t. ex. Njólner, Skjöld, Ragnaröcker, Jöten eller Jätte, Reidgotaland; icke Njollner, Skjoldur, Ragnarok, Jorun, Reidgöthaland, emedan namnet Göter endast med rätta användes på dem som bebo Western och Östergöthland i Sverige, och kallas på Isländska Gautar, men Gottland, Reidgotaland och Götherna i det södra Europa aldrig hos de gamla skrivas annorlunda än med o. (isländska Gotland, Reidgotaland, Gotar och adjekt. gotneskr). Från denna regel borde likväl kanhända undantagas de händelser, der man genom en liten ändring kan göra namnets betydelse begripligare t. ex. Lättfot (isl. Lättfeti), Asgård (åsgård). Utkerhor eller UkeThor (Ökuþór), men ingalunda MukaThor, som hvarken stämmer öfver ens med ursprunget af aka o: åka, eller det isländska uttalet Öku þór, utan endast har sin grund i ett gammalt skrifsätt att bruka av för ö för ån denna bokstafwen blef allmänt antagen af Isländarne. Ett annat undantag tycks bruk och analogi tillstyrka, nämligen att i Svenskan ingen skillnad göra på de accentuerade (biphthongiska) och enkla vokaler a och á, o och ó, i och í, u och ú, y och ý utan den som ett längre uttal af sig sjelft medför t. ex. Thor, Loke, Vanadis, AsaThor o. dyl. På samma sätt får æ uttryckas med å och au med ö; såsom: Saming, Ödumla, Kerlögar, o. fl.

hvilket och kommer närmare till andra bestämdade ord i språket (Uppsala öde — att löga o. fl.)

Men en beordligare sak, hvori när skald skiljer sig ifrån de fleste nyare poeter är egenhet i bilder och liknelser, hvilka alla, både till innehåll och uttryck, äro hämtade från forntiden, Nörden eller den allmänna Naturen. Man finner således här ingen Jofur, ingen Amor, inga Zefirer och hvad alla dessa granlåter vidare heter, hvormed man i brist af klart begrepp om sitt ämnes väsende, och egna tankar, så ofta utlofferat sina verser. Den förmån af enhet, som härigenom i så högt mått tillfallit Marne, har i andra afseenden kanhända åsne medfört någon olägenhet, emedan bilderna således blifva hvarandra alltför lika, och kanske skulle det ännu mera öfverras verkten om de något sparsammare användes; ehuru ögern man skulle förlora någon af de målningar, der de likom rycka läsaren från alla nutidens förhållanden och sätta honom owillkorligt tillbaka i de forna dagars lif och förhållanden. t. ex. VII, 622.

Med glädje de hälsade åter hvarandra
Likt vänner, som sjerran i vikingståg wandra
Och öwäntadt mötas på främmande strand,
Så trofast de taga hvarandra i hand.

och III, 1019. när Jättornes öwäntade anfall beskrifwes.

Men likom all lusten så stilla sig hwilar
att icke sig lyfter ett strå eller agn
en stund förrän UkeThors döndande wagn
med gustrande hjul öfwer molnen framilar;
den kommer, den rullar från öst öfwer öst
och folken och djuren förskräckas och sin
och sjelfwa när moder den urgamla jorden
hon darrar. — — o. s. w.

Men jag måste afskrifwa en stor del af biten om jag skulle hopsamla endast de mest ut-

märkta drag af denna art. Andra Sängen, der gudarne hålla råd under Hydrosel och sjerde Sängen, der slaget emellan Asarna och Jättarne beskrifves, äro likväl isynnerhet rikta på dylika utmärkta ställen. En liknelse deremot, som icke tycks påstå fullkomliken i sammanhanget är II, 966 der Oden slutar sitt tal om de tolf runringar och gudanamn, som blifwo gifne åt de förenämsta Asarne:

Så Asa-Oden, som honom wi kalla
till Diarne talte och tyfnade då,
och liksom en stormvind i Fogen hörs gå
när tråd uppå tråd ned från klipporna falla
så lijd det, när Diarne ropade alla:
hell Gudarnes vilja, hell höfdingens ord!

Denna bild af den förordande naturen i all sin sasa, tyckes mera lifna utbrottet af den menliga vilddheten och grymheten under stridens hetta, än uttrycket af tacksamhet emot gudarne under glad förväning; och kontrasterar isynnerhet med de följande raderna:

Så blyga de woro, innom sig de logo
när gudarnes ringar på armen de togo.

På ett war ställen föreföllo också bilderna Insändarn icke fullkomligen svarande mot de gamla sederna; nemligen II, 307 talas om pantsarklädda hästar, som förfädren icke såra fånt eller brukat. III, 963 sammanlägger Oden Skidbladner med Sejdmannahänder; han får också enligt andra ställen en sejdsfäst, men Sturleson Yngl. Sagan 7 Cap. berättar, att denna konst infördes bland Asarne af Freya, och ansågs skamlig för männer, hvarföre den blef förbjuden; och Loke förebrår Oden i Lokasenna som någonting nestlige att hon en gång på Samsö hade utöfwat sejd. Att Jotar (w: Jutar på Jutland af gotiska stammen) förblandas med Jemar (eller Jättar af gamla si sk: folkacen) tyckes iswer sig egenligen från Schönung och Subar, och får såle-

des icke ensamt läggas war skuld till last. På samma sätt förhåller det sig med Odens säng om Skanda den heliga och Swerga III, 993 som också swerligen låter förena sig med den mythologiska och historiska sanningen, men tycks wara grundad på en swärmande och orimlig förbindelse af den indiska och nordiska fornälderns begrepp i Gite häftet af Iduna. Namnen Skandia och Swerige kunna icke af Oden tilläggas nordiska halfdn emedan det serra tycks wara äldre och höra till Lapparnes äldsta traditioner, samt hafwa varit bekant för grekiska och romerska författare förinnan Oden och Asarne inwandrade. Det senare deremot är, som bekant, mycket yngre och härstammar ingalunda från det indiska Swerga, utan från det gamla Swiariki sedan Swearike o. s. w. hwilket i medeltiden uppkom i stället för det uråldriga namnet Swi-Piöd, som äfwen war äldre än Asarne och utan twifwel (liksom Skandia eller Skanzia) härdrde från de allra äldsta finska eller lappiska inbyggare (Tschuder), hvarföre Asarne twertom wille ändra namnet till Manhem. "Desla Swi-Piöd kölludu þeir Mannheima" säger Sturleson Yngl. 9 Kap. Desutom sakt wara förfäders hedniska religion, till sitt första ursprung och till större delen, torde söfkrifwa sig från Indien, så wi likwäl ingalunda ströft tillägna dem de senare orthodoxa Brahminernas satser och språk, emedan sjelfwa Odens eller Wodos namn tydligt utwisar, att den måste härstamma från den ur Indien i urminnestider födrifne Buddhisiska sekten, om hwilken wi hafwa så få och otillräckliga efterrättelser. Det berättas icke eller af någon mig bekant författare, att wara förfäder kommit från Indien eller haft någon omedelbar förbindelse med detta land. Man kan således icke weta om de förr eller under den stora hwälfningen som

hörtstående Buddhiemen utvandrat ur Indien, eller om de såsom ett främmande folk bestående folkslag endast uppträde Buddhierna i sitt samhälle och derigenom indiska begrepp i sin mytologi, hvilken kända också på detta sätt blifvit fullkomligen omvänd till Buddhiemen. En sådan Apostel tyckes t. ex. Kræser hafva varit, som först stiftat feid emellan Asien och Baner, men sedermera hos Eschuderna blifvit ett offer för sitt nit att upplysa och omvända människorna. I alla fall tyckas mytherna om Skanda och Swerga icke med minsta fien af sanning kunna lämpas på vårt Norden.

Jag har uppehållit mig så länge wid detta ställe emedan det är det enda, der skalden afviktit från sin egen enkla åsigt af förfäders Mytologi. Inf. lemnar annars gerna poeten frihet i allt det som kan vara sanning, och har, fast i några handlingar af olika åsigt, i andra utan klar och säker öfvertygelse, icke utan stort nöje följt honom i sina försök, att skilja det mythiska och gudomliga från det historiska och menliga att utsluta sanning och wisdom ur de dunkla, ofta af tiderna wanständiga allegorierna, — att bringa lif i den gamla mytwerlden och liksom draga den nära läsaren, eller hänföra honom i de längst förfutna åldrar — samt att omfatta, och till ett stort helt sammanbinda den nordiska forntiden: förtjenster, som nästan utslutande tillhöra vår författare. Man har väl länge insett, att den forna gudalåran icke hör till ett enda system, eller utgör en enda mytocyclus, men jag wet ingen annan som försökt att utstaka gränserna. Thorslas etus, Fin Magnuson, Grundtvig o. fl. hafva upplyst många särskilda myther, men ingen har bragt våra såders tro till enhet och sammanhang. Ewald, Ohlenschläger o. fl.

hafva använt nordiska gudalåran i stället för den grekisk-romerska, men merendels (om icke i bearbetandet af någon enskilt Myth t. ex. Balders död — Thors resa till Jotenhem) endast såsom maskineri, såsom litterära poetiska grundläger. Många, som varit alltför wane wid de södra nationernas tankar och talesätt, och alltför litet kände sitt eget fädernesland och dess forntid, men som likväl, antingen af patriotism eller för att gifwa åt sina arbeten de förmåner, som det nya och ovanliga medför, welat försöka att i poetisk användning den nordiska gudalåran, hafva derwid råkat i synbar förlågenhet för passande bilder och uttryck, och derför bibehållit eller inblandat så mycket af den grekisk-romerska poesten, och mytologien, att man har måda att afgöra, hwilkendera är den råbände, ungefärligen som det i sagorna berättas, att somlida i gamla dagar wäl läro döpa sig och trodde på Christ, en hëto å Þór till allra Åöræda. Eller också hafwa de, utan förmåga att uppfinna, kombinera och bilda, inneslutit södra nationernas tankar i nordiska ord och öfversökt deras seder till våra förfäder och derigenom försakat eller bekräftat den hela naturliga flusatsen, att nordiska mytologien och forna åldern woro allt för magra och fattiga för ålta poesi; då de iverotom tyckes helt och hållet skapade för poesten och det enda medlet hwarigenom den nyare witterheten i Norden kan blifwa nationell och sjelfständig. Men selet är, att denna mytologie är så litet bearbetad i jemförelse med den grekisk-romerska. Vi känna ännu af så få myther den rätta betydelsen; det är alltså en brist i vår kannedom, som wi tillägna sjelfwa saken, för att spara oss mödan med undersökningar. Det erfordras till ett lyckligt användande af nordiska gudalåran att vara

både Skald och mytolog eller fornforskare, och dessa begge egenheter har väl ingen härjills förenat i sådan mån som Arnens sängare. Enast skulle man drömma, att han ville utgifva en kort framställning af sin åsigt af gamla mytologien, dess allegorier och symboler, samt mythernas förhållande fins emellan. Ett verk, som icke endast för sin egen skuld skulle vara alla åskade af forntiden mycket förkommet, utan äfven göra det betydligt lättare att förstå och njuta hans verk Arnens.

I afseende på planen, tyckes Virgil, som walt en enda herte och ännu mera Homer, som tagit blott en enda stor scen ur sin hjertes lefnad till ämne, hafwa förmåner af enhet och odeladt intresse; hans ämne är ett stort drama, som har sin krut och sin upplösning, men får ändock igenom hjertens resor och öden en hög grad af ombyte och mångfaldighet. Arnens Skald har en mycket vidsträcktare och, enligt Tusandornes tonka, mycket swårare plan att utföra; emedan den har så otaliga delar

att sammanflyta, och ordna till ett helt, der en enda hufvudperson eller händelse skäles i största ljus och ossa de andra i närliggande och ofskickliga förbindelse med densamma: så att alltid framstymtar eller anas något viktigt uppträde som förefår, alltid nåres en stigande intresse, som slutligen tillfredsställes. Dessa swårigheter äro wisserligen icke obetydliga, men att dömma huru skalden upplöser eller underligger dem, skulle vara förkastadt, emedan endast en fjerdedel af dikten utkommit. Endast må man uttra den drömmen, att han måtte lyckligt sluta hwad han så modigt börjat; hwarvid man på honom sjelf kan använda Drogens ord i gudarådet om den, åt hvilken han skänkte sitt namn:

„Sjels runor och sänger åt skalden jag lärt,
en gyllene harpa jag honom förärt.
I Nordfjälkens land må han gwäda med ära,
och sprida vår wisdom, och tolka vår lära!
Ät Nordsonens språk må han gifwa ett ljud,
så hönt och så starkt som ett språk af en Gud!

R. RASK.

S m å r r e S t r i f t e r.

Om Arbets- och Correktions-hus. Carlstad, Wallencrona, 1816. 7 sid. 4:0.

En anmälda skrift är sjelf en recension af en i Linköping år 1816 utgifwen brochure: „Ett wälgörande sätt att minska tiggerier, samt i framtiden umbära Correktionshus af G. Bergeraren,“ utfwälgt granthud i 6:te häftet af Juridisk Läsning, Strengnäs 1816, till hvilken wi hänwisa läsaren. Wi torde således ensamt så säfwa hans uppmärksamhet på förewarande blad, som på så få sidor innehålla wigtiga sanningar. Förf. klagar först med rätta öfwer „dessa ärens förfot, wälme-

ningens förwillelse, att wilia uträtta allt genom Corporationer, Komitéer, Sällskap och allmänna anstalter,“ ifrållat för att i roten angripa det onda. Wära förfäder woro i allmänhet mera barmhertige och wälgörande i stort: wi mera partielt och i smått. „Arbets- och Correktionshus synas förf., utom i mycket stora Städer, onödige och skadelige.“ Förf. anför de skäl, som leda honom till denna öfvertygelse. „Derwid förefkommer det naturfridiga — säger han — att åt den wanartige, lastfulle, kringstrykande efter rof, som swampar sin pligt att äta sitt bröd i sin anletes swett, erbjudes det lufswaffe i Gambället, utwä-

gen att genom arbete vinna lifsbergning: då den deremot ej sällan företas den sälla, redliga, som går omkring och söker arbete. Wandra icke här ofta wåre hederlige Fyrbadningar och sörgåtwes utsjada sina armar och händer till de tyngsta förwåttningar? Iwa icke skärer af män och qwinnor ifrån Dalarna här omkring wintertiden på 20 a 30 mila affkänd från sina hemwist, så att afyttra några obetydliga Eräwaror? m. m. Om nu den kostnad, som anwändes af några Corporationer till Jettoner, Halskedjor, m. m., till Tryckning af ofta obetydliga och problematiska saker, af compjumenter och berömmelser? (Förf. hade kunnat tillägga: till högtider och kalaser som Direktionens medlemmar åt hwarandra anställa, hwilket bruk åtminstone i wåra landsorter är wedertaget), om denna penning anwändes, att genom affättning af detta arma folkets tillverkningar underskjda och munira deras arbetslit, tyckes derigenom mera blifwa wunnet för Menfklighetens och Statens bästa. Det synes wilja blifwa en allmän smutta bland oss, — forefar Förf. — att „söka esterapa utländska moder skiven i wigtigare mål: Man wet ju ej om det, som säges gagna i England och Norra America, werkligen der gagnar, och om så är, borde man likwål estersinna den ofanteliga afskitnad, som i flera hänseenden är emellan dessa Land och wårt. — Att uppfostra fattige wårnlöse barn är hwarken så kostsamt eller bråksamt, som man sig föreställer. Allmogen är merendels wilig, att bistå med sin yttersta skärf, allenast den ser och wet, huru den anwändes till gagn och wålsfärd. Man betingar med Föräldrarne hellswa om de leswa, eller med andra Fosterföräldrar om (3 a 6) några tunnor Hafra ärligen, allt ester barnets ålder, jemte en eller annan Riksdaler samt nådige kläder; deremot, att de besörja om barnets ansdrande till arbetsambet, beskedlighet och Christendom. Ärligen hålles likom en månstring wid Socknestämman med dessa barn — Och wid 14 a 15 års ålder är församlingen sei från allt tillfött för deras underhåll. Merendels fatta dessa barn och Fosterföräldrar en sådan kärlek till

hwarannan, att de ogera stillas åt: Ganska få äro twilgen de Socknar i Länet, der denna anskaff icke är widtagen,“ eller borde widtaggs (M. C.) Nec. är likasom Förf. öfwerlygad om onyttan af Correktions-hus, ehuru han ei i allt delar Förf:s öfwerlygelse; t. ex. de skal han anfö under Pro 5 och 7. Men ännu är man icke engång ense om hellswa principen för sådana anstalter. De kunna neml. antingen betroktas: 1) Sålom straff-arrester för brottlingar; 2) så om förwaringsrum för låttingar och landsstrykare, der desse skola tänjas och wånias wid arbete; och det är ur denna synpunkt — neml. såsom polis-anstalter, som Förf. isynnerhet betraktat dessa inrättningar; — eller 3) så som tillföts-orter för fattige och orkeslöse; och 4) för Invalider. — Men huru är det möjligt, att i werkligheten förena alla dessa äfgifter? Det är särande för den moraliska känslan, att i samma hus der man instroppar skåmar, misshandare och lagbrytare af alla slag, wilja iufasta den redlige wårnsöre frigsmanne, som för Söderneslandet offrat en del af sina stompade lemmar. Wå han better lemnas råmd och hjälps, än upptagas för att — inwäkas på ett tukthus!

Nec. har uttrat sin mening. De läsare, som wilja komma till en egen, hänwisa wi till Rikf. St. Justit. OhubsMans Berätt. för år 1813; — Rättegångshandl. i den Fiscal. Action R. G. Justit. Omb. Man låtit anställa mot Landshöfd. Embetet i Skaraborgs Län, s. 52 och 53; — samt Wibang till Rikf. St. Protokoll. 1815, 5:te Delen, sid. 1006, 1009, 1199, 1207, 1420, äfwen som anf. Kristf. 4:de afdelningen sid. 27.

Thomas Källarmurm. Komiss Komon af Laun-Stockholm, 1816. 172 sid. 8:0.

En högst widrig Roman. Huswudcharakteren har blifwit så djupt dragen med i den eckligaste sinuflighet, att satiren derigenom förborat all werkan. Huru helt annorlunda Jalkstaf hos Shakespeare, ett oförgångligt mönster för alla drintare!

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 19.

Erbdagen den 10 Maj

1817.

R e c e n s i o n e r:

Finland och dess Inwånare. af Friedr. Nöhs. Ifrån Tyskan af N — d. Första Delen. Stockholm, Gröhn, 1811. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Strinneholm o. Håggström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o *).

Med tacksamhet har man, äfwen hos oss, emottagit Hr Nöhs Beskrifning öfver Finland och dess Inwånare, och den svenska öfversättningen har der länge cirkulerat hand från hand. Vid genomläsningen af detta arbete, har Rec. sunnit sig ganska förundrad, att på ena sidan finna en verklig nogg kännedom af det som kunnat höra till ämnet, men på den andra de största misstag och felslag. Betraktar man

*) Andra och Tredje Häftet äro i denna Tidning redan anmälde i No 36 af årg. 1813. Redaktionen hoppas dock, att man med nöje skall emottaga dessa, af en inibbd Sinne, meddelade anmärkningar öfver ett arbete, hvarur man, så wäl i Sverige som i Tyskland, nästan hämtar all den kännedom man äger om detta land.

en närmare kunskap om ett land, ett folk och ett språk, så föga och ofullständigt kända som det Finnska; kan man ej, utan att wara ordtwis, neka Hr N. den förtjenst, som hans arbete å ena sidan äger; men ett lika så stort skäl har man att wara misnöjd, öfver den opålitlighet och brådskande skyndsämhet, hwarmed han synes gått tillwäga. Ehuru han flitigt begagnat de flesta källor, som i detta ämne kunnat stå honom öppna, har frukten deraf blifwit, att den utländske läsaren, i stället för alldeles ingen, blott erhållit en half kunskap om Finland; han erfar en mängd halfsanna och intressanta underrättelser om detta land, men detta i förening med så många falska, underliga och orediga uppgifter, att han slutligen, ifall hans mistroende blifwit wäckt, icke wet hwad han skall tro eller icke tro. Att utreda denna wäfnad af sanna, halfsanna eller alldeles ortgiga begrepp, är skilja de olifartade elementer, af hvilka Förf. sammansatt sitt werk, skall i det följande blifwa föremålet för Rec:s berömdande. Sid. 3. „Finländarnes forntid.“ Men då Förf. ej kan utveckla den, i anseende till det

historiska märke, som omhöljer Finlands forna älder, begynner han filosofera, och anställa några reflexioner öfwer språkets urkunder, hvilka, om Nec. ej bedrager sig, äro hämtade ur Hr Prof. och ConzliRåd. Wothaus disputationer *). Helt söker Förf. att bewisa, „att Finnarne fordom icke hade någon slags politisk ordning, ej heller någon Konung eller Anförare, emedan de Swenske historieförf. warne swärligen skulle ha swa förbigått en så wäsentlig sak.“ Man bör dock komma ihåg, huru litet de äldsta häfdatecknare kunnat förwara minnet af sina egna hjeltar, än mindre frammande; ja huru liten wore icke den upplysning, som wi blott från frammande makters iidebber kunnat hämta om Sweriges forntid — nej det är blott i nationens eget stötte som man bör söka de häfder, endast här leswer minnet af deras fordnas kämpar **). Nec. will dertill icke neka att sådana utländska källor mycket kunna bidraga härtil, men påstår att, om de der icke finnas, man dertill icke får sluta, det de aldrig funnits. Hr N. säger dertill, att „huru man finner uti de Finske Rönrikorne, som äro författade i det 14:de århundradet, wärliga förteckningar på Finska Konungar, hafwa de dock aldrig existerat, utan af deras författare blifwit hämtade hit, från den Danska historieförf. Sago och den swenske Johan

*) Gerna hade Nec. önskat, att Förf. wid hwarje uppgift han lemnar, anförde de källor hwarur han hämtat dem. Detta har wäl på ättilliga ställen blifwit iakttaget, men på de flesta icke: då skulle åtminstone allt det felaktiga som anføres ej kunna tillräknas honom self.

**) Ja äfwen i de Finska traditionerna, Sagona och Sångerna, flammar ett swagt minne af deras forntida hjeltar, till skymret af den nedgående Solen.

Wagnus; för att gifwa dessa förteckningar ansefning af sanning, är här och der sote ett Finskt klingande namn;“ utan att för allt detta uppgifwa något skal, eller någon orsak, hwarpå han grundar detta påstående. Nec. skulle äfwen derom alltför mycket mistro Hr N. Wäl will han icke neka, att ej en del kan wara interpolerad, men att dertill förkastat allt, utan widare undersökning, skulle bewisa att Hr N:s ej är södd för att sprida ljus öfwer ett folkslags äldsta historia. Widare påstår Förf. att det Finska språket saknar ord, som uttrycka Könung, Furste m. m. och will äfwen deraf draga den slutsats, att der fordom ej kunde finnas någon styrelseform. Detta är helt naturligt, emedan Finland dessa tider hwarken utgjorde ett Konungarrike eller Furstendöme, men deraf är icke att sluta, att det feltes ord som uti ett fritt land ungefär swarade dertill; sådana äro t. ex. påämies (hufvudman), afetus förordning, rillinki soldatmöte eller sammankomst), holhoja o. holhottaja (den som har uppsigt öfwer en, förmyndare). Wallollinen *) (den som har makten i händerna) o. fl. a. Ja man wet icke om ej ordet Sankari (heros) hade tilläfwentys en betydelse af någon slags inflytelse äfwen bland sina landsmän och betydde kanske sanken suuri (ganska stor). Utom detta bör man ej föreställa sig att en hel nation, inwecklad uti krig med sina grannar och self idkande wikingafärder, icke skulle hafwa walt den lättaste, tapp-

*) I det nuwarande språket betyder detta ord, oberoende, förmodligen emedan den som hade makten ej war så mycket beroende af de andra; den fordna betydelsen finnes ännu uti en gammal Runa der Gud kallas armolinen — wallollinen (barmhertig och allsmäktig).

rafte och erfarnaſte till anförare och ledare af ſina företag. Wåjnemöjnen, ſom, enligt de mythiska Munorna, förſt förſärdigat ett ſkerv, och låt ſine Landsmän ſeglingökonſten, mårne ej han kanſke ſjelf varit den förſte härſörare på deſa ſtröf-tåg? Detta är ſå mycket troſtigare, ſom hans mantel ännu anropas till beſkydd emot fiendernes pilor och ſkott; huru mycket mer inåtte de då icke uti honom ſjelf funnit ett wårn och förſwar *)! Enligt de gamla mytherna ſhall hon ſemte ſina bröder, den gamla Nefen Kalewas ſöner, gjort ſtora ſtröf-tåg i Gardoſiket. Af deſa mårte ſynnerhet Ziſti varit en ſtor erdförare och inkråktare **): derpå äro de många namn ſom näſtan

*) Detta är att förmoda, ſom han war känd för en duktig kämpe, och beſkrifves alltid ſittande på en håll nära hafſtranden, eller på en jernſtron midt på hafwet; han war äfwen med wid den expedition, på Alowanjerri (alaiman-järwi) då man war ſyſſeltatt med att uppfiska blirten från ſjölotten, då ſatt han wid ro-dret, Jungfru Maria rodde (interpolation) och Kyty drog upp noten. Sjelfwa namnet ger tillkänna att han alltid wiftats på ſjön, ty han kallades fordom Weinemöjnen, ſom ungef. betydde hafwets beherrſkare och ej ſom Wanander welat påſå: Hafſſtrun. Utom det att han då hort beta Weinemöjnen eller Weinemöntö, ſå bör man komma ihåg att ordet emä (mor) ſkudom betyder ſtor (t. ex. emä lintu, betyder en ſtor fullwuxen fågel) och då ſulle weinemöjnen betyda hafwets ſtorhet d. w. ſ. herrſkare. Annars kunde man äfwen härleda det från ordet emä (fö), då weinemöjnen betyder hafwets fö, eller beſeglar. Af allt detta, och mycket annat ſom Nec. ej här will anföra, ſyns det wara mer än ſannolikt, att den gamla Wåjnemöjnen varit en bland de gamla Totars ryktbarſte wifingar.

i hwarje Socken *), efter honom bibehållit ſig ett bewis t. ex. Zijen-maa (Zijens land), Zijen-wuori (Zijens berg), Zijen-lammi (Zijens ſjö), etc. Alla de, hvilka nu anses ſåsom hedendomens gudar, å minſtone en ſtor del derof, mårte varit de ſordne, Finmars brot-ter †). —

**) Mårne ej Zijen wåki (hijſſſkara, folk) lyſtar på hans armée?

*) Ordet pitåjä (Socken) lærer komma af pitå (hålla) och utmärkte dem ſom höllo ſig tillſammans, antingen mot en gemensam fiende, eller genom inbördes ſamband och lagar. Detta ord har uti ſig en bemärkelse af något helt främmande och ofärdt. Man kallat äfwen derför den närmſte Socken för wieras pitåjä, (en främmande ofärd Socken) och ſe en wieras pitåjä ſta will ſåga: han är från en helt annan provinſ; ſamt att gifta ſig från en annan Socken, anses för det ſamma, ſom gifta ſig utrikes ifrån.

†) Det är högst märkwärdigt, att Finnarne aldrig nämna deſa ſina brotter eller halfgudar, om man ſå får kalla dem, för Jumaloita (gudar); åtminſtone har Nec. ej funnit bertial ſpår, hvilket dock bördt hända om Jumala ſom för. p. 18 påſår, är ett uttryck af Gud i allmänhet eller det högſta wåfendet (det anses wånligtwiſ ej för Nom. propr. utan appell.). Ja Nec. har aldrig funnit dem nämna deſa ſina ſordna kämpar i ſällſkap med honom; de weta ej någon ſaga eller anekdot om Jumala ſom om deſa. Detta tyckes allt bewiſa att Jumala war deras enda gud, om hvilken de hade många prädicater; det war det Abſoluta med abſtraktion af alla modificationer — ett ewigt eſſe utom all tid, hvilken de föreſtälde ſig ſom den mäktigſte, alla wåfendens urwåfende, eller den urkraft hwarof hela Naturen har ſitt urſprung. Man kallade honom äfwen derför Kaiſen mailman taköja, ilman kannen kal-

Kuttaja. Rec. wet wäl att man torde inwända, det Finnarne hwarfen läst Plato eller Schelling, och kunde således ej hafwa begrepp om en urkraft, eller det absoluta. Nå wäl! men hafwa då ej andra än de som läst dessa, derom aning? Rec. menar ej ett lust och klart begrepp; det tillhör endast Philosophien, att deducera en genetisk konstruktion, men deraf följer icke, att det ju redan i hwarje intelligens d. w. s. menlig warelse, ligger ett frö till denna utveckling, och att förklara naturen och intelligensen ur en princip — det är till en absolut enhet som förnustet alltid sträfvar, och man torde wäl ej bestrida, att Finnarne fordom ägt förnust. Icke kan man påstå, att Jumala derföre saknat några finliga attributer, emedan saken varit för enfalldigt, att tillägga honom sådana. Man finner ju äfwen bland de wildeste folkslag, der ett öfwerwäsende dyrkas, honom på ett finligt sätt föreställd; åtminstone hafwa de om honom många historier, och de sätt hwar på han wisat sig, m. m. Finnarne hafwa aldrig sett sin Jumala, weta ej heller att beskrifwa honom. De hade ej engång några bilder och belåten af honom; detta förklarar Först. af brist på verktyg, fantastik eller en skapande inbillningskraft, men hwarest bewisar han detta! och om äfwen Skaparsnillet varit mindre, hade dock widskuffelsen bordt wara desto större. Man wet ju, att Finnarne kunde skapa sig en Wara (Widaredes); hwarföre då icke äfwen en Jumala? Verkele (han) ansåas de för det ondas princip; han begäfwades af dem hwarfen med horn eller swans; det enda man såde war: se ou m utta Kujn Verkele (han är swart som hin onde) d. w. s. han har en swart själ! detta war ett begrepp som utgjorde ett criterium på denna princip; han fann ingen dyrkan häraf. — Häraf synes följa, att alla de Gudar, som man tillägger den finsta hedendomen, varit hwarfen mer eller mindre än deras fordna fåmpar, jarlar, drottar, allt huru man behagar

fälla det. Äfwen som de blott äro kände på de orter, der de fordom existerat, då deremot Jumala, som blott och endast betydde Gud, tillbads och dyrkades der det finsta tungomålet taltes. Rec. nekaf ej derföre att en stor widskuffelse funnat äga rum, men hans mening är blott den, att Finnarne ej varit afgudadyrkare och att då mången präst tror sig göra Gudi en tjänst, derigenom att han söker utplåna de minnen, som bland folket ännu återstå af deras fordna hjeltebragder, han dermed hwarfen tjänar folket, eller wär Herre.

Att Finnarne offrade på wiså ställen, wiså tider, och åt wiså helgon, lärar kanske äfwen låta förklara sig ur en annan synpunkt, än man wänligen betraktat saken. Först och främst tror Rec. att dessa offer insmygt sig med Catholiska Religion; böra således ej tillskrifwas folket, äfwen som sjelfwa språket ej dertill har något ord, utan u h r a härleder sig sannolikt från swenska offer, och som Finnarne uttala ff som h w, måste de först hafwa kallat det u h w r a, hwaraf u h r a sedan uppkommit. Att de hade sina heliga lunder och heliga träd, hwarwid de en wiså dag i året anstälde en bögtid, anskaffade mat och höllo sig rostiga, bbe man ej föreställa sig som en offerfest åt träden, lundarne, eller något öfwernaturligt wäsende. Man wet t. ex. att hwarje bonde hade nära till sin gård, helst på återreenen, ett träd (helst en gran) stundom äfwen en stenhög, hwarwid han Johannisasten, eller Midssommarsnatten, samlade sitt husfolk, och förndtte hela natten under tal och glim. De wille derigenom bibehålla en fortfarande huslig sällhet, som man tydligen ännu kan finna utaf de stumpar, som återstå, af de fånger här weskades. Eroligen ähstade detta, att sira minnet af den, som först grundlagt gården, eller någon annan som gjort sig förtient af deras wälfignelser och hugkomst och hwilkens wälfignesse (neml. som han beredt dem) de än framdeles önsade så njuta. Ja kanske den glada återtiden, eller någon annan orsak som wi icke känna, härtill varit orsaken.

Sid. 5. Härledes Gref. ordet walta *) (makt) från swenska ordet wälde; wi lemna det derhån; man har Arminstons Skil ort derpå erwisst, emedan wänligewis de ord, som upptagas från ett främmande språk, ofkost stå isolerade, och lika som de blygdes i sällskap med de inhemska idemorna och om man stundom finner dem modifierade efter språkbruket, ja äfwen med några derivata införlifwade, torde man dock näppeligen finna ett ord, som är matrix för så många odittra, som wal-

Dist synes det åtminstone vara att det från bdrjan varit ett ofskyldigt nöje, men att allt offerande, tillbedjande och knäböjande ofridigt är en qwarlewa efter de Catholska tiderna, då folket med eld och swärd tvingades till dessa gudaktigheter. Det war denna epoch, som insvepte hela Europa i mörker och wantrö; bdr man då undra om Medeltiden äfwen rönt sina werkingar på Ginnarne? Rec. will blott påminna: hwad gbra wäl wi annat wid en stor del af våra högtider, än sira minnet af en får person, ja än mer wi sira till och med minnet af en hufwud, och skulle till en komma en Chines, som aldrig hade sig bekant, hwarsöre man Wärt. Luth. dag åter en gås, eller Galtlags-Disdagen betwägg; wänne ej han skulle anse sig för hedningar eller wära fester för afgudahögtider? Äntligen skall man komma ihåg, hwad en gammal plågsed och en inrotad wana gör till saken; och man bdr ej strax tro, då man ser Ginnarne anställa en Wärdnests, att det den sör Gud till ära.

*) På det man ej måtte säfwa sig derwid, att Rec. här äfwen som annorstädes betjenar sig af bokstafwen t i k. s. d (ty det Skrifwes walda); får han anmärka, att bland många andra goda saker, som man påreugat det finska språket, är äfwen en hop bokstäfer som det aldrig äger eller känner. Sådana äro till ex. b, c, d, f, g, h, hwilka ungefär uttalas som p, k, t, w, z, f (h), t. ex. farbroder uttala Ginnarne

ta *). Det är ej tillräckligt att på ordens blotta likhet, genast dömma till deras inbördes släktkap; hwad kan wäl vara naturligare, än att i ett språk som innehåller några 1000 ord, ett och annat kan finnas likt dem i ett annat språk, utan att dersöre wära derifrån hämtade. Man har således ej heller sagt dem, som welat påstå, att den finska hästracen wore ursprungligt Grefisk emedan hepo (häst) tydligen wore de Grefers *επιπός*; wänligewis hade man så mycket lättare fallit på denna tankan, om man äfwen kommit ihåg att finska ordet hyppä betyder springa och flutta (Rec. törds icke säga hoppa, kanske

warproter o. s. w. samt då det Skrifwes k a n d a, prononceras det k a n t a o. k a n n a, (walda) k. w a l t a, w a l l a, (emände) l. e m ä n t ä o. e m ä n n ä o. i. w. Bokstafwen ä saknar wäl icke språket, men man har utestuttit dem i skriften, och i des skälle adopterat o. Rec. tanke är att skriften alltid skall rätta sig efter språket, och ej språket efter skriften, åtminstone så länge till des det hunnit riktigt skadgas och beskämmas.

*) t. e. Waltamies maktägande, waltias maktig, wallitzen beherrska, wallitan regeras, wallitzia regent, wallitus regering, wallitzemus herrawälde, walla to to in utan wälde, wallattomus sifwewälde, wallattomasti öfwerdädig, waltakunta rife, waltikka spira, waltoinfri, wallollinen oberoende, wallollansa på egen hand, wallotan tillegnar, wallotetan tillegnas, wallotus tillegnelse, waltaa impers. det felas, wallaswäki herrskap, wäkiwalta öfwerwäld, wäkiwaltainen wälsam, wäkiwaltastefti wäldsam, eliwalta öfwerhet, kajakkiwalta allmakt, kajakkiwaltaisuus allmäktighet, kajakkiwaltias allmäktig; utom många andra ord som Rec. ej nu kan påminna sig.

man då velat taga det från svenskan *)). Visa så stort skal hade man då, att härleda ordet siemen (frö, utsäde) från det latinska ordet semen, och förklara, att Finnarne rest till Rom efter utsäde; om icke just till Rom äminstone till de Romerska troppar, som stodo i Germanien; det wore ju ej onaturligare än det, att man skaffat sig hästar från Grekland? Detta blir så mycket sannolikare, som azra (plogen) tyckes hafwa gemenskap med Latinernes aratrum. Så mycket Nec. alltid högakta dem, som genom en sträng kritisk söka granska och forska i ett språks häfder, så mycket skall han alltid förundra sig öfver dem, som af några få ords likhet, genast äro färdige att härleda det ena språket från det andra.

(Forts. följer.)

Rudimenta Linguae Græcæ a primis suis Originibus repetita. Auctore Matth. Norberg. Lond. Goth. MDCCCXVI. Pagg. 128. 8:o.

(Forts. fr. N:o 17.)

Vår Auktor börjar med läran om Bokstäfverna, af hvilka han, enligt wanliga meningens, först angifwer Sexton, neml. α, β, γ, δ, ε, ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ξ, ο, π, ρ, σ, τ, υ, såsom dem hvilka Kadmos från Phinicien i Grekland införet; men sedan yttrar han den förmodan, att de äldsta grekiska Bok-

*) Nec. skulle snarare tro, att ordet wore onomatopoeiskt; äfwen våra barn kalla hästen för hoppan, hvilket uttryck låter vara tagit af djurets rörelse, och ej af låtet som hunden (hund), liksom det finska ordet hauku (källa).

stäfverna varit äferton, af det skal, att H och Z, troligen äfwen varit ursprungliga. Anledningen till denna mening angifwes icke, men i stället anmärkes pag. 4, att Palamedes, under Trojaniska kriget tillagt några nya bokstäfver, och att slutligen Poeten Simonides bragt deras antal till Tjugesyra. Att Sagan om Palamedes är gammal, kan icke nekas; men ej utan förundran har Nec. sett en allvarlig språkforsker antaga den som giltig, då det, i synnerhet i följd af Wolfs lärda undersökningar, blifwit bewisade att ingen skrifkonst bland Grekerne, ännu i Homers och Hesiods dagar, war känd, och således än mindre under trojanska kriget: (att den Kadmos som uppfann grekiska Alfabetet, icke war den mytologiska Europas bror och Harmonias man, har Nec. redan anmärkt). Deremot är det historiskt, att till de 16 αττινα γραμματα, tillade Simonides från Keos, bokstäfverna ϑ, ζ, φ, ψ, och Epicharmos från Sicilien, ξ, η, χ, ω; att dessa 24 Bokstäfver först antogos af Jonierne; att Athenarne först från Samierne bekommo dessa ιωνικα γραμματα, och att de först under Cullides' Archontat, år 403 före Kristus, blefwo använda i Statskrifver.

Hvad bokstäfvernas ljud angår, så angifwas de enligt de grundsatser, som den så kallade Itaciemen förestafwar. Som bekant är, blef detta uttalsätt af grekiska språket, i grund af Chrysoloras' auktoritet af Neuchlin yrkad, hwaremot Erasmus från Rotterdam, i anledning af onskända undersökningar i de äkta Grekernas skrifter, försvarade den så kallade Etaciemen. Striden fördes en tid med mycket håstighet, och Biskop Stephan i Winchester, utfärdade såsom Canzler af Universteteten i Cambridge år 1541 ett dekret, i kraft af hvilket hvarje Professor som yttra-

de benägenhet för Etacismen, skulle mista sitt embete, hvarje Candidat mista promotionsrättigheten och hvarje Scholar relegeras från Skolan. Småningom affvalnade twisten; men war nära att åter utbryta, då J. N. Weistein, år 1686, i Leyden utgaf sina Pro græca & genuina linguæ græcæ pronunciations Orationes apologeticæ, mot hvilka G. Haverkamp åren 1736 och 1740, i twenne delar utgaf sin Sylloge Scriptorum de vera pronunciations linguæ græcæ: den förre yskar Etacismen, den senare Etacismen. För Haverkamps mening sålde också, under 1790-talet, J. H. Voss, mot Heyne och de Göttingiska Professorerne, hvilka åter woro Etacister; men tillfredsställande har N. Fogmann, talat Etacismens sak, i sin, under loppet af detta år, bekantgjorda afhandling: Om den riktige Udtale af det græske Bogstav Eta. Aledningen till namnen på dessa båda olika orthoepiska Skrifssystemer är den hufvudsakliga frågan: om bokstafwen H, η, skall uttalas som i (Etacismus) eller som ä (Etacismus). Anhängarne af den förre meningen, hafwa wisserligen det för sig, att deras sekt är temmeligen gammal, emedan man redan i 3:e århundradet finner spår till Etacismen. Och är det troligt, att den har sitt ursprung från Egypten, der, efter Ptolemæernes tid, Grekiskan förblandades med den gamla Egyptiskan, hwaraf Koptiskan blef en produkt. Na kunde Egyptierna icke uttala A-sjudet, och derför fick den grekiska bokstafwen H, η, i Koptiskan, förmodligen ungefär samma figur, men namnet Hita, och ljudet i. Af denna mening om bokstafwens uttal, är också Hr N., lastan blott till hälften, i det att han, pag. 5, uttrar, att det grekiska η, svarar mot Hebræernes både ח och ה. Men att en och samma bokstaf

skulle kunna alternera mellan twenne wäl beslägtade, men dock olika ljud, förefaller Nec. rätt besynnerligt och wisst är det, att de bewis som Förf. anför för bokstafwens i-ljud, icke äro fullt bindande. Det första hämtas af bokstafwens η, figur, ex gemino e (pag. 4); det andra är grekiska uttalet, Σηου, af det hebräiska שׁוּׁוּ, m. fl. — Hvad nu den första omständigheten widkommer, så är det först och anmärka, det cursiv-tecknet η, — som har utseende af att wara sammansatt af twenne ε, — är helt unge: men att åter Capitelen H snarare tyckes wara uppkommen af twenne sammansatta och mot hwarandra wända E*). Framförallt har det gamla etruskiska tecknet

för Eta — , påtagligen detta utseende. — Hvad åter den senare omständigheten beträffar, så bör det observeras, att ordet שׁוּׁוּ, är stafwadt med Chirec longum, och det synes sålunda Nec. troligt att detta hade ett betydigen afvikande ljud från det så kallade Chirec parvum, och att Grekerne icke trodde sig närmare kunna uttrycka det förre, än med η. Deßutom är härwid att iakttaga, 1) att de hebräiska vokalspunkterna, äro en senare uppfinning, och hwem ansvarar för, att icke de hebräiska ordens rätta uttal också gått förloradt, innan Masoretherne hitade på att beteckna det? 2) Gär man icke förbise, att den Grek sem skref Σηου, war en egyptiaserad Grek, och således af den stam sem uttalade Hita för Eta. Mera wigt bör det alltså kunna hoswa, att wisst ord som i Latin stafwas med i; skrifwas med η i Grekiskan, t. ex. Σηουου, Scipio, κυγγιου, Qvii*) Och att i äldsta språket, innan η sans, dess ljud betecknades med twenne εε, derom öfwertrygar öf. Homér, som skrifer δειλος i β. β. δηλος t. ex. II. X. vers. 466.

rinus, o. s. w. Men deremot kan å andra sidan Åberopas, att lika många exempel skulle kunna framdragas, som visa att der Latinen har e longum, har Grekiskan η, såsom Crater, κρατης; Athenæ, Αθηναί, m. fl. — Men skulle låsaren icke tycka dessa inwändningar hafwa nog wigt, att gålla som fulla motstånd, mot Görfs hypotes, så gör Nec. sig dock öfvertygad att söljande omständigheter skola göra det klart, att η aldrig kunnat låta som i och således ej annerlunda än som å. 1) Bokstafvens Figur, H, öfwerensstämmer temmeligen nog med det Estrangelon Chaldaiska Δ (Heth) men ännu närmare med det wanligen Chaldaiska Δ (Ee). — 2) Att η för iota sig underkristwet, hwilket icke rimligwis kunde ske om båda bokstafverna hade samma ljud. — 3) Att Vokalerne α och ε ofta förlängas till η, som förutfattar en nära släktkap dem emellan. 4) Deremot finnes inter exempel

på, att i någonstän blifwit förlängdt till η, som dock naturligen borde ske, om dessa båda bokstafwer hafte samma ljud, eller rättare, före hölle sig till hwarandra, som korthet och längd. — 5) Att α och ε ofta sammandragas till η, hwarigenom ljudet af denna senare bokstaf wäl är så nära antydd, som det kan låta sig göra. 6) Att Platon, i sin Kreativlos, (Edit. Bip. 1782, pag. 300) tydligen skiljer η-ljudet från ε-ljudet och sätter det tillsamman med ε-ljudet, då han onmärker: att då de gamle kallade dag εμερα, så hade uttalet så mycket förändrat sig, att hans samtidingar nu kallade den εμερα eller ημερα. Ännu starkare bekräftelse får denna sats, om man genomläser och nog öfwerläser 40:de Cap. af den afhandlingen om Ordens sammansätningar, som tillskrifwes Dionysios från Halikarnassos.

(Slutet följer.)

S m å r r e S k r i f t e r.

Försök till Beskrifning öfwer Dalsfogs Socken, uti Elfsborgs Län och Dals Land, af A. Lignell, v. Collega Schola, Ledamot af Kongl. Hushållers-Sällskapet i Elfsborgs Län. Carlstad 1814, 32 sid. 8:o.

Den plan Förf. följt wid denna Sockens beskrifning är I. Läge. II. Jordbyta. III. Klimat. IV. Naturalster. V. Folkstock. VI. Hemmantal. VII. Hushållning. VIII. Lefnadsfår. IX. Allmänna Skyldigheter och Besvär. X. Strödda Anteckningar. För tydligare öfverfikt, har Förf. ställt flere af sina uppgifter i tabellarisk form. En method som bde rekommenderas.

Dalsfogs Socken, anner till Hrs Pastorat af Carlstads Stift, är belägen 4 och en half mil från Wenersborg, samt 5 och en fjerdedel mil från Ämål. Innehåller 16 och ett halft hemman. Folkmängden år 1813 war 882 personer, hwaraf 555 öfwer 15 år. Underårige 162 af Wankön och 165 af Qwinfön. Således belöpa sig 53 perioner på hwar

je helt hemman. Förmånsto waran som Socken affätter är Kol, dernäst bräder, timmer, humle, boskap, ost, smör och talg. Importen: Spannmål och Salt, dernäst gransåsvaror, som qwinnotönet af kringwonderande W:sta gödhar tillhandlar sig. Angående lefnadsfår uttrar sig Förf. „Till folkets beröm kan man säga att det är årligt, bõjligt, tjenstaktigt, arbetsamt och i allmänhet nyktert. Möjligewis är den anmärkningen icke alldeles ogrundad, att der inga heriskaper i en Socken finnas, och hon ej är för nära belägen intill Norriska gränsen, träffar man wanligen wäl icke försknade men enkla och mindre förskända seder.“ I X:o meddelar Förf. i förster några uppgifter om Sockens och Kyrkans ålder, samt till slut förteckning på Communnistrar wid denna församling. I det exemplar af denna nu anmälda Skrift Nec. begagnat, war wid slutet inhäftad Partigordning för Dalsfogs Socken uti Dalsland, öfwenledes tryckt i Carlstad 1814 på 2 octavblad.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

N:o 20.

Lördagen den 17 Maj

1817

R e c e n s i o n e r :

Nura. Första Häftet. Åbo, J. C. Frenckell & Son, 1817. 106 sid. 8:o.

Enuru denna tidskrift ej i Sverige eller af Swenskar är utgifwen, har man dock af flera stäl ansett den höra inom Svenska Litteraturens område, och derföre trott sig böra upptaga den till granskning i närwarande Tidning. Litterära förhållanden låta icke lika lätt bryta sig, som politiska. Culturen, i sådåd af sin obegränsade andliga natur, utsträcker sitt herravälde utöfwer de gränser, som temporella fredslut uppdragit. Finland har under sin femhundraåriga förening med Sverige, derifrån hämtat, icke allenast sin religiösa tro, sin intellektuella danning och sin litteratur, utan äfwen omgånges- och skriftsäl- torsspråket. Alla framsteg, som svenska wetenskaps- och witterhetsobltngen gjort, alla de i den inträffade rörelser och förändringar, har Finland äfwen erfaret; och flere utmärkte män hafwa derifrån utgått, för att med sitt ljus gagna och gläda det gemensamma fäder-

neslandet. Wi wissa lemna det derhån, om ej allt detta stett på bekostnad af den finska individualiteten, hwilken, lemnad åt sig sjelf, under ledning af de nationella myterna och fornsågnerna, annars på ett originellt sätt skulle kunna hafwa utvecklat sig. Huruwida detta dock warit möjligt, sedan de mera östlige boende finska stammarne måst duka under för Mosgoleernas öfwerkraft, hwilken, utan Sveriges mellankomst, äfwen troligtwis skulle sträckt sina kultur-förskräande verkningar öfwer det egentliga Finland, wilsa wi mellestid lemna åsido; — ty ho kan beräkna möjlighetens rike? — nog af: Finland blef Swenskt. Att det till religion, språk och seder länge skall fortfara att wara det, försäkra oss icke allenast de gamla, svenska constitutionella förhållanden, som Sinnarnes nye beherrskare, med äkta Alexandris liberalitet lemnat sina nya undersåtare, utan ännu mera sakens egen natur. Hvad flera århundraden beredt och framkallat, kan omöjliggen, äfwen genom det kraftigaste maktspråk, i ett ögonblick förstöras. Finlands högre, andeliga lif har med Sveriges helt och hållet sammanwuxit; det har inga andra hi-

historiska minnen, än dem det äger gemensamt med Sverige; och som en del af det gamla Manhem, har der delat des åra, des lycka och des bekymmer. När wi derföre med öppna armar mottaga våra ännu till själ och anda förbrödrade landsmän, inom den bana, der wi ännu som bröder kunna hälsa dem! Vår egen literatur bär genom denna förening icke litet kunna vinna; ty hwilken uppmuntran, till att gifwa den ett högre lif och originalkraft, bär man icke i det medvetandet hämta, att man icke allenast werkar på egna landsmän, utan äfwen på ett främmande folk, genom hwilket man widare skall sträcka inflytandet till en högst märkwardig nation, hwilken, från Aftens bergsklyftor utgängen, småningom, med aldrig trötad iver, kämpat sig till de locala willkoren för europeisk kultur och återigen, för sin bildning, närmar sig till den svenska källan *).

Men Sveriges nyare Literatörer, för hwilka Svensk LiteraturTidning blifwit ansedd som organ, hafwa ännu ett närmare skal, att fåsta en noggrann och wäntlig uppmärksamhet på närwarande skrift. Des författare fluta sig synbarligen till dem, hwilka inom vårt fädernesland börjat sammansdra grundstenarna till en sjelfständigt inhemsk literatur; lifwas helt och hållet af samma anda, och utgå, i sina bändbanden, från samma principer. Ett sådant wänkskapsfullt annalkande utifrån är i detta ögonblick så mycket färare och tröskullare, som wi se och här hemma på det nedrigaste fått anfallna och insäde nationens ögon öfwerhopade med de förhatligaste beskyllningar. Wi hafwa aldrig warit nog däraktiga för att tro och

*) Att Rykslands förka bildare Kurik och hans Bröder woro Swenskar, derom gifwa Rykslands egna ofaktbara Chronikor otwifwelaktiga och opartiska vittnesbörd.

kunna werka på läsare, som ej genast sjelfwe måttat eller welat inse allt det orimliga och dåliga i våra motståndares bändbanden; så mycket bär dock hwar och en ärlig wän eller fiende finna — om han och endast genom dessa dagsverksföreläsares örediga, stymrade och förfalskade citationer *) känner våra

*) Så t. ex. bestyllas wi för regressiva bändbanden, derföre att en Recensent i Sw. Lit. Tidn. tablat walet af Münchers Kyrkohistoria till öfwerfättning; men det förtiges wistigen, att öfwerfättaren tillgripit icke sjelfwa denna Kyrkohistoria, utan ett magert utdrag, icke ännuadt att nyttjas annorledes än till ledtråd wid föreläsningar; och att wi ansett det öfwerföddigt, emedan wi redan förut på Swenska, i Doct. Schumanns bearbetning af Schroeckhs Kyrkohistoria, hafwa ett wida fullständigare och bättre utfördt arbete. — Så finner den Allm. Journalisten äfwen regressiva bändbanden i det på äfkilliga stället af Sw. Lit. Tidn. yrkade påståendet, att Presbyterskapet, såsom ett owillkorligen nödwändigastats-element, måste deltaga i lagstiftningen; hwar emot, såsom vederläggande exempel, återopas Engelska och Weimarska Constitutionerna. Den senare känner jag ej, men att engelska Presbyterskapet har sina representanter i Parlamentet och att ledamöterna af öfwerhuset kallas ädliga och werldliga Lorder, derom borde knappast en Allmän Journalist wara okunnig. Det är neml. ingenstädes sagdt — hwilket angriparen med sitt wanliga pund ej förmått urskilja — att Presbyterskapet nödwändigt såsom Stånd måste deltaga i lagstiftningen ty sådant beror naturligtwis på hwar och en stats egna, constitutionella förhållanden. — Dessa exempel, i förening med så många tillförene anförda, torde wara tillräckliga att antyda, huru mycket man kan förlita sig på Journalistens redlighet i citationer äfwen när frågan är om jordiska ting, om allmänt be-

skrifter — att de så kallade nya Literatörernas sträfvande äminstone icke är rigadt åt några regressiva bemödanen; utan tvertom, att det är deras lifligaste åhåga, att gå framåt med sina samröda till ett fastare, grundigare vetande, till renare sänhet och manligare, mera patriotiskt tankelätt. — Det enda, som kan förklara, hvarför vi wid detta tillfälle kunde i detta hänseende vilja tillägga några ord, är den naturliga känslan, att wid den nya bekantshapen med lifstämnda själar vilja framträda såsom Sanningens äkta Mäddare, utan fruktan och utan förebräelse.

Är människan, för hvilka det handgräpliga endast äger realitet, skola anses för fantast hvar och en som ej saknar Fantasi, är naturligt. Sens Commun har ju varit för dem allt; hvilket, så nödig egenkap det är för en välskildad själ, likväl sjelft är blott ett villkor för det andliga lifvet, utan eget lif och afsträngsformåga. Till Jdeernas ljusa romd kan det aldrig tränga sig upp, men det borde äminstone icke utgjuta sin galla mot dem, hvilkas sträfvande att till denna romd upplysa det. Är deri finna ett regressivt bemödan, det kan endast falla den in, som, under förutsättande af menliga Själkräfternas klysning från hvarandra, icke gifvit akt på, att den så kallade nya Skolan alldeles icke antager någon sådan; att hvar som under skundom yppar sig som Fantasi, är dock i sig sjelf icke annat, än det djupaste Föruft eller skarpare Förstånd, fast under olika uppenbarhetsformer. Och antingen måste man af naturen vara beröfwd de allmänaste begrepp, om man ej kan, eller också styras af den

gräpliga saker: hvar skall man då tänka om den mannen, när han gör slutsatser och när han vågar tala om himmelska ting?

illwilligaste affigt, om man ej vill inse, att vi under detta ord aldrig tänki of hvar Fransosen kallar Fantastik: utan använda det utsefår i samma mening, som Platon nyttjar ordet *Quaræon*, hvarmed han betecknar den klaraste och mest reella tankförmåga. Ät åter, i båda fallen, den som sådant ej kan inse, är lika för verkenskap som konst, eller äminstone alldeles obehörig att inblandas sig i närvarande fråga, det torde icke behöfva bewisas.

Det är sant: mot den under senare hälften af det 18de Seklet så mycket omtalade och prisade Toleransen, som bestod i fullkomlig likhördhet för alle högt och heligt, i absolut ljumhet för det sköna och ädla; mot den hafva vi högt förklarar of, och komma wisserligen att allt framgent göra det. Ty det är wår fulla öfvertygelse, att den som med samma uppsyn kan åskåda det dåliga som det goda, den förbröder menlighetens sak och skändar just den humanitet, som han bär på tungan. Hvar är en äkta humanitet? Är brinna af helig värma för släktets högsta angelägenhet: ljus och förädling, och huru är detta möjligt, utan att hata alla hindren för densamma och de djuriska naturer, som kastar fram dem? Men den enda, sanna och äkta Toleransen, som består i ett öppet, redligt fördomsfritt wärderande af alle slags förjens — så snart den är verklig förjens — i hvar form den än uppenbarar sig; som tacksam erkänner de wälgärningar hvarje tidehvarf tillfört wårt släkte; som wördar wilsans renhet hos alla och är öppen för den ädla andan af hvarje stort originellt sträfvande — denna äkta Tolerans hafva vi redligt bemödat of att förwårswa och att oförskälde, men utan fryt, uttrycka i wåra handlingar som i wåra skrifter. Skulle wål Journalistigan, hvilken från början af sin tillwärelse — som

är något äldre, än den tiden då den, genom den bekanta Wallmarkska Journalen, föffade sig en bes organ — på alla möjliga sätt sökt att gvaswa hvarje kraft, hwilken på egen hand, utan häfwan för Ligans tuktomåttatkap, wetat uppsträwa; som parodierat Prospektet, för att hindra utgifwandet af Skrifter, dem man misstänkte för innehåll af motsatta grundsatser; som mot sina motståndare berjent sig af det läckra skämt, att kalla dem Orar och Hundar, m. m. *); som wid flera tillfällen ädagalagt den gröfsta bitterhet genom förtydningar, sqwaller och skamlösa insinuationer **) — Skulle denna Liga wäl kunna säga detsamma om sig? — Och det bekänna wi upprigtigt, att wi ej kunna tolerera denna liga, den må wara så stor eller så liten som helst, den må mot oss föra hwad språk som helst, så länge den fortfar såsom sådan. — Den har

*) För att få en kort öfversigt af den sinhet, tolerans och moderation, hwarmed Hr Wallmark började sin i samma skyl fortsatta strid, läse man Polysem 1:a Saml. N:o 19.

**) Journal-Utgifwaren måtte wäl hafwa så mycken blygsel, att han ej som wedertläggning härpå, will åberopa sin stolta slutförklaring i den sista libellen. Det är sant, han protesterar der wiserligen mot den werldsliga maktens inblandande i denna strid — i orden. Men antagom för ett ögonblick Libellistens egen grundsats, att Bokstafwen dödar men Andan gör lefwande; och bestådom derefter denna anda. Man skall då otvifvelaktigt finna den yttrad i en den plumpaste anmaning, att genom politisk förskjellelse, betrygga honom (Utgifwaren) skänkt allt widare besvär med att försvara sitt och sina likars wacklande anseende för ett ynare slagtes skarpblick. Han har dock här (som så ofta föreut) glömt, att han, som wi andra, lefwa under Sveriges liberala lagar och Styrelses-Autoriteter.

dock redan börjat att förmärka tidens tecken: den har nu hunnit inse, hwad den för fem år sedan ej förmodade, att det nu ej är frågan blott om företrädet mellan den franska och ryska bildningen — eller som det häröfver ännu mera naifit uttrycker sig, mellan alexandriner och blankvers; — den har funnit, att här blifwit börjad, ej en lek af några ebetänksamma ynglingar för att förlusta pöbeln, utan en allvarsam kamp på lif och död: de skola äfwen erfara, att kärlet för fosterlandet och nit för medborgares hufvudsakiga bildning lede våra företag; och we dem, om de känna några andra driffjädrar för sina handlingar!

Men hwad som allra mest måste wäcka förundran, är att denna liga, som så fräckt, under sina stolta tider, anfällit Luthers person — man beståde den artikel som werklade indragningen af bladet ExtraPosten, och flera ställen i Hr af Leopolds Arbeten — nu ger sig mine af att wara Protestantismens nitiska försvarare. För den som närmare känner människan, twistefrågans natur och det enda systemet för Ligans alla bemöddanden, skall det dock förefalla mindre skämmande att personer, som törhända, om Catholicismen wore såcklig på högre ort, skulle ila att offentligt wisa sig med rodband i händerna, nu luktas Jesuitism i hwarje gathörn, och med offentlig stert sätta kransen på sitt eget hufwud, såsom Protestantismens försvarare och förenstets Riddare mot den så kallade nya Skolans och (des föregisna fundament) den Schellingiska Philosophiens föregisna bemöddanden för mörkret, intoleransen, catholicismen och Påfwerdomet. Det är naturligt, att då man will stända, måste man taga till sådana beströningar, som för ögonblicket mest werka; sådana, hwars giltighet allmänheten icke så lätt

är i tillfälle att undersöka, och för hvilka de flesta stensfå kunna uppletas. Så till wida har därför Ligans allmän-journalistiska Organ förfarit flekt och consequent, men efter sin gamla wana, ändå förtäppligt sig, då den icke förut tagit åtminstone en yttlig kännedom om de båda sakerna han will jemföra. Man wet neml. der förre ingenting om Schellings Philosophie, för det man uppsnappat termerna: det Absoluta, den intellektuella åskådningen, Polaritet, Indifferenz m. m. och likå litet känner man något till Catholicismen, för det man wet, att den antager Helgonens förböner, gillar Munkordnar och erkänner Påwen i Rom för Kyrkans öfwerhufvud. Det skulle dock kunna hånda, att, med en närmare granskning, man upptäcker i dessa båda Systemers innersta wäsenden sådana principer, som äro lika oförenliga som eld och watten. Så är det juft ett hufvuddrag af Papismen, att den binder all forskning och allt wetande under Kyrkans högsta auktoritet, hwars utsägo är öfwer alla de svar som förnustret kan gifwa. Deremot är det karakteren af Schellings lära — och måste vara det i hwad filosofiskt System som helst — att ingen annan tillförlitlig auktoritet gifwes, än det klart seende Förnustret; hwadan dess yttersta sträfande är, att utveckla den religiösa tron till wareskapligt bestämda begrepp. Widare, för det exoteriska sinnet, för den icke forskande lekmannen, är, enligt catholiska principen, de så kallade goda werck och gerningar af mera wigt än tron på de religiösa dogmerna; Schelling åter lägger hufvudwigen i den fasta oryggliga tron på den i Christendomens gudomliga erkunder sköndande dygdens och salighetens fölla, — och är således, i detta fall, af samma mening som den rätt förstådda lutheriska protestantismen. Hvilken af Schellings skrifter som helst man företager till

granskning, upptäcker genast detta förhållande; särdeles hwad han i senare åren skrivit öfwer Frihet och Religion. Då nu Catholicism och Schellingianism, i sin innersta wäsende, äro så rak hwarandra motsatta, tyckes det wara påtagligt, att den ena icke kan arbeta för den andra, och att ett wexelförhållande dem emellan aldrig kan äga rum; hwilket åsven kan märkas deraf, att några blindwis ifrände Catholiciker uppträde i rak och hårtig opposition mot denna filosofiska Lärobyggnad *). Det enda stensbara stål, hwar på Ligan kan södja sin föregifwande, är det, att åfkillige historiske forskare, hvilka gillat Schellings filosofiska grundsatser, icke med utslutande bitterhet och förakt talat om Medeltiden och dess Religionsförfattning, såsom i tre sekler bland fluggrädda och fanatiska theologer (eller deras werktigg) varit wanligt. Twertom, har man i denna tid sett en ganska wigtig och skön utvecklingsperiod för menskligheten, och i Påfweidömet en af de mest wälgörande anstalter som Försynen widtagit till wårt släges bästa; ehuru det slutigen, enligt samma Gudomliga Skickelse, måst medverka till sin egen undergång och gifwa wika för en högre och renare kraft. Detta är ock erkändt af de mest genialiska bland nyare tidens hufvudteknare, Bossuet, Herder, Joh. von Müller, ja åsven af den swärmande Lutheranen Grundewig. Men sådana författare läsas icke af en yttlig Journalist, och deras vittness börd aktras icke af Partihatet. Endast en Jour-

*) Ett märkligt exempel lemnar Fr. Schlegel, hwilken ifrån att såsom Protestant hafwa ifrigt varit tillgifwen samma filosofiska grundsatser, som dem Schelling framställt, nu, sedan han blifwit Catholic, och det ganska nitiskt och ifrigt, iakttagit alla tillfällen att ansätta Schellings Identitetslära.

nalist kan vara så förhårdad, att han ej kan erkänna något godt hos dem af våra Christendomsbröder, som ej antagit Augsburgiska bekännelsen; endast en sådan kan lägga i ett rättwist losord, som man är skyldig det goda äfwen då det det finnes hos siender, alle det låga och dåliga, som kan släckas ur en dum och lömsk hjerna: för honom wore det naturligt, att blifwa Catholik i samma ögonblick, som han kunde säga något godt om Catholicismen. Men då han synbart går ut på att göra effekt, borde han dock för deras skull bland allmänheten, som wilja och förmå att följa med råsonnementer, afstå sig för uppenbara motsägelser: såsom då han skiftewis påstått att Schellings system wore än ortheistiskt, än papistiskt och än en blott modification af indiska idealismen. Således måste ju Catholicismen nödvändige på engång vara atheistiskt och polytheistiskt? — En herrlig upptäckt, som blott Hr Wallmark torde kunna åtaga sig att bewisa, om han skulle bland sina besynnerliga infall råka äfwen på det, att wilja framställa en teckning af församlingens och kyrkans ören.

Mycket wore ännu att tillägga, men Rec. bör wäl sluta denna långa digression. Den är dock icke så främmande för ämnet, som det i början tyckes; emedan om de yngre swenska Literatörerne kunna rättwist beskylas för obscurantism, intolerans och catholicism, så måste samma dom äfwen drabba författarne af Nura, hwilka omiskännlige till deras grundsatser slutit sig. — De tyckas nemligen alla wara unga män, hwilka ännu icke bildat sig någon egen sjelfständig styl. Det är sant, hwad Thorild säger: „att all sann Imitation rörer det allmänna, och icke det besynnerliga, rörer Genus, och icke individuum: hwartigenom och naturens stora mångfald af skönhet och dygd uppfylles.“ Men denna

sanna imitation kan endast af den fulländade Konstnären utöwas. Den nybörjande copierar först walda mönster för att winna särighet till egna skapelser, och af den sjelfständiga elden och kraften i hans astryck kan man med säkerhet sluta till hwad han på egen hand skall förmå. Och Rec. måste uppriktige bekänna, att den poetiska anklag, som de flesta af närwarande Skaldestycken förräda, lofwat mycket för framtiden, ehuru de ännu i wijsa smärre delar, mer än man skulle hafwa, påminna om sina förebilder. Många låsare hafwa troligtwis wäntat sig, att se de gamla finska myterna här upptagna och använda: detta har icke skett. Ewertom synes återigen här Jomala, från sin egen festerbygd, wara fördrifwen af Thor, Oden och Frigga: slundom icke utan en wijs öfwerdrift och tillgjordhet, hwarmed några hos oss drifwit sin Gödhiffhet ända till raseri. Rec. hoppas dock, att hos ynglingar med den lifliga och ointresserade kärlek för konsten, som här öfwerallt uppenbarar sig, skola wid en mera utvecklad och mognad bildning småningom dessa släktar förswinna, och Nuras Söner, af sina swenska wänners råflan wäckas — enligt Thorild —, till den rena Dygd, att, genom den kraft Geniet ger, sjelfwe göra något godt och stort.“

Choragen bland detta ädla samsfund har tecknat sig — l — m. Han förtjenar detta namn, både i anseende till mängden och förtjensten af de bidrag han lemnat: de utmärka sig alla genom ett riket utbildade rytmiskt sinne, meriskt mångfaldighet och musikaliskt wäljud, fast hans versifikation icke öfwerallt är stränge wärdad. Det skönaste af hans stycken är, enligt Rec. omdöme, Håriln (s. 13). Det utmärkes af behag och en wärlig glättighet, samt är äfwen sjelfständigaft både lände, diktrade och utödrat. Mindre originell

och mindre konstnärligt utbildad *) är Cango-
nen *Drömmarne* (s. 1), ehuru den på många
ställen förräder förtrolig bekantskap med
Poesiens ljufvaste mysterier, t. ex.:

„Wid waggan, der det lilla barn ses gunga
I menlös ro, med fulla rosenkinden,
Der på wi ofta så wårt stilla låger.
Som himlens änglar då en sång wi sjunga,
Så blid och mild, som swaga aftonwinden,
Då han Godnatt! åt wakens bölja säger.
Wår wisa öfwerwäger
Den sång, från Modrens ömma läppar öfder.
Ett löje på den lillas munn sig målar,
Mot aftonstjernans strålar,
Och Mammans hjerta utaf glädje blöder (?).
„Så sött“ hon brister ut, „den lilla hwilar.“
Och tåren utser hennes kinder ilar.

En ålderzman, hwars hjesa redan grånat,
Hwars lefnadsol mot western stilla sänkes,
Wi ofta hålla under nattens timma.
Det mål, hwarester skåds Hans tanke tränat,
Med öddens glittror af wår hand beskänkes.
Han ser sin graf i ljusnadt sjerran glimma,
Och hoppets rena skrimma
En blomsterväg till andra lifwet banar.
Han tror sig himlen redan öppnad skåda,
Då milda ljud behåda
En dyrbar tanning af den fröjd han anar:
Och om allenast i wår makt det stode,
Han skulle aldrig wakna opp, den gode.

Kanske kunde man tillägga, att den mångta-
lighet som på wift sätt tillhör denna mel-
lan Odet och Elegien swäfwande Skaldeare,
här blifwit alltför långt utsträckt. *Swalarn*
(sid. 5), är en intagande och melodisk esters-
klang af *Uterboms* herrliga sång: *Sparf-
wen*, och förfärfar genom ett ljust elegiskt ut-
tryck af innerlig tillgifwenhet för *Norden*.
Neckrosen (sid. 42), dels versifierad, dels icke,

*) En undermåtig vers s. 3.

„Som flyr all spauing.“

utmärker sig ganska fördelaktigt genom uppfin-
ningen; men i utförandet kunde man önska
mera grundlighet och ordning. — *Till min
Glicka* (sid. 17) — en liten nätt oberydlig-
het. Och *Gullharpan* (sid. 8), ehuru det
har några ganska vackra stropher, är onekligen
det af denne Förf. minst lyckade. Den är
öfwen diktad i ett manér, som föga tyckes
passa till Skaldens individualitet. — *Hwad
äter angår wår Auktors öfversättning: Kfer.*
Efter Rosgarten (sid. 47), och *iwenne*
(XXIII. och XXX.) *Öder af Anakreon*
(sid. 57), så tyckes han hafwa såstat sig wid
deras originaler mera slumpwis, än af någon
täre känsla. De båda anakreontiska *Oderna*
äro icke utan metriskt hårdheter återgifna;
och *Rosgarten*s tillkonstlade entusiastm sticker
ännu mera skarpt fram i öfversättningen, hwil-
ken öfwen tillslut är wanprydd genom ordet
„tillstiftråde“, hwilket, liksom det i första ärs-
gången af *Phosphoros* nyttjade *fistrea*, al-
drig kan blifwa swenskt, ehuru redan *Stjerns
hielm* (utom andra Germanismer) öfwen
nyttjat denna. (Slutet följer.)

Poetisk Kalender för åren 1814 och 1815,
Utgifwen af *Uterbom*. Andra Upplaga
gan, öfversedd och förbättrad. Upsala
Zeipel & Palmblad, 1817. (med 2:ne
musikplancher). Tillsammans 318 sid.
1210.

Rec. har nu det nöjet att anmäla den
länge wäntade Andra Upplagan af den *Poes-
tiska Kalenderns* tredje och sjerde årgångar.
Denna nya upplaga kommer alltså att bita
en egen fullständig suit från år 1812 till och
med 1817: den war desto mer af nödwän-
digheten påkallad, som den äldre editionen af
de nu ånyo utgifna årgångar redan se'n lång tid

författares blifwit efterfrågad. Årgångarna 1812 — 13 hafwa i denna Tidning blifwit utförligt granskade; med större korthet kunna wi gdra läsaren redo för de förändringar, som de twenne följande wid den senare redaktionen undergått. Först hafwa twenne nya musikplancher tillkommit, innehållande melodier till Hr Atterboms Underöst (införd i andra uppl. af Poet. Kal. 1812, 1813) och Hr S—R:s Den lilla KolarSofen; begge komponerade af ständande författare, och begge lika fullkomligt lyckade. Ut mot dessa bortbytade de förut meddelade melodierna till Wallmon och Den Vortröswade, är wäl ingen förlust; men högst ogerna saknar man den lufwa innerliga melodien till den allmänt omtyckta Serenaden: hwad kan vara orsaken till dess uteslutande? Ut den redan är bekant? — Föröfrigt slija blott några få olikheter denna upplaga från den förra. Ett stycke, Kärlekens Källa af Atterbom, är hittflyttadt ur 1812 års Phosphoros, förmedligen af den anledning att det för nya läsare ej mera der är tillgängligt, sedan wisa årgångar af nämnda tidsskrift på de flesta bokåddor icke stå att erhållas. Äfwen de läsare, som redan känna denna dikt, skola utan twifwel med njutning här återläsa den. Den något förändrade begynnelsen af sonetten Vesuvius och två eller tre lyckliga penndrag i Swensk Segerfång, der likwäl ännu början af sista strophen förråder twång, wisa huru denne skald nu framställt eftersträfwat enkelhet och öfklighet. Ur Romanen, hwilken Hr Palmblad lofwat oss att med snaraste omarbetad utgifwa, finnas här äfwen införda twenne stycken af ofwannämde författare: Leones Sång, under benämning Wänstensqwåleten, och Juliennes Afspedsfång. Wid det första har Rec. märkt blott ett par små

ändringar, som gifwit uttrycket mera bestämdhet: det senare, tillförene nog märkt och bestrakt, har blifwit betydligt omarbetadt och derigenom wunnit en klarare colorit, en mera finlig äfklighet. Deremot har allmänheten bedragits i sitt hopp, att finna det herrliga fragmentet Fågel Blå fulländadt eller åtminstone förkladt med nya scener. Skalden förklarar sig häröfwer på följande sätt: „Författaren har ej trott sin pligt i afseende på denna nya upplaga öfwillkorligt fordra, att förretaga några mindre partiella ändringar wid ett fragment, som ijenligast förbättras med att i ett fulländadt Helt undermållas läsarens ömndme. Då detta snart (!?) kommer att ske, i en samling af Förf:s Skaldestycken, skall det wisa sig, huruvida han med erkänsla begagnat de rättelser och anmärkningar, som wettliga granskare, hwilka tillika alltid äro billiga, meddelat honom wid detta wiserligen ofullkomliga ungdomsförfök.“ Wänte han ej dröja med att upphylla sitt löfte! — Hr Palmblads råcta saga Marcissus har betydligt wunnit i rytmiskt afseende genom den enkla re, mer harmoniska meter i hwilken den blifwit omklädd. 3 Kal. för 1814 är den 1:sta Sonetten efter Petrarca Or che' ciel m. m. af L, här utesluten, och i Kal. för 1815 Sophies Serenad och 3:s Sonett. Slutligen bör anmärkas, att denna upplaga är tryckt på wackrare papper och med samma noggrannhet i korrektionen, som utmärker de föregående. Endast ett tryckfel har Rec. blifwit warse: sid. 84 r. 12 i Kalenderu för år 1815 står ingen i st. för igen; hwilket alldeles förberwor meningem. — Skulle Rec. bifoga någon ånskan, så wore det den, att de hädanefter utkommande årgångar af denna poetiska samling något tidigare på året, än hittills skett, lemnade preffen; och han skulle fågna sig, om en sådan wana med Kalenderu för 1818 toge sin begynnelsen.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 21.

Söndagen den 24 Maj

1817.

R e c e n s i o n e r:

Dalens Söner, af F. L. J. Werner.
Första Afdelningen. Öfversättning. Stock-
holm, Cederborgska Tryckeriet, 1817.
171 sid. 8:o.

Med denna stora dramatiska Dikt bär-
jade Werners ryktbarhet; — allt hwad hans
snille sedan Skapat har icke ökat den. Nedan
här igenkänner man grundragen till den an-
da, som sedan, allt mera nård af ett dy-
stert och alldeles tomt grubberi, öfvergäat
till en gestaltlös och nästan wansinnig nebu-
lism. Med titanisk djershet sträckte Werner
sin hand för att gripa det öfverfintliga: för-
gåfwes kämpade han, att fånga och i menst-
liga former inlånga det Ewiga, Synliga,
hwars bild, lik Återglansen af den blå him-
meln på den blanka wattenytan, blott speglar
sig i själens innersta grund, blott uppenbarar
sig för känslan och fantasiën, men aldrig kan för-
kroppsligad framstå i en sinnlig werld, an-
das och lewa bland wäsenden sammansatta af
jordiska elementer. Den mäktiga Andan, ge-

nom Skaldens beswårjelse inmanad i hälle;
måste språnga och till aska förbränna de jor-
diska formerna: detsför går allt, i Werners
senare werk, ut på förintande, på upplös-
ning af allt jordiskt, såsom ett skal, som må-
ste bräckas för att befria den inre kärnan.
Denna werldsåfsigt är helt och hållet densams-
me, som är grundprincipen i Fohls lära,
som är medelpunkten för Lama-munkarnes
tomma äfsädningar: dödbandet af allt köttsligt,
förqwäfwandet af alla lidelser och jordiska önska-
ningar, menniskans fullkomlighet desto högre,
ju närmare hon kommer stenens natur. Men
Christendomens är denna åfsigt icke. Den
fordrar af menniskan utvecklingen af alla de
anlag, hwilkas frön nedlades i des själ: den
fordrar att hon, fastän ständigt ihågkomman-
de sin öfwerjordiska b-stämmelse, skall anse den
na werld, icke såsom ett sten-lit, ett greklands
de fluggspel, som hon likgiltig äfsäddar och lika
giltig åter lemnar, utan såsom en betydningss-
full symbolik, hwars ewärdliga urbilder hon
i sigt blifwande fosterland enåång skall skåda i
den sällaste klarhet. Kärlet, fröjd, hopp,
smärta — wäcktes dessa känslor i menniskans

själ för att som ett ogräs åter uppväxas? — Dessa omväxlande scener af lidande och wäl lust, dessa fliken af ljus och mörker, dessa stora drama, som wi kalla lif; — är detta blott ett förvirrat spel, der det är hwar och en tillåtet att öka den synbara förwirringen, derigenom att han, misskännande den ofynliga styrande handen, sjelf, i stället att utlösa den role honom blef förestifwen, kapar sig en fantastisk, och derigenom tror sig bidra till styckets plan, just då han sträfvar att förlösa både stycke och plan?

Men för Werner war det äkta mystiska icke nog mystiskt: det rene menliga tragiska icke nog tragiskt: det andliga sublimerar han så länge, till det, egentligen i hans senare verk, anden förfloger och det jordiska täckelset omsider härtnar till ett lifligt petrifikat *). Derifrån hans böjelse till hemliga Ordenssättspaper, hvilka wäl i början gifwa det hela utseende af en werld, som synes wara styrd af ett strängt Öde, men småningom förlorar all sin betydelse, ju mindre läsaren kan ana dess hystningar och målet för dess verkningar, ju mera han inser, att det icke kan gifwas något högre än det högsta. Det är sant, att Skalden redan från början antyder att TempelOrden redan förlorat sin fordna ande, att han framställer den som ett samfund, hvilket redan öfverlefwat sig sjelft. Han ställer därför i bakgrunden en ännu högre Orden, Dalens Söner, hvilka, djupt ömmande för det partiella förträffliga i det samfund som för högre äfgifter måste uppoffras, dock förberedde och genom maskiner, som sjelfwa ansågo sig sjelfmaktigt handlande, fullbordade TempelRiddarnes undergång. På gruset af

*) Man läse ihinnerbet tragedien Wanda, hwarest det tragiska öfvergätt till konvulsioner.

en störtad werld skulle skeddes en ny uppstå men hwarför, på hwad sätt, och af hwilken art skulle denna byggnad uppstå? Se der gåtor, hvilka Skalden icke welat, eller icke kunnat upplösa: han har blott insvept dem i ett ännu tjockare mörker, i hvilket man trote sig fåna ljus inom en ännu öfwer hela den odlade werlden bestående Orden. Nec. lemnar till widare oafgjordt, huru wida denna Orden förwarar nyckeln till dessa oföklarade mysterier: men ett drama, som omfattar hela wa menlighetens öden, får icke wara en skräsak; ett fragment af en Ordenshistoria; des idee måste af hela menligheten fattas, så wida ej menligheten skulle anse sig som en lekball för okända och fördolda werkande makter.

Sådan är, enligt Necs öfwertygelse, den synpunkt, ur hwilken Berners, nästan i alla andra hänseenden fulländade drama, Dalens Söner, bör betraktas. Sådan har dock icke varit Öfwerfattarens åsigt, i den Inledning (sid. I—LII), i hwilken han bemödar sig att utveckla den historiska och filosofiska betydelsen af detta konstverk. Den första af dessa båda åsifter skall till en början komma under Necs granskning.

Öfwerf. antager, att TempelOrden blott war en fortsättning af något äldre hemligt samfund „hwars ursprung förlorar sig i österrlandens fabelwerld, och hvilket wid Kristendomens början kom till Europa“ (sid. V.). Och i anledning deraf meddelar han flera intressanta underättelser om de så kallade Tafseltiddarne och our Tempeliserne eller den hemliga Kalkens äfventyrare (Die Abentheurer des frohnen Graals). Med Görres, utgifwaren af Lohengrin, antager han, att berättelsen om Tempeliserne härstammar från någon grekisk urkund, hwilken Selekdanets i Toledo öfversatt på arabiska, och drager af

allt detta den slutfats, att hela denna Or-
den härstammar från Orienten och från tiden
före Christendomen. — Att närvarande ämne
wisserligen förtjenar all den uppmärksamhet
Öfvers. derät egnat, och att hans undersök-
ning skall läsas med nöje, will Nec. icke ne-
ka; men han förmodar ej, att dessa hans
forskningar skola leda till betydliga historiska
resultater. Föregifswandet om en arabisk Sa-
gesman — förmodligen till följe af Araber-
nes kända smek för Sagoberättelser — hörer
rentaf till costumen af det romantiska maner-
ret under medeltiden, och bewisar således ins-
genting. Och sådant är äfwen förhållandet
med de persiska och arabiska namnen på astro-
nomiska föremål, i de tyfka bearbetningar-
na, då dessa dels i orienten, under Kors-äg
och Pilgrimsfärder, kunna wara inhämtade,
dels ur arabiska skrifter lånade, emedan dessa,
nästan utslutande, omsattade detta riddar-
astronomiska wisset. — I synnerhet tyckas icke
egentligen TaffelRiddarne böra kunna anses
som Ordensriddar. Då Arcus-romanerna er
gentligen äro imitationer af de om Carl den
Store, torde det wara ganska troligt, att
dessa tolf Taffelriddare ej äro annat än en
anglikering af de tolf Pairerne af Frankri-
ke, hvilka förekomma i Romanerna om Carl
d. Store och hans hjeltar. — Skulle man
än kunna tillägga Templeiserna — med förut-
sättande af deras historiska existens — någon
andelig sötning, gifwa ätminstone urkunder-
na ingen anledning att tilltro Taffelriddarne
en sådan. Det är sant, med dikten om dessa
Riddare, har man förenat den orientalska
föreställningen om den heliga Graal; men
denna underbara sak — ätminstone så som sa-
ken framställes i de engelska, fransyska, tyfka
och isländska bearbetningar af samma ämne,
hvilka Nec. haft tillfälle att se — sökes all-

deles utan något egentligen religiöst intresse.
Äfwen den omständigheten, att den hel. Aus-
gustinus bland Anglo-Sachserne, i England,
sann en heterodox Ryrka, bewisar föga för les-
ganden om Josephs af Arimathia Apostlward
i nämde land; ty det är bekant att alla de
gamla germaniska folkstagen, hvilka tidigt an-
togit Christendomen woro, med undantag af
Frankerne, Arianer. — Och hwad Albigens-
ernes och Waldensernes Rärterier angår så är
äfwen det bekant, att de från Pelagianismen
ledde sitt ursprung. — Hwad åter Tempel-
herrarnes förbindelse med Templeisernas be-
träffar, tillstår Nec. att den ej heller synes ho-
nom så påtaglig som Öfvers. sid. XXXIV,
will antyda. Det är sant, att sagorna om
Templeiserna och Runda Bordets Riddare
uppkommit långt före Tempelherreordens före-
störing, men deraf winnes wist intet bindan-
de skäl, att anse de föra såsom den senas
res stamfäder. Ty då skulle man enligt same-
ma slutledningar, kunna uppställa den satsen,
att till ex. Grimurarne härstamma från den
— dock i hellsma werket alldeles fabulösa —
bekanta Cosmopoliter-Orden. Snarare skulle
det synas Nec. troligt, att Tempelherrarne
förblet Dikten om Templeiserna. Det är
bekant, att de flesta sådana hemliga samsund
bemöda sig, att öka sitt anseende genom ett
långt bort i tiden sökt upphof, och den högridliga
nöja, som mystiskt kastas omkring detta före-
gifna första upphof. Det är således icke osan-
nolikt, att nämde romantiska berättelser om
Templeiserna och dikten om Graal — ett
sån från den något äldre Arcus-epiken — till
hvilka man, före början af 1200-talet, än-
nu icke kunnat finna några såkra spår, blifwit
uppsundna, för att förherrliga Tempelorden.
— Så mycket är ätminstone wist, enligt
Öfvers. eget widgående (sid. XXXIV), att

Tempelordens „Stiftare, Riddar Hugo af Payens, war troligen ingen medlem af dessa Templeisernas eller TaffelRiddarnes församlingar“, och att några sanna Ordensmysterier — således icke heller några af Templeisernes — kunnat, såsom hos Tempelherrarne öfliga, upptäckas (sid. XXXVII). Då förhållandet är sådant, ser Rec. icke, hvarföre man behöfver göra sig så mycken möda, att eftersöka ursprunget till dessa Tempelherrarnes mysterier — hvilka icke existerat — hos Sabæerne och Deuserne. Hvad de förre af dessa angår, hwilkas religionsystem, i sin helhet, nyligen blifwit meddeladt den lärda werlden, i den så kallade Liber Adami, den Hr Conzils Rådet och Ridd. No. berg, förledet är, i Lund utgifwit; har man dock redan länge, genom nämnde utmärkte Literatörens bemyndanden, om dem kånt temligen tillförlitliga fast blott summariska underrättelser — meddelade dels i bifogandet till Wjdenståhls Bref, dels i en följd af akademiska Disputationer kallade Stellæ Nazæorum. — Hvad åter Deuserne angår, har den berömda Michaelis i sin Orientalische und Exegetische Bibliothek, med anledning af ett par af deras bilder, som finnas i Borgheisiska Museum i Rom, genom en ganska lättd och intressant afhandling, wissat, att detta halfwitida och ofredliga folk egentligen är Afgudadyrkare, för ingen del kan wara anhängare af en så djup Mystik, som den Öfwerf. sid. XXXVI. angifwer.

Men mera sammanhängande med hufwudsaken — ty såsom denna torde ärminstone den profane läsaren icke tolknungen af Werners Dramt — äro de underrättelser om Tempelherre Ordens uppkomst, fortärande utbildning och slutliga, grymma upplösning, hwilka Öfwerf. ur goda källor, med redlighet och klarhet framställer. Der enda Rec. derwid önskar, är att

Öfwerf., ehuru hans stil fördragligt är ledig och läsbar, wille göra sig mödan att nogare studera det swenska Skriftspråket, och icke ändra sig med en witz dialekt deraf — hwarom mera framdeles; — dernäst, att han hade sparat åtskilliga områden och gifningar om egentliga orsaken till Ordens förföljelser, emedan dessa hypoteser dels motsägas af häfderne, dels af författaren sjelf, som stundom, sedan han wände om bladet, glömmet hwad han skrifwit på andra sidan. Så angifwes t. ex. sid. XX. Ordens förföljelse wara en följd af Hierarchiens hat mot densamma, liksom mot hela Riddarelifwet — ehuru det just war hierarchien som predikade Korstågen, — hwar igenom Chevalletiet framstod i sin skönaste blemma, — och för detta ändamål lät sammansätta och på mötet i Clermont uppläsa berättelsen om Carl den Store och hans tolf Patrer, kallan till hela den westerländska Romantikens, som just gaf Riddareandan sin egentliga form och existens. Till hwilken grad Påwven allt framgent gynnade Tempelorden, wisa icke allenast de nya och utwidgade privilegier, hwilka det apostoliska Hofwet ännu de senare åren af Ordens existens meddelade; utan detta blir ännu mera deraf tydligt, att Bonifacius VIII. höllre utsatte sig för det plumpaste wåld och den nestligaste Skymf, än han ingick i planen till Samfundets förstöring (sid. XXV.); att sjelfwa den södraktige Clemens V, som tillhandlat sig Tiaren genom löftet om Ordens upphäufwande, efter ernående af denna wärdighet, på alle sätt sökte undwika nödwändigheten att wara ordhällig, och då han likwäl nödgades dertill, sammansatte den undersökande Commissionen, af „ärctskaffens män, liksom af nit för det sanna och för menckligheters fordringar“ (sid. XXVIII), hwilka på alle sätt sökte bestynda

och gynna de oskyldiga. Alla historiska urkunder bekräfta också, att Orden sål derigenom, att på franska thronen uppstigit, i Philip den fjördes person, en Tyrann af det ädra Slaget, som med despotisk consequens, sökte utröra hvarje idealiskt stråfwande hos människan, hvarje föremål för vördnad och känsla, under det han sjelf, iderstande efter wälde och rikedomar, med kalla beräkningar gick detta mål till möte. Denne man, hwilken för att försädra Riddareandan, utdelade adelskap och Riddarewärdighet till alla som betalade dem med reda penningar; som genom sina ränkor stötade på wiska Stolen inom sitt land, som icke aktade något historiskt minne heligt — denne man war det, som wille åkomma Tempelordens rikedomar, och tillika krossa ett wälde, som möjligen kunde blifwa wädligt för hans eget: endast han war det, som stödade Orden, och genom sin Provincialconseil lät föra dess medlemmar på bålet.

(Fortf. följer.)

Mura. Första Häftet. Åbo, J. C. Grens
sell & Son, 1817. 106 sid. 8:o.

(Slut st. No 20.)

Namnteckningen n-s-m finnes blott under twenne Stycken. Det ena är en Sonnett, NovemberRosen (sid. 15), men Skalden har icke warit måstare af versslaget, hwar dan han blifwit twungen till besynnerliga ordställningar och oegentliga uttryck — t. ex. „Då diamantlikt blåa böljan bandas“ — genom hwilka den wackra ideen stefe och ofullständigt antydes. Det andra, Isländarn

Thiodolfs Sång om Alferne. Öfversättning ur (efter) Souqué, är, som tolkning betraktad, ganska wäl utförd. Rec. hade blott önskat, att Öfvers. förbytte benämningen Alfingar, som är en germanisk, till den inhemska: Ljufingar. LjufingaFolk war den gamla norråna-benämningen på Alferne. (Se Olaffen.) Det gamla versslagets lagar äro ej noga iaktagna i anseende till allitterationen.

— J — har lemnat trenne stycken. Swensne af dem: Hoppets Ö (sid. 18) och Rosen och Liljan (sid. 28) äro allegoriska. Allegorien är i interdera hvarken djup eller ny, men framställningsfärdig är ganska ledigt och utmärkt af ett glättigt behag. Denna sistnämnda egenskap öfverwäger dock egentligen i det tredje Stycket af denne Författare: Amor i Norden (sid. 39), hwilket swärfvar på gränsen mellan Allegori och complimentspoesi. Det är med rik färgkraft utfördt och har flera ganska lyckliga ställen, som t. ex. följ.

„Här upp bland höga fjällar,
Bland drifwor och bland snöberg,
Här fryser hjelwa Amor;
Ei kärleken här trifwes. —
Så sagdt. — Han sackan wände
Att släcka den i drifwan:
Sig tände snön i lågor.“ m. m.

J intet stycke röjes imitationen så påtagligt som i Kettil Ochristen (sid. 32) underteckadt S —, t. ex.

„Säg han blod rinna,
Då tänkte kämpen:
Blod är lifwets
Morgonfärg.“ — — —

„Ly ludet war Odthens
Hwälsda bröst,
Och senig dess arm.“ — —

„Elsam dock trogen

Gädrens tro,
 Och deras Gudar,
 Är jag ren gången
 I gråan hög,

Till de gamle Gudar." -- o. s. w.

Skalden har tydligen velat öfverbjuda på en gång Gæisers båda måsterstycken: Den sista Kämpen och Den sista Skalden, och detta bemsdande har här, såsom annorstädes, ledt till en widrig öfverdrift i uttryck och enåkning. Ex.:

„Då war swärdet
 Mans bane,
 Si pojksföjd!" -- --

„Hans kraftiga handslag
 De barrande taga,
 Med widna munnar,
 Likt svepebarn (?)." -- --

„-- de Gudar alla
 Som i bloddans (?) och faror
 Sinna sin lust." -- -- o. s. w.

Dock detta oaktadt, skall närvarande stycke wist icke underlåta att behaga mången, isynnerhet för den warma och oförskämda kärleken till Sverige och Sweriges hjelteminnen, som öfverallt i detsamma frambyter, och till slut i den halfswäfsda harmen, mot

„-- qwinnoslägtet,
 Som nu behor det
 Gamla Gritbid." --

Ungefär samma anda leswer i stycket: Den gamle Skalden (sid. 22), undertecknad med -- h --, men en wist ordrif matthet, och dess frade beskrifningar sätta det under det föregående. Det war också icke något lyckligt insfall, att försöka karakterisera nordens gamla kraftiga Skaldekonst i en wäl anakreonskif verstaft.

Swagare äro de trenne med *L*L un-

bertecknade stycken. Rec. är fullt öfvertygad, att en innerlig känsla legot till grund för Sonnetten till S. M. S. (sid. 12), men Gæf. har icke warit mårtig att ge den ett poetiskt kraftigt uttryck: kanske torde man också kunna säga om Sonnetten, med mera skäl, hwad Franzén yttrat om Alexandrinen, att den är som fiolen ett instrument för virtuoser och birfilare; och att de som äro midt emellan, borde hålla sig till flöjten, lutan eller claveret. — Gildas Födelsedag (sid. 16) är ett wansligt tillfällighetspoem, och Fantasi en Nyårsafton (sid. 21.) är tyvärr! utan fantasi.

Mahometers Sång af Goethe (sid. 52) har af en som nämner sig Engelbr. lyckligt nog blifwit toskad. Meningen är icke allenaft med full wärdighet återgifwen, utan rytmien lyckligt esterbildad: likwäl kan anmärkas, att öfwerf. icke återgifwit de ofta förekommande rimmen, som wiserligen icke äro owäsentliga. Det enda ställe, som Rec. skulle önska omarbetadt, är denna titrad:

„Där furstinnan högt upphöjd.

Sista ordet får en falsk konwigt, och högt upphöjd ljuda illa tillsammans.

Angående Epigrammer ifrån Gretis skan (sid. 55), kan sägas, att Metern wist icke är wärdlösad; men icke heller nog utbildad, bestämd och wälsjudande. Men isynnerhet måste öfwerfaktaren derföre tadlas, att han ur Authologien wäl nästan endast af de mindre betydande; och i allmänhet tyckes det, som skulle dessa äfwen som de förur nämnda toskningarna of Anakreon wara upptagna, derföre, att man trott det höra till en wälbestäld witter Tidskrift, att äfwen meddela något helleniskt.

Här och der förekomma några odäta rim, t. ex. hafwets djup, blommorna upp (sid. 28), o. a. hwilka wäl torde kunna anses

Såsom upplomna genom brist på öfning, men böra ej alldeles förbigås, då de ej äro de enda afvikelser från den såranga språkrigtigheten, hvilka här träffas. Några vilja vi anföra: Sid. 10. „de småa händer — sid. II. „Swanen huldas“ — sid. 13. „ros af sammet“ (sammeteros?) — sid. 23. hwinat — sid. 33 „Sög stod då Manhem“ — s. 39:

„I gräset gömd han finner
En pil, han denna smyckar
Med rifa, friska Rosor.
„Med blommor prydd, ej bränner
Ditt sår så skarpt i hjertat.“

Sid. 58. „Lösegård“ — är ren tyfka. Det är troligt, att de hafwa sin grund i ett mindre riktigt uppfattande i brat, af ordens ljud, hvilket förklarar derigenom, att desse författare icke äro infödde Swenskar, utan från ett land, der det svenska skrifspråket midt ibland flere främmande tungomål nödvändigt måste lida inkrång. Men det bör förstås os, om vi äfwen med faran att synas ingå i småsaker, såsta vår uppmärksamhet wid sådana mistag, som ofta lärtare än andra winna efterhöjd, och det desto mer, ju mera lif och inre värde författarne föröfrigt äga.

De profaiska uppsatserna äro ef flera årtrenne, och af dessa, twenne öfversättningar. Den första Zarpan *) (sid. 59—66), en Novell af Th. Rörner, har, ehuru artig nog, icke syns Rec. af det värde, att den förwarar sin plats i en Tidsskrift, som öppnar sin bono. Det loford förtjenar den dock, att vara ledigt toskad. En hård Germanism förekommer dock sid. 63: „länste sig,“ för stödde sig.

Af så mycket sörre wigt är den andra, en ganska wäl skrifwen Afhandling Om några Zinder för Finlands Literatur och

Cultur (sid. 67—90). Hittills hafwa offentliga yttranden om Finlands inre, allmänna angelägenheter, inom Finlands område, varit mindre wänliga (sid. 69). Ett af hufvudsaken dertill, torde förnämligast böra förkas deri, att Finland war fordom med Swerige så innerligt förenadt, genom samma Religion, samma constitution, samma politiska och ekonomiska tänkesätt, och till det mesta samma språk och seder, att det helt och hållet led och kände med moderlandet, ingick helt och hållet i beräkningen för des allmänna angelägenheter, och hade alldeles ingen uppforsdran att betrakta sig som enskilt. Helt annat är förhållandet nu. Finland är wäl ingen sjelfständig Stat, och des tänkande Patrioter hafwa, med ådet resignation, wöknat upp från den tomma drömmen om möjligheten att kunna blifwa eller wara det (sid. 72); men Finland har ett helt annat Styrelsesätt. Än det rife, med hwilket det nu är förbundet. Det utgör en fri Stat under en mäktig Själfherrskares beskydd och omwårdnad, och de finska Ständerna hafwa, när deras Öfverhufwud påkallar deras sammanträde, endast och allenast om inhemska, finska angelägenheter att öfwerlägga. Efter detta kan således den finska Patrioten icke längre umbära den mera enskilda kännedomen om sitt lands inre tillstånd; dersamma måste nödwändigt söder eller senare, blifwa föremål för allmänt begrundande; och det folk är att lydniska, som börjar sin politiska och statistiska samwetspröfning, på ett så lugnt, moderat, beräknsamt och grundligt sätt, som i närwarande uppsats. Förf. har först kastat sin blick på sitt fadersneslands literära förhållanden och Rec. kan ej annat än fullkomligen gilla denna method, då det är ideer som regera werlden, och ideer wäckas och spridas ger om den literära bild-

*) Det berättas att samma händelse, så som den här berättas, skall hafwa tilldragit sig i Östeborg.

ningen. Finska Literaturen utgör nu mera ej en afdelning af den svenska; den måste inom sig sjelf koncentrera sig, måste stå och falla genom sig sjelf. Att denna Literatur måste vara en modifikation af den svenska, är naturligt, så länge Swenskan förblifwer friskspråket i Finland; men då svenska Literaturen ej mera på den finska kan utöfva ett direkt inflyrande, är det att förmoda, att den finska individualiteten renare än hitills, der skall återöfna sin något mera öfverländska natur, hwilken öfwen, hos de Svenska Skaldar som från Finland leda sitt ursprung, t. ex. Creutz och Franzén, redan uppenbarat sig genom en warmare bildkraft och ett mera skimrande blomsterlif. Det är naturligt, att för intrycket af detta pånomen böra omständigheter vara gynnande. Att de åter för närvarande ej äro det, har vår Auktor, med rent patriotiskt mod, upptäckt. Finlands läge är sådant, att det egentligen från Sverige måste mottaga sina litterära väckelser, och således beror finska Literaturens möjligen framtida högre anda derpå, att Svenska Literaturen får en sådan. Men Finnarnes närvarande politiska förhållanden måste också påfordra en närmare bekantskap med främmande länders språk, emedan de endast genom dem för det närvarande kunna underhålla gemenskap med sina nuvarande beherrskare. Dock, som vår Förf. riktigt anmärker, är det nödigt, att en allmän och wisjt uttänkt, på na-

ttionaliteten beräknad undervisningsplan blifver igenomförd. Utskilliga hinder torde wäl derför ligga i vägen, men de skola wiserligen wila för en redlig wissa och en wis, kraftig iswer.

Den tredje profaiska uppsatsen är en Öfversättning af N. W. Schlegels Recension öfwer Goethes Hermann und Dorothea (sid. 91—106). — Grundlighet i åsigt, klarhet i framställningen, och det sköna i fördraget göra denna uppsats wiserligen wärdig att af alla literaturens wänner läsas och begrundas; men deremot tror Rec. att walet af ett stycke, hwilket man lätteligen på sitt originalspråk kan läsa, och som der troligen läses af en hwar, som läser den i öfversättning, icke är så wälbetänkt. Af en literär Journal från Finland hade wiserligen de fleste wäntat upplysningar och anmärkningar om den så obekanta, så originella urgamla finska nationalliteraturen, och något sådant skulle gifwit Journalen intresse för hela det bildade Europa. I stället får man, till en början, modifikationer af hwad man, från andra håll, äger förut, och om detta icke kan vara menligt för Journalens framtida bestånd, lemnar Rec. derhån. Hoppet om, att på denna väg framdeles erhålla de upplysningar, som Resdaktörerne ej lemnat öf genast, bör dock, jemte det wärliga omfattandet af gamla wänner och bröder i Sverige, gifwa Åra den framgång, som bebyggat dess fortsättande.

Rättelser: Sid. 283 rad. 24 står: utfluta, bör vara utleta. Sid. 309 r. 24 står: hwilkas skrifwande att till denna rymd upplysta

det; läs: hwilkas skrifwande är m. m. Sid. 310 r. 7 står: lika för wettenskap som konst; läs: lika oduglig för wettenskap som konst.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 22.

Lördagen den 31 Maj

1817.

R e c e n s i o n e r:

Finland och Des Finlänare, af Friedr. Nils. Ifrån Tolkan af N — d. Försästa Delen. Stockholm, Gröhn, 1811. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Ericus Holm o. Högström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o.

(Forts. fr. N:o 19.)

Sid. 5 står: „Te kunna Finnarne icke uttala.“ Detta gäller blott, om dessa bokstäfver förekomma uti början eller i slutet af ett ord; ty så de midt i ordet kunna de alliför väl uttalas, som t. ex. Teuri (Orre) Perra (Ren) Puro (Gröt) o. s. w. Det är egentligen i den Sawolaxiska dialekten, som te mest förekommer, anars heter det Teuri (Terri), Perra (Poro) Puuro etc. dock finner man det äfwen uti andra munarter; så t. ex. Katrikka (Motacilla alba) m. m. Man kan likväl i allmänhet säga, att dessa bokstäfver, i en sådan förening, mera sällan förekomma uti det Finska språket; men att Finnarne ej kunna uttala dem är orätt.

Sid. 12. „Af deras (Finnarnes) fordna skaldestycken, isynnerhet af historiskt innehåll, har likväl icke något kommit till oss, och man känner intet enda, som är äldre än sedan reformationssekket.“ Men huru vill då Förf. kalla sången om Wäjnämöjns och den unga kämpen Joukkawajns strid; samt många andra tryckta och ännu orryckte Runor, som t. ex. den som beskriver hur Wäjnämöjn sånde sin Son till Pohjanmaa, för att derifrån hämta sin Hustrus fötter till Sawonmaa, samt des besynnerliga äfventyr på denna resa, — kanske mytico-historiska, eller historico-mythologiska; saken förblifwer ändock densamme. Det måste alltid ligga något historiskt till grund, ehuru af fantasien inwirlade i den mythiska Förmningen. Att de ej sträcka sig längre än till reformationssekket, behöfwer Rec. ej här wederslägga, om han äfwen skulle kunna det. Sant är, att de blifwit mycket stämpade af en senare tids anda, men detta hindrar dock icke att inse grundideens höga ålder *).

*) Ja Förf. kommer icke ihåg att han nys förut

Sid. 13. Der Förf. talar om Finlands musikaliska instrumenter, påstår han att kantele med fem stältrådssträngar är den äldsta *) och den med två tagelsträngar (Touhikantele) den yngsta. Rec. skulle snarare tro tvärt om, dels emedan den senare föräder en äldre ensald uti sin konstruktion, hvilket alltid påskar vara tecken till en högre ålder, dels emedan tagelsträngar alltid uti Finland äro äldre än stältråds- eller mesingssträngar**, och ännu tyckes själwa namnet gifwa det tillkänna. Det torde kanske komma af ordet kanta (båra) frequ. kantele (båra ofta). Förmodligen buro de första barderne alltid sina harpor med sig, då hwar och en som ej hade sig instrumenter beskant, lærer till äfventyrs frågar mitås kantelet, (hwar bär du för slag)? hwaras kantele kanske får sitt ursprung. Detta är så mycket troligare, som Touhi-kantele är försedd, med ett lifsom enkom dertill gjorde handtag; och på allt sätt mycket bekvämare att transportera än den förra. Då man sedermera uppfann mesingssträngar, blef det nödigt att skilja dem åt, och nu fick denne namn af Touhi kantele (tagelharpan)***). Uti de

sid. 4 sagt „endast fragmenter af historiska quäden finnas ännu öfver,“ ehuru han tillägger, att äfwen dessa sträcka sig blott till nyare händelser, men sid. 18 „man kan icke neka att äldre äffter ligga för dem till grund.“ — hwilken konsekvens?

*) Detta påstående synes Förf. grunda derpå att Julius Pokluy onomast. L. IV. c. IX., säger att den 3-strängade harpan bland de nordiske folkslagen varit ganska gammal; hwaras Förf. tagit sig anledning att påstå det den varit den äldsta.

***) Förf. medger äfwen sjelf uti en parentes att man sördom allmänt brukat tagelsträngar.

***) Ota har Rec. med stor förundran afhört äfwen Ryfska quadriller och andra snårre stycken

norra provincerna kallas den ännu med det gemensamma namnet kantele.

Hwad åter de stältrådssträngar widkommer, som Förf. beskriver, har Rec. aldrig funnit annat än mesingssträngar. Sådane äro äminstone de som han set i Savolax och Karelen *).

Sid. 14. säger Förf. att Wäjnämöjnen varit uppfinnaren af den Finska Harpan eller Jittran. Rec. vill wist icke neka honom äran deraf, men vill dock å andra sidan anföra de anmärkingar man deremot kunde göra. 1:o står det ingenstädes i de gamla Runorne, att han först upfunnit den; utan tvertom att han af Kalewa sin Fader blifwit underwist i konsten att leka på strängarna. Det enda man om honom säger, är, att han sjelf försärdigat sin harpa (detta gör ännu hwarje bonde) och måstestigt förskäat sig på att handtera den. 2:o Skulle Wäjnämöjnen varit den första uppfinnaren, hade den äfwen då först bordt få sitt namn; men så förhöll det sig icke, ty då han begynte att spela derpå, och alla samlade sig att höra den

erequeras på detta högst ofullkomliga instrument, som blott har twenne usla tagelsträngar, af hvilka den ena ej kan gifwa någon annan än sin primitiva ton, emedan man ej med fingrarna kan komma åt den. Den andra kan wäl något modifieras ej af fingerändarne, utan af den öfre delen af fingren, som insattes i ett aflängt hål, eller handtag. Ja han har sett en virtuos så fickig i sin konst, att skändspersonerne på landet nyttjade honom som spelman wid sine Julkalas.

*) Uti Forth. de poësi Fenn. p. 78, hwarifrån Förf. synes hafwa öfversatt dessa blad, står chordis orichalcinis instructa; med hwar skal Förf. öfversatt orichalcum med skal, då det betyder mesing, kanner Rec. icke.

Ufwa musken, war den första fråga man enligt Runorne gjorde Mist' on kantele kotoj? (hwarifrån förskrifwer sig harpan?). Man förutfäcker ju således här, att det war en harpa. Sa man frågade, hwarifrån tapparne, strångarne, botnen etc. woro tagna? man måste således förut hafwa sett sådana, efter de redan hade sitt särskilda namn, ty annars hade de wäl bordt anse allsammans för ett enda ting, liksom Amerikanerne wid första blicken af en Dyttare, ansågo häst och karl för ett djur. 3:o Förefaller det Nec. underligt, att man kunnat tillägga en wanlig tagelharpa, en så tjuusande förrollningskraft, som Runorne omtala, — att nemligen hela naturen lysnat till dess toner. Wäname det ej wore möjligt att Wäjnämöjn under sina wikingofärder i fädruande land, kommit någonstädes öfwer mesingstråd, och dermed förefett sin harpa; då de nya och klara toner, som han nu frambragte, wäkte hans Landsmäns förundran. Detta bestyrker den omständigheten, att strångarne föreföllo dem mest underlige; ty att de woro af ett slags tagel tog man för afgjort, emedan de woro i taglets ställe, och om man äfwen ej ansåg dem beföre, så hade man dock ännu icke något namn att beteckna dem med. Men hwad det kunde wara för slags tagel? blef föremålet för deras nyfikenhet; och man gifade nu hit och dit. En del trodde att de woro af en owanliga Elg, eller något sjödjur (Siwuriska Hiijen hirwen; Karwojiska Merikateen). En annan del höll före, att de woro af en dugtig hingst eller af någon onaturlig fåle (Touhiska hywän orihin, Lemmon warsan wahsteiska). Somlige äter af Sifens senor eller af Hiijen Nejjos (en fläckas) här Siiian suoniska sinisen, Siuriska Hiijen-Nejjon) o. s. w. Sa man mente att hela harpan war

tagen från hafsbotten, och förfärdigad af fiskben. (Teki harpun hauwin luusta, kantelel kalan ewästä *). Hwilket allt tydes ge tillkänna, att Wäjnämöjn hämtat sin harpa, eller åtminstone strångarne dertill på någon af sina fjöreför. Du blir blott frågan om ståltråd eller mesingstråd redan dessa tider woro kända? Man wet att metallernas bearbetning, war bland de äldste upptäckter menniskoslägret gjort. Enligt Homeros hade feunimren gudnådar, wid den tid det Trojanska kriget warade, och enligt de nordiska kringor, stola Wiarmerne haft guldfärl i ett tempel åt Jomala **), När mesing eller

*) Nec. wäl här anföra ett stycke ur en Runa, som talar derom sålunda:

„Mist' on kantele kotoj?
 Lohen puertosta puuajens
 Ahwenen kuta kalojka.
 Mist' on kansi kanteleka?
 Sären suuren suomureka.
 Mist' on nauhat kanteleka?
 Hauwin suuren hampahaka.
 Mist' on kietet kanteleka?
 Siiian suoniska sinisen,
 Siuriska Hiijen-Nejjon.“

**) Hwad detta tempel widkommer är historien derom wadskabelaktig. Det är oafgjort hwadst Wiarmaland egentligen låg, än mindre det tempel som der skall hafwa funnits. Sjelfwa traditionerne motsäga hwarandra; somlige påstå att det war inne uti en djup fog, dit ingen hittade; andre att det stod så högt att det kunde synas öfwerallt. Gudabilden skulle warit af masigt gull, men likwäl har man med ett wanligt swärd kunnat afbugg. dess hufwud. Der hade äfwen funnits prealadt silfwermynt etc. Nec. lemnar till fornsörskares omddine om sådant de tider existerade; och om ej hela berättelsen är en dikt, eller åtminstone fabulös. Äro nu Timarne, som det tros, dessa Wiar-

meßingssträngar blifwit uppfunne, här Rec. sig ej bekant, men wäl att år 1370 sunnits knappålsmakare i Nürnberg; och då måtte stältråd eller meßingsråd redan warit en äldre uppfinnning. Äfwen hafwa Finnarne ett eget namn på meßingsråd, waskilanka *); som ger tillkänna att de redan länge haft den sig bekant. Dessa äro nu bland annat de inwändningar man kunde göra, emot Wäjnäs möjns uppfinnning af Kantele.

Sid. 15. Glimmer Hörf. att bland andra Finska Musikalter, uppräknas Gerdeslöjsten (Sarwi). Den är (hvilket namnet äfwen utwisar) försärdigad af ett bockhorn, och har 4 a 5 tonhål; och ehuru den på nära håll icke kittlar i brat, läter den likwäl på afstånd, från en fog eller öfwer en sjö, rått bra.

Sid. 16. talar Hörf. om en älskare, som uti en Runa tilltalar sin såstins sätunda: „Du blef försäld till mig min sötta höna, till mig blef du bortfäld“ **). Rec. måste härwid anmärka, att ordet kana (höna), då man dermed will göra en liknelse, icke tages uti Finskan i samma bemärkelse som uti Swenskan, der det betyder en dum enfaldig; utan då Swenskarne taga sin liknelse af hönans förestånd, toga Finnarne den af hennes granna sjebrar; och kana, då det talas om en flicka, utmärker alltid sönhet och prakt, ej sällan förenad med stolhet; eller de egensta

mers afkomlingar, och saken wore historiskt sann, borde ju ej språket sakna ord, som betecknade Kyrka, Tempel, Altare m. m. hwarom här talas.

*) Kanste möjligen en verbal öfversättning från Swenskan.

***) Öfversättningen är ej heller den bästa, se Pauli Jasten, Chron. Episc. Fial. sid. 70.

per som man egentligen finner hos tuppen (Kukko), hvilken äfwen stundom kallas kana. Så t. ex. will oman kaupunkin kanoja säga: wära egna stadsdamer, och bör icke efter orden öfversättas med stadens hönor. Det herer derföre i en gammal Runa, der stalden quader om tårnorne i sin hembygd: oman linnan tillikfosta oman kaupunkin kanoja. Eller kanoja i finskan (då det nemligen låmpas på fruntimren), swarar ungefär mot ordet sportka sötta, i Swenskan *). Deremot då Finnarne wilja utmärka en enfaldig stackare, jemföra de honom med ufwen, eller ugglan (pöllö — tarrhapöllö), förmodligen emedan de ej om dagen kunna betjena sig af sina ögon, utan sitta dumma och tankspidda. Då Finnarne derföre säga nöj! sinä olet yri pöllö? w. d. s. du är mig en dummer söns; det war dock ugglan, som hos Romare och Greker utgjorde wisshetens sinnebild. Häraf kan man inse att det ej blott är den ytre språkfunktionen, som fordras för att riktigt förstå ett folks tankar, utan äfwen känneheten af ordens inre betydelse.

Sid. 17. påstår Hörf. att „den Runa, som omtalar en af Nyharne bortredswad flicka, innehåller swår på galanterie,“ som är alldeles ogrundadt. Den stillrar nemligen hennes föräldrars och släktningars hårdhet, men hens

*) Ja man nyttjar äfwen ordet kana sset om gosar då det betyder språttar, efter orden sinä tuypat. Då det talas på ett ställe om en sötta flicka, hwars hjerta alla sökte winna heter det:

„Tuota kawi pipit, tuota papit,
Tuota kaupunkin kanaset,
Tuota hoikkat howin miehet.“ etc.
Till henne kommo präster och prälater,
Till henne stadens kavaljerer,
Till henne herrgårdens spinkiga herrar. etc.

nes äffares trohet, som förpantade sin skepp och dermed löste henne fri, och detta må man väl icke kalla galanteri *).

Sid 18. säger Förf. att „Finska Gudar läran h hwit riktad, och utsmäktad med nya tillsatser ur den Romerska och Grekiska fabel-läran“ utan att dock onsdra ett enda exempel. Spår till några sådana tillsatser har Rec. ej heller kunnat träffa, men väl wet han, att man mycket bemödat sig att uppträcka lik likhet, att man t. ex. har sökt förklara ordet perkele (djefwul) af Grekiska *περος* (swart); och tuoni (öden), af *Δουην*, hwilket man conjugerat i alla möjliga modus, för att kunna uppträcka hwarifrån tuoni lärtast skulle deriveras. Ja! man har welat påstå att Kalewa, wore densamma Caleb, som från Egypten tågade till det förlofwade landet, och förmodligen derifrån begaf sig till Finland **).

*) Wisan begynnes: Wenäläinen waino-lainen, Soutelopi joutelopi. etc. och uti en senare varietet. Pikkä isij lyhyt-keli etc.

**) Så har man äfwen sökt att deducera Wäjnämöjnen af det Grekiska ordet *Παιώνηεις*, (se Ganand. sid. 101 och Idman om Fin. och Grek. spr. likhet, sid. 39). Rec. har med ej ringa förundran genomläst Hr Profen Idmans försök att bewisa, det Finska språket härstammade från det Grekiska, eller wore dermed i stödskap, samt att Finnarne ofsebart wore afkomlingar af de gamla Schyterne. Men sinner sig verkligen öfwerräskad, att här se öfwer 600 Finska ord, som Förf. härleder utaf det Grekiska språket. Men wid närmare besinnande inser man, att Förf. gått för långt uti isiwern att bewisa sin sak, då han strukt härleder ett ord från Grekiskan blott han finner en bokstaf, som är gemensam uti hwardera språket, så t. ex. Si ungan (wälsignar) af *Δεσιζω* be-

Sid. 19. säger Förf. „I de öfre provinserna blifwa ännu i dag wiså träd ansedde

nedico) -- Jies of af *Zuyds* (jugum.) o. s. w. ja äfwen ord som ej engång hafwa en gemensam bokstaf, blott de litet liuda dit åt, t. ex. huntaja ropare, af *ώδδς* (cantator) Däsa panna af *Ψ* (vultus), m. m. ja ord som ej hafwa den minsta likhet, som wahtera ännu af *Ονυδς* (lagus). Ej nog härmed, äfwen utländska ord som blifwit försmäskade, hafwa fått en lika böj böjd t. ex. sapat söstor af *Ρησσα* ordet sapagi härledes utaf *Ζάβα* (lorica). Däsa har en ej ringa hop Swenska ord ingätt i beräkningen, t. ex. leikki lek, kappa kappe, huora hova, keppi kepp, kryyni gryn, läkkäri läkare, pyrkään brygga, pytty bytta, säkki säck, silat sela, tulli tull, wiina win, kaali kål, olju olja, worma worm, m. m. hwilka alla Förf. härleder från Grekiskan. Men hwad som är det underligaste, påstår han äfwen att Turku, som är det Finska namnet på Åbo stad, kommer af *Τουρκου* (murus). Detta oakadt äro dock de öfriga orden, omkring en tiondedel tillräckliga, att wiså likheten ej språken emellan, utan mellan orden; men om derför de Finska verkliga blifwit hämtade från Grekiskan lärer ännu vara obewis. Man har här liksom i många andra fall, mera kål mot än wed: 1:0 saknar finska språket bokstäverne β, γ, φ, χ, ω, kanke man äfwen hit kunde räkna σ och ψ; deremot abunderar det på ε, som synes varit Grekerna okändt. På samma sätt förekommer i Finskan ofta h efter en vokal, eller före en consonant, t. ex. Rehno dröl, som man ej finner i Grekiskan; äfwen distongerna äro ofka. 2:0 Saknar finskan de allmänna präpositioner t. ex. åt, af, uti, m. fl. hwilket ersättes genom de många böjningarna uti orden, utan att dessa som några, äfwen *Νης* sid. 20 2:dra del. welat påstå, uppkommit genom en förening af stamordet och någon präposition. — Genom dessa sina många Casus ärfwiler sig

med helig wördnad, af det widspeliga folket *). Den ursprungliga finska Religionen

Finskan från alla kända språk. 3:o Har Finskan ingen skillnad emellan genera, som grekiskan. 4:o äro finska nomina propria helt och hållet olika de Grekiska, ehuru Jörf. påstår twert, om, och lemnar som bewis några exempel; t. ex. att Antte Anders wore af *Avratos*, och Gerta Gertrud af *Legns* m. m. hwar och en ser att dessa icke äro Finska namn. 5:o är skaldefonsten i hwardera språket olika. Utom många andra omständigheter, som synas motsäga denna gissning, uppstår äfwen då fråga hwarifrån Lapparne härkamma? ty äro sinname Schyter, måste Lapparne wara detsamma, emedan dessa språk äro så beslägtade, det intet twiswel är öfrigt, att om de icke utgjort samma Nation, de likwäl från uråldriga tider warit grannar och nabor; — de kallas äfwen af noremån med det gemensamma namnet Finnar. Äfwen som Finname kalla sitt land Suomi och Lapparna sitt för Same. Äfwen Lappiskan kan framte ord, — ja kanske flere än finskan, som synas likna Grekiskan. t. ex. morer och omsorg — bekvinner; likt *μορφοεις* sorgsen — bekvinner; auket öka — karfwa till, likt *αυξητω* fryta — brösa sig; batera äro öfwerlöpare likt *εὐρησιος* af *εὐρησις*, hwarutaf *εὐρησις* betydher löpare d. s. w. Här af skulle nu följa att Lapparne wore ett Grekiskt folk, eller dermed i skyldskap, hwilket dock lärre wara swårt att bewisa.

*) Att Finname, då de i medlet af 1200talet, först underkufwades af Swenskarne, med wåld sökte göra den skada dem tillfogades, derigenom att man nedhög och uppbrände deras lunder och parker, har allmänt blifwit uttydt som en följd af deras dyrkan för träden. Dessa naturens Tempel hafwa ju hos alla folkslag wunnit helgd och huru är det wäl möjligt att med liknighet kunna se skälen, der man kanske njutit de nödsammaste stunder af sin lesnad, förwandlade till en sköld, — helst Finname, för hwilka

war alltså en egentlig Fetischism, d. ä. hwarje individu höll det föremål, som först mötte honom, för sin Gud, och wände sig till detsamma med sina offer och böner. Infall och tillfälligheter föranledde dem ofta, att ändra sina Gudar, hwilkas werksamhet upphörde, så snart de icke längre tillbedd s. Husfödren gjorde kanske sedermera sina Fetischer till familjegudar, och en stams öfwerhufwud, kunde upphöja sina till stamgudar." etc. — Skälunda talar Jörf. om en Finsk Gudalära, hwilken hon dock ej synes känna widare än till namnet. Rec. will blott fråga, med hwad skal han kallar dem för Gudar? hwarken sägas de hafwa bott i himmelen, eller tillbeds de och dyrkades af folket *); hwarest och hwar till anropades Wänämöjnen, hwartill Skömarinen (neml. i de gamla Runorna); och dessa wore dock de största Gudar. Ej behöfver beskriwas de till sitt wäsende widunderliga och onaturlige, — man talar icke om något storswerk, som de gjort eller underwerk som de wisat, (som nemligen öfwerstiger menckliga krafter) **). Nej, hwar och en, som litet

Skogarna utom dess hafwa ett annat wärde, de äro ännu, som man wet, på många ställen deras enda rikedom.

*) Ja egentligen saknar Finskan helt och hållet dessa ord; ty tillbedja heter nu kojka som betyder bedja; och dyrka heter palwella, som betyder tjena, och nyttjas lika mennefor emellan som vis à vis Gud. Den dyrkan säledes, som de lemnade Jumala, war mera barnslig än slawisk.

**) Man hör wäl ej kalla det för ett underwerk, om de på en natt säges bergat en Ång v. s. w. Äfwen dessa uppgifter kunna wara en senare tids. Men aldrig har man i Runorna funnit spår på deras oddslighet, eller att de funnat förbyta sin skapnad, ei behöfver att de för

grundligare studerat Finnska mytologien, skall snart inse att det är hvarken fetischism eller idolatri. Det är en fabelaktig histo-

ri som menniskor o. s. w. Måst träffar man måla ofta der ställn, som i början sinas orimliga, men man behöfver ej länge reflektera öfver dem, före än man inser att de äro fantasier, och en på fiktionens vingar sväfvande poetisk åsigt; förstås skall man derföre efter orden söka förklara dem, om man ej har en åskådning af det böga, det sublima, hvarnisk skallden lystrar. Så t. ex. talas det uti en Runa, om „en stor ore, hwars hufvud rörde sig uti Lappaland, men hwars swans skäftade uti Bornea, emellan hwars horn en ekorre sprang en hel månad, utan att derföre nå målet, och swalan behöfde en hel dag att flyga från des manke till swansen. Till slut skaffade man sig en slagare, det var en svart karl som uppsög ur hafvet. Först böjde han oren på knä, sedan på sidan och sist på ryggen. Man fick deraf 100 säar kött, 7 hästar fulla med blod, och 6 tunnor talg m. m. Hvar och en gifbar lätt, att härmed menas Karlavagnen förmodad af ett moln, som uppsög hafom hafvet. På samma sätt talas det i en annan Runa om „en Den som ådg npp från Norra, och sankte sig ned i Lappland, med blåa pennor och järnsjädtrar, hwars ena winge krusade wattubrynet, den andra detade rynden (eller efter orden himmelen), under hwars winge 100 man kunde stå, 1000 uti des utbredda fjert, och 10 uti sjädret af en penna.“ Härmed menas inänting annat än den kalla nordan, som kommer från de norra fjällen. Detta må vara tillräckligt att gifwa läsaren en wint om den finska poesiens böga symbolik. Runan lyder:

Läri Kotto-Lyriän maasta,
Lappire Lappisa lintu,
Sini-sukka, tauta-hube,
Jontka lupi weete wiisti,
Dojnen tawaska jakaihi.
Sata mieh' ol siwen alla,

ria om fordna tiders händelser, finska äfwenstyr och kämpar, som genom tradition och corruption förlorat sig uti ett mystiskt mörker, eller kanske någongång af fantasi och inbillningskraft föstrade dikter och drömmar, utan att derföre wara trosarelikar, kyrkofänger, eller på något sätt äfwa en gudomlig dyrkan. Ja de falla icke engång dessa sina heroer heliga (pyhet); än mindre Gudar. Men det finnes ännu ett annat slag af så kallade Gudar, hvilka förekomma i den Finska mytologien, som utan att verkligan hafwa sunnits bland Nationen, än mindre än de förra förtjena detta namn. Sådana äro t. ex. bland andra Tappio*), som anses för den Finska Diana eller Skogsguden, men är ingenting annat än skogen själf, hwilken i Runorne förekommer personifierad. De gamla jägarne sögo huru skogen fordom varit dem gynsam och lycklig, men numera begynt blifwa njuigg och widrig, de bödo derföre om d. s. förra fruktighet, o. s. w. Straxt uppskref man Tappio på listan af de Finska hedningagudarna, än mera då man uti Runorne bad honom föra willbrådet i snaror och donor, öppna sina rika förrådehus m. m. Hvar och en som har en liten organ för poesi, skall snart anse dessa för poetiska målningar och sådana förekomma ej sällan i de Finska Runorne. Ja der personifieras äfwen djuren och fåglarna, under namn af blommor och stikor. Det står t. ex. på ett ställe i en Runa; Anna kumpur kulkaj-sias! gif mig dal! dina blommor; hwarmed menas fåglarne, och på ett annat ställe säger man till Tappio (skogen) pie**) tuo pitkaj-

Euhar' pirston pydetimesä; (alus
tulkimesä)
Kumene sulan Konässe etc.

*) Ja äfwen Ilmarinen bör efter Rets medning räknas hit.

**) Sawol. dial. formerad af pitkä.

fi minulle, håll den der stickan *) för min råkning! Ja man kallar Björnen sjelf, för den gamle mannen (wanha mies) o. s. w. Hwarföre har man då icke af samma stål gjort Pijka (Tapios sticka) till en gudomlig het? Jo, emedan man i slutet af sången ersfar, att wan döskade sig Gudinnan till måltid, och hellre hade man nu welat utstika Finnarne för kannibaler, än för Gudaätare. Ett slikt exempel har ju naturen ännu aldrig visat. På samma sätt förhåller det sig med andra namn, som man tillägger Tapio **), t. ex. Zippa, hvilket ungsår wil utmärka någon som med en försärlig hastighet genomfar skogen; förmodligen menade man härunder ett rådjur eller något annat snabbforadt willebråd; det kommer kanske af hyppää, och hwaraf ordet hippstutamaan frequ. dimin. ännu bibehållit sig och betydde att sakta taga små och låta skutt. t. ex. Hiji juosta (juori) hippstuteli, järwen ranta rappstuteli. Man kallar honom (Tapio) äfwen Kuippana mestän kuninkas; sem man öfwerjätt Kuippa du skogens konung. Men nu betöder Kuippa en fågel (Scelopax Arquata) och man ser då hwad skogsgud man menar. På samma sätt kallar man Tapios hustru (Metän Emäntä; skogens wårdinna) Hypperö hywä emäntä, metän kunnis Roaakarainen; hwar och en som kan finska wet, att Hypperö eller Hyppis, betydde Strix Ulula; och Kaakari eller Kakari Colymbus Arcticus. Väsaren ser nu hwad man menar med den finska Diana. Och då det står i Runan kukkan sulle, kukko mulle, kukko kaitella kylälle; (en tupp åt dig (neml. Tapio) en tupp åt mig, och en

*) neml. Tapios (skogens) sticka.

**) Dessa personifera icke skogen sjelf, utan någon af dess invånare, t. e. en fågel, ett djur, o. s. w.

tupp åt hela byn), har Gananber förklarar det, som man lofwade åt Skogsguden Tapio en tupp till offer. Det will helt stimpelt säga med andra ord „nog har du (skogen) ändå dock en fågel qwar om du äfwen wille gifwa en åt mig, ja en åt hwar och en i byn *). Så poetiskt har finska språket alltid varit, och så poetiskt är det ännu; så långt har man derföre sökt och skall äfwen alltid söka att förstå denna insbillade hedendom, och torde långa du så klaga att Finnarne ej äfswära sina gudamakter; ty så länge språket ännu hörer ljud för poesi, skola de gamla Runorne ej dö ut. Hwarföre har det icke fallit någon in att med samma stål göra t. ex. döden, till en af SwensKarnes fordna Gudar; detta hade blifwit så mycket; lärare som han wänligtwis föreställes med en lila. Man hade då blott behöft sätra en sådan uti handen på honom, samt qwäda: wil hädan blide dödd! ty jag ej redo är. etc. så skulle man straxt haft sig en Gud med attribut, och en sång der han dyrkas. Så har det gått i finskan. Tuoni *) som blott betydde döden, har blifwit ansedd som en Gud, för det man kausste hört såas Tuoni tulopi (döden kommer), och Tuonen-Tejto (dödens tärna) hwarmed man menar skufdomar m. m. som ästadkomma eller förebåda döden, har blifwit jemsörd med en af Parcerna. Sådau är nu första delen af de finske gudarne, och hwilka man kunde öka till många tusende.

(Fortf. följ.)

*) Eller ännu mera efter orden, håll en fågel sjelf, gif mig en o. s. w.

***) Ja, man har till och med gifwit döden dess namn som t. e. Manalan Matti och Nurmen Tuomas eller Tuonen Tuomas; hvilket man wäl icke gjort om man dyrkat honom som en Gud.

L i t e r a t u r - T i d n i n g .

N:o 23, 22

Söndagen den 7 Juni

1817.

R e c e n s i o n e r :

Dalens Öbner, af G. L. S. Werner.
Första Afdelningen. Öfversättning. Stock-
holm, Cederborgska Tryckeriet, 1817.
171 sid. 8:o.

(Fortsättn. från N:o 21.)

Men utom denna historiska undersökning, innehåller äfven Öfvers:ns Inledning en filosofisk om detta konstverks hemliga tendens och innersta väsen. Med förundran erfara wi, att Öfvers, i denna dram förmer sig finna „en allegorisk framställning af den nyaste filosofiens mödliga werkan och insigtelse på vår tid“ (föret. sid. 2). På ett annat ställe (Inledn. sid. xlii) förmenar han sig widare finna, att Werner här „samlat hela sin förmåga, för att måla en theosofisk hierarchi i all sin glans;“ — antligen igenkänner han i detta Skådespel (sid. xlvi), „ett naturphilosophiskt förbund, grundadt på en blind nitisk hierarchi, fanatiskt yrkande på kyrkans ofelbarhet, och en blinde troende folkmassa, som med papistisk widstepp-

lighet byrlabe besamma föremål, dem Dalen inom sig förklarade i en blott symbolisk mening:“ med ett ord: „en tillställning efter en rakt jesuitisk plan.“

Jugenting skulle således — ifall dessa besyningar kunde låta bewisa sig — wara mera rysligt och ohyggligt, än systerlingen af detta drama. Men, frågar läsaren, hwad har i detta fall kunnat förmå en så hederlig man, som war Öfvers, att, genom allmångdrandet af en sådan bok, tillika allmångdrade förderfliga tänkesätt och grundsatser, för hwilka den påstås wara ett nederlag. Öfvers:ns svar på denna fråga är högst besynnerligt: „då han såg originalet kungjorde till utgifwande i Wist. der deutschen Clasiker, hwarigenom boken således skulle komma i svenska allmänhetens händer *), trodde han sig ej litet gagna ge-

*) Men detta är en osanning. Utgifw. af Svenska Bibliotheket (se Annålan till N:o 47) hafwa redan i Febr. — således 4 månader förut, innan den svenska öfversättn. lemnades på Stockholms boklädare — gifwit tillkänna, att de icke ämna aftrycka Die Öbne des Thal's.

nom utgifwandet af sina betraktelser" m. m. Men hvarför utgaf då ej Öfvers. dessa betraktelser utan hellska texten? helst han förmodligen väntar, att sina andra läsare än dem, som prenumererar på det Tyska Biblioteket, och hvilka således nu genom Öfvers. löpa fara att smittas af den förmenta papistiska spetsiskan? Öfvers. är således ensam i sitt slag att utsprida hvad han själv anser som så högt förderligt; eller vill han häruti efterfölja de pariska gränsläsefickorna, som sällan underläta, att i spetsen för sina sedelösa och förföriska målningar förklara, att de just för publiken framställa dessa ohogliga förlringar, för att väcka affky för sådana utsväfningar? Och manne ej låsaren af närvarande skådespel lika lätt som Öfvers. (enligt hans eget medgifwande: Föret. sid. 1.) kunde löpa fara, att „hänföras af detta styckes poetiska skönheter, och den sanning med hvilken Föret. målar det gamla chevaleriers ädlaste utveckling i de andliga riddar-ordnarna;" hvarigenom således de osmakliga preservativer Öfvers. framhuder, kunde förlora hela sin äpprade verkan? — Öfvers. af Berners Dalens Söner skulle således, i detta underliga sätt att wälja originaler, vara den ende i sitt yrke som Lärdoms-historien känner, såvida han ej kunde återopa ett dylikt exempel af den svenske öfversättaren af Shakespeares Julius Cäsar: skulle både dessa öfversättare — såsom ett wiigt sällskap mellan båda tolkningarna räknes förråda — vara en och densamma, så måste man äminstone medge, att han förfar med all möjlig inconsequent consequens. Liksom han der (Föret. sid. 1.) förlämnar den store Shakespeare och gör hans rykte tvekydigt, så ställer han här Berner i spetsen för ett förbund, som påstås sträfva att upphäfwa religion och stat (sid. xlvj).

Och då wär Öfvers. endast bearbetar sådana författare, hos hvilka han igenkänner en wis infernalisk anda, så hoppas man, att han nästa gång i denna art af consequens gör ännu ett steg längre; det torde således lätt hända, att hans wal härnäst faller t. ex. på Thereses philosophie eller på Socini, på Dr. Bahrdts eller någon annan författares arbeten, hwarwid han erhåller ett bristadt tillfälle att genom företal, inledningar, betraktelser motwäga den skadliga effekten af sitt eget werk, eller i fall det icke lyckas, äminstone kunna ropa sit: dixi et salvavi animam!

Äf de citater wi ofwansöre meddelat, skulle följa, att den theosophiska hierarchi, hvars bild Berner i die Söhne des Thal's förmenas wilja uppfälla, skulle hafwa sin rot i det ester en „jesuitisk plan tillställda naturphilosophiska förbund, hwilket åter, enligt hvad på flera ställen antydes (t. ex. sid. xli, xliii, xlii, xlv, xlvii, xlviii), föregifwes grunda sig på „Schellingiska systemet.“ Öfvers. träder således bland kretsen af dem, som genom sitt rop öka den allmänna förvirringen, i stället för att genom en mogen och öfvertänkt präkning upplysa stridsstrågorna och wägleda det sunnda werket. I stället för bewis träffar man här endast på måfå utkastade anklagelser; i stället för en förnuftig kritisk lömska insinuationer (t. ex. den mot Dugbes förbundet och den allmänt aktade Arndt, sid. xlix.), i stället för en lugn och owdådig undersökning, en wäfnod af sanna, holfianna och grundlösa anklagelser, allt utan reda och sammanhang blandadt om hwarannat. Men Öfvers. beundrar att blifwa wederslagd (sid. li); han begär att man theoretiskt och historiskt skall upplysa honom. Hic. will fördricka det utan „både deklamationer och spetsfundigheter.“

till hwilket sista ärminstone wår författares behandling af siet ämne icke lemna någon anledning.

Wåret föremål tillfver således först att utreda, huruwida Dalens Söner stå i sammanhang med Schelling'ska filosofien och sedermera huruwida bådaderna hafwa denna öfwerlagade antiprotestantiska sfsyning.

Det wore högst önskanwårdt, att wårt fäderneslands lyfophanter wille först göra sig den mddan att offera några wackers studium ät ett system, mot hwilket de löpa storm; der näst skulle ingenting gagna dem mer än att de ärminstone afkrigt wille genomblådra ett compendium först i historien i allmänhet och sedermera i kyrko- och literärhistorien. Dessa förberedelser skulle wiserligen, efter de i alla fall hos sig känna en så måktig kallelse att uppträda som sanningens härvalder, gifwa dem kraftigare wapen i handen; de skulle kanhända alldeles bespara dem obehagligheten att som hitills endast föra krig mot fluggor, hjernspöken och fantomer. Så har man nu under ett eller två års tid i wårt land uupphörligt larmat, och gjort alle sde att inbilla sig eller inbilla andra, att den så kallade nyare filosofien ginge rakt ut på katholicism, men ännu har ingen tänkt på, att göra sig reda för den frågan: hwad är katholicismen? hwad protestantismen? Hwilken är grundidén för skillnaden mellan båda dessa bekännelser? — Och huru will man, utan att hafwa premisserna först gifna, strida till ytterligare deduktioner och slutledningar? —

Sy i samma ögonblick dessa herrar lycka des att bemäktiga sig katholicismens idéer, skulle de återkomma från sin paniska förtäckelse för sörnusters och spekulationens senaste hemdbanden. I sanning, det behöfues ingen synnerlig spersfundighet, för att wisa, att ka-

tholicism och filosofi, der de mdras wid sin högsta ståndpunkt, religionen, äro twenne hwarandra rakt motsatta begrepp. Sy katholicismen är en inom sig sluten kyrka, som grundar sig på auktoritet; des dogmatiska system är engång för alla uppgjort, det medgifwer inga widare jemfningar och tydningar. Des grundwal är tron; Protestantismens är förståndet. katholicismen är till sin natur poetisk och fantastisk; Protestantismen spekulativ och kritisk. katholicismen, så wäl i hwad des anda som cultus beträffar, är sluten inom skarpt bestämda former: des gång är hämsmod, den är ett stillastående fullmoget sstem, som, bragt i rörelse, upplöses af sig sjelft. Protestantismen sträfwar emot alla yttre twångsbånd: den söder sig på andans frihet, den foregår beständigt i oupphörlig utveckling. katholicismen, finlig, mystisk, hölid i en romantisk skymning, är konstens element: protestantismen, ständigt riktad ät det öfwerfinliga, klar och bestämd, egnar sig ensam ät de stränga wittenkaperna; ja den är, till siet innersta wäsen, ett med wittenkapernas wittenkap = filosofien. Båda (Protestantismen och Filosofien) söka samma mål: såwida den förra är ett med Christens domen eller den högsta sanningen, måste den senare också — till andan, om icke till formen — blifwa homogen med Protestantismen, så snart hon upphinner det mål, som sedan årtusenden ännu är ett problem för alla tänkare.

Den som ej fattar hwad wi här i kortet antydt, läse Marheinecke's afhandling: Ueber das wahre Verhältniß des Katholicismus und Protestantismus, insädet i Studien, Ärgängen 1809, No I. och II.*)

*) Ingenting wore önskligare än att någon wille öfversätta denna innehållsrika skrilt, hwil-

Må han sedan vederlägga oss! — Så mycket Jhones åtminstone wara klart, att protestantismens wäsende icke strider mot tankens fortgång och frtare utveckling, då deremot den katolska kyrkan i alla tider stått i opposition mot all spekulativ frihet i religions-saker: alla tänkare, som trådte utom den föreskrifna tränga kretsen, hafwa ständigt blifwit förföljde, bannlyste, förkättrade. De åter, som nämna sig protestanter och ändock sätta sig emot förnuftets utveckling, misfkänna protestantismens egen idé, äro inga protestanter; de äro själwe, utan att ana det, de verkliga papisterna.

Och nu bygges man icke att uppråda med den beskylningen, att Schelling sjelf, att de, som i vårt fädernesland följa hans system, icke såsom en död bokstaf eller en ofelbar lära, utan såsom en lefwande, i alla riktningar sig utbredande wetenskap, skulle trakta att införa en erkakatolsk, en äkta papistisk religionslära! Och på hvilka grunder? Är Schelling sjelf katolsk? Twertom: han lefwer såsom protestant i ett katolskt land, och hans system har endast i protestantiska länder wunnit inslag. Eller finnas i hans lära grundsatsar, som kunna göra honom misstänkt för att i hemlighet hysa påswiska och hierarkiska tänkesätt? Alldeles icke: Nec. troosar våra mest sinluktade jesuit-jägare att kunna wädra upp ett enda uttryck, som röjer den minsta syftning till fördel för papism, jesuitism, hierarki och alla detslignande spöken, som en slapp hjerna tror sig skönja i den nyare philosophiens förmenade skymning. I annat fall wänne man ej ännu borde skämmas, att endast bygga sina anklagelser på svenska allmänhetens okun-

ken i sin mån betydligt skulle bidraga, att skingra den moderna spökrådslan för jesuitism och papism.

nighet — och på sin egen? Men huru lycklig är man, då man ingenting wet! Det är då man, liksom vår Författare, inbillar sig, att genom ett 20 eller 30 sidor länge sladder kunna vederlägga ett helt system; det är då man hoppar, att med sina spindeltrådar kunna kulldraga seklers byggnader!

Allt hwad man verkligen till skäl för denna förmenta krypto-katolicism, sömnr är draga, bestär endast deruti att trenne bekante Författare, Fr. Schlegel, Gr. Fredrik Stolberg och Werner Swergart till katolska trosbekännelsen *). Men dessa tre, äro de då Schellings lärjungar? Wisst icke. Grefwe Stolberg angriper Schellings system såsom ochristligt; det wilst enligt hans grundsatsar såga: okatolskt. Hwad Fr. Schlegel angår, så är det sent, att wisja af hans ideer (ty han har aldrig uppställt någon fullständig philosophisk lärobyggnad) hafwa äfkilliga beröringspunkter med Schellings — ty hwilket idealistiskt system gifwes wäl eller har gifwits, som ej har wisja likheter med det Schellingiska? — men andan af båda är hwarandra rakt motsatt. Fr. Schlegel (man läse t. ex. hans Skrift Ueber die Sprache u. Weisheit der Indier!) stödder sina rationnementer på ett eller ett par huswudaxiomer, som just höra bland de problemer, hwiskas bewisning all philosophi

*) Nec. beder tänkande läsare urskulda den förhatliga inquisition, i hwilken han wäffe ingå öfwer aktningwärde mäns religiösa öfwerlygelse, öfwer tros-saker, i hwilka man ej är skoldig att erkänna någon annan domstol, än Guds. Men våra egna påtrugade konfessionerier, som tillsluta dronen för alla förnuftsfall, twinga oss till denna detalj. Det skäl nu bli intressant att erfara, hwad dessa samwets-inquisitioner kunna inwända mot dessa enkla, påtagliga, rent historiska facta.

förefatt. sig. Fr. Schlegel är för ifrig Katholik, för varm mysticus, för att med lugn ointresserad frihet kunna fortgå på spekulati-
 onens väg: och såsom bewis på hans icke
 Schellingianska förnå ansåras, att flera Schel-
 lingianer (t. ex. Görres, se hans *Mythen-
 geschichte*) uppträdde såsom hans vederlägg-
 are; och att Fr. Schlegel sjelf i sina senare
 skrifter icke sållan polemiserar mot Schelling.
 Hvad äntligen Werner och det sammanhang
 hwart han står till Schelling beträffar, så
 kan det med full historisk wisshet bewisas, att
 närwarande stadspejel är författadt länge för-
 ut innan Schelling gjorde ett försök, att sätta
 sitt, från början endast på naturen rigtade,
 system i förbindelse med christendomen. Det
 är författadt länge förut innan Werner of-
 fentligen öfvergick till catholicismen; och wil-
 le någon inwända, att Werner redan under
 den tiden hemligen kunnat hysa diverse pa-
 pistska willomeningar, huru skall man då
 förklara, att han forer tid derefter i sitt be-
 kanta drama: *Martin Luther* oder *die Wei-
 he der Kraft*, använt hela sitt geni för att
 förherrliga protestantismens stiftare och deruti
 högtidligen firat påfweddnets fall; huru skall
 man äntligen förklara, att Werner, efter
 sin trosförändring, i sin *Weihe der Un-
 Kraft*, fullkomligt ogillat tendensen af alla si-
 na föregående skrifter? Det är sant, att ett
 hemligt Ordens-Sällskap i *Dalens Söner* o-
 synligt styrer handelsernas gång; men hwem
 är detta styckes hjelte? Robert af Her-
 don, densamme, som uteslöts från Tempelors-
 den derför att han icke wisade den blinda lyds-
 nad, som papiämen kräwer, och som hörtids-
 ligen lofwade, att ständigt wara beredd till
 „Strid för det rätta och det rättas dotter,
 Den ewiga, i lag uttryckta frihet.“ (S. 122).
 Vidare: En af de omständigheter, hvil-

ten mest hos vår öfwerlättare gör Werner —
 medan han ännu tillhörde vår kyrka — mis-
 tänkt för catholicism äro de „naturphilosophiska
 åsigtet,“ hvilka han sammanväft med sin
 tragedi. Men just i de skrifter, hvilka han
 utgfwit efter sin öfvergång till den romerska
 kyrkan, t. ex. *Kunigunde*, finnes intet enda
 spår till naturphilosophiska ideer. Om Wer-
 ner, såsom Öfwerf. oblygt tager för afsjorde,
 är en af hufwudmännen för ett förbund, som
 söker draga stat och folk under prestwäldets
 gamla of, huru rimmar sig då dermed den
 underrättelsen, som *Allmänna Journalen* med-
 delat of, att Werner änyo återwände i den
 protestantiska kyrkans fide, emedan det Ka-
 tholska presterkapet war föga nöjd med hans
 hypermystik? Ty icke bör man föreställa sig
 hufwudmännen för den påwiska läran så en-
 faldiga, att de skulle sätta sig i harnest mot
 de riddare, som så ifrige sätade för deras
 egen sak.

Närwarande historiska framställning wisar
 helt och hållet, att vår Öfwerf. antingen sak-
 nar alle medwärande, all förmåga af slutkonst,
 eller också förskansat sig med den kamidsaste
 fräckhet, för att — hwem wet för pris af
 hvilka fikon — beljuga och lömskt anfälla
 personer, hvilka, — deras willfareller må wara
 ännu gräfre — man ärmintone är skoldig en
 negativ rättroia: sanning. Så dristar vår
 Öfwerf. att förkättra sjelwe den redlige E.
 W. Andre, hwilken angifwes som det jesuis-
 tiska Öfwefförbundets hjelte; då det deremot
 är bekant att denne både är protestantismens
 varmaste wän, och — hwad som borde till-
 wina honom en stödre aktning af Werners
 Öfwerlättare — att han i sin satiriska trage-
 di: *Der Storch* gjort sig lustig öfwer den
 naturphilosophiska disciplinen. — Deremot ers-
 håller Schiller det witsordet — ty Öfwerf.

liknar den vanliga 'Krisobola', som förlätes flera författare, så snart de äro döde — „att i sitt fädernesland hafwa varit det populära förnuftets sista stöd.“ — Och härvid citerar han just en bok, som — efter hvad allmänt bekant är — icke är skriven af Schiller, neml. 2:a delen af *der Geisterseher!* — Sedermåra företer sig den omständigheten, att under en tid då man i Tyskland, liksom nu hos oss, i hwart garbåren inbillade sig, ståda på en förklädd Jesuit, blef Schiller själf af Fr. Nicolat, som då för tiden i Tyskland war en lika oförtruten jesuitstöware som nu för tiden wisja beslägtade naturer i Sverige — blef anlagad, att i hemlighet wara ett verktyg för Jesuiternes Orden.

Men dessa X för U i lärdomshistorien äro icke de enda man träffar på dessa 52 sidor. Så berättas sid. xx, att NyPlatonismen uppkommit genom en sammansmältning af en gammal orientalistisk filosofi med medeltidens kristendom. Men nu är tyvärr förhållandet detta, att Neoplatonismen af hedniska tänkare blef utbildad flera hundra år före den så kallade medeltidens inträde i historien, och att man under denna tid finner få eller inga spår till Nyplatonism, hvilken först återuppvaknade wid gryningen af den nya tiden, genom Plotino, Marsiglio Ficino, Mirandola o. o. — Sid. xli. yttar wår Förf., hwilken äminstone icke synes vara kallad till hädatecknare af Kyrkans åden, att „denna orientalistiska filosofi, sammanbunden med mesmeriska ingiswelser bildat Swedenborgianismen.“ Trettio är före Mesmer uppträdde Swedenborg! Och i hans matematisk-theosofiska system finnes intet tecken till den mesmeriska magnetismen; eller skulle wår mykto-mastix wara så okunnig, att han

sammansblandade Mesmers magnetism med Paisegurs somnambulism?

Äf allt detta torde äminstone wara tydligt, att wår Öfvers. icke är den man, som enligt sitt eget blygsamma uttryck, „skall nr. 37:a mången man med snille från den själfständiga höfd hwar på han förut sägs stå,“ och förwandla honom „till en marionett, som, utan att weta derom, ledes af skrämmande ensidiga inflytelser.“ sid. li. — Tvertom synes han själf, „allt noga öfwerwägad, bland „alla unge och medelålders män hwilka hemligen eller uppenbart gynna jesuitismen,“ just wara den argaste krypto-jesuiten, såwida man sätter denna ordens verktygsmedel i lömska insinuationer, ligglighet i wälet af medlen för att uppnå det föresatta ändamålet, förkättring och inquisitionsraseri, strid mot förnuftets rättigheter, och wacklande mellan de mest stridiga grundsatser. — Så hafwa wi redan anmärkt besynnerligheten att till öfversättning wälja ett original, som man själf erkänner såsom det mest farliga för religion och stat. — Så heter det sid. L.: att Schelling „alldeles icke står att wedertlägga!“ Hwilket klenmod, hwilken orimlighet, ifall Schellings system icke wore annat än „ett amalgama af gamla orientalistiska ideer och strödda erfarenhets-satser ur den nyare naturkunskapen, med dialektisk färdighet stöpta i en form; som gynnar Swedenborgianismens correspondences-lära, och utan hwilken Jung icke skulle hafwa kunnat uppställa sitt spök-system (s. xli. och xlv)! — Sidan L. önskas, att „philosophien måtte förflonas från andra wedertläggningsgrunder än förnuftsstäl;“ nästa gång Förf. doppar pennan, uppmanar han Negeringarna, att „fästa en tuktande uppmärksamhet på de nyare idernas anhängare“ (s. xlvii, xlix.) som öbe-

hörligt „wisa imponera“ och „stolt kämpa mot Regeringarna (sid. li).“ Öppna wi sid. 1, hugnas, man med den trösten, att alla dessa wår tids phänomener icke annat äro, än „steg framåt på wårt slägtes bildningsbana;“ men sid. li. kallar Öfwerf. sjelf sina åsigter af wår tids stiel „sorgliga,“ och fruktar att det „ödda skall stå upp ur sin graf och gå igen bland det lefwande,“ hwilket åter sid 1. säges wara alldeles omöjligt, o. s. w. Måne sådana drag icke äro rent jesuitiska? De wisa åtminstone att wår författare icke är född till tänkare. I alla fall woro Jesuiterne till större delen män af snille, sjuhet och lärdom. I denna händelse är wår Öfverf. äminstone ingen Jesuit. När man efter Jesuiternes wana, will göra sig behaglig för twenne partier, bör man åtminstone äga Jesuitisk slughet. Hade Öfverf. så kunnat tillstå, att den ena sidan af hans Inledning blott blifwit läst af jesuit-jägarna och den andra af de jagade, så hade bådaderna lätt kunnat blifwa bedragne. Men då Skådebanan nu är alltför ljus, för att undandöja för allmänheten wår konstnäkars mislyckade stielighet att swänga sin kappan efter alla composens stien, twiflar Öfverf. för sin del, att han härigenom betydligt skall öka den aktning han, genom sina öfriga skrifställen, förtjenster, må kunna förwårfwa sig; — det skulle sägna Öfverf., om så mycken öfver, om så rara konsistytken på ett annat sätt blifwa helbdade; ty man plågar ofta genom slika literära hokus-pokus winna all annan fördel utom ära.

(Slutet följer.)

Mycket Underforskningar öfwer Christendomens och Bibliska Literaturens närwarande tillstånd i Asien, af Claudius Buchanan, Esq. D. r. och f. d. vice Rector wid Fort Williams Collegium i Bengalen. Öfvers. från Tyskan. Stockholm, Num. 1817, 288 sid. 8:o.

Öfverf. hade genom sina sällsynta kunskaper i den östländska literaturen, genom sin personliga karakter och nit för christendomens udbredande tillwunnit sig allmän aktning, då han af Regeringen i Kalkutta erhöi uppdrag, att besöka Indiens södra och wästliga kustländer, i ändamål att anställa historiska forskningar öfwer christendomens derwarande stiel och undersöka folkslagens bendagenhet, att genom religionen emottaga christlig kultur. Resultaterna af sina forskningar, under twåårtiga resor, utgaf Öfverf. i London 1811, under titel Christian Researches, af hwilka närwarande stiel är en öfversättning. Öfverf:s sanningsälskande karakter är en borgen för dessa underrättelses tillförlitlighet: och då han, utrustad med alla de hjälpredor öfwer hwilka regeringen äger att befalla, såg och bedömde allt med egna ögon, må man wisserligen i förhand göra sig förhoppning, att här finna många nya och förut okända underrättelser. Och att man i denna wäntan icke skall finna sig bedragen, torde redan närwarande korta anmärksamhet gifwa wid handen.

Öfverf. anser med rätta Bibelns utspridande såsom det kraftigaste medlet till folkslagens omvändelse, och Christendomens hastiga försfall i China, Japan och på flera andra orter, torde man till en stor del kunna tillskrifwa den omständigheten, att de katolske missionärerne aldrig wille lemna denna heliga urkund i folket's händer. Han berättar flera rörande exem-

pel på den kraft, som blotta läsningen af den hel. Skrift utdfvat på flera af christendomens ifrigaste motståndare. Glädjande äro därför de underrättelser, som här meddelas, om det nit och den isver, hvarmed man nu i Indien arbetar på Bibelsöversättningar på Afrikens vidsträcktare tungomål. Så erfare vi att en armenisk kristen, Joh. Lofar, i sällskap med tvenne ynglingar, är sysselsatt med bibelns öfversättning på kinesiska, en stor del deraf är redan utkommen (sid. II); på Tamuliska war den redan utgifven af Danska missionärerne, på Bengalska af Baptists missionärerne; nu har man äfven för handen att uttolka den på tvenne andra språk, hvilka utom de båda föregående äro de allmänaste i Indien, nemligen på Hindustanska, på Malabariska och Telinga. Detta sista förretog utföres af en Ananda Nayak, en omvänd Brahmin (s. 72). Äfven persiska och arabiska bibelöfversättningarna författas af deras egne till christendomen öfvergångne landsmän (s. 179). För Ceilon är den hel. Skrift ett så mycket större behof, som en tredjedel af den halfannan million menniskor, som bebo denna ö, är kristen (s. 74). Man har därför at tacka Holländarne, som icke gifwo något offentligt embete åt en otrogen, och denna grundsats följes ännu af Engelska regeringen på Ceilon.

S m ä r r e S k r i f t e r.

Catalogus Avium, quas in Museo suo servat Gustavus de Paykull S. Reg. Majest. Mareschallus Aulæ, Eques Aur. Ordinis de Stella Polari, Acad. & Societ. Scient. Stockholm. Upsal. Petropolit. Cas. Nat. Curios. — — cer. Membrum. Upsala, Zeipel & Palmblad, 1817, 1 ark 8to.

Innehåller en i möjligaste förthet sammanpräskad namnförteckning, efter Latham's Index Ornitholog., öfver de fåglar, som finnas i Hr Hofmarskalken Paykulls Museum. Enligt denna

Deremot inhämta vi (s. 74) med förundran den underrättelsen, att Regeringarne i Bengalen och Madras företådeswis gifwa allmänna embeten åt Muhamedaner och Indier med förbigående af inföddingar, som bekänna sig till christendomen. I Baldai tid höjde sig öfverallt moetta kyrkor; nu ligg wånga i ruiner och prester sela. På Ost-Malayiska språket öfversattes Bibeln redan af Holländarne; men detta språk är betydligt skiljaktigt från den dialekt, som talas på öarna. En sberäm Engelsman, som i 12 år uppehållit sig på ön, har nu (1808) med biträde af en lärde Malay af försligt stånd, företagit sig detta priestwärdas arbete. På Javas och Celebes språk är Koranen, men ännu icke Jesu lära bekant. „Egentliga språket på Java är skilde från det Malayiska som talas i Batavia. Språket på ön Celebes kallas Bugis eller Bugusen-språk. De infödde utmärka sig genom sin själsstyrka och sina kroppskrafter och erkännas wänligt för de förste Orang Timar (män af öster). Fordom idkades bland dem lärda kunskaper. Dr Leyden uppräknar hos dem 53 särskilda skrifter. Deras sånger — säger han — och deras romaner äro berömda på alla östliga öar (s. 91).“ — På Malabariska är N. T. öfversättning nyligen fullbordad (s. 132).

(Slutet följer.)

Catalog, finnas af Accipitres 120 specimina, Picæ 382, Passeres 440, Columbæ 31, Gallinæ 102, Struthiones 3, Grallæ 165, Pinnatipedes 16, Palmipedes 162, och ibland dessa många bitills obekanta. Endast af denna forra uppsitt torde synas, hwilken wårderad skänk det för Ornithologiens wänner skulle blifwa, om Hr Hofmarskalken wille meddela det allmänna en utförligt granfskad Catalog öfver sitt dyrbara Museum, som säkert är en af de ädresta och bäst conditionerade enskilda samlingar, som nu för tiden finnas.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 23.

Lördagen den 7 Juni

1817.

R e c e n s i o n e r:

Finland och Dess Invånare. af Friedr. Råhs. Ifrån Tyskan af N — d. Första Delen. Stockholm, Gröhn, 1811. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Striansholm o. Håggström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o.

(Forts. fr. No 22.)

Som en stor del af hvad Förf. anför om de Finska Gudarne är hämtadt från Gananders Mythologia Fennica (hvilken visserligen som den första uti sitt slag ej är att förakta, ehuru der allt uppfattas ut en nog ensidig synpunkt); så rörjer man äfwen hos vår Förf. samma ensidighet: detta synes han sjelf på några ställen wela undwisa t. ex. s. 29. „Han (Wäsnämndinen) benämndes alltid med biordet Wanha (den gamle), och det synes att man ibland för omwertling kallat honom Ukko (Gubben), hwaraf äfkillige som skrifwit öfwer den Finska mytologien, (hwormed menas Ganander), hafwa gjort en egen Gud.“ Det är sant att Finnarne kalla hwar och en

gammal man för Ukko, ty Ukko betyder ingenting annat än en Gubbe, och hwar och en Gubbe är en Ukko. Förmodligen brukade mödrarna att skrämma sina barn då de wille få dem att tystna, dermed att de sade; Ukko toru (Gubben hannar); och detta lämpade man nu på äfkan, då den bullrade. Härut af fick mellertid äfkan namn af Ukon iäkni (Gubbens röst), och då äfkan gick, sade man: Ukko jyrise, eller jylise, (Gubben bullrar), eller ock Ukko jystyå (Gubben dånar). Då nu Jägarne i sina Runor bedja Ukko (äfkan) att den måtte sammanflocka moln från öster och wester, på det deras fångst måtte blifwa lycklig, m. m. så har man förklarar, att de nu anropade Guden Ukko, om Herrans oröder och storm. Men nu är saken den; att de som fånga harar, dröpa sig alltid mörka nätter, emedan haren de lusa nätterne icke går i sålor eller snaror. Nu wet hwar och en att äfkan medför moln, och moln medföra mörker; derför önskade man att äfkan wille samla moln öfwer horisonten. Denna önskan träffar man derför ej heller annorstädes än,

uti de Runor, der det talas blott och endast om harfångst. Man finner således att Ukko hwarfen betyder Wäinämöinen eller någon annan Gud. — Ja man kallar äfwen Björnen för Ukko, och det wore ju att häda Gud, om Ukko föreställde ett gudomligt wäsende *). På sådant sätt kan man nu upplösa hela den finska hedendomen, och läsaren inser hwad man böde mena, med Finnska Afgudar och Jesuischer.

Stid. 21 står: „De gamla Finnarne ansågo bien för heliga.“ Men hwaristän är detta hämtadt? Förmodligen, emedan man i några Runor, ber dem ihopsamla honing, som man ansåg för ett werksamt läkemedel emot säcnader. Sam. stid. „Honom (Tapio) offerades en uupp.“ Denna offerfest har Necredan beskrifwit.

På samma stida står vidare: „Ilmarinen af Ilma (lufe), war lufstens och wäderlekens herre och föreståndare, och anropades derföre om godt wäder och lycklig resa. Honom gaf man beständigt det biordet Seppä (smed, konstnär), hwarföre han synes hafwa warit skicklig i metallers bearbetning.“ Här ser man åter huru djupt Gdef. skänk under den höga åstigt, som ligger till grund för denna ras. Skulle han warit litet mera uppmärksam, hade det först borde förefalla honom underligt, att man kallade Luftguden för en Smed; jernet kommer ju ifrån jorden, och Vulcanus bodde ej i himmelen? Detta war äminstone orsaken att N. C. då han för ett par år sedan af en namnkunnig skalde i Sawolax affkref följande Runa **), genast

*) Äfwen säglarne få detta namn, så betyder t. ex. Ukko Tetri, en gammal Orr-hane i motsats mot Ukko Tetri (orrhonan), efter orden Orr-fåringen.

**) Lemför Samand. stid. 12 och 12.

lystrade sin tanke till en högre spher. Han will äfwen här lemna den förklaring som Runan måste få, om den ej skall anses för en meningelös ramsa af tomma ord. Den begyner wed att beskrifwa huru Smeden Ilmarinen gick uti sin werkstad, för att tillverka något som han önskade sig. Här blifste han på öfkan som låg i åstjan, (på det elden skulle antända glöden), satte derpå sina trålar och fastwar wid blässbäljen att pusta; dessa pustade och fläste nätter och dagar utan att hwila. På den tredje dagen såg Ilmarinen efter, hwad som hade format sig i åstjan; och se! nu sådt jernet som en fraggla, stället ran lifsom gullet, och skiffade som skiffret wid sin ankomst ur elden. Detta will Nec. först upplösa. Wed Ilmarinen menas här åter det Absoluta (Jumala) men betraktadt blott ur en wis synpunkt, nemligen som den Absolut-Subjektiva Subjekt-Objektiviteten. Smedjan eller werkstaden, swarar ungefär mot begreppet om det tomma rummet *). Öfkan föreställer chaos, mater

*) Besynnerligt är, att ehuru derom ej i denna Runa nämnes, likwäl i en annan der det talas om huru Wiru eller Wirukainen (hwarmed förstås upphöfwet till allt ondt) gick och förfämde allsamman hwad Ilmarinen gjort godt, (derigenom att han smidde jernet, till pilar, nålar, m. m. hwilka han använde till trollkott, etc.) Smedjan såges warit utan dörr och utan fönster, måtte ej härmed åstfades universum? Sina pilar sådt nu Wiru till böger och wänster — ja ända upp till stjernornas molnen, jorden, menniskan, med ett ord allt rönte werkan af giffet. Jorden wisade sig lif och ofrenksam, och det war först när den med plogen särades, som hon kunde förwås till moderlighet. Det böde kanske ej bli obemärkt att Runan derom säger „En jord som ej hade en tuswa, ett land som ej ännu hade nå

rien, eller den lågsta Subjekt-Objektivitet; och då Jlmarenen blåste eld uti askan, war det när Skaparen satte sin pregel i Naturen, eller med andra ord, då naturen höjde sig till intelligens. Elden föreställer den ideella princip, hwarigenom den hvilande materien, försättes uti ett dynamiskt förhållande der-

got namn." -- Det war således wid första Skapelsen som det onda sldg ut i werlden. Runan börjar:

Virulajnen pikkä poika,
 Maha poika Pannahajnen
 Takoo tavattelo,
 Pajaka ovettomaha,
 Ilman ikkinattomaha;
 Sipakhti tininen (tinainen) neuha,
 Neula wäkinen walahhti
 Keitolajsen keijhäjä,
 Virulajsen pistokista,
 Nuolista Nopian pojan.
 Viru piittä teköppi,
 Nuolia teroistelo
 Lempo lähti keijhäjä.
 Vben pilwillen pivrotti,
 Zoinen warmikoon mätkän,
 Kolmajsen ihmisen ihoon;
 Ota Viru pistokista!
 Nuoleis nopia poika! etc.

I en annan Runa heter det

Virulajnen pieni poika
 Otti piikia piisak,
 Keijhäjä käsilisak;
 Piski tuone pistokahan
 Tajwan edhtihin tasalla,
 Ottawaisen olahalla,
 Vellon sawihin perähän,
 Nuuaahan mätkähäntmäähän,
 Nurmeben nimittömähän;
 Eikä piäätet päjwinähä,
 Siukaha siinä itänä:
 Ilman oaatroin kynnämätä
 Äkäjn ärjäshänätä. etc.

Igenom att jernvägten mellan dess grunda krafter (expansif och attractif) blef störd. Trälarne som arbetade, woro naturkrafterna, och jernet och stålet, som nu bildades af askan, war hela den objektiva Subjekt-Objektiviteten *). Sedan heter det vidare; Fyra mdr gingo på wägen, tre brudar lå wåna etc. Dessa mjölkade hwar och en sig sjelf. Den första hade en svart mjölk, den andra hwit, den tredje blodblandad, eller röd, den fjärde bletröd eller gulaktig. Af den swarta mjölken blef stångjern, af den hwita kallbräckt jern, af den röda stål, af den gulaktiga koppar och mesing m. m. Med de fyra stjernorna menas de fyra årstiderna **) och med wägen hwaruppå de gingo, menas tiden eller året -- ja Philosophien kan ej genom en stilig äfädning annorlunda föreställa sig en succession, än genom bilden af en linie, och hwad är linten annat än en wåg? Antingen nu tre af dessa stjornor kallas brudar, för att variera i sängen, eller att man med flit urenst hösten som den fulaste från den åran att benämnas brud. Med deras mjölk, menas den werkan, som de göra på Naturen, hwilken här förestålles personifierad uti jernet. Om hösten blef det segt och starkt (stångjern); om wintern stört, liksom hela naturen då är som uti ett kallbräckt tillstånd;

*) Kanste man med guldet och silfret som de nakna och adlaste metaller, menade de högre potenserna af Subjekt-Objektiviteten, hwaribland menniskan, som (bland de organiska) utgörande den högsta, och stående på gränsen af Materiens och intelligensens gebiet, är den fullkomligaste.

**) Att man med dessa förestår årstiderna, är desto troligare, som de i en annan Runa, kallas Luonottaret d. w. s. Skaparinnorne -- de som danat Naturen.

om våren blef det till stål; då tycker man väl att det snarare borde vara mjukare, emedan Naturen då är listigast, men man kommer ihåg, att här föreställas jernet naturen; och man kan till och med anse stålet, om icke för mjukare, äminstone för böjligare, än det spröda kallbrädda jernet. Om sommaren blef jernet förwandladt till mesing och koppar, d. w. s. att det nu genom en starkare hetta är mjukt och smidigt, såsom dessa, eller nu är naturen som wekast o. s. w. *). Så hög är ofelbart sångens lyftning **). Dec.

*) Det öfriga af sången beskriver huru jernet i sitt ursprungliga tillstånd, war mjukt som en wälling, och kunde drejas och formas huru som helst, samt i och för sig sjelf eller till sin natur, oflydligt och menligt, men genom gifterornars illa blifwit skadligt och förderligt. — Kan detta nu ej lämpas på Naturen, som ursprungligt god, genom den elaka principen, (eller om man så vill genom den onda andans — werldens förtighet — och andra menniskors ondskas) blifwit förgiftad.

**) Redan den oböddlige Northan, en man af snille och förtjenst, synes hafwa anat detta, ehuru den Runa hwaras han betjenade sig war högt corrumperad; (der talas endast om 3 flickor. se North. de Poesi Fennica p. 96). Hade ej tankans frihet, ännu uppå hans tid, genom den herrskande opinions-andan, som i allt tyckte sig sinna mysticism och scepticism, warit fångad med oupplösliga band, som förmodligen låga fjättror äfwen på en stor sål; så skulle äfwen Northan sett solen glimma genom den nattliga dunnan. Han säger sjelf uti en not. Mythicae ambages, ad triplex ferri genus adumbrandum, cujus natales, e supernaturali quodam principio deducuntur. De cetero fateor me omnes hujus allegoriae partes quo tendant, non perfecte pleneque intelligere.

wet väl att de som ej känna språket, och som föreställa sig folket såsom wilde barbarer skola hafwa swäret till att tro detta; men han kan försäkra att sådana ställen träffas ej sällan äfwen uti de dagliga Runorna. Tror sig öfrigt någon kunna annorlunda förklara detta, så skall det ej wara Dec. emot; men om han det gör — så göra han det bättre.

På det de, som äro kännare af Finnska språket, bättre måtte wara i tillfälle, att inse Dec:s omdöme, vill han här upprepa ett stycke af denna Runa;

Ite Seppä Ilmarinen
 Ehti ahjosa kalusta,
 Lewehyrtti liehtehisa:
 Pani orjat liehtomaani:
 Palkkalajet painamaani.
 Orjat liehto löyhyrtti;
 Liehto yöt lepäjämätä.
 Päiwät ilman istumata.
 Jo päiwäntena kolmantena,
 Ite Seppä Ilmarinen
 Kahro ahjosan alustan,
 Mitä mun tuleni tuopi?
 Kuta ahjoni ajaapi?
 Rauta wuuahtena waluupi,
 Teräs kultana tulooopi,
 Zopiana huohteloopi
 Tullessa Sepon tulesa.
 Neljä nestre käypi tiete,
 Koki kolmet morsianta;
 Lypsi muuallen majtojanfa,
 Tiputti nisuristansa;
 Xi lypsi mustan majjon,
 Toinen waltian walotti,
 (alii: Tojneu tuorehen torotti),
 Kolmassi weri-sekaisen,
 Neljäsi rusapan majjon.
 Joka lypsi mustan majjon,
 Eist on tehry mellor-rauwat;

Jokapa waltian walotti,
 Sijt on tehty rääky rauwwat;
 Jokapa punajsen piotti,
 Sijt on tehtynä teräret;
 Jokapa ruskian ruffutti,
 Siiff' on wassia walettu
 Kuparia Kuwaeltu. etc.

På samma sida säger Förf. åter, Pohjo-
 lan Emäntä (Nordens moder *) ; hon skall
 hafwa haft 9 söner, hvilka alla woro falska
 och wanckapliga, eller stympade till en och
 annan kroppss-lew." Här gåller detsamma
 som förut blifwit sagdt; att neml. Förf. ej

*) Huru Förf. kunnat öfversätta Emäntä med
 moder, må han sjelf förklara. Rec. kan det
 icke. Emä och äjti betyder mor; hwaremel-
 lan man gör den tillnad, att äjti säges e-
 gentligen om en moder som framsödt en, men
 emä om en moder som södt och uppammat
 en. Wäsendeligare är den tillnad, att äjti
 endast säges om menniskor, och aldrig om
 djur, men emä helst om djur dock stundom
 ock om menniskor, samt då helst i den bemär-
 kelse som nyttigen lades, dock nyttjas det äf-
 wen promiscue för äjti. Äfwen innebär emä
 uti sig betydelsen af någon slags myndighet och
 storhet, men icke äjti. Emäntä åter bety-
 der wårdinna, matmoder o. s. w. och då man
 kallade Loubi för PohjoLan Emäntä,
 kallade man henne som Nordens (Skerbottens)
 wårdinna, d. w. s. herrskarinna, furstinna;
 kanhända att hon äfwen hade att befälla öf-
 wer någon liten stat, -- det är nog troligt
 då sådana personer som Wäinämöjnen bjö-
 do henne sin hand. Swårt blir det äfwen att
 förstå huru man kan kalla en qwinna för No-
 dens moder; det är ju med andra ord det
 samma, som om man kallade nordens (hwar-
 med här förstås Skerbotten) till hennes son.
 Att förklara det som ett poetiskt uttryck, ger
 Förf. ej stäl till.

wet hwad poeti är. Ehuru widlyftig Rec:
 ån warit, hoppas han likwäl att läsare ej sko-
 la mistycka hans reflexioner, helst som den
 finska mythologien är så söga bekant, och det
 torde litet intressera en och hwar, att så höra
 något om de finska Gudar, af hvilka man ej
 hört ett ord, sedan den store och oförgätlige
 Porthan söte till ögonen *).

Angående Louhiatar, berättar Runorne
 att hon warit mycket sporrst mot alla sina fri-
 are, hwarföre hon äfwen af dem blifwit be-
 gäfwad med ätskilliga öfnamn, ibland hvilka
 Portto ej är det bästa, som betyder Sköta. För
 att swalka sina passioner, badade hon sig ofta
 i hafwet**, men huru hon der waggade och
 plaskade i hwassen, kom Meri-Turfas (hafs-
 busen) som med sina watten-hårda händer och
 fötter, framade och kryfsade henne på ett högst
 wälsamt sätt. Det dröjde icke länge, innan
 flickan kände sig blifwa mor, hon gick nu
 med sin börda uti tvenne månader, men kun-
 de icke blifwa den qwite på 7 månader, då

*) Liksom Stjernbjelm på sin tid, stod ensam
 utan föregångare och utan efterföljare på den
 Swenska Minder, der han sökte concentrera de
 ur nationen förswinnande fosterlandsqwäde-
 na; så stod ock Porthan wid Auras stränder,
 sökte samla de toner som ännu utgingo ur stö-
 tet af det folk, som lyfnat till Wäinämöjns
 fång. -- Wätte han ej längre bland sina lands-
 män sakna dem, söm hafwa ett bröst stämde
 för de ljud som klingade i hans eget -- ett
 hjerta öppet för de känslor han kände!!!

**) Så tala åtminstone Runorna; det tyckes dock
 som hon genom sin stränga kyffhet wäckt alla
 ynglingars harm; (ty det heter: Jok' ej suo-
 stu sulha sihi; mielty miehiin ho-
 wiin) och då man icke sann någon stäk på
 des karakter, bistade man att hon blifwit
 hälsad af wattenet.

Hon äntligen en mildsommar-natt, under myc-
ken verk och sveda södde nio gofår och en
flicka. Hon var äfwen beränt på att de skulle
döpas och christnas, men fann det till ingen be-
redwillig, derföre döpte och christnade hon
dem (sef *). Hon gaf dem nu namn af
allahenda slags plågor och sjukdomar t. ex.
frosta, tandverk, håll och stong, andräppa,
bölder, m. m. **) Efter Rec:s tanka har

*) Att här talas om dop och Christendom, witt-
nar att åtminstone dessa rader äro en senare till-
sats, det betes derföre i de äldre Runorna,
blott: Ne, oli nimittdmia; ni, min tie-
tämättömia.

**) Enligt Runorne gaf hon dem dessa namn:

Minkån pisti pistorexi,
Minkån äkkässi äbyri,
Minkån puseuri puseffi,
Minkån pani pajvajari,
Minkån nuolen-noutajari,
Minkån kielen-kantajari,
Minkån ruubtassi ruuilla,
Minkån ajo ojorilla,
Minkån paino pajumilla,
Minkån tunki tuemioilla.

Några variationer hafwa äfwen:

Pimitteli poikaban:
Alla puistawan abori,
Alla seulon seulottawa,
Jof' on lyönyt luumalori. etc.

En annan warietet har:

Minkå (mitkä) laitto laittumiri,
Minkå pisti pistorella,
Minkå pusti pustumilla,
Minkå äbyri ähässi,
Minkå horkari horkassi,
Minkå riitari ripusti,
Minkå loj (luhto) luumalori,
Minkå hammajsten kivuri,
Minkå äreytti äkääri.

Lovebetar varit oförfattig, och gått wärm
i sön, att bara sig, hwareft hon blifwit för-
kyld af Meri-Tursas, d. w. s. höforna eller
det kalla hafswattnet. Hon blif dock ej frapt
sjuk utan hänglade i 2 månader, men fick då
alla slags krämpor på engång, hvilka hon i
sin ångest gaf alla de sjukdomars namn som
hon kände, och från hvilka hon icke fder än
efter 7 månader blif fullkomligen fri. Denna
förklaring synes desto sannolikare, som sids-
sta delen af hennes plågor wore förkymin-
gar, eller bölder deraf. Härigenom för-
svinner nu Meri-Tursas från antalet utaf
Gudarne, och man finner begripligt huru
Louhi kunde framöda så onaturliga barn.
Hon kallades fder Pohjolan-Timpi (Nordens
mö eller råna), men sedan denna katastrof
hände henne Pohjan-Eukko (Nordens gum-
ma) och förefommer uti Runorne, under namn
af Portto, Pohjolan-Emäntä; Läpi lauto
Lännen-wajmo, stundom och: Ähyttär, Ä-
käjä wajmo; Lowiatar, luonnon wajmo.
Enligt någre Runor skall hon sedan blifwit
gift med Wäjnämöjnen, som förde henne
till Sawolar, och förefommer hon sedan un-
der namn af Wäjnättär (Wäjnämöjns hu-
stru). Det war här som hon producerade en
annan afkomma ej mindre sällsam än den före-
re, nemligen hundar, och wargar, m. m.
Enligt Runorna gick hon åter till sjöstranden
att befruktas, men nu war dock förlöfnin-
gen ej så swår, ty hon behöfde blott ösa wat-
ten i sammen, då fder hwarje gång hon öste,
äfwen ett foster war fullgånget. Den första
gossen wor en svart hund, hwilken hon se-
dermera lemnade åt sin son till följeflagare

Andra åter:

Minkå pani pakkaiseri
Minkå wiskassi wiluri. etc.

på des wandring i Österbotten, för att ut-
kräwa sitt mödernears, (om de andra barnen
nämnes blott att de warit tio till ontalet).
Den tredje dagen betraktade hon sin son, då
hon wid en nogare uppmärksamhet fann, att
hon förra gången glömt gifwa honom sin syn,
hon godsigorde det nu, och med en nål upp-
stäck den lillas ögon, — detta är ännu orsa-
ken hwarföre alla hundar födas blinda. E-
mellertid anträdde sonen (han war 15 år gam-
mal) resan, i sällskap med hunden. Tre år
åtgingo på denna wäg, då hunden hemkom
3 nåtter förr än sonen. Nu begynte modren
att sörja, emedan hon föreställde sig att han
blifwit mördad af Österbottningarne, som ej
wille låta föra sina skatter ur landet. Enligt
Runorne utbrast hon: „Woj! minur po-
lojnen pitka, Jo tuli kojräin Kotiin, Mu-
ej pojko kuulukan! hwar till Wäjnämöjnen
swarade Mites sütte sinne lajtot, Pohjan
kojräin setkaan, Lappalajstten lasten luore?
Jo han ne nyt on sen syönehet, Suoline,
forkine; Kaluna, Fantajouhine. Difi *)
ma sinne itekin männnyt“ etc.

Denna berättelse är så litet gästik, att
Rec. twiflar om den här turswar någon för-
klaring? emedan hwar och en nogsam lä-
rer gifva det som fallit honom sjelf i öga-
nen. Troligen wille åter Skalderna (hwar
ibland kanste funnos någre of hennes fordna
älskare) göra henne till ett föremål för sina
satirer. Om nu Lohiatar någorstädes skaf-
sat sig en hundwalp, hwilken hennes son se-
dermera tog med sig på wägen, hämtade man

*) Orsaken hwarföre Rec. helst betjenar sig af
den Sawolaxiske Fincken, är klar: det är den
som nästan alltid förekommer i de gamla Ru-
norna, och är den mest klingande för wänjud
och poesi.

här af anledning att dikta, det hon åter af
wattner blifwit hastwande, och födt hundar,
fattor etc. Att detta är en imitation af den
förra parodien, råder sig tydligast derigenom,
att hon äfwen nu säges ynglat 10 ungar.
Sjelfwa stilen är här mer bitter och skarp,
ja på sina ställen, ehuru gwick, likwäl högst
grof, då den förra ironien war mera finrik
och fin. Kanste härtill war orsaken att de
förimådde älskare, så länge hon förblef or-
gift, ännu hade ett swagt hopp, men sedan
hon gaf Wäjnämöjnen företrädet, blef deras
horm så mycket större; och den galla de nu ut-
öste, är derpå ett nogsam vittne.

Desa äro nu de namn, som Förf. upp-
räknar, och anförer som Finnarnes Afgudar
och Fetischer *) i afseende å dem, tror Rec.
att om han icke fullkomligt kunnat öfwer-
gå läsaren om motsatsen, eller nog tydligt
kunat framställa sina egna ideer om saken,
sig likwäl hafwa sagt nog, för att man ej ge-
nast, på Förf:s ord, måtte dömma det Finnska
folket för Idolotri eller daemonolatri; åtmin-
stone till des man nogare hunnit pröfwa sa-
ken. Hwad de öfrige så kallade Gudar widkom-
mer, hwilka af andra författare nämnas, skulle
Rec. ej tweka att på samma sätt kunna upp-
lösa och förklara, men som det här skul-
le gå utom gränsen af Rec:s ändamål, som
endast är att syfselätta sig med wår Förf.

*) Hwad de andra beträffar, som Förf. s. 22 upp-
räknar under namn af husgudar och troll;
s. e. maahiset (tomtgubbar): bit kan äfwen
föras Kejuiset (tyrko-andar) och wainajou-
nen (maran) äro uppkomne af en förkämde
ler öfwerstånd inbillningskraft, fullblodighet,
nerfswaghet m. m. hwilka genom lätttroga
och pratamma käringar, allt widare blifwit
utspridde, i likhet med många af de Swenske
spökehistorierne.

samt han nog desutom varit widblifsig; will han nu lemna dem Åsido.

(Fortf. följer.)

Mycket undersökningar öfver Christendomens och Bibliska Litteraturens närvarande tillstånd i Asien, af Claudius Buchanan, Th. Dr. och s. d. vice Rector wid Fort Williams Collegium i Bengalen. Öfvers. från Tyskan. Stockholm, Num. födr., 1817, 288 sid. 8:o.

(Fortfätn. från N:o 23.)

Märkvärdiga och till större delen alldeles nya äro de uppgifter öf. lemna om de Syriske Christne på Malabariska kusten (sid. 95—131), Portugiserne blefwo wid sin ankomst till Koshin öfverräskade, att här finna mer än 100 kyrkor. Men deras förwänning öfvergick till harm, då detta folk icke will weta af Påfwen, hårdnackadt wägrade att antaga flera än twenne sakramenter, att åkalla helgonen, och tro på skärselden. Förföljelsen begynte. De fleste Syriske Christne wid stranden öfvergingo till Romerska kyrkan, utan att dock antaga en främmande liturgi ej heller latinska språket wid gudstjensten. Kyrkorna i det inre landet gåfwo aldrig efter, gånde sina böcker, och gåfwo sig under de infödde förstarnes beskydd. Twå århundraden förswunno, utan att man erfor det minsta om de Syriske Christne i det inre af Indien: somliga twiflade om de ännu verkliga funnos till (1. 96). öf:s uppmärksamhet hade länge på detta ämne varit rigrad, och hans

beslut att uppsöka denna nation emottogs med bifall af dåwarande Gen. Guverndren, Marsquis Wellesley (1805). Bland de många intressanta esterrättelser, hwilka öf. om detta folk meddelar, wilja wi utdraga några. Deras kyrkor äro af saraceniske boggnadsfärd; fyrkantiga med slutande tak, spetsiga fönster, stödpelare för murarna; taket prydt med alshanda bildwerk (s. 100): liturgien är densamma, som fordom nyrtjades i Patriarchens af Antiochia kyrkor. Under gudstjensten skedonno ofta pauser af tytnad, hwilket gör en ganska god werkan. Nödsel nyrtjas i kyrkorna. Wid utgåendet ger prestern hwar och en, som ej gjort sig känd för brott, sin wälsignelse. Deras troslära skall äga mycket likhet med den Engelska kyrkans (sid. 111—12), hwarför öf. icke kunde hindra sig, att meddela deras Diskopp den önskan, att de borde förena sig med den protestantiska kyrkan, hwartill de icke förklarade sig alldeles obändigne. I Angamali, en syrisk stad, träffade öf. flera gamla syriska bibelmanuskript, som undgått hälen enligt Synodens i Diamper beslut år 1599. Ett af dem war skrifwet med Estrangeliska bokstäwer på rått pergament, enligt Syrenes uttåg af dem redan i 1000 år förwaradt. öf. blef icke litet förwånad att till stänk bekomma denna dyrbara codex. Kennikottska förbättringen af rexten wid 1 Mos. 4: 8 finnes der werkligen; det omtwiflade stället 1 Joh. 5: 7 läses deremot hwarcken här eller i någon annan syrisk handskrift.

(Slutet följer.)

L i t e r a t u r - S i d n i n g.

N:o 25, 24

Lördagen den 21 Juni

1817.

R e c e n s i o n :

Finsland och Dess Inwånare. af Friedr. Näs. Ifrån Tolkan af N — d. Första Delen. Stockholm, Crahn, 1811. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Strinns Holm o. Håggström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o.

(Forts. fr. N:o 23.)

Det enda som ännu återstår att wederslägga, äro de ställen Ed. f. anförer, såsom de der fordom skola utgjort Finnarnes afgudas tempel, och offerplatier, m. m. t. ex. s. 19. „Af den fornds gudomliga wördnaden för berg, och stora enskilde liggande stenar, finner man ännu många spår, om hwars fornds högre bestämmeelse, de på dess rygg i quadrat lagda stenarnas vittna.“ *) De spår således

*) Hvad åter N i p u m af (s. 22) beträffar, är der om ingenting widare bekant, än hvad som af de gamla Finorne kan inhämtas. Den beskrifves som en hake högt upp i Norden, på hwars kulle skulle warit en flat sten (p u a s i), försedd med 9 niofanns djupa hål, i hvilka man

som man trott sig finna öfrige, af Finnarnas fornda tempelbyggnader, uppförde i den afse och mening, att här anställa offer åt afgudar, äro wisja ställen, som man träffat belagde med några större stenar, wantligt wis uti en råttwinlig fyrkant, dock saknande

hinskade att all werck och sweda måtte begifwa sig; om offer nämnes ej ett ord, ehuru Ed. f. på god tro ut Sammander, skrifwit; „midtpå kullen besinner sig en platt urhållad sten, liksom ett bord, (huru kan en platt sten wara urhållad som ett bord?) och med flere altaren af sten runt omkring — förmodligen har det warit en offerplats.“ men hwarest talas det om bord? hwarest om altare? — ingenslades. Ehuru detta tyckes allsammans wara en digt, upfunnen för att lindra smärtan, eller förta ga plågan hos någon lidande person och brukad egentligen att trösta barn. (S) liksom wi lofwa dem att blåsa det sjuka stället friskt, lofwade Finnarne fördrifwa all plåga upp till yttersta nordn; kan det ock wara möjligt att ett sådant ställe verkligen existerat, (ehuru icke efter den hyperboliska beskrifningen) der någon olycka timat, eller någon brottning blifwit bestraffad, som gifwit anledning till namnet.

den 4:de sidan. Men hwem ansvarar för att denna gifning är den rätta? och i alla fall är det blott en gifning; emedlertid är den beskylning man gjort wåra förfäder, stödd på allt för swaga grunder. Är det ej lika möjligt att dessa ställen hafte en annan bestämmeelse? ja! är det icke troligare, att de utgjorde samlingsställen för folkstammarnes säder, hwilka här afddmde de allmänna angelägenheterna. Denna tanke synes desto sannolikare, som språket enligt hwad förut blifwit sagdt, saknar alla ord på en sådan guds-tjenst, men äger deremot ett ej ringa förråd af talesätt som synes gifwa tillkänna en slags laglig styrelseform. *). Betraktar man åter strukturen på dessa slags offerplatser, tycker man sig äfwen häruti finna en beträffelse af hwad som blifwit anfördt. De äro nämligen satta i form af den Hebräiska bokstafwen D, eller försedde med endast 3 wäggar. Hade det nu varit ämnadt till ett gudahus, så hade det ju bordt vara stängt öfwerallt, liksom Lapparnes Bifestje åt sin Påse eller Säfte — och sådan war äfwen berättelsen om Diarmarnes tempel. **) Ty hwad är wäl det

*) E. ex. Eutkistella ransaka; piäkttä ä dämna, ranskaiska strassa med lagen (icke faderligen äga, kurittaa); totistaa wittna; wala ed, walapatto mened, wannoa bewärja; sakottaa pliktställa. Ja de hafwa wäl som bemärka lag, rättwisä (ojkeus); skatt (vero) embetsman (wirkamies); priwillegium (wapaus); mål (juttu); löd (valta) m. p.

**) Man bör kanske ej lemna det odemärkt, att dessa sägas varit runda till kappnaden — Att man utropat Lapparne liksom Finnarne för afgudadyrkare, är wäl bekant; men ingen har under sökt hwaruti deras afgudadyrkan egentligen består. Af många ståt skriftes Rec-

för ett tempel, der hwilket profant träl som hållt, kan stiga in och ut efter behag, att osäkra helgedomen. Men den omständigheten att en sida stod öppen, synes antyda, att det öfriga folket fick här stå och afhöra, antingen hela öfwerläggningen, eller endast resultatet deraf. *) Ordet pyhä som man öfwersett med

i den tanken, att äfwen den från medeltiden är upprunnen, som t. ex. den omständigheten att deras gudar alltid äro förjade och öfverstrukne med blod.

*) Underligt är, att Porthan (De superst. vet. Fin. s. 62) welat påbörda Finnarne att af Engelmännarne hafwa lånat formen till sina fordnas tempelbyggnader, (emedan någon likhet skall ägt rum dem emellan); och till bewis på dessa folks bekantskap, anför han såsom exempel zine Finnska ord, som han tror wåra tagne från Engelfkan, nemligen Kukka (tupp), af Cock, och Wajmo (qwinna), af Woman: Hwad det förra beträffar, är det ren Finnska, och kommer förmodt af Kukka (gata), t. ex. Käki Kukka (göken gal). Äfwen Swenskarne kalla göken för Kukka, Romarne Cuculus, Dysskarne Guckuk, o. s. w. ett namn tagit af fågelns läte; och ehuru Finnarne ej kalla Göken sjelf, för Kukka, har dock des säng fått detta namn, som sedan blifwit transporteradt på Luppen. Ty lika troligt är det att Finnarne förr hörd Göken än Engelfkan, som det är otroligt, att de från England förskrifwit sina hustrur eller qwinfolk, hwilket nästan skulle wåra en följd om Wajmo wore Engelfka. På Estniska betyder Wajmo, ande; (t. ex. pyhä wajmo — heliga anda), swårt lär det likwäl varit att hämta andan från England, om wäl det förra gått an. Om man äfwen wille antaga att Finnarne förr sträckt sina wikinga färder, allt till England, så war ändamålet ej annat än plundra och härja; ty knopp nog lära de blifwit der så huswarma, att de antagit deras dogmer, eller efteradat deras tempel.

Heligt, bewisar ingenting, det ger blott i allmänhet tillkännat folkets aktning och vördnad, för sletswa stället.

Sedan herer det: „Att äfwen fallor dyrs kades, bewisa de många nålar, och andra små stänker, som man ännu på många ställen finner wara diestaste,“ men Görk. glömmet, att då Knappnålskrämaren kommit till landet, Gudarna (om några sådana sunnirs) redan tagit till flykten. Det synes äfwen wara ett alltför raske påstående, att om en och annan nål blifwit funnen i en källa, snart ropas, här är offeradt! Här är offeradt! Urom det att de möjligen kunna wara diestaste, af någon som här icke lästa sin töst, kan man äfwen antaga, att de med lit blifwit diestaste, utan att dock derför utgöra ett offer. Det har ofta sett huru de lättrogne på äfkilliga ställen, brukat lägga en nål, eller annat jern uti wärnet, så länge de sanna elter bada sig; hwilket skall hafwa den goda werkan, att Näcken rådd för det mordiska stället, ej wägor wisa sig. Är det ej lika möjligt att man satte nålar i källan, då man tänkte dricka, för att dymedelst förtaga följderne, af ett (kanske inbilladt) orrent, eller skadligt watten,* men att man

*) Ginnarne anse i allmänhet sina sjukdomar wara följder antingen af förtroffning, eller consumeradt maktfullt watten (aldrig tro de dem wara komne af förfylning; äfwen hafwa de häwpå intet ord, ty p a l l u s som Jusenius dermed öfversatt, betyder egentligen för fr y sning.) emedan de tro att dessa maktar forplanta sin generation äfwen i magen; troligen hafwa de äfwen någon gång sett, att ormar in och utkryp ut munnen på en sötande person, ett factum som erfarenheten bekräftat; deraf torde förmodligen komma, det de i sina ennor säga att ormen sålunda kommit till werl-

sedan, antingen glömt att borttaga dem, eller att de insunkit i sanden kring källadern, utan att den gången kunna hittas. Sådant källa wi på Swenska flock, och är wida skilde från Fetischism. Skrytarne (isynnerhet uti de norra provinserna,) äro minst fritagne från sådana förtroffor; och om de stundom afstå förtrofforna af en fågel, dem de qwarlema uti flocken, eller något annat dylikt, i tanke att deraf måtte uppstå nya foglar,*) eller att deraf sängst, måtte blifwa lyckigare; hör man derutas icke göra ett större wäsende, än då man ser mången Christen Gumma, sedan hon uttryckt en lös tand af sitt barn, kasta den på spisen, under önskan att i stället få en gulltand.

Hwad wi hittills anfört, må nu wara tillräckligt, att så wäl wisa huru inbillad den hedendom warit, som man trott sig finna i

den; ty de dikta att Juudas tagt sig trödt att sötwa på ett berg, då ormen såsom en frägg utkryp ut munnen.

*) Se Högströms beskrifning öfwer Lappmarken, s. 183. Man måste här förutlätta en stor ensaldighet hos Lappen, om han verkligen trodt detta; — en ensaldighet som äfwen naturmensiskan skulle rodna före. Troligen förhåller det sig härmed som med Ginnarne, då de uppsöka den skurna Björnens huswudskalle i trädet, bedjande att den måtte öfvertygga alla öfriga Björnar om den ära som den blifwit wärdstaden, på det äfwen de måtte söka att winna en sådan, d. w. s. låta sluta sig. (Derpå synas äfwen Lapparnes Björnsänger gå ut; se Hiellströms berättelse om Lapparnes Björnsänger. Stockh. 1755). Den som ej inser att detta är ett gockleri, som stån uråldriga tider, af någon lustig broder i dryckeslaget blifwit uppsunnen, och sedermera ständigt bibehållen, han må anse det som allwäre — men ingen Ginnas ödet.

de gamla sångerna, äfvensom beskas höga allego-
ri och metaphor. Det skall derföre lika litet
hära, att vilja förklara de Finska Runorne
efter orden, som det lyckats att på Latin öf-
versätta en man, med juniperus vir. Hvar
och en förståe lika litet vår Hög, som han sjelf
synes hafva förstått sig på Åken, då han t. ex.
p. 19 säger; „honem (stora björn) tillågnas
också en gemål, solens dotter, hvars bistånd
man anropade emot natt-tjuftvar, för att twin-
ga desse att återlämna hvad de stulit.“ Hur
en blir det wäl begripeligt, att man med Karla-
wagnen skall bortgifva solens dotter? saken är
likwäl så enkel som simpel, och Nec. skulle
knapt kunnat tro att en infödd Finne (Sa-
nander s. 65) varit så litet hemma uti sitt Ho-
sterlands poesi, då han kunnat skrifwa; „Ota-
watar, en gudinna från Carlwagn eller Hus-
stjernorne, som synes varit des mofe; kallas
i gamla troll-Runor dagsens dotter. Hon an-
ropades till hjelp mot natt-tjuftvar, och att i-
genkaffa det bortstulna.“ Sammanhanget är
detta: Karlewagnen heter på Finska Otawa;
och då nu Finnarne önskade sig en stjernklar
natt, på det de desto lättare kunde uppspana
tjuftwen, så bådö de uti sina Runor, att måne
och stjernor wille gå upp. Bland andra
namn af men nu äfwen stora björn, men
personifierad som en flicka, och begäfwad med
ett qwinnonamn; Otawatar. Man hållade
henne såsom dagens tärna, eller solens dotter,
emedan hon skulle berjena dem med sitt Hus;
derföre heter det i Runan; Otawatar påj-
wän Tyttö! Tule tänne tarwotahan, O-
moant ottamahan, Kawonnarta kashtema-
han! etc. *) Det torde ej wara ur wägen,

*) Man finne nu huru oförtjent Hög, s. 18 sä-
ger „uti första råbetens tillstånd, dyrkade Fin-
narne blott naturliga ting, Sol, Måne, Stjer-
nor, Jord, Berg, Haf, Rällor, Träd, Ste-

att i sammanhang härmed, anföra några exem-
pel på Runornes inre skönhet, då så mycket
blifwit ordadt om deras symbolik. *) Nec. will
blott ändja sig med några få exempel. Det
beskrifwes t. ex. i en Runa, huru en herdin-
na då hon dref sin hjord till Stogen, under
wägen blåste på sin flöjt; och den förtjusning
hon derigenom uppweckte, omtalar Runan så-
lunda;

På wägen, i färret jag blåste,
Och kallade lustigt på beden;
Ett smedens smidia det hördes. --
Wid smidet nu stannade smeden, **)
Och hammaren skvann (skred) utur handen,
Och tången den föll uppå marken, ***)
-- I kittelen gullet nu smälte, etc. ***)

Hwilken härlig målning på en så härlig mu-

nat, o. m. d. ibland Stjernorna wände de sig
hufwudsakligen till den stora Björn“. Redan
Tacitus gör dem den rättwisa att han säger: „
Non arma, non equi, non penates, ipsis
viciui herba; vestitui pelles; cubili humus.
Sola in Sagittis spes, quas inopia ferri ossi-
bus asperat; hwilket dock mer tyckes wara
lämpadt på Lapparne.

*) Ly ehuru nästan all poetisk skönhet måste wara
symbolisk, är dock ej hwarje symbol en skönhet.

**) Eller efter orden „I smedjan nu stannade sme-
den.“

***) Efter orden „Tången föll till marken i en
upprätt ställning,“ -- kanske liksom äfwen den
welat höra den brusande musiken.

****) På Finska heter det:

Soitin suolla mennäskäini,
Kajabuttin kankahala;
Kuulu tuo Sepän pajaan.
Seppä seisabtu pajaka,
Mafara walui (wajo) kätäkä,
Pihit pöshöbn putoiss,
-- Kullat kiehui kattilassa, etc.

fil! *). Äfwen de ämaste känslor frambrä-
ta ur dessa Runor, och man har swär att
tro, huru ett så wilde och manligt hjerta,
som står och trotskar Naturen, **) likväl stund-
om kan sänka sig, till den känslomhet,
som regerar i ett qwinligt bröst. Så t. ex.
då det beskrifwes uti en Runa, huru en yng-
ling, sedan han länge varit i Ryssland, om-
söder wänder hem; då under de ljusligaste för-
hoppningar, som på wägen syfvelsatte hans
inbillning; det blef honom berättadt, att de
största flickor i hans hembygd, blifwit under
tiden dels borrhäfte, dels förläswade. Detta
war en ästa för honom som kanske derpå byggt
hela sin framtida sällhet. Sedan första ut-

*) Rec. måste härwid påminna, att han alltid
så litet som möjligt, vill inlåta sig i en öf-
wersättning, af de Finske Runorne, ty det wore
endast att för mycket nedfatta deras wärde; han
tillstår äfwen här, att dessa wader äro en swag
fugga, af det Finska Originalet; ty huru är
det t. ex. möjligt att på Swenska tolka dessa
öfverliknelige tirader;

Leuwat lifu, piäd järiff,
Kiwet rannalle rakoowi,
Puaat pauffu kallioffa
Wäinämöjien laulaiffa.

Äfwen Ganander har ej wägat det, utan hop-
par alldeles öfwer dem, och öfwersätter förest
de söjande waderna, med, „mörkrets por-
tär öppnad es, lusten daldrade, klip-
porne brust wid Wäinämöjins säng“.

**) Man torde kanske icke så utan skäl, göra
Finuarne den förbräde, att de äro känslöfse
wid sina likas nöd wiserligen bysa de ofta
lita mycken is i hjertat som i barmen. Detta
lärew likwäl gemensamt tillkomma alla mindre
upplöfde Nationer; och torde kanske äfwen
läta förklara sig af de olyckor för hwilka lan-
det i längliga tider varit ett mål, ej heller
känner Rec. om just den Swenska bonden kan
prisa sig af sin godhertighet. ==

brotter af de hästiga wälfjoner ett förfeladt
hopp medför, rosat ut i hans bröst, öppnade
hans hjerta sig för ett stilla wemod, hela
Naturen sökte ingifwa honom nytt mod, och
nytt hopp, aspar och poplar wissade honom
sin tröst, eller som det i Runan heter:

Allen talar försoning;
Widen wissar sinneslugn;
Nilsen, kärlek; --
För det jag ej råfode på Eken,
Efter hittade till Appelträdet. *)

Skulle derföre Finlands unga Literatörer
(ty af de äldre lärer i denna del söga wara
att hoppas) mera måne om fosterjordens pro-
ductioner, söka att wärda och uppjobeta sin
inhemska Literatur, — hwilket sålt skulle ej
öppna sig för deras bemöddanden! De skulle här
finna ställen, som de föfängt söka i en ut-
ländsk witterhet — ja Rec. går så långt, det
han påstår, att om man wille samla de gam-
la Nationalsångerna, och deraf bilda ett sy-
stematiskt helt, det må då fördrigt blifwa
Epos, drama, eller hwad annat som hållst,
skulle deraf en ny Homeros, Ofsian eller Die-
belungen Lied kunna uppstå; och förhårligad
skulle den Finska Nationaliteten, med glansen
och äran af egen originalitet, i medwetandet
af sin sselfhet, och prydd med glorian af sin
egen utveckling, wäcka samtidens och efter-
werldens undran. Rec. tillstår att han aldrig
anser någon af sin tid bättre använd, än den
som han uppoffrat åt samlandet af dessa öfkratt

*) Härmed menas en, wacker flicka; — kan man
wäl önska sig en bättre liknelse?
På Finska heter det:

Leppä puhu leppyminen;
Paju puhu pajumminen;
Kaitas rakastaminen. --
Koff en Lemmea tamanauf,
Slanut Omene-puuhun.

bara qvarleswör, utaf Hörsåbers sänger och qwäden, uti hwilka så mycken filosofi *) och stähet ligga förborgade.

Det är ej nog dermed att sängerna äro så, så mycken pathos och epos, äfwen alla ordslid, tänkespråk m. m., under namn af Samanlastut, Puhon-parret, Vertauret etc. äro lika surika och wäl träffande, innes hållande ofta en högre anda och wisdom, än i mången postilla, en sädre moral, än i mången modern fabel, äfwen som de alltid äro författade på Runmeter, och kunna om så behogas stungas. **) Ja selswa språket är skapadt

*) Man må ej inwända att Nec. twifelt sig finna mer uti dessa Sänger, än der i selswa werket finnes, ty han som gaf sågeln en tunga att besjunga sin Skapares låf, han gaf ock menniskan ett hjerta, der de heligaste känslor gro, der en aning om de himmelska mysterierna låg i förborgad, som utbröt i poesins gullrod, i dikterns purpurwägor, och i den dunkla sagans andewerld.

**) Wist träffar man hos alla folkslag, Sångare, verser, och wisor, men Nec. twiisar ganfka mycket, om ett folk hwarest wetenkaparne gjort så litet framfeg som bland Finnarne, hwilka endast hafwa Naturen att tacka för sin bildning, uti sin Poesi förwarar så höga ideer, och så höga fantasser som man t. ex. ser spela, i si sängen om Björnens födelse — ett bländwerk af guld och glimmer. — Som besjunge skapelken, urkraften, stjernskåtet, menniskan: i forskhet — allt hwad som tillkommer Forkaren, Naturbetraktaren och Filosofen. — Som qwäder om sina fordua kämpar, skalder, och säder, med känsla, hånrykning och förtjusning. Detta är något som skall förewiga minnet af de Finnska Runorn; emellan hwilka och den Swenska folksagan, eller den herksäplige skällige Slagdången, skilnaden är så stor att den knapt kan beräknas. Nedan från äldre tider hafwa Finnarne varit berömda för sin skalderkonst. Saxo så-

för poesi. Ett tydligt bevis derpå äro de många vocaler och diphtonger som ljuda i hwarse ord, *) och då man twielt sig göra wäl dermed, att man i språket infört der bråkande h, pladdrande d, wäderskinnas f, eller gornjädans de g; har man derigenom helt och hållet förberfwat språkets poetiska anslag **). Det kan ej nekas, att man uti några ord, tycker sig höra ett swagt ljud af dessa bokstäfwer, som t. ex. ett swagt klingande g uti ordet min. Kan, som om det wore skrifwit mingken. Men det är ju språkets natur att förkasta alla hårdheter ***). Derföre uttalas nk allrid

ger om dem i site bokst., in cantacionum Audiis incumbunt; flere andra författare att förbitga. Wärdet äfwen den nu warande generationen, göra sig wärdig fädrens ära!

*) W h a e l räknar diphtongernas antal till 16, nemligen, a i, a u, e t, e u, i e, i u, o i, o u, u i, u o, u i, u o, ä i, ä u, ö i, ö u. Desutom förkomma ofta dubbla vocaler; af dessa uttala Sawolaryarne några som en släpande diphtong, t. ex. a a som o o a eller u a (t. ex. o a a t o, eller u a a t o, i skället, för a a t o, och ä ä som i ä ä (t. ex. i ä ä ni för ä ä ni) o. s. w.

**) Så synes det äfwen hafwa gått med Lappskan — äfwen deri har man welat inproppa främmande gods. Kieffström säger sjelf i sin Grammatica Lapponica; "Litterae b, & p. d & t. g, & k. in pronunciatione fore aequifonantes sunt, ut periade: sit, si scriberetur; hanc v. parne." &c.

**) Äfwen Döskarnes ch, och ckch, (t. ex. skäckchen); äfwen som Rysska bokstäfwerne sch och tsch samt schtsch (t. ex. tschheslawije såfänga) saknar stiftan alldeles. Wäl kan man finna i några af de Sochnar, som ligga på den gamla så kallade Rysska gränsen, ett och annat ord som utbragit det Rysska sk-ljudet. Så säger man t. ex. i Kowelen I l o m a n t s c h i s t a i s. s. I l o m a n t s s i p a, eller I l o m a n t s s a,

lent, som t. ex. i svenska ordet vinden, och i några mer försvenskade dialekter nästan som ng i ordet ringen. Det är isynnerhet i genitivus som ut är wckast, t. ex. lankan kuninkan; men att dersöre införa g i språket är ej en winning, ty lika orätt är att efter orden utsäga langan, kunningan o. s. w. Detsamma gäller i allmänhet om alla dessa bokstäfwer — det wore således god tid, om man begynte att plocka bort dem, på samma sätt som man sät dem dit. Så långt har man äntligen kommit, att c, och q, blifwit mer och mer uteslutna i de finska skrifterna, ehuru de i abc-boken och grammatikan ännu ständigt bibehållit sin plats*). Härmed har dock föga mer blifwit uträttadt, än om man affkärut ett ogräs och lemnat alla rötterne o: skädd i jorden.

Huru wäl wore det dersöre icke både för landet och folket, om man mera än hitills wnlade sig om det finska språket, och stude-

hwilket wäl kan tjena att anmärkas men ej att följas. På samma sätt, säger man i de lands-orter, som angränsa de Svenska Colonierna, t. ex. h, y, u, u, h, i, etc. Då man undantager fördubblingen af en konsonant, eller 2 sådana konsonanter som nästan uti alla språk, hänga liksom tillsammans, t. ex. si, ts; eller och då h stället wid en konsonant, förekommer uti det finska språket sållan 2 konsonanter ihop; och Nec. kan icke påminna sig ett ord, der tre särskilda konsonanter följa omedelbart på hwarandra, än mindre fyra. Men så följa i det skälet, desto flere diphtonger t. ex. j a u b a j a (midnäare) der en aspiration är den enda egentliga konsonanten, a j a j a (kuff) der äfwen den saknas.

*) Huru härmed må förhålla sig uti den nu nyligen utkomna Grammatikan af Kyrkob. Strohm, man, är Nec. obekant; beskäftigtvis har han ännu icke warit i tillfälle att deraf begagna sig.

rode den finska poesien? Ty lifasom ingen sjelfständig nation, kan wara utan fädernesland, så kan intet fädernesland heller wara utan poesi. Ty hwad är wäl poesien annat än den kristall, der nationaliteten speglar sig sjelf, den källa der folkets ursprungliga känslor quälla fram ur det ewiga. — Och såsom den Konung, som ej kan bjuda öfwer sitt folk, är en ziffra, hwars wärde beror på den dignitet hwartill hon höjes; så är och det folk, som ej känner sig sjelf, sin egen individualitet, en tom nolla, ett lefwande lif, der blodet är förrunnen eller förstelnad. Will man wäcka lif i des ådror, eld i des ögon, så bör man återgifska själen sin styrka; då är fäderneslands känslan den elektriska gnist, som wärmer hjertat och lifwar sinnet. Den är grunden till alla de stora företag, som ett kraftfullt folk förmår. — Mätte dersöre Finlands nya styrelse, som lemnat så många prof af sitt håga för konster och wettenskaper i allmänhet äfwen skänka sin uppmärksamhet åt landets Litteratur!!! — Det hörde ju till Napoleons politik att jemte det franska ocker, påtruga folken den franska nationalandan, eller utplåna nationernas individualitet, — mätte hans misföde wara ett exempel för alla werldesdespoter.

Stid. 24. Der det tasas om Björnsfesten heter det: „Först inbars Björnens huswud, hwilket blef upphängt i ett träd, och sedan det öfriga i ärsoppa kokade köttet.“ Nec. får härwid upplysa, att detta des upphängande i ett träd, icke genast sker, såsom man af anförde ord, skulle kunna tto, utan sedan det hela natten stått på bordet, samt deraf alle kött blifwit köttårde, är det först lösligande morgonen, som huswudskälen, stundom med en ordentlig procektion, urdröres i kogen (ämnastofne arden byn), der den under många lösliga

upptåg fästes wid en stor tall. Så t. ex. måta de först trädets tjocklek, med sina samnar, och öfverläggs länge, om det befinnes wara värdigt en sådan åra. Då det äntligen blifwit godkändt, stiger wänligtvis banomannen, eller jägaröfveraren upp i trädets och fästet skallen på en qwist. Sedan det är gjordt uppkastar han ett fat, med innetiggande smårer ben af samma stur, i luften under äfkieliga långer, som t. ex.:

Uyt on lujhen lusse

Päshen pauke

Kowa hammajsten kolina. etc.

Faller nu fatet till jorden med botnet uppåt, betyder det, att man ej så snart får wänta sig en annan bjödn; faller det i sin wänliga ställning är förebudet lyckligare.

Sid. 26. Sär att Orton på Finska heter Wäjnämöjnenens sköld. Denna benämning är Nec. okänd, han har hört den kallat Wäjnämöjnen miekka, som betyder Wäjnämöjns swärd. Sawolararne kalla den äfwen: Wäjnämöjnen wiitakke (Wäjnämöjns lie). Äfwen har den fallkomligt utseendet af skafet på en Sawolarste.

Sid. 27. förmodar Jörf. att det Finska ordet Lukea (läsa), kommer af det Swenska ordet läsa; förmodligen emedan båda öfversas på det stumma l? — en verkliga spetsundig gissning! Wänne ej snarare af det Finska ordet lukea (räkna *)? Emedan upbegynnare wänligtvis först lära sig att uppräknat bokstäfverna, samt sedan beräkna huru många af

*) I sleswa werket är det ett och samma ord.

dem gå på hwarje skafwelse. På samma sätt förhåller det sig i Loppkan; ty locket betyder egentligen räkn. Att ordet kirja (bok) uppkommit af kirjawa (brokig), som Jörf. sid. 26 säger, lärer wiserligen förklara sig. Den bok heter på Loppka Kirje *) och Nec. har sig ej bekant, att detta ord äger bemärkelse af något brokigt **). Wänne det ej kan wara troligt att Finnar och Lappar före Christendomen ehuru okunnige om skrifbräker, likwäl nyttjat något hieroglyfiskt teckningsätt, hwar med de t. ex. utmärkte och ännu utmärka sina egna husgudsälsaker, fiskredskap, m. m. från sina grannars, och att kirjoitta (skrifwa) ursprungligen betydde beräkna.

(Kortf. följer.)

*) Orsaken hwarför Nec. wetat bibehålla bokstäfverna b, c, d, g, i Loppkan är, att af sigten med deras utdömande från Finskan ej måtte synas warit en följd af begär att wisa sig nymodig, helst det redan länge warit en allmän skadan, öfwer det Finska skrifättet, och många före honom ykade des rensning från främmande slag. Sälligt wore äfwen om ortografien fullständig, ee än hittills kunde utarbetas. Att framdeles med kunnigare mäns biträde i detta äfvende något medverka, skall alltid blifwa ett mål för Nec:s önskan. Hwad Loppka föräret angår sammar han det till dem, som, bättre än han, äro i tillfälle att verka något till des bästa.

***) Ty att det blifwit länt af Finskan (ehuru de wiserligen äro af samma ursprung) är såga troligt, emedan detta ord äfwen förekommer t. ex. i Luleå Loppmark, der troligtvis inga Finnar warit Religionslärare.

Rättelser: Sid. 293 r. 2 och 3 nerifr. sk. wäjnämöjnen l. wäjnämöjnen. Sid. 350 r. 1 nerifr. sk. pitää i. pitä. Sid. 379 r. 13

sk. nimin l. nimen. Sid. 378 r. 13 nerifr. sk. sökte samla, l. och sökte samla. Sid. 347 r. 22 sk. Same l. Same-land.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 26.

Lördagen den 28 Juni

1817.

R e c e n s i o n e r :

Rudimenta Linguæ Græcæ a primis suis Originibus repetita. Auctore Matth. Norberg. Lond. Goth. MDCCCXVI. Pagg. 128. 8:o.

(Fortsätta. fr. N:o 19.)

De öfriga Græcismens egenheter, att så *æ* som *æ*, samt *ei* och *oi* som *i*, äro mindre betydliga, och i allmänhet mindre omtvistade. Öfver detta ämne förklarar sig vår Auktor sid. 9, med dessa ord: Duplices in simplicibus: *æ* in *æ*, & *ei*, *oi* in *i* penes Græcos ut plures alias gentes coaluisse, argumento (alia ut silentio transeam) sunt, *Aeneius Aeneas* Lat. (cum e longo & alternante pro *i*) βίησι Ciceronis *bini*, atque λοιμός Apollinis in oraculo Ηζει πολέμος, και λοιμός ἀμ' αυτω, quæ vox ore non calamo, reddita, Græcis ambigendi materiam dedit, utrum ipsi subisset notis *pestis* (ex λοιμός), an *famis* (ex λιμός): claro documento similiter utramque pronuntiatam fuisse. — Swad nu uttalet af *æ* beträffar, så

må Rec. anmärka, att om Latinernes benämning: *Aeneas* för Grekernas *Aineios*, skall bewisa att *æ* ljuder som *æ*, så borde på samma grund, latinska uttalet *Ulysles* för *Odysseus*, bewisa att *o* uttalades som *u* och *d* som *λ*. Men detta latinska skrifbruk är troligtvis af föga wigt; ty ljudet *æ* har wisseligen icke varit ursprungligt i språket. Wigt är att man i de äldsta tider skref *æ* der de yngre hafwa *æ*, hwarpå man träffar tillräckliga bewis hos *Lucretius* som t. ex. *scripsit militio* i st. f. *militiæ*, *animoi*, i st. f. *animæ*: Äfwen som hos *Virgilius*, der det förekommer *aurai* för *auræ* etc. Deremot tyckes det så kallade *Jota subscriptum* (ϝ) efter det långa *æ*, hwaremot det alltid utskrifwes wid sidan af det korta (*æ*) tydligen bewisa, att Grekerne låro höra så wäl *æ* som *i*-ljudet, och således icke uttalade denna diphthong som ä fastän de barbariserade NyGrekerna göra det. — S afseende på rätta uttalet af *æ* är det latinska skrifbruket icke eller tydligt afgörande; ty om *bini* i st. f. *βίησι* tyckes antyda ett *i*-ljud för *æ*, så antyder åter t. ex. *Museum* i st. f. μουσειον ett *e*-ljud för *æ*; och att i det äldsta

latiniska språket ljudet e, i och ei mycket varierade, så att man underfundom, i samma Casus, skref än Cives, Civis och Civeis, än omnes, omnis och omneis o. s. w. Adagas lägga hundradetals exempel. — Men Tracis ferne, icke nöjde med de, trois deras obehaglighet, hopade i-ljud som de inbringat i Ores kiskan genom förvandlingen af η och α till i, hafwa äfwen gifwit samma ljud åt oi. Att det dock måtte hafwa blifwit uttaladt såsom det skrives, wisa icke allenast, Dialektorernas anterne i åskälliga ord t. ex. *χορη* och *χορη*, utan äfwen contractionerna från oi till oi. Föröfrigt är det underligt, att då latiniska uttalsföret skall gälla i afseende på de andra Diphthongerna, det icke får hafwa någon autoritet i afseende på denna. Nec. twisslar neml. mycket att man kan uppvisa något latinskt ord, i hvilket ett i svarar emot det grekiska oi. Deremot skrefwo Latinarne Oeconomus i st. f. *οικονομος*, Oedipus i st. f. *Οιδιπους* o. s. w. hvilket snarare skulle bewisa att oi borde ljuda; som wårt ö, hwartigen om äfwen mistaget emellan *λοιμος* och *λοιμος* skulle blifwa mera lättförklarligt; men som såga wackrare ljud skulle uppkomma om man sade t. ex. Polemoö, än om man sade Polemio (*πολεμιο*) — och högsta wälljud måste enligt sammanstående underrättelser wid uttalt af ett grekiskt ord förutfattas — så tror Nec. ej heller att detta uttalsföret är mera antagligt och förhållandet med orakelswarets förklaring torde således böra sökas i provincialvariationer, glömska eller andra omständigheter.

I afseende på ljudförklaringen wid de öfriga bokstäfverna, tror Nec. sig hafwa skäl att anmärka följande. Wid bokstafwen γ läsa wi sid. 5: Gamma, g, sed n ante γ, α, ψ, ζ, och derunder en not, så lydande:

γ vero memoratas literas præcedens sæpenumero antiquis in codicibus marmoribusque per γ expressum videtur, e. g. *αγγελος*. Förhållandet är att γ framför γ, ψ, ζ, uttalas såsom ng; men detta bruk att beteckna ng-ljudet är icke gammalt, emedan man i äldsta tider uttryckte det genom ν. Så tror Nec. att detta förhållande bör förklaras, ty att γ någonsin blifwit uttryckt med ν anser Nec. för en ren omöjlighet, då det strider mot alla orthographiska analogier.

Sedan föref. angifwit bokstäfverne och deras ljud, öfvergår han till indelningen ders af. Liksom J. Wellerit Grammatica af år 1686 indelas de här I. enligt Organæ loquelæ i 1) Labiales, β, π, φ, ψ, μ; 2) Dentales, ζ, σ; 3) Palatinæ, γ, κ, ψ, ξ; 4) Linguales, δ, θ, τ. II. Quantitate i 1) Simplices, dessa i a) Mutæ, och dessa åter i †) Tenuis, π, κ, τ; ††) Mediæ, β, γ, δ; †††) Aspiratæ, φ, ψ, θ. b) Liquidæ, λ, μ, ν, ρ; c) Solitariæ, σ, ζ. 2) Duplius, ζ, ξ, ψ. III. Qualitate, i 1) Mutabiles Mutæ och 2) Mutabiles Liquidæ. Nec. bekänner för sin del, att han icke rått kan fatta, hwad nytta dessa många indelningar och underafdelningar skola medföra, hwilka så, då de endast kunna appliceras på 17 bokstäfver, nödvändigt måste löpa in i hwors andra. Ewertom är han fullt öfvertygad, och erfarenheten talar wiserligen för denna hans mening, att de endast förwilla nybörjaren, och att hans minne högeligen måste beswäras af dessa, till det mesta prefära Divisioner och Subdivisioner. Nec. indillar sig, att om man indelar de grekiska consonanterne i 1) Flytande (Liquidæ) λ, μ, ν, ρ; och 2) Stumma (Mutæ), samt dessa senare åter i a) Låppbokstäfver (Labiales) π, β, φ, ψ, hwilkas Grundljud är B. — d)

Gombokstäfwer (Palatinae): *x, y, z, z* hwilkas grundljud är G. Och *c*) Tunghokstäfwer (Linguales): *r, s, z, z*, hwilkas grundljud är D, så har man ganska bestämdt indeladt efter sakens verkliga natur, utan att dermed låta den ena afdelningen löpa in i den andra, och derigenom göra lärlingen alldeles yr i hufvudet, eller beswära hans minne med en mängd tomma benämningar. Man behöfwer fördrifft blott öppna Rector S. W. J. Blochs Kortfattade Wejledning i det gräske Sprogs Grammatik (Köbenhavn 1807), der denna naturliga och enkla indelning är antagen, för att se hwilken redighet den bereder och med hwilken bestämdhet man derefter kan uppgifwa Reglorna för Consonantsförändringarne. Men Canszlidet Norberg är en stor wån af Divisioner och Subdivisioner. Så indelar han Vokalerne, Quantitate, i 1) Simplices och desse i a) Longæ, b) Breves, c) Ancipites; och 2) Duplices seu Diphtongi, men Qualitate i 1) Mutabiles Simplices, 2) Mutabiles Duplices och 3) Immutabiles. Syllabæ, Quantitate i 1) Longa, 2) Brevis, 3) Anceps, och Qualitate i 1) Pura och 2) Impura &c. Och dock är det onekligt, att för många afdelningar och underafdelningar, fastän uppenbarande en art dialektisk skarpsinnighet, mera förwilla än upplysa. Divisioner kunna wisserligen icke undwiskas, för att så en lättare öfwerfigt af saken, men de skola ej sträckas längre, än de blifwa naturliga, bestämda och gagnande.

Det har redan blifwit anmärkt, att Acenlärnan finnes på twenne ställen fördelad, så att om densamma gifwes några underrättelser sid. 10 och sid. 112—119, men på senare stället meddelas blott reglorna för Acuti förändringar m. m. och å det förra blifwa termerna

na egentligen blott bestämda. Men på återdesra stället anwydes det högst osäkra i wår Kunskap om dessa teckens bruk, utan förebragas underrättelserna om dem, med samma ton, och i samma följd som språkets wäsentligaste laggar. Icke en gång finner man här en warning, att icke anse dem såsom Quantiteter, i hwilken egenskap de skulle ligga i uppenbar strid mot Poeternas bruk; och således ännu mindre, någon underrättelse att Constantinopolitanske Grammatici, i 7:de Århundradet, först påfunno dem, utan att wi om meningen med dem hafwa någon säker underrättelse, och att de således för oss äro af föga eller ingen nytta. Det är således egentligen till intet gagn som en nybörjare i språket, skulle nödgas upprepa alla Atona, Proparoxytona, Perispomena m. fl. swårutlästa ord, dem wår Rector med många bifogade regler och undantag upprepar 113—119. Och detta så mycket mera, som Rector Bloch har wisat (l. c. sid. 7—10) att man på twenne blad kan, utan alla dessa benämningar, med lika bestämdhet och större redighet framställa samma regler, som i närwarande Språklära intaga 4 och ett halft blad.

I läran om Andetecknen (Spiritus) saknar man äfkißliga wigtiga underrättelser: så som t. ex. att då en Diphtong bildas af twenne sammansatte vokaler, så bibehåller diphtongens sista bokstaf dock det Antetecknet, som den ursprungligen haft, o. s. w. Deremot talas i en Not om det åoliska Digamma (F) och hwars uttal angifwes icke wara h utan v — Qvæ tamen non H, sed Y valuit, (pag. 12). Det skulle dock förmoda, att wi icke så bestämdt kånna det gamla åoliska uttalet, att man med säkerhet kan säga: F gäller för V, men icke annorlunda — och att det latinska uttalet af de i språket upptagna grekiska ord,

icke är någon tillförlitlig Auktoritet. Så t. ex. skrifva Holterne *Ἡλένη* hvilket namn icke kunde läta annat än Helena och Helychios beräknar det äoliska *Ἡλένη* med *Ἡλένη*. Således hade Digamma icke ett utslutande V-ljud.

Liksom vår Auktor, äktigenom i orthographiskt hänseende jemfört Hebräiska och Grekiska språken, fortsätter han denna jemförelse äfven under föredragandet af Låran om Nommen (pag. 13 o. följ.), hvarunder han visserligen sprider mycket ljus öfver de grekiska ordens första formationer. Dock torde hans lingvistiska intresse för denna jemförelse någon gång förläda honom till yrkande af sätser, hvilka kanhända icke bestå inför Språkphilosophiens domstol. Så t. ex. citrar sig Canzlidädet Norberg pag. 15, öfver utbildningen af de trene Genus: Genus Femininum ex Masculino Græce ut Hebraice formatum. E. g. גביר, גבורה, *κύριος*, *κυρία* (v pro כ, cogn. ו, Gr. υ). Neutro autem, quo Hebræi carent, ex terminatione vocum, non natura rerum, origo. Scilicet terminatio Substantive & Adjectivi ne dissona foret, e. g. καλον (pro καλος v. καλη) εργον dicere placuit. Quod itaque terminationis genus, utpote nec Masculino nec Feminino consentiens, Neutrum appellatum & quamquam Adjectivis a Grammaticis tributum fuit. Så godtyckligt måsta vi väl icke ett hufvudsakligt element i det som så utmärkt utgöde människans väsentlighet, jag menar Språket hafva tillkommit. Vid första bruket af reflexion, måste man ju finna att trådet t. ex. icke är af samma art som mannen eller kvinnan, och det var således högst naturligt, att vid trådet's bendning (δενδρον), genom ändelsens olikhet utmärka denna genetiska skillnad. Om i de äldre orientiska språken Neutrum skulle sela

och det först i Grekiskan igenfinnas, så kommer sådant eroligen deraf, att hos Greken först höll reflexionen jemnligt med fantasien, då denne åter i Österlanden så betydligt öfvervägde, och gifvande menligt lif åt alla ting i naturen, icke gaf akt på arternas olika heter. — Äfven den satsen att alla Feminina i Grekiskan skulle af något Masculinum vara bildade, tror Nec. behöfva någon inskänkning; ty att *γυνή* t. ex. skulle vara bildadt af *αὐγή*, förefaller honom lika så otroligt, som att *γυνή* är ett af man egyptologiskt bildadt ord.

Vår Auktor antager trenne Declinationsformer för Substantiva, och dessa upplyser han genom anförandet af en stor mängd Paradigmata (pag. 23—37). Men i öfseende på dessa Declinationer göres, pag. 20, en märkning som tvivelsutan är ganska träffande: Declinatio tertia dicta, heter det dicenda erit prima; quia ceteris acutis inde origo. Och vi stå äro, att de flesta Casusändelserna i de båda första Declinationerna icke äro annat än förlängningar eller förförkortningar af den tredje. Så t. ex. Genitivändelserna på *ου* och *ης* visserligen icke annat än förlängning af ändelsen *ος* liksom ändelserne *αις* och *οις* i Dat. Plur. icke äro annat än förförkortningar af *αισι* och *οισι*. Denna tredje Declination har äfven förmodligen varit språkets äldsta och enda, hvaran i den så många olika nominativa ändelser blifvit upptagna, då de åter äro så i de tvänne andra, senare tillkomna Declinationerna.

Äfven må det vid Canzlidädet Norbergs Declinationslära anmärkas, att han icke bland Casus i Grekiskan upptagit Ablativus, ehuru Doctor Dahl med den honom egna skarpsinnighet och fullständighet bevisar densammans tillvärelse (se Grek. Språkl. s. 161). Äfven

när upptages större delen af Hörf:s lära om Nomen of DeclinationsParadigmata. Här finnas således inga underrättelser om Nomina nas danande; eller om deras olika slag, så som Patronymica, Ethnica o. s. w.; eller om förhållandet och uppkomsten af deras Numeri, eller om kännetecknen på deras Genera; ja! icke en gång något ord om de så kallade Nomina Heterogenea hvilka äro af ett annat kön i Singulari och ett annat i Plurali. I såället meddelas äfskilliga uppräknin- (pag. 14 o. 15) på de ändelser som utmärkte så kallad fördrä Substantiver, Adjektiver, Diminutiver och Adverbier. Dock då man betraktar hela inrättningen af denna bok, skall ett sådant förhållande icke synas underligt; ty Hörf. fäster sig endast wid sådana omständigheter, som gifwa honom anledningar till jämförelse mellan Grekiskan och Hebräiskan.

Derföre ofhandlar han äfven helt kort läran om Pronomen (pag. 37 - 42); och hvar wid Hec. endast vill anhölla att så goda läsaren uppmärksam på följande. Pag. 38; $\sigma\phi\sigma$, quod ex $\sigma\eta$, ut $\sigma\phi$ ab σ natum fuit, mutato η in ϕ , una litera aspirata in alteram, & præposito σ &c. Härwid förefaller det dock underligt, att se $\sigma\phi$ deriveras af $\sigma\eta$, då mellan de båda orden, ingen öfverensstämmelse, icke en gång i någon bok, stas förekommer. Deremot, om $\sigma\phi$ icke skall vara ursprungligt, är det väl mycket likligt, att härleda det från det gamla Joniska och Doriska $\sigma\eta$, hvilket också mycket mera närmar sig till det hebräiska $\sigma\eta$.

(Slutet följer.)

Myaste Undersökningar öfver Christendomens och Bibliska Literaturens närvarande tillstånd i Asien, af Claudius Buchanan, Th. D:re och s. d. vice Rector vid Fort Williams Collegium i Bengalen. Övers. från Toskan. Stockholm, Numstedt, 1817, 288 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 23.)

Kort förut innan Hörf. sammanstref detta verk, sedde en intressant uppräkt, i det man egentligen de koptpartior, hvilka innehöllo de privilegier som de Syriskt Christne för urminnes tider tillbaka erhållit af en bland landets förstar, och hvilka man i 300 år ansett såsom försörjare. Voksäsvorna likna persepoliense stil, och förstås ej af de sanskritslärde. Äfven Judarne i Roschin kunna framvisa ett par plåtar på hvilka de fris och rättigheter äro intillade, som i långt afågsna tider blifwit dem förlånade. Hörf. säg. deraf en hebräisk öfversättning undertecknad af 7 Konungar såsom vittnen; har och skänkt Universitetet i Cambridge fac. familia af båda dessa metallurkunder. — Icke mindre uppmärksamhet förtjena de meddelanden, som Hörf. lemna om och om Judarne i Roschin. Det gifvas tvänne kläfer hvita och svarta. Enligt sin egen berättelse skola de efter det andra templet förstöring hafwa anländt till denna ort; de blefvo der väl upptagna, Kranganor anvisades till deras boningsort, och de erhöilo de privilegier, som äfsvannande Skivor äro tecknade (hvilket skulle hafwa skett år 490 e. Chr. och stodo i 1000 år under 72 förstar, med patriarchalisk myndighet. Då uppfem inre tvedrögar, riket upplöstes och de fleste flydde till Roschin.

Bland öfriga ämnen, om hvilka Hörf. gifver oss upplysningar, förekomma Hec. de

om Inquisitionen i Goa och gudafesterna i Suggernae såsom de intressantaste. Den afdelning som angår det förnämnda ämnet har förenligt blifvit öfversatt på svenska och läses i 2:dra Häft. af Journal för ReligionsLärare, (granskad i Sw. Lit. Tidn. 1814, s.). Den förra Skrifningen är tecknad för att genom contrasten med hedendomens ohyggligheter och wilda utswäfningar sätta den mildhet, som utgör kristendomens grundsten, i ännu starkare ljus. Wäl innehåller denna tasta i Hufvudsaken ingenting nytt; men sargorna, ehuru gråsliga, äro dock så lifliga, att denna smälning qwarlemnar ett djupt intryck.

Wärder af Förf:s bok minskas ej, äfwen om läsarne icke skulle hysa samma öfvertygelse om fullbordandet af älskliga prophetior ur Gamla och Nya Testamentet, på det sättet som Förf. uppfattat dem. Enligt ett språk i Uppenb. 9: 2. jemfördt med 11: 2, 11: 3, 12: 14, Dan. 12: 17, slutar Förf. att Muhamedismen skall upphöra 1260 år, Hedschra, d. w. s. år 1883 efter wår tidräkning. Ännu synes äminstone inga tecken till denna oheliga, menniskans själskrafter beddfwande, trosläras snara upphörande. Förf. är dock så wiss om sin sak, att han sid. 184 frågar: „Finnes wäl någon som kallat sig en Christen, och som skulle hålla dessa prophetior för twiswelaktiga? Är det sannt att Gud någonsin uppenbarat sig för menskliga släktet, så äro äfwen dessa prophetior fullkomligen wisa.“ — Wisserligentligen, då Gud funnit för gode att i mörker inswepa sanningen, är det icke förnämligt af de dödlige, att forska efter dess finnande, men sedan man förwärfwat sig en öfvertygelse, att wilja göra denna till den enda ar podistiskt rädda.

Öfversättningen är temligen stadlig. Ofta stöter dock, att Öfwerf. alltid gifwit det tyfka Prediger med predikant, hwilket merendels icke passar. På svenska öfversättarens räkning torde förmodligen också ödra Kristwas den falska underrättelse som sidan 3 läses i noten till namnet Wellesley: „nu mera Lord Wellington“ — då det är ganska bekant, att denne Indiens förseute GeneralGubvernrör är broder till den bekante europeiske härskaren.

Finland och Dess Inwånare. af Friedr. Nöhs. Ifrån Tyskan af N — d. Första Delen. Stockholm, Grahn, 1811. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Sirinusholm o. Häggström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o.

(Forts. fr. N:o 25.)

Sid. 28. „De wid sjökusten, isynnerhet wid Finnska wiken boende Finnar, lade sig tidigt på sjödfweri, isynnerhet woro Karelerne och Estländerne beröftrade derföre. De gjorde icke blott de närmaste wattenen osäkra, utan wägade sig till och med i Wälarn och till Danmark.“ Förf. räknar således bland de Finnar, som bebodde kusterna af den Finnska wiken, äfwen Karelerne? Hwad dessa angår so de nu för tiden 30 a 70 mil från hafstrandens och detta må man wäl icke kalla „bo wid sjökusten.“ Antingen har nu Finnska wiken torkat så mycket ut, sedan den tiden, hwilket låter sdga troligt, eller hade Karelerne fordom bott närmare kusten, hwilket man

eheller har rättighet att antaga *); eller och (hvilket synes troligast) har Förf. mistagit sig, ty man finner honom sid. 84 2:a del-saga, att vi Karelen, eller som orden lyda: „under Karelska lagsagan höra 6 Häradet och 9 Städer.“ Hvem tänker sig icke härvid ett på städer blomstrande land? och likväl kan Rec. försäkra att det ej ens finnes en bondeby som förtjenar detta namn ehuru väl landets areola innehåll är vid oss 510 quadratmil. Detta medger äfven Förf. längre fram, då han sid. 106 säger: „i hela Karelen finnes ingen stad, ingen Köping.“ Hvad åter de städer widkommer som höra under Karelska lagsagan, är Kuopio (i Sawolax) den enda stad som räknas dit **).

*) Åminskone känner Rec. ej något, som dertill skulle ge anledning, ty hvad en och annan Förf. frifwer, må ej anses som sultt bindande ty 1:o är Karelnes språk och seder så olika kuskboernas, att ej deras något bewis kan hämtas, 2:o äro Samo och Pohjanmaa namn, lika uråldriga som Karjala. Af dessa kallas den förra provinsen, Karelen från Finlän-wiken, och den senare från den bottniska (Sawastänningarne). 3:o ger hellsma namnet det tillkänna ty Karjalainen (en Karelare) långt ifrån att betyda en skåbo, eller wikinge, utmärker en som idkar bokapskiftet, och skulle efter orden höra öfversättas med Wokapmannen. 4:o är den anmärkning som föwelom i Åbo Tidning No: 49 af år 1792 skarpsinnig då det heter: „gårdarna ses mest ligga på högga backar, och skedensfulla wara med brunnar försedd; till bewis, att de af Skyttar, och icke af Skåre först blimit anlagde.“ Häraf tror då Rec. att man ej har rätt att anse Karelen mera sordom än nu hafwa warit ett kuskland.

**) Att Nyssa så kallade Carelen ej här kommer i fråga, ser man af erinran till andra delens och således höres ej heller haden Sordamaa bit.

Hvad åter Karelnes wikingafärber beskrifvar, kan man väl medge att de på Sagan och inom sin ståt, bland sina närmaste grannar, funnat stundom fördrwa någon wäldsamhet **), men swårt har Rec. för sin del att tro, hvad han äfwen annorstädes läst om Karelnes bedrifser; t. ex. i en gammal Röniska af Petrus Petreus, tryckt i Stockholm år 1656 der det på ett ställe heter: „Här (Sigtuna stad) är ifrån sin förra Majestät och macht och Rikedom beröfwad, widh påß wedh thet 1187 åhret: Ty på then tidh föllo de Nyßer, Ester och Careler medh itt stoort antaal Soldt och Skep, ganska grymme in i Mälern igenom Agnesticke ström, förra än Stockholm funderat wardt, och sogo Erkebiskop Johanne ihjäl på sin gård Almerstedt, och kastade Eld på Sigtuna, och upbrände honom heelan: Af hwilken olycko han sedan aldrig meera kunde lustwud uplyffta, och komma till sin förra Lagenhet igen, in till thenna dagh, ther han igenom Fiendens wäld, och Eldens glupskhet så illa bleff förfördt.

Sedan begynner Förf. sid. 28 att tala om Finlands nyare historia, som han indelar i 8 momenter neml.: I. Finlands eröfving af Swenskarne. Swenska kolonisser (sid. 28—40). II. Finlands historia under medeltiden, till Gustaf I. 1523. (40—77). III. Finland under Gustaf I. och hans Söner till år 1611 (77—105). IV. Fin-

*) Detta finner man äfwen i några Runor betraktade så war t. ex. den Nyssa hwilken i Skede skedewert och hwarom wi förut sid. 345 talat, en Carelare, ty det heter om honom:

Neitonon: Kujerteleopi
Wenäläisen wenehesä
Karjalaisen: Kajibrebesä.

land under Gustaf Adolf (106—141). V. Finland under Christina och Carl Gustaf från 1632—1660 (141—164). VI. Finland under Carl den XI. till 1697. 166—177). VII. Finlands Lidelse-historia under Carl XII. (177—202). VIII. Finlands nyaste historia (202—224). Rec. vill härmed ej länge uppehålla sig, ty hvad Förf. här berättar, är mestendels hämtadt från godkända källor, och framställt med lifliga färgor, så t. ex. då han (sid. 297) målar den förfärliga hungersnöd, som rasade 1795—97, och sid. 181, der han beskriver kriget med Ryssland 1710, hvilket han skillear på ett högst rysligt sätt. —

Rec. måste dock anmärka några ställen, som här och der framstida, och hvilka synas, ärimstone för honom, något mistänke. T. ex. då Förf. sid. 35 säger att Tyfkarne fördom drefwo handel på Finland, med Skepps-

trädwirke; hvilket är besamma som att säga att de gått öfwer än efter watten. Man behöfwer ej heller mera än wända bladet om, då det står: „hela landet (Finland) war beräckt med Fog.“

Änliggen måste Rec. fråga hwarföre icke sid. 16 härledningnngen af Finiska ordet *Lesceest*, (finst. est) kunde wara antogligt, som upphofwer till ordet Estland? Då betydde *Lesstimaa* (på finst. *Lesimaa*) förlandet och *Permaa* (eller *Puimaa*) de Swenskas *Permien*, eller *Diarmaland*, *hakklandet*. Se här om widare v. Beckers *Dissert. de Ludis Priscorum Scandianorum. Pars posterior. Aboae MDCCCXIII.* Sedan Förf. i fortsethet ordat något om *Ubo Akademie*, slutar han första delen af sin bok, med en *Araberst* öfwer de moln som under Gust. Adolfs *Regements*-tid, sammanslockade sig öfwer Finland och hwaraf förlusten af Landet blef ett resultat.

(Fortsättn. e. a. g.)

S m å r r e S k r i f t e r.

1. Protocoli hållit wid Sammanträdet med Lunds Bibel-Sällskap den 10 November 1815. Lund, Berling, 15 sid. 8:o.
2. Stadgar för Lunds Bibel-Sällskap. Lund, Berling, 8 sid. 8:o.

N:o 1 börjar med ett tal af Biskoppen och ProCanzlern Doct. Fare (sid. 3—11). Rec. gde sig ett nöje att anföra ett ställe deraf: „Ett wälet af denna dag (d. 10 Nov.) har jag haft en särskildt anledning. I dag för 332 år sedan föddes den kraftfulle man som frambar Evangelii ljusastaka med des brinnande lampor, sedan den länge varit dold för Allmänhetens ögon i klosters dunkla gömmor. I kännen alla Doct. Luthers obdliga förtjenster, hans lågande nit hans verkamma anda, hans himmelska sinne. Det war

han som wågade bryta det insegel, hwarmed fördomen hade tillstutit den deliga boken, det war han, som lärde Europas folk, att prisa Gud hwar och en med sitt eget tungomål. Skulle hans minne icke wara os beligt i en stund, då wi äre samsade att fatta beslut om utspridandet af det goda Guds ord? Skulle wi icke påminna os den önskan, som gick så warm från Hans hjerta: „Gifwe Gud att hwar och en stad hade sin folk, och att denna bok på alla språk wore i allas händer, för allas ögon, öron, i allas hjertan.“ (sid. 9). Sällskapets Stadgar. N:o 2 som wid denna sammankomst antagne utgå 18 §. §. äro å sällskapets wågnar underkrifne af W. J. Hagberg, samt C. P. Hagberg och N. J. Hellstenius, såsom Sekreterare.

S w e n s k

L i t e r a t u r = T i d n i n g,

u t g i f w e n

i

S t o c k h o l m o c h U p s a l a.

1 8 1 7.

T o n d e B a n d e t:

J u l i - D e c e m b e r. (N:o 27-52).

U p s a l a,

b o d B e i p e l o c h P a l m b l a d

1770

1770

1770

1770

1770

1770

S w e n s k

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 27.

Örtdagen den 5 Juli

1817.

R e c e n s i o n e r :

Poetisk Kalender för år 1817 utgfwen af Aeterbom. Upsala, Zeipel och Palmblad. 151 och 160 sid. 12:o med en Musik-planche.

Då Rec. till granskning företog denna sjetta ärgång af en poetisk anthology, som oaktade alla en wälbekant Journalists förnäma förmaningar att den ej af någon bde eller kan läsas, genom den stora publicitet densamma fortfar att winna, mer än någon annan bidragit, att bland nationen wäcka sinnet för en själfullare Skaldekonst, har den anmärkning icke kunnat undfalla honom, att af Uggiswären sjelf, hwars djupsinntiga och känslfulla Sångmö för alltid insäktat de herrligaste blomster i dessa, åt årets Genius hemburna kransar, nu i den närvarande, utom några till en del mindre betydliga tillfällighetsstycken icke finnes annat än omfärfningar af förut tryckta poemar. Då det ej gerna låter tänka sig, att orsaken ligger uti en utdömd eller bristande kraft, kan det ej annorlunda förklaras, än genom de se-

naste uppträden i vår Literatur, hwilka twingat honom att på en tid försaka den honom egna lyran för stridstrompeten. Kanste äfwen, enligt Rec:s individuella tanka, swara hans yttre förhållanden ej mot hans omfattande, högt uppskrifwande anda.

Af Uggiswärens hand finnas i denna poetiska samling följande Stycken: 1) Sångerna i Selma. Fantasi efter Ossian (sid. 9—29). Början eller Sängen om Colma, lästes i Phosphoros 1810, sid. 135—140, och förtjuste redan då allmänheten, genom den rena uppfattningen af Ossians anda, och den sköna återspeglingen i en färd poesi och en ljuf, wäljudande vershyggnad. Nu har Skalden tillagde de båda selande säng-afdelningarna, som hörde till det hela af denna episka elegi: Om Morae och om Daurø, affattade i samma rena ton och manér:ria stil, som början. Endast på ett ställe, sid. 25, störes den milda effekten af ett oegentligt, sökt och mindre rent uttryck:

„En bidenbud, jagtens byte, wår mde mår gen Af Swennens kraft.“

Deremot har början undergått betydliga förändringar, utan att man alltid inser orsaken.

Såsom prof må ett par strofer efter de olika
läsarter, så ansåras:

(Nya Smarberningen).

„I western skönt, o kvällens stjärna! blänker
Din hiesas pratt från molnets skumma bädd;
Från hvarje lock en silfverperla skänker
På fullens barm och källans blomsterbrädd.
Hvi blickar du så wänligt ned på dalen? —
He'n stormen tyknat; drömsk hwitar alean,
Wid aftenflugans furr i lustig dans;
En regnbäck blott sitt swall mot fjället bryter;
Det helga haf, ur fjerran, sakta ryter — —
Hwarefter ser ditt ögas milda glans?“

„Du ler, och går; och wägen kärligt följer
Ditt klara här. Srid med ditt lugna hopp! —
Kom ljos af Öfians stål! Kringa dig ej höfjer
Sitt dok den natt, hwars töcken stiger opp.
Ja än din eld, din starkast jag känner:
Jag ser dem komma, mina fornda wänner,
Ur luften swäfwa deras hamnar ned — —
De älska jordens lidanden och fröjder;
De samla sig ännu på foras höjder,
I likhet med förflutna dagars sed.“ etc.

(Äldre Uppslagan).

„I Western skönt, o Nattens blöf! du blänker,
Ur Aftonfyn du sloter, ljos och huld,
Med silfverperlor bäckens swall beskänker,
Och lyser kullarna ur hwitnadt guld.
Hwi blickar du så wänligt ned på heden? —
He'n stormen tyknat; öfved drömmar Treden
Wid myggets aftenång i lustig dans:
En regnbäck blott sin kraft mot fjället bryter,
Det helga haf ur fjerran sakta ryter. —
Hwarefter ser ditt ögas wäna glans?“ —

„Du ler, och går; och hafwet kärligt följer
Ditt ljos här: och med fördubbladt lopp
Kring Öddens werld siter fornor Natten höfjer,
Der stjernorna, som tärer tindra opp.
De Öddas hamnar med hwarandra skänta,
I bleka flammor, som bland granar skänta,
Ur luften swäfwa föra Andar ned:
De helja sorgligt sina fornda neider,

Och samla sig ännu på foras höjder,
I likhet med förflutna dagars sed.“ etc.

Man ser lätt, att stråfwandet efter Correcto-
het — hwilket i den nyare poetiska werlden
drifwit så mycket ofog — strämt Skalden till
det olyckliga infaller, att försmå den friska
ungdomskänslans naistekraftiga uttryck, och
att beryfva så djerft poetiska, så seppant
målande drag som t. ex.:

„Och lyser kullarna ur hwitnadt guld. —

„Der Stjernerna som tärer, tindra opp.“ — m. s.
mot så stråfwande trivialiteter som:

„Från hvarje lock en silfverperla skänker
På fullens barm och källans blomsterbrädd. —

eller:

„Kring dig ej höfjer

Sitt dok den natt, hwars töcken stiger opp.“
o. s. w.

Men genom ett sådant stråfwande efter Cor-
recthet blir Skalden antingen högst incorrect,
t. ex. då han förbyter dessa verser:

„Och ofta sägs en tankfull Lärna kröna
Den hwhita Selmas tränga bus, det aröna,
Och Hjelten kom, och sänkte rörd sin slaf.“

mot dessa:

„Och wängen mö, den stund då månan
flammar,

Besökt den hwhita Selmas tränga kammar

Och Fogens duswa dit från klystan sög.“

der, utan förmedling, trenne särskilda tempo-
ra, inom samma period, med hwarandra
omwäxla; — eller också öfverger han den fornda
enkla naturligheten, för att förwirra sig i
sätta spetsundigheter, som t. ex. förändras
gen af de fornda raderna:

„Hur ändrade, se'n dessa fornda ären,

Då wi med Selmas eklös krönte hären,

Sladt sålande om Söngens hwhita lof!“

till de närwarande:

„Hwad fängens lust war feiff, de forbna ären,
Wid Selmas fest! Lik slågten, som om wären
På morgondaggen gungar spindelns garn!“

Kan någon säga huru friskt den slågt är som gungar Spindelwäfwen på morgondaggen? —

Efter sitt poem har Edes. bifogat några anmärkingar öfwer Ofsian, hans tids ålder, äktheten, wärdet och besaffenheten af hans poeti (sid. 30—49). Wid äfkilliga af dessa omdömen, t. ex. om sättet att imitera Ofsian (sid. 31) och om Fingals samtidighet, ungefär med Erik Bloddyr, måste Nec. helt och hållet instämma. Att Fingal icke varit samtidig med Caracalla, utan med någon af Hærad Hærfogers afkomlingar i Norrige, lär Professor Fin Wagnusen, med samlade spår ur wäro isländska sagor hafwa ådagalagt. Och hwad den öftra omständigheten angår, så skulde Nec. tro att Ofsian aldrig borde egentligen öfversättas, utan wisa bitar uttagas och friskt poetiskt behandlas, naturligtwis i rimmad form. Ofsian är wiserligen icke att öfversättas; och minst har Ahlwardt deri lyckats genom sin twungna, stela, döda och halft otyska version — den wär Auktor underligt nog berömmad. Snart säger örat, att en sådan versart, den Ahlwardt, på det skrälligaste sätt, hopräknat, aldrig kunnat wara en genuin versart för något folkslags nationalepopse. — Det är också bekant, att Skottlänningarne sjelfwa funnit detta företag, af en man, som ej ens sett Fingals fädernesland, snart sagdt lösligt; en smula charlataniskt måste det förefalla något hwar som känner, att till och med den lärde fornspråkaren Jamieson — född och uppsködd på stället — erkänner sig blott högst ofullkomligt, här och der, kunna explicitera de föregifna Ofsianska qwäderna. Hwad är den „wida listigare, friskare och manlige tonen,“ i Ahlwardts öfversättning an-

går framför den, som i den äldre tolkningen skall finnas, så bekänner Nec. att han för sin del, icke funnit den till så hög grad, att de motsäger den beskylning, som redan flere tyfse Recensenter gjort Ahlwardt: att hans öfwersättning egentligen med någon förändring, wore gjord efter den Macphersonska. Och denna — om hwilken N. W. Schlegel endast fäst sitt, sid. 32, citerade omdöme — måste wäl fortsara så länge, att för oss wäro Ofsian, som ingen ännu riktigt förstår att tyda de föregifna Ofsianska originalerna. Dessutom är deras äkthet ännu wiserligen långt ifrån att wara, på ett öfwertygande sätt bestäadt. Det är möjligt, att wisa uråldriga skaldestycken, af traditionen bewarade, legat till grund för Macphersons arbete — och den omständigheten, att de fleste, egendomligaste och yppersta minnesmärken af en fornlidrig bildande konst, ännu i nordligaste delen af Britanien bewaras, talar wiserligen för en der warande forntida cultur — men icke hafwa bemödanerna af the Highland Society — föresmål för årlöje i båda rikena — i ringaste mån bewisat denna sats. Och så sällsamt det infallet än måste wara, att under ett diktadt namn utgifwa en ledja af goda Skaldestycken, så är denna sällsamhet icke nog för öfvertygelsen, att dessa äro uråldriga, då wi hags komma att Macpherson war Engelsman, således härstommande från en nation, der dylika phänomener icke äro sällsyna, och der Chatterton till exempel, med flere föredöfliga Skaldestycken i den gamla Walliska Dialekten, så länge han lefde portade den lärda werlden. Och bekwämligt är det, att de Five Pieces of Runic Poetry, hwilka Macpherson, efter kända isländska originaler utgifwit, emmeligen noga i sjelfwa tonen öfwerensättas med dessa hans ofsianska qwä-

den. De inre kriterierna för betas äkthet, hvilka Hr Ueberhorn, sid. 39 & 40, med mycken skarpsinnighet, och förnämligast i en skön styl framställer, torde ej heller vara fullt öfvertygande; ty swäre blir det alltid, att föreställa sig i hvilken utvecklingsperiod en Nation måste vara stadd, som utan alla resligidsa begrepp, har en så sentimental stämning och lefver i ett sådant wänligt förhållande med de ofsidnes skuggor. Flere Fruntimmer, hafwa också länge för detta stött sig öfver de Östianiska quinnornas fallenhet för att dö — ett drag, som onekligen antyder ett förkonstladt tillstånd. Men Rec. har kanske resdan för länge uppehållit sig wid dessa noter.

(Slutet följer.)

Rudimenta Linguae Graecae a primis suis Originibus repetita. Auctore Matth. Norberg. Lond. Goth. MDCCCXVI. Pagg. 128. 8:o.

(Slut fr. N:o 26.)

Att vår Auktors lära om Verbum, inne håller ärfviga wigtiga och intressanta antydningar öfver de grekiska Verbernas äldsta formationer, derpå har man, redan i det så regående, gifwit exempel. Men för att ge den språkforskande Läsaren anledning till ännu närmare uppmärksamhet på närvarande bot, torde ännu ett par så anföras. — Först börjar med att indela Verberna (såsom han äfwen gjore med Nomina och Pronomina) enligt formen i Nuda och Aucta, i Composita och Decomposita; samt efter Qualiteten i Substantiva (ἒπι) och Adjectiva

(ἒπι) hwarwid han (sid. 43) gör följande Not: Verbum Graece ut Hebraice est ipsum Nomen vel substantivæ vel qualitatis; postposito Pronomine, in discrimen Personæ (I, II, III), & præposito Augmento, in discrimen Temporis (Præteriti). Idque duplex: unum in μ , ex $\epsilon\mu$ obl. (ab אמי), alteram in ω , ex $\epsilon\omega\omega$ Dor. (ab אנכי). Denna sin lära om Tempora utför Förf. widare i noten 4) pag. 45, sålunda: Verbum, ut suum Nomen, notabat prædicatum, siue in subjecto manens, siue in objectum transiens. Notabat e. g. ut קרמך, $\sigma\tau\alpha\iota\varsigma$ *statio* v. *constitutio*, ita קרמך $\epsilon\sigma\tau\eta$, *stetit* v. *constituit*. Quæ itaque ambiguitas ut tolleretur, geminata fuit utrimque in vim significandi *constituit*, illinc media radicalis קרמך, hinc prima $\epsilon\sigma\tau\eta$ (euphonice pro $\sigma\tau\iota\sigma\tau\eta$). Quæ tamen geminatio ultra Præf. & Imperf. non patuit; quasi illius vicem, qui recentius ceterorum Temporum accessit, character expleret. Obtinuit enim, ut qui Præteriti est α (pro quo ante Labiales ϕ evaluit) $\epsilon\alpha\sigma\alpha\omega$ (ab אנכי ושי), simul cum $\epsilon\mu$ usurpanti cæpto, ita qui Futuri & Aoristi est σ , ex litera ψ (א שררה, ψ *sibi proposuit voluit*), Tempori huic Graecæ postposita, Arabice præposita. Idemque Aoristi character; non alio, quam vocalis α pro ω discriminae. Neque incongrue. Notio enim omnis temporis Aoristo competit. Recentius autem, ut substantivæ $\epsilon\sigma\sigma\omega\upsilon$ pro $\eta\upsilon$, $\eta\alpha$, sic etiam adjectivæ $\tau\epsilon\tau\upsilon\phi\alpha$ ctr. $\tau\epsilon\tau\upsilon\phi\alpha$ pro $\tau\epsilon\tau\upsilon\alpha$ dictum est. Quæ itaque Perfecti formæ, illa Secunda, hæc prima, dicendæ sunt. Iisque demum addita, quæ est Aoristi reciproci, e. g. $\epsilon\tau\upsilon\tau\alpha\mu\eta\upsilon$, pro duplici suo caractere, Act. & Pass. reciproce significans. Quæ vicissim Fu-

turi II. est, ea Attica, abjecto σ , abjecti- que in locum Circumflexo succedente, e. g. $\tau\upsilon\pi\tilde{\omega}$ pro $\tau\upsilon\pi\omega$, ut $\sigma\tilde{\alpha}\sigma\iota$ pro $\sigma\alpha\sigma\iota$. Neque passive nisi unum genus Futuri est. Idque terminationis $\sigma\omicron\mu\alpha\iota$, Att. $\omicron\mu\alpha\iota$. Cujus vero duplex species; una Verbi Nudi, five ex Præs. $\tau\upsilon\pi\text{-}\tau\omicron\mu\alpha\iota$, five ex Præt. $\tau\epsilon\text{-}\tau\upsilon\pi\sigma\omicron\mu\alpha\iota$. Neque tertia & quæ Fut. II. vocatur, addenda, quippe quæ est Futuri ex Præsenti Verbi Nudi in $\epsilon\mu\iota$ (obl.) intransitive usurpati, e. g. $\tau\upsilon\pi\eta\mu\iota$, $\epsilon\tau\upsilon\pi\eta\mu\iota$, $\tau\upsilon\pi\eta\sigma\omicron\mu\alpha\iota$. — Neque plures Verbi Modos Græci, quam Hebræi initio probabiliter habuerunt. Qui enim Optativus, ille decursu temporis inserto et ex particula optandi $\epsilon\iota$ (ab $\epsilon\alpha\nu$, $\omicron\mu\iota$) ortus. Unde Subjunctivus Jota hoc subscripto, contractus fuit. Qui uterque item Turcice pari modo conluit, scil. Optativus, inserta optandi particula se , Subjunctivus, hac in e contracta. — Man kan icke neka, att dessa hypoteser hafwa myck. i som talar för sig, isynnerhet hwad som angår danandet af Modi Optativi och Subjunctivi. Äfwen kan man icke neka, att Höf:s mening om uppkomsten af de dubbla tempora, är rätt sinnrik, och wore wisserligen den antagligaste, om man kunde försätta att ett språk så godtyckligt, utan inre regel utbildade sig. Nec. är för den skull, för sin del, mest höjd, att härleda dessa varierande temporalformer från flerfaldiga liktydiga och i grunden öfwerensstämmande men dock genom wisja bokstäfwer skiljaktiga Præsensformer. Isynnerhet tror Nec. att det kan bewisas, det alla grekiska verber warit ursprungligen formade på $\mu\iota$. — Af uppställningen af stelswa Conjugationerna åter ser man (s. 93—96), att Casistådet Nerberg — som man äfwen af en så grundelig Språkforsker kunde wänta — antager det enkla och i grekiska språk

fets natur grundade Conjugationssystem, hwilket först utdånke af de lärde Philologerne Tib. Hemsterhuis och Valkenaer och af deras disciplar Lemney och Scheid förswarade, bliswit ännu mera utwekladt och utbredd i Frankrike, af d'Anse de Willoufon, i England af Dawes och Burghes, i Tyskland af Trendelenburg, Durtman, Lange*), Bernhardi m. fl., i Danmark af S. N. J. Bloch, i Sverige af Doct. Chr. Dahl. Dock har vår Auktor den egenheten, att han upptager i Activo, så wäl Præs. Impf. Perf. och Plusquamperf. Nuda, t. ex. $\tau\upsilon\pi\omega$, $\epsilon\tau\upsilon\pi\omega$, $\tau\epsilon\tau\upsilon\pi\omega$ &c. som Aucta t. ex. $\tau\upsilon\pi\tau\omega$, $\epsilon\tau\upsilon\pi\tau\omega$ o. s. w. på en gång, till gemensam öfwerläsning; och jemte det wanliga Futurum, äfwen ett Futurum Contractum $\tau\upsilon\pi\tilde{\omega}$, same i Passiva äfwen de fördröade formerna och dess utom twenne Aorister (Reciproc. och Passiv.) och fyra Futura (ex Præs. Contr. ex Præt. ex Aorist.). Mot detta försärande måste Nec. för sin del förklara sig. Hwad sättet att anföra de dubbla, så enkla som fördröade formerna angår, och beswåra lärjungen med att på en gång lära dem, anser Nec. det ledadt till en alldeles onödig widlöfthet och ett öfwerflödigt beswår. Andamålet med allt conjugerande är ju blott att wänja honom wid Temporalformernas utweklade ut hwarandra? Och i det fallet är det gifwit, att kan han böja $\tau\upsilon\pi\omega$, så måste han äfwen kunna böja $\tau\upsilon\pi\tau\omega$, och så twertom, och har alltså icke nödig, att lära båda formerna på en gång. Hwad åter de båda Aoristi Passivi angår, så är, efter all regel och all analogi, det som

*) M. Wilt. Lange är derföre minneswärd, att han icke allenast utgifwit en efter det hemsterhuisiska Systemet inwärtad ganska god språklära (Leipz. 1797 8:o), utan äfwen en Läsebok i Grekiskan, med bifogadt ordregister; tr. i Halle 1797 8:o.

wår Auktor kallar Aor. Recipr. neml. ἐπισημαίνω, det enda och rätta Aor. Pasf. af ἔπισημαίνω, hwaremot, det som wår Auktor kallar Aor. Pasf. eller ἐπισημαίνω, är Imperf. Indicat. Act. af den uråldsta formen ἐπισημαίνω, till hwilken form äfwen det af wår Auktor kallade Futurum ex Aoristo eller de äldre Grammatikernas Futurum I. ἐπισημαίνω, måste föras såsom ett Futurum Passivum. Andamålet med ansöndandet af dessa flerfaldiga afwikelserformer i ett Schema, kan lätt inses: det är, för att skaffa lärjungen kännedom om alla dessa ännu i bruk quarwarande former. Och för detta ändamål måtte de gerna så påse, om ej alla de fördelar och den enkla redlighet och consequens man med det hemsterhuistiska Conjugationssystemet åhystade att winna, alldeles skulle gå förlorade, och om ej Nec. wore praktiskt öfvertygad om, att denna kännedom på ett wido mera fruktbringande sätt kan meddelas, utan dock att nödgas tillgripa bruket af Dahls så kallade Lexicaltermier (Grek. Språklära s. 329). Danmärkt kan Nec. ej heller lemna, att det förefallit honom besynnerligt, att en Lingvist, hwilken med så widsträckt och grundelig lärdom (Pag. 45) wisat att Præsens och Imperfectum warit språkets egentliga ursprungliga Tempora, wid uppfattandet af Conjugationerna dock bibehållit den gamla ordningen: Præsens, Imperfectum, Perfectum, Plusquamperfectum, Aoristos och Futurum. Den naturliga ordningen tyckes dock wara, att först anföra de båda ursprungliga formerna: Præsens och Imperfectum, det rena närwarande och rent förflutna. Derest det nybildade Tempus, som i äldsta tider af Præsens substituerades, neml. Futurum = det framåt utsträckt rena närwarande. Derest de båda nuancerna af rena förflutenhetsformen (Imperfectum) neml. Perfectum och Plusquamperfectum;

men emellan dem såsom betecknande öfvergång, den obestånda Tidsformen, Aoristos. Bildandet af dessa Tempora antyder påtagligt nog dessa förhållanden. Så är Futurum ej annat än ett förlängt Præsens (t. ex. Τίω af Τίω, Ποίωω af Ποίω o. s. w.) och Perfectum samt Plusquamperfectum förlängningar af Imperfectum. Men Aoristos deremot är en sammansmältning af formen för Imperfectum och af formen för Futurum.

Grekiska Syntaxen affhandlar wår Auktor, wisat icke fullständigt, på sid. 96—111, under en nästan beständig jemförelse mellan den grekiska och hebräiska Syntaxen. Än mera besynnerligt lärer det förekomma flere läsare, att se förf. genom en sådan jemförelse ock så wilja upplysa den grekiska profodien. Men wår Auktor lärer om densamma (pag. 112—128) gå dock nästan ensamt derpå ur, att bestämma de grekiska ordens uttal efter de så kallade Accenterne. Men läeningen af grekiska Poeterna lærer oss snart, att ett sådant uttal, efter dessa i senare tider påfundna tecken, är alldeles falskt och skulle uwy och nedwända allmeter. Flere lärde språkkännare hafwa äfwen bewisat, att dessa Accenter egentligen blifwit använda i etymologiskt eller dialektiskt hänseende.

Af det föregående förmodar Nec. att läsaren skall medgifsna, det denna bok är af ett ganska stort värde och en högt intressant skänk för hwar och en som, efter wål inhämtade elementer, egnar sig för en lärare och djupare forskning i grekiska språkkunskapen, men af föga tjentlighet för den elementära Scholundervisningen. Wåhända den ej heller warit deres före beräknad. Ett flere gånger förnyadt studium har ledt Nec. på spåren af detta arbetes uppkomst. Den är en quintessens af förf. s föreläsningar öfwer språket. De i Texten anförda reglorna, hafwa blott tjent såsom v. h. f. och skeler för de i Noterna anbragta föreläsningar och jemförelser med ett annat språk,

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 28.

Årbdagen den 12 Juli

1817.

R e c e n s i o n e r.

Portist Kalender för år 1817 utgifwen af
Akerbom. Upsala, 3 ipeh och Palm-
blad. 151. 160 sid. 12:o med en mus-
sikplanche.

(Slut se. N:o 27.)

Det andra förut bekanta Poemet af Uts-
gifwaren är det sädna Erotikon, som är ins-
förde i 1:a häftet af Phosphoros, och här lä-
ses sid. 70-77. Förändringen med det sams-
ma, består dels i wijsa enskilda ord, som mot
andra blifwit urhyrta, dels i tillståndet af
dessa trenne nya, sädna strofer:

„Nej! det lif, som våra fäder glädde,
Detta mod, som dem i bronja klädd,
Är ej gdmde i deras riddargraf.
Hoppa ej ännu från Skatdens boning
Andakt, bövo och tränad och försönng,
Genom strängarna af rena sinnen
Samma fröjd, som myrt och lograr gaf?“

„Wiste jag, i hwilken trakt du blommar,
Der ditt spåda hertas rikedomar
Kännas blott af belgonen och Gud!“

„Säe jag ditt dunkelblå äga, —
Eibadt för det stora, för det böga!
Skall wäl wid min geist des himmel minna,
Skall jag nämnas af den tungas ljud?“ —

„Ja, det gifis en ewig angdsins minne,
Klagande, i djupet af wårt sinne,
Att ej jorden stillar des begär:
Säg ej derför, att des drömmar dårast!
Drufwan, för att blöda, måste säras;
Så af Eiden prekas känslans ranka (?),
Sälls att wäret endast dirigt är.“ —

Äf de trenne Sählerna, sid. 100-105, är
den andra i Ordningen. Elden och Wäret
en versifierad omarbening af den Jubel, som
slutar Höretalet till 1813 års Kalender, och
den tredje af en bland Besings Afsotiska Dis-
ser. Då J. B. A. i hellska werket, icke annas
är än en rhetorisk figur, och således sinnrik
korthet des yrpersta egerstip, så torde det ej
wara stort skäl att gilla, det den på detta
sätt i vers utwidgas. Synnerhet torde man
med rått kunna bewilla, om det elegiska
verelaaet, ehuru af Axiemus annände, dertill
är det tjunkaste. Men om man sätter sig
öfwer des beränkligheter, så måste man med-
gifwa, att Hr Akerbom ganska wäl dragit sig

ur alla swärigheter, och den första Fabeln: Palmen, Lagern och Cypreffen, hwilken är alldeles ny, utmärker sig med en rörande sinnrikhet. Hvad åter Hr A:s andra elegiska stycke, Talamodet (sid. 86) angår, så är det onckeligen af en hög och sann förtjenst. Och de sedna böra med tacksamhet emottaga detta förnyade offer af en Skald, som så ofta och så herligt för dem slagit sin lyra. Fr. Schlegel yttrar på ett ställe, att Poesien är qwinnans Philosophi; och det är wisst, att Hr A. funnit hemligheten, att genom den skäraste Skaldekonst insmyga wisshetens högsta läror i det fin känsliga qwinnohjerter. Slutet vill Rec. äminstone ansdra, såsom ett intagande exempel för det ofwansagda!

„Mannen af werlden för lidandet bidas, och
qwinnan af mannen;

Sennes öde han är; ofta som ödet tyrann.
Blomman är drens hjerta; naturens blomma
är qwinnan;

Blomstret wet ej om jag; qwinnan för an-
dra är till.

Wänliga bö! blott Du som förknippar man-
nen med jorden,

Har behållit för Dig blomornas heliga
dygd.“ —

Bland Hr Atterboms öfriga i denna Kalender inskröda stycken måste kronan gifwas åt öfversättningen af Schillers herrliga Romans Riddar Toggenburg (sid. 64—67); en öfversättning hwilken man med all rätt kan säga, att den på en eller två rader när, uppväger sitt Original. De öfriga poemerna äro icke annat än hvad man wänligen förstår med benämningen Tillfällighetsstycken. Det är Rec. icke obekant, att Goethe utkar den saken, att hwarje äkta lyriskt Poem är ett tillfällighetsstycke, men troligen will han icke att det skall vara sagdt, om hvad i allmänhet så heter. En tillfällig sinnesstämm-

ning skall den lyriska Skalden uttala, men icke just med sina rim blott och bart — som de gamla Dröllops och Grifpoeterna — sira wisja hwardagliga tillfälligheter. Det nekas dock icke, att den sanne Konstnären, äfwen ur denna råa slagg kan, genom allmakten af sitt Genie, draga gediget Gull, och wisja af närwarande stycken: Till S. S. L. (s. 98); Till S*** (sid. 88—91); och Solens nedgång (sid. 82); genom en äkta poetisk själ äro skyddade för ett blott ephemeriskt lif. Äfwen Sonetten Till A. v. S*** är rätt wacker, ehuru något kall. Men deremot äro sångerna: På Upsala Högar (s. 79) och på Bornö (sid. 84) rena obetydigheter. I det sista stöter man äfwen på något af hvad de gamle Wästersångarne kallade blinde Meinungen, eller versificatoriska hårdheter. S. ex.:

„Upp till wär krets af trogna bröst och händer,
Målarens wäg mod rika tårar ser.“

(En krets af händer och en wäg som ser med tårar, äro hyperboler, som säga ingenting). — Eller

„Hiertat och Sängen till mötes Er isa:

Hwad är för dem mer sålt än Edra namn.“

Ätta enstafvingar på hwarandra! — Su o wänligare sådana tekniska brister äro hos Hr Atterbom hvars Rythmer annars plåga flyta med hänförande wälklang, ju nogare bör Kristiken derwid sätta sin uppmärksamhet.

Ett tyckt Poem af Utgifwaren: Liedes Klage An A. v. S. u. L. v. J. (sid. 147—151) slutar denna samling af Skaldestycken, och Rec. bekänner upprigtigt, att han skulle helst sett att det alldeles warie borra. Jke derför att det ej i sig self är ganska wacker, men Rec. bekänner sig till den grad wara intagen af nationalsfördom, att han icke utan en hemlig owilja, ser någon för sång och poesij betjena sig af ett annat språk än sitt eget

modersmål. I ofseende på Heltwa språket är det, så vidt Det kan dömma, felfritt; men manne äfwen samma anda af ofkonstlad natur, ledighet och behag sjunt sig öfwer denna sång, som om skalden skulle nyttriat ett språk, hwar öfwer han redan gjort sig till mästare.

I detta års Kalender finns intet annat af Hr G-N, än en till öfverättningen: Riddar Foggenborg lika Skön M-lodi, som alla la föregående hwilka samma måktiga hand framkallat. Men af Hr Hedborn lär ser man här twenne ganska wackra stycken i hans wälbekanta milda styl. Det första, Fad-dergåstwan (sid. 92), har dockadt de wärligen stora förtjenster, som utmärka det, icke gjort ett deremot swarande uppsående, förmodligen derföre, att det genast presenterar sig, som motsycke till den i sitt slag öfwerträffliga Waggwisan i 1813 års Kalender, och sådana mästestycken skrivas icke mer än en gång. Derutom är det icke full hållning i sista strofen:

„Sof, du lilla, sött på armen
Och i waggan, hur du vill!
Kills i wåren och i warmen
Lilla Gippan qwicknar till.
Låt då se du fransar binder,
Ät din wån hwarenda dag!
Mamma klappar gofens kinder
För hans goda hjertelag.“

De twenne sista verserna följa alle för twärt, utan öfwergång på de föregående. — Deres mot har hwarje öppet sinne helt och hållet blifwit intaget af Lilla Hildur (sid. 95), der en ofskuldsfull tränande och leende saknad uttalar sig i de renaste toner, hwilka till och med sannit en wäg genom den Allmänna Journal-Recensentens långa wox och puders tillspårade dron.

De öfriga från förra årens Kalendrar be-

kanta signaturer, igenfinner man under följande stycken:

S** under Mästarens och Lärjungens Afsted (s. 1-8) och Sorgen (s. 63). I det förra har Skalden med säker och wäl öfward hand målat det sista Samfundet mellan den store Öfverhjelms och hans fromme lärjunges Columbus. Och hwar och en som en gång lärt känna den djupa genialitet, den grundliga wisdom, det manliga frihetsfinne, det glada allwar, som utmärker Swenska sångens och swenska lärdomens Fader, skall med rödt hjerta tacka Hr S** derför, att han så rent framställt hans bild, i Skaldens konstens blanka spegel, och knapt skall han, utan suktradt öga, låsa slutet, hwilket på ett så intagande sätt föröner det lyckliga konstverket:

„ — — Med mig nu tacka Skaparen,
Som gaf mig hella båd till kropp och själ,
Ett brinnande begär till dygd och wisdom,
Ett godt förstånd, i allt ett fröjdigt sinne,
Förnöjsambet och dageligt bröd,
Med samma stätter han wålsigne dig!
Må än en locka stänkas dig dertill:
Må snart den dag, som jag i hoppet städat,
För fosterlandet gå ur täcknen opp
Och sprida glans omkring din ålderdom! —
Fårwål! men på min graf säg i elf, hwad båd,
Dig synes vara; jag ej blags derför.
Dock om du önskar några enkla ord,
Som ingen straffa skall för lögn, så skrif:
Så länge som han lefvt, han lefwat glad.“ —

Den sista versen är en öfverättning af Öfverhjelms förslag till sitt eget epirhosium: Vixit, dum vixit, lætus. Örna skulle De öfwen önskat att Hr S** upprägit och i sitt poem inskrifvat den store Skaldens sublima uttryck om det jordiskas såfångsambet, då han på sin dödsång kallade detta lif för

en *Ovrig. anios*, eller en dröm om en flugga. Det andra stycket är ett mildt allvarligt Larygo spelade i den gamla askepiadiska strängt riktiga tonarten.

Den första Kärleken (sid. 115); Minne (sid. 117) och Thildas Födelsedag (sid. 120—122) äro beräknade med B*** n, och äro dikrade med samma elegiska ljusva, värligt blommande behag, som intagit så många känsligt hjerta för denna Skalds redan bekanta sänger.

Under tecknet — I — n finner läsaren trenne Poemet: 1) Rosen och Liljan (sid. 106—108), 2) Herden och Herdinnan (sid. 109—112) och Porträttet (sid. 113) äga samma förtjenster och samma brister, som alla för meddelade af samma hand. De utmärkas af giktrande bildprakt, sinrikhet i allegoriens uppfinning och såker metrisk gång, men det felas dem djuphet och koncentrisk enhet.

Hvad de tvänne stycken: 1) Åsk! blott en gång (sid. 141 och 2) Andenärwarelse (sid. 143) af Carl, angår, så hafwa de onekligen flere företräden framför de förledet är meddelade. Ehuru det senare stycket ännu bär spår af manér, förswara de dock båda sin plats i denna samling. Om det nämnda poemet öfverträffar det förra i ideens djuphet, så skall detta dock icke mindre behaga genom sin ofonstlade och rena hjertlighet.

Genom den sublimt förfärliga Sängen wid en Smålt hytta bles, i förleder års Kalender namnteckningen — der bekant för alla svenska Skaldekonstens wänner och detta minne har han i år uppriffat genom lika wäldiga slag å björnsjennerna öfwer den harpa, som man lätt skulle gifva att Wätnåmdinen*) sjelf rådt honom. I det lilla stycket Häran (sid. 125—129), har Skalden på wift sätt upp-*) Ginnarnes, Orpheus och Apollo i en person.

ställt ett motskyck till Theokrits så råttwift beundrade *Paganonergon*, men individualliseradt genom uppfattningen af den moderna widskeppelsens trollmedel hwarwid wi icke misstänna Shakespeares inflytelse. Men som närwarande stycke skulle utgöra ett helt för sig sjelf, har Skaldens ganska riktiga takt, gifwit det ett lugnande, försonande slut. Ty Häran blir midt under trolloperationen skrämnd af sina egna framgylade gestalter — och något förfärligare låter ej tänka sig — men råddas genom åkallan af det namn för hwilket alla knån böjas, och som för den ångrande syndaren alltid är en såker tillflykt. Ganska riktigt har Skalden lärt Härans ångerrop förwandla sig till be christeliga rimmen hwaremot beswärfelsen är offrad i en versart, som har en afstafsen likhet i tonen med de gamla runoljuden. Torde hända är dock denna öfvergång nog hastig och omotiverad.

Förförige gör Allmänheten genom denna Kalender bekantskap med tvänne nya signaturer. Den ena, Lufrosyne, läses under trenne utmärkt wackra stycken: Fågelburen (sid. 50—52); Blomster:Glaset (sid. 53—56) och Wina (sid. 57—63). Wore fråga att wälja en af dessa ländlige sköna blommar, skulle Rec. för sin del helst utkora den första. Ideen är wäl icke ny, men den är behandlad med en naiveret, en skoning och en mildhet, som oemotståndligen måste intaga alla. Det andra behandlar ungefär samma tema — misnöje med Stadens cirklade präkt och förfärlig för landets friare lefnadsfärd; men här råses mera bitterhet, hwarigenom det hela förlorar en del af sitt behag, ehuru man ej kan neka, det uppfinningen att symbolisera de båda motsatser med Zulpanen och Vinna Worealis, för att derigenom vinna anledning att förherrliga Sveriges öddlige

Dioskorides, är högst sänrik och lycklig. — Det tredje åter utgöres af en flickas klagan öfver sin älskares förlust. Det andas allrigens nom hjercots sanna poesi, men förträder kanske äfwen, att den älskwärda Skaldinnans diktning förmåga icke varit fullt mästare öfver framställningen, hwadan det hela blifwit något långsträckt. — Rec. skulle ingenting högre önska, än att äga allmänhetens fullmakt, att rosenkröna den ädla Euphrosynes lyra; måtte dock så många älskämbo sinnens bifall, äfwen af dem, som icke känna mer af hennes hand än det ena stycket: *Mina*, meddeladt i Stockholms Posten, uppmuntra Skaldinnan att icke bortsläga en citra, som hon så wäl förstår att stämma, och icke låta strämma sig af det oöwärdiga utfall, som en plump Rec. i *Allm. Journalen* med sin wanliga oblyghet och illfä tillätit sig.

G**nd gifwer sig genast tillkänna såsom en afkomling af vårt gamla, redliga brödrasfolk, hwilket, i affende på kultur, seder och lagor icke upphört, att vara det, ehuru det stett i politiskt förhållande. Hans twenne stycken: *Mitt femtonde* är (sid. 130—133) och *Det sista Affkedet* (sid. 134—140) — af hwilka det senare är mera fullständigt — syfteligt sätta sig också, med ett lifligt intogande wäl behag, med att måla ärskilliga af Finlands sandeliga Scener och den sista ynglingens friska naturlif. — I det förra stycket råkar man på en grammatikaliff incorrec het;

„Af wördnad på hatten jag lyfter
Då upp utaf aktning jag stod.“

(Twenne olika tempora, i samma relation inom samma satz); och en strof:

„I lunden re'n koppellet det ställer,
Der gimta Wabopp och Watru:
Jag måttar, och genast det småller,
Och haren, den tumfar omkull:
Hwad nöje! och påsen är full.“

är temligen den rika Jägarprosa; men dessa och några andra stäcker öfwerglänjas af den friska, raska gången i det hela.

Profaiska stycken innehåller detta års Resender twenne: *Amala*, indisk Novell af Palmblad, och *Pokalern*, efter L. Tietz öfversatt af en obekant, som tecknat sig (***) S). Hwad förra stycket angår, så är det en mycket utwidgad omarbetning af den Novell som läses i afdelningen Resorna af Romanen i *Kalenderen* för år 1812, 1813 och 1814. Det tillhör endast Rec. i *Allmänna Journalen*, att finna denna närwarande bearbetning vara en förkortning af den förra. Närwarande bearbetning, är nära intill att öfverskrifva gränserna för en Novell; då man hägfommer, att denna endast är en romantisk Anekdot, utan utförlighet berättad eller man att i detaljerna vara utmålad. Närwarande stycke åter är nästan en egen sjelfständig Roman, erbjudande de en fullständig teckning af ett romantiskt lif. Men de flesta läsare lära wifertligen icke litet tacka Hr W. för denna utförlighet, då denna berättelse i en så ren och frisk anda är utkastad, efter så wäl beränt plan anlagd och med en så afgjord styltistisk mästertlighet utförd.

Tietz's lilla *Stöna*, halft underbara Novell är så ledigt öfversatt, som det är möjligt att återgifwa en författare med så många egna, naiva behag.

Det surliga omdömet om 1817 års *Kolender* blir således, att den icke öwärdigt fluter sig till sina äldre syfton, ehuru den ej har några nya Poemer att framwisa, af den förträfflighet, som *Blomnorma* i 1812 års, eller *Sägge Blå* i 1814 års. Men i affeade på dess profaiska del, måtte man lemna den förträddes för alla de föregående.

Protocoll, hållet wid Prest-Mödet i Hernds-
sand den 4:de, 5:te och 6:te Februarii
1817. Herndsand, Swedborn, 3 och
1=4dels ark, 4:o.

I sjette bandet af denna Tidning äro
Lunds Stifts Prestmöds Handlingar 1814 till-
förene upprägne. Af samma Skäl tro wi och
här äfwen böra lemna ett rum åt närvarande
Skifte. Om seltwa Mödet är en kort berät-
telse förut införd uti Bihaget N:o 3 till den-
na ärgång, dit wi härnäst läsa ren. Uaf de
öfwerläggningssåmmen som detta Protocoll in-
nehåller, tillåter ej rummet att anföra dem
som mera speciele angå. Skifter, utan blott
några som förtjena allmänare uppmärksam-
het. §. 4 angår Hr Prof. Jetterströms Do-
nacion af ett Bibliothek till Frösd Trivial-
Schola i Femland och är (Bih. N:o 4) redan
bekant. §. 7. Om inrättande af Bibelsällskap
i Herndsand. §. 13. Om Classification af
Pastoraterna i Skiftet enligt Befordringsläs-
garne för Prestständer, särdeles Kgl. Pres-
wet af d. 21 Aug. 1786 och d. 24 Jan.
1811. Efter anställd öfwerläggning och jems-
förelse emellan Pastoratens storlek till Mans-
sal och Folknummer indeltes Skiftets samtes-
lige Pastorater uti tre Classer. Uti första
Classen uppfördes 17*), i den Andra 15 och
i den Tredje 22 Pastorater.

§. 22. „Med hänsigt dertill, att ändas-
målet af den wid Prestmöden öfliga Disputa-
tions-akt, älyscande icke allenast offentlige prof
på de deruti deltagandes särdiighet i Latinen,
utan äfwen och fast mera en för Prestmötets
samtelige Medlemmar nyttig utwäpning af så

*) Dessa woro: Luleå, Viteå, Skellefteå, Ny-
dala, Umeå, Skålewad, Amundsjö, Nordm-
grå, Mora, Sollefteå, Lina, Torp, Brun-
flo, Sunne, Swiken, Riddön och Offerdal.

wäl religiösa som eljest wettenskapliga och för
Emberets utöfning gaanelige Jöwer, söda eller
ock blott till någon ringa del, winnes genom
det wanliga bruket, att endast bestrida och för-
swara någon wif i tour kommande Artikel hos
en eljest för sin tid godkänd och höst berömd
Theologisk Författare, framstälde Herr Di-
skopen den önskan, att Präses wid ett Prest-
möte wille, jemte sin skoldighet att prästens
do förswara den till afhandlingsåmmen utsatte
Artikel af Benzetti Repetitio Theologica,
äfwenwäl till allmän rörfning för tillfället ut-
gifwa Aphorismer, dels öfwer de åmmen som
röra Presterskapets wigrige och mångfaldiga
fall, dels och öfwer andra redbara föremål,
som inad i en sann menstlig bildoing.”

§. 23. hwarmed detta Protocoll lutas
har Rec. ej kunnat underlåta att höj och häj-
la meddela sina läsare. Uti det Tul, hwar-
med Skiftets Biskopp slutade mödet, öfwerläs-
des Presterskapets wigren och wärdet för en
Religionslärare, att under utöfningen af sitt
dyra kall, sorgfälligt eftersinna och behjerta
följande deruti ingående hufwuddommen:

1:o „Att som all Christendomskunskap
måste för att wara lesiwande, werksam och
bärande för hjertat, härledas ifrån Religio-
nens sanna lifsprincip, kärleken till Gud,
hwarförutan alla människans affigter, förtag
och gerningar, ehuru klokt beråknade för alle-
män eller enskilde wäl, likwäl söka sit rät-
ta wärde, så bör fromförralt wid Barnouder-
wisningen den wäckta estieranten söros till
uppmärksamhet på denna grundfälla för sjä-
lens högare lif, såsom den enda rena och säkra
bewekelsegrund för wiljan; hwadan det till en
Christelig Barnouppfostran hörer, att ifrån
spådofta åldern söka infärpa Gudsstruktan hos
Barnen, och fast hellre tidigt söka wänja dem,
att för Guds skull afflyt alle ondt, och att

handla af kärlek till Gud och Nästan, än att ensfildigt sätta deras vilja och hjertan wid blotta egennyttiga asseenden på rimelig belöning och straff, smickrande löften eller hotelser, hvarigenom endast en yttlig, men ingalunda grundelig och sannskyldig förbättring kan winnas; håldst man af naturen ändock nog är fallen att endast söka sig sjelf och det sinnliga, men söga hwad som Guds Rike tillhör.

2:o Att Ungdomen må, wid des beredelse till den Heliga Natwarden, lära att afläsa da sig all egen rättfärdighet; lära att, till wärdigt begående af Jesu äminnelle, anställa sin själfpröfning icke blott efter de negativa, utan ock efter de positiva Religions- och samwetsfördringar; öfwerwäga ej så mycket underlåtna synder, som sakt mer förgättna pligter emot Gud och Nästan, samt att således, wid den fördomjufande jämförelse emellan det oberöpliga som blifwit uträttadt, och det mångfalldigt mera som borde ske i Gudaktighetens öfning, den må lära att inse sitt stora behof af Försoningens Nåd, och deri söka ny kraft till en werksam lefnad på dygdens och helgelsens väg. Således, och isynnerhet hwad Natwardsbarn angår, är det så mycket angelägnare att grundeligen göra dem uppmärksamma på den af naturen hos sig rådande föld för Gud och Hans bud, kärlekslöshet mot nästan samt rådande själfwissta sinnesart, såsom en allmän arfsynd och rot till alla möjliga werksynder, som utan lefwande öfweriggelse om detta onda, och ogillande deraf, menniskan omöjlig kan komma till nåden sann syndöfningar eller hjertelig Tro på werkbens Frälsare, håldt under den första ungdomstiden, då man wäntligen icke har tillfälle att begå, eller frestas till sådant, som efter börgerliga lagar och allmänna omdömet anses för

sond och brott. Tidshwarfwets öfwerlagade ljumbet i Christendomen härdrer förnämliga deraf, att de fleste aldrig med öfweriggelse künnt ett saunt inre lefwande behof af den försoning de med munnen bekänna, utan anse sig goda nog, då de ej efter yttre lag finnas straffvärde, förgätande Guds andeliga lag, som endast genom kärleken efterlefwat kan, och genom kärleken fullbordas.

3:o Nödwändigheten, att så wäl i Predikningar och wid andra lämpeliga tillfällen, som isynnerhet på Husförhör, meddela rediga begrepp i Läran om Guds Nådewerkan till menniskans omvändelse; wisa å ena sidan den första wäckelsens oemotståndliga inskytelse af Guds fria nåd, men ock å den andra förmanan af den derigenom tännda inre friheten, att antingen begagna och till en lefwande Tro widare utbildta, eller ock glömma och qwäta den heliga rörelse, som wäckt själens känslor kraft och sökt leda den till försoning och hjertats helgelse; och ändteligen wigten af att rätt framställa förhållandet och sambandet emellan Tro och Gjerningar, hwilket är egentligen detsamma omedelbara, som emellan grund och följd; ty hwarken kan en Christelig Tro upplifwa sinnet, utan att tillika menniskans hela håg wändes på gudaktighetens föremål i pligternas otwungna utöfning såsom Guds wilja; icke heller är en rättfäffens wandel möjlig utan en föregående affö för alle guds löst wäsende, och utan hjertats genom Tron på Gud, såsom Frälsaren, wanna omskapelse, som allena, inför den Allwetande, stämpelar bygden till sin rätta balt. Summa: utan Tro kan ingen räddas Gudi! och själfwa de så kallade dyaderna äro utan saunt inre värde, då de ej utgå af kärlek till Gud och nästan. Tron är wäl en Guds gåfwa; men ock så gifwer Gud denna dyrbara gåfwa åt alle

la, som, wäcke till lefwande Ängel och affky för Ortons och Gudlöshetens osaliga wäsende, anropa Herrans; och är en innerlig Bön om den sonna Tron och Kärleken redan Trones wälsignade begynnelse. Men uppriktig är ej Tron, icke heller fruktibårande, så länge man blott söker Christum ändels, endast eller för nådligast för att winna befrielse ifrån syndens straff, och ej allika för att befrjas ifrån syndens herrawåde uti hjerta och böjelser. Enom

Hwar Her efter det Tro, och den som med sin Tro, tankans och hjerrens idrenade, ansäkrigulla förtroft om hos Gud i Christo, som Fräljaren är, söker både id soning och sinnes förwelle, Han finner dem såge, friden och friheten, Guds barns andeliga frihet; Och Guds Ande wittnar med hans ante att han är Guds barn, och Jesu Christi medafwinge till det ewiga Lifwet."

S m å r r e S k r i f t e r.

Veningefriarne, eller Tre Frierier på en aftonfund. Swenskt Original. Stockholm, Nyberg, 1817. 32 sid. 8:o.

Ett tråkigt löppri i 7 Kapitel. Anne Sofi Spån war dotter af en snickare, som efterlemnad 60,000 Rdlr; hos henne anmäla sig som friare Intendenten von Bräk, Major von Edgulfelt, och en gammal Knd, Fredrik Weis. Denne tenare hade i ett wist främmande land, der alla dumma bruk och småaktigheter äro landsförowiste, bortaldmt en stor del af hembogdens sedwanor och äfwen den att tala annat än hvad man tänker" (Bref. menar twertom). "Deremot hade han lärt sig att, utan att sonas rå eller förolämpande, säga allt han tänkte. Wid första besöket hos sin käraste, utfar den unge mannen mot de båda närwarande friar, se sålunda: „Jag ser dessa herrars affigt; de äro förnåma och förmodligen fattiga... de wilja blott gifva sig med dina pengor. Ge mig i kommission att föra dem på porten; och låt os sedan i morgon hålla bröllop." Ehuru iohertligen ett sådant tilltal hwarken „är rätt eller förolämpande," dömdo dock Anne Sofi att den älsfwärde Fredrik war tokig och gifte sig med Major Edgulfelt, hwilken kallras som hofman, men talar som en månglerka (s. 11--16). -- Inom två år war Anne Sofi en

en fattig enkla, som dock „i sin bedröfwelle midt den trösten att kunna hwiska de bästa Societeter." -- På löpet erhåller man ett Brefs lag till Inskickare Giftermål, hwilka derigenom skulle uppkomma, att ingen ficka erbjöde någon Hengist.

Geannorne, eller de Tienfärdige. Komedi i 1 Akt, efter P. S. A. D. Stockholm, Nyberg, 1817. 44 sid. 8:o.

Ehuru medelmättig denna komedi så wäl tillplan som skrifåt är, äger den dock ett afjordt företråde framför den outredigtige Kristnarens bandarbeten, som förser Nybergiska Boktryckeriet med Swenska Originaler. Alm, en ung Bokhållare, friar till Groshandlar Grönbergs enda arfwinge; han lemnar sitt förtroende åt en tienstaktig wån, som i sin wälmening alldeles bortskämmer honom sak, då deremot twenne andra annare, hwilkas uppåt merkligen är att fåda honom, genom sitt förtal beforda den. Så trivial uppfinningen är, hade den dock bättre kunnat utdras, hwilken genom den komiska effekten troligtwis kunnat blifwa starkare.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 29.

Lördagen den 19 Juli

1817.

R e c e n s i o n e r :

Dalens Söner, of F. L. J. Werner.
Första Afdelningen. Öfversättning. Stock-
holm, Cederborgska Tryckeriet, 1817.
171 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 23.)

Vi komma nu till pröfningen af detta ars-
betes förtjenst, såsom öfversättning. Ty
om än vår Höf. wisar sig såsom okritisk
och lätrogen häsdarectnare, samt oredig och
widspelig tänkare, kunde det låta hända, att
han ändock icke saknade förmåga att efterbilda
stora mänster. Rec. ämnar icke bestrida det:
dock är hans copia ingen måtning, som en
ficklig konstnär på fri hand uppdrager, utan
den liknar mera en teckning, som nybegynna-
ren, med det genomskinliga originalet lagde
på skinsterrutan, skafviske på sitt papper es-
territar. Ett sådant sätt att arbeta är ingen
fri konst, utan ett blott handwerk. Det är
sanne: tyfka och swenska språket hafwa wäl ej
lika många skafwisser: men Öfwers. har ej lärt
willa sig af denna swårighet, ty allt efter som

rhythmen fordrat, har han än bortklippit en
skafwelse, som han tyckt i språket mest kunnat
umbäras *), än tillagt en annan **). Dena
na lilla frihet oaktrade återstod dock många
vers, som för ingen del kunde utan att om-
gjutas, tvingas in i den swenska formen:
men hellre än att omskrifwa perioden, hwil-
ket wiserligen stundom hade varit något swä-
rare, håller Öfwers. månsting med samteliga
orden i den kinkiga originalmeningen, och
stryker så bort en partikel, eller något annat
obetydligt ord, lemnande åt läsarens skarpsin-
nighet, att fylla luckan ***) i meningen, hwil-

*) S. ex. sid. 28:

Det är då de bröder,
Dem du skackars Kristenhets till stöd,
Det belga land engång till wårn församlat!

**) „Söfswelen“, i ff. f. söfsweln sid. 14; —
„Kristenstende“ s. 12.

***) Man läse dessa verser:

Australis.
Mig är så wäl och dock så hemskt,
Som då, när jag som barn, för första gången,
Uti den höga Jäs grotta trådde.

fet är så mycket svårare, som Berners skrif-
sätt förut är nog lakoniskt och sällan något
enda streck kan borttagas utan att göra me-
ningen dunkel. — Ty hvad sjelfva metern
beträffar, har vår Öfvers. gjort sig den så
beqwäm som möjligt, icke nog att sådana ver-
ser som de följande:

Sid. 9 Mitt spisoffer, och sedan wandra
bådan;

Sid. 15 Ett roligt gråhufvud, jemt lugn
och wis;

Sid. 16 Sig med sin Skyddsande i tal.

Säg ni den stora Werldsanden wäl
nänsin?

— Rec. medger, att dessa hårdheter icke all-
tid kunna undvikas — utan han hopsätter
också sådana jamber, som ingen tunga kan
uttala, t. ex.:

Eudo.

„Nu aflar tiden med förskäffelse“
Hwad hon med sedid en gång skall föda fram! —
Hur ofta har akasen wäl blomstrat
Som du kan minnas?

och läsaren skall utan twiswel mena, att Eudo
frågar flickan, huru gammal hon är; men ori-
ginalet: „Seit du es dir entfinns?“ — och
detta lilla es, som ej fått rum i svenska ver-
sen, lyftar på det föregående, så att Eudo
icke frågar efter Astralis ålder, utan om hon
kunde erinra sig huru många år försutit efter
hennes inwigning i Jfs mysketer.

Äfwen så har Öfvers. sid. 50 förbigått
ordet auch: man bör dock lägga originalet
framför sig, för att finna huru oumbärligt det
är. — Så blifwa också följande verser; s. 87:

„Så sunken, Heribert!“

Att denna skändliga, förbömda munken
Sig wägar göra dig ett sådant tillbud. —
nog märka, emedan Öfvers. förbigått den för-
sta halftva meningen: „So weit bist du (ge-
sunken, Heribert!).“ —

Sid. 33 Man till honom går utan mycken möda;
Sid. 103 Men Odo sade: Det är en gammal lag;
Sid. 102 En David böjes till eller på thronen.

Till vår Öfvers. ogenerade tolkningstheo-
ri, höder också hans frihet att behandla swens-
ka språket. För honom är det till ex. lika
mycket, om ett verbum skall ställas i präsens,
perfectum eller futurum i indicativus eller conjunctivus,
endast hon finner en flexion, som
har så många stafwelfer han behöfwer. De-
dansående prof Skola wisa huru enwäldigt mo-
dersmålet i detta arbete blifwit behandlade:

Sid. 7 Ödr blott din befare till knappen färdig,
Kupolen — hm! ger sen sig af sig sjelf!

Ordet ger är icke tryckfel, hwilket man låte
kunde tro, i stället för gör; ty Originalet
har giest, och Öfvers. är alltså samwets-
grann att bortbyta ett ord för ett annat, en-
dast därför att det ej passar i hans språk. —

Sid. 6. Wi ha sju weckor blott till Jo-
hansmessa; Orig. har bis Johann; Rec.
känner ej, om denna dag haft någon messa;
men samma fest Tyfkarne kalla Johannistag
heter hos oss Midfommardag.

Sid. 8 Den som också war (wore) knekt! —

Sid. 91 Hans makt at fanders längesedan war
(wore),

Sådrutan dessa wäktares förswar.

Sid. 13 berättas det om Molay, att han
hållit sig instängd hela dagen „sådrutan mat
och dricka.“

Sid. 25 Sticks en yngling, för att „stut-
sas opp till Tempelbro.“ Rec. känner in-
tet sådant ord hwarken i svenska språk eller
i någon af dess dialekter, ej en gång i „den
småländska eller den uppländska“*); men ur-
sprunget har stutzen och vår Öfvers. är så

*) Se Föreläset till Julii Cäsar.

Menpuls, att han öfversätter orden icke efter som de betydo, utan som de låto, t. ex sid. 13 *Mühne*, med mamma; sid. 40 *Schlecht*, med slö; sid. 127 *bescheiden* icke med blygsam utan med beskedlig med flera exempel, som nedanför skola upptagas.

Måst kännedom af det språk, på hvilket man skrifer, är för en Öfvers. ingenting nödigare än kunskap om det, från hvilket han vetterar. Huru långt vår Öfvers. insigt i tyfka språket sträcker sig, skall läsaren snart dömma; dock har Rec. här upprägit de ställen, der Öfvers. misstagit sig ej blott om originalets mening utan äfven sådana der han förfelat tonen och coloriten.

Sid. 8 . . . Ett sojut, en hjälm.
Det gällar annat det, än fört och murles?

. . . Die Helm und Spiehel
Gelt? -- 'Sist ein ander Ding, als Kell
und Schurz!

Meningen är ungefär densamma; man ser dock att Öfvers. misstagit sig om det lilla ordet *Gelt*, som kanhända kunnat gifvas med *med hwasferra!*

S. 1. Han säger: förrn Guds rike blir på jorden, är lanser plog och harnesk murles worden. Dessa verser hafva ingen mening, derigenom att Öf. förvandlat originalets futurum (muss werden) till præteritum (är worden).

Ewertom har han i följande rad:

Svärdet, säger han, skall bli ett sanklod;
Und das Schwert, so sagt er, sey ein Senkbleis
förvandlat præsens till futurum.

Sid. 11. Gottfried.
Swartthän så tidigt?

Robert (tankspidd).

Swart? (affides, seende efter
Australis).

Der flyr hon redan,

En fridens busvål

Gottfried:

Tot den ädla jagten!

Den sista plecta, meningslösa halvversen lyder i originaler: *Wohl zum edlen Waidwerk!* och är en fråga, hvarigenom Gottfried fortfar att spörja om Robert ämnade sig på jagt?

S. 12 För två dar jag honom (tigern) kom
på spåret;

Orig. säger tvertom, att Robert i två dagar lurat att komma wildjuret på spår:

Ich lieg' ihm schon zwei Tage auf der Spur.

S. 13 heter det, att Molay „i två dagar, instånd med Kaplanen, förutan mat och dricka, hela dagen diktat långa bref;“ men Werner säger att Molay dikterade (diktat) bref, och det är väl skillnad mellan att diktera och dikta bref.

S. 1. Hvad kan den spåda mannen, Rönung
Gillip?

Man kan vara en spåb man, och dock en stor, en fruktansvärd regent. Orig. har: *knabenhafte König!*

Sid. 14 påstår Öfvers. Påfven sjelf bär afening för Tempelridarne; men Öf. att han fruktar, att med dem gå bröfånges, tillwaga: *Wagt's nicht mit uns.*

Sid. 15. Metall blir lätt utaf metall fördrifven;
Men snillet's thron åt snillet blott är
gifven.

Den sista raden är oförståndlig; icke så den motsvarande versen i tyskan:

Metall wird leichtlich durch Metall verdrungen;
Der Geist allein wird nur vom Geist bezwungen.

Sid. 17 har Öf. helt och hållet missförstått urkriften:

Swart will ni hän? Ni måste swinga lansar
Wo wollt ihr hin? -- sie müssen lanser
swingen.

Detta ihr syftar på Robert, och sie (icke ni) utan de) på knektarne.

S. 18 Man säger att ni skrivot hela dagen,
Och skrifter af den första vigtighet.
Dessa skrifter woro bref, ty detta betydde
Schreiben.

Kaplanens lustiga encomium s. 19 öfwer
skrifkonsten är råte lyckligt återgifwet; Sada
endast att öfw. gifwit Gott zum Grusse
med Gud gifwe. Detta exempel är icke lik-
giltigt: så börjades brefwen ofta i medelti-
den, och denna önsking swarade mot det la-
tinska: Salutem.

S. 22 berättar Kaplanen, att den annars
gudlöse Robert fickat honom en fet wildgalt,
och omkring galten slingrat ett silfverhals-
band, hwaruppå war ristade: Den feta Ka-
pellanens stridskamrat. Detta sista ut-
tryck kunde ej wara riktigt, emedan Kaplaner
icke föra några skrider: Nec, efterlag i Orig.
och sanna Spiesgefelle, hvilket betyder stall-
broder. — S. s. har öfw. hwarfen skickligt
eller tydligt gifwit Wierthin med hustrun;
— sid. 23. lika orsentliche dieselr Junge med
den ungen; — sid. 26 kallar Kaplanen en
Riddare för Skurk. Orig. har Frevler,
smådare hade här varit ett lagom hårdt ut-
tryck. Innu underligare väljer öfwerf. låns-
gre från sina titularurer, då han tillägger
StorMästarn, StorKommendören af flera
andra höga werldeliga embetsmän, Biskopps-
och Prostertitel; ty öfweralle tilltalas de än
med Höghwördige (sid. 28), än med Högh-
wördigste (s. 97), än med Wördige (s. 68).

S. 26 påfar ej Kaplanens hotelse: Jag
er fördömer, till Charlot's swar: Ach! en-
dast ej ur Elsas paradis. (Ich thu Euch
in den Bann! — „Wannt mich nur nicht
aus Elsens Lustrevier!“)

Sid. 30 Annåles att

Durken kastat ankar femti alnar
Från bastion —

hwarpå StorKommendören repar:

Gud bättre! Och Marskalken,
Gud bättre, sitter på sin Kans och skriver icke
Orig. har . . . und werht's nicht, hvilket
egenligen läser betydta: „och aswårjer ej hans
ansfall!“ —

S. 36 För han ännu sitt wåsen
Som fordom? —

Treibt er sein altes Wesen?

Sid. 39 förekommer ordet spann såsom
likbetydande med åmbar; Nec. känner wål
icke detta ord, men will dersför icke klandra
det; deremot är han wis, att hwarje swenssk
som ej tillika kan tycka, icke skall förstå wår
öfwerf., då han talar om en Rappe (s. 17),
som störtar, och menar dermed en häst.

S. 41. Ni är en wacker gose! — Fadrens öga,
Hans gula hår! — dock war han mera sat t.
— nur war er noch gedrungener.

Det är swårt att finna något tjenligt ord för
dessa gedrungen: det wisa är dock, att
satt war det minst tjenliga af alla, som kun-
nat komma i walet.

S. 45 En lustig broder! något båljudd.

Men etwas laut betyder här, om Nec.
ej bedrager sig, icke högljudd, utan hwad
man will uttrycka med feitalig. — Äfwenå
har wår öfw. åter lätit willa sig af ljudets
likhet, då han skrifer, att den hel. Jung-
frun bar Mästaren (s. 51) i skället för födde
(gebahr). — Han har vidare narrat sig, då
han öfwerfätter s. 54: ich läste sie (frågan
är om en blomma, som står intäppt och qwåfd
mellan tjocka blad) med: jag lyfter henne,
ty detta betyder: jag ger henne lust. Men
hwarför icke nyttja lexica? — Han har åter
två rader dersfester misfragit sig om menin-
gen, när han åter trägårdsmästarn säga till
en ung ställig riddare; Är jag ej er Mästare;
då originalet naturligtwis wvertom säger: är

jag ej hennes (ihr — blommand) måstar
te? — Han har två gånger på samma sida
(s. 55), visar, att han ej känner betydelsen
af ordet *gescheit*, hvilket icke betyder god,
utan klok. — Så betyder *Rechtheit* icke rätt-
het (s. 101), utan öfvermod. — Men ins-
genting i hela tyfka språket synes vara vär-
mer mer främmande än partiklarnes riktiga
betydelse. Så gifves sid. 62 auch, noch,
jetzt med: hittills, alltid, — hvilket dock
ännu kan förswaras; — så öfversätter han
s. 59 so eben med och så, i stället för
nyss; — så låter han Ordensbröderna (sid.
96) upplösa den nyvalde mästaren och bära
honom bakom (!) altaret i stället för att ned-
sätta honom framför (vor) altaret: så har
i följande vers:

Den Obenaus, den Prior kennt er gleichfalls;
Deßutom äfwen och han priorn känner
tagit Obenaus, som här står såsom substans-
tif, för en partikel och sålunda erhållit två
synonyma partiklar (deßutom, äfwen) men,
då metern fordrade ännu en stavelse, själf
tillagt den tredje (och). Dock Öfvers:s ur-
säkt är förmodligen densamma, som den romers-
ke poeters, som, på den anmärkningen, att
redan andra raden i hans stycke hade ett par
stavelsor för mycket, erinrade, att den tredje
deremot hade ett par för litet, och att såles
den ena raden måste ersätta hvad som felade
i den andra. Ty så finner man andra ställen,
hvilka dels, som vi redan öfwanför visar,
genom dessa partiklars utestående blifwit oryd-
liga, dels sått en annan mening. Så står
t. ex. s. 138 Molay Kaplanen, om
han ännu har brefwet färdigt, hvarpå den-
ne svarar:

Jag målar blott begynnelsebokstafven --
af hvilket hvar man slutar, att brefwet nyss
wore påbjudt; men genom jämförelse med
urskriften;

Jch kolorir' nur noch den Anfangsbuchstab,
visar sig, att brefwet redan war färdigt och
att endast ännu (nur noch) målningen af för-
sta bokstafwen återstod.

Ännu några anmärkingar: Sid. 52 sä-
ger Australis:

De sola blomstra endast -- icke njuta!
hvilket ord upprepas af Robert men med den
skillnad att han säger blomma i stället för
blomstra; — en småsak, om det ej gifwe
ett anseende åt Robert, att wilja förbättra
Australis uttryck. Öfvers. har dock härigenom
visat sin känneedom af svenska språkets tillgång
på synonymmer; ehuru en sådan variation på
andra ställen der det bättre behöfves, ej är
hans sak. Så är man t. ex. säker, att öf-
weralle der *Murckopf* förekommer i origina-
let — och detta ord förekommer der ofta —
i svenska finna en tvårwigg; — nästan
öfwerallt för *Junge* antingen unge eller barn,
fastän det betyder ingendera.

Sid. 53 (i Origin. s. 71) säger Robert:
Ha, du erweckst mich vom Schlummer, halten
ihn will ich den Schwur,
Gliehen dich, Zauberinn! --

Australis.

Gliehen? -- Doch in den
Schoos der Natur.

Ät den sista vershälften har Öfvers. genom
detta uttryck:

Gly? -- Likväl ej du flyr ur naturen --
gifwit en morsatt mening. — Deremot
har han gifwit alldeles ingen åt de följande:
Som honom hon, hon för mig, de mäktiga
krafters flod,

Genom natt och blod.
Hvilket chaos! De tyfka äro deremot ganska
begripliga:

Sie zieht ihn, wie mich, die gewalt'ge Macht,
In Blut und Nacht!

Wid sid. 56 kan påminnas, att *Char*

icke betyder regn; — wid sid. 61, att vers
schmähren icke betyder häna, hwilket des-
utom här är ett mycket för starkt uttryck; —
wid sid. 119, att Laube icke betyder dunge
(park) utan lössal (Östvers. borde hafwa sun-
nit det af sammanhanget), — och wid sam-
ma sida torde ej den erinran wara obehörig,
att det är oansändigt både i swensk vers och
i swensk prosa, att kalla Guds Moder för
Mari. (!)

S. 62 . . . Om och hela Orden faller,
Och Kritikenheten sielf i spillror går,
Han ger sitt lif; men Riddarn, Kron-
wasallen
Kan han ej offra henne.

J Origin. står Den Edelmänn, i stäl-
let för Riddarn; och detta är det rätta,
ty det är orimligt att tänka, att Orden
just derigenom skulle winna någon bättnad
att den gamle Compturen uppoffrade sin
ridbarwärdighet. Men Östvers. behöfde ett
twåstafwigt ord för sin jamb, och därför
kunde ej en sådan bifak, som sammanhanget,
komma i fråga.

Sid. 71 fordrar swenska språkets art lif
i stället för lefnad; s. 136, att man ej skall
säga, fråga om någon person, när man
will fråga efter honom; — sid. 54, for-
drar grammatikans och tyska språkets art prä-
teritum i stället för präsens af verbet genom-
bärta, emedan det är fråga om en redan för-
fluten handling och i originalen läses durch-
borht. Sid. 92 förklarar kritiken sådana ut-
tryck som: min söta unga pilt (mein lie-
ber Junger Fant) för osmakliga — och så-
dana perioder som den följande:

! han har, trots Ordensregeln
Utaf Sankt Bernbard, stora statter samlat; —
för twetydiga, emedan man lätt fattar mening

gen så, som om han hade samlat sina statter
af helgonet.

Widare säger man icke på swenska:

Jag måste hän; snart ringer till Capitlet.
hellst nåe man genom ombyte af en enda bok-
staf (r i n g e s) kunnat göra språkriktig swenska.
Widare, sid. 118:

. . . Ut i djupet så stilla sin tränad, hon (so-
len) genom hwart binder

Störret i wågornas graf.

förbjuder physiken och förnutet att skapa so-
len några hinder på sin bana, derför att en
öbblig människa ej kan finna något annat rim-
slut till lågande kinder. — Slutligen kräf-
wer språkbruket, att man ej skall uttänja ett
ord för det man behöfwer en stafwelse, och
således icke skrifu begynnade och begärade.

Rec. ämnade här redan tillsluta boken, då
han ännu stötte på ett par ställen, som kan-
hända kunde medgifwa någon erinran:

S. 31 För'n sol'n går opp i glans,
När ur ångande hafwet ut,
Morgonrodnan, omswäfwande rosenkrönt,
Går för ut.

Detta konstruktionsfätt af utur, är wisserli-
gen icke alldeles orwanligt, men antager alltid
utseende af twång, äswensom detta ut med
förut äro kakophoniska. — Widare, s. 110.

Om blott jag der ej känner korset oja,

Är murknadt trå, som blott i mörkret lyser.

Denna underliga förwexting af prädikater till
korset, som ån osar, ån lyser i mörkret, och
denna bristande förmedling mellan för- och
efteratsen, har icke urskriften:

Wenn ich dort nur nichts von dem Kreuze
mittre,

S' ist faules Holz, das mir im dunkeln leuchtet.

S. 164 Kom, kom, att wäl wi ryggen blott
få sei!

Karln är ursinnig — lätt han slipper
från of.

Originalen: — leicht erwischt' er uns, och detta betyder alldeles iwertom: låte kunnade han gripa fast i oss. Öfvers. har anringen i brödsfödan låst entwischet, eller också har han ej kunnat skillnaden mellan erwischen och entwischen.

Men det är tid att sätta en gräns för dessa anmärkingar. Oberäkna de dessa fläckar så är det dock möjligt, att totalintrycket af närvarande öfversättning icke blifwer oangenämt: så äro flera af swärigheterna i de lyriska stropherna lyckligt öfverslagna (på andra ställen deremot har Öfvers. måst tillåta sig de onaturligaste hårdheter). Dock måste Rec. för sin del affäga sig att öfwer det hela sälla ett afgörande omdöme, ty först har han låst denna tolkning med originalen wid sidan — och så äro de öfversättningar, som uthärda detta prof — sebermera hade han, den oslyckan att låsa Företal och Inledning först: Den känsla af förtäring han derunder erför öfwer Företalarens dubbelhet och tvetydiga wäsen steg under läsningen af seltwa öfversättningen till indignation öfwer inbilligheten hos en person, som icke ens äger så mycket kunskap, som behöfwer, för att kunna utläsa meningur en tytt bok, att wilja uppträda såsom förtäring af stora tänkares systemer, hwilka hos språk han ofta icke grammatiskt förstår, och wilja nedfatta män med snille och förwanda dem till marionetter. — Och då, hwilket Rec. ej will neka, det låte wore möjligt, att dessa känslor kunde verka på hans öfvertygelse, så will han hellre afhålla sig från ett allmänt omdöme och ingalunda bestrida den förtjenst denna öfversättning i det hela torde äga. Flera läsare än han hafwa dock sunnit den nog tung och i ofwände på versifikationens alltför wärdsäts. Stulle Rec. så meddela sitt råd, så önskar han, att Öfvers. om han fortisar

med detta werk, hwaraf nu endast en tredjedel är meddelad, först grundligt lärde sig att förstå sin utskrift, dernäst att han wid sitt arbete ginge mindre mekaniskt tillwaga, och här och der sökte fånga en fläkte af den genuina Andan, i stället för att med handverkar-ångslighet endast efterhärma de döda formerna.

— 23

Utdrag af Engelska Missionssocietetens Berättelser. Åren 1795 till 1815. Stockh., Numstedt, 1816, 60 sid. 8:o.

Närvarande skrift, utgifwen genom svenska Bibelsällskapets försorg och förfedd med ett företal på 2 sidor, innehåller berättelser om den af Christendomens sak så förtjenta engelska Missionssocietetens åtgärder, som af ingen kunnas läsas utan hugnad och tillfredsställelse. Dessa berättelser börja med Societetens stiftelse i London d. 21 Sept. 1795. Följande året afgick första Missionen till Söderhafsbarnene och anlände till Oranien d. 6 Mars 1797. Af insödingarne blefwo dessa Missionärer wäl emottagne och erhöillo af öns Konung ett districet till stänks. De största swärigheter mötte i ansende till bristande tillräcklig kunskap i språket. Då ett inbördes krig utbrast på ön, underordnade Konungen Missionärerne om deras fara, då de med ett skepp som i lycklig stund till ön anländt, afseglade till Port Jackson. Sedan oroligheterna woro förbi, hade Konungen i de förbindligaste ordalag bedt Missionärerne återwända, det också några af dem gjorde. De hafwa enligt underättelser af 1814 arbetat med framgång. Konungen har öfvergifwit sina afgudar och önskat ifrigt att undfå dopet, hwarmed missionärerna än welat

dröja. Sid. 18 widtaga Missionärsanstalterna till Indien. Folkmängden i Engelska andelen anses utgöra 70 millioner. Öfver 14000 äro Mahomedaner, de öfrige Afgudadyrkare af ättillige Caster. Wid början af 1804 afgingo dit Missionärer, som nedsatte sig i Vinzagapokam och efter outtrötelig möda lärde sig Telingaspråket så att de kunde hålla predikningar för de infödde. En af dem, Des Granges, öfversatte Evangelierne hwilka Societeten i Calcutta sann vara så förtäffligt öfversatte att de utan förändring blewo tryckte. Berättelsen om Missionens företog i China är märkwardig. Till Missionär utseddes Hr Morrison, som i Chinesiska språket med biträde af en Chines förwårswat sig någon kunskap. Han har wistats några år wid Factoriet i Macao, och genom umgänge med infödda läromästare wunnit den färdighet att han kunde öfversätta bref, och vara tolf wid underhandlingar med Mandarinerna och vice Konungen i Canton. Han har försökt att sammanfatta en Grammatica och Dictionaire, men hans förnämsta arbete är öfversättningen af den Heliga Skrift, hwaraf Nya Testamentet redan är färdigt och 2000 Exempl. tryckt. Af Gamla Testamentet är tryckningen äfwen börjad (s. 48), hwartill

Engelska Bibel-Sällskapet anslagit 2000 P. Sterl. En annan Missionär, Hr Milne, rådfölar med Morrison i språkkunskap. Denne har utfärdat ett sändebref till Chinesare på deras eget språk, sedan icke mer än ett år förflutit, då han började lära detta språk, hwilket bewisar både att swärigheterna wid detta språks lärande ej äro odswerwianerliga och bestyrker denna Missionärs nit och flitlighet.

Till slut meddelas uppgift på Missionärens stationer 1815, samt underrättelser om det Missions-Seminarium, som Societeten för förgången af sitt werk anlagt, och hwarwid många gudfruktiga ynglingar med allwarliga föresatser begärt att blifwa antagne. År 1814 hafwa 9 ingått i Seminarium och 9 till sina stationer afrest. Societeten har således all anledning att för framtiden hoppas det hennes stora och herrliga mål alle närmare och närmare skall nås, och Christendomens ljus uppgå för de folk som i mörkret wandra. — Också har Missions-Societeten med werkelig Britiskt frifkostighet gått till wåga för sin äfwasak. Det kan dömmas endast deraf att utgifterna för år 1815 bestego sig till 16,000 Pund Sterl. Af Transactions of the Missionary Society äro 3 volumer utkomne.

S m å r r e S k r i f t e r.

Bagateller. Första Häftet. Stockholm, Cadenius, 1817. 126 sid. 8:0.

Innehåller 27 anekdoter och smärre berättelser. De flesta äro wäl icke illa berättade, men på wårt språk nästan alla förut redan kända. Så påminner sig Nee. i sin barndom hafwa hört den första berättelsen, ehuru hwarken „af någon sarsiff grefwinnig eller wid någon tyff hertigs taffel.“ En

del läst t. ex. i Sedolärande Berättelser; en del i de Häftet Anekdoter och Historietter, som för 15 eller 20 år tillbaka utkommo i Linköping: den sista Marie Salmon är bearbetad af Korzebue och äfwen på swenska öfversatt. Wäl Förfågaren förtäffa denna läsning, som genom sin titel ej gör något anspråk på literärt värde, så borde han åtminstone låta utwälja dem af sådant för gods, som förut icke är hwar man bekant.

L i t e r a t u r = S i d n i n g.

No 30.

Lördagen den 26 Juli

1817.

Strödda anteckningar rörande Swenskt
Folkläsning.Anledning af N. Nyerups nyligen utgifna
Norskaabsläsning i Danmark og Norge.

Den om nordens Litterärhistoria i allmänhet och sitt fäderneslands isynnerhet, så högt förtjente Universitetsbibliothekarien, Professor Rosmus Nyerup i Köpenhamn har under loppet of förlödit är utgifvit: Almindelig Norskabsläsning i Danmark og Norge igjennem Aarhundreder, Köpenhamn 3 1/3idor 8:o. Denna skrift meddelar en betydlig och väl ordnad mängd af litterära och bibliographiska notiser om de gamla romantiska böcker, hvilka, sedande sitt ursprung från afslagna tider, sedan de förnämre stånden värt ifrån deras friska oskyldiga och godmodiga nöjesi, numera blifvit almogens käraste tidofördrif, och merendels genom den påfatta angifvelsen: Tryckt i år, antyde sin beständiga oförgångliga ungdom. Då medeltidens Romantisk egentligen war gemensam för hela det germaniska Europa och då Danmark i forna tider stod i ett mycket närmare förhållande

till Sverige än nu, så följer deraf att de flesta af de här omtalade folksböcker skola wara gängse äfwen hos oss, samt att närwarande skrift, om också endast af denna anledning, måste wara of högt intresse för hwar och en, som till grundens will lära känna den fosterländska Litteraturen i alla dess utgreningar.

Uti Inledningen till sin skrift angifwer Hr Nyerup genast, att Menige mans „Norskabsläsning“ utgör en litteratur som icke är egenomlig för Danmark och Norge allena, ej heller inskränkt blott till Skandinavien. Den är gemensam för Ryssland och Holland, England och Frankrike, Spanien och Italien. I afseende härpå yttar Hr N.: „Og, gaas till de äldre Tider, hvor stort har da fra første Hånd disse Bøgers Publicum ikke været. I eet ervert af disse Lande har dette Publicum utgjort hele Nationen fra den Højeste till den Laveste. Hvad der nemlig er nedjunker til, ved 19de Seculi Begyndelse blot af våre Tidofordriv for Almuesmanden, det har i 13:de 14:de og 15:de Aarhundrede været en Kongelig og fyrstelig Norskab.“ I sammanhang härmed anför Hr N. följande

yttrande utur Hallische Literaturzeit. för 1808: „Skulde väl alle disse Folkeslag med saaden varig og uopløselig kraft have vedhængt noget Slet og Forkasteligt? Skulde den hellige Genovisas Levnet og Død, som allerede i det 15:de Aarhundrede afløstede Digen Taa- rer, og som endnu (i Tiecks Bearbejdelse) har denne synderlige kraft, skulde denne og andre slige Bøger være Vantrivninger fra en slet og forderved Tid? Hvo der kan troe det, han kender ikke den menneskelige Naads og Forstands Gang. Der kan gives Tidsalder- re, da det Slette triumpherer, men Eterti- den styrter denne Afgud fra Tronen. Det verkkelige Gode holder igjennem Aarhundre- der og tyer til Naturens rene Søn.“

Anledningen till närvarande skrifs utgif- ning säger Hr D. vara, att han såsom le- damot af „Sällskapet för Efterlägten“ blef vald till medlem i den Commission, som i följe af Sällskapet's lagar skulle besörja utgif- ningen af Småskrifter och Skolböcker isynnerhet för Almogen. „Det var vel ikke af vejen, tenkte jeg da, om de som kunde ville afhjæl- pe Almuens Trang til fornustig Morfskab og uskadelig Tidsfordriv, fik en Liste paa de E- ventyrer og Kortvilligheder, som menige Mand i Danmark og Norge nu tilbels i 3 Aarhundreder har havt sin Glæde af de lön- ge Vinterastener. Disse Bøger, som den menige Mand fra sin Barndom af har läst eller hört föreläsa, er ligesom opporet i Sam- fund med, og har ved vanden fattet saadan Godhed för, dem giver de nödig slip paa. De maa ikke viftes, men lockes dem af Händerne, og det kan ikke skee, med min- dre man har andre påsende att give dem ick- den. Disse ny maatte have saa megen lig- hed med de gamle, som mueligt. För allring ikke Praedikener eller för Moral, da de i saa

faald kom till att ligge i god No ved Siden af Hæpöskillen.“ *) — Då wi i onledning af denna Hr Myerups skrifs ämna medde- la några anteckningar öfver de Småskrifter, som i århundraden dels utgjort eller dels än- nu utgåra Swenska Almogens kärafte tidsförs- drif och i allmänhet den uppväxande Barn- domens aldrasförsta läsning, wete wi all- förwål att wi i likhet med Utgifw. af Swens- ska Folkwisfor, anmäla någonting, som för den takfaste hopen af wår läsande allmänhet nu för tiden, antingen är alldeles obekant, eller också, om en och annan här skulle igen- känna ljud från sin barndoms dagar, med lik- giltighet och ärlig fördrags anse **) — Emed- lertid hafwa wi blott i Literärhistoriskt och Bi- bliographiskt öfserende här granskat dessa små folksböcker, och då detta ämne tillförene warit alldeles öwidbrödt, kunna wi ej hoppas att hafwa ernåt någon fullständighet; men icke desmindre anse wi för en skyldighet att tillkännagifwa, att det enda värde dessa an- teckningar kunna äga, derför hafwa wi att tacka Hr Professorn Doct. Zetterström i Ups- sala, som utur sin rika och i detta slag en- da samling (hvilken Hr Myerup äfwen för detta ändamål begagnat se sid. 302 m. fl.) meddelat wigtiga bidrag och upplysningar.

Hr Myerup har indelat sin Morfskabs- läsning i 5 Capitel och och derutinnan upp- ställt den i följande Classer:

*) Hr Myerup säger vidare i en Not sid. XXII. „Jeg var omtrent 10 a 12 Aar gammel då jeg i tvende Kirkefogne i Syen gjenemgæde alle holder og Skabe, for at faae fat paa de Skrifter, hvis läsning den gang var mig en kostelig Nydelse, som jeg langt foretrak, for Kortens og Kegelspil.

**) Hr Beijers Företal till Sw. Folkwisfor. s. 1.

- 1 Cap. Fabler.
- 2 Cap. Romaner.
 - §. 1 Antike Historiske.
 - §. 2 Ridderromaner.
 - §. 3 Kjærlighedsromaner.
 - §. 4 Intrigueromaner.
 - §. 5 Bibelromaner.
 - §. 6 Magiske og Moralske Romaner.
 - §. 7 Robinsonsromaner.
- 3 Cap. Eventyrer.
- 4 Cap. Skient og Løjer og Allens Kortvillighet.
- 5 Cap. Blandinger. Hwarvid de igenfinnas, som ej beqvämt kunnat föras under någon af de föregående rubriker.

Efter denna indelning har Hr N. lemnat högst intressanta underrättelser, urdrag, innehållsangifvelser o. s. w. om 86 särskildta pjäser, och derjemte meddelat korta notiser om flere Swenska skrifter, hwarigenom hans arbete för oss fått ett nytt anspråk på uppmärksamhet.

I Cap. om Fablerne meddelar sakrika notiser om Pilpays I. Bidpays Fabler, Äsops Fabler, Keyneke Foss, hvilka wi också äga på Swenska. Af den förstånda finnas twensne swenska öfversättningar. Den förra från Fransiskan af N. Wilde med titel: Den wise Indianens Pilpay Sagor Stockh. 1745 8:o *). Den senare är omedelbart från Arabiskan och Persiskan öfversatt af P. Rubens men innehåller ej hela Pilpay utan blott de Fabler som finnas i Cap. V—VIII, hwar dan också öfversättningen kallas: Fortsättning af den Wise Indianern Pilpays Sedo-Sagor eller Konunga-Spegel. Stockholm

*) En gång för alla observeras, att i det följande formatet alltid är Detav, då det ej är särskildt angifwet.

1762 *). Af Äsops Fabler äga wi en Swensk bearbetning med följ. titel: Hundrade Äsopi Fabler, någre aff D. M. Luthero, somblige aff Mathesio, och en del aff Nath. Chytråo på thet Tydska Språket tilhopadragne. Förswenskadhe aff Nic. Balck. Schm 1603. 240 fidd. med Äsopi leswerne samt Lutheri förspråk. Af Keyneke Foss äga wi på Swenska två bearbetningar. Den ena på Knittelvers, är tryckt 1621 med titel: Keyneke Foss. Thet är: En skön och nyttigh Dicht, full med Wijsheet, godh Läro och lustige Exempel: Vithi hwilken alle Menniskiors wäsende, handel, Orroo, List och Snillheet afmålats warder. etc. Med sköna figurer beprydd. Upplagd af Ignatius Meurer Schm 1621. 36 ark, nu mera ganska sällsynt och finnes i Upsala Akad. och WetenskapsAkad. Bibliothek. I Utrolkarens förklaring till Läsaren, wid bokens slut, omtalar han den Latinska, Högtyska och Danska versionen. I denna förklaring heter det widare bland annat: „Nij men woro migh trögge att affstättia, althensundh the icke hålla deras råtte mått och Syllaber, såsom råtte löghlige Nijm wara skola, ty haswer jagh migh beflitad, att hålla i hwar Fabel siet egheet slags Nijm, effiera följandes D. Lutheri, Lobwäfers och andra Höghlärdes bäst gillade Nijm, så mycket Syl-

*) Neppeligen är någon bok öfversatt på så många språk som Pilpay. Den finnes till och med på Arabiska, Syrisk, Hebräiska och Grekiska. Hwad den sistnämde beträffar, må såsom hit förande här anmärkas Hr Prof. W. G. Murmillski Disp. Prolegomena ad librum Στεφανίτηος καὶ Ιεροκλάτηος e Codice Msta Bibliothecæ Acad. Upsal. edita & latine versa, utgifwen under J. Gloderi præsidium, Upsala 1780. 4:o.

laberne wedhkommer." Den andra bearbetningen är i obunden stil. D. s. 3:de Upplagga *Sthm* 1775 wisar Hr N. med bindande skäl (s. 26) wara bildad efter den Danska, med några så tillägg och förändringar. — *Gullhönan och HerregårdsTuppen*, eller *tvenne flockar Sedolärande Jabler*. *Sthm* 1773-74, med träsknitt.

2 Cap. Romaner. Af Antike Historiske Romaner finnes också på Swenska Beskrifningen om *Trojanska Kriget*, som redan i våra äldsta urkunder (*Eddan*) så mycket omtalas*). Den plägar finnas i de äldre upplagorna af Historien om *Helena Antonia* wid slutet, jemte en wisa om *Paris och Helena*. Af *Alexandri Magni Historia* finnes på Swenska en versifierad och en prosaisk bearbetning. Den förra, ett dyrbart monument af vårt språks äldsta Skaplynne, är utgifwen af den nitiske RiksAntiquarien *J. Hadorph* under titel: *Alexandri Magni Historia* på Swenska Rym af *Latinen* in på vårt Språk wänd och bekostat, Genom then Höghwise och Kampnkunnige Herren *Hr. Bo. Jonsson*, fordom *Sweriges Drotzet*, Som uti *Konung Albrechts* tid lefde. *Wifingsborg*, hos *J. Kinkel*, 1672 4:o. Är nu mera ganska sällsyn såsom alla på *Wifingsborg* tryckta böcker**). Den börjes sålunda:

*) Finnes ock på *Isländska* och heter *Trojamaana saga*.

***) I en *Disp.* under *Prof. Dr. Lundlads* påseidum: *De Historia Alexandri Magni a Boetio Jonæ filio Svecicis rhythmis composita*, Lund 1802, är detta wigtiga linguistiska monument, såsom *Hr. Myerup* äfwen anmärker sid. 52, hwarken med tillbörlig aktning eller tillräcklig insigt behandlad.

Om *Alexandro* hin *Diare*.
 Wiltu i märta och höra,
 Hwad fördom kunno the Hedno göra,
 I förståndin thet en wäl,
 Uthan i gdmn det med wille och skäl,
 Af *Konung Alexander* wäl iak stala,
 Thet *Skriptin* siger wäl jag en tiala,
 I tolf *Uar* wan han *Werdena* sit,
 Honom goswo *Stat* bade *Fattige* och *Rijk*,
 Som alldre sidan engin skel.
 Hwarte döder eller quick,
 Hwat wan *Eiderik* wan *Berna* och *Periesal*,
Herra Garian och *Hector* ära i *thera Saal*,
 The singo *stoor Hug* of *gingo* at *sofwa*,
 Ltitit wäl iak *tolik* siger *lofwa*
 Wädan them fölgde of *entke* gott *mera*,
 Swa ära *forne* *marge* *Kämpa* *kera*
Sma och *store* bade *Jätta* och *Risa*, m. m.
 Slutar med *Alexanders* dödd och begrafning:
 Alle hans *Riddara* of hans *Thägna*,
 Hwadän the woro alla *wägna*,
 The fölgde hans lik alle *fram*
 Allt intill *Alexandriam*,
 Ther lagde the han nider i *Graaff*,
 Ther war *Graat* fore *uthan* allt *säff*,

 The äre nu wiid *Alexandrum* *kilde*,
 Än tho the thet ecke *gärna* wilde,
 Thet war them allom till *lilla* *Tröff*
 Ther förra war en *Hälat* *Ridit*,
 The fara wille som *Wij* fra *Wijfa*,
 The wänto sit allbre *sanga* *ljisa*,
 Swa som *Tugil* i *Stog* of a *Qwiss*,
 Ly the *hafwa* sin *Herra* *miss*.

Theke *Wool* hon *hafwer* nu *ända*,
 H na *loth* till *Swenska* *wända*,
 Aff *Latine*, of swa till *Rijma*,
 Fore *wisso* *skulin* i thet *forinwa*
 En *ärlik* *Drotzet* innan *Swerik*,
 Ho *Joonsson* swa *nämpner* han *sik*,
 I allom *Landom* med *äbrom* *känder*,
 I *Himeriks* *nade* warde han *sänder*,
 The ban off *thenne* *Werdinne* *saar*.

Amen, Amen, är mitt Smar.
 I skän swa äpter alle i säll,
 Med Gudi see wij får Amen.

Även profaiska bearbetningen af Alexanders Magni Historia, af en Munk i Askaby Kloster i Östergötland wid år 1492 finnes i en handskrifwen Eoder, som fördom tillhört vår bekante Cl. Brenner och nu förvaras på Universitetsbibliotheket i Köpenhamn. Det är Hr Nyerups förtjenst att den blifwit bekant samt beskrifwen i Skandinav. Museum 1798 D. I.

Äf Riddarromoner äga wi på Swenska icke Kung Laurins eller Holger Danskes Krönika, som träffas på andra sidan Sundet. Men af de högst märkliga romaner som stå i förbindelse med Kessler Carl den stores Historia äga wi i handskrift en Krönika om Carl Magnus på Prosa i Kongl. Bibliotheket i Stockholm, der den på 22 blad förekommer i den Eoder Chartaceus Folio obl. som under Sign. D. 3. förvaras i nedre Galleriet och Skåpet 27*), samt Flores och Blantzafloor på Swenska Rim, 36 blad 4to i förenämde Bibliothek och i yngre afskrift på Akad. Bibliotheket i Upsala. Tryckt äga wi Kessler Octavianus under följande titel: En skön och märkwärdig Histori om Romske Kejsaren Octaviano och hans sköna dygdälskande och förträffliga Kejsarinnas utståndne olyckor samt omskifteliga tillfälligheter; hwilka Lyckan dock allt efter sin bljda stückelse till önskeligit sluch brachte på den tid Konung Dagobertus i Frankrike löstigen vegeterade. Äf Tyfka Spåket öfversatt Stockholm 1733. Äf Romaner om ArthusRiddarne eller Riddarne af runda bordet äga wi i handskrift Herr Iwan och Herr Gawian, samt

*) Efter Hr Nyerups uppgift finnes äfven en handskrift i Universitetsbibliotheket i Köpenhamn.

Kon. Arto och Hertig Fredrik (af Norrmandi) på Kongl. Bibliotheket i Stockholm äfvensom på Akad. Bibliotheket i Upsala. Begge dessa Romantiska Poemer jemte förut nämnda Flores och Blantzafloor äro kände under benämningen, Drottning Eufemias Wisor*), af orsak att hon läte öfversätta dem på Swenska. ConziliRåd. von Stiernman omtalar först dessa poemer i sit Tal om Wetensk. tillstånd i Sw. och sedan har vår förtjente Doct. Fant i sina Obs. Select. P. I. vidare beskrifwit dem. I anledning af de Danska bearbetningarne deraf, nämner Hr Nyerup äfven de Swenska, och will sid. 113 och 124 antyda, att de först skulle hafwa blifwit öfversatte på Norska och sedan från detta språk flyttade öfver i Swenska. Wi måste dock bekänna, att ända till dess man är i stånd att angifwa något Norskt original till dessa swenska versioner — och ett sådant finnes, som bekant är, icke det rints gaste spår till — sätte wi måste förtroendet till de witternen som äro i tillfälle att bäst känna saken, neml. de gamla poemerna sjelfwa Och dessa berätta uttryckeligen att Drottning Eufemia, omedelbarligen, läte öfversätta dessa digter — icke på Norska eller Danska — utan på swenska. Så t. ex. herer det wid slutet af Rimen om Flores och Blantzafloor:

„Nu hast theenna saghan ända
 Gud os sina nadbe sände.
 Eben henne loot wända til rima

*) Drottning Eufemia, Norska Konungen Häkan Magnussons gemål, dog 1312. Hennes Dotter Ingeborg blef gift med Hertig Eric, Magni Ladulås Son, och således moder till Konung Magnus Smek. Wid tillfälle af Hert. Erics besök i Norrige prisar Swenska Rim Krönikan Drott. Eufemia och hennes utwärfka egenkap. per. Ed. Hadorph. s. 72—73.

Eufemia drottning i thy sama tina
 Piteth för än hon do;
 Gud gifwi henna skäll nadhe of ro,
 Swa of then ther hånne giordhe" etc.
 Tydligare uttalas detta i Rimen om Iwan
 och Sawian:

„Eufemia Drottning thet maghin i tro
 Loth thesa Boof wända swa
 Affi wältho tungo a wärt mål
 Gudh nadhe then ädla Gewa själ" etc.
 Men aldrabestämdest i Historien Aff Kon.
 Hert. of Hert. Fredrik:

„Thenna boof i här nu höre
 Henne lät Keyser Otthe gdra;
 Hon wändes aff Wälfa i tyjt maal
 Gud nade thesa ädla siferka själ!
 Nu är hon annan tid wänd til rijma
 Uppo swensf maal i stackota thima.
 Henne loot wända then ädle siferkinna
 Eufemia drottning i thet sinne.
 Gud giffue henne i himmerik
 En ätik lön ewärdelik." etc.

Af dessa tydliga ordalag är det wäl icke gerna
 mdsjligt att draga någon annan mening, än att
 den Norska Drottningen Eufemia lät på Swens-
 ska öfversätta dessa Romaner och hwad skäl
 har man wäl att sätta emot dessa uttryckliga
 vittnesbödd? Wänne något annat än det,
 att det synes besynnerligt, att en Norsk Drott-
 ning walde hellre det Swenska än Norska språ-
 ket. Men denna saken förklaras lätt af
 Swenska och Norska Konungahusens nära
 släktkap, samt den närmare gemenskap som
 ägde rum emellan de begge broderfolken *),
 att ej förbigå, det swenskan wid den tiden

*) Uttrycket af denna nära förening fordomdags
 uppenbarar sig också i de begge språkens likhet
 mera klart, än man kanske hittills gifwit akt på.
 Utgifwaren af Norska tidkriften Saga har i
 2 och 3 Häft. infört Lemningar af Nordens
 gamla Tungomål i Norriges ProvincialDialekt

war renare och mera utblidat än de båda an-
 dra nordiska dialekterna, som wi äfwen af
 Konunga och Håfdinga Styrelsen kunna se.
 Man skulle således kunna säga att Hr Myerups
 anförda suppositioner wore tagna, som man sä-
 ger, ur wädrer, om man ej funnit ott Hr N. för-
 reragit sig att i sedgawarande fall segra Dr Fant's
 auctoritet, för att kunna förklara slutet af ri-
 men om Iwan och Sawian sålunda: „Fant
 anmärker uttryckelig at dette maae wåre
 saaledes at föståae, att hun (Eufemia) har
 ladet vertere paa Norsk Maal, og at den
 siden er bleuen oversat af Norsk paa Swensk.“
 (s. 124) Men hwar står det uttryckligt skrif-
 wit att denna epilog så skäl förstås? Gå
 wi till det skälle hos Dr Fant, Hr N. öbe-
 repar, siina wi der ingalunda något ut-
 tryckligt och med bewis beledsagadt påstå-
 ende, utan blot en lösligt framkastad och
 alldeles omotiverad förslags mening "Forte in
 linguam Norvegicam supra memorata opu-
 scula verti curaverit Euphemia." (Obs.
 Sel. I: 6). Sålunda måske hwad Hr Myerup
 (s. 113 sq.) samt Büchling och von der Ha-
 gen (Museum II: 328) welat anfordra om
 dessa Romaner och deras Norska öfversättning
 alldeles förfalla. — Slutligen må wid dens-
 na artikel tilläggas, att, utom här upptagne
 Riddarromaner, ibland Kongl. Bibliothekets
 i Stockholm Manuscripter, flera Codices ännu
 torde återstå, som när de engång blifwa
 närmare undersökte, kunna lemna denna gren
 af vår äldsta Literatur flerfaldiga tillökningar.

(Slutet följer.)

ter, och nästan hwartenda af de der ansfeda
 Ord äro rent Swenska och hafwa sedan lång-
 tida tider funnits både i tal och skrift.

Recension:

Tal om Skånska Stenkolswerket, dess uppkomst, förtgång och närvarande tillstånd; hållet inför Kongl. Vetenskaps-Academien vid Präsidii nedläggande den 11 Aug. 1813, af Eric Munch, Grefve, En af Rikets Herrar, Öfverste Marskalk hos S. K. M. Drottningen, f. d. General-Gouverneur i Pommern, Greifswalds Academie-Canzler, Riddare och Com-mendeur af Kongl. Majest. Orden, Com-mendeur med Wasa Ordens Stora Kors, m. m. — Sthm, Lind, 1814. 42 sid. 8:o.

Författaren af detta för Södermanlands Statistiska Rånedom wigtiga Tal, har länge innehafit ett förtjent rum bland de Patrioters antal, som fulle af mod och kraft aldrig anse någon uppoffring stor, då frågan är om uppslifwande af en Dräningsgren som löfwar Södermanlands wigtiga fördelar, äfwen om dessa ej genast infinna sig. Hans Exc. har öfkat dessa förtjenster och denna rättighet till Swenska medborgares tackiamhet, då han meddelat det allmänna en så noggran och omfattande Beskrifning öfwer Skånska Stenkolswerket, som under Hans Exc. nitiska styrelse och osparade kostnad ifrån 1786 till närwarande wunnit ett nyt skick och med hwarje dag synes läsa Södermanlandet större fördelar.

I den Historiska inledning som föregår, berättas Skånska Stenkolswerkets äldsta öden. Man har underrättelser att på 1600:talet Skottar upptagit Stenkol i Helsingborgs grannskap. „Hwad som bidragit till Stenkolens uppträckt, — säger Förf. har högst sannolikt varit, att man wid lågt watten i Hafsstranden funnit äfskilliga Stenkolslager blottade i dagen, hwilkas ledning man följer, så

snart deras nyttta blifwit känd. Men de ännu warande spåren efter de äldsta Stenkolsbrott synas förråda, att man i början ej drifwit arbetet på något större djup, förmodligen emedan Lagren befunnits föga lönande.“ (sid. 2) Sedermera synes som ej mera Stenkol uppträckt än hwad som kunnat behöfwas för den i grannskapet liggande Kulla kyrkbäll. Efter Kgl. BergsCollegii förordnande af 1726 erhöill Bergmästaren S. Lemoine det uppdrag att på stället undersöka hwad som i forna tider blifwit tillgjordt i detta ämne och hwad förhoppning man för en framtid skulle kunna äga genom en å nyo företagen Stenkolsbrytning. Undersökningen hölls 1727 men utan att lemna något resultat förr än 1737, då Bergmäst. Swab med fl. upprättade ett Wolag, som samma år erhöill privilegium att i Luggude och Dönnebergs härader söka och bearbeta Stenkolbrott. Med dryg kostnad gjordes jordborningsförsök i trakten af Helsingborg och innan årets slut uppträdtes Wallåkra Stenkolfält som bearbetades i 7 år, under hwilken tid upptogs omkring 5000 tunnor Stenkol. De första arbetare Wolaget härtil nyttjade wore dels Sachfare dels Dalkarlar. I detta jemte 3 andra tid efter annan uppträdte Kolfält arbetades i 40 år eller till 1786 års slut, under äfskilliga intressenter och under hwarje handa misöden förorsakade af den tidens partianda, som än war gynnande än skadlig för alla den tidens ekonomiska företag. 1786 inköpte Hans Exc. Grefwe Munch Stenkolswerket, som för dess enskilda räkning i 10 år under den kunnige Bergshauptman N. Polheimers driftiga insende bearbetades. För att begagna det under denna tid uppträcka riket och widsträcka Stenkolfältet wid Höganäs, beläget 2 mil norr ut från Helsingborg, upprättades 1797 ett Wolag af 120 acier,

hvaraf Hans Exc. fö. behöll sig 2.3djedelar. Genom Direktör Crawfords nitifulla verksamhet sattes nämnde Grufwa under fullt arbete, efter det sårt som allmänt följes i hans fädernesland England. „Stenkolen hafda äre från år, — heter det sid. 8 — i mon af deras sträckning på djupet, tillagit i godhet och styrka, så att de, ehuru ännu till ringa förmon för afsätningen (1) kunna anses för jemngoda med dem, som inkomma från England.“ — För det närvarande drifwes Grufarbetet med 40 Kolhuggare, hvilka ärligen upptäga 50 till 60,000 tunnor Kol No 1. och omkring 40 till 50,000 tunnor No 2. Om 60 man endast sysselsättas med Kolhuggning, fordras defutom ett sammanräknadt antal af 150 a 160 personer bestående af farsder, timmermän, jordborrare, kolbårare m. fl. och till arbetets drifwande så öfwer som under jorden hållas äfwen ärligen 60 a 80 hästar. Närvarande pris på Kolen No 1, a 1 Nidle Rico tunnan går ej en gång jemt upp emot Intressenternas arbetskostnad. Men uppmuntrade af Kollagrets allt mera tilltagande tjocklek och mågtighet på djupet, hysa de det hopp att i en framtid kunna göra sig skadeslösa så wida de ej sakna medel att med arbetet fortsfara.“ (s. 9) Nummet tilläcer ej att här anföra alla de rikhaltiga underrättelser om detta Stenkolsverks öfriga inrättningar, ekonomi m. m. som här meddelas. Rec. kan blott för sin del bekänna, att han med största intresse läst och åter läst denna berättelse om uppkomsten och forgången af denna lilla trefliga koloni wid stranden af rikets yttersta skoglösa landskap. — Att Swenska Stenkolsverket redan förskaffat riket en icke oöfnyttlig winst kan inhämtas deraf, att under nuwarande intressenters tid inom landet blifwit

consumerade öfwer 300,000 tunnor Stenkol af No 1 och 2 och utomlands mer än 150,000 tunnor. Ansenliga penningsummor hafwa således för denna produkt inkommit i riket och andra besparade, som eljest utgäit för engelska stenkol. Defutom drifwes ett wid Höganäs onlagdt Jerngjuteri och Fabrik för solglaserade Verkfart med Swenska stenkol, och bezzes produkter utföras till en stor del till utländska hamnar. „Men den största winst Höganäs Stenkolswerk hittills kunnat tillfönda riket, har måhända varit den, — heter det s. 17 — att, då England, under de sist förflutna politiska förhållanden, ej kunde förse våra behof med stenkol, alla de inrättningar inom swenska områden, som utan detta slags bränsele ej kunde drifwas, skulle i brist på den inhemska tillgången deraf, under denna period afstannat och till någon del kanske för alltid varit förlorade för fäderneslandet.“ Till slut har Höf. bifogat den Relation Hr Stawford, på hans begäran, uppsatt om de wid Stenkolsgrufwan företagna sänkningsgar, Kolbrytningar, Ängmaskiner, Hus och byggnader, samt Jordborrs-fördök med tabeller och calculer, (sid. 23—42.) SituationsCharterorna öfwer Kolgrufwans belägenhet, hamnen, m. m. som nämnes sid. 18 äro ej detta Tal bifogade. Emellertid när man ser den öppenhet hwarmed Höf. meddelat publiket ät ett så viktigt företag, har Höf. öfblad rätt till den medborgerliga fräns medborgares tackämhet länge honom tillerkänt. Och Rec. behöfwer blott föra sina läsare till sinnes, hwad wärt land i Statistisk och Ekonomisk hänseende skulle winna, om Swenska medborgare, hwar och en i sin wäg, mera allmänt wille följa det lysande exempel en af våra högst uppsatta män sålunda gifwit.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 31. Urdagen den 2 Augusti 1817.

Skrifdda anteckningar rörande Swenskt
Folk-läsning.

I anledning af N. Myerups nyligen utgifna
Worskabsläsning i Danmark och Norge.
(Slut fr. N:o 30.)

Efter Hr N:s indelning följa sedan Kär-
leksRomaner, och af dem äro wi äfwen på
Swenska: 1. Historia om Prinsessan Melu-
sina och Gref Meymundt. Örebro 1788. I
företalet, säges den wara först öfversatt af
Thuringus Ringoltingen af Wern, från Frans-
syskan på Wäliska; sedan från Wäliskan på
Tyska, från Tyskan på Danska, och äntligen
från Danskan på Swenska. Hr N. ansår icke
denna omständighet. Ett äldre exemplar fin-
nes i Prof. Zetterströms Saml., som är rot-
da fullständigare än den nyss citerade upplag-
gan, hwilken icke fullföljer historien om Me-
lusinas lystrar Melior och Valastina samt om
hennes 10 söner med Gref Meymundt. Det
synes äfwen wara fullständigare än de Dans-
ska upplagorna, i hwilka Danskarne, efter
Hr N. uttryckande s. 136, icke besitta någon
fullständig Melusina. 2. En skön och

sannfärdig Historia om den tolmödiga Ge-
lena Antonia af Constantinopel. Hr N.
nämner 2 rätt gamla Swenska upplagor af
1657 och Göteborg 1683. En af dessa war
det förmodligen som Hr N. s. 140 säger sig
hafwa sett i Prof. Zetterströms Saml. Ti-
telbladet är till en del skadadt, så att ärtale-
felat, men är säkert från medlet af 1600ta-
let. En ny upplaga utkom i Örebro 1785,
äfwensom Hr N. nämner en ända nyare Geste
1814 i Exped. Secreteraren Thomées Saml.
i Stockholm. 3. Historia om den sköna
dygdiga och tålmodiga Grisilla. Hr N. an-
sår en Swensk upplaga af 1654. Prof. Zetter-
ströms Saml. har endast en nyare af 1811.
2 och ett halft ark. 4. Den öfswerwinne-
lige Prins Caloander samt den underlöna
Prinsessan Leonilda. Stockh. 1740. 5.
Saga om den sköna Prinsessan i sofwan-
de skogen. 6 Saga om Prinsessan Fove-
timee. Wägge sammantryckt. Stockh. 1781.
7. Saga innehållande Prinsessan Sinettas
äfwenlyr. Stockholm 1760 41 sid.

Intrigue-Romaner och Noveller: 1. De
Sju wisa mästare. Af denna menige man

Bok i alla länder, som enligt Hr N. redan fanns tryckt på franska i Geneve 1492 och på Nederländska i Antwerpen 1488, hafwa wi ej sett någon senare upplaga än Gesse 1802, 8 och ett halft ark. 2. Fortunatus. Den äldsta Swenska upplaga Hr N. sett är tryckt s. l. 1694, 167 sid. 3. Apollonii Konungens af Tyro Historia, uti hwilken Lykonens Siul och thenna Werldenes ostadighet beskrifwes: Med lustige Rijn beprydd etc. Efter mångas åstund på nytt försärdigad af Andrea Joh. Arosiandro. Tryckt på nytt 1732, 4 ark. 4. En sansfärdig Historia om Drottning Hildegardis, Caroli Magni Husfru och hennes styfbroder Talando. Tryckt 1689 tillsammans med följ. No 5 i Prof. Zetterströms Saml. Hos Hr N. synes ej, om den finnes på Danska. 5. En skön och lustig Historia om fyra Köpmän som reste uti främmande land och kommo till gäst en gång uti ett Hårberge etc. Tryckt 1689, 2 och ett halft ark. Händelsen angifwes hafwa tilldragit sig i Paris 1424 och de handlande personerna äro „Conradus af Hiëparnien, Borchard af Frankrike, Johan af Florentz och Ambrosius från Genua.“ Det wore artigt, att så anställa jemförelse emellan denna edition och den danska af 1599, som har den egenheten, att dess rubrik omskrämler endast „Ewende Ribbmänd“ ehuru som Hr N. s. 171 anmärker „företällingen riktig nok begynner med fire.“ Afskild från dessa är följande 6. De Twenne Köpmännen, en äldre Berättelse. No Uopl. Håksp. 1802 1 ark. 7. En ganska ömtelig och tänkwardig Historia om twenne bröder Carso och Modero, huruledes then ena then andra döda wille, och huru han på ett underligt sätt undantom. Författad i 14

Capitel tillhoppa tryckt med efterföljande. 8 Historia om Chariton, hwilken på resan åt Jerusalem af Köfware fången blef och genom Guds underliga sticket omsider befriad wardt. Tryckt på nytt 1780, 3 ark. 9 Saga om Fågel Blå. Mångfaldiga gånger omtryckt. En Dramatisk bearbetning af Akerbom, ännu ofullbordad, har warit insädd i Pœtisk Kalender för år 1814. Äfwenledes af en anonym: Fågel Blå Dramatiserad Förläggare Stockh. 1815, om hvars beskaffenhet se Sw. L. Tidn. 1816. B. 7. sid. 14.

Bib.: Romaner: 1. Den kyske Josefhs Historia. Flere gånger tryckt. Wi äge den äfwen på wårt språk dramatiserad under titel: Josefhs Historia utskatt på Rijn. tr. i Moskoch 1609 och sedan i Stockh. 1642. Begge i Upsala Akad. Bibliotek. 2. Jobs Historia. Ötcheb. 1810, 1 ark. 3. Wår Frälsares Jesu Christi Barndoms-Händelser, sammanlerade utur senare fundne Juddiske Handlingar. Ibland småskrifter är denna en af de måst lästa och således ofta omtryckt. Sist i Carlstad 1813 48 sid. (Sw. L. Tidn. 1815. B. 6: 528). Af nyare redaction är följande 4. Wår Herras och Frälsares Jesu Christi Barndoms-Bok, tillika med en liten Historisk beskrifning om Joachim och Anna, äfwenledes om deras dotter Jungfru Maria, Hennes barndom och lefwerne. Werid 1810 4 ark öfversatt fr. Danskan af S * R * efter någon af de nyare upplagor Hr N. ansfr s. 177. 5. En kort och märkwärdig Historia om den wederskyggelige och förgiftige förrådaren Judas. Gesse 1800 med träskn. 6. Pilati Historia finnes merendels under titel: Berättelse om Pilati ändalyckt och oroliga Kropp. I Prof. Zet-

terströms Saml. är den tillhopa tryckt med efterföljande mera bekanta Historia 7. Om en Jude och Skomakare af Jerusalem, Den odddilige Abaswerus benämnd. s. l. e. a.

Magiske och Moraliske Romaner: 1. Den i hela werlden bekante store Swartkonstnären och Trollkarlen Doctor Johan Faust, och hans med Djeswulen uppträttade förbund etc. Berid 1813, 47 sid. 12:o. Enligt titelbladet öfversatt från Daniskan. Vi hafwa äfwen en äldre bearbetning från Tyskan under titel af Kort Utdrag utur den på Tyska Språket utgifna Doctor Fausts Historia. Sidheh. 1785, 32 sid. 2. Den öfwer hela werlden bekante Hertigens af Luxenburg förbund och öfwerenskommelse med Satan. I 28 puncter. tr. s. l. 1773. 3. Om Satans grusweliga graferande i Koslagen. Sisse 1784. 4. En makalös och mycket lustig Historia om den bergtagna Wifse i hwar gata. s. l. 1767 I och I 4^e dedels ark. 5. Den för trolleri ofkyldigt pinade och afträttade nunnan Sidonia Borch. Stockh. 1761, 31 sid. öfvers. från Tyskan. 6. Samtal emellan vår Herre och Sancte Pebr. Mycket bekant och sliktigt läst.

Robinsons-Romaner: Deras äge wi både I. Den Swenske Robinson eller Gustaf Landtrons Händelser, — hwarof Originallert först utgafs i Nürnberg 1726, och öfversattes sedan på Danska 1743 (se. Hr N. s. 221) äfwen som på Isländska (se Troils Brev om Island) — samt 2. Den Engelske Robinson Crusoe, en af ungdomens måst älskade läsning.

3 Cap. om Äfweneyrer: 1. Lyckans flygande Sans, eller historia om tre fattige

Stråddare. Linköping. 1787. 2. En kortwilig historia om den widsörfarne hielten Herr Polycarpo som kallas Riddar Finke. Sisse 1762. 3. Saga om Tumme Liten och en Jätte. Fahlun 1814, 1 ark. Öfverkommer på danska hos Hr N. s. 238 under namn af „Ovend Tomling.“ På Tyska är den i Dramatisk form behandlad af Tieck i 2:dra Del. af Phantasus. 4. Om Munken Kus. En versifierad bearbetning på Swenska tr. 1645 finnes i Wetensk. Akad. Bibliothek i Stockholm, enl. Catal. öfwer Rosenadlers donation s. 228. 4. Richard Whittingtons underliga uppkomst, huru han genom en fatt, kommit till stor rikedom och blifwit Lord Mayor i London. Sthm 1759, 39 sid. 5. Historia om Hobergs Gubben s. l. e. a. Ut denna bekanta folksroman, hwarof såte är Gottland — är ett Swenskt original anmärker Hr N. s. 243, men tillika att hon hwarken kan afsäga, hwad ålder densamma har, eller wid hwad tid den blifwit öfversattad på Danska. Hwad denna senare omständighet beträffar, så synas dessa orden: „Dessföruden er han ej heller af det Parti, jag er af, og som har et dödeligt Had til hans,“ antyda, att danska versionen är gjord efter ett original, som såte en tillsats i afseende på det i Sverige, under den så kallade frihetstiden 1720 — 1772 herrskande partihat. Ut ett ålde exemplar i Prof. Zetterströms saml. samt i twenne nyare af 1802 och 1808 finnes ej denna tillsats. Men i dessa nyare upplagor finnes den namnförändring, att i stället för Vår Herre är St. Michel och för Jungfru Maria St. Gertrud inskrude. 6. En mycket nöjsam Historia om Floridor och den dygdiga och sköna Casta. En ålde upplaga är tryckt i Örebro på 1720:talet, och en senare i Ups. 1794. 7. Den lyckli-

ge Persiffe läkaren Kamel och hans underliga öden. Sthm 1762 32 sid. 8 Saga om Blåfåg. Sthm 1781. Översatt efter Tieck's dramatiska bearbetning utkom den i Ups. 1810. 9. En ganska rolig Saga om Måsterkatten eller Katten i stöfkor. Östa tryckt och deribland senast i Fahlun 1815. Efter Tieck's dramatiserade behandling utkom den försvenskad i Ups. 1812. 10. Historia om Konungen uti Arabien, hvilken erhöll en prinsessa från America till gemål, som aflade 3 prinsessor, hvilka af en sty bortfördes till ett förtrolladt land uti Sibirien. Örebro 1785 i ark. Denna allmänt bekanta Folksaga läses motiwaras af den tyfka em Langulaff. r. 11. En tånkwardig berättelse om fem Stallbröder. Stockh. 1788 ett halft ark.

4 Cap. Skämt och Ödse, Gickeri och allsköns Kortwillighet: 1. Centuria Historiarum eller 100:de lustiga historier och discourser af Wallraff. Stockh. 1646 12:o. Kanste härifrån sedermera översatte på Danska (se Hr N. s. 264) 2. Marcolphus eller Historia om Konung Salomon och en benämnd Marcolphus. 2 ark. 3. En underlig och skälsam Historia om Thil Wispiegel. 5 ark. Likasom den förra utan ort och räkningår. 4 En kort och lustig Historia om twänne förnåma Hofbuskar uti Keiser Maximiliani Hof Örebro. 1764. 5 TulleriKopp i desj nymodigaste Klädning. Sthm 1773 ett halft ark. 6. Sarsars lustiga och lärdomsrika Historier och Gåtor. Fahlun 1799. 7. Den kloka Gubbens lära. Fahl. 1796. 8. Samtal och spitsfundiga Infall. G. s. 1795. 9. Målro eller ny samling af små Historier, Hittord och Infall. Sthm 1774, 60 sid. 10

78 nöjsamma Gåtor och Swar Fahl. 1808. 11. Swenska Ordspråk eller Ordsågor Sthm 1636 12:o. 12. Penu Proverbiale, i. e. gamle och nye Swenske Ordseder och Lärespråk, samlade Chr. L. Grubb. Linköp. 1665 hwaraf en ny tillde Upplyga af L. Edrning utgafs Sthm 1678. I den berömda Palmstedtska Manuscript Samlingen på Akademiska Bibliotheket i Upsala finnas af den flitige Palmstedt en betydlig mängd af gamla Swenska ordspråk antecknad. I en Disp. de Adagiis Svedogothicis under Cenzurådet Ihre år detta ämne också widerdr. Äfwensom man hos oss ofta får höra samma anekdoter som Tyfkarne tillägga die Schiltbörgeri och Danekarne Molboerne (se Hr N. s. 274) lämnade på de så kallade Telgetofar, men det är omist om de någansin varit tryckte. En swensk översättning af Tieck's behandling af detta ämne utgafs under titel Keltborgarnes Chronika af Wog. Palmblad, Ups. 1813.

I 5 Cap. äro under titel: „Blandningar“ upptagne sådana böcker som icke kunnat biquant anföras under någon af oöfdrade 4 Rubriker. Deribland äro: 1. Sibylle Spådom. Profaisk bearbetning från Toffan af Magnus Andr.å Pastor i Wallentuna. Tr. i Stockh. 1659 samt 1671, 4 och ett halft ark. (se Hr N. s. 302). Äfwenledes finnes Sibylla spådom på swenska rim, hwaraf i Prof. Jetterströms Saml. finnes ett gammalt exemplar med titel: En Stidn och ljustig Prophetia Sibilla, stålt på Rim. Linköp. 1675. Twenne andra upplagor af 1747 och 1740 finnas äfwen i nämde samling. 2. Eremiten Martin Jadocks märkwärda Prophetia Sthm 1772. 3. Döddansen: med titel Det menskliga lifwets obeständighet, eller

Samtal emellan Döden och Menningar af alla stånd. Den senaste upplaga vi ser, är tryckt i Föhl. 1813 med titelsnitt 79 sid. 4:o. Den såges på titelbladet vara öfversatt ifrån Danska språket och de jemförelser vi gjort med Hr N:s citater styrka oss i den förmodan att den Swenska öfversättningen är gjord efter Borups Danska (s. 310); ehuru den blifvit fritt behandlad och äfwen på några ställen tillddt. Figurerna äro också de samma, så widt vi af Hr N:s uppgifter kunna sluta.

Utom dessa nu anförda skrifter som i egentlig mening utgjort eller utgöra Swensk folksläsning, må till slut i korthet nämnas, att på Swenska en art Romaner af något nyare dato flutas, hvilka således i Hr Nyerups arbete icke kunna hafwa några motsvarande på Danska, nämligen Allegoriska och Politiska Sagor och Digter, t. ex. Philareti resa till dygdens Ö. Stockholm 1757, 78 sid. Lycksalighetens Ö. Särskilde aftryckt ur J. H. Wörcks bekanta Roman Adatrik och och Göthilda. Sagan om Håsten. Stockholm 1739, 4:o af von Dalin. Grollens vidare öden, Det lyckliga Folket, m. fl. hvilka till större delen utkommo på 1740 och 1750-talet och lästes då allmänt, men nu mera förlorat allt intresse, emedan de hänföra på händelser, personer och äfgifter, hvilka under den så kallade frihetstiden woro allmänt kända, men nu nästan blifwit bortglömda, hvarföre vi också icke behöfwa att vidare uppräknadem. Med större rätt torde här ej böda aldeles förbigås några småskrifter af historiskt innehåll, som redan länge varit allmänligen läste och således många gånger omtryckte t. ex. Swea och Götha Christina Konungars Sagor Ups. 1771, 48 sid. som å titelbladet

angifwas vara sammanfattade för Swertiges Almoge. Kort men tydelig Relation om det under Götha Konungen Alles regeringstid A. C. 335 Amasoniska utroget emot de Danste å Brävalla Sed. 3:de Uppl. Berid 1757. Berättelse om oroliga heterna i Södra Sverige till följe af Nils Dackes Uppror, med flera märkliga händelser som sig under K. Gustaf d. I:s regering tilldragit. Stockholm 1781, 30 sid. såges på titelbladet vara „utgifwen efter ett gammalt Manuscript.“ Relation om Ljungby Horn och Pipa. Ofta omtryckt. Sigt i Calmar 1815. Utom dessa nu anförda samt några små berättelser om Gustaf I. och Gustaf II Adolph, hvaras vi nu ej hafwa några exemplar till hands, torde ganska få återstå, som kunna hänföras till denna class af Swensk folksläsning.

S. H.

Recensioner:

Den häfige Friaren. Komedi på vers, i Tre Akter. Af Monvel. Öfversättning af H. A. Kalberg. Stockholm, Gadelius, 1817. 77 sid. 8:o.

Originalen heter L'amant bourru och räknas bland de bättre stycken „som tillhöra fransyska theatern.“ Wisserligen utmärker sig denna pjäs icke genom någon äkta komisk intress, qwicka infall och lustiga situationer, — sådant tillhör enligt Franskmännens smak, endoss farcen, — men dess värde består i en lätt dialog, — en fin sällskaplig ton och ett angenämt underhållande stäm. Så mycket större blefwo således smärigheterna, att på swenska återgifwa ett sådant original, dels ca

medan wårt språk ännu, äminstone i skrift, äger så liten fallenhet för det komiska språket och för en otwungen naturligt dialog, isynnerhet när den skall sättas i vers. Det ländar wår öfversättare till werkligt loford, att till födre delen hafwa öfwerwunnit dessa hinder: hans språk är ledigt, rent och lämpadt efter umgängets, utan att wara öfwenst och påbelaktigt: en motsatt ytterlighet, i hwilken mängden af wåra öfversättare, som wilja skrifa ögeneradt, så ofta faller. Sällan har metern och rimmet tvingat honom till öfwi-
 kelser derifrån, såsom t. ex. s. 11. „Sist wårt original, som inte sade ordet (i stället för ett ord). Nec. har wål ej haft tillfälle att jemföra denna öfversättning med urskriften; men så widt han kunnat dömma, genom sammanlikning med en annan handskrifwen öfversättning, är den i det hela temligen trogen, utan att wara slafwisk. Någon gång inser man dock ej orsaken till de ändringar, som blifwit företagna, t. ex. s. 9:

Vi satte os att sy, att prata och att skrifa,
 Och till och med att spä . . .

Detta sista tidsfördrif nämnes ej i originalet, och det är icke troligt att en ung parisisk markisinna och hennes wån skulle syfvelsätta sig med spåkonster. Deremot har öfwerf. med skäl förändrat raisonnementet i 1 Akt. 1 Sc. om gamla bruk och seder. I förbigående will Nec. öfwen anmärka att första versen i samma scen ej är lycklig:

Vi får mig aldrig mer att tråta med Jurister!
 ty först och främst war frågan, att upprätta ett äktenkaps contract och derwid förefalla inga ordwexlingar, äminstone ej mellan contractanten och Notarien; sedermera war den talande blott åhörare och hade, så widt läsaren wet, med hela saken ingen befattning. — Äf-

wen synes det i wårt språk mindre naturligt, att Markisinnan och hennes wån kalla hwarandra ni i st. s. du. Här och der har öfwerf. tillätit sig några förkortningar; stundom med skäl, stundom gära de öfwergångarna mindre otwungna och lemna luckor i dialogen, se t. ex. hela 9:de Sc. i 1:sta Akten; s. 41 och på flera ställen. Versifikation och rimmen äro öfwerallt goda: en sådan vers som nedanstående, olämplig i wårt språk, hwars stränga accent icke tillåter dylika friheter, förkommer blott engång, s. 13:

Vi gerna råtta os i allt efter hwarann,
 och den 8:de versen på 15:de sidan har ett tryckfel som gjort den öfwenst och ometrisk.

1. Minnelse-Tal öfwer Framlidne Theologiä Doctorn, Prosten och Kyrkoherden Pehr Osbeck hållit den 14 Junii 1815 i Kongl. WetenskapsAcademien, Författadt af Samuel Odman, Theol. Doct. Professor, Seminarii Director, Led. af R. Nordstjerne Orden. Stockh., Lindh, 1815. 16 sidb. 8:0.

2. Minnelse-Tal öfwer Herr Pehr Osbeck, S. Theologiä Doctor, Contractus Proff och Kyrkoherde wid Haslöfs och Wårtorps församlingar, samt Ledmot af Kongl. Swenska WetenskapsAcademien, Kongl. WetenskapsSocieteten i Upsala, m. m. — Hållet i FrimurareLogen i Christianstad d. 29 Oktob. 1815, af Wilhelm Faxe, Theol. Doct or, Biskopp och ProCanc. i Lund, Commendeur af Kongl.

Nordst. Orden. Christianstad, Edergrén,
1816, 38 sid 8:o.

Genom N:o 1 har VetenskapsAcademien rest en värdig minnesvärd åt sin 47-åriga Ledamots, den genom en resa till China bekände Osbeck's minne. Han var Torpareson från Hålanda Socken i Göteborgs Stift. Ifrån Göteborgs Gymnasium ankom han till Upsala 1745. Der träffades han flitigt wid Linnés sida. Linné fastade snart sin upmärksamhet wid hans sit, werrgirighet och skarpsynta blick. Han plågade säga: „Der tio örfolkare framgått, finner alltid Osbeck något af dem obemärkt.“ Genom Linnés recommendation hos Ostindiska Compagniet beordredes Osbeck tillfälle, att såsom Skeppspresidenten ärfölja Ostindiska Skeppet Prins Carl till China 1750. Dr H. målning af denna resa råder måstarens känneedom. Wi anföra följande sid. 8. „Seglingen emellan Tropikerna skulle vara odräglig, om ej den gode Skaporn, jemte sine stora ändamål i Naturens samband, äfwen gaf forskarens öga någon omwexling. Samma hwälfning af böljor; samma syn af en ofbrändrad himmel; en ehuru flyttad, dock för ögat samma synkrets, utan annan omkifstning än solens uppgång och dränkning, skulle fördubbla Sjömannens ledsnad och längtan. Men äfwen det enformiga hafwet lemnar sine plöjare dagliga omkifsten. Dese härar af flygfiskar, af sine förföljare uppiagade öfwer hafsbrynet, att i ett främmande Element blifwa roffoglars byte; dese Fregatter, som med pilens fart klyfwa luften; dese i Atmosphern liksom hängande tropiskfoglar: dese hafwets rikedomar, Dorader, Alberorer, Boniter m. fl. som bebragne af en matad krot, gifwa seglarens bord angenäma omwexlingar; dese glupske Sapar, som lof-

sade af en liten fisk, följa Skeppets kölwatten, afbida rofwet, men sjelfwe bliwa der, dese Tumlare, som bebåda windarnes streck, dese stormwädersfoglar, som erinra Styrmannen behofwer af reswade segel; dese dunna Dohier, som knapt weta att sty faran; dese Bernakler, fastade wid Skeppens förhydning och Sugare, fastade wid Havens kropp, dese sossu wande fjödpaddor, dese sprutande Hwalor, dese flytande hylsor, som sästa ögat trefkande wid gränsen emellan djur och weret; dese eldströmmar i ett element, som allt släcker: i det föremål, anmärkta före Osbeck's tid; men det war Osbeck förbehållit att nämna, beskrifwa, utreda. Omföder underrättades han af Capsta duswan, att Afrikas södra udde snart skulle upptäckas. Men des statter borde afbida en Thunberg. Osbeck tillåts ej att der fördra i förwäg. Indiske Oceanens stormar borde uihärdas, förrän han kunde besöka en ringa flåt af Javas kust. Hwilken smärta för hans brinnande känsla att till höger se det rika Java och det okända Sumatra till wänster utan att der kunna hämta ett löf eller afberpta en blomma! Hans fosa war ställd till Canton, der Piastrar, Thé och Porcellaine äro dagens enda talämne, der floden hwimlar af bebodda Sampaner, der drat sylles af döfwande Gungung, der Europeiska egennyttan oupphörligt måste waka mot Chinesiskt bedrägeri, och Chinesiskt bedrägeri ligga i ständigt segd mot Europiskt egennyttan.“ Återkommen till såderneslandet säger Dr H. vidare „war hans första omsorg att framlägga sina upptäckter och samlingar för den store Läroren, på hwilkens altare werldens Botanister räknat för ära och pligt att frambära sina offer.“ Det war på Linnés inrådan han 1760 utgaf sin Dagbok, „hwilken Linné sjelf betygar sig hafwa läst med nöje och beundran.

Der en Linnés på beröm sparsamma hand teck-
 nat detta loford är intet att tillägga. Osbeck's
 Dagbok öfverskyttades snart på flere Euro-
 peiske språk, och den naturforskaren som följe
 jordens nyaste omseglande Krusenstern betyg-
 gar, att han tagit vär Osbeck till måstret
 och eftersyn."1

No 2 förtjenar icke mindre uppmärksam-
 het genom noggrannhet och rikhaltighet i upp-
 gifter, dem Förf. ofta meddelat efter Osbeck's
 egna anteckningar. Efter sin återkomst blef
 Osbeck, på Linnés förslag, af Riksrådet Gref-
 we Tessin antagen såsom des Huspredikant

och Botanicus med Ärlig lön 1753 och wista-
 des i detta förtäma hus i 6 år. Ryskshers-
 de uti Kaslöv i Håland 1760. Prost öfwer
 Loholms Contract 1773. Theol. Doctor 1778.
 Sid. 29 uppräknas hans utgifna arbeten. I sitt
 gifte med S. Dahlberg war han fader till 7
 döttrar och en son Carl Gustaf, Med. Do-
 ctor och Lazarett's Jälskär i Wadstena bekant
 i Läkareskonstens annaler. Doct. Osbeck dog
 wid 82 års ålder 1805. „Osbeckia får wara
 hans namn i sin blomkrona; och (Phalæna)
 Osbeckiana söder på lina wingar hans namn
 till efterwerlden. (No I. sid. 16 slutet.)

S m ä r r e S k r i f t e r.

Allmän Kungbrefve om mina nya Väfund eller:
 den moraliska LuftPumpen, Barometern, Eu-
 diometern, Wägskalfen, Thermometern och
 Kompassen. Stockh., Nyberg, 1817. 19 sid. 8:0.

I fall denna skrift ei är en född från ut-
 ländsk man eller ett ut någon gammal grufwa
 funnet jordagods, så är den jemförelsewis den bästa
 satir, som slutit från den wälbekanta författa-
 rens sjäder. Den öfver ätminstone sundt wett och
 lagilligt förstånd. Nyttan af dessa moraliska ins-
 trumenter bekräftas vara följande: Luft p u m-
 pen tjénar att tömma en menniska på det inbill-
 ningswäder, hwaras hon är uppbläst; med B a-
 r o m e t e r n utrönes tillståndet i hwarje hus i an-
 seende till lugn eller storm, klart eller mulet vä-
 der; med tillhielp af E u d i o m e t e r n kan Förf.
 på 20 alnars afstånd upptäcka somaller och förtal,
 så tost det än frambriskas; T h e r m o m e t e r n
 duger att bestämma kärlekens värma till alla si-
 na grader; och K o m p a s s e n slutligen att utwisa
 de föremål som äro hwar och en kärast. — Man
 ser att dessa ideer icke äro så illa upptänkta; men
 Förf. har icke förfänt att behdligt begagna dem.

Rec. Kulle allvarsamt råda Förf., som ofta tycks
 vara i så stor förlägenhet om ämnen, att benotta
 ja dessa uppfinningar såsom vebiflar i en komisk
 roman, hwilken — äfwen om han icke wore
 en Swift eller en Diderot — kunde blifwa rätt
 intressant. —

Härjedalsboarne, eller Naturens Barn. Ho-
 man af Gustaf Schilling. Öfvers. af H.
 A. Kullberg. Tredje delen. Stockh. Oravs,
 1817. 98 sid. 8:0.

Närwarande sista del är de föregående full-
 komligt wärdig. Man träffar här samma ga-
 lopp i händelsernas följd, samma oansändig-
 het i tonen som förut. Endast det äfventyr,
 som efter sid. 74 om det föremåta upproret på
 Bästningen berättas, är, ehuru otroligt, dock tem-
 meligen lustigt.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

No 32.

Lördagen den 9 Augusti

1817.

R e c e n s i o n e r:

1. Handlingar rörande Skandinavien's Historia. Stockholm, Elmén och Granberg, 1816. Första Delen 319 sid. Andra Delen 306 sid. 8:o.
2. Kronologiskt Register öfver tryckte Handlingar i Swenska Historien. Första Afdelningen. Som innehåller Handlingar rörande till tolfte och trettonde seklerna. Andra Afdelningen. Första hälften af fjortonde seket. Stockholm, Elmén och Granberg, 1816. 8:o.

„Oklagligen hörer det icke till vår tids allmänna förjenster — heter det i företalet till No 1 — att sätta värde på fornlemningar: Monumenter som af våra fäder blifwit ansedde för helgedomar, Samlingar som varit hela Släkters högmö, Byggnader som för inbillningen återkallade längesedan försvundna tider, hafwa blifwit förstörde, Ringrade, moderniserade med lifafå stor lärfsinnighet, som de sordom med omsorg blifwit uppreste

och wärdade. Wisertigen hafwa, å andra sidan, personer uppsigtigt, som med lika nit sökt att rädda och förwara hvad som påminner om våra fäders dagar, men under denna strid mellan fosterlandskänslan, som wärdar, och egoismen, som lifgiltigt ser förstörelsen, har man mest att frukta för det som mest är blottställt för wanfsligheten: våra gamla handskrifter.“ När i denna anda en samling af handskrifter till utgiftning företages, har man väl att wänta, det den skall lemna något wigigt. Rec. måste också bekänna att sållan har för honom hans granskarefall varit så angenämt, som nu då han har att anmäla närwarande Handlingar rörande Skandinavien's Historia. Sjelfwa företaget är ett glädjande bevis på en återwafnad öfwer för fäderneslandets gamla häfder. För att gifwa våra läsare ett begrepp om dess beskafsenhet, torde Rec. ur företalet widare så anföra: „Den samling — heter det, hwaraf första delen härmed framlägges för Allmänheten, har för ossigt att, så länge, möjligt är, utgifwa otryckta eller mindre kända skrifter och handlingar, som upplysa någon del af

Nordens historia: ett företag hwilket man så mycket mindre af någon enskilt borde kunna begära, som det förutsätter många swärigheter att öfvervinna, och omkostnader hwilka sent eller aldrig skola ersättas. Utgifningen sker således i följd af en subskription, hwori ej allenast H. M. Konungen, H. M. Drottningen, H. K. H. KronPrinsen och H. K. H. Hertigen af Södermanland, utan äfwen flere Herrar och Wäpn deltagit, och genom en Kommitte, hwilken i alla Swenska Landsorter, samt på flere trakter i Norrige, i Danmark och Finland kallat kända Literatörer till Korresponderande Ledamöter. Det utgår Kommitténs önskan och beundande att inhämta upplysningar om de historiska Manuscriptsamlingar hwilka så wäl hos enskilda som wid Gymnastibibliotekerna kunna finnas, och den twiflar icke att småningom erhålla del af flere, för påseforsaren wigtiga, skrifter, hwilka ännu torde vara bortgömda." Allmänheten bör således kunna hoppas så wäl företagets waraktighet som des moget urskiljande och principientliga utförande.

Första delen innehåller: 1) Kanikens i Upsala och Linköping Mag. Olai Magni Gothi Berättelse till K. Gustaf I. om sin Bestickning till Regentinnan Margaretha af Nederland, daterad Danzig, d. 14 Oct. 1527. (sid. 1—35) Hr Doct. Fant, som meddelat detta wigtiga och för Ol. Celsus, Gustaf Wasas biograf, alldeles obekanta document utur Nordiska Saml. i Upsala Akad. Bibliotek, har i en kort inledning meddelat några rätt intressanta notiser om den bekante Olaus Magnus, som dog i Rom, såsom titulär Erkebiskop 1558. De äro till det mesta hämtade utur hans Hilde rebus Septentrional, som först i Rom 1555 blef utgifwen. Den omständigheten är dock

deribland förbigången, att Olaus Magnus studerat i W-sterås Schola wid år 1505*). Den här troctta Berättelsen är förmodligen den äldsta Minister-Relation som Swenska Archiverna kunna uppvisa och, med alle skal säges det i Juldn. att „i jämförelse med sednare tiders, torde den icke finnas wara den sänsta." Bestickningen war kanske på sin tid den swåraste, om man ihogkommer den äfotte Christian II:s nära slägtkap med K. Carl 5, hwars fäster åter Regentinnan af Nederland war. „Man måste göra rättwisa åt Regentinnan Margarethas statskonst, som icke tillde det allmänna intresset uppföras för det enskilda. Under det att K. Christian II:s barn njöto ett förkeligt underhåll i Mecheln; underhandlade hon i Gent om ett handelsförbund med hans affagde fiende K. Gustaf I." (s. 14). Sjelfwa Relationen bär witne, med hwilken klohet, precision, och omtanka Ol. M. förde underhandlingarne med Regentinnans Ministrar. Derwid läres Tyfka språket nyttjats, ehuru Regentinnan, enligt s. 13, „alls ingen Tyfka kunde." Till Ministertraktamente erhöll Ol. M. om Wästen 1527 tre Skeppund Koppar och en låst Fern, „som mest ogilt war" af hwilket när frakt och omgälder woro betalte återstod 84 mark Tyfka, „hwilka — säger han s. 25 — jag med alla största besparing till mig och 2 Karlars behof, som jag med mig hade, Eders Nåde och Riket till ära dagliga utlagde, så länge jag nödgades i Amsterdam sätta mig i gäld för ättatio gyllene att jag der ej betalare wis is bland goda Herrar omgånga skulle och dådan med alla största melhet affara." Den tid, som underhandlingarnes långsamma gång lemnade öfrig, använde Ol. M. att besöka kring

*) De rebus Septentrional, L, XXI, C. 29.

liggande orter, hwarom han sjelf utläser sig: „Sör att undwika swår kost och råring, som sörre är i Gent än i Rom och Venedig, gaf jag mig tillbaka åt Brabant att beståda någor nyttog trycke sör Riksens bästa i framtiden, synnerliga i den wattenkonst som E. M. befallte mig att uppå gifwa“ etc. (Sb. 14). Äfwen ett af de många bewis på den ojemförlige Rikshållarens omtänksamhet den tiden. Till slut följer Regentinnan Margarethas ReversalBref på ett Handelsförbund emellan Sverige och Nederländer, dat. Gent d. 29 Jul. 1527 också meddeladt af Dr Fant efter samma handskrift i Nordiska Saml.

2) Anteckningar och Bref hörande till Konung Gustaf I:s, och hans Söners regering. (s. 37-46). Deribland förekommer först Kon. Gustaf Ericssons märkwärtdiga yttranden om Sveriges Konung och Swenska Folket. Efter en gammal handskrift i Öfwerkammarherren Frih. Sjernelds Saml., som wäl till en del förut warit tryckt i Journ. f. Lit. o. Thes. men försejnar i alla fall här sitt rum. Däsa Apoptegmata af den store Konungen äro alla af den höga fördräfflighet i tanken och den sörna ensald i uttrycket, att de inom sig bära de oswiltigaste wittnesbörd för sin authenticitet. „Gamle Konung Gdsta, Högl. i äminness, — heter det i handskriften — plågade tala efter måltiden för eldbrasan till sine barn och herrar Söner, som försädren de gamle Gdther.“ Sedan ansöras ärsfulliga hans sörmaningar och yttranden wid särskilda tillfällen, alla högst träffande och för hwarje Swenssk alltid märkwärddige. „Gören nödde krig, onödde fred, men hotor grannen så slän till: waren Swenske. Redan i min barndom och allt sedan har jag öfwerwarit krig och drligh, ofrast med landsmännen, sorgeligit; och jag har gränat i harnispet;

eroen mig, sörken friben i allo.“ När Han såg dem yfwas af deras Konungeliga wärdighet och fram från Odin, sade Han: menniska som menniska, då stadespelet är allt, äro wi alla lika; annat wore att icke fördragga det detta gamla Rike nedsettes, hwillets innebyggere warit widt omkring och tuctret de i Öster, Wäster och Öbr. Sedan Sverige war friadt, hade jag till styrktio, i fördräffligheten kunnat taga Norge med en god dehl af Dannemark om jag sjelf på den tiden suttit så fast i stolen för tumultet här hos oss; men sådanne äro wi Gudh bättre.“ Widare: „Det är de befallandes fel om den lydende icke lyder, ty lagen skall utan kruus söllas opämin och stadsie.“ „Ingen göre hwad han wil men hwad han bör.“ — „De skulle wets, att Skattekammaren tillkommer genom swett och mödo, och betänkia att penningen är en god wän i nöden.“ — „Efter all ting skie på sin tid, så räcker Ehr tiden, och likeså för ämbetsmännen ända neder; annars blir sörargelse, söracht, höffs och eftersätning i alla delar.“ — „De Swenske äro mycke hastige att samtiocka, innan de wäl utransakat hwad sant och nyttigt är; therrill prater de och lacker i deres egit bo, tälände dock ogärna att man dem belackar.“ — De böra försustas; äro omhytelige, orollige och klandre gärne och afundes hwarandre.“ — „De lide icke utländningen i landets syflor, också för thet then är nåswiser, då likwäl hitill wi icke ensamme kunnat besdrie rikets carswer, och desse råe skolefurer hafwa råte intet synnerlige kunnat uträtta; men då de nu genom wår sörborg bliswit försondige, tillbde dem ensamme bestyret under Kungen. De biebbra och öfwer wårt stäteliga häff, likfom icke Herran och Herrans Smorda böra omgjordas af herrlighet, äskmenheten hållände till wyrdning,

de der. Hæa Majestätet helige hålla och icke
inbille sig wara geliker, landet till ringa from-
ma; annat är en wällusting och slöjere. —
Lingen må lidas som icke är turswelig, nyrtig
och åfås. — „Svensken är högsint ofsa i
sjjort wäder, sade han; de mäktige som wt ännu
hafwa, äre mestedels regeringslöfe, som ock
låder wid menige män, och de Swenske all-
männeligen till lynnets, ock behöfwa karlastne
och orädder utaf sin Konung. — De lide
icke orättwisa och trådbom ej heller gärna en
meser; dem höfswes wät en glättig, men ock
bakter; — inter fingret imillan. De äre
starke, wige, modige af lynnert att gärna
blifwa namnkunnige; äre ock dugelige till nå-
got warie. I krig wilja de weta af blodh,
men ingen parlementering, och stämnes wid
att hafwa litet gjordt.“ — „Käre Söner,
sade han dem idkeltigen, weten att en Kon-
nungs minne efter döden bör icke löpa med
Klocksludet, men blifwa i undersätares hjer-
tan.“ Sid. 43 följer b) ett egenhändig
bref ifrån Kon. Gustaf I. till hans swäger
Oren Erikson Lejonhufwud, med bifogadt
Fac simile. Detta bref förwaras på Riks-
Archivet och är så mycket man wet, det enda
egenhändiga wi äga öftrigt af Gustaf I.
c) Bref i Kon. Eric XIV:s namn utfärdadt
af hans gemål Catharina Månsdotter. Det
är ett document utur RiksArchivet, som wi-
sar att han dectog i regeringsärender, och
det äfwen innan hon blef Drottning, ty
Brefwet är af d. 1 Maj 1568 och först en
månad derefter stedd hennes förmåning och
Krdning.

3. Acta Ecclesiastica et politica apud
Suecos Anno 1594. (s. 47—64) utur H.
Ecc. StatsMinist. Hr Grefwe v. Engeströms
Saml. och innehålla underättelser om hwad
som förshades å Kon. Sigismunds Krdnings-

riksdag i Upsala. Utgifw. torde ej hafst sig
bekant, att dessa acter förut äro tryckte i Stock-
holms Magazin (utgifw af M. Swederus)
D. L. Sthm 1780. — 4. Ridderskapets och Adels Pleni
Protocoll wid Riksdagen 1627 (s. 65—
149). Är det äldsta Protocoll som i Riddars-
husets Archiv förwaras. Lemnar wigtiga upp-
lysningar om den ekonomiska ställningen inom
riket för den tiden. Ett godt sakregister är
bifogadt s. 145.

5. 3:ne Kon. Gustaf Adolph den Sto-
res egenhändiga bref till RiksKansleren
Axel Oxenstierna. (s. 150—167) utur Frih.
Oxenstierns Saml. Det första, ett werkligt
mästerstycke af politisk circumspection är daterat
Höringe d. 1 Apr. 1628. Det andra,
wid hwilket ett Fac simile är bifogadt, är
dat. Nürnberg d. 21 Jul. 1632, och det
tredje äfwen Nürnberg d. 1 Aug. samma år.
Af det första brefwet syns, att den stora
Konungen redan då fattat sina ideer till Ty-
ska krigets utförande, och att detta hjelperåd
från Norden, för betrakta trosförwandter i
Tyskland, war följden af en länge öfwerlagd plan
emellan Gustaf Adolph och Axel Oxenstierna
och således icke enda st ett hastigt utbrott af
den Nordiska wikingalusten. I första bres-
wet yttrar Konungen sig: „sakerne äre så wit
komne, at alle the krigen uti Europa föres
äre blandede uti hwar annan och wordne till
et, efter som the utwiser the påwesse acter i
tyslandh och then hielp som stier af Span-
nierne för roselle och i sommars emot of t
prusen stedd och af åtskillige consultationer
som äre holdne wed Kejsarens hof, hwar
förwiso seghs wara resolverat genom these
Nordiske landens occupation, att trengia til
then åkundade kropsens och sielens tyrant-
rie. Hwar til och nu mehra samblass sã

många mechtige armeer, hwilcke igenom tyslands utplundringh sambtias och wäl till en tshid hollas och löddas kunne: Hwilcke och migh mycket formidabile södere komma, och ändock guds så wäl gienom så som många hiel pa kan, så gifwer han doch, under tiden goda rådh them som han bewara wil, hwar igenom the medel sinna sin olycke at undfly och sine fiender att motstå. seger och sjelf att man måst gidra förslagh om man fienden, som med $\frac{m}{20}$ kommer, med $\frac{m}{10}$ mötte kan. När jagh nu ihetta efterkommer, och migh om sefr hwadan them macht komma kan som sigh skal kunna opponera ofswankresne macht, så befinner jagh inge Konungariken så mechtige och inge Respub. så ricke som ihertill af sig sjelfwe meddel sinnandes warda, uthan så som the Kesseriske hafwe fåt sin macht till hoppa i Tysland, alltså måste man och uthi något annat Konungarike sambla sin moht och then sterckta gidnem sine fienders ruine, och sedan (genom Guds nåde som efter sitta goda behagh warder sättandes the stolte af sette och i staden igen upstettia the ringa) repusera them thit igen ihedan de kombuedre. — När jagh nu alla Konungariken i Europa betrachtar, finner jagh inthet öftricht mera än pålen bequemb sådant uthi at practicera, ty först äre et stort, fruchtbart, och dyper, 2) waamechticht och krafsticht till att sådant hindra, 3) och fiendh och fast ihet åntillbinder tractat, gidr det doch icke animon amplius seviendi, utan allenast tempus lucrandi, hwarfödere wif ingen syndh hofwa kunne sådant onslagh uthi thetas landh att effectuera. 4) Papisttich och af påwen drifwin så mycket the kunna alle frome Christne at förfdllie och förderfwe. 5) oflegit at the Kesseriske icke stole kunne dissipera armeen, uthan man skal wäl sinna rådh och tid en så-

dan armée ther att formera som med Guds hielp skal wara bastant til ofswankresne de seiner." m. m. (s. 153.)

6. Drottning Maria Eleonoras Frihetsbref för Indals Sockens inwånare för utskrifning, dat. Stockholm d. 2 Jun. 1631. (s. 168—69) Esier originalen i Nordiska Saml. är det enda kända bewis att nämnda Drottning deltagit i riksstyrelsen.

7. Utdrag af Protocollet, hållit i Kongl. Senaten Fredagen d. 24 Septemb. föremiddagen 1697, på Carlberg, uti nedre Rådshalen på His Maj: LteDrottningens sida, angående Hans Högst Sal. Maj: K. Carl XI:s Personalier. Meddelar åskilliga drag hörande till denne store Konungs Historik.

8. Sanfärdig Berättelse af några så omständigheter, som sig tilldrogo den Natten då Högstsalig Hans Maj: Konung Carl XII. uti Tranchéen för Fredrichshall olyckeligen blef skuten. I pennan författad af en, som den tiden war Lieutenant wid Fortification, och beklagligen ett åsyna vittne till det som följde. (s. 177—198). Denna ganska märkwärda berättelse, egenhändig uppsatt af Lieutenanten sedermera Öfwersten Carlberg, finnes i Öf. Insp. Reschers Saml. Den har wäl förut warit införd i Upsala Tidning 1803, men då man ej gerna söker ett sådant document i en såga kringpridd Provinstitidning, förtjenade det utan all twifwel här sitt rum. Norberg är öfwert detta ämne ganska kort och berättelsen intager knappt en half foliosida i hans wißlöstriga arbete. Öfwerste Carlbergs berättelse är deremot rätt utförlig och kan säkert af ingen läsas utan djup rördelse. „Då jag war kommen in uti den gamla approachen — säger Öfw. C. — ungefär 6 eller 8 steg

fram, såg jag Hans Maj:t liggande på Fran-
 skens inre talud eller docering, der Hans
 Maj:t hade dragit sig upp och låg på wän-
 stra sidan med kappan om sig, och hade dra-
 git knäen något åt sig upp, så att fötterne
 lågo ungefär 6 quarter högre upp än sjelfwa
 botten af approachen, hållandes wänstra han-
 den under kinbenet, och hufwudet upprätt öf-
 wer kronan af bröstwärnet. Uri en sådan
 ställning låg Hans Maj:t med ansigtet något
 wändt emot Fästningen, och nya linnen der
 utansföre, hwar några arbetare gingo. Dens-
 na nya linne, som formerade en spetsig wins-
 kel med den gamla lopp icke så synnerligt långt
 ut ifrån den gamla der Hans Maj:t låg, att
 ju, ärmstikone de närmaste af arbetarne ha-
 de kunnat sett hufwudet af Hans Maj:t öf-
 wer gamla linnens bröstwärn, om de annars
 derpå hade aktning gifwit. Denna omständig-
 het anser jag för betydlig att här anmärka. —
 Hwar nu Hans Maj:t anten stod eller satt
 uti approacherne, så war wantiger att det som-
 lades strax åtskillige, högre och lägre Herrar
 Officerare; som ock nu hade stedd, till 8 el-
 ler 10 personer, som stodo neder uti appro-
 chen, nära intill, och framför Hans Maj:t:s
 fötter. När jag nu kom in uti samma ap-
 proche, der Hans Maj:t låg; ställde jag mig
 ibland de Officerare som der förut stodo och
 hade Hans Maj:t för ögonen liggandes rätt
 framför öf, som redan sagt är, med hufwud
 det öfwer bröstwärnet; men hwad der utans-
 före passerade, kunde ingen af öf observera
 för det höga bröstwärnet, efter wi stodo in-
 nan det samma neder på botten af appro-
 chen, ej eller wer jag huru länge Hans Maj:t
 hade så legat exponerad för ett den natten öf-
 wer måttan träffligt skjutande utur kanoner
 och handgewär. — Det war nu den olyckliga
 skunden för handen som gjorde slut på alle

sammans. Knappt en half fjerdedel stamma,
 hade jag ibland dem som woro tillstädes, stådt
 wid, och framför Hans Maj:t:s fötter; så
 träffade utan ifrån Franchéen ett skott in på
 wänstra sidan genom Hans Maj:t:s hufwud,
 hwarwid icke den minsta rörelse mer förspor-
 des, än att handen undanföll wänstra kindbe-
 ner, och hufwudet lutade sig så sakta neder
 uti kappan, utan någon den ringaste rykning
 på kroppen, som blef så alldeles stilla liggan-
 des som den förut låg, det war ej eller na-
 turligt, att efter ett skott, som så akkurat
 träffade genom hufwudet, annat kunde sölja,
 än att i ett ögonblick wara död utan att röra
 minsta lem. Således hafwa de som här om
 andra orimligheter utspredt, grusweligen afwi-
 kit ifrån sanningen. Stället hwarifrån detta
 olyckliga skott kom, om det stedd ifrån ett
 längre bort, eller närmare håll, det kunde in-
 gen af öf, som stodo lågt neder inom bröst-
 wärnet, under ett så starkt skjutande utur ka-
 noner och handgewär, ogärligen, med rätt
 wisshet utmärka. — Den första af öf närwa-
 rande, som nämde Konungens död, war Ge-
 neral-Adjutanten Kaulbars (ledermara Baron,
 General, Landshöfdinge, och Öfwer-Kommen-
 dant), som i det samma då skötet träffade
 och hufwudet sänkte sig så sakta neder, slog
 mig, som honom då närmast stod, på axeln,
 ropandes helt befordt, Herr Jesus! Konun-
 gen är skjuten, sök upp General Schwerin
 och berättat honom der; jag lopte då strax den
 gamla approachen neder åt, att söka Genera-
 len, som jag icke långt bort träffade i begrepp
 att gå dit upp der Konungen war, som han
 förmodeligen nyh lärer gått ifrån, ev den
 löcka Generalen kom nästan aldrig från
 Konungens sida, under det attacken påstod.
 Jag sade då till Generalen att Hans Maj:t
 är skjuten, deröfwer han häpnade och försträckt

tes, och kunde intet säga ett ord mera än Herr Jesus! fattandes mig om högga armen och med starka steg gick dit." m. m. Öfw. E. slutar sin berättelse med dessa ord: „Det kunde väl vara ännu ett och annat mera att anmärka wid detta högst bedröfweliga dödsfall, som denna olyckliga natt hände, men jag har intet welat berätta mera än endast det, hwartill jag, beklagligen, sjelf varit ett åsyna vittne." Rec. will härwid tillägga att han af säker hand hört berättas att Fortifications-Capiten Schultz, som af Öfw. E. på flere ställen nämnes, också efterlemnats någon berättelse öfwer samma sorgliga händelse, men hwarest den nu finnes, har Rec. sig icke bekant.

9. Karakteristik af den Kongliga Gustavianiska Familjen. (s. 199—204) utur Dalniska Saml. som nu tillhör Öfwer-Konstmarberrn Frih. Stjerneld. Teckningarne äro korta och träffande, gå till och med till K. Carl XII. Ett par deraf må här anföras: „Kon. Carl Gustaf war till wårten kortt och tjock, men till slughet, kunskaper och mod stor; stält till sinnes och fort om husrödet som hela Gustavianiska familjen war känder för. — Konung Carl XI. war liten och wäl wårter, god ryttare, orädder och en ordningsman samt en rikshushållare i en god stund; högst illa uppfödder, hwilket han betalade dem för.“

10. Handlingar rörande Dalakarlarnas Uppror år 1743. (s. 205—300). Utur Baron Stjernelds och Öfwer-Jusp. Meschers Saml. Till större delen officiella. Deribland är Riksdagsmannen från Dalarne Johan Perssons i Enbatta Berättelse till Kongl. CommissionsRätten (af år 1756?) märkeligast.

11. Kongl. Maj:ts nådiga Instruction, hwarestefr deß Troman och General-Lieutenant, Wälborne Friherre Johan Christopher Düring under sitt wi-

stande wid Ryfka Hofwet hörsamligen sig hafwer att rätta. Gifwen Stockholm t Rådskammaren d. 28 Juli 1743. (s. 301—319) Denna hemliga instruction angår Fredswerket emellan Ryfmland och Sverige, samt förslag till en närmare allianc emellan de 3 Nordiska Regerne. Härmed slutas första delen, (Forts. följer.)

Underrättelser om de Senaste Upp- tråden i den Danska Witterheten.

De underrättelser om Maborikens Litteratur, hwilka i första ärgången af denna Tidning i korthet meddelades, hafwa hof den lyckan att af flere Läsare upptagas icke utan bifall, och deraf har man ansett sig förbunden att till dem lemna en fortsättning, som i flere hänseenden icke torde vara utan nytta.

De förra underrättelserna upphörde i medlet af året 1812. Krigsöroligheter ofbröto sedan all gemenskap med Nabolandet, och då åter detta hinder förswann, behöfdes dock någon tid för att åter sammanknyta de afflitna förbindelserna och inhämta de underrättelser på hwilka en öfversigt af Danska Witterhetens framsteg, under de senare åren, kunde grundas. Resultaterna af dessa inhämtade underrättelser skola här nedanföras, i möjligaste korthet framställas.

Med undantag af Schack Stoffeld — af hwilken ingenting sedan 1812 utkommit — hafwa alla de Författare hwilka wi år 1813 omnämnde, öfwen under de senare åren varit i verksamhet.

Ännu innan utgången af år 1812, utgaf Dehlenshläger tvenne Dramer: Ca-

närfåglen, en Komedi på Alexandriner och en art dramatisk Idyll, kallad *Ärligt väder* längst, öfver samma ämne som *Bäcker* i sin *Romans der Kaiser und der Abt*, behandlat. Året derpå publicerade hon en Tragedi, i obunden stil, kallad *Hugo von Rheinberg* och en Opera *Ludlams Gule*, samt andra delen af sina Digtningar innehållande en samling af Noveller. Men hwarken dessa, eller ett annat lyriskt Skådespel, kalladt *Köversborg*, som utkom år 1814. — oaktadt att de visserligen icke sakna wisa egna förtjenster — kunna i samt poetiskt värde jemföras med de herrliga *Geniewerke*, *Aladdin*, *St. Hans ÅftenSpillet*, *Salder den Gode* och *Uly* og *Gulhyndy*, som han förut utgifwit. Det hämningsmanér i hwilket han sökte inbringa sin romantiska originalitet, och den wanan i hwilken han kommit, att se alla sina produktioner, utan all skymt af kritik, med beundran emottagas, hade gifwit dem en brist på hållning och omwårdnad, som gaf anledning till elaka omina i afseende på Skaldens talent. Men snart wisade han sig åter i sin fulla kraft med de Romanser hwilka utgöra första hälften af *Poemet Helge* (tryckt 1814), onekeligen de skönaste af denna art,

som finnas på *Danska*, ehuru åter *Dramen*, som utgör senare hälften, och hwilken är författad på *Senarer*, till och med knoppast hinner *Starkodder* i förtjenst. Deromot såg man åter spår af den gamla kraften i Tragedien *Sagbart* og *Signe*, år 1814; i *poemet Sjufferen*, 1816; i den beskrifwande digten *Fredriksberg*, 1816 och i *Noars Saga*, 1816, en författning af *Hjelge*, och i hwilken *Dehleschläger* kanhända öfwertråffande wisat på hwad sätt ett ämne ur den gammal-nordiska historien episkt bdr behandlas. — De senaste verk med hwilka han utmärkte tiden närmast för hans nu nyligen företagna andra resa är *Tyskland*, *Schweitz*, *Frankrike* och *Italien*, äro: omarbetning af hans äldre Komedi, *Grevas Alter* och en *Samling* af öfversatta små-romaner och *Folksånger*. — Dessa utom har han lemnat bideag till åtskilliga periodiska skrifter, bland hwilka må nämnas *Edvalds Levnet*, i första *Bandet* af *Atene* — en prosaisk uppsats, af så utmärkt förtrefselighet, att den icke står tillbaka för det aldrämsterligaste, som i denna art på något europeiskt språk är författadt.

(Fortf. följer.)

S m å r t e S k r i f t e r.

Sigurd och *Ebilba*. *Strenguás*, *Ekmark*, 1817, 8 fdd. 830.

En besynnerlig dialog mellan *Alfred* och hans vän. Den förre klagat och begrätor sin hårdhet, därför att han, sedan han förbrut *Ebilba*, tillåt henne att fly. Men innan den olyckliga förfjutna hann en främmande strand, som skulle gdmma hennes wandra, uppsåg en storm som begrof henne i hafwet. Likom hesswa flycket fröskwar på gränsen mellan poesi och prosa, så wacklar också hesswa

diktionen mellan rhythm och obundet tal. Måne denna lilla skrift ej är en öfversättning af något gammalt tryckt poem från 1780-talet, då sentimentaliteten i dessa trakter mest blomstrade? Sista styphet, om man så får nämna dessa afdelningar, lyder: „Wån! då du ser min ungdom tåras af sorg, försök ej att läka ett öddligt sår, att hämma de tårar som ångern kråfwer. Men när du ser den ystra ynglingen i willans ångt, så satta hans arm, och sbe honom ned till den suckande stranden som gdmmer *Ebilbas*, som snart skall gdmma din *Sigurds* kost.“

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 33.

Lördagen den 16 Augusti

1817.

R e c e n s i o n e r:

1. Handlingar rörande Skandinaviens Historia. Stockholm, Elmén och Granberg, 1816. Första Delen 319 sid. Andra Delen 306 sid. 8:o.

2. Kronologiskt Register öfver tryckte Handlingar i Svenska Historien. Första Afdelningen. Som innehåller Handlingar hörande till tolfte och trettonde seklerna. Andra Afdelningen. Förra hälften af fjortonde seklet. Stockholm, Elmén och Granberg, 1816. 8:o.

(Forts. och Slut fr. N:o 32).

Andra delen af dessa Handlingar börjar med 1. Berättelse rörande Stockholmska Blodbadet 1520, (sid. 1—12) af Jöran (Thureson Noos) Domprost, Peder Galle Scholasticus och Eric Gering Cantor i Upsala, hvilka suto i domen öfver de olyckliga och någon tid derefter på Gustaf I:s befallning, då han blifwit Riksföreståndare, (således efter Augusti 1523) afsäfwit denna berättelse

om K. Christierns Tyranni i Stockholm, „hwar wi och nödde och trängde Wärd wore — som de sjelfwe säga — att h. se the gäflige och yckelige dödzens beskudelse, och then tillförende öhd och ofert grymheett, som war thet yckelige mordh både öfwer andelige och werdseligom herrom, och androm; godom mans nom, som äre well werdige att hollas i een salig äminnelse.“ Berättelsen, såsom af ässena wittnen uppsatt, är rätt märkwärdig. Den är af Dr Fant meddelad utur Upsala Akad. Bibliothek, der den jemte nästföljande document, finnes i ett exemplar af Olat Petri Chronika. 2. Clement Kensels Berättelse hörande till Konung Gustaf I:s Historia. (s. 13—54) Clement Kensel ankem, enligt des egen uppgift (s. 19) från Liffland till Sverige, 1521, trädde genast i Svensk tjenst och nyttjade des mycket af Gustaf I. under de många Krigsorsoligheter den tiden. Om sin tjenstgöring har han uppsatt den berättelse, som i dessa Handlingar blifwit införd. Den börjar med en kort underrättelse, huru Gustaf Wasa, oaktadt gifwen säker legd, af Christian II. sändes fången till Danmark, huru han der und-

kom ur fångenskapen, och med „stor lifz'are och nödh gaff sig up till Dalarne der Hans nådh itt skiffie lönligen förhult sig, att ingen theraff wiste, i stor trång och bekymber; och på samme tidh kom tiender up till Dalarne att K. Christiern hade emott all cristelig skiff, och sine breff och lyfste låtit aff hugge så mongen godh Swensk mann både Wisper, Riddere och andre, ibland hwilke en war Heer Erich Johanson, Riddere, högh: K. M. fader, och thå uppenbarade K. M. sig enn man ther i Dalarne (doch hemligen) den samtæ han begynte att oppenbare theenne handel och saact för flere bönder i Dalarne, Då worde the meste parter ther aff glade, och tackede Gud ett enn aff Sveriges Herrer war thå öfwer bliffwen, och frå then omilde Tyrannens Konung Cristierns händer frelst, och föllo såå somlige honom till, och toge honom för theses Herre och Höfwitzman i thet hop och meningh, att han them aff then onde Tyrannens Konung Cristierns händers hjelpe skulle.“ (s. 19) Berättelsen är i synnerhet utförlig rörande Gustaf I:s affärer med Lybeckerna och den stannar just wid 1536, då Konungen ändteligen hann att förre och godt göra ett slut på dessa Røymans omäteliga anspråk här i landet. Anno 32 eller 33 ungesärlig efter thet att K. M. icke wille göra the lybesske efter theses begierren hielp och biståndh mot the Hollendere och K. M. undersäter, då gingo the lybesske till och ruktes rede thet koppar jernn och andre warur H. M. (Hans Nåde) i Lybecke hade liggendes, H. M. till förret, och endock the lybesske mer änn nog hade förbrutte theses privilegier och friheter the af K. M. säakt hade, lischwell lått H. M. them bliffwa ther widh och led theses höghmod med stort rålamod. Och efter mantig: säderna i Sverige beklagade sig höge-

ligenn att the lybesske förtoge them theses handell medh theses Riddenskap, och begierrede för Gudz skull, med theses margfaldige supplicatzer att K. M. icke wille thage tullen oppigenn och effrer H. M. ändå på then tid icke wilde göra the lybesske emott, derför gaf H. M. sijne undersäterer föge förswar. Men när K. M. sich thet sportt att Bullenwewer Borgmestare i Lybeck och mong andre i Lybeck hade openbartæ sagde, att effrer thet the lybesske hade införrt och fatt H. M. för Herre och Konung i Sverige thet doch icke sandt war, då wille the ware the samme som skulle thaga H. M. her ut och fören till Lybecke och klåde thespå honom en grå kjortell och settia honom ther på enn åsna, och före H. M. then ene gatan halv, thenn andre nebh, och såå hugga hans öls aff, der Hans M. thet så i sanning sporde, då thyste H. M. att thet war H. M. allt särnähr, och kunde thet icke länger lida, och biess så nödgatt att antaste the lybesskes godz her i Rikett, och taga tullen opp, thet the lybesske mongfaldigen förbrutte; och the lybesske låte såå gå ryttret ut, att the wille taga inn Landt tho Holstenn, Jutland, Danmark, Schåne, och hela Sverige, etc. — — då som K. M. thetta förnom, stichede H. M. sine Kriggfolk både Rytter och Knechter om Håsten anno 34 att Schåne the sloga och lade the lybesske neder etc. (s. 50)

3. Offentliga Handlingar tillhörande Konung Gustaf I:s Regeringstid (s. 55—63) Deraf är det tredse documentet i ordningen märkwärdigast. Det är ett Bewittnadt intygande, om en under Konung Gustaf I. begången Wåldsamhet. Utskradt Lydinge den 10 Mars 1560 af Nils Jespersson (Erus) till Högste, Knut Haraldsson (Soop) till Frötuna, Løse Jespersson (Erus) till Nyregård och Mester Olaf Ry-

keprest uti R. 660 som trygga att welhyrdig man Engelbrecht Larsson (Wdija) till Lydinge, uti sin sjukdom och krankhet för dege på en gång honom församlade sagt och bekant att sedan han utaf en frellis man Per Larsson till Barkafetter köpt Lydinge Wikarenu och Haringe för 700 mark örtuger, så hade Rasmus Ludwikson, R. Gustaf I:s Sekreterare uppå Konungens wagnar begärt att han „wille efterlåta Kongl. Maj:tt samma tre gårdar efter the woro Köpegods.“ Dertill swarade Engelbrecht Larsson att „hwar som Kongl. Maj:tt wille gunsteligen wårdigas till att gifwa honom the 700 mark örtuger igen då wille han gerna upplåta H. Kongl. Maj:tt samma 3 gårdar.“ Då begärde Rasmus Ludwikson at Konsthandlingarne, som de nu för tiden kallas, dem han också genast utaf Engelbrecht Larsson bekom, samt lofwade att denne om morgonen derefter skulle bekomma sina 700 mark örtuger. Men penningarne uteblewo och Engelbrecht Larsson, sedan han tid efter annan anhållit att antingen utbekomma sina utlagde penningar eller också få sina löpe och fastebref åter, „så Ros Rasmus Ludwikson honom der en swinnel föde, så att han fick hwarken bref eller penningar igen.“ Ut i sin sjukdom bekände han att så tillgängit war och annammade sakramentet uppå „att han aldrig uppbar en penning eller pennings wärde utaf Kongl. Maj:ttis Kammar uti sina dagar för förenämde gods.“ Detta document finnes i original i JustitieRådet Marks von Würtensbergs Saml.

4. *Egenhändige Skrifter af Konungarne Eric XIV. och Carl IX. (s. 69—76)* utur Riksarkivet, med bifogade Fac similia bdrjas med utdrag af Konung Eric XIV:s Oplögismen egenhändige af honom skrifne i hans fångelse. De äro till någon del förut

bekanta aförde af Celsius (Eric XIV:s Hist. s. 300) och O. Sundel i Witterh, Hist och Antiqu. Akad. Handl. D. 9. s. 54. De Logiska formlerna som Konungen reknat i brådden framföre hwarje fyllogisim äro här alldeles utlemnade. På Fac simile äro de här behållne.

5. *Handlingar hörande till Konung Gustaf Adolfs och hans närmasse Efterskrädarens Historia. (s. 77—132)* Innehåller flere ganska wigtiga documenter hwaribland utdrag af RådsProtocollet hållet på Upsala Slotte d. 27 Octob. 1629, innehållande en i många afseenden märkwärdig öfwerläggning om Tyfka kriget. Konungen bdrjade med att föra de gode herrar till sinnes „huru hans Kongl. Maj:tt. hade tilförenne spådt at der tyfka kriget skulle inter före ändas än de kämme och of Swänfke på halsen; och att hwad hans Kongl. Maj:tt. nu lång sedan spådt hafwer, det wore nu i Sämmar skiedt, i det att den Keijserlige Fältmarskalken är sånd med en heel Armée in i Prysken, hafwer conjungerat sig där med de Pälzer, och hans Kongl. Maj:tt. hela sänmaren med en sådan isfwer antastat, att hwar Gud icke synnerligen hade stådt of bij, man wiserligen en stor fara luppit hade. — Så ändock de gode herrar hade altid tilförenne rådt hans Kongl. Maj:tt med mæcte gå detta kriget emot för än det widare kämme, wille hans Kongl. Maj:tt. likwist än en gång till öfwerlödd rådsdra saken för än man träder i wapnen, på det man sedan icke må morra och Ejura skuden på Regementet, att inconsulto gjordt wore, hwar annars gingo än wäl (hwarföre Gud of nådeligen beware) enkannerligen efter Rånuncarne i Frankrike och Engeland nu præsentera hans Kongl. Maj:tt. förbund emot Keijseren, at sofen må wara hos Kongl. Maj:tt. slutet; om hans

Kongl. Majst. Skal detta kriget taga an eller icke, före än hans Kongl. Majst. sig på bemåtte Rånungars anbringan förklarar. Hvar före på det de gode herrar måtte weta hwar på förste difficulteterne nu stode, förestälte hans Kongl. Majst. dem effierföljande fråga, hwaröfwer hans Kongl. Majst. deres tidige råd och berånkande begihrade: nembliigen, effter man nu står i uppenbart krig med Kejsaren, och twiswelaktigt är, huru man skal bäst föra det ut, hwilket dera dem rådeligare synes, enten man skulle defensivé acta våra gränser här hemma, eller gå offensivé med måste wære krafter öfwer sjön, och sätta Kejsaren kriget i tyssland? denna frågan tog de gode herrar i betänckande, disputera, de henne pro et contra och ännuigen giswe hans Kongl. Majst. deras råd som effierföljer. "Discussionerna äro wärdige sådane försinnade och erfarne Rådherrar som N. Brahe, Carl Carlsson Gyllenhielm, Claes Horn och Joh. Skytte. Wi återwisse våra läsare till dessa handlingar; de förtjena att läsas i sitt sammanhang och råla således här intet utdrag. Sjelfwa documentet är meddeladt uti framl. Baron Rosenhanes Saml. Rec. har öfwen sere det i Palmshöldiska Saml. på Upsala Akad. Bibliothek. Sedan följer Början till Konung Gustaf Adolfs Historia författad af RiksKansleren Grefwe Axel Oxenstierna (s. 92—101) Också meddeladt uti Bar. Rosenhanes Saml. Det är ojemförlig förlust att detta dyrbara monument, som den store statsmannen är Hjerte-Konungen ämnade upprepa, är så länge ifrån att wara fullbordadt. Det är blott ett kort utkast och skannar efter en kort inledning wid Gustaf Adolfs första hjerstebedeist wid Calmar 1611. Sid. 101 wid slutet är bifogad en anteckning, effter Grefwe Bengt Oxenstierna, Carl XI:s

bekanta PremierMinister, utiur Danskä Saml., RiksKansleren Axel Oxenstierna sade till Gr. Bengt Oxenstierna, att Konung Gustaf Adolph nödwändigt wille hafwa Östersjöstränderna. . . . G. Wäs tanka war att en gång antaga Tittelen af Kejsare öfwer Skandinavien, theri innebegripande Sverige, Norge, Danmark intill beliet det större och Östersjöländerna: men icke wille Kongen som utspredes bli Tytt Kejsare. — Derföre gjordes först freden, såsom man då kunde, med Danmark, och sedan för Östersjöstranden med Ryssarna. Polacken främogs dess strand, så och flodernas utlopp till arméns behöfwer igenom de indrägtiga Tullarne. Sedan angreps den Romerske Kejsaren, och då man honom tuckrat efter förtjenst, hwartil god begynnelse synes, skulle derföre de af honom nötblidande Protestantiska Förstarna gifwa Pomern och Mecklenburg till krigs ombesknad, sående catholisk ersättning. . . . , och Danmark mindskos intill det stora beliet, samt således Norrige öfwen blifwa wärt. På detta wiset wille denne store Konungen göra ett oberoende rike," De öfrige handlingarne i denna afdelning äro icke lika wigtige. Deribland hade kanske N. N. Joh. Skyttes och Gyllenhjelm's Bref till RiksDrot. N. Brahe, efter de äro af såga betydhet, kunnat utan affaknad lemna rum åt bref af mera wigtige för vår Historia, hwarpå Rec. icke twiflar att Committén har ett godt förråd.

6. Berättelse om Swenska Arméens återtag utiur Norrige, efter Konung Carl XII:s död (s. 133—152) Detta document författadt af Öfwerste B. W. Carlberg, är att onse såsom en fortsättning af den berättelse om Kon. Carl XII:s död, som af samma hand uppsatt hwar våra läsare känna af näst föregående nummer. Handskriften finnes bland

framl. RiksRådet Grefwe v. Höpkins Manuscript-saml. på Ulfåsa. Den är undertecknad vid Göteborg i September 1775. Han berättar med resultaterna af den KrigsConsej som af KriPrinsen af HessenCassel hölls dagen efter Carl XII:s död. „Prinsen hade då för Generalitet kungjordt Konungens död, och föreslåt at Regeringen i Sverige låret komma på en annan fot, alltså wore Herrarne nu samlade at öfverlägga och rådgöra hwad mått och steg som borde widtagas, om Belägringen skulle fortjäras, eller Arméen dragas tillbaka utur Norrige, då Prinsen, såsom Generalissimus, wille om det ena med det andra beröfja. Det skedd då till votering, och skall Hertingen af Zollstein hafwa föreslåt och bede at Fästningen måtte intagas, som ej blef hörd, men snare nog hade blifwit verkställd, sedan man med arbetet avancerat sjelfwa HuswudFästningen så nära ett dagen efter Konungens död, skulle breche Batterierne blifwit uppstälde. — Men de flesta röster gingo derpå ut, att Arméen skulle strax marchera utur Norrige, hwarom ock samma stund ordres utgafs till alla Regementers Fynderamma uppbrott. Arbetet uti Tranchéen afstannade: Konungens död sökes i början hållas tyst, som kan slutas deraf, att GeneralMajor Schwerin befälte mig och ingen wärdigare af högre Caractere (för misconkar skull) att söra den döda Konungen om natten utur Tranchéen till Höggwarteret Tistedalen, hwarom min första afstannade Berättelse widare förmåler. Men ett så stort dödsfall kunde intet länge blifwa Allmänheten obekant. Det gick wäl ett rykte, att en Under-Officer skulle wid en så olycklig händelse rynt till Fästningen och berättat Konungens död; men att det intet kan wara sant slutas deraf, att de belägrade twenne påttre efter Konungens död,

höll ut med ett starkt skjutande ur Cononer och handgewär stälde at wära Approcher, som då stodo lediga utan arbetare, och utmärker att de belägrade då ännu ingen kunskap hade om wära rörelser: men tredje dagen efter Konungens död sågo wi en Troupe af Guarnizonen komma utur Fästningen, försedd med nödiga verktyg, som midt för Arméens ögon igenkastade en del af de närmast Fästningen uppförde Approcher, som påstod ett par timmar under lek och hoppande. Det war en bedröflig syn att se sådant hånda, hålft när ingen nöd eller fara twingade oss att lemna belägringen, då så stora omkostningar till detta sålitleg blifwit använde och wi redan word måstare af landet up till Åfwen Glommen, på hwars andra sida Norriska Arméen hade dragit sig undan för oss.“ De följande detaljerna kunna ej läsas utan de mest obehagliga intryck.

7. Handlingar rörande Dalkarlarnes Uppror år 1743 (s. 153—218) Meddelade af Hans Er. Grefwe Brahe utur Manuscript-Saml. på Skokloster. De äro en försäkerning af de i första delen införde. Szweske Lagererantz' Berättelse som förekommer s. 204 är ganska läswärd för sin träffande skrifart, och upplysande i hwad som föresoll, då Dalakungen med wäpnad hand, utan minsta motstånd af Milicen, inryckte i Huswudstaden.

8. Handlingar rörande den olycklige Generalen Grefwe C. L. Lewenhaupt (s. 219—306) Slutad denna del och utgöra ett högst wigtigt bidrag till den tidens Historia. Det första documentet som innehåller Gr. Lewenhaupts lefnadshändelser uppgifwes wara författadt af hans efterlemnade son. De följande documenterne som alla äro officiella, äro meddelade ur Baron Rosenhanes Saml. Det

Hade kanske förtjent att anmärkas i en not
 der dessa handlingar i ett historiskt samman-
 hang kunna uppfattas, böra jemföras med den
 märkvärdiga uppsatsen om Öfverste Lager-
 creantz i Fontés Saml. i Swenska Hist. 1
 St. (Ups. 1814) s. 48.

sedan Rec. sålunda granskat dessa nu ut-
 komna delar af dessa handlingar, kan Rec.
 wära så mycket förtäret wid anmälandet af
 No: 2 eller det Kronologiska Registret, hvil-
 ket han torde så tillfälle att nämne granska,
 då det widare förtjénit. Emellertid tror Rec.
 sig ej behöfwa widlöftigt bewisa af hwilket
 högt värde detta arbete är, och huru oom-
 gängligt det är för hwat och en som vill
 från hvarjehjelm studera källorna för vår Hi-
 storia. Rec. önskar såwål detta arbetes frams-
 gena oafbrutna fortsättning, afwen som att
 hellska företaget att utgifwa Handlingar i vår
 Historia måtte winna all den framgång der
 förtjenar. Till de nu utgifna delars värde be-
 höfwer Rec. ej säga, att Papper och Tryck-
 lemna ingenting öfrigt att önska. Första de-
 len beswäras wäl af några swära tryckfel,
 som icke äro anmärkte, såsom i företaler, *Nor-
 dista* i st. f. *Nordiska*. S. 29 *Rex ele-
 ctus* i st. f. *Rex electus m. st.*, men i an-
 dra delen har Rec. anmärkt ganska få fel af
 större betydighet.

Underrättelser om de Senaste Upp- träden i den Danska Witterheten.

(Fortsättn. fr. No: 32.)

I de senare arbeten som Baggesen ut-
 gifwit, ser man tydligen hwad det har att
 betyda, att blifwa af en yngre förtjenst ned-

trängd ur den plats man i Nyckers tempel
 wunnit, utan att ega krafter att sig der bi-
 behålla. Gåfanga, retad stolthet och egoistisk
 harm skola nu ersätta den bristande förmågan,
 men framkalla blott ett skådespel af wacklande
 beundanden, egenfärlighetens wämjeliga ut-
 brott och wanmaktiga krystningar. Derså
 äro också Baggesens arbeten numera antit-
 gen lika tomma på innehåll som på gediegen
 form, t. ex. hans Poetiske Epistler tr. år
 1814; eller ensamt utmärkte af den högst
 drifna swinsiga osmakligheter, som Poemet *Pind-
 soinet*, i hans *Weekblad Söndagen* (ut-
 kom i Köpenhamn 1814); eller en egentår
 hjernas förvirrade grubberier, som *Gåtan*
Det ewige Sindbillede, icke blott *Littera-
 turens Oprindelse*, men *Philosophiens*
Maal og Ende, en *Prisopgawe for aar-
 delig levende* *), år 1815; eller en förwif-
 nad utwärt af ett sörfuset, icke egendomligt ma-
 nér, såsom der långa Poemet *Thora*, i *Tid-
 skriften Dansken*, för år 1816. Föröfrigt
 är det rätt besynnerligt att se Baggesen med
 så många öfwerlägsna talenter, och så måna-
 ga verkliga förtjenster om Danska Litera-
 ren — numera i literär förening med den
 honom oändligt underlägsne parasiten J. K.
 Höst, hwilken år 1812 öfwerfotte, men först
 år 1814 uidelade Leopolds Odin, eller *Asve-
 nes Udvandring*, och år 1815 i ett *Tid-
 ningsblad Den Nordiske Tilskuer*, öfvertu-
 tet lade sina platta tänkesätt i dagen.

Den förmodan som nämndes i den före-

*) Förklaringen af denna Gåta syftade måna-
 ga Penner. Slutligen framträdde en ny
 inskrifwen Student wid namn *Ebiele* med
 upplösningen, wisande att altibor wände sig
 kring interjektionen *Ja*. Detta rörde Bagge-
 sen så, att han beswarade denna upplösning
 med en lång wattenstuck *Elegi*.

Begreb af Verdens Krønike, Ribbenhavn 1812, är en i den förträffligaste styl föredragen högst genialt Theosophi öfver historien, hwilken tillfölsje af alle det hänförande den eger, trots de lärdes, i afseende på particulariteter, ganska rättwisa kritiker och inkast, wann ett sådant bifall, att Grundtvig snart såg sig nödsakat att of detta werk besörja en ny upplaga. Utvidgad och tillök, utkom äfwen af denna första Delen år 1814, i hwilken han icke allenast lemnar de omiskänneliggaste prof af widsträckt erudition, och i ättilliga episoder, såsom t. ex. den om Språkens grundwäsende; om bildskriftens samband med människans poetiska natur o. s. w. af den stillrikaste djupstannighet. Det är dock klart, att dessa tillägg, så mycket värde de än kunna äga för den egentliga Wetenskapsmannen, dock icke kunna tala så starkt till det allmänna sinnet, som den brinnande, och mera koncentrerade rhetoriken i förra upplagan, och detta torde förklara, hwarför man ännu, efter ewenne år, icke ser någon fortsättning af den senare. — Dessutom har han utgifwit Liden Bibelkrönike för Börn og Menigmand, år 1814, ett månsker af en de himmelske Sanningarne wärdig högtidlig wälsalighet; Pröwer af oversättelse af Saxo och Snorre, 1815; Bibelke Prädikener, efter Tidens Taro og Leilighed, år 1816, samt nyligen har han besörjat en Journal kallad Danawirke. Om hans stidkrifter skola wi något tala i det

följande, och hans politiska handlingar, dem han i skriften Helig trekongerlyset, eller tre Dages Händelser paa Danmarks Højskole, 1814, framställt, hdra icke og till att bedömma.

Molsbch har med den af noggran forskning umärkta Ditmarsker Krigens Histo-ria, (Ribbenh. 1813) nedlagt ett wärdigt offer på Sagas altare, och med sina Brewe fra Swerwig (hwillkas 1:a Del utkom 1814) gjort sig lika intressant för de båda syskonfolken. Det är neml. wisst, att, på några mindre betydliga originaliteter när, dessa bref innehålla den mångsidigaste af alla hittills kända Resebeskrifningar af frammande hand öfwer wårt sädernesland, helst den äfwen omfattar wisja trakter af Sverige, som för icke of någon utlännning varit besökta. Men hwarigenem han egentligen förwärfwat sig ett stort rum i sör säderneslands Culturhistoria är genom Arhene, en Wäändskrift, den Nyerup och ättilliga andra Litteratörer, år 1813 började utgifwa, men af hwilken Molsbch, med år 1814, åtagit sig Redaktionen. Genom det stränga utwaler af Artiklarne, genom deras skickliga varierande, genom bibehållandet af Journalens högre tendens och strängt handhafwande af anonymiteten förserjar denna Tidskrift ett uppöjst rum bland de förnämsta Wetenskapliga Journaler som nu för tiden utgifwas.

(Stutet följer.)

S m å r r e S k r i f t e r .

Småskater till Tidsfördrif öfwer Julhelgen. Första Häftet. Stockh., Gabelius, 1814. 24 sid. 12:o.

Innehåller samling af Pantekar, Anekdoter,

Dedpråk, Gåtor och Konstknycken. Den som ej har mera roande tidsfördrif och af bättre urwal, än de här proponerade, torde ej så synnerligt roligt genom denna lilla skrift, som likwäl kostar 12 s. W:o.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 34.

Lördagen den 23 Augusti

1817.

R e c e n s i o n :

Napoleon Buonapartes Regerings-Historia,
af S. Goldin. Öfversättning af J.
P. Wählin. Första Bandet. Stock-
holm, Nordström, 1817. 288 sid. 8:o.

Napoleon Buonaparte har redan ofwifit från den skådeplats, på hwilken han under en lång tid af år uppförde sitt blodiga spel: till det owanliga och förunderliga, hwar på hans historia under hans lysande dagar är så rik, som äntligen den sista, oväntade katastrofen; ty aldrig har en hjerste, som herrskat så wide och mäktigt som Napoleon, ännu lefwande så nedfigit i det tyfsta; aldrig har en så wäldig mans samtid, under hans egen lifstid, blifwit hans efterwerld. Wi kunna derföre wara rättwisa; i våra omdömen öfwer denna werldsförmare: det förlåtes en samtidig häsdaccknare, medan ännu wäldets fetta spår blöda omkring honom, om han skundem böppar sin pensel i allt för lifliga färgor: och nu sedan de fätle han härjat åter blomstra, de städer han nedbränt åter uppstå

ur sitt gräs, tillhör det oss, att erkänna det stora och owanliga i hans karakter, att waras af hans misstag och deras, på hwilka han byggde sin lycka. Wi skola i honom besundra allmakten af en kraftig och till en enda punkte rigtad wilja: hans fall skall lemna efterwerlden den lärdomen, att det ej gifwes någon despotism annorsådes än der menniska ännu äro omvändiga; att de folkslag, som bära kedjor, ännu icke äro mogna för friheten, utom att derföre tyrannen är mera ursäktad; men det skall tillika lära efterwerlden, att i den stund, då nationerna wakna till sans, är hwarje kraft för swag, som kämpar mot tidehwarfwets anda. „Det är de liberala idéerna som förtat mig,“ sade Napoleon i sina sista ögonblick: måtte denna rösk wara underwifande för regenterne och de lydande.

Förf. af närwarande skrift underrättar oss i företalet, att han ännar lyfvelsätta sig med Napoleon, icke såsom menniska utan såsom Frankrikes och Europas omförmare. Han försäkrar oss öfwer „att man skulle göra honom mycken orätt, om man trodde, att han misglände sin hjertes stora

egenföoper." Läsaren skall dock icke alltid medgifwa sanningen af denna försäkran: det synes som det ännu friska hatet och minnet af Napoleons blodiga framfart i Förf:s fädernesland, föranledde honom, icke att wansmålla sanningen och förfälska händelserna, utan att beledsaga dem med en mängd utrop och omdömen. Dessa deklamationer äro alltid widriga i en historia: ty det tillhör endast läsaren att dömma, författaren åter att på främstålla händelserna, att läsaren ledes till riktiga och sunda slutsatser. Här blifwa de ännu widrigare berättelser, att de ständigt återkomma, och åtskilligen har Förf. så wänjt sig wid detta outdiga resonnerande, att han någonsång, ehuru sällan, äfwen under de obetydligaste och lifgiltigaste gerningar anor de swaraste afstgter. Öfwerf. skulle hafwa gjort sin beh dubbelt mera läsbar, om han uteslutit ärtinstone hwarans nan af dessa öfwerflödiga anmärkningar.

Om man undantager detta misstag i den historiska stilen — ty såsom sådant förekommer det ärtinstone Nec. — förtjenor närvarande Historia allt loford. Händelserna äro med ural framställda, de wigtigare och betydelsefulla hafwa intagit rum framför de mindre wäsentliga: — detta utesluter dock icke, som mängen af våra clasiska moderna häfdaträknare inbilla sig, ansöbrandet af mängen anekdot, ty ofta framställer ett sådant af mängden obemärkt drag de handlandes karakter i mera klarhet än en lång följd af magra och obetydliga facta. — Skrifstillet är lifligt, lått och underhållande. Det förra Bandet sträcker sig ända till slutet af Österriska kriget, Trearpestens konungahusets störande och Piter's död. Detta krig är det enda, som Förf. någorlunda fullständigt widrör: alla de föregående, i hvilka Napoleon deltagit, äro blott nämnde i öfseende på sina följder. Rauhända har Förf.

trott att de förut woro kände: eller innebär titeln: Regeringshistoria, denna inskränkning? Om föröfrigt, äfwen större delen af de händelser, hwilka war Förf. upptager, för de flesta läsare, som med någon uppmärksamhet följt sin tids gång, icke äro obekanta, så skall dock en fullständig tasla af denna minneswärda man och hans tidewarfs händelser, ständigt gifwa ämne till nya betraktelser. Så förhåller det sig alltid med stora karakterer och stora händelser, om de än lika grundligt och lika utförligt behandlas af olika mästare, warre sig målare, sculptörer eller häfbateknare: arbetet måste wara mycket odugligt, om ej äfstadaren skall winna någonting genom dess betraktande.

Öfwerfättningen är ledig och spräckrigtig; widare kan Nec. icke yttra sig, utan att hafwa jemfört originaler. Dock har Öfwerf. fallit i en af de wanliga öfwerfättningssynderna, då han ständigt talar om Napoleons bemödanen och anskalter att blända folkets ögon hwarest ofta sammanhanger ger tillkännana, att det bör betä: förblinda folkets ögon. Urskriften har förmodligen på de flesta ställen blenden hwilket icke har samma bemärkelse, som wärre blända, utan betyder: göra någon blind, förblinda. Nec. citerar intet wigt ställe, emedan detta uttryck förekommer på hwar sjerde eller femte sida.

Till Redaktionen af Svensk Literatur-Tidning.
(Inlämt. *)

M. S.

Hwälsningar i Philosophiens former intressera alla, och nästan en hwar, hwars tung

*) Författaren af denna afhandling i brefform har förefatt sig, att tid efter annan öfwerfända de

ga och hand, icke äro paralytiska, tror sig påkallad, att i samtal eller skrift hårdsviver sålta sitt omdöme. Philosophiens hufvudämne är Religionens sak; hwåd förnuftet har förenadt, har oskrustet welat, men ej kunnat åskilja. Hwarf kan Ni låte begripa, hwars före ingen gernar, att gå isån Herren med sitt murkna system nedföre, till berjerten med den utdröta catechesen, skall wilja anses wära utan erforderlig bildning, att i Philosophiens religiösa uppgifter kunna wära ojäfwig domare. Ingen discipelin åfwentyrar berföre i samma mån, som Philosophien, att befingras af otwagna händer. Huru förwäna de skulle likwist dagens prätare och skrifwäres blifwa, om de efter ägonens öppnande singe se, huru de i en Herres costum emot all förmodan spelade berjentens låga rol. Hwad annat har Ni wäl hittills, wäro sig utdrag af Twiska Skrifter, eller inhemskt tillwärfning, fått höra eller läsa, än halfförskädda, insupna ungdomsläror, amalgamerade med grofwarre eller finare ohöfligheter? Med en misförd Religion på tungan, i hjertat det låra jaget, framlysande i en förkärrende form, framträda de på Philosophiens sålt, men hafwa bakom sig skunnighetens wallar, att derinom söka det besydd, som öppna såltet icke kan gifwa. Liknande strusen, som starrande med sina obrukbara wingar, tyckes wilja upplyga, fastna de med hela bemöddandet wid jordytan; och oförmodne att med örenen upplysta sig, till de högre regioner, gifwa de Philosophi och Religion strusens inskränka werldssigt. Äfwen allmänna menniskoför-

sta afhandlingar, till inbörande i Swensk LiteraturEidning, i fall denna method skulle befinnas tjenlig, till upplysande af dagens misfördädda twiskeämne.

ståndet, folkhopens enda orafel, skall stå till deras tjenst, att sämedelst kraftigt kunna biträdas af hela menniskoflägdet, en resning i massa. De kunna följokeligen icke erkänna, att till detta någte måtte Copernicus likaledes höra, hwilken lära om solens rörelse förmodligen förlöjligas af observatorii-walkmästaren, hwars menniskoförstånd twifwelsutan måste godkännas; så framt han icke skall förskeddast. Allmänna menniskoförståndet tillhörer fenomenen; behörigen uppswadt inom deras mångfaldiga spherer, är det omedelbartligen en säker empirisk ledare och läromästare; men om det misfänner sina gränser, och gör walkmästaren min af, att wäro femngod med observatorn; bär ett sådant, oförlynt utspråk hafwa namn af menniskoförstånd, som till all lycka för menniskoförädling, hwarken har varit, är, eller kan någonsin blifwa allmänt gällande. Religion och menniskoförstånd må wäl samfält till stor del säga, om sina förswarare, hwåd Kant yttrat om Leibnitzens förmente anhängare och uttydare: Gud beware oss allenast för wäro wänner, för wäro fiender wilja wi nog wakta oss sjelfwa!

Omöjligen kan jag nu upptaga och upplösa alla edra frågor, beträffande dagens twiskeämne; Ni skulle icke förstå mig, om icke den regel iaktogs, festina lente; Ni har icke börjat Geometriens studerande, med theoremma pythagoricum. För edra Mathematiska insigter, att kunna mäta och beräkna materien har jag mycken högaktning; men af dessa får Ni ingalunda weta, hwåd materien som mätes och beräknas i och för sig sjelf är, en fråga, som seltwä Newton ej gittar upplösa. Emellertid må Ni ej hysa den tanken, som wore jag någon Skolas organ, hon må wäro i mode eller icke; jag föraktar efterjägare,

imitatores, seruum pecus; förstås wad skulle jag och bemödat mig om själfbrändandet, studiers ändamål, dereft jag ännu behöfde rödas uti gånstol. Jag känner Skolors swagheter, och besittar mig dagligen, att känna mina egna. Emåningom skall jag försöka, att leda er till den utskriftna ståndpunkten, wid hwilkens höjd, wanmakt eller maktighet, säger sig rysa och känna anfall af swindel.

Tu si hic sis, aliter sentias. *Ter.*

Att wi må närma os till hwarandra, will jag till en början röda ur wägen pantheism och atheism, söchatliga söndringänamn hwar med halfkunnigheten ömsöwis stämpelar formen af tidens rationella Gudalära. Men ni är icke rädd, för blotta formsöändringar, olif ören, som ej wägade sig, att gå in i såhufset, sedan dörren blifwit rödfärgad. Jag afskyr profelytmakeri, begäret, att ympa på andra sitt sätt, att se ting; samma själförsärfelse tycker jag mig finna hos er; detta anspråkslösa förhållande os emellan, ren öfning för sanning, uppmanar mig till en breswerking, som jag i widrigt fall hade wägrat.

Antages icke, säger Ni, ett allmänt werldslif, ett alllif, som skall vara det gudomliga, d. å. det själfständiga, ewiga, oinskränkta, utbredande sig till hwarje fenomen, i en oändlig tid och ett oändligt rum? Skall jag mötas af Gudom i möglet och i palmträdet; i daggmasten och i Leibnitz; så wäl på den af klapursten betäckta ödemarken, som på det stjerniga himlahwalfwat; i oändligheten af planetsystem? Phenomenallhet får ju Gudalif, och utan detta lif kan icke något annat lif gifwas? För dem, — deras namn är legio — som komma i wana, att icke greda sig reda, för hwad de uttrycka med sina benämningar, skall denna lära icke undgå, att

synas vara en afgjord pantheism, en werldsöförwandling till Gudom. Äfwen sedan alle blifwit försökt, att häfwa undan öredan, skall pantheismens fluggbild enwisas, och lif en idea fixa, ännu länge wilja swäfwa öde ögonen.

Quo semel est imbuta recens servabit odorem

Testa diu.

Hor.

Men lär os närmare granska och öfwerwäga detta grannliga ämne. Ni erkänner ju Guds allestädes närwarelse; att han är icke långt ifrån hwar och en af oss; att i honom lefwe wi, rödas och hafwe warrelse *). Att vara, eller att verka äro lifets betydande ord; hwila är en mindre grad af werksamhet; hwila rent af och warelse tillika innefatta motsägelse. Närwarelse betyder werksamhet uti eller på föremålet; allestädes närwarelse är alltså allwarelse, en werksamhet uti och på allt, Gudoms werksamhet. Verka, lefwa äro begrepp, som blott åskiljas i sinlig åskådning; i sig äro de liktydiga; allwarelse är allwerksamhet, ett allmänt d. å. rumlöft lif, ett gudalif. Sanskesöndrad ifrån sinlig åskådning, d. å. i sig, är allwerlden, söljakeligen all materia organisk, lefwande, besjälad; det gifwes icke någon egentlig död, eller något werkligt cadaver, en hwila rent af; men wäl en öfwergång ifrån form till form, materiens oändliga, timliga sörandlingar, i hwilka den in-neboende, allmänna lifsprincipen, gudalifwet än stymmes, än mer eller mindre framlyser. Ut wårt och djurriket råder en i hwarje menniskodga fallande lifsform; lifwet framstrålar och uppenbarar sig, uti lägre och högre potenser. Ut mineralriket är lifwet genom tyngden tillbakatryckt, sördösljande sig i

*) Apoklag. 17: 27, 28.

den till yttre utseendet döda, hvilande massan. Mineralen ingår likväl framdeles i sin ordning i växt och djur; det som syntes oorganiskt, liflöst, antager organisk form; det tillbaka trycket, liksom flumrande lifvet, uppvaknar och kommer i dagsljuset. Under en oändlig tidgång, och ett oafbrutet omlopp i naturens riken, uppkomma och förgås af hvarandra till tiden afhängiga former, såändliga sätt, att förfärliga det sjelfständiga, tidlösa alltifvet, som i sig, d. å. utan hänseende till formerna, är och förblifver ett och detsamma. Phenomenets lif, det enskilda, afhängiga, inom former inskränkt lifvet, återsternat af alltifvet, uti en förgånglig form, är icke mindre, än sjelfva alltifvet, lufsursprunget, — hvartill allt annat lif under mångfaldiga ljusbrytningar småningom framtrider, — i och för sig sjelft upphöjde lifver formernes förgånglighet, tidens och rummets tillhörighet.

Skillnaden emellan allwarelse och somligstädes warelse; ett sjelfständigt, allmänt, ett oinskränkt, tids- och rumslöst lif; samt ett afhängigt, enskilt lif, genom former inskränkt till tids- och rumswillkoren; guds- och fenomenlif, tyckes kunna, af hvar och en, som vill och kan tänka, fattas och erkännas. Filosofen gör icke det svaga återsterner, sig sjelf, hvilket fenomenlif som helst, eller summan af dem alla, till sin Gud: detta heter pantheism, om namnet skall vara brännmärkande. I hvilket system räkas väl denna pantheism? Wördsam nedfaller den Wise, tillika med den fromma enfallen, och tillbeder en gemensam Gud, uti lifvet, som genomtränger alheten, och framlyser i mindre och större glans, i lägre och högre fenomenlif: uti dessa Guds verk,

uppfyllande himmel och jord, bestådas Guds ewiga kraft och Gudom*).

Om tidens ande wore berörde pantheism tillafwien; om fenomenet nu mera dyrfade fenomenet; om till och med alheten, såsom upptagbar i sinlig åskådning, förgudades; så kunde Ni skylla en sådan hwarfning i tänket, för Gudomens förnedrande, lika gållande med atheism, Gudomens förnekande, ett gudamord. Gudans namnet i munnen är ett munwader, och gör intet till saken. Men jag gör mig hopp om atheism-pantheismens, detta hjernsfrets, framtida utströkning ur polemikens spökrulla. Ingen är eller har varit, så wida jag wet, nog wetlids, att förneka en sjelfständig, ewig, oinskränkt verksamhet, yttrande sig i det afhängiga, timpliga, inskränkta. Hvad annat är denna förwånande verksamhet, än Gudomlig, en Gudom? Huswandsaktiga frågan är icke om Gudomens warelse; utan huru Gudomen förnämligast skall försinligas, d. å. uppdragas i allmänna fattningsgåswan. Af fruktan för pantheism, fastställer man, att motsättningen emellan Gud och sinnewerld, det sjelfständiga och ewiga, det afhängiga och timpliga, icke blott skall bestå i skiljaktig verksamhet, oinskränkt, inskränkt; utan tillika i skiljaktig warelse, en warelse utom hwarandra. Gud diktas till sålje häraf utom sinnewerldens område, uti ett på all materia tomt rum. Gud skall vara allestädes närwarande, en oinskränkt warelse; likväl icke vara uti, utan utom sinnewerlden; alltså blott somligstädes närwarande, en inskränkt warelse; en påtaglig, men obemärkt motsägelse, hvilket, lik snöbollen, fördigras i samma mån,

*) Jer. 23: 24. Rom. 1: 20.

som den framrullar genom Gudatårn. Her
flexionsphilosophien, släpande sig efter den
råda allmänheten, liknar en vis extrinsecus
impressa, och tager bilden af en konstnär,
t. ex. af en urmakare; som urmakaren för-
håller sig till uret; så skall Gud förhålla
sig till sinnewerlden. Så länge wisaren
går framåt, genom första påverkningen,
tänkes ej på urmakaren; han kan vara från-
varande, man är wan wid framskridandet,
och undrar ej deröfver; synes wisaren dere-
mot gå tillbaka, då först väckes uppmärksam-
heten, och man ser efter urmakarens finger.
Wid skeppelsens Gud lifnar urmakaren, och
är somligstades, icke allestädes närvarande;
Gudomen åskådas icke i den leende wägen, i
det blomstrande trädet, i den lugna watten-
ytan, identitetens symbol. Nej! vulkaner och
orkaner måste skaka och härja landet; hålles
bergen måste renna; samt berghöga, brusande
böljor uppressa sig, färdiga att uppstula åskå-
daren, om gudamakt skall falla i tanken.
För orron måste till och med grafwarne öpp-
nas, och de, som söfwit hafwa, friga
opp. Wid skeppelse och orro wisja blott fruk-
ta Gud; fruktan förkräcker, afslägnar; kär-
leken sörenar, identifierar, hvad som synes
wara åskildt. Sätt den oinskränkta rörelse-
kraften, Gudomen, primus motor, uti, icke
utom werldsuret, d. å. fastna icke med sinlig-
heten, wid det yttre, mekanismen, phenome-
nens kropp; utan inträng med förnuset i det
inre, till lifwet, fenomenens själ; bemäktig-
a er en högre, den organiska synpunkten,
och Ni skall uti sjelfwa werldsuret utan all
svelkan kunna se grunden, till alla åskådbara
rörelser, för tänkaren utan åskådbara
dranswärda. Gudomen, den beskjade oin-
skränkta rörelsekraften, uppenbarande sig i ett
oafbruset kraftyttrande, erkännes alltså, såsom

närvarande i Werldsallheten; frånvarande uti
ett rent af tomt rum, utom allheten, wore
rörelsekraften en grund utan följ, det oräk-
bara, en wetsägelse. Num mer eller mindre
uppslida, d. å. kraftyttrande gifwas; det rent
af tomma rummet är ett intet. Ni må icke
inwända, att Gudomens påstående inom
werldsallheten skulle kunna anses för in-
skränkning af warelse, ett upphäfwande af
gudawarelse. Gudawarelsen d. å. den oin-
skänkta werksamheten, uppenbaras icke utom,
utan uti sjelfwa werkningen, i werknin-
gens oändliga, oupphåteliga förwandlingar. In-
gen individuell form är i något enda ögonblick
densamma; tidens omkring sig frätande tand
förwandlar allt; och den i sinnena fallande
fortwarelse är allenast en långsamare för-
wandling, icke någon sann fortwarelse.

Till förebyggande af materialism, oförlig-
aktig ifråns ofwanbemäkte orimliga pantheism,
inskränktes Gudomen, werldskonstnären, till
andeformen. Själsoberndgenheterne rektifie-
ras; man afföndrar så mycket möjligt är, de-
ras inskränkningar, residuum blifwer en re-
ktifierad, fullkomligad ande, hwilken, såsom
sådan, är något sjelfgjordt, en så tillägandes
konstprodukt. Emot gudomens påstående wid
en enda uppenbarelseform, ändlighetens stäm-
pel, man må fullkomna formen, huru som
helst, protestera de så kallade Atheister. Men
ingen af minsta efterranke skall kunna neka
en immanent, oinskränkt werksamhet, som lif-
war allheten; och att man i det sjelfmedwe-
tande lifwet, i menniskoanden, i förnuset,
förmågan, att lemna sinligheten, ändligheten
till rygga, och intränga i öfwerfinlighetens,
ideernas omätliga rike, ögonfentligen warse-
blifwer alltfwer, Gudomen, i en högre form,
än i något annat fenomen, ware sia hwil-
ket som helst, inom sinnewerldens åskådbara

område. Det kan förbenäskull icke med skäl beskrivas, att detta förfiningsfält, allenaft gudsdaanden tänkes allestädes verksam, vittnar om förståndsbildning, och utaf alla mest sticker sig efter allmänna fatningsgäfvän, som, i medvetandet af själsförändgenheterne, förstånd och vilje, utan svårighet igenkänner bilden af en konstnär, en verldshyggmästare. Lifwen Philosophen, han må tänka så rent, han tänka vill, förslåtes, då han talar om Gud i allmänna samselnsaden, att nyttja andeformen, och taga Astronomen till efterdomme, hvilken, oaktrade kunskapen om Solen, såsom stjärnorna, likväl i almanachor utsäcker tiden för solens upp- och nedgång, emedan solen under denna rörelseform framträder för öfverdaren.

Gud i sig, d. ä. utan allt hänseende till någon bild, måste tänkas, såsom rent af ett och detsamma, hvaruti icke något mångfaldigt, former, inskränkningsar, äfviskas. Han är alltså i sig hvarken ande eller kropp; ande, såsom fenomen, må rektifieras, så mycket man kan, fenomenet blifwer ändå allenaft en särffile uppenbarelseform, något ändligt, icke svarande emot urbildens allhet och oändlighet. Förstånd och vilje, andeegenskaper, Ni må göra med dem hvad Ni förmar, begränsas nödvändigt genom föremålen: föremål är icke annat, än en bestämd gräns för kraftutövning. Exempel taget af mineralmagnetism, torde nödfaktigt kunna upplysa detta ämne. Strålfängen, ämnad till en konstlig magnet, och ännu icke struken, tillkännagifwer alldeles ingen polaritet, hvarken nordlig eller sydlig; strykningen meddelar icke heller polariteten; magneten, hvarmed strykningen fördrättas, förlorar sjelf ingenting. Medelst strykning blott upphäfwes den i strålfängen förordda magnetiska kraftens enhet, och

likartighet; kraften öfvergår till nordlig och sydlig polaritet, genom hwilket twesaldigande de former framkomma, hvarförutan ingen kunskap gifwes om mineralmagnetism. Genom enhetens och likartighetens twesaldigande, uppenbaras liksom den annars förordda Gudomen, ytrande sin ewiga, i sig alltid en och samma allverksamhet, dels uti kropp, medverlds verksamhet, dels uti ande, medvetande verksamhet, sinnerverdens ofsiljaktiga hufwudelementer, bårande rimlighetens dråge, ewighetens, oförgånglighetens löja, för den, som har förnustets skarpa öga, Philosophiens organ, att dersmed se och urskilja. Egentligen att tala, förnekas således icke Gudomens warelse, utan blott en antagen inskränkt form deraf, såwidenna denna form allena skall föreställa gudaallheten. Dären allena säger i sitt hjerta, att ingen Gud är *).

Frågan, huruvida grunden till vår gemensamme öfvertygelse om gudawarelse, bör sökas i åskådning eller slutledning, skall blifwa ämnet för nästa brefs innehåll.

Förblifwer — —

x.

Underrättelser om de Senaste Uppträden i den Danska Witterheten.

(Fortsätt. fr. No 33.)

Den Åldrige Rahbek har icke heller under de senare åren, varit öfverksam. Som Theater-Direktör har han icke allenaft öfversatt ett stort antal Dramatiska arbeten efter Schiller, Goldoni, Kotzebue med flere, utan

*) Af. 14:1.

Åfwen på danska Stådeplatsen införet ett eget slag, så kallade NationalDramer, för att sitta alla tillfällen af ett mera fosterländskt intresse. De framställa icke någon egentlig dramatisstragisk eller komisk handling, utan gå endast ut på att åskådliggöra någon utmärkt händelse ur fäderneslandets häfder, och att genom införddda sänger lifwa Patriotismen. Jag har sett ett af dessa NationalDramer: Tordensfiold i Marstrand, tv. år 1813, och kan ej annat än finna den vara af mycken förtjenst, hwilket Åfwen twifwelsutan en hwar läsare skall göra. Synnerhet är den finhet med hwilken detta ämne, utan att förnäma någon af de båda nationerna, blifwit behandladt, beundransvärd, så snare man hägkommer den ömsesidiga nationalitet, som här så gerna will blanda sig i spelet. Deremot har man swårt att lemna något bifall, åt Nathbets originala borgerliga Sörgespel, Sörskörewen, 1814; hans Samlade Förtällinger, 1814; hans Maanedskrift, Dansk Minerva, 1815; och hans Ugeblad, Tilskörewen 1815. Den gemensamma egenkapen för dessa arbeten är tomhet på innehåll och en utfliten styl. Deutom har han skaffat sig en stor förtjenst om sin nations literära ära, genom den kritiska upplagan af Holbergs samlade Arbeten, hwilken han år 1814, med 212a Delen fulländade, och till hwilken han såsom Bihang, år 1815, utgaf ett särskildt Werk kalladt Om Holberg som Lystspildigter, hwilket dock i åsigtligt hänseende är utan all betydhet.

Den högt iuckliga öfversättningen af Shakespeares tragiske Werker, som wi i det föregående anmält, har den förtienste Zoer som*), med tredje och sjerde delen fortsatt, och genom

*) Nu mera med ödden afgången.

sin oförtrenna nit, bragt det derhån, att trenne af dessa öbbliga mästerverken: Hamlet, Julius Cesar och Romeo, från Köpenhamns Stådeplats försjusat publiken. — Men den för flere år sedan debuterande öfversättaren af Shakespeares Lystspil — Nector Wejsling — har wäl icke fortsatt detta började arbete, men i stället uppträde år 1812, med en originalstragedi, kallad Munkeliff (Amner är Lorenzo's di Medicis mord) hwilken icke saknar flere partiella försensker, och deutom nyligen utarbetat en ganska intressant historia om den merrika versens öden i det nyare Europa. Som detta arbete förädder en ganska nära kunskap Åfwen om Swensskarnes bemöddanden i denna wäg, bör det Åfwen för och vara tårkommet. — Deremot hafwa under dessa åren inga öfversättningar efter de gamla Clasikerne, af den i detta hänseende så utmärkt förtienste Gögh Guldborg utkommit. Dock har han underhållit sitt minne hos Publiken, dels genom en originalKomedie, kallad Vennen på Riffen, år 1814, och dels genom ett wetskapligt arbete, kalladt Grundlägg ved grammatikaliske Föreläsningar för Ungdommen, som utkom samma år. — Deremot hafwa åtskillige yngre lärde egnat sin nit åt tolkningen af de gamles Snillewerk, såsom R. Möller, hwilken år 1814 utgaf en öfversättning af Ciceros tal; P. G. Zibiger, hwilken på Danska meriskt öfversöde Philoketes och Odipus Kongen, af Sophokles, tryckte åren 1814 och 1815; J. H. Smith, som öfversatt Horatii Satirer, 1816; J. Bentzen, som öfversatt Ovidii Förtwändlingar, 1816; E. G. Limkilde, som öfversatt Senecas bref, år 1816, o. s. w.

(Stattet följer.)

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 35.

Lördagen den 30 Augusti

1817.

Underrättelser om de Senaste Upp-
träden i den Danska Witterheten.

(Slut fr. N:o 34.)

Men icke blott såsom öfversättare, äfwen som Originalförfattare hafwa, under dessa åren, äfskilliga nya uppsätt, af hvilka några isynnerhet utmärkt sig.

Bland dem må först nämnas J. L. Heiberg, hvilken redan år 1814, förmedelst sin Marionetttheater ädrog sig sin nations listiga uppmärksamhet, och på ett utmärkt sätt förtjenat den. Den utgöres af twenne Pjesser: Don Juan och Walther Pottemager. Hvad den förra angår, måste man beklaga, att han för rätt icke den nyckte Moliere i spåren, för att af detta herrliga ämne kunna göra allt hvad af detsamma kan blifwa. I det andra åter har hans rika genie varit alldeles fritt, och af den lyckligaste blandning af det milda och det rysliga, det pathetiska och det komiska, i en allstjemt kraftig och poetisk lefwande diktion, bildat ett verkligt romantiskt mästestycke. Utom äfskilliga såka

småstycken, införda i Månadskriften Aethene, har han desutom nyligen (1816) utgifwit ett skådespel kalladt: Driftig wovet, Sals eröfning, det, en art genialiskt Fantasi, i hvilken han omöjkeligen ädagalagt, huru ljufe, bösliche och musikaliskt det danska språket verkligen är, så snart det behandlas af den, som förstår att draga fördel af alla dess tillgångar samt ännu senare en högst qwick och glättig komisk lek kallad Julespög og Nyaarslöjer.

J. Hauch har lemnat flere, dels profaiska dels poetiska bidrag till Månadskriften Aethene, alla utmärka som foster af en djup, allwärtig och rik fantasi och af en högstämnd spekulation, närd af den grundligaste och fetaste filosofiska bildning. Änligan har han år 1816 särskildt utgifwit twenne dramatiska skådespelen, kallade Contrasterne, af hvilka det senare, Santasiens Magt, isynnerhet bör nämnas. Der drifwa alla rysligheter, inom och utom den stackars menniskan, fritt sitt spel i den klaraste poetiska spegel, hwaris genom intrycket af dem dock icke blir widrigt eller fränstörande.

L. Kruse, uppträdde år 1814 med ett

band Fortällinger och år 1817 med ett nytt. I dessa, isynnerhet i de senare har han visat huru lyckligt han, utan att uppoffra sin individualitet, förstått att uppfatta och tillägna sig tonen af Tysklands störste romantiske berättare, Tieck och De la Motte Fouqué.

Mindre betydliga äro S. S. Blüher (Digte. Aarhus, 1814); Kärst (Nörher, Köbenh. 1814. Ines de Castro, et Digt. Sammast. 1814); J. C. Lange (Anna Bolyn, et dramatisk Digt. Köbh. 1814); F. D. Brink Seidelin (Digte. 1814); P. Blücherolsen (To Dages Läsning. Bländede Digte. 1815); F. Lerche (Digte. 1815); F. Schaldemose (Smaadigte. 1815); D. W. Levtzov (Smaadigte. 1815); Soetost (Romantiske Digte. 1815. Nandernes Mærkerade. 1816) o. fl. — Af dessa må Schaldemose endast särskildt här nämnas, emedan de fleste af hans Skaldestycken äro översättningar, eller Imitationer efter Svenske Dömmers af Atterbom, Silverstolpe, Hammarfeldt och Lindgren; och såsom prof huru han derunder lyckats, må det tillägas och att ansåras de båda sista stroferna af översättningen af Atterboms Pilja:

„Naar dit Bæst af fatig Længsel kver,
Naar en himmelsk Susen dig omsvæver,
Stemmen lig af en sorgubed Ven;
Naar de sidste Glimt af Solen blinke,
Da en effret Skygge synes vinke
Dig fra Eviighedens gyldne Vorte,
Da din Aand forgjæves søger den.

Merre da, end nogen jordisk Lærne,
Lokker til min sølverhvide Stjerne
Adams Ebn ett underligt Begjær;
Indis, som den hvide Vestalinde,
Maler Tanken ham hans Huldgudinde.
Da hver hellig Aelse gjentoner:
Frømheds Herrens første Tanke ev“ *) —

Deße författare hafva, under den nu omtalade period, icke lefvat så fredligt med hvarandra, som vi hafva anmärkt att förhållandet varit under alla de föregående perioderna af danska Bitterhetens utveckling. Första anledningen till den Polemik, hvilken sedan alljemt skafat det danska Lärdomsriket, gafs af Grundwigs Kort Begreb om Verdens Kronike. De frimodiga omödmnen med hvilka han bemötte alla samtidiga författare, väckte uppsende, och då de alla äro uppkomna af Grundwigs pleuristiska sätt att se, är det naturligt att de icke för någon enda kunde utfalla fullt fördelaktigt. Voken väckte således på alla håll förargelse, och den — det förskle man ej att neka — sökte sig lust i den Recension som infördes i dansk Litteratur Tidende. I en mera ointresserad anda affattades Wolbech sitt anfall, hvilket i en särskild brochure utkom, men äfwen i denna rådde ett totalt misskännande af bokens verkliga väsende, af dess tendens och af det värde som den från denna sida betraktad onekligen eger. I båda dessa skrifter, betraktades Kronikan blott och bart som ett Historiographiskt verk, och då den bedömdes efter dess regler allenast, är det naturligt att man skulle finna den hvimla af fel, och dessa anmärkingar uttalades just icke i den kärleksrika ton, då man icke trodde sig behöfwa skona den, som så djerft angripit alla. Men Grundwig, hvilken redan förut, i Förtalet till sin Iduna, förkunnat sig vara en profet, ansåg ett angrepp på sitt arbete, som ett angrepp mot den gudomliga lära han förkunnade, och deßutom kännande inom sig, att man helt och hållet

*) Detta lyriska Mästerstycke, har annars redan år 1814 varit översatt på Danska, af Professor Dett.

mishörstätt andan af hans verk, svarade han på dessa onfall med den allrahäufigaste bitterhet. Molbeck drog sig ur striden, men nu framträdde, sedan Grundvig äfwen utgifvit, efter ett Mått bland sin afledne Faders papper: En märkelig Spaadom ogsaa om Danmark, 1814, äfwen Professor Ørsted, och med filosofiskt skarpsinnighet genomgått, i en skrift Imod den store Anklager, 1814, Grundvigs åsigt och omdömen. Men Grundvig blef intet svar skyldig, utan utgaf emot Ørsted wenne skrifter: Hvem er den falske Prophet? 1814 och Imod den lille Anklager 1815, samt gjorde så wäl i dessa som i Föreläsa till nya Upplagan af sin kronika tillfälliga utfall mot sina mindre betydliga angripare, Professor Möller (Kronikans förste Recensent) och Doctor Waden. — Will man jemföra de Grundvigska Stridskrifterna med de Ørstedska, måste man medgifwa, att så mycket de förre öfwerwäga medelst polemiska färgor och entusiasm för saken, så mycket äro de senare ounderslagne, i anseende till sann filosofiskt insigt och consequent beständighet.

Men midt under det häftigaste fortfarandet af denna strid började Waggelsen sina polemiska ströfång, hvilka sedan så starkt skakade den danska Varnåsen. — År 1812, tänkte Waggelsen på att wissa efterträdare till Christiania afgående Prof. Frelshov, i den filosofiska Lärostolen wid Köpenhamns Universitet, och för att documentera sin skicklighet här till, utgaf han en liten skrift om Philosophien i Judarnas Historia, hvilken icke gjorde stort uppteende. Men just derför trodde Waggelsen sig skyldig att förklara Judarne för sine synnerliga Protegés, och derför då en wäl Bruun, år 1813, lät trycka en liten Wisa, mot de treflige Israeliterna, upptog Waggelsen detta ganska illa, och anföll med

synnerlig bitterhet för denna ögernings skull Wisseförfattarens sader T. C. Bruun, en engelsk Språkmästare i Köpenhamn och författare till en stor mängd gemena och religionsbespottande Kimmertier. Denne teg icke härwid, och nu börjades en strid, hvilken i råplumpbet och ärerdrighet nästan kan jemföras med den hos oss bekanta Grewesmöhska scandalen. —

Wallerid hade detta wiset Waggelsen att man icke genast wördnadsfullt teg och blygdes wid hans utsagor; detta sammanlagt med flere uppträden i Litteraturen gjorde honom fruktande för bibehållandet af det Dictatorskap han så länge ärcätt, och derför tänkte han det wärbäst att med ett rasst steg befästa sitt wälde. Dehlenschläger war den som länge retat hans osundsjuka harm, och framförallt hade Waggelsen — Holger Dansteds och Erik Ejegods mishyctade författare — med förargelse sett det bifall som Dehlenschläger på Theatern erhöll. Han anföll derför först Theaterdirectionen och besynnerligen Stahbet och sedan Dehlenschläger sjelf, dels i sitt Söndagsblad, dels i Hösts Dannora och dels i sin egen Dansarna på det allraosförsyntaste sätt, förmedelst falska citationer, förwända framställningar af saken, skeswa omdömen och wacklande principer, addeles i lifhet med den gamla skeswa härmningsodlingens Talemän hemma hos oss. Lik dem försummade han ej heller, att förebå sina motsändare farliga tänkesätt både emot Religion och stat, och att söka ådraga dem den werldsliga armens tuckan; men danska Regeringen war, liksom wår är det, för wis att lyhöra till dessa hämdeskrån. Deremot, enligt den gamla, af erfarenheten så ofta bestyrkta satsen, att lika slutar sig till lika, ställde sig de ohjelpliga plattahufwudena Sander och Höst, under Waggelsen sanna, för att på samma wälbekanta

fätt som Wallmark och hans trofnektar hos oss, en och annan gång om året företaga några ströfråg mot den nyare allvarligare tendens, som har öfverändakastat deras osmakliga och winda lappverk. Swarken Dehlenschläger eller Rahbek togo personligen del i denna strid, men dock blef deras sak icke utan Riddare. Redaktionen af Journalen Athenen förklarade sig genast högt emot denna falska, småaktiga och otidiga Waggesenska Kritiken, som wanårade danska witerheresodlingen, i det den wille ställa i ärans tempel, den beqväma medelmåttans inskränkta talenter framföra de herrligaste och djupaste genier. Liksom för några år sedan en Nils Nyberg hos oss uppträdde, deltagande obekant i striden, framträdde här mot Waggesen en Peter Wegner — hwilken okänd för alla — dels genom Satirens skarpare udd, i sin skrift, en liden Moerskabsbog, år 1815, framkallade mot Waggesen det allmänna löjet, dels i en år 1816 utkommen skrift, wisade att han äfwen kunde använda den allvarliga bewisningens kraft, för att ådagalägga grundlösheten och ofoget i det Waggesenska Diabulisteriet. Och slutligen framträdde P. Hjort i Athenen med Tolv Paragraper om Jens Waggesen, i hwilka han wäl med oblidkelig och kanske något för långt drifwen stränghet, men med swärligen wedersläggliga grunder, framställde „att Waggesen maa betractes som et skadeligt ufrud, der qvåler Smag og Humanitet, og at han derfor har gjort sig uvärdig til att bäre Navn af en dansk Digter.“ Efter detta har Waggesen, äminstöne ända hittills varit stum och hans wärdige medkämpe, S. K. Høst, endast upphäft några hessa rop, på hwilka ingen lyssnat.

Snare war denna polemik, på nu omtalade sätt till ändabragt, före än en ny strid

af följande anledning tog sin början. Medan har det blifwit berättadt, huru som Dehlenschläger omarbetat sin Komedi: Secyas Meter, för att göra den mera lämpelig till allmänt uppskrande. Den inlemnades till TheaterDirectoren, men förkastades. Detta sammanlagt med Waggesens oförsynta anfall, för hwilka han en lång tid varit ett mål, gjorde ett djupt intryck på den lättreteliga Skalden, och han utgaf en temligen häftig Appell till Allmänheten, den han kallade till dommare öfwer denna sak. På denna skrift, swarade den ens TheaterDirectören Rahbek fint och bittert, men den andra, StatsRådet Olsen med påbegroffer; dock woro dessa båda skrifter lika deruti, att de framställde de inskränkta och skifwaste grundsatser, hwilka om de blifwit sanctionerade, skulle på hela theaterwäsendet hast det menligaste inflytande. Dersöre framträdde mot dem återigen den på en gång så bekante och obekante Peter Wegner, secunderad af Trefschows Efterman wid Köpenhamns Högskola, Professor Sibbern. Emellertid afseste Dehlenschläger, på en tid från faderneslandet hälsad af Jngeman med en skön om innerlig högaktning talande AffedeSång.

Om wi efter detta betrakta den literära strid som en lång tid fört i Tyskland, England, Sverige och nu i Danmark, torde wi finna skäl att fullkomligen bifalla dessa högst träffande och på hela den nyare Polemiken ansvändbara ord af Hr P. Hjort: „Det er ikke enkelte Meninger eller Værker, men det er en heel Litteraturs Tilwærelse, hvorom det i disse Tider gielder. Det er ikke enkelt Mandss Fiende med en anderledes Sindet, men det er en heel, aandelig Slægt, der vil tilkæmpe sig Fred og Ly for ett kædet og eendægtigt Samliv. Resindighed og sund Forstand, Videnskab og Konst opfordre til Forsvar mod deres

manghaande Fiender. Forsigtigt var det maaske at tie, men uden Frygt at deeltage i Kampen, bdr dog aldrig kaldes Ubeskedens heb. — Den ikke sielne Sammenligning med foregaende Feider, om en og anden enkelt Giensstand, er derfor aldeles fildv og usornustig. Tiden vil nok lære, at den nardvarende Kamp er af heel anden Betydning, og dybt grundet i vor Litteraturs Udvikling. Den haarde Tone, hvort der skrives og tales, kan endnu mindre sammenlignes med den fornardmende Bidfshed og de uvedkommende Sideslug, hvorved de Stridigheder, der endnu af den forste Mængde bevaras i friskt Minde, yafte saa megen Misfshag. Thi der er alle gode og skidne Galeser, hvorom det her gielder, og den som med pyatelig og fkanende Kulde kan forsvare disse, han viser tydligen, at Forsvaret aldrig ret har ligget ham på Hiertet. Og hvilke udtryck eller Ord ere for haarde og upasende imod dem, som foragte alt Skidnt og Stort?"

Under loppet af dessa vitttra stridigheter woro Danmarks egentliga Berensfapsmän ej heller owerksammas. Synnerhet fortsattes deras archeologiska bemiddanden, genom hvilka de långt fdr detta gifwit sin Litteratur hög wigtighet, med gammal iswer. Så utkommo under loppet af denna Period, den Samling af de gamla danska FolksRomanserna, hvilken Herrarne Abrahamson, Rahbek och Nyerup beidrejt. Men derwid insfränkte sig icke den forresente Profefor Nyerups lefwandde iswer fdr sitt lants Fornlitteratur, utan har hon rest den ett i högsta grad wigtigt och beordnwardt minne; genom sin Almindelig Morsfabeläsning bland Almuen i Danmark og Norrige (1816) forfåg han den, som Bihang, med äffkliga archeologiska och literarhistoriska Samlingar, och helt och hållet

på sådana har han bogt Historien om Christian IV, hvilken, wid slutet af förledne år, utkom. — Widare har Behrman fullständat sin Historia om Christian II. och utgifwit en noggran och lärorit beskriwning af wew Koeskilde Domkyrka, år 1815, samt Profeforerne Engelstoft och J. Wöller, under loppet af twennas år (1814 och 1815) utgifwit en Historisk Kalender, hvilken innehåller äffkliga högst intressanta och sorgfältigt utförda Artiklar, t. ex. den om Constantinopolitanernes Krigsfors; om Carl XII:s Landstigning på Seeland år 1700, o. s. w.; den genialiske Bedet Simonson utarbetat en högst lärorit och intressant udsigt over Nationalhistoriens Fornemste Epocher, som i flere häften (bland hvilka må nämnas der om de öden som öfwergått källorna till Nordens Historia; om Kotsäg och Pilegrimsfärder från Norden; om Tomsborg o. s. w.) utkommo åren 1813—1815, och sluteligen Hr Kamus som förledne år utgifwit ett wigtigt werk om det Kongl. MyntCabinetet under titel: Catalogus Musei Regis Danice. 3 voll. 4:o. Hr Waden, hvilken år 1815 utgaf Bibliotheca Historica Dano-Norwegica.

Fdr studium af de gamla nordiska Språken, hafwa Danska Lärde under dessa åren, äfwen lemnat wigtiga Bidrag. Så t. ex. har den grundlige Språkkännaren Rask utgifwit Widen Haldorsens Fälandiska Lexicon, i 2:ne Delar in 4:o, Köpenhamn, 1814; Profefor Verlaus, WansbålsöGagan, med dansk öfwersättning in 4:o Köpenhamn år 1813; J. G. Thorkelin, ett angelsachsiskt Poem De Danorum rebus gestis, med latinse version och lärda noter, Köpenhamn 1815, in 4:o som i flera hänseenden förresnar en närmare uppmärksamhet, samt Rask

en öfversättning af Hothers och Wulfstans Resor ät Norden, berättade på Angelsachsiska, Köpenhamn 1816 8:o. Desutom har den Kgl. Commission för Oldsagers Opbevaring, utgifvit ett par häften af Antiquariske Annaler, och Nyerup beskrifning öfwer sin Antiquariske Fortesa i Fyen, hvilken utkom i Köpenhamn 1814. 8:o. Äfwen har P. E. Müller Theol. Professor wid Köpenhamns Universitet (Redaktör af Dansk LiteraturTidende), känd genom PrisSkriften om de bekanta Holsteinska Gullhornen, utgifvit flere wigtiga arbeten, hörande till Nordens äldsta Språk och Mythologi.

Deremot är daniska Literaturen, med undantag af nuwarande StatsRådet Treschows Logik, Köpenhamn 1813, 8:o, under dessa åren alldeles tom på skrifter i Philosphiska ämnen, så framt man ej wilt diräkna de mellan Professor Ørsted och Past. Grundtvig wexlade stridskrifter. — Äfwen i Medicin, Naturkunnigheten och Mathematiken råjer sig fattigdom; i de förstnämnda Wetenkaper hafwa nästan inga andra originalwerk än Akademiska Disputationer utkommit. Och år 1814 öfled Danmarks största Mathematiker, Bugge (hvilken utgifwit Föreläsningar öfwer den rena Mathematiken i 3 delar), utan att just Kreidal, som år 1814 utgaf en skrift om den transcendentala Dynamiken, som Mathematikens Basis, dermed löswat att wetenkapligt ärofullt intaga hans plats. — Men med så mycket större beröm hafwa Danmarks Jurister, Ekonomer och Statistiker, såsom Hertzog, Ørsted, Baden, Oluffen, Drevsen, Stibolt, Boye, Thaarup m. fl. uppräde inför den literära werlden, och genom flere utmärkta arbeten midmagthällit den wetenkapliga ära, som fördom en KosodAncher, Nothe, Bierker, Thær, o. s. förwärsawat sine fädernesland.

Det torde sätebes redan af denna korta öfwerfigt wara klart, till hwilken hög grad den daniska Literaturen wackligen förtjenor hwarje grundlig Lärdomsidkares uppmärksamhet.

— LD.

Re c e n s i o n:

Den Skonas Bild. Jydskt Fantasi af L. S. Leuthmark. Upsala, Zeipel och Palmes blad, 1817. 83 sid. 8:o.

Det är hos oss nu mera ett raret phenomen art se en förr okänd Poet, debutera med ett större Skaldestycke, och detta ensamt bär på honom såsta en närmare uppmärksamhet, samt göra kritiken mot honom, såsom nybörjare, mera skonsam. Och det så mycket mera, som han försökt sig i en på swenska hitills alldeles oöarbetad art, neml. den dramatiserade Jydlen, för hwilken Tasso, i sin Aminta, och Guarini, i Pastor Fido, framställt de skönaste mönster. Rec. har wäl icke kunnot märka att Hr Leuthmark känd dem — hwarom icke recommenderas de till hans nogare studium och begrundande. Deremot råjes tydligen, att han med kärlek omfattat Hr Asterboims Sångmål, och så wida han har kraft, att af henne, såsom sjelfständig, låra sig den lyriska konsten har Rec. ingenting deremot. Men den körjande Skalten bär icke sluta sig till ett enda mönster, för att ej få ett ensidigt manér, utan högkomma hwar Oehlenschläger träffande säger: Sproget, saawelsom Digteren, vinder wed att bege sig i alle former.

Sk snart Pastoralen antager dramatisk

form, måste den äfwen dramatiskt wara anlagd. Det är: i den måste wara handling; någon förändring i personernas belägenhet, till följande af deras fria menliga drift, måste föregå. Huruwida wår Auktor efterkommit denna regel, torde läsaren bäst kunna döma af styckets plan. En stilla Majmorgon uppträder Wilhelm och sjunger i elegisk meter. Han esslös af Lorenzo som sjunger ända till dess hans älskarinna, Johanna, kommer och börjar med honom en werelång. Sedan de boretgått framträder Emma, Johannas syster, och sjunger om sin kärlek till Wilhelm, till dess en ung man framträder, hälsar och börjar ett samtal med henne. Detta får Wilhelm se, blir deraf swartsjuk och förswisar till dess att Emma nalkas, och med något besvär förmår honom att kassa sig, och höra den underättelsen, att den unge främlingen war hennes Bror, som efter en tioårig fräuwaro nu hemkommit. Deretter förswinner naturligtwis Swartjukan, och de båda älskande öfwerenskomma, att bedja Lorenzo, att deras Bröllop må firas på samma gång, som hans med Johanna. — Nu förändras Scenen och man ser en grön dal, i hwilken Basilius är sysselsatt att måla Johannas Porträtt, till hwilket Heliodora tjenar som modell. Men då Lorenzo nalkas, springer hon bort. Lorenzo som oaktadt alla de loford han säger på målaren dock icke tyckes wara alldeles nöjd med det Modell han walt, lemnar honom i stället en ring, som föreställer Johannas anletsdrag, att rätta sig efter, och beskriver henne desutom i en lång wisa. Deretter lofwar Basilius att hafwa bilden färdig till följande dagen, och Lorenzo tar afskade. Hemkommen besökes han af den, nyss wid hans äsyn bortspringande Heliodora. Och hwad vill hon? — So höra honom i en sång, beskrifwa huru han först för Johanna yppade sin kärlek

och fick hennes tillbaka. De sträs af Emma och Eugenia, ett ungt barn, som också beöder Lorenzo om att få Brudhimmel när hon blir stor, emedan „grannens lilla Carl är hennes sästman.“ Emellertid uppträder John — Johannas och Emmas far — på en grof, hwilken beräcker hans makas stof, begråtande henne. Dock sjunger hon, oaktadt sina silfwerhår:

„Så, när de sig para

Säglar i skara

Jag ensam äger ingen wån,” (sid. 55)

ty här älska alla: medelåldrige, barn och gubbar. Johanna nalkas sin far, och sedan de en stund sjungit tillsammans, dör han i hennes armar. Okännig om allt detta sitter Lorenzo i sin boning, samtalande först med Wilhelm om Stets kornas dröjsmål, sedan sjungande en Romans och sist knäfallande wid sin Bönstol (!?). Då inkommer ett Bud från Basilius, med Johannas Porträtt, och tillika omtalande huru han sett John afiida i Johannas armar. Eugenia springer också in, bestyrkande berättelsen, med det tillägg, att hennes Bror genomsluckit sig med ett giftigt swärd (s. 72) och genast efter henne, komma hennes systrar Emma och Johanna. Den förra dånar men den senare har mera redighet och berättar att deras mor dött af en farsot; att fadren sjelf swipt och begrafwit henne; derefter sjelf dött och då denna sorgepost af sticketorna för deras Bror berättats, hade denne genast förtat död till jorden. För att trösta de bedröfwade, börjar Lorenzo ett patriotiskt qwäde om Nordens förräfflighet, i hwilket Johanna heroiskt deltagit, slutande med denna strof:

„Sorgen, smärtorna och nöden,

Sattigdomen eller döden —

Skri ei trådsom blott,

Himlars Gud uppå wår lott.

Hwilket tanke, (i PARENTES wäro det sagt) wi för en gång hafwa läst.

Den nebulifan, som utmärker plananläggningen, råder sig åfwen, nästan på hvar stada i infbrandet, t. ex. sid. 3.

„Carlwagnen rullar är skån är sin bana,
Hwit är den snö som faller under den.
Abdiban (?) plågar fångarns ömhet ana,
Men som des hwita dot är kärleken.
Lungt i mitt Jordens Spegel står mitt äga,
Och skjernan ler så huldrifft skån det hoga
Till oh, i samspråksvällens tyska stund.“

Sid. 15.

„Hans (unglingens) sinnen blott kan tingens mys
thos råda,
Gör honom blott sig Gud oändlig ödra (sic!).“

Sid. 35.

„I Mid-gehalt sönt ifrån himlarunden
Det ewiga och fädna ner till jorden. ---
Och af des hand är himmelen utspänd worden,
Des lusa gloria hwilar öfwer lunden.“ m. m.
m. fl. andra ställen, i hvilka man tror sig
höra ett echo af Gref Löbens galimwathi:

O Maj, o Minn, o Minn-Maj, Maj-Minne!
O Gluth und Blüth, o glühen aller Blüthen!

Man ser således att Hr Leuthmark ännu blott är Manierist, och af det slaget som kallas Phantomister, hvilka endast se i uttersum en chaotisk massa af tomma dunst och luftbilder. Dersöre felas det åfwen hans produktion äfva konstfanning, såsom skön verklighet, hwarfbrutan inter konstwerk kan ega halt och gifwa ett rent nöje. Likväl är denna Phantomistisk hos en ung författare icke ett så elakt tecken: den utmärker rikedom och värma i fantasien. Och hopalagt med det utmärkande i walet af en större composition och de flera wackra ställen och träffande bilduttryck, hvilka här och der, såsom disjuncta membra Poetæ, förekomma, t. ex. sid. 9.

„Kälden drifwer hon (Solen) bort, hwart hon
går, sjelf är hon en låga,
Sprungen ut gudars bröst, gåddgande allt med
en blick.“

Sid. 47.

„Slumra än, och dröm, o fångarhjerter,
Medan wärens blomstertjusning warar,
Som med döfter söfwer in min själ!“

Ingen waktad sorg och ingen smärta
Drömmens andegåta än författar. ---
Slumra gudabarn! du waktar wäl.“

O. S. W. samt med den lätta och melodiska versification, som Skalden förwärfwar sig, kan det wäl blifwa möjligt, att Hr Leuthmark med mera mögnad och öfning kan blifwa något inom vår poetiska Literatur. Dock för att han må winna detta mål, måste han wisserligen wialägga sig om ett grundligt studium af weterskaperna och människorna och framförallt om att gifwa beständ objektif gestalt och bestämda contouurer åt sina framställningar. Rec. skulle till den ändan råda honom till ett litigt bestående af plastiska konstwerk, och framförallt en oafställig läsning af den klassiska forntidens Skalde, och de bland de nyare, hvilka som en Goethe, en Stjernhjeltn och andre lyckligast förwärfwar sig denna objectivitet. Och hopp om att han ej försummar det lemnade dessa verker i hans Estlog:

„O! så förlåten en ung; till lunden han förde
sin harpa,

Ensam han diktade der; -- bergen blott spor-
de hans tal.

Blott som ett dunkelt land har ännu hans långa
tan sig upptäckt

Uningens klingande rymd; -- skall han dock nå
den en gång?

Skaldmån än mig sin makt ej beskär, att med
orden skelfara,

Allt det fädna jag kânt, allt hwad gudomligt
jag sett.“

Detta skall dock gifwa sig, blott han liess öfver ser det klart, och han icke låter sin åfädning fördunklas af den egenkäre hufstilt, som ser afundsjuka i hwarje granfening.

Ännu ett par ord! Öfver uttrar sid. 16. „Och alla unga wilja wara witttra.“ -- Rec. har på någon tid tyckt sig förmärka, att detta uttryck icke torde sakna sanning. Du är det wist wacker att wilja hwad som är godt, men förståndigt är det deremot, att mäta sin wilja efter sina krafter. Skulle de ej förstå till upphimmande af det åtrådde målet, wore önskeligast att wiljan rigtades åt ett annat håll, som kan wara lika berömdwärdt. Men åfwen der kraften svarar mot wiljan må man wäl önska, att den rätt rigtas, öfwas och förädlas, så att ingen måtte få själ att lampa på sig, de bestänta verserna:

Ich löre wohl der Genien Gelächter;

Doeh trennet mich von jeglichem Beginnen
Concurrenntz und Raserey der Liebe.

En Rec. säger med Jean Paul: jag ser dock M. S. juft icke hwad fördel är deri, att wi förlora förståndet.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

No 36.

Årshagen den 6 September

1817.

R e c e n s i o n e r :

Målaren Pehr Hörbergs Beswernes-Beskrifning. Författad af honom sjelf. Med Företal och Tillägg af Utterbom. Uppsala, Zeipel och Palmblad, 1817. 124 sid. utom Företal, LIII sid. med Porträtt, 8:o.

I Företalet till nya upplagan af Poetisk Kalender för åren 1812 och 1813, hwilken utkom om våren 1816, lofwade Hr Utterbom, att innan det ärets höst, den Skrift, som nu är föremål för vår granskning, skulle utkomma och åtföljas af en Inledning, i hwilken han ämnade utförligen tala „om den enskilda b. s. s. ffenheten af Swenska folklynnets ästhetiska anlag och om de förhoppningar, till hwilka den ger utrymme.“ Han har dock, egentligen att tala, icke hållit ord, hwarken i det ena eller det andra. Boken utkom först i år, och Inledningen omfattar theorien för det Sköns artistiska uppenbarelse i allmänhet: ett ämne, hwilket hitills så sällan hos oss blifwit behandladt. Om man undantager en äldre Disertation af Schiffer de Arte Pi-

etoria, Georgii Afhandling om Zirater, Ehrenswards De Fria Konsternas Philosophi, G. N. Silwerstolpes Afhandlingar i Ämnen rörande de fria Konsterna, Fantasier af en Konstlärskande Klosterbroder och några afhandlingar, tid efter annan införda i periodiska skrifter och Disertationer, omfatta alla de öfriga hithörande böcker endast wisa delar af den mekaniska behandlingen, och ingen af alla de ofwannämnde, med undantag af den fördomganska sållsyna Ehrenswards Philosophi, har ändock egentligen sysselsatt sig med förklaringen af Konstväsendets innersta grunder. Då således allmänhetens begreppsformåga icke är detta håll blifwit rigrad, eller för dithörande ämnen uppförad, kan det ej förefalla underligt, att så många icke kunnat fatta det Företal, med hwilket Utgifwaren beledsagat den förtjente Artisters högst intressanta Avrotopographi, och i hwilket han framställt Philosophiens högsta resultat i afseende på dessa ämnen. Helt som Hr Utterboms profaiska styl — tingrad af den honom ursprungligt inneboende Poesien — mera målande än utvecklande, verkligen icke, i och för sig sjelf, är

lättfattlig. En Herre, mera utmärkt genom sina stora egenskaper och sitt lusa omdöme, än sin rang, har om Hr Uterboms styl gjort den redfärande anmärkningen, att den nog mycket liknar de slags dosor, dem Tasspelare nyttja, i hvilka en mängd med nya dosor gömmas sig, som reta åskådarens iaktmod länge, innan han kommer till den innersta, som innesluter den sökta dyrbarheten. Så förhåller det sig verkligen med Hr Uterboms skriftsätt, der läsaren måste sjelf göra sig beväret, att affektiva Metonymiens och Hyperbolens omklädning innan han kommer till sjelfva den förklarings, der rena begrepp han söker. Det är dock hvarken ett begära eller wänta, att en hwar läsare skall hafwa den wana och den insigt, som till en sådan operation är nödig, helst contrasten mellan en så högst naivt enkel text och ett så blomstrande, besinningsfördrande Företal lätt skall störa honom, som om man böd honom ett franskt Städespel med Prolog på Svenska. Dock det har man wäl onskligen rätt att fördra, att den hwilken wäl passera för Literatör och Granskare bör weta, att företal till en bok icke allenast kan skrivas, utan äfwen mångfaldiga gånger har blifwit skrifwit, så wäl i en hel annan styl, som ett helt annat språk än boken sjelf, och aldrum minst bör han, af en sådan contrast låta förlida sig att misstänka det goda och föredräftliga i sjelfwa Företalet, eller för des noter bortglömma des text. Ett sådant sätt att förfara, är ganska begärligt, då man hellre vill skada en Auctor, än göra honom rättwiso; men der har också den följden, att des verk är ganska ephemeriskt, emedan det goda snart med omständlig glans, genomdrager alla tordelansker. Så skall det äfwen gå med det myckna föredräftliga, som innehåll-

les i närwarande Företal, trots allt journallefske harmstrån.

Hwad som först listigt intager hwarje af preoccuperade Sinne, i detta Företal, är den innerliga tillgifsvenhet och wärma, som det andas för den utmärkte Högberg. „Denna bok — säger Hr Uterbom, sid. X — är ej till för de konstnärer, som wilja att allt snille skall bära hosbrägt, och som, wid andblicken af en bondklädning, icke den som bär henne aldrig se annat än bonden.“ Anmärkningens behörighet må icke bestridas, men wäl den Apologt, som derefter en hel sida igenom följer för Artistens bondestånd. Uttrömst passas det, då fråga är om den svenska Bonden — från urminnes tider fet och sjelfständigt — då han verkligen i sig förenar de rena frödn till alle hwad store och herrligt som i häfderna utmärker vår nation. Hwad an också mer än en utländning anmärkt, att Sveriges yppersta män: en Axel Oxenstierna, en Lennart Torstenson, en Lindschöld, en Sijernhjelm, en O. Rudbeck m. fl. i sina Physiognomier uttrycka en nära förwandtskap med det stånd, från hwilket de aka, på närmare eller fjärrmare håll härstamma.

Emellertid leder Förf. genom detta förswars till någ till den filosofiska Deduktionen af Måloröfningen, genom hwilken det först blir rätt möjligt, att med wetenkaplig evidens, afgöra Högbergs artistiska värde. — Han utgår från den satsen: att „i formerna utvecklar Jorden sig till Husets brud, i färgorna uppsuger hon Salamanderförstens lyskar med glöddande förjusning“ (sid. XIV.) — Der är neml. onskligt, att utan objekternas olika former, skulle de icke kunna bryta ljuset, således icke uppfatta det; och genom des brytningar, med alla deska former, uppkomma

dega olika karakterade färgor, som gifwa objektet uttryck af själfvullt lif. I sammanhang härmed, anmärkes sid. XV. mycket riktigt: „Hvad som meddelar sig åt våra sinnen så som mödker, är den återstående saknaden, som aldrig kan uppfojas, den trängande, drömande, ofta fördröjande frånvaran af strålar och glädje.“ Och huru riktigt detta är sett, ådagalägges egentligen Saggornas bruk i måleriet, hvilka uppkomma genom frånvaran af egentlig colorit, för att derigenom gifwa formell betydelse åt de colorerade delarne, och genom denna brytning af ljus och dunkelhet meddela uttryck af karakter och sinnesstämning hos figuren. „En i andewerlden, der det omätbara, outdömliga, ewigt själfredliga, sig själf och allt genomskådande, i alla riktningar verkande Förnuftet företräder den astraliska Wärdens ställe, werkelverka Åfwenwäi på en högre ståndpunkt, i oändligt olif bestämbarhet den lockande himmalågan och den bindande tyngdkraften; själfstämningar, tänkesätt, karakterer uppkomma ur denna brytning i enlighet med samma vassbrutet fortsatta mångfald, som Materiens område framvisar i färgor och färgblandningar — dröjande wittnen på hennes skrud af den flammmande åsklingens yppighet“. (sid. XV.) „Men det närmaste och genuinaste uttrycket för denna andeliga werksamhet sker först genom Toner, hvilka — enligt hvad i våra tider mekaniska uppfinningar till och med bewisat — sedermera genom ett tilltagande wälde hos materien skelnat ned till Färgor. Det är således icke till fölse af ett undantag, icke genom wisa „Inskränkningar i sinlig organisation, wid der plastiska i dess bildning, som kunna förändra skenbara afwikelser från denna lag; genom bestämningen af sin plats i kedjan af de fysiska orsakernas werkelverk-

ning“ etc. — ett ställe, sid. XVI. der det kånhandta icke varit klart för Förf. hvad han welat uttrycka — som t. ex. Näktergalen, icke skinnar i glänfande färgor. Utan emedan det andeliga här har åfwenwäi, är hans fysiska warelse och utseende så oberöpligt, under det att lifwet hos honom koncentrerat sig i sköna, smältande toner. Deremot är den färgglänfande Pappogjan, den skinnande Pålåglen den prunkande Casuarien, och alla andra dessa det glöddande af sinligheten åfwenwäidigade österlandens barn, helt och hållet melodiska. Det är endast hos människan, der det andliga och djuriska blifwit af en mild notur satt i fullkomlig jemmigt, der djup sönkunnighet kan förenas med rik färgglans; derföre är också det naturliga uttrycket för hennes inre lif, Poesi eller den höga, alla de öfriga konsterna lifgifwande allkonsten, och derföre är människan åfwen det högsta objectet för all slags konstfärdighet. Den will neml. ingen ting annat frambringa än det sköna, hwilket åter inom individualitetens d. å. menlighetens sfer, icke kan ske utan genom en sammansättning af sköna ting. Men ett tings skönhet — säger riktigt vår Auktor, sid. XVII. — består „i den skiliga reflexen af tingers ewiga begrepp, sådant som detta begrepp innehålles i — och på sin utvecklingsgrad uttrycker — ett gudomligt Förståndets werksurbild och danande bildningsregel“. Genom tillsatsen, att hwarsje ting, för att vara skönt, måste på sin utvecklingsgrad, uttrycka sin idé, förklarar tillräckligt, huru ting af en lägre organisation: djur, trån, berg, blomster o. s. w. åfwen kunna blifwa objekter inom konstens werld. Förmögan, att klart och lifligt attrappera hwarsje tings idé, och således rent uppsatta måttet af dess skönhet, det är egentligen den som utgör det artistiska geniet, och dess

före säger Hr Atterbom förträffligt, s. XXII. att Konstnären är „den grundligaste naturkännaren, nemligen den, som känner andan i Naturen.“ Och i samma mening tillägger han äfwen, lika skönt som sant: „icke idealiseras utan realiseras kan Naturen, d. w. s. genom fortsatta skönare och skönare gudomsreflexer mer och mer befrias ur sin tränads dunkla tillslutenhet och gödas delaktig af andewerldens glans, der det oväsentliga och tillfälliga, som ofta i det jordiska rummet, i den jordiska tiden klingrar och försvagar skönhetens verk, för-tårs i det Ewigas renande strålar.“

Men denna naturens realiserande kan enligt menliga förmågans inskränkthet icke genom en enda konstart, i sin totalitet verkställas. Dersföre hafwa de olika konstarterna uppkommit, i det att wisa i sina framställningsmedel mera närmat sig den i naturen inneboende Idealitet, såsom t. ex. Poesien och Musiken, under det att andra äro mera sluta sig till tingens objectiva realitet: de bildande konsterna. Dessa, såsnart man betraktar dem i strängt begrepp, såsom Skulptur och Måleri — med afseende af Architecturen, hvilken egentligen icke är en fri konst, då den icke egentligen går ut på framställandet af det rent sköna, utan mera råslande med den doorganiska naturen, sträfwar efter uttrycket af det i naturkrafterna inneboende sublima — skall man finna huru mycket dessa stå under ljusets herawälde. Det är sant, Skulptören colorerar icke, men dock måste han vara beränt på, att så anordna sin bild, att ljus och skugga på den falla i det förhållande, som erfordras för att gifwa lif åt figuren. Och således bewisar äfwen denna konst, ehuru de reella formerna äro dess egentliga framställningsmedel, riktigheten af vår Auktors anmärkning: „att i Elden uppenbarar sig det aktiva uelement, som

ger det första uttrycket af själ åt Materiens lifskraft.“ Men isynnerhet märkes detta i Måleriet, der tonerna från urbildswerldens Akkordharmonica, synbarligen uppenbara sig. Af hwad ofwanföre blifwit nämnt om färgerna, att de äro materialiserade toner, inser man skälet, hwarföre de, för att frambringa ett ästhetiskt intryck, måste begränsas och objektifieras genom contourerna, liksom den egentliga fången af Basen. Det är här af klart, att lika så mycket som Musiken, verkande blott och bart genom andeliga medel, öfwerträffar genom sin andas innerlighet, måste Måleriet öfwerträffas genom sin framställnings beständare äfvelighet, hvilken i Skulpturen ännuigen framstår, som reell objektivitet. Dersföre kan man icke — utan att förwexla lagarne för Skulpturen med de för måleriet, i likhet med Theoristerna ur den Winkelmann-Öfvingiska Skolan, och hwarigenom Måleriets natur helt och hållet måste blifwa missförstådd — säga, att Bildhuggaren synes råsla med Målaren på samma sätt (sid. XXIX), ty det råder mellan dessa båda Konster samma specifika olikhet, som emellan classicitet och romantik. Måleriet har neml. liksom Musiken, först sedan det genomträngdes af Christendomens heliga, försonande och naturen förklarande anda och dersföre i erkänsla, äfwen åt dess tjenst helgat sina synbara harmonier. Dock tyckes Hr Atterbom icke hafva resultaterna ur de bildande konsternas Historia, rätt listigt för sitt minne, då han, sid. XLV. will antyda, att Måleriet blifwit Religionen trognare, i det att Musiken danat så många ypperliga verk af ren werkslig tendens, hwaremot Måleriet såges icke hafwa några produktioner att framwisa, jemförbara med dem, i hvilka de gamle Mästarne inwigt sina penslar åt Kristus, hans Moder och alla Heliga. Men är icke Julli

Cesars Triumf af Mantegna, Leonardo da Vinci och Michel Angelos Carioner, Atheniensiska Scholan af Raphael, Corregios Antiope, Beda och Jo m. fl. lika herrliga konststycken, som de taffor i hvilka nämnde måstare framställt några andeliga ämnen? Och gifwit är det, att Musiken lika så litet som Måleriet behöfwer utslutande egna sig åt andeliga ämnen eller framställa sig i Kyrkorna för att wara en ren Christelig konst; ty äfwen i framställningen af det mest werldsliga, måste dessa konstner — för att verka efter sitt genuina wäsende — framstå som „förklaringsglansen ifrån Iiswets högre mysterier, det öfwerwågande uttrycket af den i Meniskan fortsatta Uppersonligheten och hennes rent andeliga sammanhang med sitt ursprung“ (sid. XXXV).

Efter denna ypperliga, fastän wiserligen icke utdömmade debuktion af konsten i allmänhet och måleriet isynnerhet, öfwergår Hr Asterbom till det utmärkte Individuum hwars lefwernebeskrifning gifwit anledning till dessa betraktelser. Men då det egentligen är i tillägget som han uttalar en karakteristisk öfwerhörberg, och då den skickligast låter sig uppdragas, efter inhämtandet af hans lefnadsomständigheter, will Dec. först i sitt sammanhang derpå fåsta läsarens uppmärksamhet, och här blot i förbigående göra några anmärkingar wid ett, på de af Föreläset återstående bladen, förekommande ställe. Det heter neml. sid. XLVII: „Hwad Sweriges Konstnärer, hwad Sweriges mest genialiska män i allmänhet hittills alltid blifwit, det blef och han — ett fragment af hwad han kunnat blifwa, en melancholiskt praktig ruin af en byggnad, som Naturen ännat uppöda i stort, men som stannat wid utkastet och resningen.“ — Hurwid detta i afseende på Hörberg är träffande sagdt, skola wi längre fram undersöka. Så mycket är dock

wiserligen sant, att den fallso, opade, halffranska bildning, som, till trots af vår nations tyngry, blifwit och påtvingad, och tillkrufwar, inskränkt, och förryckt vår ursprunglighet, nödwändigtwis hos dem, som stå under dessa wälkor, måste frambringa detta omtalade Phänomen, och t. ex. en Kellgren, en Lidner, en Höljer, en Ehrenswärd, att ej omtala nästan alla af dem, som i senare tider framträtt inom vår Literaturs Tornesfrank, framställa blott stycken af en halfnationlig herrligt genialt byggnad. Men alldeles falskt är det deremot, att utsträcka detta omböme till våra framfarna stora män, födda och uppdragna under mera gynnande tidsförhållanden; och den som icke i en Ar. Örenstjerna, en Stjernshjelm, en D. Rudbeck, en E. von Linné och i senare tider i en Wellman och Bergull icke ser någonting utmärkt helt och stort, utan blot utkast dertill, den känner dem antingen icke, eller också wet han werkligen icke hwad det är för en helhet han omtalar.

Så widt om det högst lärortika innehållet af detta företal. Hwad stilen i detta somma angår, så hafwa ärfulliga men samsamma erkänt, att den eftersträfwar en sublimitet, som icke tillhör Prosa, hwars högsta ändamål endast är att underwisa, förklara och meddela tydliga begrepp. Dec. har redan med några ord yttrat sig öfwer den werkliga beskaffenheten af Hr Asterboms prosa, i hvilken ännu Poeten spelar måstare och gör den för målände och blomsterrik, och detta är wist icke den mest berömdwärdade egenskapen hos det obundna föredraget. Men onekligt är det, att om man engång låter en sådan mera poetiserande prosa gälla, kan man knapt läsa någon jemnare, med säkrare consequens utöfning och wackrare än den närwarande. För att härom öfwertryga den med närwarande Skrift

Ännu icke bekanta läsaren må ett exempel anföras, hwilket först faller mig under handen. Sid. XXVI—XXVIII. „Klagar du öfwer den lott, som wid din födelse oombedd ljungade ur Odens urna? Klagar du, att orillspord du wäcktes ur Jutets dwala till en existens, så rik på föreställningar och så fattig på — verkligheter? Hwar fins det verkliga, om ej i Helsinga dessa föreställningar, såndliga radiationer ur Gudomens sköte, Själarnas tungomål och föreningsband? Ja, om du också ensam, oförskedd, förföljd, ett långsamt, men säkert rof ide Helsingordet af dina egna flammor, hör werldsbullrets larm stöja dig förbi, lifgiltig för dess ihåliga skådespel, förbliddande på oroliga spetsar, utan anspråk, utan önskingar, utan utsigte till någon annan hwilostad för ditt trötta hufvud — och ditt ännu erdettare hjerta — är den sista för alla gemensamma: hwad är du ej mäktig att förgräta, du det Storas och det Heligas wän, när den oddliga skönheten af lifwets urpoesi, som alltagslefwernets tryckande dunstfrets på så mångahanda wis klingar och fördölsjer, helsar dig ur Konstens verk, dessa rena idealiska resflorer, dem den från odelbara, waraktiga strålcentrer kastar öfwer hela werlden ett flor af glänsande förtrollning? Huru willigt uppragas ej åter jorden och dess tawånare i den kärlek liksom more hon ännu den unga, majstriska rosengård, der Psyche lustwandrade i sina första barndomsdagar! Och ägentänner hon ej sin urbildliga rymd, när hon skådar upp mot stjernornas banor? och skymtar ej småntingom klarnande, i ditt inre en påminnelse derifrån, att det är Husets fordna hemluft, som ännu andas inom ditt bröst i trots af senare giftwindars besmittelser? Den wäpnade Cherub, som bewakar mensklighetens Eden, är ej långt borta för skönhetens tårar: på hennes förhö-

ner unnar han också, att sända en och annan blick öfwer muren, som söndrar det från profningens land; der winka också alla de hwita englar, hwilkas warnande och tröstande röster så ofta hwiska kring samwetet, aningen, snillet, när wilsjans Simsonsstyrka swiggar och förtwiflans furier rycka maskerna från sina ansigten; der öppna sig de fredliga ångder, från hwilkas högre spherer, begäfwade på engång med wärens knoppning och sommarens mognad, till våra lägre den wedergweckande dostringen strömmar; der skallat i ewiga werpelchorer den musik, hwarom wi här nedre göra också en afslägsen föreställning, då wi förnimma den trefklang af klara harmoniska klockor, som wi kalla trons, kärlekens och hoppets sång.“ — I denna ton, i denna anda är hela detta företal affattadt och att wilsja förneka en Auktor som så skrifer, den innerligaste och renaste religiositet, dertill fordras till det minsta samma dumhufwiga brist på begrepp och tanke, som man måste föreställa sig hos den, hwilken icke blygs att insäsa allmänheten, i stilistiskt afseende tabla detta företal, sedan han nyss förut berömdt de någor omogna och öfwerlastade Brevwen öfwer Franzén insända i Phosphoros för år 1811.

Är då detta företal ett sådant Mästers stycke, att derwid ingenting är att anmärka, inga swagheter att bortdniska? — Jo ty wår! det finnes icke allenast i detta företal, utan äfwen i Tillägget (sid. 97—124) och i den på tyf wår affattade Dedicationen spår till en sådan swaghet, som Rec. mer ogerna är någon annan wille bemärka hos en utmärkt Författare; en swaghet hwilken utan allt twifwel, är hufwudorsaken till den inskränka tillfredsställelse med hwilken till och med de upprigtigaste och fördomsfrästa wänner af Hr. Akerboms Skriftställeri, upptagit närwarande

Företal. Och denna swaghet är det sjelfbe-
 hagliga inreffe, som Förf. än i Noter och än
 i Text, vill låsta wid sin rimliga personlig-
 het. Hit räknar dock icke Rec. de anekdoter,
 hvilka i Slutet af Tillägget, anföras om Förf.
 personliga bekantkap med vår Hörberg; ty
 dessa höra helt och hållet till saken och gifwa
 det hela ett förskadat värde, såsom härdran-
 de från ett äfyna vittne och de tjena dess
 utom utreslutande, att om Hörberg bereda sig
 en så mycket fullständigare och tydligare föref-
 ställning. Af samma skäl vill Rec. icke hils-
 ler under denna kategori uppföra den sid. 120
 anförda berättelsen, om det wälbehag, med
 hvilket Hörberg läste Hr Atterboms Poemer;
 och naturligtwis vill Rec. ännu mindre göra
 sig skyldig till den Allmän-Journalistiska dum-
 heten och bakdanteriet, att i den omständiga
 beren, att Hr Atterbom skrifwit „mina och
 Geijers Skaldestycken,“ i st. f. Geijers och
 mina — se ett uttryck af Hr Atterboms
 inbillning, att hans Skaldestycken äro bättre
 än Hr Geijers. Nej! hit räknar Rec.
 blott detta coqvetterande med egna meningar,
 mot dem hörjade machinationer, ungdom, de
 „grånar, wid hvilka den första entusiasmens-
 stolta böljor måste lägga sig (sid. 123)“ o. s. w.
 emedan en sådan captatio benevolentiae, ett
 sådant bemödnande att låsta der allmänna in-
 tresset wid sitt eget förgångliga läge, är inom
 den literära verkningsskretsen, någonting all-
 deles oisälltigt, ja! rent af förfäfligt. Icke
 blott dervföre, att det strider mot det episka
 lugnet, hvilket man i hvarje förefästnings-
 art så gerna igenfinner, eller emot de gamles
 wana, att aldrig tala om sig annat än i tres-
 dje person, hvilken egenhet äfswit deras skrif-
 ter ett så fritt och förfinnigt skaplynde; utan
 först dervföre, att det drager uppmärksamheten
 från den allmänna fråga som är under af-

handling, på enskildheter hvilka icke höra dit,
 och dervföre så utsernde af att begagnas såsom
 sophistiska medel, att för Förf. full så en
 mening antagen, hvilken endast bör hafwa
 sin sanning att tacka för denna lycka. För
 det andra, händer det så lätt att en Auktor
 hvilken wänjer sig wid, att på detta sätt
 lägga wigt på sin temporella warelse och sin
 personliga omgifning, till slut glömmet hela
 menskligheten för sitt eget Jag, och smän-
 gom inskränker hela den intellektuella bemödnan-
 dets werld inom sin egen, genom denna Egi-
 gendunkel allt mer och mer inskränktblifna
 synkrets. Hr Atterbom har sjelf, i bättre da-
 gar, med all den styrka, som är honom egen,
 tablat denna egoism hos en wif bekant för,
 fattare, som sedan han länge coqvetterat med
 sin gunst hos de stora, sin upplysning, sin
 blygsamhet och sina Hämorrhoider, till slut
 för samma ändomål använde sin Alderdoms
 bräcklighet och sin senkan för döden; ja! till
 och med i närwarande arbete, sid. x. läsa wi:
 „I den fredliga tänsla, som spröder sig kring
 Hörbergs grafhögd med hwifningar om bes-
 frielse och försoning, inblände sig ingen ober-
 haglig erinring från närwarande dagar.“ —
 Alltså hans egna ord må döma honom. Men
 den som nitälskar för Hr Atterboms sönnskyldiga
 ära, och för den hider hvilken man med
 skäl wäntat att den skulle sprida kring fädrens
 neklander, den kan, den bör ej weta tyck,
 wid äfynen af det öfwerwäide, som en elak
 Demon tuckes wilja winna öfwer hans bättre
 natur, hvilken måste uppmuntras till modig
 kamp mot alla förförfjeller. Ty det är wifst,
 kan han icke komma utän dessa egoismens
 skamliga hand, då är han död för allt bättre.
 än han hi tills pr. serat; då äro alla de före-
 hoppningar, till hvilka Hr Atterbom äfswit
 sig så rik anledning, af honom sjelf förstödda,

och då kunna wi redan betrakta honom blott som ett fragment, såsom ett ofullständigt utkast till en byggnad, som genom sig sjelf blifvit till intet. Men denna fruktan skall wisserligen upphöra, då man drager sig till minnes, att

denna halft misshöjda, halft vränga sinnesskänning hos den ädle Förf., sannolikt varit ögonblickets. De ord som i en wälfekant Journal förspordes just wid den tid detta företal skrefs, gifwa dertill full anledning.

(Forts. följ.)

S m å r r e S k r i f t e r.

1. MinnelseTal öfwer framtidne StatsSecreteraren, Commendören af Kongl. Nordst. Orden och Riddaren af Konung Carl XIII:s Orden, Friherre C. H. Rosenhane, hållit d. 21 Jun. 1815 i Kongl. WetenskapsAkademien af Friherre Gudm. Adlerbeth, f. d. StatsRåd, R. och C. af K. M. D. Stockholm, Lindh, 1815. 20 sid. 8:o.

2. MinnelseTal hållit den 19 Febr. 1817 i Kongl. WetenskapsAkademien öfwer den framtidne Ledne Ledamot, Vice-Præsidenten i Kgl. Bergs-Collegio och Riddaren af K. M. D., Wälborne Herr Gust. A. Wenonmark, af G. Adlerbeth, Friherre, f. d. StatsRåd, R. och C. af K. M. D. Stockholm, 1817. 18 sid. 8:o.

Wid No 1 anmärke wi blott att det är en förtjent gård åt Rosenhanes minne. En dylik minneskrift är redan i denna Tidning, årgången 1813, anförd.

Åf samma hand som så wärdigt tecknat många WetenskapsAkademiens förbindelser till framfarne Ledamöter, kunna wi ej annat än wänta en sakrif minneskrift, och sådan är nu anmälte No 2. Vice-Præsidenten Wenonmark war känd såsom ypperlig mathematicus och lika förträfflig Wetenskapsidkare. Detta ombdne witsordades om honom tidigt, under den Akademiska bana, genom Klingenskjernas yttrande, „att det war en stor skada för Upsala Universitet, att Wenonmark sökte sin besordran wid annat werk, emedan ingen warit skickligare än han till Mathesors Professor.“ (sid. 6.) Han ingick nemligen i BergsCollegium 1754. Blef der efter mindre besattningar Secreterare 1767. BergsRåd 1778 och efter 51 års tjenstgöring Wi-

ce-Præsident 1805. I 42 år war han WetenskapsAkademiens Ledamot och de skrifter, hwarmed han riktat Des utgifna Handlingar, mittna säkrast om hans djupa mathematiska insigter, och intoga att wetenskapliga forskningar emellan tränga Embetsdromål icke upphörde att syfsetsätta honom. Derom yttrar sig hans Biograf s. 16: „Hans nitse och kunskaper gifwo honom förmåga, hans håg till arbete eller rättare sagdt behof deraf, tillräcklig tid att medhinnna många för rättningar sear skulle redtats de flesta, men woro nöjen för honom. Att upplösa ett inbundet Algebraiskt Problem, war för honom en förfriskning wid lediga stunder.“

Skomakarens Kapitulation med Werldens prestare. Med illuminerat kopparskick. Efter Danskän. Stockholm, Nyberg, 1816. 16 sid. 8:o.

En afsjord uselhet. Jungfru Stina från Skåne kommer till en dansk småstad och blir der den regerande boramästarens måtres. Efter ett par år fattar Skomakar Nyckström tycke för den Skåna, men öfwerger henne, och äfter sig med en annan, hwilken han hårdt misshandlar. „Då insåtte sig en gång på morgonqwisken Leviatan i mästare Nyckströms werkstad, och besatte honom sölia sig. Mästare Nyckström, som arbetade på en Suwarows-skidmel, fattade snart humör, satte hammarn på ena knät, fattade skidweln med högra handen och hotade Satan. Satan lät Skomakarn kapitulera på sex månader -- och om han desförinnan hängde sig eller gaf sig till Slottskanslibetsjent, wet man icke; men summan är, att dermed slutas historien. -- Denna intressanta scen är nu afbildad på kopparskicket; „Skomakarens onsigte synes der rätt intressant, men det är ett groft smicker af artikeln.“

Literatur = Tidning.

N:o 37.

Hördagen den 13 September

1817.

Recensioner:

Målaren Pehr Hörbergs Lefnernes-Beskrifning. Författad af Honom sjelf. Med Företal och Tillägg af Neckerhom. Upsala, Zeipel och Palmblad, 1817. 124 sid. utom Företal, LIII sid. med Porträtt, 8:o.

(Fortsättn. se N:o 36.)

Men det är tid att lemna detta Företal. Deremot kunna vi så mycket för komma icke från själwa texten till denna bok, eller Hörbergs egen uppsatta Biographi (sid. 1—96), då dess innehåll tillräckligt, genom recensioner i tvenne Tidningar (Allmänna Journalen och StockholmsPosten), blifwit beaktgjorde, och äfwen widblifliga och tillräckliga prof meddelade, på det skönt noiva och trohjerliga i framställningen, som ensamt gifwer denna uppläsa ett högt värde, om den än icke underlättade oss om den jordiska wandringen af en from och konstrik man. Det är också icke gerna annat möjligt, än att denna Biographi skall påminna, de fleste Läsare om den, hwilken den store Albrecht Dürer öfwer

sig sjelf uppsatt, och Soudart bewarat. Icke allenast stylen har mycken likhet, utan skrifterna uppenbara en synnerlig nära slätskändskap mellan de båda Konstnärerna. Liksom Albrecht Dürer besattade sig Hörberg gerna, utom måleriet, äfwen med bildfärning, gravur och mångfaldiga mekaniska och mathematiska funderingar; liksom Albrecht Dürer war Hörberg af den frommaste, ärligaste, sakmodigaste och mest patriotiska karakter, och som Albrecht Dürer ledde Hörberg under äfkilliga tryckande och obehagliga husliga omständigheter. Det är också icke möjligt annat än att dessa öfverensstämmelser skulle bereda äfwen wiå öfverensstämmelser i deras produktioner, men också, att de olikheter, som i deras båda lefnadsöden inträffat, äfwen skulle uttrycka sig i deras konst. Albrecht Dürer, son af en konstnär, uppföddes i en på konstfakermål försedd, rik stad; fick sin lefnadsbana tidigt bestämd af ett artistiskt mål; blef redan tidigt af försarna måstare handsedd och fick derjemte en, för de tiderna, lård underbyggnad, liksom hans umgängeskrets utgjordes af konstnärer och lärde. Hörberg deremot uppväxte

i en aflågsen landsbygd, under nödens låga torftak, och måste tillkämpa sig rättigheten att få sölja den mäktiga drif, som under den mest ertekande nöd hos honom utvecklat sig. Och hvilka woro hans första handledare? Skrämslige Målarefuffare i ett par af rikets småstäder. Slutligen uppnådde han sin ifrigaste önskan; han kom till Stockholm, fick der se prof af verklig konst och under kunnige mäns handledning utbilda sig; men huru kort tid unnades honom denna lycka? Och sedan han till hembygden återkommit, måste han stängd från alle närande umgänge, all lifwande meddelan, med sin konst försörja en talrik familj, arbetande mest åt personer, som dels icke hade råd att betala, dels icke förstånd att uppskatta ett konstverk efter dess verkliga värde. Derröre råder i Hörbergs taffor samma skarpa bestämdhet i contourerne, samma konstrika allwar i plananläggningen, samma fromma ensald i gruppering och motiver och samma kraftiga och ärliga uttryck i charaktären, som wi hos Albrecht Dürer beundra: men deremot saknar man wisserligen hos den ärlige svensken Dürers ytterst slitiga och finiserade bearbetning samt glänsande, fina colorit. Inskrånka tillgångar nödgade Hörberg, att oftast betjena sig af grofwa färgor och den mängd med beställningar, som öfwerhopade honom, dref till ett hastigt arbetsfått, så att ofta färgornas anläggande med penseln gick i hans tycke för långsamt, och han i stället dertill använde fingrarne.

Huru han, allt detta oaktadt, kom att uppnå det utmärkte rum han i Swenska Konsthistorien intager, derdruwer lemnar närvarande bok en lifa lärare, som underhållande målning. Med skäl kunde han om sin konstfärdighet, använda det uttryck af hwilket han till Dec. — den enda gång denne war så lyck-

lig att träffa Hörberg — sig betjente: Gud har gifwit mig att måla!

Och denna skänk, denna häg för harmoni så mellan toner som färgor frambröt redan i Hörbergs första år och war hans tröst under den tid han än som tiggare, än som wallgoße måste förtjena ett knapt bröd. „Den sommaren som jag war wallgoße i Låkan — berättar han sjelf sid. 7 — eller år 1756 (wid 10 års ålder), war jag hemma hwarannan wecka, såsom före år nämndt. Friheten gaf mig utrymme att söka och finna på något, som kunde tjena mig till färgor. Att bruka lim, olja eller något annat att göra färgorna fasta med, det hade jag aldrig hört talas om, mindre trodde jag af målare mina färgor wara kända. De bestodo allenast af en röd färg, Brunrot kallad, bränd lera, krita och kol. Härmed gjorde jag ändock temliga framsteg; ty jag vågade handsewvis, att bruka dessa torra färgor på samma sätt, som wåra berömda Pastelmålare bruka sina färgkritor. På nyhysade bräden och på trädwäggar låto dessa färgor praktisera sig bäst, samt på gräppapper; men detta kunde jag såltan få. Då jag någon gång fick skrappapper att rita på med penna, så tjente sakter af ärsfulliga slags bär mig till färgor, att illumina mina teckningar med. Wäcketid, som jag berdt använda, som wallgoße i skogen använde jag på ritgriller. Wist tyckes i skogarna ej finnas medel dertill för tomma händer, men lusten hittar alltid något till sitt ändamål. Furuhark tjente mig till rödkrita, och kol, tagna på swedjeland, gagnade mig till swart; dermed kunde jag teckna rediga streck nog på tjenliga berghällar. Jag blef ett år löse för Grannarnes wallbarn, ty jag förstod inter bättre, än gå baklänges, med blurande ögon och hufvudet på sned, att beståda mitt

werk. Swampen tagna på gamla bokstubb, har, war ett förtäffligt ämne i Skogen att teckna på, ty deras undre sidan har en hwitaktig färg, och då swampen är frisk, kan med en fin spets, af en liten quist eller af surubare, med lättbet teckna hvad man behagar på den hwita sidan; ty blot spetsen röder utan på swampen, blifwa derefter mörkbruna streck. — Det war således icke underligt, att han beständigt tänkte på medel, att vidare fullkomna sig i konsten och hans istringaste önskan war derför, att så komma till Weis i lära. Wäl satte sig hans föräldrar på allt sätt, emot hans håg men den innerliga driften segrade, och d. 13 April 1762, aflöds lärocontractet med Strådmästaren Zichorischer i Weis. Doct allt som han gjorde större framstegades hans ideal, och med samma iswer som Winkelmann, efterlängtrade Rom, återände Hörberg Stockholm, der Professor Tempelman för honom war Cardinal Positioni och Ehrenströms Lektor antiler (sid. 27). Det är skada, att han icke nämt huru detta namn kommit att bli honom bekant, eller hans raslor fastat sig i Hörbergs inbillning. Men i alla fall wärte allt mer och mer denna längtan, så att han, sedan han redan blifwit antagen till Håradsmålare, gift och för flere barn, erots sin hustrus idéar, öfvergaf hus och hem, med 3 Dsl. Smit i pungen, wändrade af till Stockholm, sin hware bestämme till wäres. — Det gifwes också ingen ting mera rörande, än att föreställa sig den ädle, med sina konstidealer selskare Hörberg med tanken oupphörlige fastad på Wälakademiem, snåst af Madam Anglund (sid. 29); hälsad af Dragonen Mejerström (sid. 32); af benom förbd på frogar, loctad till Drottningholm och der af honom, på wist sätt plundrad och bedragen (sid. 33—35). Allt detta

oaktadt kom han dock på Akademien, och det gde Herrarne Tempelman och Pilo en emärtdelig heber, att de på ett sådant wälwiltigt sätt mottogo den konstfällande bonden och besfortrade hans genialiska anlag till utveckling. Sjönnerhet är berättelsen om Hörbergs första samtal med Pilo — sid. 37 — högst intressant. Det är som om man läste en esquisse till Correggios samtal med Julio Romano, i Dehlenschlägers Teagedi.

Det är viktigt, att för sig igöra närvarande Konsternas stiel i Stockholm, wid den tid då Hörberg der uppträdde. Uggiswaren meddelar i sin Tillägg (sid. 100—106) der om några underrättelser, hwilka wäffe snåst mindre oberypliga för en hwar, som erincrar sig, att det mest sammanhängande öfwer detta ämne ännu wäffe inhämtas ur en utländsk Journal*). Förest sedan ett par anmärknigar, i anledning af dessa underrättelser, blifwit ansöda, will Rec. med sina läsares tillstånd, framställa sin åsigt af saken. — En granskare i StockholmsPosten har nekaf riktigheten af den uppgift, som sid. 104 finnes, att Hörberg och Åkerström warit Pilos Elever. Denna uppgift är dock hämtad från en man, som är erkänd hafwa den fullständigaste samling af Notiser i wår konsthistoria och hwilken wid den tiden stod i de närmaste relationer till wåra konstfällare, och han har meddelat den i de sakliga anteckningar om de bildande konsterna i Swertige, hwilka för nägra år sedan lästes i Nya Posten, samt i sin AnnimelseTal öfwer Åkerström. Och hwad Hörberg sårskilde angår, gifwer hans egen försäkran att Direkter Pilo gjorde sig

*) Mémoire sur l'ancien état des beaux-arts en Suède, par T. C. Bruun Neergaard. -- Magazin Encyclopedique, 1812. p. 329—347.

ett nöje af att undervisa honom (sid. 38), enligt att denna underrättelse. Således måste Hr. Alsterboms uppgift ännu stå wid sitt värde. Men deremot har han wiserligen misstänkt sig, då han, sid. 106, försäkrar att Altartaflor af utmärktare förtjenst söktes förskaffas i Stockholms kyrkor. Ty hwem kan neka detta Epithet, åt Hoffmans stora Tafel, i Clara kyrka? Och ehuru icke såsom Altartaflor hänga dock i Kongsholmskyrkan, en lycklig Copia af Rubens' Job och en utmärkt skön Madonna, af en gammal mästare. Hurwidå den herrliga AltarRelieffen af Seruggell, i Adolph Fredriks kyrka, redan wid år 1784 war uppsatt kan Rec. icke bestämdt försäkra. — Nämnde Granstare i Stockholms Posten, har äfwen tablat det uttrycket, som förkommer sid. 103, att Despréz egentligen målade i Aquarell. Att härmed icke nekas, att han understundom målade äfwen i olja, är klart, och för hwem kan det wara obekant, att hans tafsa äfwer Slaget wid Hogland, äfwer Gustaf III:s besök i Pio-Clementinum och St. Peters kyrka äro i olja? Men lika onekligt är det, att de flesta tafsor, dem Despréz här efterlemnad sig, och att de mest genialiska af dem, t. ex. den äfwer Slaget wid Swenskund, äfwer Romarnes och Samnierarnas batalj m. fl. äro i Aquarell, utan att de kunna ståtigen betraktas, som blotta utkast.

Allt ifrån Måleriets egentliga införande i Sverige, under Kon. Carl XI, wisade det sig maniererad. Så stort genie, så talentfull Artist Ehrenstrahl war, så war dock sjelfwa hans styl maniererad, utmärkt af ett stråfwande efter det fulliga i formerna, det håf-riga i ställningarne och det ljusglatta, hwar igenom talmygande effekt frambringes och skådarens ömdöme besticks. Man behöfwer blott närmare betrakta något af den store Eh-

renstrahls mästerverket — af hwilk. Rec. bland de yppersta will nämna Aurora Königsmarks Porträtt; en herrligt wällustig Tafel nu mera tillhörig Generalen Baron Doye — för att finna denna anmärknings behörighet. Men warre bles, sedan Grefwe E. G. Tegin bles konsternas Patron. Genom de Fransoser han infallade, genom de ur deras Schola hämtade grundsatser han framställde och de wänster till efterföljd han recommenderade, antog war konst helt och hållet det Wankoo-Coppelsta maneret, och bles yllig, girad, stel och osäker. I mer och mindre grad igenfinnar man dessa oarter hos alla wara, under denna tid rätt utvecklade Målare och sjelfwa Hoffman — onekligen den sjelfständigaste af dem — är för dem icke alldeles fri. Men för att tydligare se dem, äfkåde man Pils, Pasch's och Lundebergs arbeten, hwilkas förtjenster man dock naturligtwis — ur deras rätta synpunkt betraktade — icke härmed will förringa. En bättre och högre anda, ursprungligen från en grundligare och förtroligare bekantskap med Antiken, wäcktes och framställdes i obödliga mästerverk af Sergell, Masrelies och Despréz, och med ren inspiration förkunnades af Ehrenswärd; men dels hade, wid den tiden då Hörberg i Stockholm uppträdde, deras lärwor ännu icke fått fulla inträde, dels antogo, isynnerhet Masrelies Elever, ett slags sculpsuriskt eller basrelieff manér, som icke sänjes med måleriets rätta wäsende. Derföre har också Hörberg — så snart man tänker sig de nygnämde store männen så som undantag — ganska träffande karakteriserat den tidens Artister med de enkla orden: „Der (i Stockholm) finnas många, som måla bättre än jag, mycket, mycket bättre. — Men de ha inga ideer, förstå Herr, jag menar med ideer stora tankar“ (s. 122). Och

han hade sjelf erfart huru söga receptibilitet de Akademiska Auktoriteterna, egde för stora tankar, då han — tväremot Sergells och Depréz's vota — såg det stora priset gå sig förbi, för att lemnas till Hr Eckstein (s. 46), hwars Cesonia, hwars Arria och Poetus, och andra grönskymsiga, platttänkta och felteknade konstfäster äro nogsam bekanta. Men Hr Eckstein var på sin vis, också en antikiserande decorationskär.

Ännu en omständighet i afseende på Hörbergs bildning förtjenar att med uppmärksamhet beräknas. Det berättas neml. att Sergell skall hafwa föreslagit Kon. Gustaf III. att taga Hörberg med sig till Italien (s. 113). Att Konungen i det han icke widtog detta medel, att utveckla en owanlig talent, för för söga augustistift, det är wäl onefligt; men måne en sådan resa på Hörbergs bildning skulle kunna hafva något wälgörande inflytande? Måne han egde den grundliga och fasta underbyggnad, som Skyddade honom från att — som så många annan — af den äfädning, som Italiens konstfäster erbjuda, öfwerwäldigas och förryckas från det genuina sätet af hans inre werlds uppenbarelse? Wigt är det äminstone, att han med de stora italienska Mästarna fördräde nästan ingen konstfrändskap; hwilken deremot ganska nära stuter sig till de gamla Tyskarna. Och dock trofades han med dem alldeles icke hafva någon närmare bekanskap. På större tafflor af Albrecht Dürer finnas, — så widt Rec. wet — ingen tillgång i Stockholm, men deremot lemnar Konungens samling tillfälle att lära känna flere mästestycken af Kranach och Holbein — och dock — hwad besynnerligt är — anser den bifogade uppsatsen öfwer Hörbergs Studier och Arbeten (sid. 59—91) alldeles icke att han känt dem. Deremot tyckes dens

na förteckning tillkännagifwa, att de mästare han studerat — ehuru som han sjelf nämner, mest ester kopparsticket — woro G. E. Schröder; Ehrenstrahl; Raphael; Correggio; Le Brun; de Marton; Amanati; Daniel de Volterra; Rembrant; Jordans; Ofade; Rubens; Jouvenet; Hemskeert; Hogarth och Depréz. Härwid måste wäl hwar och en, som känner de båda mästarna, mest wara twifvelaktig, huru wida Hörberg kunnat lyckas i sin imitation af Correggio, då han alldeles icke tyckes ha någon aning om dennes gracie, fina färgförmåltning och clairobscur. Detta märkes isynnerhet af Hörbergs besynnerliga infall, att genom skurna hål på Tafflan, insläppa naturligt ljus öfwer den.

Sedan wi nu på detta sätt, gjort oss reda för de omständigheter, hwilka, i sin mån werkat på Hörbergs bildning, böra wi wända oss till hans arbeten, såwida neml. som närwarande skrift sätter oss dertill i tillfälle. Wi finna här twenne förteckningar: den ena öfwer alla de Altartafflor han målat — den första år 1778, den sista år 1815 — och deras antal stiger till 87. Den andra förteckningen omfattar alla de Tafflor han „med säkerhet minns sig hafwa gjort,“ och deras antal från år 1764 till år 1807, stiger till 520 stycken. Dock saknas här äfkilliga: så som en taffla öfwer Narmwardens insticketse, nu mera tillhörig LifMedicus och Riddaren Pontin; twenne tafflor, hwilka Hörberg, år 1807, omtalade för Rec. wara beställda från England och de födrafälliga wäggmålningarne i Rådhusalen på Gästafwaregården i Linköping, der bland annat han fredwid lakelugnen pictoriske föreställt deßa Sjöfornhjelm's herrliga verser:

„Se! huru täcker är Ruus, när läpparn' och ögonen drypa,

Der han wagglar här om, fullkinner han skåner och skantat;
 Der han sitter, ej wet hvad han talar, wemar och åblas.
 Wigorna se der i wrån och drångarna smykta på gollwet.
 Barnen gråtande löpa med rop: o Måne, se Busen!" --

Hwad hans handritningar beträffar — bland hvilka åfwen en swit öfwer Uhlspiegels Historia — angifwer han dem sielf till ett antal öfwer 600 st. Så många af dessa M. c. höft tillfälle att se, äro antingen tecknade med penna och lavrade, eller också ritade med Riddkrita och här och der upphöjda med hwitt. Dessa utmärka sig genom låta och starka schrafferingar.

Deßutom lära oss dessa förteckningar, att Hörberg målat icke allenast i olja, utan åfwen med wattenfärg och al Fresco; och i denna art bewarar Orangerihuset i Kinspång — framföradt den tidan som föreställer Neptuni grocra — ett utmärkt hedrande minne af hans snille och skicklighet. Nämnade Herresäte förwarar åfwen flere andra minnen af hans konffit. Annars träffas de fleste af hans målningar i Olja på landsbygden i Gdsharife. En tafel nämner han sielf (sid. 83) hafwa wandrat uromlands, till Köpenhamn. I Stockholm äro de sällsyna, och händelsen har gjort, att den, som udlänningar lärtast kunna ha tillfälle att se, nemligen hans receptionstycke i de Fria Konsternas Akademi, föreställande Salomos dom, uppsatt i ett af Akademiens samlingsrum, är en bland de sänsta af hans hand. I Upsala finnes hos Dom-Prosten Doctor Winöom en Tassa af Hörberg, föreställande Christi gång på hafwet, men deremot af des handritningar en

betydlig mängd i Öfwersten och Riddaren Härds samlingar.

(Slutet följer.)

Engelbrekt Engelbrektsöns Historia. Stockholm, Cederborg, 1817. 67 sid. 8:o.

Närwarande skrift är, enligt Förf:s eget medgifwande, endast ett sammandrag af Tunelds år 1784 utgifna historia öfwer Svea Rikshöfwidsmannen och Rikshädet Engelbrekt Engelbrektsön, i afseende på hwilket arbete det icke nog grundade omdöme yttras, „att Tuneld hade det selet, att han dränkte sielf wackra ämne i en massa af wackra ord, och att han mera war den swenska frihetshjeltens widlöfrige lofsalare, än hans historiefkritisware.“ De källor Tuneld wid denna biographi tyhnerhet begagnar, äro Hadorps Rikshöfwidsmannen och Erici Olaf Svea Rikes Historia. Dessa urkunder har Förf. jemfört med Tunelds eget arbete, och här och der tillfart ett och annat.

Churu således nu anmälda skrift icke gör anspråk, att sprida något nytt ljus öfwer den delen af Rikers häfder, som falla inom detta tidsområde, kunna wi dock icke undgå att tillerkänna vår Förf. mycken förtjenst, i afseende på en ren uppfattning af sin hjeltens karakter, en kort men klar framställning af hufvudhändelserna, samt ett enkelt men rent och wärdadt språk. Wid genomläsningen af denna biographi har en gammal örfkan åter waktat hos Rec. Enligt hans öfweriggelse, borde i en tid, då man ser så många andra kånhandade mindre fruktbara angelägenheter föränleda stiftelser af så många comiteer och

så många sällskaper, utspridandet af en sund historisk läsning bland alla nationens classer, utgöra ett länge försummadt föremål för våra patrioters bemyndanden. Näst Religionens heliga sanningar, borde österlandets häfder vara den första bok, som öppnades för menigheten; icke egentligen för det att den derigenom skulle tillvinna sig någon öfverfligt af rikshistorien, utan för att wid åsynen af så mången stön och herrlig hjeltebild som vår historia framställer, upptända kärleken för sådernes lander, befästa mannsfinnet och bringa till öfvertygelse den tanken, att om Sverige varit olyckligt, har det alltid fallit genom sig sjelft, genom egen lädret, öwisshet, ofund och inbördes missämja, aldrig genom yttre fiender. Derför borde en dylik läsning ämnad för menigheten vara mera biographisk än historisk, på det att händelserna måtte utörligt behandlas, och motiven samt handlingarna följas och utveckling med klarhet läggas i dagen. En sådan äkta folk-läsning skulle, — hwem vill neka det? — wisserligen gagna nationen mera än de såslade moraliska böcker, som man en tid welat sätta i allmogens händer; mera än de fysiska, geographiska och arismetiska kunskaper, som man vill meddela i folkskolorna. Det gifwes i vårt sadernes land ett Samsund, som med ädelt nit och priswärd friskostighet ofbruter forsfara att fringsprida den heliga Skriften; näst den erfänsla, på hwilken hwarje ledamot i detta samsund äger ett billigt anspråk, skulle intet pris vara skönare än den medborgarfrans, som winnes genom donandet af medborgerska sinen och en frösig men upplyst allmän-wisla. Sådana skulle, enligt vår öfvertygelse, vara de frakter, som småningom kunde beredas af ett sällskap, som egnade sig åt utgifwandet af en

swenskt Plutarch, i hwilken kånhända äfwen konstnären, metterskapemannen och den praktiskt nyttrige medborgaren borde finna ett rum bland hielten, störemannen och erfarenen.

Ärhända borde äfwen en sådan läsning öppnas med Engelbrekt; denne öfwerträfflige man, hwars bild i historien strålar utan flugga, hwars handlingar blott styrdes af en enda driffjäder: kärleken till fosterlandet. Om hans namn ännu icke är lika fröjdadt som Epaminondas' — den mest sedlige fulländade karakter, näst Sokrates', som äderdomen kånner — så är det derför, att hans historia icke blifwit teknad med de särgor, som en Thydides, Xenophon och Plutarchos använde. Engelbrekt, den yugre Sture, Gustaf Wasa Carl IX, Stenbock! ädla fluggor af äkra swenska förfäder, — hwarsför äro — om icke edra namn — äminskone edra handlingar ofkända för den sädre delen af nationen? Eller måne man icke snart skall inse, att hwarje stor man ej leswer blott för sin tid och de honom närmast följande släkten: ty när hans bana är fulländad och de wägor han satt i rörelse, åter lugnat sig, då uppår hans minne likt en sterna, ännu, om än hans fosterland icke mer stanes, ledande och warnande de senaste efterkommande, så länge historiens röst ännu leswer: och denna röst döer aldrig, förrän med det sista menniskoslägte, som ännu trampar jorden!

1. Berättelse och Redowisning af Swenska Bibel-Sällskapets Comité för år 1815. Stockholm, Numstedt, 1816. 65 sid. 8:0.
2. Wisby Bibel-Sällskaps Handlingar för

Åren 1814 och 1815. Wisby 1816, 27
född. 8:o.

3. Berättelse om Westerås BibelSällskaps
tredje Allmänna Sammankomst år 1816.
Westerås 1817, 30 född. 8:o.

N:o 1 innehåller 1:o förteckning på Säll-
skapets Ledamöter. 2:o Stadgar för Swens-
ka BibelSällskapet af Kongl. Maj:ts Stadfäs-
skode d. 22 Febr. 1815 3:o Protocoll wid
Sällskapets första allmänna Sammankomst d.
27 Apr. 1816. Utan paginering. Deres-
ter följer Berättelse och Redowisning af Sw. Bi-
belSällskapets Comité för år 1815 wid nybe-
rämda allmänna sammankomst oflemnade. H.
K. H. KronPrinsen, har såsom förste He-
dersLedamot, fördrat Sällskapet 3000 Rdlr
B:co. Till BibelSällskapet i Norrige har
Hans Kongl. Höghet likaledes behagat fördrä-
ra 6600 Rdlr B:co. Utaf de Summariska
utdragen af Sällf. Casaräkninga: befinnes
Fonden till Bibelns tryckning med stående
stilar utgå 27,386 Rdlr 44 s. 2 rst. B:co.
Fonden till gratis utdelning af Biblar 3,122
Rdlr 43 s. 3 rst. B:co. Fonden till en uppsä-
laga af Nya Testamentet på Lappiska Språ-
ket 478 Rdlr 8 s. 6 rst. B:co. Med säs-

nad bde Rec. tillägga, att denna upplaga re-
dan är tryckt och utdelad samt att BibelSäll-
skapet redan gått i författning, att de Årens
stående exemplaren deras blifwa utdelade i Nor-
riges Lappmarker. Den sid 21 wäcka mo-
tion om en ny Bibelupplaga i qwarformat
med större stilar och rymtigare mellanlag, till
deras tjenst, som, i anseende till ålderdom eller
försvagad syn, icke wäl kunna begagna de Bi-
belupplagor Sällskapet hittills utdelat, för-
tjenat utan twifwel att närmare bebjertas.

N:o 2 Innehåller Protocoll för de begge
Ärliga sammankomsterna jemte Committéns
derwid afgifne berättelser. Sid. 19 widtager
förteckning på Sällf. Ledamöter samt s. 26 sum-
mariskt utdrag af Räkenskaperna som wisar
att inkomsterna för de begge åren utgjort 1154
Rdlr 4 s. B:co.

N:o 3 innehåller det af Lectorn och Pro-
sten Fellenius wid den allmänna sammankom-
sten hållna tal, som för sin allwärliga wärma
icke skall läsas utan nöje (s. 6—16). Deres-
ter följer Secretariats berättelse, hwaraf syn-
nes att Sällskapets Casu för året utgjort till
samman 3110 Rdlr 6 s. 6 rst. B:co, hwar-
of, sedan Åravgiften och redan disponerade
medel blifwit afdragne, en Behållning återståt
af 2501 Rdlr 16 s. 5 rst. B:co.

S m d r e S t r i f t e r.

Minneskäl öfwer K. Wet. Akademiens Ledar-
mot, Årshören, Doctor Carl Magnus
Blom hållit den 14 Jun. 1815 i Kongl.
WetenskapsAcademien af des Ledamot Doct.
Johan For. Odhelius, Kienskgörande
Medicinal-Råd, S. d. Öfwer-Medicus wid K.

Ser. D. Lazaret, m. m. — Stockholm, Lindb.
1815. 14 född. 8:o.

Detta tal meddelar föga flere underrättelser än
de, som redan äro införde i denna Tidning för år
1815, och Jul. månads Bidrag s. 77, 78.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 32.

Erbdagen den 20 September

1817.

R e c e n s i o n e r :

Målaren Pehr Hörbergs Beswernes. Beskrifning. Författad af Honom sjelf. Med Företal och Tillägg af Atterbom. Upsala, Zeipel och Palmblad, 1817 124 sid. utom Företal, LIII sid med Porträtt, 8vo.

(Slut fr. N:o 37.)

I afseende på ämnena, äro wiserligen de flesta historiska, af alla slag. Porträtternas antal är ej heller ringa. Men desutom har han äfwen försökt sig med Landskaper och Djurmålningar. Något frukt eller blomsterstycke förekommer deremot icke på hans försättning. I gravurer har han efterlemnadt ganska talrika försök. Hans altartaflor äro deribland graverade. De finnas i Professorn och Ribb. Wedas dyrbara samlingar, äfwen som i Akademiska Biblioteket i Upsala och flerstädes. — I afseende på hans Porträtter, yttrar sig Utgifwaren sid. 112: „de blefwo aldrig lika, och det som wärre war, alltid fulare än originalen.“ Det fordras också en egen talent, att göra sig så fullt och innerligt

bekant med en annans hela personlighet, att man kan precis utfinna och uttrycka i anletsdrag, ställning m. m. det mest intressanta, och en stor konst, att förena det ideal Konstnärns fantasi danat sig, för personens, med det verkliga i hans timliga gestalt. D. Gust. om tror Rec. att Porträttet, af alla målningsarter, är den som fordrar den största purtning och fulländning — Van Dycks exempel, det största i detta hänseende, ger äminstone wigt åt anmärkningen — och denna noggranna utarbetning war alldeles icke Hörbergs sak. — Af historiska ämnen har han mest behandlat de bibliska, och af dessa har han oftast walt antingen Christi Föreläring, Christi födelse eller huru Kristus wälsignar barnen. Den fördom, som detta wal för ingifwa, om riktig och säker takt hos wår Hörberg, för det, som sticklignast läser med sägor föreställa sig, skulle wiserligen mycket inskränkas deriäenom, att wi finna ett ganska stort antal oöftrösta ämnen bland hans tafkor, t. ex. Christi Bergspredikan; Jesu Samtal med Nicodemus; Hällebergens remnande o. s. w. om man alltid kunde för-

ursäktas, att han stelf beskämt sin sujet, och att den aldrig of Beställaren blifwit förefäst. Men i alla fall tyckes denna förrectning öfwer de föremål han på sina tafflor föreställt, alldeles icke tillräcklig, att han helst önskade sig tillfällen att gigantiskt taga till sina figurer; ty de fleste af hans bibliska sujetter äro hämtade ur Christi lefwerneshistoria, och bland hans profana förefomma ofta: en Venus och Adonis; en Leda med Swanen; en Zancred och Florinda m. fl. än Titanomachter och Amazon-uppträden. Deremot kan det wist icke nekas, att en wis grad af det bizarra i ämnet, snarare tyckes hafwa lockat än afsträckt honom — så till exempel föreställer en af hans Tafflor: Josephs Dröm om Maria; en annan: Jesu gång på hafwet; en annan: huru Maran rider en sofwande Flicka; en annan: Trollqwinnan i Endor o. s. w. — Och likaså riktig är äfwen den anmärkningen: „att på ju längre afstånd åskådaren måste ställa sig för och hämta totala effekten, ju herrligare äro hans arbeten (sid. III).“ Detta är icke blott en följd af Hörbjergs grofwa och ofiniferade målningsfärd, utan äfwen deraf att han verkligan mycket öfscade de starkaste effekter och att han war tillgifsven en wis naturalism, som satte sig öfwer all skoning. Det är bekant, att då han först målade Altartafeln i Linköpings Landskyrka, hade han der föreställt Christi hudflängning på ett så ryligt sätt, att han, på hela församlingens begäran, måste förmildra effekten. Och dock är denna rassa ännu så starkt målad, att den lidande Gudafsonens, under de wildsinna de Krigsfnektarnes förfärliga gisslar, blodslade och blåstrimmiga rygg, gör ett nästan wibrigt intryck, ehuru man äfwen här måste medgifwa Uggisworen: att „genialt, naturligt, uttrycksfullt och af en stor anda genom-

trängd, är dock den allmänna karakteren af hans werk.“ — Men Rec. gör bäst att lära Hr Atterboms måttliga penna teckna Hörbjergs konstnärs karakter, helst denna teckning wisserligen är lika så sann, som den är skön. Se här sid. 107, 108 och 110: „Originell, fet, kraftfull, djurf, outdömlig på uppfinningar, sann och djup i karakteristik, sådan står han framför oss i sina werk, och dertill gjorde honom — naturen. Stor i sina ideer, riktade han sitt bemödade hufwudsakligt på det Helas sammanwerkkan till en stor och sofwande effekt; genom en snidrik — (fast icke alltid fullt konstnärlig, wille Rec. tillägga) — gruppering, genom en riktig fördelning af mäktiga skuggor och dager, förelade han och sållan sin affigt. I det subtila är han ofta idealisk; den mildare, hufware skönheten, den i wela och fina färgskeningar spelande Gracien war honom deremot oupphinnelig; ännu mera detta högsta uttryck af Själ, der hon, likom Schelling säger om en bekant Madonnabild af Guido Reni, tyckes, från alla band befriad, så fullkomlig att sjelfwa formerna bestå nästan blott af genomskinnlighet och glans, swäfwa på egna wingar upp till sin förklaring. Betraktar man del för del hans compositioner, så finner man läte skälen, hwarfde han i allmänhet bäst lyckades att framställa äldre personer, och isynnerhet wockra gubbar nästan öfwerträfflige; hans Apostlar, Evangelister, Konungar o. s. w. äro merendels ypperliga; då deremot hans yngre gestalter sållan äga nog ungdom, så att äfwen i hans skönare Engelsansigten ofta framströmar en öfwermodnad, som gränisar nära till förwifning. Så är ock den anmärkningen icke obillig, att Kristus, som till sin mänskliga natur war en man i den friskaste blomman af sina år, på hans tafflor ofta ser game

mal ut, wisjerligen mot hans willa; man kunde tillägga den, att han esheller alltid förmodat befria denna bild från ett wisjer uttryck af jordiskt lidande, som mindre påminner om en högre trånads wemod, än om förtrycket och plåga, öfwer hwilka ett gudomligt wäsende jemväl i de qwalfullaste ögonblick bibehåller — gudomlighetens herrawälde. Hans öfwerwågande talent för det äldriga wisar sig ock i hans framställningar af det andra könet: hans flickor, hans yngre qwinnor intressera ej; hans gummor deremot äga oistast, wäl icke skönhetens, men dock karakteristiskens wärde. Qwinnlighetens ideal, det huldaste af alla, hade aldrig uppenbarat sig för hans äfsädning; man ser det tydligast på de försök han gjort att måla den Heliga Jungfrun; jag tror ej att deribland något enda kan uppåttas, som höjer sig långt öfwer medelmåttan. Der till woro wäl skulden hans groteska hwars dagsomgifningar. De herdiannor man ser i Norden, äro för ingen del Gefners; hjertat talar mindre än magen, när Psyche mjölkar Kor och Amor står i wallmarsrock på logen. Twiswelsutan närdes, i en så brinnande fantasi, många antingar om en annan qwinnlighet och en annan kärlek, dunkla föreställningar om saliga lefnadsförhållanden, hwilka äfwen i andra omgångskretsar, än hans ungdoms, så sålkan så knytas och njutas. — — — Hwad man icke får seka i Hörbergs målningar är den från det största till det minsta fulländade utarbetningen. Det är santt att denna ofarta betor på subtiliteter, i hwilka äfwen småfinnet kan excellera, då man icke sållan ser att verkliga måstare lagt på dem wida mindre wigt; men hennes frånwäro i ett konstwerk är i alla fall en brist, och en icke liten. Jag will dermed ej neka, att ju bland hans arbeten flera finnas, der han wisar att han

jemväl wid de smärre partier, som tillhöra en fullkomligt realiserad form, kunde dröja med kärlek och omhugsan; men ofräft låt han sig nöja med att kroftigt uppdraga grundconturerne af sin idé, och äfsädarens tubillning får uppsyda det som saknas. Ett wanligt fenomen hos Nordens konstnärer är en wis och måttlig och jemwigtelids förmåga, som hellre fåstar sig wid föremålens allmänna begrepp än wid det enskilda i föremålen och som derför öroligt klar från ämne till ämne med en behandling som sållan finner nytta sig i annat än studier och fragmenter. Men det enskilda i ett föremål, så widt som det är dess sinliga correspondens med sitt allmänna, är lika heligt och wigtigt som begreppet selft: ja det är dess egentliga realitet. Nordens konstnärer äro af naturen mera filosofher än artister; deras fantasi äfsädar tingen mindre sinligt än speculativt. Ett öfwerflöd på tanka, som icke tillräckligt när och tylls af sinliga äfsädningar, södrar den produktiva driften nödwändigt in i en illande fragmentarisk rigening. Hörbergs uppmärksamhet syfellsatte sig, om man så will, endast med huswudsaken i hwad han målade; detta kan wara riktigt och berömligt: men om han i sin ungdom erhållit en Leonardo da Vincis eller en Albrecht Dürers grundliga bildning, så hade denna utesflurande uppmärksamhet ej sträckt sig till ett slags förakt för de många småsaker, som dock tillsammans göra att huswudsaken sålls framför oss i hela denna gloria af skönhet, hwars närwarelse ger oss fullkomlighetens intryck.

Detta gäller naturligtwis hans tafflor öfwer allwarfammare ämnen, bland hwilka Det sunnt att den allmänna meningen derom förenat sig, att Hörberg bäst lyckats med de religiösa och bibliska. Der är åtminstone sannolikt, då, till följe af hans fromma sinnesstämm

ning, de så lågo hans hjerta närma't och han kände dem innerligare. Men då N. c. sett så högt så af hans profana behandlingar — icke mera än frescomålningarna på Orangeriet i Sinspång; och de äro måsterliga — så kan han hvarken för eller emot detta påstående någon ting försäkra. Eroligen är dock hans saknad af lär'd bildning skuld till att, förutsättande det han icke med archeologisk rättighet kunna iakttaga costumen, de konfessionare, hvilka här på lägga stor wigt, icke hysa förtröende till hans föreställningar från den antika werlden. Hr. Utterbom tyckes höra till denna class, af följande anmärkning att sluta: „På en af de små ritningarna, der man ser Sigtuna byggas, har gubben i distraktion tecknat husen med storstenar (sid. 119).“
 Männe i distraktion? Männe han icke snarare tänkt: då jag icke precis vet huru de gamla rökstugor sett ut, och då här ej är fråga om det noggranna bestämmandet af de gamles byggnadsart, utan jag will gifwa min samtid en äfkiadlig föreställning af ett bland Odins storkverk, bör jag då icke framställa alla de partier, som dertill höra, på det sättet, som wi föreställa oss att det bör wara, för att wara rätt och präktigt? — Om han så har tänkt, hade han wäl så orätt deri? — Hr. Målarens tasla till, för att af den lära Fornitidskunskap, eller är den till, för att på det lifligaste röra äfkiadarens fantasi? Och kan den der, om ej de tecken äro honom wäl bekanta, och med hans begrepp enliga? Raphael war i kunskapen om Grekernes seder och bruk ganska wäl bewandrad, och wiste rätt noga att Violinen aldeles icke war något grekiskt instrument, och dock satte han der i händerna på sin Apollo. N. c. kan för sin del icke finna annat än det sivar ganska träffande, som han gaf den honom berföre tablande

Doctorn: „Vedant“ — sade han — du måtte aldrig i din dag hafwa hört tonen af en violin.“

Huru lycklig Hörberg varit i Samboccias ter, hafwa de redan nämnde wäggmålningarna i Gångsivarsalen i Linköping, öfvertygat N. c. om han ej a priori förmodat det, då Hörberg war uppvärd och lesde midt ibland det groteske naive lif, som lemnar föremålen åt denna målningssätt. Det af skulle nödwändigt en wäl idollisk kärlek sätta honom wid detta lif, och denna afhålla honom att caricaturmåligt wilja begrina det, hwarigenom så många engelska och yngre holländska Samboccias ter blifwit så rda och eckliga. — Hans Landskapet och Djurmålningar känner N. c. aldeles icke. Af Hörbergs warma döjelse för musiken; af hans wistande bland Sveriges friska herrliga natur på wisa af de wackeraste trakter och af hans öppna sinne för de sådana heter, borde man kunna sluta till deras tjänst. Men Landskapet får wäl icke målas med en grof pensel, och är mindre än någon annan målningssätt, tjenlig att göra effekt på långt håll.

Några af de Polkor Hörberg componerat torde man så wänka meddelade bland Traditioner af Swenska Soldansar. Hans skulpturiska arbeten torde deremot för de flesta blifwa otillgängliga: men ett prof af hans gravur, har Utg. meddelat, dermed att han bifogat Konstnårens eget af honom sjelf, graverade porträtt. Och hvilken tackar ej honom innerligt derför, fast det icke kan jemföras med Audrans, Morgens, Clemens's eller Wällers gravurer?

Mycket är således gjordt, för att äfkiadlige framställa för allmänheten dragen af den ädla Hörbergs iare menniska; men om icke hwad, genom Typographiens medel, kunde göras, är

doct icke gjordt. „I Hr Mobecks förvar — berättar Utg. s. 118 — har jag sett ett qvartoband, som innehåller utdrag öfver Skandinavien's forntid ur Scarleion, Resenti Edda och flera dels äldre, dels nyare historiska författare; det är gubbens sista handskrift, interfolierad med åskilliga märkvärdiga ritningar, och derunder hvarje handa betraktelser, som wisa hans äsigt huru en målare borde behandla våra sagors och krönikors tillgångar.“ — Hwarföre äro här ej dessa betraktelser meddelade? — Då Hörberg, jemte sin utmärkte målartalent, war en så ren nordisk natur, och så innerligt kände alla egenheterna af det nationella lifwet, böra dessa hans äsigt wara högst lärorika. — Men kunna de ej ännu genom något Dagblad eller någon tidskrift allmångöras? — Då nu försök skola göras att pittoreskt behandla Eddans Fabelscloffer, wore det wisserligen högst lärorikt, att på förhand erfara, huru en sådan man som Hörberg tänkt sig möjligheten deraf. — Äfwen de verser han efterlemnadt, skulle hafwa wisserligen wäckt ett warmt intresse hos hwar och en, om och Hörbergs Diktverser — de mest poetiska af dem Utg. sett utaf Hörberg — icke i poetisk sätjensf engång skulle hanna Albrecht Dürers, för hwilka hans wän, den lärde Willibald Pirckheymer så mycket bannade honom. Men här är icke fråga om nya poetiska äsigtter, utan om uppenbarheten af en utmärkt individualitet; och i detta afseende lærer mer än en läsare, med wåh haq, hoswa dröjt wid de så rika, hwilka sid. 50, 87 och 93 infflitt.

Slutligen bör Nec icke underlåta att nämna, att Hans Kgl. Höghet KronPrinsen, icke allenast, genom en ansögen pension, gjorde den ädle konstnärrens lefnadsåstern mera lugn och behjmsmerrålds (sid. 55), utan äfwen

nu nyligen tillköpt sig de wid hans dödd ännu oförfälda Wälningar och Ritningar och således da bewarat en så dyrbar samling från miffödes att fringspridas och förstöras.

Clavigo. Sorgespel i 5 Akter af J. W. von Goethe. Öfversättning af N. P. Måller. Göteborg, Löwegren, (utan årtal). 88 sid. 8:9.

Man har redan haft den obehagliga anledningen att i denna tidning anmärka, huru Goethe i vårt land ständigt haft det misfödet, att falla i handen på dåliga öfversättare. Denne store författares enkla, anspråkslösa stil synes i början icke äga någonting, hwilket man kunde misströsta att utan synnerlig swårighet öfversätta; men knapt har man lagt handen wid werket, förän man märker huru oöwäntadt dessa enkelt täckta blomster, widrörda af en tung hand, bortwisna och förtorka, huru hastigt dessa låta gracier, skända, bortwika. Man tolkar ord för ord, och man blir platt; man ger stilen mera upphöjning och bildrikhet, och man blir twungen och swagande. Se der på ömse sidor, klippor, mellan hwilka den låta medelwägen icke är så lätt.

Äfwen närwarande öfversättning gifwer ingen anledning till ett undantag från den ofwarsför yrade anmärkninga. Det är sant, att Clavigo icke hör till Goethe's mästerstreckens men hwarje produkt af en så stor författare gör dock anspråk på öfning och uppmärksamhet. Vi måste lemna vår öfversättare det wiktenshördet, att han, så ofta han möjlighets kunnat, öfwerallt wisstagnit sig om ordaförfändet; för öfrigt, der meninga icke

är förwänd, är hans arbete så tråkigt, att det här utseende af ett folcxercitium, och fullkomligt liknar ett dödt warsaferyct af en lefwande bild. För att medgifwa det senare, behöfwar man endast läsa ett par sidor med eller utan originalen wid sidan; om Öfvers: s ofunnighet och flarf skall nedanstående lista lemna bewis.

S. 5. Carlos. „Wi Spanjorer hafwa ingen författare, som förenar så mycket styrka i tankarna med en så pryblig och lätt stil. Clavigo. Lemna mig. Jag will ännu blifwa den goda smakens bildare för folket.“ Detta laß mich uttrycker hwad man i umgängspråket menar med: låt mig hållas! och hade kunnat gifwas med: lemna mig endast tid! — S. 6. „hon hade wiserligen del i det bifall Allmänheten i början skänkte mig.“ Liksom Clavigo wille säga, att detta bifall redan hade upphört. Originalen har gleich Anfangs: stor i början. — Sid. 7 står en underlig parentes: „Jag kan aldrig lefwa utan quianor (fruntimmer).“ . . . Den na variation har förmodligen besunnit sig i Öfvers. manuskript, men war förmodligen icke ännu att löpa med i tryck. — S. 8. „Det kan wara tid nog ännu, då du blifwit helt och hållet odlad; nått det önskede måler.“ . . . Orig.: „Wenn du ein gemachter Mann bist.“ . . . hwilket är synonymt med hwad wi kalla: när du kommit på egen botten. . . . Sid. 10 äro följande rader alldeles öfverhopade: „Carlos: Sieht man euch den Abend? Clavigo. Nicht wohl. Nachfragen könnt ihr ja.“ — S. 10 „Hon war så öfwerdrifwit glad och har pratat ända till kl. 11, då war hon uppretad“ . . . erbjett !! (neml. af feber). — S. 11. „Du skall döda mig.“ — Du wiß dich umbringen.“ — S. 1. „Jag will icke gräta. Jag trodde och, att jag

habe Aera trar. (Mich dünkt auch, ich hätte keine Thränen mehr!) Det är beklagligt, att jag skall förswära ditt lif.“ (Es ist mir nur leid, daß ich euch das Leben sauer mache). — S. 12 „förjämra (!) sitt lif.“ — „Närligen då wi mötte honom, werklade hans blick full, warm kärlek på mig!!!“ — S. 13 „För mig bort! För mig bort.“ Bringt mir ihn! Bringt mich hin. — Marie twelade mellan twenne motsatta öfknningar. — S. 17. nått för lista raden, äro i stället för en ny scen, de båda namnen tryckta så, som om Beaumarchais kallade på S. George. — Derefter följa några sidor, der meningens äminstone är riktigt verterad; ända till dess följande uttryck fallit Öfvers. för konstige: Es ist ihre Convenienz und meine, hwilket han trott betyda: „det är hennes och min öfversenskommelse (s. 27), i st. s. „det påfar hwarken Er eller mig.“ . . . S. 28. Kanste jag i ert ställe, lika så lite gjort det.“ Miss-tag om tempus. „Buerent eo“ i st. s. Buensretiro. — S. 34 „Har ni ej ett annat ord dersföre?“ Urskriften säger twertom: Haben Sie ein ander Wort dafür? — S. 39 „Det är rått höjden;“ meningens är: det är juft det fina i saken. — S. 1. Jag wäste tala med Guilbert.“ Ich muß die Guilbert (Fru Gu.) sprechen. — S. 52 „Man skulle då ej hafwa något att förundra sig öfwer, ingenting att gnabbas om, ingenting att tadla eller klandra i sällskap.“ Den swära phrasen lyder: nichts, die Köpfe zusammen zu stoßen . . . och detta betyder här: ingenting att hwiska om. Sammanhanger boro de hafwa underwisat Öfvers. derom. — S. 53 „I alla stånd finnas goda barn, som söbelsätra sig med planer . . . att blifwa egare af dig. Den ens nyttjar dertill sin skönhet, den andra sin rikedom“ o. s. w. Die

ejne bringt ihre Schönheit in Anschlag . . . :
 räknar på sin skönhet. — S. 58 Jag har
 ej sett henne på sju år." Tyskan står: sex
 år. S. 60 Lekfullt (muthwillig) ådraga sig
 en sjukdom? — S. s. har Öfw. spridt ett
 fullkomligt chaos öfwer fyra hela perioder.
 „Swär och en som stiger, är blottställd
 för att falla. Så du. Med hvilka ögon
 föla de herrakta dig! Det är er broder, fö-
 la de säga, som måste vara en rask karl, som
 har förblytt honom, han har ej vågat att
 blunda honom spetsen." Urskriften är så klar
 och tydlig att man ej begriper möjligheten,
 att hessl så låta förbrylla sig. Wärfst du nie
 gestiegen, um nie zu fallen! Mit welchen
 Augen werden sie das ansehen? Da ist der
 Bruder (neml. Beaumarchais), werden sie
 sagen! das muß ein braver Kerl seyn, der
 hat ihn in's Bockshorn gejagt, er (neml.)
 Clavigo hat sich nicht getraut, ihm die
 Spitze zu bieten. — S. 63 „duktig karl;"
 Orig. har gu'er Kerl: i epitetet ligger en
 half ironi och det måste heta en besked-
 lig karl. — S. s. „Owantaiga menniskor äro
 just deruti owantiga, emedan deras pligter
 äro owantiga; den, hwars verk det är, att
 öfwerse, att störa, att uppehålla ett stort helt,
 behöfwer ej göra sig någon förebudelse öfwer,
 att hafwa försummat sina conjunkturer (!
 geringe Verhältnisse vernachlässiget zu haben),
 att hafwa uppoffrat småheter (sinäjaker) för
 det helas wäl. — S. 68. „Detta kostar ho-
 nom lifwet." I Orig. står wäl: Das bricht
 ihm den Hals, men detta till hälften pro-
 verbiala talesätt har ej en så allvarsam me-
 ning. Sammanhanger nedanför wisar det. —
 S. 67 „han tækar, om man will fastställa
 ett ärligt underhåll för hans systor, hwil-
 ket ock war (wore) det enda och allena man
 kanste kunde göra för honom." Man säger

ej i swenskan: fastställa ett ärligt under-
 håll, ej heller det enda och allena, och det
 sista comma't i perioden säger icke Goethe,
 utan: hwilket också kanhända war hela
 hans systemål (warum's ihm vielleicht ein-
 zig und allein zu thun war). S. 81 Kross
 sa all mårg i mina ben! Ett owantigt ut-
 tryck, som icke finnes i grundskriften. — S.
 83 Vlanda sig i likproceffionen: frågan är
 om factlor, som egentligen skulle omgifwa
 eller innesluta (einfassen) proceffionen. — S.
 87: „De hafwa förlåtit dig: Sie haben
 mir vergeben, und so vergeb' ich dir.

Denna lista på uppenbara fel i ett arbe-
 te, som endast är 88 sidor långt, torde be-
 wisa, att Rec. ofwansför icke dömt för hårdt.
 Men då frågan är om en utmärkt författars
 re, är det Granskarens pligt, att strängare
 waka öfwer den oskränkta helgden af hans
 namn, och warna allmänheten, att endast af
 en usel öfversättning icke låta willa sig, att
 tro sig kunna fälla något utslag om originalets
 eget wärde.

Don Felix de Azara's Upptäckts-Reisa i
 Ödtra America. Stockholm, Håggström,
 1816. 188 sid. 8:o.

Originalet till förewarande öfversättning
 utkom år 1809 i Paris under titel: Voya-
 ges dans l'Amérique méridionale, depuis
 1781 jusqu' en 1801 par Don Felix d'A-
 zara; publiés d'après les manuscrits de
 l'auteur, avec une notice sur sa vie et ses
 écrits, par Walkenaer; enrichis de notes
 par G. Cuvier. Suivis de l'histoire natu-
 relle des oiseaux du Paraguay et de la

Plata; trad. par Sonbini IV Voll. in 8:0 avec un Atlas en fol. De två sista banden innehålla Fågelnas naturhistoria; of de två första infördes i 31 B:der of det i Berlin utkommande Magazin von merkwürdigen neuen Reisebeschreibungen, 1810, en förkortad öfversättning af Legationsrådet Ch. Weyland. Denna tyckes dock icke ligga till grund för den swenska öfversättningen, utan ett ännu wida mera sammanpressadt utdrag. Den Weyland'ska bearbetningen, hwilken Rec. hafte tillfälle jemföra, innehåller på XXVI sidor Nachricht von dem Leben des Don Felix von Azara; sielfwa Resan upptager 479 täte tryckta sidor i stor octav. Då nu den swenska öfversättningen innehåller endast 188 gles tryckta octavsidor, så kan läsaren redan på förhand göra sig ett begrepp om, huru starkt denna Resa blifwit afstympad. Rec. har jemfört flera capitel, och måste dock tillstå att Epitomatorn inom det tränga rummet sammandragit så många underättelser som möjligt, och på sina så blad sökt upptaga det wigtigaste. Men för sin del måste Rec. i alla fall protestera mot idén af sådana sammandrag som icke lemna mer än en half eller en fjerdedels kunskap, och i sin mån bidra till att utspreda yttlighet. Ofta kon det utslutna för många läsare just vara det han här sörgäwes söker: aktningen för wettenskaperna borde förbjuda att omsluta sådana verk till en modeläsning; att i en brochure på några sidor sammantränga de widdosamma resultaterna af tjugeariga forskningar.

Närvarande Resa hör utan tvifvel till de märkwärdigaste geographiska skrifter, som i senare tider utkommit. Den sprider ljus öfwer ett land, som i widd flera gånger öfwerträffar Europa. Churu den egentligen beträffar Paraguay, så finner man här spridda underättelser om flera länder och folkslag i söder ända till Magellanska sundet. De grunda sig till det mesta på Förf. egna obser-

vationer under de ständiga Resor, hwarpå han tillbragt de 20 år han wistodes i dessa wärdiga trakter. Öfwerallt wisar han sig som en kunnig, uppriktlig och sanningsälskande man. Hans resor hafwa närmast häle till föremål att utwidga den geographiska kännedomen om dessa regioner; att lemna de säkraste underättelser om de folkslags seder, bruk och historia, hwilka behö denna omätliga landssträcka. Men äfwen Naturalhistorikern och Statistikern skola icke utan ökad kunskap rådfråga denna Resa. Till Förf:s ära bör äfwen anses, att han, bland alla wettenskapsmän som på de senare tjugue åren berest och genomforskat spaniska Amerika, är den ende infödde Spanjoren. De, hwilka wi under denna tid hafwa att tacka för alle hwad wi ytterligare inhämtat om denna hittills så föga bekanta del af södra Amerika, äro: von Humboldt, Henke och Sonnenichmid, alla Tyskar, samt Fransmannen Bonpland. — Det minst fördelaktiga man kunde säga om Azara, beträffar hans stil: den är endast alltför widlöftig och tauologisk, men för detta fel äminstone kan man icke förebå hans Epitomator.

Den swenska öfversättningen bär tydliga spår af ett tytt original och tillika en mindre än medelmätig kännedom af både tyska och swenska språken. Man behöfwer endast läsa följande period: „Då qvinnorna wissa spinnas, göra de af bomullen ett slags fingertjock wueft (?), likwäl utan att runda den (i tytt kan står Dreheben och det betyder icke runda), sätta sig sedan på marken och låta spindeln (?) löpa öfwer sina nakna länder (s. 127). Utan att förstå tyttan, begriper man inret ord häraf. På ett annat ställe öfversättes Weide rentas med weide. För trycket i ziffer är denna öfversättning icke heller fri; så uppgifwes latituden för Buenos Ayres sid. 112 wara 24° 36' 28", då denna stad, som bekant är ligger under 34°. Endast stumpade Resebeskrifningar hafwa nästan alltid på wåre språk utkommit; men der är dubbelt att beklaga, att de som i senare åren här blifwit utgifna, merendels äfwen äro så opålitliga, att de få notiser man der träffar, icke utan största warsamhet kunna användas.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 39.

Lördagen den 27 September

1817.

R e c e n s i o n e r :

Jorden och dess Invånare; Historisk Tafska af det Adertonde Århundradets Upptäckter om fremmande Folkslag och Länder; af C. A. W. v. Zimmermann. Tredje Delen: Nordvästra Polarvärlden, med 1 ch. och 3 plancher. Stockh., Högström, 1816. 410 sid. — Fjerde Delen: De Nordamerikanska Frisfaterna, med 1 ch. och 3 pl. Dersf. 1817. 426 sid. 12:o.

Närvarande Werk, hwarof wi redan ämnat de twenne första delarna, den första tillfrände Guinea den senare West Indien, är, enligt Förf:s eget tillkännagifwande i Företallet (som i öfversättningen blifwit utslutet), ämnadt att utgöra en omarbetad upplaga af hans Taschenbuch der Reisen, hwilken han med början af detta sekel begynte utgifwa. Men i en wettenskap, hwilken, liksom kännebomen om vår jord, nästan växer med hwarje dag, blifwer en bok, som är tio år gammal, mer eller mindre föråldrad, isynnerhet då den syfvelätter sig med de wertidstrak-

ter, hwilka i senare tider mest warit föremål för Europeernes kunskapsbegär; det är desluta om icke möjligt, att, då man efter Kalendern så måste afmåta sitt arbete som Hr v. Z., på engång sammansätta alla hjälpkällor, sätta en fullkomligt ren öfversigt öfwer det hela med alla dess partier och framställa denna tafska i de bäst walda färgor.

Ämnadt verk måste således wara en wälkommen stänk äfwen för dem, som redan äga nämde Res. Kalender; — båda dessa arbeten hafwa samma plan, den att underwisa och förändja hwarje elof af läsare. Östa plåga dock de skrifter, som föra denna titel, behaga ingen; de plåga wara för höglärde för dem som blott läsa för tidsfördrif, och för ystliga för wettenskapsmannen. Hr v. Z. har till sidre delen öfwerwunnit dessa swårigheter; också har ämnets natur, som ganska wäl lämnar sig till en pittoresk framställning, underlättat hans bemödanden. Det är sant, om man här will uppsöka bekräft, att hela hans arbete röjer en något för stark beräkning på effekt, — så har Förf. utförligast behandlat det strappanta, widblifsigast upptagit det owan-

liga, det anerkoniffa; — det är sant, att kundom hans stil är något pretios, — se t. ex. här och der beskrifningen öfver Island; — det är sant att ämnena äro framställda utan nödvändig inre följd, utan en strängt wertenfkaplig plan, — en brist som Rec. i denna skrift tycker vara den största; — men å andra sidan måste man medge att man hellre äfskadar en taffla, som har för mycket än för litet lif; man måste medge, att Förf. ej sparat sig någon möda, för att jemföra de bästa och bästa beskrifningar för att göra sin egen så grundlig som möjligt; man måste medge, att Förf., med denna anordning, som han anssett nödig för att behaga ett större publicum, fullkomligt uppnått sitt ändamål, att lemna en underhållande och nyttig läening för alla bildade elager. Uromdes råder sig dock ett mer planmesigt bearbetande af ämnena i närvarande Upplaga (om wi så få falla detta verk) än i den föregående; stilen är mera liflig, ehuru också här oftare än der denna färgprakt utmärkt till prål.

Wigtig war ishyrhet denna skänk för svenska läsare, som knapt äga några andra geographiska skrifter än torra namnregister — och få fullständiga resbeskrifningar, hvilka äfwen de senare ären hos oss börjar blifwa allt mera sällsynta. Men resbeskrifningen gifwer ingen totalöfigt af det land han genomreser; hans teckningar äro befuntom sållan så pålitliga, att ej den ena uppgiften ständigt måste jemföras med den andra. Resbeskrifningar äro, i geographiskt hänseende, hvad Memoirer äro i historiskt. De göra oss blott bekanta med en inskränkt krets af land eller människor, men äro också i desamma widlöftigare skildringar så mycket mer lärorika, så snort nemligen den läsande hunnit förwärfwa sig en allmän öfversigt öfwer det hela.

Dock det är tid, att närmare redowisa för innehållet of oswan omåta twenne delar. De framställa twenne stora kontraster: å ena sidan naturen i all sin nakna ödestighet, och menniskan hennes slaf; å den andra sidan det idogaste lif och menniskan i wänligt förhållande till den willigt lydande naturen. Vårda dessa tafflor hafwa sitt eget morsatta intresse; om menniskan å ena sidan, wid åsynen af sina likars seger öfwer naturen, känner sitt mod luftas, sina lifsbandar rändas, så ersar hon wid den morsatta anblicken hela wansmakien af sitt Innet; men äfwen denna känsla ger en ädelboren själ, en ny och starkare spänning.

Den 3:de Delen öppnas med en totalöfigt af den norra Polarewerlden, en ismassa af mer än 70,000 qu. mil (sk. 1—17). Äfwen denna enformiga källa öfen har sina under, som måktrigt tola till fantasien: dessa 10 till 12 fjömil långa isfjät, af all möjlig form och storlek; så skattade Fjätter, en sådan simmande isö i söderhafwet till 7000 mil. cubikfot; — dessa haf med sin nästan tre månader långa dag och desamma längre wintrens natt, med sina bisolar, wädermånar och andra underbara atmospheriska ljus; — dessa colofala djur i en colofal natur, hwita björnar, hwalor och andra simmande widunder. Det första land dit Förf. fört oss, är Island (sk. 17—43): denna ö, „till hwars bildning de måktrigaste elementer: luft, eld och watten tyckas hafwa welat pröfwa sina samfäta krafter.“ Förf. skildrar Islands uppträckt, geologi, naturbeskaffenhet och produkter. Denna beskrifning kunde öfwas widlöftigare. Det är endast ett flöktigt utkast. Denna enkla ö är sitta trappsteget från Europa till nya werlden. Wi frammanåt blott trettio mil i öster och redan bestana wi oss i Grönland

(s. 44—75), och wi skulle tro och hafwa begifwit oss lika många mil åt nordn. För 400 år tillbaka hade detta land sin egen beskepp, den christna församlingen bestod af 300 byar, man hade öfverflöd på beskap och marken betraktas of den skönaste v:geration. Men försvunnet, man wet icke hur och när, är nu hvarje spår af högre odling i dessa trakter, som räddas af en under så månader upprinnande snö och hwiskas kuster förkänns af ständigt växande isvallar. Endast westra kusten är of någorlunda beplant: ett i mångfaldiga wikar och uddar sönderbrutet land, hvars berg ständigt bära sin iskrona: inuti landet strödda floder, utan ett enda träd, utan knapt ett tecken af grönska. När wi wet man icke huru långt Grönland sträcker sig upp mot polen, icke heller under hvilken skynad det hänger tillsammans med det öfriga Amerika. Träsk och granar finnas icke mer; de så vid de buskarna krypa som ljung längs marken; björken är icke mera högväxt, och endast här och der wäxa några krympliga alar längs karna. Utom de kryptogamiska, räknar Grönland endast 76 växter; Island har deremot öfver 300, u om 250 kryptogamiska. Samma iskalla hand hwilar också öfver detta lunds fauna; det har endast 30 insektsarter, oberäknade watteninsekternas, och deribland ingen enda fjäril; endast 13 landfåglar; endast af försorade landdjur högst 8 arter och bland husdjuren endast hunden, som dock här förwandlas till ett trög, dumt kreatur, som icke mera skäller. Människan sjelf krymper tillsammans till en swag gestalt af knapt 5 fots höjd. Endast en öfvermåttlig sentna gde Grönlandarn det hårda klimater dragligt; och likväl är detta folk så stolt att det endast tillägger sig sjelft namn af menniska (innuit) „han är nästan så höfsad som wi; han bör

far bli en menniska, en Grönlandare,“ heter det om en af dem högaktad Europé. Man kan icke läsa skillingen om dessa olyckliga och deras grannar Eskimoerne (s. 75—89) i hwilka man knapt igenkänner sina lifar, utan en djup medelmkan, och utan en djup beundran för de måhriska bröderna, en Egde, en Cranz och deras fromma medhjelpare, som utan annan affigt än sina medmänniskors tvingsa wälsfärd, i dessa wilda werldstrakter, tillbeogte den största delen af sin lifnad, der hwilke dag kan betraktas som ett nytt martyrium. Språk*), gestalt och seder rösa en nära frändskap mellan Grönlandarne och Eskimoerne; så kallar man det folk som bebor den nordligaste delen af Amerika, men som i Labradorlandet framträngt ända till emot den 50 breddgraden: man urskiljer dock twenne racer. De förnämsta underättelser man äger om denna nation, äro meddelade af Hearne och Mackenzie. Dessa senare tider hafwa varit fruktbara på stora upptäckter i dessa polarländer. Förs. meddelar of en kort historia om den växande kannedomen om detta land (s. 90—102), och lemnar of dereser en midlöftig teckning af sjelfwa landet och dess inwånare (s. 116—166): NordIndianerne, Kniskenoerne och andra deras grannar, hwilka alla äro af en hel annan stam än Eskimoerne, dem de södrakta och dödlige förfölja. Om wi wid anblicken af dessa senare eller deras anförwandier, Grönlandarne, omka of öfwer den menstliga naturens swaghet och wettmakt, så tyta wi då wi läsa om NordIndianernes wäldsbrogder, öfwer de gruffighet, som endast menniskor förnä uppträffa och rålmödige lida. Kannedomen om dessa trakter och dessa folkslag är en nödwändig länk i

*) Se Adelung's och Water's Mitbridates.

människoflyktens historia; men det är en taf-
la, från hvilken wi hastigt åter bortvända
ögonen. Dessa resder framställa ofta stora
och wildt präktiga naturscener; men man
ledsnar wid allt, der ingenting talar till hjer-
tat; och glade lemna wi dessa omårliga öknar,
en bild af ödsligheten och döden. — Wi in-
träda nu i Kanada (s. 166—268) och
Nya Skottland, der Engelstrännens besit-
ningar erbjuda oss en mera fögnande syn; der
odlingen dagligen tilltager och wilden redan
börjar bruka återn. Kanada håller i widd
35,800 qu. mil och ligger under samma bredd
som Frankrike, men har en ganska skarp och
lång vinter, som dock, genom skogarnas ut-
huggning, de senare åren märkligt begynt af-
taga. Ännu fryser der dock Waderawinet;
ja, sjelfwa bränwinet. Hvem wet, huru
kalle åswnen wårt fäderne-land war wid Odens
tid: hwem wet hwad det kunde blifwa om
lappmarkernas och nordlandets träsk aftappades
och skogarna bortröjdes! Tyssland, ja sjelfwa
Italien hafwa till sin fördel inom knapt twens-
ne årtusenden undergått en märkwardig kli-
matisk förändring. Genom den stora Lau-
rentzfloden och de 5 Esbjärna njuter Kanada
samma fördelar som en verklig ö. De kanta
åro de båda Niagara-katarakterna, den ena
af 150 fots djup, den andra af 187. Man
ser redan på ett afstånd af 8 svenska mil
wid klart wäder, de tjocka, hwita moln af
rök, som ständigt härifrån uppstiga i luften;
man hör redan det fruktansvärda dånnet på
ett afstånd af hela sex mil. Besättningen i
Niagara lefwer en lång tid af året af de sägs-
lar, som saccade af strömdraget, icke hinna
frälssa sig genom flykten. Dessa wattenfall
äro dock icke de högsta, ehuru de mest majes-
tätiska, i afseende på den ofantliga watten-
massan. I granstapet af Quebec, hwars om-

gifningar vesande skiffra som högst romanti-
sk, förtar sig den lilla Montmorency floden,
innan den förenar sig med Laurentz floden,
från en klippa af 240 fots höjd. Watern
föder sig till ett hwitt töcken, liksom yrs-
snö, innan det hinner botten. I uppgiften
om de olika stammar, som bebo detta widlös-
tiga land, finner man mycken olikhet. Förf.
har ihynnerhet begagnat Gutterer och Smith
Barthou, en nordamerikansk författare. Se-
dermera meddelas en utförlig skilning af dessa
wildar, hwarefter följa SlutAnmärkningar:
öfwer Weinwänarne i det nordligaste Ame-
rika (s. 269—300). Förf. uttrycker Förf.
sin förwäning öfwer alla dessa stammars un-
dransvärda folksfattigdom^{*)}. NordIndianer-
nes gebiet utgör öfwer 30,000 qu. mil; och
dock kan man knapt antaga en större folkmågd
än högst 5000. Cherokeeerne, den mäktigaste
af dessa stammar, är endast 15,000 hufwa-
den stark. Orsaken är den, att alla dessa
nationer egentligen hwarken lefwa af beskas-
skötsel eller åkerbruk, utan af jagt som förs-
drar ett större utrymme: utomdes är quin-
nornas afwelsomhet ringa och männen ut-
satta för alla slags faror, som åfölja deras
wilda lefnadsfärd. Förf. drager deraf det re-
sultat, att NordAmericas infödingar icke här-
stamma från de motliggande Asiatiske länders
na. Förf. anför flera rysliga prof af dessa
wildars hårdlyfnad och gruffighet, och slutar
med en apologi för den europeiska kulturen.
Denna hade sannolikt kunnat wara bort-
ta: Rousseau's mening har nu för tiden alltså
få anhängare.

De ämnen, som widare affhandlas, äro:

*) Samma förhållande af samma orsaker äger ås-
wen emm i Öddra Amerika. Man läse Azar-
ros Resa. Der liksom här, tyckas de wilda
stammarna wara nära att alldeles utdö.

De stora Gifterierna under Nordpolen (s. 300—349). 1. Hvalsfångsten. Sådana djur sunnes fördom, som höllo öfver 100 fot i längden: nu är en hval af 70 fot redan något sällsynt. En dylik fiske kan gifwa en winst af 8000 holl. gyllen. Totalswinsten af detta fiske är betydlig: ett capital af 760,000 Rdlr gifwer, efter en måttlig beräkning, en ränta af öfver 200,000 Rdlr. Måne detta fiske icke med lika beqvämighet skulle kunna idkas från Gårdeborg och Norrri- ges hamnar, som från Skottland, det aflägs- nare Holland och nord-Tyskland? Det är Öb- derhafwet än mera fiske. — 2. Stålfång- sten (Öfvers, Kristwer Ståhl). — Stockfiske, fiskefångsten. Engelsmännens fiske på New Foundlands banker syfsätter 15,000 matros- ser och lemnar en winst af öfver 1 million pund sterling. De öfriga nationer, som här- uti deltaga äro: Amerikanska Fiskaterna, Holland, Norrige (icke Danmark som det heter s. 342: Fdsk. har under denna colles- tivbenämning äfven inbegripit Norrige, och Öfvers. hade bordt råta det, sedan den icke mer är riktig) och, före Revolutionen, Frank- rike. Endast Norrige utskappar årligen mot 16 fappelaster rom eller ägg af dessa fiskar. — Den westra Jordens Skinnwaror (sid. 319): de här förekommande djur, hvilkas skinn äro wigtigast i handelsvägen, äro: Käf- wern, mussus-rättan, mussus-oren, Bison- oren, elgen, den stora 12 fot långa hwita björnen, den swarta Amerikanska, jemte fle- ra af samma slagte (såsom Ursus luscus, Ur- sus lotor), den gråa och swarta Wargen, hwita råfwen (Canis lagopus), jemte flera af kaur, skunk, wiesle och utero:ocerna hvil- kas mängd twungit Fdsk. att nästan blott nämna dem. — Sägelsfångsten (s. 370). Se- dan Fdsk. ännu engång tagit en öfversigt (s.

379—387) af den nordliga polarwerldens hufvudarter, lemnar han slutligen en biogra- phi öfwer Englands förste werldsomseglare, den tappre Francis Drake (s. 388—410); hvars porträt finnes framför titelbladet.

(Slutet följer.)

Misantropen. Komedj af J. B. P. Mo- liere. Öfversättn. af Carl G. Wad- ström. Örebro, Lindh, 1816. 92 sid. 8:o.

Le Misantropen af Moliere erkännes all- månt af hans landsmän icke allenast som förs- factarens måsterstycke, utan äfwen såsom ett af de bästa stycken, som tillhöra fransyska thea- tern. Och i tanning, om finhet i situationer- nas gruppering, läckerhet i språk och diktion, och en fulländad versification utgåra en kome- di's yppersta wärde, så wore det obilligt att neka närwarande stycke detta pris, helst då man erinrar sig att detta lustspel egentligen är det första i sitt slag, som sedan på wigt sätt tjentat till föresyn för de fordringar man i Frank- rike gör af en god komedi. Det wore obil- ligt, att bestrida en hel nation sin smak: men det wore å andra sidan lika obilligt om denna nation wille göra sin smak till den enda och uteslutande rätta: det wore en fördom, om man inbillade sig, att publiken på theatre français wore mera bildad än publiken på Coventgarden eller Deputane, derför att den förra myser då den andra storserretar. Ty i England fordrar man af ett godt lustspel starkt ända till corrikatur tecknade karakterer, djers- wa och contrasterande situationer, rörlighet i talstorna, qwickhet i dialogen. I Spanien

äter, under den tid då dess witterhet blomstrade, tillräddade man högsta priset åt det mest inwecklade och mest konstigt sammansatta intrigstycke, klådt i poesins mest prunkande klädd. Italienska komedien har äfwen en egen stil, som likfom håller medelvägen mellan den Velitiska och Spanska. Italienaren eröbrar ej att skratta åt sin Alekin, ständigt outtrömlig på nya streck; Spanjorens fantasi vill äfwen i komedien utströfwa åt widsträcktta rynder; Britten vill gäpkratta, Fransmannen endast angendmt kirlas genom sina wändningar, småroliga infällen och usökta drag. Och ho wägar afgöra, hwilkendera af dessa nationer har rätt? Scots händelser, stora olyckor wäcka öfwerallt beundran eller medlidande: men derför gifwes det egentligen endast en stil i tragedien: men lustspels ämne wäcker icke öfwerallt samma känslor: det nya förädras, det gamla försvinner och man skrattar ej åt det, som icke mera träffar eller det man blott historiskt känner. Wi hafwa ike nämt Tysskar och Danskar: båda dessa nationer hafwa en eller annan stor komedi-författare, men ändock ingen komisk national smak. Icke heller öf sselfwa; ty wi äga ingendera.

Med rocksamhet måste man dock erkänna hwarje sådant bemöjande som vår Öfversätters. Ty oberäknadt det nöje en sådan läsning kan skänka en wij claf läsare, tjenar det tillika att göra språket ledigare och mera smidigt i förhållande att en inhemsk författare kan uppstå, för att begagna det redan erfrade förrådet. För öfrigt twiflar N:o mycket om den karakter, som Molieres Misanthrop äger, någonsin kan blifwa national för det swenska lustspelet. Men äfwen sedt ur den synpunkt, som tillhör den franska komiska theaterns utslutande wänner, måste Rec. tillstå, att detta stycke, enligt hans tanka, äger ett hufwudfel

i sin idé. Alceste är hjelten i denna komedi. Men Alceste är utom Eliante, en hisperson, den enda förståndiga i denna pjes och framför alle den mest fulländade moraliska warelse, som hitills uppträdde på den komiska scenen. Hwarenda af hans handlingar, om än deras uttryck äro stämpade af den komiska öfwerdriften, måste i grunden godkännas af hwarje hederlig menniska. Hwarje löje öfwer en sådan man är ett mord på den moraliska känslan. Man har saunnit det och derför — t. ex. Författaren af ett Lettre écrite sur la comédie du Misantrophe, skrifwit kort efter dess uppförande och ostryckt i Amsterdams upplagan af Les Oeuvres de Mr Molière, 1713 — påstått att skalden welat göra rättwisa åt Alceste's redliga ränkesjukt, men walt en sådan karakter, för att sätta de öfriga handlandes ålamodiska dårskaper i ett starkare ljus. Wi neka ej, att icke detta sista ändamål är både äfhyctadt och wunnet; men hwarför då göra Alceste till hufwudperson? En karakter som man beundrar och högaktar, gör man icke till hjelte i en komedi. Föröfrigt wisar hela anläggningen att detta styckes ändamål varit, att, i ett land der det är lösligt och brottsligt att icke wara som hela wärlden, bestratta en öfwerdrifwen strånghet i grundsatser, en öfwerdrifwen upprigtighet, öfwerdrifua fördringar af wärlden. Redan första scenen wisar, att Förf. sjelf gjort lika liten rättwisa åt denna dygde-martyr som alla de, hwilka utgöra detta styckes personal, med undantag af Eliante, som finner att hans handlingsföret

„Har något hjeltelikt och ädelt i mitt tycke.“
För öfrigt har denna komedi en morbindande scen, den 2:dra i 4:de Akten, der Alceste, för få minuter sedan förörlämpad af sin älskarinna, wänder sig till hennes ansörwande, Eliante, med tillbud af sin hand, „för att på detta

sätt straffa förräderiskan. Eltante är, dock
 tadt hennes friare så uppriktigt tillfäst sitt
 moriv, icke obändig, men vill först afvak-
 to, huruvida de båda älskande kunna försonas.
 Hennes förmodan inträffar, men kort deref-
 ter, i sista scenen, brytes åter deras förbund
 och Alceste som har ett rasert att gifva sig,
 tillbeder åter, innan den rätta älskarinnan
 knapt hunnit lämna theatern, för andra gån-
 gen sitt hjerta åt Eltante. Men denna hade
 under tiden fått sig en annan friare och gif-
 ver nu den sträfva misanthropen forgen.

Deß saggor i originalet kunna dock hvar-
 ken äka eller minsta öfversättningens värde.
 Gde sin del ansr Rec. en god öfversättning
 af en fransk komedi för vida swärare än en
 medelmätig öfversättning af en tyss eller dansk
 tragedi i den flackiska stil, som nu börjat
 blifwa wedertagen. Wår öfversättare har
 warit sitt original så trogen som möjligt, utan
 att wäldföra sitt eget språk: har han på ena
 stället icke kunnat med samma styrka återgifwa
 grundskriftens uttryck, så har han på ett an-
 nat ersatt det med drag och uttryck ännu me-
 ra träffande än originalets. Dialogen är så
 ledig och flytande som möjligt, en lycklig mes-
 delwäg sunnen mellan den upphöjda känslans
 uttryck och det wärdslösa hwardagstalet; wår
 sificationen öfwerallt wärdad och rimmen mer
 endels goda. Sjelfwa de så anmärknin-
 gar, som wi nu adra, skola genom sin obe-
 tydligghet bewitna detta anförande.

Sid. 2. Ni råkar en person, Ni heppar högt
 af fröjd,
 Jag står förwånad jag att se er ömbets
 höjd.
 Ni andas wänskap blott, Er glädje nå-
 stan war,
 Ni frammar blå hans hand, Ni rusar i
 hans samn,

Oer honom kys på kys och alla dimma namn,
 Och ewig, ewig tro, wid himlen Ni be-
 dyrar.
 Men se! han går sin wäg, jag frågar hwen
 han är?
 Och knappast wet ni då hwad namn den sö-
 ta bär?

Deßa verser stå i originalets, men des-
 ta kys på kys är icke i ett möte mellan två
 karlar så passande, som originalets uttryck:

Vous chargez la fureur de vos embrassemens.
 Sidan 25 är, i måtningen af en ung för-
 näm petit-maitre, hela elegansen af Siècle
 du Louis XIV: ljust peruk med stora cano-
 ner, långa naglar på tillfingeret, en widlöftig
 reingrave, urbytt mot samtidens prakt, men
 huru passat äfwen knäband srosen dertil?
 S. 46 anmäler en berjent att Arsinoe, eller
 som öfwerf. kallar henne Euphrosine, stigit
 ur wagnen, och skyndade till Fröken (Eli-
 an te) hwarpå Cellmene andrar hwad den frun
 kan vilja henne godt. Denna undran är
 obehörig, då besöket war ämnadt en annan:
 men i originalet förmåler berjenten att Arsi-
 noe ämnar gå trappan uppsför till Cellmene,
 men under wägen råkar i samtal med Eli-
 an te, hwarefter Cellmenes utrop följer helt na-
 turligt.

Häkomster wid Grafwen; of A. Lafon-
 taine. Öfvers. af H. N. Kullberg.
 2:dra Del. 188 sid. 3:dje Del. 158 sid.
 Stockholm, Grohn, 1817. 8:o.

Det lilla intresse, som sista delen (ans-
 måls i No 12 af denna tidnings innewar-
 de årgång) tug fwer, försminner oss mer och
 mer ju längre man fortsskrider i bokens läs-

ning. Den sista scenen, hvaruti den hemlighetsfulla mannen med utperuken framträdde såsom en nära ansvand till en minisier, gör till och med icke sin verkan, emedan denna uppblödnig är både värdad och endast af Lafontaine stelf mer än tjugo gånger förut begagnad. För öfrigt tråffar man här alla elementer, som höra till de Lafontaine'ska romanerna: en underbar förklädd wälgö-

rare, hvars underbarhet egentligen endast består i en smaklös klädsel, kärlek mellan barn, kärlek à la Heloise, medaljancer, hvari Lafontaine finner en synnerlig lust (man tråffar i denna roman twenne), öfverspänning hos ynglingen och swaghet hos mannen, flickor som brinna af begär men anse sig som underverk af kyskhet, så länge de ännu icke bewillat den yttersta ynnesten.

S m å r r e S t r i f t e r.

Helvin och Ellina eller Trohets Profvet. Novell. Stockholm, Hedmanska Boktryckeriet, 1817. 24 sid. 12:0.

Hvem känner icke historien om den olyckliga Stockholmska Boktryckeri-lärlingen, som, sedan han af detta lif icke mera wäntade sig någon sällhet omkändade sig och sin älskarinna med en schawls hwarester båda, slutne i hwnreandras armar förskade sig i den wäta döden? Gör att gifwa denna om icke „pathetiskt heroiska“ -- i alla fall vdrande gerning, ett längre och waraktigare minne, än det som blott nyheten och det första medlidandet väcker, har Görfs tecknat dessa blad. Detta monument har blott kunnat uppsåras „inom poessens område“ endast den sista katastrophen är historiskt behållen, allt det föregående, som bereder den, tillhörde Görfs egen fantasi. Händelsen är enkel, fanhända för mycket enkel; men det skulle möjligen hafwa varit ett fel att gifwa denna berättelse en mera konstig inklädnad. Skrifstillet är efter ämnets lämpadt, och, efter novellens natur, kraftigt fortlydande. Den sista katastrophen är ganska wäl berättad; de älskandes affked och de wäl anbragta verserna, som Ellina assjunger wid klaweret, äro på hvarje känslfull läsare ett djupt, men tillika mildt och försonande intruck. -- Ett språkfel eller ett tryckfel förekommer sid. 5: „inga

inre kärkare band quarhöll honom wid södsöbygden . . .“

Familjen eller Ättlaget. Skådespel i fem Öppningar. Författadt af Johan Fredr. Edman. Mariestred 1817. 115 sid. 8:0.

Görfs förklarar i ett efterspråk, att detta besynnerliga skådespel utgde en scen ur hwad man kunde kalla *Nus me in em Leben*. Man tråffar dock der mera *Wahrheit* än *Dichtung*, hwaremot intet wore att erinna, i fall den händesse här framställdes, wore af den art, att den kunde medgifwa en poetisk behandling, och de personer, som här uppträdde, af den beskaffenhet, att äfwen den läsare, som ej hör till kresen af Görfs bekante, wid dem kunde fåsta något werkligt intresse. Tjundera är dock här fallet. Denne piece är wisserligen „icke författad för att af kritiken bedömmas“, och äro, ehuru han fördrigt håller för att hvarje stycke, som utgives offentligt, i och med detsamma är underkastadt den offentliga granskningen, vill dock återhålla med sitt omdöme och helt och hållet åt Görfs „außerige och hans bestagande wänner“ öfwerlemnna all domsrätt.

L i t e r a t u r = F i d n i n g .

N:o 40.

Lördagen den 4 Oktober

1817.

R e c e n s i o n e r :

Predikningar af Carl P. Hagberg. Tre-
dje Samlingen. Stockholm, Grahn, 1817.
188 sid. 8:o.

Förf:s predikostil är så allmänt och för-
delaktigt läst, och hans predikningar så i
hvars mans hand, att Rec:s förord för den-
na tredje Samling wisserligen är öfverflödigt.
Men ju mer denna samling öfverglänser i
sannit värde de twenne föregående, desto mer
tillhör det Critiken att skärpa sitt svärd. En
äkta Christelig anda, en djup känsla för det
heliga och den fromma ensald, som är Gud-
täck, lemna wisserligen icke här det Gudliga
sinners behof och fordringar otillfredsställda.
Men då Förf. icke kan mistänna den nära
föreningen emellan Religionens, ja äfwen Re-
ligionslärans innehåll och uttryck, så skall
Rec. med fastadt afseende på detta oupplö-
sliga samband, framställa några Anmärknin-
gar, utan fruktan, att hans affigt skall mis-
förstås af en Författare, som söker icke sit,
utan det Jesu Christo tillhör.

Rec. erkänner, att denna Predikosamlings
lösande bildrika språk icke gjort på honom
samma milda uppbyggliga intryck, som han
föruit erfarit under läsningen af Hr Hagbergs
Predikningar. Orsaken dertill har Rec. fun-
nit i många, ehuru wisserligen merendels Dis-
bliska och förtroffliga, Bilders, dels ideliga
upprepande, dels obestämdhet, dels olämpliga
användning. Till första klassen, som innes-
fattar de bilder, med hvilka Förf. mest lö-
sar, hänförr Rec. ljusets och lifsens källa;
nådens sol; lifsens ljus, som upplyser
jordlifwets (?) natt; lifsens bröd och den
leswande wattrukällan; den i lifsens träd
eller winträdet, (som är der endo rätta ut-
trycket i denna bild; se Job. 15: 1 följ.)
inympade qwisten m. m. Dessa bilder äro
i Hr Hagbergs twenne föregående Predikos-
samlingar icke sällan använda, men här må-
ste man werkligen någongång anse dem intru-
gade; och dermed är deras herrliga Bibliska
glans mycket fördunklad. Bland Obestäms-
da bilder förekomma isynnerhet lifsens bröd
och den leswande wattrukällan, som antin-
gen de äro förenade eller samfatta, göra Lä-

faren wacklande i sitt omdöme öfwer deras sanna betydelse. Nödgångs äro de inskränkte till afseende på den hel. Nattdwarden; än stå de i ett sammanhang, att de synas besteckna den hel. Skrift; ofta utmärka de lifsprincipen och medelpunkten för all andelig verksamhet och njutning, utan att man wid alla särskilda ställen med wisshet kan bestämma Förf:s mening. Förf. talar sid. 60 om sällheten att vara född i den Christna församlingens sköte och utbrister: „wära spåda hjerston buro hans (Jesu) beläte och öfwerkrift“ (Math. 22: 20). Denna bild måste wisst hafwa sin betydelse och kraft i förstecknet, som hört till Döpsseceremonien. Men då en nyare Liturgik utdömt denna gamla ritus, så blifwer wäl nödigt att nu mera icke nämna förstecknet (sid. 7), eller dunkelt sista der på i en predikan. Till otydligt använda bilder räknar Nic. i denna Predikofamling först den brinnande wagnen, som står såredig att upphämta en döende Jesu wån till himmelen (sid. 111). Swar och en wet wäl af Bibliska Historien, att Förf. hänwiser på Eld brinnande wagn. Men denna bild måste antingen stå betydelslös, såsom en tom rhetorisk prydnad eller ock kunna upplösas i begrepp. Det förra strider emot hela andan i Förf:s allwarliga predikostil; det senare är nästan omöjligt, äminstone underkastade konstlade förklaringar och många misförklaringar. Sid. 57. „Jesu öppnade för den fallna menniskan ett nytt Eden . . . , hwars ingång bewakas af mensklighetens skyddsenglar: Tron, Kärleken och Goppet.“ Ett herrligt uttryck för en stor, helig idé, blot man icke omwilkorligt nödgades att härwid tänka på Moss berättelse i Mos. 3 c. Jemsförelsen emellan dessa mensklighetens skyddsenglar och Edens Cherub, hwilken Herder rätteligen förliknar

„mit goldbewachenden Gröphen“ i profana Mythologien, blifwer icke den lämpligaste. Bättre är wisserligen Mosaiska Urkunden använd af en annan stor Homilet, som säger: „Synnen är Edens Cherub med swärd i sin hand“ (D. Ödmans Predikofäst sid. 25).

Denna Predikofamling innehåller 12 predikningar, af hwilka den på Önd. Öragssta ma är Förf:s Inträdespredikan och på 5te Önd. e. Trin. Profpredikan i St. Clara Kyrka. Predikan på 2 Önd. e. Påsk hölls wid Ungdomens första Nattdwardsgång i samma Kyrka 1816. De ämnena Förf. wält, äro alla Christliga och uppbyggliga. Öfwer: „wälsignelsen af en, genom offentliga andaktisöfningar, helgad Sobbarthédag“ borde hellre än på 11 Önd. e. Trin., predikas på Önd. dagen efter Jul eller 17 Önd. e. Trin. I släpande drägt framställer Förf. sin annars wackra proposition på 26 Önd. e. Trin.: „Stora äro de gäswor wi emotagit, stort blifwer, engång, wårt ansvar för deras förwaltning.“ Swarföre icke: Menniskans wigtiga ansvar inför Guds Domstol för de gäswor hon emotagit. — Wid uppsättningen af det herrliga ämnet på 7:de Önd. e. Trinitatis: „De recognos umgängelse i himmelen“ borde, enligt Nic:s tanke twenne momenter sammangjutas till ett; det är äminstone, i anseende till deras nära förwandtskap, en logisk fördran, hwilkens uppfyllande här icke skadar ämnets behandling i det hela. De tregna hafwa sin umgängelse i himmelen — „der är deras wittne, der bor han, som dem känner“ — Widare — „derifrån hämta de hugsworlesse under alla lidanden på jorden.“ (sid. 105—107). Wid genomläsningen af dessa 2:ne afdelningar ser man, att i den förra innehålles just den enda allmänna och öfwiikliga hugsworlessen wid jordens lidanden, ihuru Förf:s

der låter den wisa sin kraft endast wid ett särskildt slag af lifande. — Såsom inädders teniser har Rec. bemärkt hösta (s. 22) i stället för: Högda, och upprätthålla sitt gränss de, i stället för mäta eller swaga hufvud (s. 54). — Ut predikostil ser Rec. ogerna nyttjas sådana uttryck, som följande uti denna Samling förekommande: Andewerldens sol; andeliffwet i Gud, Paradisiskt lif; icke heller Kulle Rec. tala från predikstolen om Den Himmelska Dufwan, som swärfwar öfwer de oskudsfulla Wännen; icke om den Gudomliga rösten, som klingar eller det från Gud utspringna heliga ordet; icke om lyckans trappa eller lycklande fluggbilder. Rec. är öfvertygad att icke blott hans öra eller enskilda känsla skall ogilla dessa uttryck i andelig stil, ehuru rummet här icke tillåter att med objektiva stål motwära fördomslen öfwer dem. — Predikningar, som alla hafwa stora och lanna förtjenster, kan Rec. icke ordna i något grad-förehållande till hwarandra. Wland dem, som icke äro upptäckte efter abstraktioner af en allmän Topik, i hwilket sista man ner ködf. söder icke gifwit mönster, finner Rec. predikan på 2 Sönd. e. Påsk förtäffligast; men sjelfwa Profspredikan på 5 Sönd. e. Trin. som är lifa obunden af någon Meschods sjättar, synes minst urhårda ett strängare granskningssprof. — Rec. delar säkert med alla läsare af Dr Hagbergs Predikningar, önskan för deras fortsättning. Ut denna önskan gifwer han upprigtigt detta offentliga uttryck, ehuru Högdes eget löfte redan i föreläsa till första samlingen är för honom en tillräcklig underpant att icke blifwa bidragen i sin förhoppning.

1. Högsköpredikan hållen på Fjerde Stora Söndagen 1816, uti St. Clara Kyrka i Stockholm af Anders Wikander, Kongl. Hofpred. och Conf. Not. Stockh. Grahn, 1816. 14 sid. 8:o.

2. Profspredikan, hållen i Westerås Domkyrka på 4:de Söndagen efter Påsk den 12 Maji 1816 af Jonas Reinhold Sellenius, Lector wid Kongl. Gymnasium i Westerås och Prost i Skerike. Westerås, Bihelbom, 1816. 18 sid. 8:o.

3. Profspredikan, hållen i Westerås Domkyrka, Söndagen d. 19 Maji 1816 af Jakob Dorelius, Philofofie L.c.or. Westerås 1816. 16 sid. 8:o.

Not 1. En predikan, som lofwar stort och far också fram stort. Talaren wille förmodligen så hafwa det, emedan det war den Fjerde Stora Söndagen. Rec. tillstår, att dagens text war swår, om ej beshynnelig. War den eller de wäljandes mening med textens ord densamma, som den i hwilken Hr. W. tagit den, så är han ursäktad, men ingalunda de, som dragit in till en sådan hänlyfning på våra sista riksdagen, hwad som i hela annan mening säges af Apostelen. Att uppsästa hel. text egentligen är „ett tackfamt hjertas beundran öfwer Guds obegripliga wisdet och nåd wid Christendomens utbredande i vår werld,“ som Hr. W. säger, torde ej heller wara rätt träffade. Men det är ej här rum och ställe att skilwa här om.

Således hwad på Hr. W. ankommit. Denna djuphet af den rikedom som är både i Guds wisdom och kunskap är här ganfska yligt fattad och framställd. I sanning fordrades det en djupare och frommare

förmåga för att, wäl ej fåda — ty det kunna wi menniskor ej — men ana djupet och hemligheten af Guds wißdom och kunskap i sin försyn öfwer de jorderiken i allmänhet och wärdet isynnerhet. Huru i Guds werldsförsyn det goda utvecklar sig ur det onda, ordningen ur förwirringen, det ewiga ur det förgångliga; huru det onda liksom det goda måste tjena Hans plan; huru, hwad och angår, Herren genom stränghet och mildhet underligen och faderligen föder oss — det allt war Hr W. ej man att säga oss. Och det är förlätligt, så mycket mer, som det ej är ett ämne för en medelmåttig förmåga. Men det är ej så förlätligt, att Hr W. ej träffat den riktiga tonen. Ej med ett sådant stråfwande efter krafteffekt i målningen, med sådant jagande efter det starka i dictionen skulle hjertat sprängas och tvingas; genom en lugn och enkel utveckling skulle han leda betraktelsen på de under, Herren bewisat, genom ett mildt och innerligt språk stämt sinnet till ödmjukhet och tacksamhet; och derifrån lystat de fulla hjertan till lif och tacksägelse. Till denna mera riktiga gång hade kanske bättre tjänat att öppna predikan med de orden: Han hafwer nåpft oss för våra synders skull och genom sin mildhet hjälper han oss igen, och sedan Talaren öfwer dessa orden till försödmjukelse och tacksamhet stämt sinnena, uttillsämpningen, eller hwad Hr W. will hafwa till sin senare del, ur hjertats alla fromma och lågande ädror frambräta med dessa följande orden: Ser hwad han med oss gjort hafwer: Läfwer Herren i hans verk m. m. Nu åter börjar Predikanten med detta utrop tonan åhörarne kunna weta, och än mindre i hjertat kunna känna hwad man menar.

Ganska god är uppdelningen af första delen. I det första mom. heter det: „Men hwad

snarare bör wäcka vår förbränd, än, att den fordnä wantron icke upplöst sig i en fullkomlig otro: att Christendomen ännu bland oss äger sina Tempel — att Jesu rike bland oss ännu äger sina talrika försvarare“ m. m. så undrar Hr W. derpå? Widare „Hwem skulle hafwa wägat hoppas denna lyckliga förändring i vår Christenhet för några få år tillbaka.“ „Och här följer en målning af förra decenniens otro, som Allmänna Journalen dock hade ej så orätt att förödmä. Ty först och främst är den för allmän och öfwerdrifwen, liksom den af den nya“ brytningen med dessa „swåraste öfwerståndna strider, starkaste hinder öfwerwunna, för den himmelska sannings segrar,“ med dess „klara, oförbunklade ljus öfwer våra bygder“ med dess „blomstrande planteringsgårdar, wäca Scholor och Lärohus“ m. m. Sedan har man rätt att twifla om Hr W. i religiöst eller annat hänseende uppfattat, det han kallat „för några få år tillbaka“ och nu. Det war en stor sanning Hr W. welat framställa, Christendomens bewarande. Men han har tagit felt, då han betraktat dess yrra bestånd eller lif, som dock af confusioner och stoten flyddas, i stället för att se till dess inre lif som i alla tider på olika sätt har haft sina hinder att bryta sig igenom.

I det andra mom. far Hr W. gräsligen ut. Perioden wid 1809 års början är, wäl ej utan sanning, men i en alltför stor riksdagstalsstil gifwen. Och den närwarande „tiden“ genom föreningen med det nya brödrariket, då en st. led, nu en beskädd tron; — då ett wanmånligt och ringa ansedt folk, nu en ärad och upphöjd makt — en guldälder på några härsmän nära; och dessa härsmän äro — „de tryckande brister, öfwer hwilka wi beklage och jämnre oss“ och hinc kommer han så oberäkligt in på ett licet, ej sult föres

tal till en öfverflöds förordning. Rådet öfverroffande, men i sitt slag finligt kommer Hr W. till ett nytt bewis på den djuphet af den rikedom, som är både i Guds wisdöm och kunskap, nemligen: „Den löfswande års wårren har här på många ställen i vårt land förlorat mycket af sin bördighet under så lång samman fliscen af torra och regn.“ (1)

Den andra delen är mattore, den som egentligen skulle wara det stora, warma, heliga resultatet af den förra; i hvilken hjertat, förde genom öfwerlygelsen, fördomsjukelsen och rördelsen, skulle öfwerfullt och oemotståndligen utbrista i sitt löfswad wore Herren som m. m. Bönen wid slutet är ock nu så kall att man känner det lida till Amen.

Att denna predikan gjort intryck will Dec. tro då han känner Hr W:s sköna, sonora organ, samt finner stilen öfwerallt ren och lyftad; skada att den ej kunnat lyfta tankarna med sig. Men fast Dec. will medgiffwa, att Hr W. ofta ej illa walt den stora mängden af Bibelspråk, han nyttjat, tillstår han sig dock af detta ångsliga jäktande efter Bibelns språk hwarken sunnit predikans innehåll eller diction mera bibliskt utan sett ett coquetterier i det förra och ett tråkigt disharmoniskt helt i den senare. Förmåga till målningar har Hr W. och den skulle wara fullkomlig om han måttade sina särgor, det är nu antingen idel fluggor eller idel ljus. Men må han b. sinna, att liksom en konstnårs tafsa har sin saning uti dessa elementers riktiga blandning, det är med den stora menniskoåslägetis historie tafsa sak samma.

N:o 2 Den ton af bestraffning, som råder i denna predikan, har man förklarar så som mindre tjenlig i en Profpredikan. Dec. kan ej instämma i denna dom, om Texten gifwer tjenlig anledning dertill, om tidens

lätsinnighet och andeliga slapphet påskakar den och Predikanten dersöre af ett inre heligt twång känner sig uppmanad att skaka menniskohjertan med warningar och hotelser från den försträckeliga Guden. Man har gjort förf. den underliga råttwisan, att han i sin egen kyrka skulle kunna predika wäl öfwer det wigtiga ämne han walt. Är då icke denna föreskrift allmän: „Predika ordet, hålt upp, straffa“ m. m. 2 Tim. 4: 2. Och den, som ej egentligen kan sägas hafwa en egen kyrka, han skall då alltid föra mildhetens språk; för honom gäller då: „Predika og ljusliga“ Es. 30: 10. Detta allt dagtade är Pr. Jellenei Predikan wiserligen mislyckad. I anledning af Es. 7: 13 blifwer ämnet: „Det brottliga uti menniskors förhållande i anseende till försöningsnåden.“ förf. har welat binda sig wid Texten; ett löfswärdt bemödande. Men hans eges öfwer den är, trots alla de lärda commentarier, med hvilka han firat denna predikan, byggd på wacklande grundwal. Det brottliga i menniskors förhållande emot försöningsnåden består i otro eller tro på lösa grunder; i förnekande af Christi personliga rättfärdighet; åntligen i werldskärlek. Dessa synpunkter äro sammanblandade och kunna desutom icke genom någon sund exegetisk tillhjelp härledas ur texten. Sjelswa menniskornas brottliga förhållande i anseende på försönings Nåden, betrögnadt blott till dess beskaffenhet och ytringar, stiles för öfrigt icke bestämdt från orsakerna till denna brottslighet om hvilka här endast, såsom i förbigående, fråga kunde uppkomma.

N:o 3. Äter en predikan på prof. Det är dock ett glädjande fenomen, att den, som så troget läst sin Kant och Boërhius, kan till en betydlig del sammanwäfwa en predikan med Bibliska talesätt. Äfwen der dessa icke

synas stå på sitt ställe, vill Nic. dock icke utskryfa dem; de förekomma honom från Förf. såsom fromma barndomsremintiscenser, af hvilka icke wårde, än all philosophisk Terminologie, hvarmed Förf. sparsamt — prisad ware hans gode Genius! — wanpryde denna Predikan. Af Ingångspräket i Joh. 3: 21, 22 hämtar Hr B. sitt ämne: „De enda sanna och rätta grunder, på hvilka en Christens förtröstan om Bönshörelse hos Gud hvilat.“ Ett uppbyggligt ämne, men uttryckt med tung, släpande widlyftighet. Fölga djur, ännu mindre fromt fattar Hr B. Bönens väsende, då han i förberedelsen synes härleda dess nödvändighet från blotta känslan af behof och nödens intryck. Man har ock rätteligen anmärkt, ock af de 3:ne enda sanna och rätta grunder, Hr B. anför, egentligen blott den första förjenar detta namn, då de andra twänne mera äro att anse, såsom subiectiva wilkor, nödvändige egenkapet i ett fromt bedjande af Guds ande wäckt och lifwadt hjerta. De enda rätta grunder, på hvilka Bönshörelsens hopp hos en Christen hvilat, innehållas uti 2 Cor. 13: 13 „Wårs Herras Jesu Christi nåd och Guds kärlek och then heliga Andas delaktighet.“ Med utslutande af den sista sammanförer Förf. de bägge andra uti sin första hufwudafdelning om försöningsnåden

i Christo. Derpåst anförer Förf. medwärdandet af ett redligt bemödande att följa Religionens och förnuftets föreskrifter; han beskriwer detta bemödande och kallar det rätteligen „Sinnesförfarnting, som i Skriften utmärkes med Kärlek till Gud.“ Men detta medwärdande af ett moraliskt förhållande kan lika litet som undergäwighet under Guds försyn, sägas grundläggas menniskoherrats förtröstan om Bönshörelse hos Gud. —

Med Förf:s Bibliska diction göra några granna Roman-phraser ett oangenämt afbrott. Så talas om menniskans lefnadsjulle, som wid lifwärs strand (d. ä. när hon först börjar sin seuling) wårdas af systerens waksamma öga och styres af dess hulda hand sid. 3; om olyckor, som höra att hwarje ögonblick kasta bekymren och plågorna och smärtorna och qwalen i menniskans bärm / s. 4. om mången skuld: fri frund, som förflog i en Bröders, i en Syster, i en Wäns förelörliga umgänge,“ men härjaren borttryckte dem, s. 14 om ett hopp lika swagt, som männans flen en stormig höstnatt, fördunklad af molnen sid. 16. Tillropen min Wån och min Christen har man deröfve ogillar, att det förra ofta är sanningslöst, det senare meningelöst. I denna predikan göra de åtminstone icke behagligt intryck.

NG.

S m ä r r e S k r i f t e r .

- N:o 1. Morgon- och Aftonoffer i Sånger. Christanskad, Cedegréen, 1816. 32 sid. 8:o.
 N:o 2. Gallet och Upprättelsen. Med Författarens tillstånd utgifwit af J. S. E. Mariesfred, 1817. ett ark 8:o.
 N:o 3. Botaniken och Rosen. Moralisk Allegorie till Laura. Mariesfred, 1817. 15 sid. 8:o.
 N:o 4. Utan att wåra ett lågande hertas utgjutelser, utmärka sig dessa Morgon- och Afton-

offer genom en from känsla, en stilla andakt, uttryckt i ett rent språk och en wärdig diction. Endast rytmien synes Förf. icke lyckligt wald. Den utgöres af en niomatigt trochaiskt versmått med en öfwerflutande stafwelse: hwarje vers består således af icke mindre än nitton stafwelser, och är följaktligen 7 stafwelser längre än den qwinliga alexandrinen eller till och med 4, längre än det versmått, hwarå det bekanta didaktiska stycket:

Fidel-commiss till min Son Inge-mund
 är författadt: -- ett versmått, som dock är det
 längsta, som -- Ke. wetteligt -- finnes på nå-
 got europeiskt språk. Genom denna omständighet
 skall metern för de flesta läsare förefalla som rhyt-
 misk prosa: -- och derigenom att alla verserne haf-
 wa manliga rim förider sig öfwer hela stycket en
 wif trötande enformighet. Ett prof, waldt utan
 omsorg, skall sätta läsaren i skänd att bedömma
 detta poems både förtjenster och brister:

Från stjernswalfwet blickar friden, blickar
 lugnet, himsens egendom,
 Och med stilla aning skådar själen i des stora,
 dunkla helgedom.
 Det är skönt, när lifwets verk och syflor swäfs-
 wa alla för war wäckta syn,
 O, men jorden hwilar öfwen herligt, när den
 ljuswa sömnen säuks från syn,
 Denne fromme skyddsgud för den trötta, älske-
 ling af hwar skapad warelse,
 Detta balsambad för alla sjuka och naturens
 tröskelbägare.
 Såsom lifkan, gömd i härens kläde, hwilar
 svept i skuggor, jordens ring,
 Och som waxinsglans i tempelsalar brinna tu-
 sen stjernor deromkring.
 Älsk de prisa Skapare, din ära, bugande inför
 naturens far;
 Himlen under tusen fröjderöster gläder sig, sen
 jorden tyfstat har.
 Men de dina under Månan skänker du, i söm-
 nen, lifwad arbetskraft,
 Dina menniskor ny blod i hjertat och åt blom-
 morna ny purpurfast.
 Lugnet råder, friden bor i landet -- mensklig-
 beten Anglasyner ser --
 Millioner ögon äro slutna; hans allena waka
 desfomer.
 Ja, hans omsorg wakar, utan hwila, outtröt-
 ligt är hans helga nit;
 Tusen solar gå kring Skaparn neder -- ingen
 slummer lönar Skaparns sit.
 Gudobelåt mig att jag menskligt talar, dig
 förswaga icke mödorne --
 Blott den trötta sofwer, menskan hwila (hwi-
 le?) ewigt wakar den Allsmåttige.

Öfwen jag en gång skall mer ej tröttnas, mer
 ej håra denna tunga kropp;
 Dock så länge handet ännu håller, will jag
 somna in med lugn och hopp;
 Sacka dig för hwarje stund af hwila, för hwar
 stilla natt jag slumrar i,
 Ells på stora morgonen jag ropar: öfwen fa-
 sta natten är förbi?

No 2. utmärker sig genom en mera ditbyram-
 bilt-tyrsk lyfning och äger flera ganska lyckliga
 skällen, t. ex. bdrjan af senare afdelningen:
 Högt från den Thron, som ewigt strålar
 Af Himmels glans och Majestät;
 Der blicken för Guds blickar malar
 Det ewigas omåttlighet;
 Der himmelska Cheruber böja
 Med wördnad sina knän för Gud,
 Der tusend -- tusend Helgon böja
 Sin lässång: Åra ware Gud!
 Från den Guds ende Son ser neder
 Uppå den fallna menniskan,
 Hur hon sin asgrund sjelf bereder
 Och sig derur ej rädda kan;
 Hur bröstet fäfsnigt suckar öfjer;
 Hur täsen stelmat på des kind;
 Hur hjertats slag förtwiskan öfjer;
 Hur hon i fallet rusar blind;
 Hur mödrets anda henne dörar,
 Och stolt till mord och härjning går;
 Då från Hans ljusa öga strålar
 En medlidam -- en kärleks-sår.

Så kom i tidernas fullbordan
 Förlonarn -- Dygdens säkra stöd;
 Ej mer har häanden någon fordran,
 Ej ewigheten någon ödd.

Ue milda och blodiga Wägar
 Uppfuger en Skerlänk Stjerna
 Som blickar: Förlonning och Trösk;
 De släckas, de härjande lågor,
 Förtwiskan och plågorerna ärna
 Ue sorgsna -- förtroskade Drösk.
 Den sista versen är tvungen och matt:
 Så menska! efter lifwets hwimmel

Du äger -- Näden värdig blif! --
 En blidbad Gud -- en öpnad Himmel
 En hoppfull Slick -- ett ewigt Lif.
 Äfwen synes detta engla-språk wara söga wär-
 digt en himmelsk talare:
 Strax får der en engel som winkar
 Att menskan, med kronan i banden:
 Sör dig har ej Eden en bom (1).

No 3: egentligen två allegorier. I den förra
 uppträder en allhärjande Botanisk, som, lik-
 som alla Botaniker, då de finna en sällsynt blom-
 ma, afstryker henne och gömmer henne i sitt ber-
 barium. I senare afdelningen promenerar en
 „sannbewanande“ Botanisk på en blomsters-
 äng, träffar der en lika rar planta, hvilken han
 upptager med rötter och jord, omplanterar henne
 „i hoppets och förändsambetens kruka,“ och bewar-
 ar henne sålunda öfver wintern. Man förstår
 tillämpningen -- äfwen utan Göres epilog, af
 hvilken att dömma Görf. sjelf nästan synes höra
 till de allhärjande Botaniskernas antal -- men
 man förstår tillika, att båda dessa parabler äro
 trugne och osämplige.

Spekulanterne, eller: Hohen Sie nis zu Scher-
 chern? Fars i en Akt. Öfversättning efter
 Fredric Original-Uppslagan af Unser Ver-
 fehr. Stbm, Gadelius. 1817. 48 sid. 8:o.

Man träffar i detta stycket för mycken elak-
 het, för mycket moraliskt förderf, för att
 deraf kunna äga en sann ästhetisk njutning. Detta
 är pièces största fel; ty intrigen, utan att wara
 synnerligt finrik, är artig nog, och costumen tem-
 ligen wäl bibehållen. För svenska läsare är komi-
 ken här icke fullkomligt fästlig: ty man träffar
 förmodligen i wåre fädernesland liksom i Berlin,
 hwarifrån Originalet sannolikt förefriswer sig, in-
 gen judinna som wid en christlig gudstjenst biträ-
 der wid kyrkomusiken. Öfversättningen förråder

en sticklig hand: svenskan är rätt träffande judai-
 serad; men som nästan alla personerna i piécen äro
 Judar, gör det dialogen omsider ganska enformig
 och tröttande: åtminstone går effekten af parodien
 slutligen förlorad. Boken har också ett kopparstick
 till frontispice, der physionomierna äro icke illa
 träffade.

(Man berättar i Berlin, att Görf. af detta
 stycke varit en i Tyskland bosatt Italianare, som
 genom judiskt gift blifwit afdagatagen).

Marknads-gods, Läsning som sker Nätt och på
 Swärn; Gaulling för Marknads-Folk och för
 Andra. Utgifwit 1817. Mariefred, Edman,
 64 sid. 8:o.

Detta gods består i följande artiklar: Något i
 afseende på Garfverierna i Rykland, Sannfärdig
 Berättelse för alla som tro den; Kulla på Kucku-
 linska GriCorpsen för år --- m. m., diverse
 versbitar, samt 3 afhandlingar om Reverser,
 Delofs sedlar och Räfor. -- Nedan selswa
 titlarna gifwa tillkänna för hvilka köpare detta
 fabrikat är förfärdigadt: det består, om icke i för-
 legadt gods, åtminstone i dåliga fabrikswaror. Den
 satir, som här swänger sin gibel, ansågs för 30
 år tillbaka som påfabelt qwick, men nu som tem-
 ligen ensaldig. Ett litet utdrag skall sätta läsaren
 i stånd att besanna Recs yttrande:

Intet hjerta är så hårdt,
 Intet öde är så svart,
 Som af Bacchi syster
 Ej blir mildt och lätt.
 När mitt Glas jag tömma får
 Råns utaf hwar enda tår
 Huru mod och krafter
 Utrifva sin rätt,
 Tris synes mig alltid fön,
 Men då ännu mer,
 Och min kärlek om sin lön,
 Icke såfångt ber.

L i t e r a t u r - T i d n i n g.

N:o 41.

Erbdagen den 11 Oktober

1817.

R e c e n s i o n e r :

Jorden och dess Invånare; Historisk Tafska af det Adertonde Århundredets Upptäckter om fremmande Foltslag och Länder; af E. A. W. v. Zimmermann. Tredje Delen: Nordwestra Polarwerlden, med 1 k. och 3 plancher. Stockholm, Håggström, 1816. 410 sid. — Fjerde Delen: De Nordamerikanska Frisstaterna, med 1 k. och 3 pl. Dess. 1817. 426 sid. 12:o. (Slut se. N:o 39.)

Den 4:de Delen är icke helt och hållet egnad åt beskrifningen af de Nordamerikanska Frisstaterna: den omfattar äfwen Louisiana och Kalifornien. Detta förstånds samsund kan — enligt Nees omdöme — betraktas såsom det högsta resultatet af det adertonde århundradets starkkonst. Det bär helt och hållet dess prägel: det har emottagit alla dess fördelar och alla dess fel. Det har för sin klass och frihet att röcka somna moity, som wor häfsfängen för nästan alla frig i detta sekel: friheten i handel. Den sejd, hvarige-

nom denna koloni lofode moderlandets bojer, fördes utan den entusiast, som utmärker en frihetskrid, utan att dermed förringa den äble Washington och den redlige Franklin, sjelf den fulla komligaste representant af sitt ridschwarz. Republiken segrade och skapade sig en wis constitution och förträffliga lagar, men den kunde icke skapa ett allmänt medborgar-sinne. Gången af hela statsmaskinen röd sig efter klokt beräknade mecha-

*) Huru kan en allmän fosterlandskänsla finnas bland ett folk som är splittrad i tjuge stora provinser (— äfwen Grekland war det, men dessa stater wore mindre, och dess invånare wore alla Greker —), utan en gemensam religion, utan ett gemensamt språk, härstammande från sex eller åtta olika nationer. Nordamerikanska Stater äro ännu ingen hel Stat: de kunna sambända blifwa det, men icke för, än alla dessa olifartade elementerna hunnit bildas till en enda gestalt. Redan bärjar Nordamerikas språk, äfwen i tryckta skrifter, att icke mer wara god Engelska: ett lyckligt tecken till en begynnande egendomlig nationalitet. Språket är, bland alla samsundets elementer, det som först följer formdriften och först antar sitt egna klappone.

niska lagar: den Skall med oafbruten framgång forfara, tills den dag kommer, då högre stälkrofter, än förståndets kalla beräkningar, skola spännas för att rädda fäderneslandet; då religion, fosterlands-känsla och entusiastisk måste anstränga sina samsäkra krafter, för att motstå en yttre fara. Mätte dock denna dag vara oflägsen från Nordamerika, och mätte detta idoga folk länge njuta frukterna af sin wisa Constitution, sina ihärdiga bemödanden, sin modiga kamp mot naturen och sitt wäl beräknade uppförande mot de wilsdar, som allt mer försvinna från dessa trakter.

Från polens is, der Eskimoern mödosamt framsläpar sig utlof; från den frusna mark, der den wilde Nord-Indianen rundomkring sig utsprider död och mord; från Kanaba, mellan hwars uthuggna Fogar de första spåren af europeisk kultur wisa sig och der man några månader om året andas en lufte utan ändalopp; kommer Förf. till de Förenade Stateerna, till det till Amerika förflyttade Europa. Hwad Tyssland war i Terciti tid, med sina två månadsresor långa Fogar, war för få århundraden tillbaka, i ett wida mer colosalt förhållande, Nordamerika, då en enda Fog sträcke sig, på en bredd af 200 sw. mil, från det nordliga Kanaba ända till Florida. Och hwad Fogar icke öfvertäckte, uppstogs af sjöar och träsk. Ingen werldsdel är ännu mera öfvermåttad af watten än Amerika. Alla dessa naturolägenheter, som blott smärningom upphöra, göra här de flesta orters klimat så kallt, som en trakt som i Europa är belägen 15 eller 20 grader längre åt norden. Djuren, som äro de säkraste klimat-mätare, bewisa denna swagare wärmeegrad i Amerika. I Europa föröfwar Henen sällan under den 60 gr. 3 den Amerikanske Henen (Karibu) träfs

fas ända till den 42. Den hwita björnen, som i Europa ej wägar sig nedom polkretsen, försträcker ännu under den 53 gr. Eskimoern. Ingenstädes bränner i Amerika solhettan människokroppen till Negerns swarta, eller krusar den härret till ull. — Efter dessa och flera andra allmänna betraktelser, skildrar Förf. Landet (s. 21—96). Med förnöjelse erinrar han, att den orographiska öfigt af detta stora landområde han redan för tjugo år sedan meddelade, fullkomligt öfverensstämmer med Volney's teckning (Tableau du climat du sol de l'Amérique. Paris, 1803). Staternas areal-widd uppgifwes till 47,000 qu.mil. Men de nyaste resor hafwa öppnat ett ofantligt område åt wester, och det är troligt, att Fristaterna så mycket mer skola widga sig ditåt, som klimatet i denna werldsdel, ju mer man framrycker åt wester, beständigt tilltager i godhet. Efter denna mätning af seltwa landet kommer Förf. till Wenisken (s. 97—286). Han beskriwer först den inflyttade Europeen — „ty den werksammaste och wigtigaste tillhöde första platsen“ — och sedan Infödingarne. Teckningen af dessa coloniers uppkomst och tillwext skall icke läsas utan mycket deltagande. Den wigtigaste af dessa stater stiftades af den adle William Penn, hwars biographi här meddelas. Sedan Förf. hastigt widrört de grundorsaker, som wäckte det namnkunniga revolutionskriget, utkastar han en mätning öfwer dessa Amerikaners karakter och seder; bland dem utmärka sig isonnerhet afkomlingarne af de gamle först inflyttade Britterne och dernäst Tyssarne, hwilka utgöra en sjerdedel af hela Pennsylvaniens befolkning. Deremot äro Fransoerne, enligt Volney's, deras egen londsman's, yttrende, söga aktade, och befinna sig merendels i ett torstigt tillstånd. Den

na nation har en allsfré utswäwande lifsig-
het och ett för oroligt lynne; man will ha-
stigt göra lycka och detta påför ej i en stat,
som hufwudsakligen stöder sig på återbruk.
Folkmängds-tabellerna, som bewisa foströckens
hastiga tillväxt, besanna de underverk, som
en wis regering kan uträtta. De i början af
staternas grundläggande, inslytade 80,000
colonister hade år 1751 redan vuxit till en
million; år 1774 råkade man 2 och en half
och år 1805 steg folknummern öfwer 6 mil-
lioner. Med lika hastighet tilltog jordodlingen
handeln, skiderna och alla näringar. År
1774 steg exporten till endast 6 mill. dollars,
år 1801 till 93; och år 1804 till 81 mill.
Och härbland sunnos för 45 och en half
million inom landet producerade arelllar.
Samma år råkade man 20 krigsfartyg, som
förde 560 kanoner, och antalet af sjömän ha-
de redan stigit öfwer 64,000. Statökono-
mien är så wis organiserad, att hela för-
valtningen af Staternas inre angelägenheter
år 1801 endast kostade 266,500 dollars och
den af de utländska 68,333. Urgifternas för
hela militären stego endast till omkring 4 mill.
— Förf. uppdrager derefter en skildring af
Urinwänarne (s. 196—286), som tyckas
tillhöra åfskilliga olika människo-racer. — Sam-
ma folkslag bebo öfwen Louisiana (s. 286—
330). Kristaternas sista oacquisition. Detta
land är ännu nästan alldeles okänt, och alla
nyare underrättelser derom så mycket mer wäl-
komna. — Derefter följer beskrifningen öfwer
Kalifornien (s. 330—367), ett i det hela
ofruktbart land — och slutligen några natur-
märkwärdigheter, hwilka ej i det föregående
funnit plats. Deribland må i första rummet
nämnas den namokunniga Klippbron, noga
beskrifwen af Weld. Den sörenar twenne
berg; och är af sjelfwa naturen hwälfv öfwer

ett swalg af nära 2 engelska mils bredd, och
af 213 fots djupet. En biographi öfwer
Sir Walter Raleigh (s. 400—426) slut-
tar denna del.

Rec. will nu öfwer denna sista del med-
dela några anmärkingar, som blifwit ho-
nom benäget meddelade af en Literatör, hwil-
ken tillbragt flera år i åfskilliga af det fria
Nordamerikas Stater.

Sid. 13. Winsorter af 4 eller ännu flera
olika Species wäro wilda i Norra America,
hwarför och så Noremännerne kallade Ameri-
ka Winland. Det ena species, föga flisaktige
från *Vitis vinifera* Lin., torde genom tjenlig
odling kunna förädlas och lemna ett bättre
win än det, som nu pressas af wilda wint-
druswor. Id sål att odla gamla verdens win-
träd hafwa mislyckats, dels genom söglarnas
äwerkan, dels genom ordit wald lokal. Det
samma händer med äppelträn, hwaras frukt
på somliga ställen trivits ganska wäl, men
på andra t. ex. Salem i Norra Carolina rutts
nar på sjelfken innan den mognar.

Sid. 15. Amerikas karga jord — hde
förstås om sandsträcken umed sjökusten. Hd-
gre upp i landet, lemna skogarne ärbara Kastan-
nier, flera sorter Walnötter, Windruswor,
Plommon, Persimmons (*Diospyros*), Jord-
gubbar, och några Hållon-arter, id-hända lika
så många ursprungliga wilda födoämnen, som
det södra Europa under samma bredd; och nu
för tiden kunna förenta Staterna med sin
odlade Jord anses såsom verdens sådesmagazin.

Sid. 17. Att bedömma Nya verdens
värde, efter dess menfliga inwånares underläg-
senhet före Europeernes ankomst, synes i dub-
belt afseende wäro origrigt. En Jord, all-
deles icke eller blott sparsamt odlad af menniskor,
framter öfwerallt samma phenomener, som i
det gamla Tyfland såwäl som i det nya Ames

riska woro så assekerande. Hvad Bérk säger om landets fruktighet och om sannolikheten att det senare än den gamla continenten uppfigit utur hafwet, kan med skäl underkastas twifvelsmål. Den owanligt klara himmelen, den twesjerdedelar af året herrskande torra nordwästliga vinden, den starka nederbörden som icke kan förklaras utan genom stor differens af jordens och atmospherens fuktighetsgrader, de många aromatiske växterna, äro lika så många skäl för motsatsen; och de träsk eller Svamps nära sjökusten som tillkommit genom fördämningar af sand, den hafwet uppkastad, böra anses såsom undantag. Hr von Humboldts undersökningar öfwer bergens formationer wederslägga hypotesen af Amerikas senare tilldanelse. Det är icke jorden som är fuktig, utan vegetationens ruttnande ämnen i fluggan af tjocka fogar. Och för det andra beror människans underlägsenhet icke så alldeles af klimatet. Tyfkarne bibehålla i Amerikanska colonierna samma karakter af ihärdighet och slit, som omskapat Tyfslands fogar och träsk till ett af de helsosammaste och rikaste länder i Europa. I samma mån Jandianerne, med en djup sunken moralité och hård behandling af det andra könet, utdå sig Europeerne, med kärlek för det husliga lifwet och utan bekymmer för en talrik afkommas framtida bergning, på ett förwånande sätt. År 1783 räknades inom Fristaterna 2 och en half, nu för tiden 10 millioner. Wisvrligen bidraa inflyttningarne något här till, men icke så mycket, som man torde wara benägen att tro. För några och tjugo år sedan räknades af inflyttade Tyfkar 8, af Skottländare och Engelsmän något mindre, och af Jesändare endast 2 af tio, som kunde berga sig och söda en familj; och nu, då inom Atlantiska Staterna all jord har sina ägare,

hafwa de swärigheter, som en långwäga flytning till de aflägsna ännu oupptagna wästliga länder medförer, blifwit ökade, och resorna äro för den obemädlade för kostsamma.

Sid. 23. Tretton (sedermåra 15) utsprungliga Stater, böra heta sedermera 14, ty Main är icke någon Stat, utan ett till Massachusettshörande Distrikt.

North Western Territory är icke eller någon Stat, utan ett Distrikt som emedels baltigen lyder under Kongressen, till dess wid en till 60,000 inwånare ökad population (S. 44) den upphöjes till selfständig Stat.

Wid Charlan öfwer Norra Amerika, som är bifogad wid Bokens slut, förtjenar anmärkas, att Staten Mississipi, för Matches, wid östra stranden af Floden öfwanför Nya Orleans, derpå saknas, deremot är en Stat Franklin, utgörande de Westra Counties af Staten Virginien, upptagen. En sålunda benämnd Stat existerade werkligen något öfwer ett år efter Pariserfreden, såsom i Brisfots resebeskrifning kan läsas, men också, att den snart förenade sig med Virginien. Staten Franklin lär således knappast wara annat än en antiquitet i Förrenta Staternas historia, äminstone är säkert, att den år 1806 icke hade någon politisk existens.

Sid. 24. De Södra Staterna förete en alldeles skärf, sandig slätt. Denna beskriwning gäller endast om den närmast sjökustsen belagna landsträckan; emellan densamma och bergen ligger ett widsträckt land, som wisfar en af otaliga bäckar, strömmar och floder genomfluren och uthöllad yta; mindre bäckar störa utför klippor igenom trångare eller widare dälder, till dess de förena sig med större strömdrag och floder som ännu hafwa anseeligt fall och öfwer en kallbädd, som stryker på ett afstånd af 60 till 80 Engelska mil

ifrån kusten nedströmma till den ofwannämde sandiga flätten. Höer nämde landsträcka består af en med grus blandad fernbunden ridd lera, betäckt med ett mer eller mindre tjockt lager af molla.

Sid. 36. Säf? lär vara det på Anglo-Amerikanska sätkallade Cane eller Reed ett slags Höer (Arundo gigantea), som är af utomordentligen stor nytta genom dess öfver vintern gröna blad, som för boskap är en begärlig och tjenlig föda, när all annan grönska försvunnit från marken, så när som på några sempervirenta träd och buskar och några så Oxhiders vintreblad samt mosar.

Needy-island i Delaware-floden nedanför Philadelphia, bör icke öfversättas med In Needy, utan bibehållas lika så väl som Rhode-island; annars borde den heta Hördn.

Sid. 38. Att kalla den delen af Hören, ta Staterna, som upptages af de så kallade Blåa, Allegheni och Laurelbergen för ett Allpland med öfver ortliga begrepp. Ett Allpland höjer sig öfver den linean inom hvilken träd och buskar ännu trivas, och är vanligen om sommaren betäckt med gräs och örter. Men bergen emellan Missisipi och Atlantiska hafvet höja sig icke öfver 2 till 4000 fot och äro fogbarare. Endast i nya England finnas de som äro högre. Under Statistiska Tabellen som de inlåt efter sid. 196 får en anmärkning öfver en Dollars värde, som är ett mistag. En dollar är nämligen öfverallt lika till sitt reella värde af wit på 43 Sk. Hamb. Wco eller en Spanisk Piaster, och de efter detta Dollars värde präglade myntsorter äro i Guld en Engle eller 10 dollars och i silfver, Dollars och Dimes eller tiende dels Dollar, Cents eller hundraedels Dollar äro af koppar. Alla de Förnämde Staternas Räkenskaper föras i Dollars och Cents. Deremot räknas efter

de sårflita Staternas olika myntsort, Pund och Skillingar af olika värde. En Dollar är så mycket värde som 7 Sk. 6 pence i Pennsylvania, Nya Jersey, Delaware (icke Delaware) och Maryland; som 6 Sk. i New Hampshire, Massachusetts Rhodeisland, Connecticut och Virginien; som 8 Sk. i N. York och Norra Carolina; och som 4 Sk. 8 pence i Syd Carolina Mistaget i omn. består deruti, att dessa Sk. och p. sägas vara Engelska då de likväl äro Pennsylvaniska, Virginiska o. s. w. År 1806 hade endast Staten Norra Carolina ännu Pappersmynt, som likväl förlorade 20 p. c. emot Silfver. De andra Staternas pengar äro blotta råfemvärden.

Sid. 109. en landssträcka, hvilken i söder om Maryland innehöll 3:ne breddsgrader, bör heta i norr om Maryland.

Sid. 171. Tabellen har en origtigt förändrad rubrik: Svarje enskild medborgares beskattning; bör heta uppskattning, som beräknas efter hans productions-förmåga. En Neger gäller i Förnämde Staterna efter ett medelpris 300 dollars, och uppsättes i Tabellen med 200 Dollars, som han icke fattar, utan sjelf fattas vara värde. På samma sätt under samma Rubrik, fattar icke en Fiskare 900 Dollars, utan hans årliga förtjenst sedan födan blifwit afräknad räknas lika med afkastningen af 900 Dollars Capital på lifränta. Tryckfel finnas äfwen i denna Tabell. Totala folknummern för alla Åkerlöfswar bör vara 800,000 och till Slutsumman af alla personers Statistiska värde i penningar 3 Millior tillsätas.

Öfwanstående korta utdrag må antyda den näransald af ämnen, man i detta verk träffar; och Nec. önskar att ett betydligt antal köpare måtte beöfna förläggaren för utgifvandet af detta — i hänseende till vår literatur — widlyftiga och kostsamma arbete. Deremot bbe

Han gåra sig till pligt, att med öfver sorgfällighet waka öfwer uppfyllandet af de åligganden, som tillhöra honom som utgifware. Öfwerfättningen har, sedan den första delen, werkligen förbättrat sig; dock är den ännu långt ifrån att wara felfri. Wid granskningen af de följande delarna — hwilka wi osska snart måtte utkomma — torde wi finna utrymme, att mera bestämt yttra oss öfwer detta werks translatiska förtjenst. Upplagen är temligen prydlig, men wansälles af en mängd tryckfel, af hwilka flera, så widlöfrigt än Erratalistan är, dock icke äro anmärkta. Dermot kunna kopparsticken fullkomligt jämsdra sig med originalens: Chartorna äro i båda för mycket esquisier för att äga något egentligt wärde.

—

Wissbol, innehållande walda Swenska Sång-
ger, jemte några Norska och Danska. Del.
I. Stockholm, Numstedt, 1817. 182
sid. — Del. II. Timén och Granberg,
124 sid. 2:o.

Andamålet med denna samling är, enligt
Förreter, att lemna i den Sånglystnes hand,
någonting rikhaltigare och pålitligare, än
hwad som i ett ofra ötroget minne eller ge-
nom wårdslösa eller feloktiga offrisier skall
bewaras. Huru wäl behöfwet warit kändt af
en sådan Samling, wisar sig genom det bis-
fall, som förreteret från alla håll fördat.
En delik Anthonoi har funnit i alla Språk,
i hwilka Sångar finnas, långt för detta.
Troligtwis har Utgifwaren icke, med detta
företag, gjort anspråk på någon literär ära,
wäl kunnig att genom aftryckandet af andras
arbeten, ingen sådan står att winna. Icke

engång sin oblade smak, sin egen urforskning
kan en sådan Utgifware — enligt Nic:s öf-
wertgelse — ådwalåaga; ty fullständighet
måste wara den enda förtjenst han bde efters-
sträfwa, och allt wal är här obehörigt. Han
får icke hafwa någon egen mening, något eget
tycke: allt sjungbart — detta för den ena,
detta för den andra clåsen — måste han upp-
taga, och melodiens wärde och allmänlighet
wara hufwudprincipen för det som bde upp-
tagas. Ty ett sångstycke är wäl ett lyriskt
Poem, men det är dock egentligen Musiken,
som ger det lif och ingång hos alla sinnen. —
Närwarande Utgifware har i det fallet wis-
serligen handlat rätt, att han upptagit stycken,
sammanfatta efter helt olika och hwarandra
motsatta ästhetiska principer; men fullständig
är han icke i sin samling. Fynerhet mär-
kes denna ofullständighet i Sångerna från
Theatern (sid. 148 — 182), bland hwilka
man saknar en så stor mängd, t. ex. ur Kron-
fogdarne, Tanddoctorn, Eremiten, Col-
lin och Babette, Tillfället gör Tjuswen
Herr Chalumeau, m. fl. äldre, som gåt
ut bland allmänheten och sjungits öfwer hela
riket. Men äfwen en hel hop andra bekant-
ta wisor, t. ex. Zwad bätar dig min wän
att noga tiden måta etc. — Orden till Bog-
lers Polska — Sattom wåra Glas etc. —
Förutan win och Politik etc. — Magis-
ter Mal — Zwar är Cypern? jag skall
finna etc. — Stogsgud, unna mig att
finna etc. — Farwål Sophie etc. — Sa-
binornas borrhöfwande. — Mårtas hjert-
wärmare, alla nyare Romanser och Balla-
der, o. s. w. Wisserligen kan Utgifwaren
skudda sig dermed att han lofwat blott Wal-
da Sångar, men det är redan öfwanidre
anmärkt, att allt wal här på wist står warit
obehörigt och i alla fall råjer det wal Utgifw-

Skundom träffat, icke alltid den sundaste smak. Dock i ett fall har han såsom utväljare rätt, neml. då han, för att icke onödigtvis fördäma Samlingen och göra den alltför widlöftig och kostbar, uteslutit alla sådana Wisor, som i allmänt tillgängliga äldre Samlingar redan blifvit upptagna.

Hvad man vidare af en dylik Utgifvare kan fordra, är consequens och noggrannhet. Hvad den förra angår, kan man icke utan skäl föredrä Utgifvaren brott deremot, då han öfver några Wisor ursatt Melodierna, men öfver andra icke. — Hvad åter noggrannheten angår så är den, med verklig lofvärdhet iakttagen, så att man icke lär finna många ställen der något — i alla fall obetydligt — fel insmugit sig. — Deremot är det äfkilligt annat, som icke alldeles bör lemnas utan anmärkning. Så t. ex. läses sid. 108 i 1:a Del. en öfversättning af Metastasios bekanta stycke La Partenza, till hvilket Acerbi satt en hänsbrände Melodi; men Utgifvaren har upptagit en osäker och osällständig version, som dels icke meddelar mera än de tre första stroferna, dels med sin meter något sträfvar mot Musiken, då hvarje Strofs sista rad i Trolienskan heter:

Ti soverai di me!

och således består af Sex stafweller, hwaremot den gifwes på Swenska:

„Du någonsin tänker på mig.“

och har således twenne stafweller mera, än

Originalet, till hwilket Melodien är satt. Och dock ega wi en fullständig och med originalen fullt symmetrisk öfversättning af detta stycke, först insörde i Läsning i Swarshanda och sedan i Hammarfölds Poetiska Studier, under rubrik: Skillsmellan. — En annan förseelse är det, att ett individuellt tycke, förmodligen, lockat Utgifw. att sid. 73 1:a Del. upptaga ett stycke, till hwilket wärligen ingen Melodi finnes, och som, ehuru skönt det som poem är, dock alldeles icke är sjungbart, och det under det att han uteslutit tre, fyra andra samma utmärkte Författarinnas (Fru Widströms) verkliga Sångstycken. — Skulle man upptaga alla de Stycken, hwilka ännu icke hafwa egna Melodier, men kunna sjungas på förut bekanta, så blir antalet af Sångstycken ganska stort, och Hr Utterboms Blommor, t. ex. erbjuda enstamt en rik skörd.

Slutligen må nämnas att Utg. tillagt de Swenska Wisorna, några Norska och Danska Sånger (2:a Del. s. 111—124). Med undantag af den första och sista äro dessa Sånger högst dåliga (att det finnes på Danska många mycket bättre, ja förträffliga, är utom all fråga) och dertill med så få, och wet Rec. icke att utfinna något annat skäl till deras upptagande än att Utg. welat wisa representerer mot en dansk Wisesamlare, som för några år sedan, i sin Collection intillmåde äfwen några prof af Swensk sjungbar uselhet.

S m å r r e S k r i f t e r.

Kort Sammandrag af Swenska Historien till Ungdomens tjenst författadt i Frågor och Svar, af G. H. Christianstad, Cedergreen 1817. 36 ffd. 12:0.

Ne. måtte först förklara sig emot det företaget, att sammantränga en rikshistoria på halftannat ark. Ly hwem skall dermed wara gagnad? Wddrjarn — Men en sådan kunskap är icke mycket mera wärd

än intet; sebermera är det en fördom från hvilken man småningom börjar återkomma, att vid första undervisningen sätta i ungdomens händer torra, nakna compendier, som endast tjena att gifwa honom affinal för vetenskapen. Svarar man åter att detta Kortta Sammandrag är ämnadt till en repetition, så äga vi förent en kortare, men mera sakrik Skrift kallad: Minnestafva öfver Sveriges Regenter, hvaraf flera upplagor utkommit, bland hvilka Rec. ger sitt bifall åt den, som är i tabell-format. Sådana minnestafvor medföra sin goda nytta, men de böra icke utgå för ynglingens första cours i historien, utan parallellt ärfvliga ett widhöftigare arbete.

Fördeligt synes den erotematiska metoden icke vara den mest tjenliga. Värkingen wänjes deriärom endast wid tanklösa läror. Fördeligt måtte werket sönderbrytas i många stycken, på det att frågor och svar måtte följa hwarandra i naturlig ordning. Således på frågan: „Hvad wärkes om Dagsingssåkten (släkten)?“ swaras här: „Odens rätta namn war Sigge Fridulfsson“ o. s. w. Denna method har många plägheter, men så eller inga förmåner.

Sjelfwa denna lilla Bok tyckes hufvudsakligen vara ett utdrag af De Wäblins Fäderneslandets Historia. Den är dock temligen förefälligt compilerad och merendels pålitlig. Dock berättas såsom en full historisk sanning, att Oden utträngdes från Swarta Hafwet af Romarnes erfringar (s. 5). Wåra inhemska urkunder nämna dock ingenting häröfom. Det är endast en gissning, som -- så widt Rec. känner -- först förskrifwer sig från Montesquieu, och i förbigående anföres af Dalin. Till obewissa antaganden torde också böra, att Lapparne varit rikets första inbyggare. I alla fall nekas icke, att denna nation fordom behott ett widhöftigare område. -- En af de första swärigheter i sådana arbeten, är att tilldeligt fördes materia- lierna, så att wigtigare momenter må erhålla plats framför de mindre wigtiga. Förf. har icke alltid undvikit denna flippa. Flera prof skulle härpå

kunna anföres. Så nämnes t. ex. Götteborgs anläggning men intet ord om Stockholms. Så tecknas vår regerande Konungs historia endast med dessa ord: „I anseende till Konungens höga Ålder waldes till efterträdare Prins Carl August, Hertig af Anzussenburg Sonderburg, men då denne hastigt dog, föll Ståndernas wäl på Johan Baptiff Julius Bernadotte, Furste af Ponte Corvo, hvars stora egenfäpse löfwa Niket att fällhet.“ Således nämnes intet ord om Norriges förening, hwilken dock är den wiktigaste händelse, som rikets häfder på ett århundrade ha att nämna. Så nämnes 1772 års Regeringsform, men ingenting om vår nu gällande Constitution, hwadan lärtningen skulle kunna tro, att den öfwa ännu wöre gällande. Det senaste olyckliga kriget 1809 omordas wäl: men ingenting af dess resultat: Finlands förlust. Det senare fältrådet i Rykland nämnes ej engångs twertemot andra historieförfattares wana, som pläga blifwa desto mera widhöftiga, ju mera de närma sig till nyare tider.

Emedan rummet det tillåter, må såsom prof meddelas en Regents (Ulrik Eleon.) Regeringshistoria: „Hon war Carl XI ungre hustru och antog regerigheten efter Konungens död, hwarwid hon affade sig suweräniteten. År 1719 blef hon wald till Drottning och underkref den regeringsform, som då upplattes. Enligt denna, kunde den regerande ingenting företaga utan Rådsråde och lagstiftande makten tillhörd Stånderna allena. Hennes Gemål, Arsprinsen af Hessen, erhöil Titel af Kongl. Höghet. Nu följde ett stillstånd med Norrige. Till Hannover afträdde Bremen och Werden (Werden), och till Brandenburg Stettin och dersöfwe sig Sverige tre millioner riksdaler. En tyck flotta härjade Swenska kusterna från Norrland till Östergötland. Baron Görk, som befhlldes hafwa misbrukat Konungens förtroende, blef utan ransakning till döden dömd och afsträfad. År 1720 afträdde Drottningen med Ståndernas samtycke, regeringen till sin Gemål, Arsprinsen af Hessen, Fredrik och dog sedan år 1741.“

S w e n s k

L i t e r a t u r = T i d n i n g .

N:o 42.

Lördagen den 18 Oktober

1817.

R e c e n s i o n e r :

För Religionens Vännen. En Tidskrift. Fjärde Häftet. Stockholm, Elmén och Gransberg 1817. 110 sid. 8:o.

I ett Företal framställa Utgifvarne målet för sina bemödanen, och sina öffigter: „den första att i någon mån söka tillfredsställa de religiösa sinnenas rättmätiga wäntan att bland den mängd af Skrifter, som utkomma och fringspredas, äfwen finna något egentligen för sig; den andra att derigenom öppna ett tillfälle för de upplyste Religions-Lärare, som nitiskt för Guds rikes tillväxt, att meddelat Allmänheten sina iöckligaste stunders arbeten, och således mångdubbla nyttan derutaf.“ Och tillägga de: „I närwarande Häfte finnes intet, som ej begripes af Christna i alla stånd, och detta är mest enligt med vårt bemödanen.“ — Detta antyder en utestörande ascetisk tendens hos tidskriften, och Rec. kan wisserligen aldrig komma, att misstänka wärdet af sträfvan det att wäcka det religiösa sinnet; men han tror dock att derjemte ett allwarligt bemödanen

att befordra grundlig theologisk lärdom icke skulle misshaga Religionens sanna wänner. Denna bör man wäl förnämligast söka bland Presterskapet, hwars fall i allmänna opinionen troligtwis skall fulländas från den dag, då det förglömmet, att sielf bemöda sig om att wara och att anses för ett lärde stånd. En blick i Kyrkans historien wisar oss att Munkarne och det catholska Presterskapet sågo sitt anseende falla i den mån man såg dem för lättja och wälsesnad sjunka i okunnighet, och att efter Reformations det wärde i synnerhet måttes efter den högre kunnighet, som utmärkte det bekännare. Det är sant! exempel af fromhet, är det, som Prester egentligen måste gifwa sina ähörare och denna fromhet warde icke omedelbartigen af lärdom befordrad; men deremot säger sielfwa etymologien, att Läraren bör wara lärde; och wist är att intet säkrare bewaringsmedel gifwes mot utswäfningar, än wettenskaplig selskänning och den lyftning sinnet härigenom får.

Rec. tror dessa reflexioner så mycket mera wara på sitt ställe, som Redaktörerne af närwarande tidskrift, infört ett i sig sielfst förträff

ligt stycke af en utmärkt lärde, der wisa uttryck, såde skulle kunna misförstås till misakning för wettenskapligt studium. Det heter neml. sid. 107 o. 108. „Ofra sedan jag började att i de himmelska ting blifwa wis, har jag tänkt att detta de lærdas oändliga sökande är så fångligt, emedan det skall förgås med denna vårt förnufts bräckliga spegel, men aldrig förskod jag det innerligare, än i denna min fördraglighets yttersta timma. Nu förstår jag rätt dessa Pauli ord: Intet känna utan Christum. Ty alla de öfriga wettenskaperna temna mig öfvergifwen i min wanmagt, icke meddelande någon tröst der den mest är af nöden.“ Men man måste hågkomma, hwad som tillägges: „Jag fördommer icke wettenskaperna, ej heller ångrar jag att om dem hafwa winlagt mig. För mycken ifwet uti dem, men för mycken likafjdhet för någonting högre är hwad som ångrar mig; och den förmaning lägger jag på ynglingars hjertan, att de må wisa hellre vara märligt lärde, än söga gudstruktige, om båda delarna ej kunna förenas.“ Och att förena innerlig gudstruktan med grundelig lärdom, är just det problem, som det tillkommer Presten att lösa, hwilket också, på det ärefullaste sätt löstes af en Johannes Marbitz, en H. Spegel en J. Gezelius, en E. Bengelius, en J. Swedberg, o. fl. o. från wår Ryckas mest lysande period. — Man kan ej neka, att en bättre stämning än den, som några decennier lärt sig förenimma, på någon tid tycktes röja sig hos Presteskapet; men den nywäckta hägen tycktes mera leka på witterhet, än sträfw till wettenskap. Det är dock onskeligt, och exemplet af alla utmärkte witterhets-iskare hafwer bestrykt det, att det endast är af en grundelig lärdom som witterheten får sin halt och sin djuphet, och att den, för utan den, lärt urartar till Schöngeisterey — som Tyssen säger — lika så förakt-

ligt, som all annan ylighet. Och saknas wår alla förebadande symptomer till detta — hittrills Gudi lof — bland oss okända onda? Dock att Redacteurerne af närwarande Tidskrift, skola göra sitt till för att förekomma detta onda, hwaraf witterheten sjelf mest måste lida, det tillförser sig Nec. med fullt förtroende.

Detta Häfte öppnas med nio stycken Psalmer, af hwilka Nec. anser den Om det ewiga Lifwet (sid. 9); Jul Psalm (sid. 14); Jag är'et (sid. 23), och MorgonPsalm (sid. 29) i allmänhet rdt heliga. Deremot äro första PassionsPsalmen (sid. 18) och Nya Södelsten (sid. 26) ganska swaga, same den andra PassionsPsalmen (sid. 21) ehuru utmärkt af wisa wackra detaljer, i det hela blott uppgiften af tema, utan fulländning. Alla de öfriga äro medelmätiga, och i de flesta finnes, här och der, wisserligen ärsfullige att anmärka. Framförallt råkar man här och der wisa oegentliga uttryck, hwilka wanställande öfwerallt, äro isynnerhet uti en Psalm ganska betydliga fläckar. L. ex. sid. 7.

„Hos oss så wår Din wisja se,
Som af de wåsen, som Dig se.“

Denna förbyrning af partikeln hos till af, i en och samma mening, är en incorrekthet, som kan förwilla. Sid. 9:

„Gud sjelf är utan gränser,
Dock ej i himlen skymd.“

Galimachi! Ty då Gud är utan gränser, kan han ej vara blott i den begränsade himlen. Och är det en nödwändig slutsöjd att den som är utan gränser skulle vara skymd, hwad partikeln Dock idrunfäcker? — Sid. 16:

„Att två min Skuld i blod.“

Det är det fläckade man twäntar, men icke fläcken sjelf; och syndaskulden är här den fläck, som skulle borttwäntas.

Efter Psalmerna följa twenne andeliga

Tal af Biskop Johan Nordahl Brun, en Predikant, hvilken wiserligen, såsom ett godt mönster, förtjenar att wara bekant för alla hans yngre embersbröder. Ett djupt allwar, en innerlig wärma, en wäl underfundom skenbart spiteskundig, men af ett skönt och fromt sinne ledd uteses, genialist skelständighet och en skönt bildad diction, sätta hans Predikningar högt öfwer det rhetoriska blomsterfloran, som en tid hos oss blifwit recom-menderade till efterbildning. Dock bekänner Rec. lika upprigtigt, att dessa Biskop Nordahls Predikningar, oaktadt dessa förtjenster, icke uppfylla de fordringar han gör af en fullgod Predikant. Man ser på dem — hwad man dock aldrig borde se. — att de ganska noga, med djupsinna flit och stor lärdom äro uttänkte, anlagde och utförde wid skrifter, innon de från den heliga Talarestolen blifwit framställda. Hwad som äfwen för den yliga Beraktaren genast uppenbarar detta, äro de många och inweklade ofdelningarne och underofdelningarne, men framdröfft de underfundom nog långsökta allegorierna som Talaren gifwer Bibeluttrycken. Allra påtrögligast ser man detta i Brudtalet: Gud i Skuggan (sid. 57—78). Här börjar förf. med en gifad förklaring af namnet Bezaleel, som betyder: Gud i Skuggan, hwilket är nog talande, emedan „det war han, som försärdigade Twätekaret, Jusofståkan och Altaret och Nådastolen, eller den så kallade Guds bundsens Ark; korteligen Tabernaklet med dess tillbehör. Och alla dessa ting skulle waro förbehållne, eller bilderspråk, eller Messias-Attributer, eller Gud i Skuggor (sid. 60).“ Härefter öfwergår Talaren till en framställning af nödwändigheten för menniskan, att se Gud i Skuggan, och för detta ändamål finner han, i anledning af 1 Joh. 4: 8. i

Kärleken den mest betydelsefulla, den minst förnärkande Skuggan, hwadan Propositionen blifwer: Gud i mennisklig Kärleks Skuggor. För att rätt utföra den måste „1) minnolja blifwa flytande; det är: textens sonna mening utvecklad, förän jag deruti inblander kärlekens färgor (sid. 63).“ Talaren bemödar sig alltså, att riktigt bestämma i hwad mening det säges, att Gud är kärleken, och huru det står tillsammans med andra menniska begrepp om Gud, och först derefter (sid 67) försöker han att afbildas Gud, 1) genom den broderliga kärleken; 2) genom „den mest beldnande af all kärlek, hvilken man annars kallar Ålskog“ (sid. 69) och 3) och fullkomligast genom föräldrars kärlek till sina barn, fastän han dock till slut måste bekänna: „Men brinner nu Guds kärlek länge högre än en moders, ser den ämnaste moder, äfwen igenom sin känslas äberiska eld, endast Gud i Skuggan, så kan jag ej, wore jag än en Bezaleel, måla mera; så finnes ingen färg öffrig i hela Naturen; så måste jag kortfatta min wanmögliga pensel, och låsa den gamla psalmen: Din nåd och kärlek milda Gud! Ej någon like äga, Min själ, min mun och tungas ljud Ej kunna dem uttala (sid. 74).“ Uppmuntringar till de, wid Bigjeln närwarande, fluta Taler. — Rec. medgifwer gerna att han läst der samma med mycken både upphygelse och tillfredsställelse, och att det innehåller mycket sant, djupa och skönt tänkt, samt träffande framställdt; men det måste en hwar medgifwa att detta icke är den rena enfaldiga och kristliga wälsalighetens; att detta konstiga utförande icke är ett barn af den rårande enfald hwilken, i alla händelser, ensamt är andens äkta bewisning, och att detta nog wäggade och luxurierande bilderspråk kan ge an-

ledning till mistydnung och begabberi. Dock efterger Rec. här en del af de stränga förbringarna, allidenskund Salaren i detta mellan andligt och werldsligt swäfwande stycke kunde gifwa ett friare utrymme åt sitt egna lynne.

Åf mera strängt wårde är wisserligen Presdikän på annan dag Jul (sid. 33—55), hwars Proposition och indelning är: Bröllopsglädjen förwandlad till sorg. 1) Ett Bröllopsfolk, af Brudgummen öfvergifwit. a) Ett folk, hwilket den halde Brudgummen wille glädja. b) Ett folk, hwilket den fördrödade Brudgummen måste öfvergifwa. 2) Brölloppet uppkutet till folkets s. off. a) Straff. b) Nåd i Straffet. Den s. öfversätter dock en ganska bildad församling och i sådant affeende har den ganska mycket föriråffligt. Rec. har hört det tablas, att Salaren höje sin stämman mot 1790-talers Neologi och så kallade upplysning, af det underliga skälet, att Predikstolen ej wore rätt platsen, för sådana polemiska utfall. Rec. kan dock ej finna, då Predikstolen är bestämd, för Jesu läras förkunnande och warnande för alle för den menligt annat än lämpligt, att från det rummet bestraffa för den skygghet och den moderna förfining, med hwilka man undflyet Bibelutryckens och Bibelförstållningarnes ensald. Detta ställe är också i närwarande Predikan ett af de allra yppersta öfwen i anseende till framställningen, hwilken är så warm och utmärkt skön. Salaren må döma. Sid. 49. „Uppleswen nu först den tid, hwilken werldens sjelfloke upplysningsande synes påskonda, då bröllopsfolkorna skola utsläkas i Guds hus, och förnufveters bleka nattlampa ensam brinna: då i skolen söka efter Jesum i gudeliga Tal, och ej fiara honom; icke höra hans namn nämnas, eller hans ord ansöras; ej påminnas om honom utan såsom en god bygdelärare; då man

på sin höjd skall berömma för eder Jesum, för hans bergspredikan, liksom man berömmar mer en wis hedniff wis för hans bok om människans pligter. Detta är begynnelsen till wedermodan, då skall bröllopsfolket söta, då skola de söra, om de annars känna det, att brudgummen ej mera är när dem, eller ätminstone, att Jesus ej är när dem, såsom brudgum, icke när dem med sin innerliga kärlek, icke när deras hjertan med sin nåd. Ty när din kärlek är kallnad, ser du honom ej mera.“ — Hwem minnes ej dessa tider? Och hwem det gör, kan neka dessa ord sin plats i en predikan?

Efter dessa båda andeliga Tal följa några Skaldestycken (sid. 79—88). Det första: Den Frommes Långtan (sid. 81—83) är en — nog matt — öfversättning af ett stycke, som läses i Fr. Spees under namn af Trutznachtigal, utgifna samling af förträffliga och sköna andeliga Sånger. I Fr. Schlegels Taschenbuch für das Jahr 1806 är af densamma meddeladt ett utdrag och närwarande stycke åtskilde af en herrlig choral, som wäl förtjent att här meddelas, ätminstone lika så mycket, som Musiken till det andra här införda stycket: Bön under ett Skälslag (sid. 84), öfversatt efter Theodor Körner. De båda andra Skaldestyckena äro originaler. Det första: Zan will det så (sid. 86), synnerligen tomt och matt. Det senare åter, Påskmorgonen (sid. 88), utmärkt skönt och genomträngdt af denna innerliga naturbetraktning, som är en så wäl passande solie för den äkta, lesiwande andagten.

Det sista stycket i detta häfte är En Döendes Sändebref till Jordens blinda Wandringman. Af Biskop Rydélius (s. 89—110). Denna afhandling utgafs först af G. Brantingh, i Lund 1742, under titel af

Epistola Testamentaria in 4:o. Sedan omtrycktes den i Köpenhamn, 1744 in 4:o och äret derpå utkom den i Swenskt öfversättning, från Stockholm, 4:o. Men här meddelas den efter en ny, lycklig version; och wiserligen kan detta af innerlig fromhet, ren christelig dygd och klarfinnig djuphet utmärkta Testamente af en bland sänderneslandets framfarna yppersta män, aldrig meddelas, läsas och begrundas för ofta.

Tröst för den Brottslige. Af en Rånslöfall. Stockholm, Delén, 1817. 36 sid. 12:o.

Om det gifwes någon skadlig bok, så wille Rec. kalla den närwarande en sådan. Den är nemligen författad i den ascetiskt fromma ton, som lätt insmyger sig hos den enfaldigare och okunniga hopen, och hwad predikas i denna ton? Jo! att menniskan ingen fri wilja äger (sid. 15); att Gud bestämmer om man skall vara brottslig eller icke (sid. 12 och 13); inför den Allsmåttige är allt godt (s. 26); det är en olycklig lärdom, att det i Samweter nödwändigt skall vara förebådelse för det förflutna (s. 10) och om minnet af brott och öfwerträdelsor oroar en menniska, så ger förf. i fullt, fromt allwar, det rådet; „Skyll på den Allsmåttige, Skyll på Jesum Christum (s. 32).“ En Bok, som innehåller sådana satsar, förtjenar wäl en noggrannare ransakning inför Kritikens Domstol. — Ty det är påtagligt att här läres en fatalism grofware, än hellswo de gamla grekiska Hedningarnes tanka om Ödet och än Calvinisternas prädestinationslära. De förra antogo dock, att man först genom något fel

sig skulle insnärja sig i Ödets nät, innan det kom så långt, att man oaktadt alla försigtighetsmått nödwändigt skulle blifwa brottslig och olycklig i detta lifwet: och de senare gå icke längre i sitt påstående, än att Gud bestämte hwilka, som skulle blifwa saliga eller osaliga, hwilket beslut hwarcken ett gudligt eller os gudaktigt lefwerne förmår att ändra. Den owilforliga förutbestämmelsen om sond och brottslighet, är således en mening, som är wår förf. egen. Den motsäges också högt af hwarje så moraliskt som religiöst begrepp, och Goethe har alldeles rätt, då han säger: Des Wort Freyheit klinge so schön, daß man es nicht entbehren könnte, auch wenn es einen Irrthum bezeichnere. Wår förf. antager också, att en sådan tro om en egen wilja och ett fritt handlande efter d:n, finnes hos hwarje menniska, och när detta medgifwes så måste wäl, om det också skulle wåra en willkårelse, denna hos menniskan, enligt Guds beslut och tillfölje af hans höga affigter, wåra insplanterad och det är alltså erårt att söka förstå den. Detta är en consequens, som förf. aldrig kan komma ifrån. Han har dock twen ne skäl, hwilka han anser wigtigare än allt annat, och dessa hafwa bestämt honom, att sätta pennan på papperet. Det ena skälet är, att han tycker denna läran om friheten, motsäger begreppet om Guds allmakt. Wiserligen är det ett af Philosophiens swåraste problem, att förena den enkelta friheten, som enligt den moraliska fordran måste räddas, med den allmänna werldsordningen, hwilken det theoretiska begreppet, för sin tillfredsställelse måste antoga. Den kristna religionen innehåller dock den förträffligaste upplösning på dessa swårigheter, och Moses berättelse om syndafallet, man må nu anse den blott som mythisk bild, eller som bokstaflig sanning, är den

owederjögligaste framställning af frihetens uppkomst, och lemnar sålunda ett exempel på djupheten af den uråldsta uppenbarelsen. — I Gud, neml. i det absolut högsta wäsendet, finnes ingen twäfaldighet, ingen antagonism mellan ande och materia, mellan godt och ondt, mellan frihet och nödwändighet. I oss Skuldens gudomliga werld, i hwilken de första människorna, till en början, och barnen ännu bland oss till en del leswa, står alle under owilkorliga nödwändiga lagar. Först då den af materien instränkt enkildheten gaf akt på denna instränkning, och den waktadt, såsom enkildhet wille worde Gud lik, och inse skillnaden mellan godt och ondt, blef denna insigt deß straff och friheten en följd deraf. Det är neml. gifwet, att med förmågan att skilja godt från ondt, följer nödwändigt friheten att wälja dem emellan. Så kom människan att stå under Frihetslagen, under det att den striga naturen ännu hörsammar nödwändighetens gudomliga wälde. Dersöre är alle godt hwad naturen producerar, och dersöre så mycken skeshet och ofullkomlighet i människans werk och dersöre af dem Geniets artistiska alster de yppersta, emedan i dem nödwändighetens omedelbara ingifwelse integrerar. Men, invänder man, huru kunde ett sådant de første människornas fall wara möjligt, om Gud ej redan från ewighet så beslutit? — Wisserligen, allt wor nödwändigt, till deß friheten blef gifwen. Då nu frihet tillhör menskligheten, och den Högste engång beslutit att åskwen genom menskligheten uppenbara och förklara sig; så måste den också falla för att inkomma inom frihetens område. Dersöre gaf Herren sina bud för människans förhållande, och att följa dem är godt. Den insigten, som hon i siet fall wunnit, mellan detta goda och det onda, blef hennes ledsgare genom lifwet; men den ge-

nom denna insigt, är det onda inrymda makt — ty man är icke mera ofskyldig då man wälgår mellan godt och ondt — blef alle betydligare och betydligare, och det onda fick öfwerwägen i den, från Guds omedelbara ledning lösläppta människans gerningar. Dock på det att den menskliga instränkingen icke skulle förstöra och grumla Gudomens werk, ställes de under förmyndens höga beskydd — och här är höjden och djupet af Christii uppenbarelse. Den enskilda människans beslut och affigter äro fullkomligt fria; förnuftet har förså måga att afgöra, huruvida de äro goda eller onda, men icke att bestämma wilsans wal mellan dem; men hwad som också wäljes, leder Förmynden utförandets följder till resultatet, hwilka med Herrens allmänna, gudomliga plan instämna, och dem ingen mensklig tanke kan bereda. För dessa affigter äro straff och seldningar af den gudomliga Rättsutian fastställda i tid och i ewighet; ty att människan småningom skall leda sig sjelf, att endast wilsa det goda, att blifwa ofskyldig genom frihet, som hon förut warit det genom nödwändighet, det är ändamålet med hela hennes jordiska wandel.

Man ser således, att Guds allmakt på intet sätt står i strid med denna den enskilda människans frihet. Det war människans brott att wilsa handla på egen hand, och att i och för sig sjelf wälja och besluta samt utföra sina beslut på egen hand, det blef människans straff, för hennes förmåtenhet; men att icke följden af människans fria gerningar må förstöra den allmänna engång bestämda werldens ordning, det ombestyr Guds allsmåttiga försyn.

Så, invänder vår Auktor, detta är människowisdom, som dock i sig sjelf icke annat än dårighet är; men en Herrans Apokal, som med himmelskt ljus upplyst war, han sa-

lar annat (Rom. 9: 11 o. följ.). Går han det verkligt? Om vi beståda det återopade Capitlet i sitt sammanhang, måtte det då ger den mening, att Paulus utgår på att bewisa en ewig prädestination? Nej, tror det icke. Han kan icke finna, att detta Capitel har annan affigt, än att wisa det Israels barns urkorelse till Guds folk, blott war en akt af Guds nåd, den Judarne nu mera förverkat. Wist är åtminstone, att samma Apostel, i samma Brief (Cap. 2: 14 o. 15) uttryckligen säger: „Theridde, om Hedningarne, som icke hafwa lagen, göra dock af naturen ther lagen innehåller; the samme, ändock the icke hafwa lagen, äro the likväl sig sjelfwom lag: Hwilla bewisa lagsens verk wara skrifwit i itheras hjertan, ther itheras samwet. bär them witne, och itheras tankar, som sig inbördes anklaga, eller ock ursaka.“ Ligger icke i dessa ord, icke allenast den tydligaste och påtagligaste förklaring af menniskans frihet, att på egen hand göra godt eller ondt, utan äfwen med detsamma en fullkomlig wederklagning af wår Auctors råsonnement? — Eller will man holwa det ännu mera bestämt, så drage han sig till minnes, dessa Jesu egna ord: „Sannerliga säger jag eder, utan J. omvänden eder, och warden såsom barn, skolen J icke komma i himmelriket.“

Men, inwänder Förf. inför Gud „är allt godt, både det som kallas ondt inför menniskor, och det hwilket af dem eftersträfwat såsom godt och fullkomligt.“ — Här ser man åter ett prof på bestäffenheten af hela wår Författarens dialektik. Den består helt och hållet deri att se öfwer orden ett helt annat begrepp, än i dem verkligen innehålls. J. Gud finnes ingen contrast mellan godt och ondt, ty i honom är, intet annat än godt;

men inför honom består skillnaden mellan godt och ondt, liksom mellan ande och materia, ljus och mörker. Icke hade han sagt: „Du skall inga andra Gudar hafwa för mig! Du skall icke dräpa! Du skall icke bära falskt witne!“ o. s. w. om icke afguderi, mord och falskt vittnesbörd mere ondt och fördämligt inför honom? — Hwad icke med hans uppenbarade wilja öfwerensstämmar, det är ondt. Dertföre sade öfwen hans Son: „Jerusalem Jerusalem, tu som dräper Propheterna, och stenar them som äro sända til dig; huru ofta hafwer jag welat församla tin barn, lika som hönan församlar sina kycklingar under sina wingar, och J willen icke. Se edart hus skall eder blifwa öde.“

Det andra skälet hwarföre Förf. så mycket ifrå för sin fatalism är, att han tror den andra meningen skulle motverka Brottslingens bättring. En underlig inconsequens! Då brottet icke är frivilligt, huru kan då bättringen wara det? Sätte det wäl fast i syndarens hufvud, att han icke rår för det onda han gjort, att det är Gud som oemotståndligen fört honom dertill, och han skall otwifwelaktigt om bättringen blifwa högst likgiltig. Utan twifwel skall han tänka: den som engång fört mig till brott, för mig wäl widare antingen hit eller dit, utan att jag kan det ringaste dertill. Det är såfångt, att wilja skrämma honom med samhällslagornes straff; ty af hwad wera kan skola de wäl kunna wera, sedan man inpräglat den olycksalige tanken, att jag rår icke för mina brott? Jag kan icke annat — skall brottslingen, efter wår Auctors mening säga — jag måste begå dem; det samhällslagarne kalla brott är till och med icke brott inför Gud, och till trots af mina synder, skall hans obegripliga kärleks mildhet dock göra mig eminnerligt saligt. Här har jag älskes blott att så laga,

att mina brott med den försigtigheten utdömas, att Samhällets lag icke träffar dem: detta är den påtagliga följderna af den föregående satsen. — Och den sådana satsen predikar, kan den nekas vilja lägga hende under lasten?

Vår Förf. ger tydligt tillkänna, att han skrivit sin bok, för att göra brottslingen lugn, att befria honom för den frätande ångern öfver begångna synder, att åsnåra samvetesqualens skarpa egg. Nec. frågar: Hvi skall brottslingen äga lugn och tillfredsställelse, det yppersta goda Dygden kan vänta sig? — Däbeln talar icke så. På hvar sida nästan i denna gudomliga bok, hotas synden med den mark som aldrig dör och den låga som aldrig stocknar. Det oaktadt för att trösta sin brottsling, ber Förf. honom jemföra sin belägenhet med den beständigt sjuklige och prisar hans belägenhet lyckligare än dennes. Huru obeskrifligen skett! Ja upprörande! — Är det väl tänkbart att den gudseuklige Hestia på sin sjukbädd skulle velat byta en timmas tillstånd med den orditfärdige Sanherib, hans fiende? — Eller att den af giftets plågor lidande Sokrates skulle velat försätra sig i den föraktilige wällustingen Hippias' belägenhet? — Den som derom kan öfvertyga sig, den lär icke dröja ett ögonblick, att söla sig i alla de laster som tillfredsställa hans ködliga begär. Men Förf. troende denna tröst icke wara tillräcklig, ber slutligen Brottslingen, då minnet af hans brott oroar honom, flylla på den Allsmåttige, flylla på Jesum Christum. Nec. är hardt nära, att finna händelse i dessa ord. Kristus hafwer väl åragit sig oetl betala vår skuld, men derföre är dock skulden icke hans utan vår. Äfwen menniskor emellan händer, att den ena årager sig att betala den andras skuld; men för det måste dock Skuld nären erkänna att skulden är hans, och

icke fräckt säga, nej den är ej min, den är din, jag har med den inter att skaffa. Och hwad är väl vilkoret, som war Gudomlige Lärare framställde, för att wi skola kunna tillräkna oss hans försoning? Är det annat än en bitter, upprigtig ånger öfwer vårt fordnade öndes öfverne och ett fast beslut att vilja lefwa en ny menniska?

Wi hafwa här ett exempel hwart ett fast fixerat grundfäst begrepp leder. Vår Auktor hade blifwit frapperad af föreställningen om Guds allmakt; endast på den sätte han sin blick, utan att se hvarken till höger eller till vänster, der bredvid, huru med den menesklig frihet gonstka väl kan bestå. Denna enda föreställning bemäktade sig hela hans själ, och så insnärjde han sig, utan att sjelf weta eller vilja det, i sophistikens nät; ty det är just karakteren på sophistiken, att den ser den idé, hwilken den för sig lägger till grund, blott från en sida, och vill genom consequensmakeri, petitiones principii, skett använda exempel o. s. w. tvinga och förleda andra, att också se samma idé endast och allenast från denna sida. Derföre är Sophismen äfwen så skadlig, medan den så lätt finner ingång, och så mäktigt förwiltlar. Det är också Kritikens slarvdom öfwer närvarande Volk att det är en skadlig Sophism, så mycket mer, som dess stil är lockande och intogande.

Men Boken har blifwit dragen för en annan Domstol, och har blifwit friskänd af Jury *). Mycket är dock och måste wara förödmjligt inför Kritikens lag som icke är eller kan wara det inför den borgerliga. Det är också endast den förra lagens bud, som Nec. velat tolka, utan att i ringaste mån vilja till Författarens medborgerliga personlighet hafwa utsträckt det tadel, som han sett sig nödsakad att uttala öfwer hans bok.

*) Se de nyligen utkomne Rättegångs-Handlingar i anledn. af Skriften kallad: Tröst för den Brottslige, af en tänksöf. Öhm, Delen.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 43.

Torsdagen den 25 Oktober

1817.

R e c e n s i o n e r:

De tre sista Århundradernes Historia, af Joh. Gottfr. Eichhorn. Fjerde Bandet. 630 sid. 8:o. Strängnäs 1816.

De tre föregående Banden af denna Historia äro annalra i N. 32, årgången 1816, af denna tidning. Rec. har der gjort full rättvisa är den berömde förf:s widsträckt lärdom, tillförlitlighet och granskning af de häfder, på hvilka han grundat sitt arbete. Men han har äfwen gifwit tillkänna, att läsaren här mindre har att wänta en egentlig filosofisk fulländad historia, än en chronologisk exposition. Sedan wi erinrat om den synpunkt, ur hvilken närvarande arbete bör betraktas, torde wi nu så gära läsaren bekant med innehållet af föreliggande del.

Den omfattar Asiens och Afrikas öden under de trenne sist förflutna Århundraden. Det torde icke undfalla granskaren, att den af Förf. waldas begynnelsen, som wisserligen är tjenlig för Europa, icke egentligen är det för de öfriga werldsdelarna. Förf. har således wid förteck-

ningen af de flesta ultra-europeiska stater nådgats gå några steg tillbaka, för att finna en wis naturlig period, en wis utgångspunkt, från hvilken han kunde begynna sina historiska utvandringar. Denna begynnelsenpunkt är deremot ganska enligt med sakernas eget sammanhang i historien om Europeernes besittningar, åt hvilka Förf. tilldelat ett jemförelseswis, enhånnda alltför widsträckt utrymme. Han har derföre nådgats inom desto trängare gränser inskränka de inhemska händelserna. I alla fall äro de korta underättelser Förf. temnar öf om de öfriga werldsdelarnas häfder högst wälskomna för den svenska allmänheten som — med undantag af Gr. Schwerins Staternas Historia — knapt i någon på moderemått utkommen lärobok derom skall inhämta någon kunskap. Äfwen i mera widlöftiga, så kallade Universal-Historier, finner man nästan aldrig en sammanhängande framställning af de utom-europeiska staternas öden. Allt hvad man der får erfara, inskränker sig merendels till biographier af några märkwärdiga eröfrare, t. ex. Gengis-Khan, Timur, Mubammed, Aureng-Zeb, Schah-Nadir. Här åter

lemnasen, fastän inom tränga ramar, redig öfver sigt af de förnämsta folkskommaras utveckling, och det här öfwen — enl. Rec:s omdöme — till denne boks företåden, att historien ej — enligt den vanliga universal-historiska metoden — uppställas i en enda Chaotisk massa, der mängden af de handlande figurerna tränger hvarandra och för det ovana ögat mer och mindre framställer en oredig och förvirrande anblick. Behandlingen är här ethnographisk: hvarse nations historia meddelas särskildt, hvilket synes så mycket mer naturligt, som det är lättare, att seå det enskilda öfverse det allmänna än seå det allmänna orientera sig i det enskilda.

De anmärkingar hvilka Rec. öfver företvande Band kan meddela, kunna således icke blifwa betydande. När man särenar en så omfattande belysning, som Eichhorn, med lätt-heren att i medelpunkten af Europas bokfätter, ständigt kunna öka den, så är det mindre underligt, om man såånt lemnar Öranstärn tillfälle till rättelser. Rec:s åtgärd kommer således att hufvudsakligen inskränka sig till några tillägg eller obetydliga anmärkingar.

Då 17 är af detta århundrade snart äro förflutna, så hade det varit önskligt, att öfvers. fortsatt historien, emedan det förmodligen varit förs:s affigt att utsträcka den till den närvarande tiden, icke att sluta sig inom en gifwen krets af 3 seklar: en afdelning, som wore högst orimlig. Wiså stater hafwa dock under dessa år undergått betydliga hvalfningar. S. ex. den tid då förf. skref detta arbete, kände man i Europa ej annat, än att, som sidan 265 berättas, två konungar regerade i Tongkin: neml. en nominell kung, Dova, och en Major Domus (Chova), som innehar den verkliga makten. Då den

tiden trodde man också, att Kotschin-China ägde en särskild styrelse: men år 1774 utbröt i detta rike ett allmänt misshäde, genom hvars följder den gamla dynastien blef fördrifwen och tre bröder af familjen Tai-son kommo till högsta wäldet. Dessa fördrifwa både den verkliga och skugg-regenten i Tongkin, men företades ändeligen, i de första åren af detta sekel, genom en ättling af det gamla konungahuset. Denna konung, hwilken regerade ännu år 1810, öfwer de förenade rikena Tongkin och Kotschin-China, heter Nguaizen-Chuen. (Se Bilschères Reso, på tyfka öfversatt af C. A. W. v. Zimmermann i 47:de B:det af Sprengel-Chr. manns Bibliothek der Reisebeschreib. Weimar 1813). De underrättelser som återopade förf. meddelar om Tongkin's äldre historia, öfverensstämma i många hufvudpunkter icke med de äldre uppgifter, som tjent Eichhorn till wägsledning.

Sid. 269. finna wi en stat upptagen under namn af Ponthiamas. Det är sant, att förf. ät den endast egnat tre rader; men det är först oafsjordt, om denna stat, som i midren af förra sekel skulle blifwit grundad af en rik Chinesisk köpmansson, någonsin ägt annan än en ögonblicklig existens — ty alle hwad wi weta derom förf. öfver sig endast seå Voivre, se hans bekanta Voy. d'un Philosophe, Yverdon 1768 — och kan desutom, såsom bestående af en enda stad med ett förmodligen nog inskränkt område, swäriligen finna plats i en världshistoria. Men förf. har upptragit öfwen sådana länder, hwilka dels icke kunna hafwa någon historia, dels sådana hwilkas äden äro alldeles obekanta. Och detta är wifwrligen så mycket rättigare, som ett folkslags kultur och lefnadswis, hwilka i stället meddelas, ofta äro wigtigare och mera intressanta än en

naken lifta på regenter, på ohyggligheter och Drott, som göra dessa werldeträckers Häfder så enformiga och motbjudande.

S. 268. Kam bodsja. "Äldre resebeskrifningar berättar, att landet är fullt af präktiga ruiner, på hvilka firaterna ännu äro synbara, samt af andra stora anläggningar, som äro helt och hållet förfallna. Om dessa uppgifter ej äro helt och hållet fingerade, så följer deraf att landet fordom varit i ett mera blomstrande tillstånd och bebodt af en nation, med sörre kultur, än des närvarande blandning af inwånare äga (äger). Man kunde tro att de varit Morer eller Muhamedaner, som före Portugisarnes ankomst till Ostindien, blifwit åter fördrifna från Cambodia." — Att dessa ruiner förutlåta en äldre mera kultiverad folksam i dessa trakter, är omedelsligt. Att dessa inwånare åter varit Morer, är en gissning som förf. lånat af Meiners (Ueber die Fruchtbarkeit und Unfruchtbarkeit der vornehmsten Länder des Asiens II. 310), en ganska beläst författare, men hvars högsta fågnad är att kunna motsäga eller äminstone nedsätta alle hwad resande funnit undransvärdigt eller i allmänhet mer och mindre märkvärdigt hos Asiens nationer. Mindre bifallsvärd skall man dock finna denna hypotes, då man uppslår dessa resebeskrifware (Navarrete, Account of the Empire of China, i Churchill's Collect. of Voy. and Travels, sid. 304 samt Tosi, India Orientale, II. 120), och af dem finner, att dessa murar varit beträdda med en myckenhet bildwerk af upphöjdt arbete, för hvilka, som bekant är, alla Muhameds lärjungar hafwa en så afgjord affky, att de till och med onkullsförta alla minneswerk, de kunna öfverkomma, på hvilka finnas menstliga figurer. Så t. ex. i Egypten och i Persopolis. Utomdes äro dessa folkslag icke kända

de för synnerligt stora och fasta arkitektoniska minnesmärken. Äfwen en yngre resebeskrifware (Poivre, Voy. d'un philos.) omtalar en förfallen stad, också belägen i denna werldstrakt, hvars arkitektiur skall hafwa ägt någon likhet med den Europeiska. — Skall någon gissning wägas i en så okänd historia, så finner Rec. troligast, att anläggarna af dessa byggnader varit Hindostaner, hvilka i synnerhet i äldre tider flitigt besökt denna halfö. Man påminner sig endast att de Siamske HofAstronomerne ända till de senaste tider varit Brahminer (Loubère, Descript. du roy. de Siam) samt att Dalt-språket, dessa länders lärda språk, endast är en dialekt af sanskrit. I alla fall består Kam bodsias folksflock, som ofwanför nämndes, i ett aggregat af allehanda nationer.

Sid. 68, der Britternes besittningar i Indien uppräknas, må anmärkas att den som ästundas winna ett tydligt begrepp om denna nations wälde, statskonst, handel och regeringsförfattning i denna werldstrakt, må läsa Gloyer's Fragmente über Ostindien, Altona 1813, ett arbete författadt med mycken öwäldighet och mestadels grundadt på offentliga urkunder. — I förbigående nämna wi, att förf. i de indiska namnen bibehållit den engelska orthographien, och således skrifwer Mysore för Meisjur (Fransmännen skafwa Meissoure), Syder Ali (eller Ally) i st. s. Zeider Ali, Agimere i st. s. Adschmir o. s. w.

Sid. 326. "Eibecanerne hade ända till århundraderna för Christi födelse kringlägat som nomader, utan att upplefwa några märkwärdiga händelser, och förf. sedermera lärt sig äfverkruset och byggnadskonsten, hwaruti de lika wäl blefwo långt efter sina lärare Hinduerna, och (hafwa) aldrig höit sig till symmetri och ordning. De ägde äfwen ett Indiskt alpha

bet och indiska skrifter, samt någon kännedom i konster och vetenskaper, utan att de någonstän (så wide Europeerna kommit i erfarenhet deraf) utmärkt sig i någon vetenskap eller konst, eller frambragt något snickiskt arbete. Under indiskt inflytande insådes väl hos dem handverk, slöjder och handel, utan att någondera någonstän kommit till ett blomstrande tillstånd. Så hafva de t. ex. aldrig lärt att försärdiga de präktiga shawlar, till hvilka Kaschemirerne från Tibet hämta ullen."

Denna teckning hade kånhandta billigtvis mer kunnat utfalla till Tibetanernes förman. Det är sant, att Tibetanernes kultur förskrifver sig från Indien, och — till någon del — äfwen från China, men det länta har här antagit en egendomlig pregel. Om Tibet är mindre uppodlat än Indien, så bör detta skrivas på lokalens räkning, ty här är öfvergångspunkten scån Högländens nomad. lif, till SydAsiens åkerbruk; för öfrigt är bekant att Tibetanarne råssa med Japanarne i tålmod att genom uppföring af matjord och watten göra sina bergshöjder fruktbara. De talrika boskapsjordarna vittna om boskapsförhållens goda tillstånd. Smederne tillverka äfwen så prydliga som goda wapen, såsom sablar, dolkar och pilspetlar. I bergshandlingen gifwa inwånarne icke wika för något annat asiatiskt folkslag. Det är sant, att deras byggnadskonst icke är så stor och gigantisk, som den äro de indiska, men synes dock öfverträffa de nulefwande Hinduernes, och är äminstone höjdsöfwer Chinesernes bräckliga närhet. Det är sant att Kaschemirerne förstå, att af Tibetanska ullen tillverka dessa beundransvärda shawlar, som äro lika värderade i Asien som i Europa; men Tibetanernes inhemska pleswånader, som isynnerhet utmärka sig genom sin tenhet, äro dock icke eller att förakta. De

sköna Konsterna stå här under Religionens befäl. Musiken synes wara den, om hwilken detta folk mest besittar sig, emedan den mest isynnar att gifwa glans åt deras religiösa fester. De äga likom Hinduern och Chinesern en mängd högsällande instrumenter, hwilkas toner, ehuru hwar för sig — äminstone för ett europeiskt öra — stråk och obehaglig, dock i förenig med två till tre hundra karol och geshörster, frambringa en stor och högsidlig effekt. Så dömdo äminstone Turner. Det är ganska sonnliskt, att de i denna konst öfverträffa sina grannar både i öster och söder. För öfrigt äga Tibetanerne på sitt språk många och widlöftiga arbeten; det är sant att de flesta lära hafwa afseende på religionen, men de öfriga äro, icke ens till innehåll, bekanta, så att det således ännu torde wara önskwärdigt, att falla något omdömmet om den ståndpunkt, på hwilken nationens litteratur och vetenskapliga odling befinner sig. — I förteckningen på de källor, som höra till landets kännedom har Jöf. föröfrigt utelemnat ett hufvudwerk: Pallas, Sammlung historischer Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften, i hwaras 2:dra del man finner flera uppgifter som upplysa de ämnen, hwilka Jöf. berört.

Flera, lika så oberydliga som de öfwananförda, anmärkningar skulle kunna göras, men det wore obilligt, att of ett så beskaffadt sammandrag fordra allt. — Öfversättningen är temligen god, ehuru man der äfwen iaktfiner de flesta af originalets stillstifka wärdeordheter; deribland en mängd af utländska fransiska ord, hwaraf de flesta med samma tydlighet skulle hafwa kunnat öfversättas. Wändomärkta trycket märka wi t. ex. sid. 152 Tue Jehan i. s. f. Tur Jehan; sid. 157 Mansum i. s. f. Mansum. m. s.

Handbok uti Gamla Staternas Historia, med
 afseende på deras Författningar, Handel
 och Colonier, af N. H. L. Heeren, Pro-
 fessor uti Historien. Öfversatt af Johan
 Ekelund. — Strengnäs, Elmåret, 1817,
 504 sid. 8:o.

Alla folkstags häfder leda oss tillbaka till
 den mörka tiderymd, då ännu ingen samhälls-
 anda förenade den spridda myckenheten till en
 enda sammanhängande organism, då den ens-
 skilda viljan ej styrdes af en högre ledning
 och hvar och en var en man för sig.
 (Första perioden.) Man beklagar att man
 ingenting känner om dessa tider, att dessa for-
 nerlidens urstammar icke öfverlätit oss någon
 historia. Och hvarför? Emedan de icke äga,
 och icke kunna äga någon. Ty hvad kan
 herden, som i Höghstens hedar endast flyttar
 sitt tjäl från den arbetade platsen till en gräs-
 rikare mark; hvad kan ökenens inbyggare, som
 ständigt lurar på rof och plundring; hvad In-
 diens fredsamma folk, som vattnar sin ris-
 åker eller borslumrar sin dag under palmerne;
 hvad kunna Nordamerikas wildar, i ewiga
 tylligt grymma fejder utan sam-
 manhang; — hvad kunna alla dessa folkstam-
 mar hafva att lemna åt eftervärlden annat
 än en tafsa af ett ständigt enformigt lif?
 Men menniskan, minst den råa, skilvar icke
 hvad hon alldagligen ser och erfar: endast nya,
 stora föremål, som sjä sinnet med häpnad el-
 ler beundran, är det som hon finner löna mö-
 dan att föredjas. — Men det kommo andra
 tider: det uppstod en tjerk och kraftfull man,
 hvilken eftervärlden sedan lyfte till halfgudar-
 ne — en Dffemischid, Herakles, Jason, Sige-
 ge Fridulfsson — som, samlande omkring sig
 talrika skaror, genom en mäktig idé satte
 deras sinnen i brand, gaf dem ett gisvet mål,

och förde dem till gemensama företag. (Andra
 perioden.) Och när det stora äfventyret var
 fulländadt, när den manliga armen makelöst
 domnat och de mäktiga wapnen rostade; då
 hörde man den gamla kämpan, upplefwande
 i det förfutna, med ungdomlig förjusning i
 bland kretsen af lyssnande åhörare, föredja de
 fardna ädrotter; det framfarna klädde i en
 skud, som öfvertråffade verklighetens, och
 fångljuden öfvergingo till eftervärlden och tän-
 de ännu, efter en lång följd af århundraden,
 ynglingens djerswa bragdbegär. — Man hade
 nu erfarit, hwad menskliga krafter, under led-
 ningen af en själ, förnä; begäret efter äf-
 wentyre, ära, byie besegrade det medfödda bes-
 gäret efter frihet; samma kraftfulla ande,
 som förnätt att omringa sig med denna flock
 af vågsamma ynglingar, förnädde äfwen, att,
 sedan äfventyret var fullbordadt, hålla dem
 tillsammans, och så uppkommo smäntasom-
 stamsförbund, städer och slutligen stater. (Tres-
 dje perioden.) Ett sådant samhälle, engång
 bildade, twang nästgränsande nationer, så fram-
 de icke wille blifwa uppslukade, att själswa or-
 ganisera sig; och wille än den individuella wil-
 jan lösrjeka sig från den allmänna, så twangs
 hon öfverallt att återwända inom den bestäm-
 da kretsen. Från detta ögonblick framträdde
 alla staters inre historia en lång, wälsam
 kamp mellan ewenne ensidigheter: samsunds-
 chesen — den högsta makten måtte hwila i
 en eller fleres händer — som, systande åt ett
 enda — ädelt eller icke ädelt — mål, be-
 traktar menniskorna såsom nosor endast er-
 sterande, för att med en enhet i spalten ut-
 lenest fylla ett stort tal; — och den ens-
 skiltes frihetsanda, lifligt kånande, att de
 offer äfwen af det högsta hon äar, lif, fri-
 het, som hon hembar det allmänna, östra icke
 återbetalas. — En jennwigt af dessa kraf-

ter, bildandet af ett samfund, hvars innersta lif icke uppstår på den individuella frihetens graf, hvars handlingar är totaluttrycket af medborgarnes förenade wiljor, — af en organisation, der det allmänna är så sammanfångadt med det enskilda, och det enskilda med det Allmänna, att hvarje led är oumbärlig för det Hela, och själf icke kan slita sig från det hela, utan med uppoffringen af sitt eget själfbestånd, sitt yttre och inre lif; — Detta är det mål, hwarefter menckligheten långsamt sträfwär; ett mål som wäl aldrig, i detta ofullkomlighetens tillstånd, fullkomligt kan upphinnas, men som, upphunnet, skulle framställa en Guds stat på jorden och realisera tänkarnes djupaste önskingar (Sjunde perioden).

I den första af dessa epoker befinna sig ännu alla de folkskammar, wi tillägga namn af wilda, de må än lefwa i en otahrisk ofskuld eller kannibaliskt suga hwarannans blod. — Den andra perioden, undrens, äfwentyrrens, är endast af en mera höstigt förbigående natur, då nationen antingen sjunker tillbaka till sin förra råhet eller lyfter sig till en högre odling: alla nationer, som bildat samhällen, hafwa dock genomlefwar en sådan: den beräknas, för att endast nämna några få folkslag, i Grekernes historia genom tiderymden från Koldiska och Trojanska striden till före före det första persiska kriget, i romerska historien, från Romulus nästan till det första kriget med Karthago, i våra egna häfder från Oden till ungefär Olof Skötkonung. Då, efter Romerska rikets fall, af det första kaos ett stödnare lif i Europa (med undantag af det långsamt förutnande Byzantiska riket). började utwackla sig, se wi åter samma phenomener: romanserna om de första spanske bergtriddarnes strid mot Morerne — sängerna om Caroli Magni

och hans Ribbares fejder mot Hedningarne, äro, under olika former, samma grundslud, som klingade från Argonautiska och Illiska sagoskalbernes lyror. Den anda, som beherrskar denna period, uttrycker sig klarast och stödnast i Korstågen, — det herrligaste, det mest omfattande af alla dessa romantiska tåg, emedan religionen tillika förenade sig med begäret efter ära och äfwentyr. Den förswann, ju mera de större monarkierna började bildas sig, men kan icke räknas helt och hållet hafwa slösknat förrän efter Carl 5. Den tredje perioden begynte. Despoterne slog menckligheten i band, och der ännu frihet nämndes, wisades dess bild endast för att undertrycka de swagare. Det första folk, som strälste sig, woro Britterna; knapt ett århundrade derefter skapades deras släktningar på andra sidan hafwet, i en annan werldsdel, en stat, som kånhandta skulle blifwit fullkomligare än dess urbild, om man, med de döda formerna på papperet, tillika kunnat skapa allmänt lif, allmän samsfunds-anda. Så är derefter reste sig den måttigaste af Europas nationer: werlden hoppades frihet; men man trodde då, att den högsta friheten bestod i den högsta laqlöshet, och nationen, sansad, söll hastigare än någon annan, tillbaka i en ny yterlighet, trökande sig under ett fullkomligt asiatiskt jernok. Werldsherrskarens bila wäckte de förkrächta folkslagen: i nordan upprestes frihetssträder, — man hoppades äfwen i Ödöer — men man erfor snart, att de södra nationerna ännu woro mera tappre än upplyste; efter få år skall äfwen uppdragas, om Europas medelnation, den mest spekulative af nationer, i den politiska werlden skall frambringa andra frukter än theorier.

Dessa äro — efter Dec:s ängt — epokerne af mencklighetens politiska utwackling;

och i fall denna synpunkt är riktig, måste afwen hvarje epoch hafwa sin egen, olika behandling. — De flesta nationer hafwa förlorat minnet af sin första barndomsålder, hvilken man kunde kalla den idylliska, i fall alla folkstammar, i natur-tillståndet, wore menlösa, ofskuldesfulla barn. Men öfwerallt der dessa häskomster icke alldeles undöt, framställa de sig under en theokratiske bild, menniskan lefwande i paradisiska lustgårdar, i umgänge med enlar, genier, feer. — Den heroiska (den episka) tiderymdens minnen förvarades i mytologier, sagor, legender. Man bedrager sig dock, om man i ett folks mytologi endast söker historiska underrättelser; eller om man der endast söker religiösa, moraliska eller astronomiska föreställningar. Ty dessa traditioner innefatta alla dessa olika artade beståndsdelar; endast att hos hvarje nation är det ena elementet mer eller mindre öfvervägande. Derför äro hos Herodotos, — Historigens Homér — Livius och Sturleson, tidens äldsta urkunder ännu poet — sanning i dikterns klädnad — ännu på wigt sätt endast folksagor, episka fragmenter. — Först med Thucydides och Tacitus, inträda wi inom den stränga sanningens område: den förres tafska är ett stort drama, en stor tragedi af samtidsens handlinger. Här begynner den kritiska historien; förgräfwes hafwa filosofherne bemödat sig, att under den dunklare perioden strängt afföndra det fabelaktiga från det sakliga sanna, ett bemödande som förmodligen genom tingens natur, alltid skall blifwa fruktloft, och, som lyckade, troligtwis skall frambringa så wigtiga och intressanta resultat, som man har att wänta af hvarje kemiske decomposition.

Men wi lefwa nu i reflexionens tidehvarf: Häfdatecknarens pligt är — och måste vara —

att först wara sann. Hvad wi förlora inom fantasiens område ersättes i förståndets: hvad wi förlora i händelsernas artistiska framställning, ersättes genom en öfad mångfald af erfarenheter, en widgad krets af åsikter, en ljusare omfäring af ideer. Historisk konst och poesi, fordom ett — och ett med religionen — hafwa söndrat sig: häfdatecknarens sakla måste icke mer höjas, för att endast fringsprida en magisk halfdog: äskådaren påkallar så många, till alla fluggor försvunnit och allt är ljus. Lätom oss därför wara rättwisa mot samtiden, utan att misstänna fornwerlden, och utan att förakta de skalbesagor, som i sig innefatta sålät af dess lif, inbegreppet af dess religion, wisshet, wettenskap, historia, kultur!

Ibland de kritiske författare, som tillhåra vår tid, intager Heeren, författaren af *J. deen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Völker der alten Welt*, ett af de yppersta rummen. Den synpunkt, hwarne han betraktar dessa folkslag, är deras politiska kultur: hitills hade de flesta älderdomens forskare, mer sätat sin uppmärksamhet på deras yttre lif, än samsfundens inre historia och genetiska utbildning, mera på kriget och yttre förhållanden än Staternes inweries förhållanden, oftare lemnat biographiska teckningar af regenternes än af folkslagens öden. Heeren har lyckligt inträngt till händelsernas innersta rot och genom framgången af sina bemöddanden, hwilande på en widsträckt beläsenhet i de gamles och nyares geographiska historiska urkunder, en utmärkt skarpsinnighet, en sålshyt literarisk ärlighet, en säker takt som lika liket faller i låttrons garn som i pyrrhonismens mörker, för dessa studier wäckt ett intresse, hwaraf man har att wänta sig ännu mera betydande frukter.

Denna boks titel gifwer bestämde tillfån-

na hwad den will offhandla: *Samsa Staternas Historia*. „Den politiska Historien — heter det sid. 4 — börjar ej före ånder, hwarest Stater wisa sig. Hwad wi från wårt någtes äldsta tid genom traditioner weta om enskilda menniskor eller stammar, om deras wandringar, slägtkap och uppfinningar, hrer icke hit, utan till *Folkens Allmänna Historia*“. — Den begynner således med den epoch i folkagens händer, som wi utmärkt under namn af den tredje. Med gamla Stater har Förf. menat de Stater, som Greker och Romare känd; annars syntes det ensidige att här utsluta China, Japan och flera andra asiatiska riken, som redan wores stater före den tid, (Romerska wäldets fall), hwilken utgör sista gränspunkten för närwarande skrift. Men dessa aflägsna stater hafwa aldrig med wår werldsdel stått i någon egentlig förbindelse, aldrig på wår werldsdel utöfwat någon direkt inflytelse; dock deras kändedom är nödwändig, så snart man will erhålla en fullständig öfversigt af hela mensklighetens utbildning.

Så mycket fullständigare är teckningen öfwer de Stater, som ligga inom den antika tidsans område. Äfwen de mindre Grekiska Staternas öden hafwa funnit ett rum, „emellan man endast derigenom erhåller en fullkomlig kändedom af ännar,“ (Föret. s. IV.) Äfwen så finner man, hwad man förgäfwes söker i sådana historiska sammandrag, en kort men nöjaktig underrettelse om deras colonier på mindre Asiens, Propontis och swarta Hafwets, Thraciens och Macedoniens, Galliens, Italiens, Afrikas och Medelhafsbarnas kuster (sid. 160 — 185). Hwarje lands historia föregås af en literatur, (der den wertgirige kan finna widöftigare källor) samt en förberedande geographisk öfversigt: notiser, som

icke sicut öka brukbarheten af denna skrift.

Det hade icke varit möjligt att finna utrymme för en sådan mångfald af ämnen, i fall Förf. fullständigt utförd alla dessa teckningar. Men nu är hans tafsa blot en grundritning; händelserna — i synnerhet de bekantare — äro endast summariskt uppdragne, men med den noggrannhet, att alla wigtigare partier symmetriskt fluta sig till hwarandra. Denna bok förutsätter således en tidigare historisk läsning; men för den som will göra sig fullreda för sin läsning, för den, som will förwärfwa sig en philosofisk åsigt af de mest oblade bland fornwärldens nationer; för honom skall denna bok bliwa ett ganska fruktbringande studium. Deß första uppböf har synbart sin grund i Förf:s eget behof att hafwa en ledtråd för sina akademiska föreläsningar; det är således egentligen en bok för läraren, åt hwilken det är förbehållet att göra ett widsträcktare bruk af de här med så mycken omsorg framöftra materialier, och, genom egna tillägg, efter den här utkastade grundteckningen, uppöftra en fullständig historisk architektonisk byggnad. Dock skall endast en lärare med nästan lika mycket snille och nästan lika omfattande sarg bliä som Förf., på alla ställen kunna isylla de luckor han stundom lemnat öppna, t. ex. då han efter namngiwandte af de israeliska Domarne: synnerhet Achiel, Debora, och Simson; endast uttrycker sig (s. 39). „Om det underbara i deras (Judarnes) historia“. —

Hwar och en, som nickskar för det historiska studiets utbredande, skall således hembära Förfäggaren sin tackägelse för skänken af en så wigtig hjälpredo, helst då han tillika föransaltar, att denna bok skall i en skicklig öfwerfåtars händer.

L i t e r a t u r = T i d n i n g .

N:o 44.

Lördagen den 1 November

1817.

R e c e n s i o n e r :

Nya Handlingar af Kongl. Vetenskaps och
Witterhets Samhället i Göteborg. II:dra
Delen. Göteborg, Norberg, 1817, 94
sid. 8:o.

Åbland obehagliga följder för den fosterländska
litteraturen, hvilka hafwa sin grund i en långsam
och irdg communication inom ländernes landet, är
wisserligen den icke den obetydligaste, att man
samt eller aldrig i de flesta landsorter kan till köps
erhålla synnerhet de Skrifter, som utgifwas
af våra inhemska lärda Samfund. Ty man
kan icke begära af dessa Sällskapers Sekreterare,
hwad enskilda Förläggare måste underkasta sig,
den högst besvärliga mödan, att, då wi, liksom
alla andra policerade nationer i Europa, ej äga
några offentliga inrättningar för författande
af paketter, som wäga mer än 48 lod — an-
lita enskilda resandes godhet att i alla lands-
ändar fringspreida sina häften; utom det, att
det sårt, på hwilket vår Swenska Bokhans-
del är organiserad, icke synnerligt lockar till
denna sållan tacksamma omsorg. En följd här-

af är, att en allmän litteratör ofta ej på år
och dag kan erhålla en Skrift, som utkommer
30 till 40 mil från hans hemwist. Den
större allmänheten hämnar sig öfwer den stens-
bara liknadsbhet, derigenom, att hon läser in-
genting, — eller också endast små flygskrif-
ter och brochurer, som liksom ryckas följa med
winden och lika hastigt förswinna, utan att
qwarlemnna minsta spår.

Det hör verkligen till fenomenerna i
vår litteratur, att en Skrift, af ett offentligt
Samhälle utgifwen, samma år som den utkom-
mit, äfwen inom samma årtal offentligt fin-
nes att tillgå, ärmintone i 3 eller 4 af ris-
kers städer. Kongl. Vetenskaps, och Witter-
hets-Samhällets i Göteborg Handlingar för-
tjena dock en större allmänighet, än de hittills
wunnit. Kanhända är det för hälften af dens-
na tidnings läsare obkänt, att wi hafwa
detta Samfund att tacka för meddelandet af
den största uppräckt som i sednare tider blif-
wit gjord, i hänseende till Häderneslandets
äldsta historia: — Nec will säga Beskrifnin-
gen och afritningen af de år 1807 uppräcka
fornlemningar på Arewalla hed i Westergöth-

land — en beskrifning, hwilken nu är så mycket dyrbarare, ehuru den för fornforskaren ej är fullt tillfredsställande, som dessa underför, dessa griffswalf genast blifwit igenfyllda och i grund förstörda. Fyndet af dessa monumenter, — hwilka, bibehållna hade kunnat jämföras med Stone Henge (Monumentum Salisburyense) i England och de Södra Rändernas Cotacomber, och hwilka måhända kunnat öppna nya och obekanta åsigter af våra första samfundets ursprung, kultur, lefnadsförhållanden, — hafwa i Sverige gjort föga uppmärksamma; på andra sidan hafwet har dock denna upprätt wäckt det intresse, att denna afhandling af en berömd författare *) blifwit öfversatt och försedd med försök till en förklarung.

Äfwen genom den prisfråga, som detta Samhälle senast utfatt, har det förwärfwat sig en ny rättighet till Allmänhetens erkänsla. Det ämne, som blifwit bestämdt till afhandlande, är en framställning af Adertonde Århundradets märkwärdiga Uppfostringsförslag och deras inslytande på tidslýnnet. Frågan är beswarad af Lör. Hammarfeld, Förste Amanuens wid Kgl. Bibliotheket i Stockholm, och upptager helt och hållet närwarande häfte. I en tid, då man är allwarligt sysselsatt med en reform af våra lägre Läroverk, är en historiskt kritisk återblick på fordnas tiders theorier så mycket mer wigtig, som hwarje tidschwark är en produkt af de föregående, och ingen kan riktigt bedöma det närwarande, som icke tillika klart öfwer ser det förflutna. En sådan afhandling är således en högst nödig propädeutik till ett oswådige bedömande af det afkningswärda Samsundets åtgärder, åt hwilket denna reform blifwit an-

*) Malte Brun, i sina Annales des voyages.

förtrodd; och det är af detta skäl wi tro oss kunna påräkna de flesta lärares bifall, då wi, så fullständigt som omfånget af dessa blad tillåter, nu försöka att göra dem bekanta med hufwudinnehåller af isrågawarande skrift.

Sedan Förf. nämt de pådagogiska afhandlingar, som i forntiden blifwit utarbetade af Platon, Plutarchos och Cassiodorus, om för han Maphäus Vegius, såsom den, hwilken i en senare tid gjorde första försöket att uppställa en uppfostringsplan. Men först efter trettioåra kriget började detta bemödade wäcka ett allmännare intresse, genom de förslag till en förbättrad pådagogik, som uppgjordes af Ratichius, Neander, Weigel, och synnerhet Joh. Amos Comenius, Spener och Franke. "Dessa började — heter det sid. 4 — att betrakta kunskapen, icke såsom ett ändamål för sig, ett godt i sig sjelft, utan såsom besördring och hjelpemedel för ett annat, mera praktiskt intresse. Medan sedan denna tiden blef den satsen antagen, att man borde uppfostas till något wist, och Comenius, liksom de Halliske Pådagogerne (Spener och Franke) satte detta något i en christlig from och nyttig Statsborgare. För Comenius blef detta yrkande aldrig mer än theori, wid hwilken åter twenne så praktiskt bildade, så för det yttre uppfostrandets sedlighet nitidstående män, som Spener och Franke, icke kunde stanna. Med ett faderligt mildt behandlande wande den förre de, wid Halles Universitet, till Folkslärare ämnade Studenter, wid sin uppsundna Katechisationsmethod, under beständiga upmuntringar till fromhet och utöfwande af christliga dygder. Lifwad af detta efterdöme, samlade den adle, mera werksamme Franke omkring sig de på Halles gator kringstrykande tiggarbarn, öfwer hwilkas torftighet, och sedlighet och bristande kunskaper, hans hjerta

blifwit intaget af det ämaste mehlidande. Efter hopbringandet af en liten sond för sin inrättning, lät han, år 1695, en af Spener bildad Student börja undervisningen och religionsöfningarne med dessa olyckliga. Den framgång han erhöle, det bifall, som hvarje wälsinnad hembär honom, stärkte hans förtröstan på försynen, utwade hans nit och utwidgade hans bemödanden, så att han redan följande året kunde lägga den egentliga grunden till det stora Halliska Barohuset, som småningom utwidgades och med hwilket äfwen ett Pädagogium för de förmodnarens barn, och dem, som äskundade en lärare undervisning, förenades. Der lärdes således numera icke blott praktisk christendom, hwilken dock alltid blef det mål, det Fränke wille att all handledning skulle syfta, utan äfwen alla andra för det medborgerliga lifwet nödiga och brukbara kunskaper. För detta ändamål wändde Fränke och hans wänner egentligen sin iver dels till införandet af nya, förut i Scholorna icke wanliga kunskapsämnen, såsom Historia, Naturkunnsighet o. s. w. dels till uppfinnandet af lärtare och snarare till målet förande lärometoder; men icke tänkte de på, att taga hela uppfostran till reformation, att för den söka nya principer och på dem bygga dess theori i form af en sammanhängande wettenskap. Dessa wälsinnade lärdes bemödanden spela derföre en mindre betydande role i Pädagogikens annaler än i Rytthistorien, då de förnämligast genom de af Spener inrättade Collegia pietatis, lagt grunden till Bingen dorffs modificationen af wår församlings dogmer, hwilken förmodligen, för eller sednare, skall gifwa hela den protestantiska lärobyggnaden ett förändradt stic (?). — Den form, som det adertonde seklets Pädagogik antog, och wäckelserna till dess wettenskapliga konstruk-

tion framfallades beremet af en annan man, den i så många asseenden märkwärdiga Genuefse Medborgaren, Jean Jacques Rousseau.

Men för att klarare fatta andan af den pädagogiska lärobyggnod, som grundades genom Rousseau, har förf. ansert nödigt att taga en öfversigt af det filosofiska system, som på denna tid war det rådande. Förf. lemner således grunddragen af Lockes empiriska filosofi, och efter en kort rečning af Rousseaus yttre förhållanden i samsundelighet, hwilka, såsom riktigt påföres, ägt en ganska stor insyftelse på hans auerorliga riktning och karakter, öfwergår han till en grundritning af denne märkwärdige mans theori för barnas uppfostran. "Han will, yttras det sid. 15 att uppfostran skall börja med barnets första inträde i werlden, och fortsättas ända till inträdet i äkta ståndet. Denna uppfostringsbana är indelad i wisa stadier: 1) från barnets födelse till dess det lart gå och tala; 2) från tredje till tolfte året; 3) från tolfte till sextonde året, och 4) från sextonde året till dess eleven inträder i äkrenskap.

Det mål, till hwilket Rousseau, genom dessa stadier, will föra sin elev, är: att han engång måtte finna sig så nöjd och lycklig som möjligt är, och att han, för detta ändamål, måtte i minsta mått af andra wara twungen och beroende. Derföre lägger han mycken iver på utvecklandet och stärkandet af barnets fysiska krafter, och för detta syfte är första perioden af betydhet. Barnet måste wäl, men icke öfwerflödigt födas; icke af hårda och tränga lindor bestöras; wänjas wid fria lusten, och i allmänhet klokt och ändamålsenligt hårdas. Men dermed får icke föräldrarnes omsorg under första perioden upphöra; de måste äfwen tillse, att barnet småningom och rent

Ärre wala; att det af sig sjelft, utan fallwolk och ledband, lærer gå, hwarigenom det af sig sjelft får medwotande om att det äger wisa förmågenheter, och berunder lærer att bedöma föremålens afstånd från hwarandra, och den förligghet, som erfordras i afwende på dem. För andra perioden yskar Rousseau, som den wiktigaste sak: att man icke så mycket bör söka att winna tiden, som att förlora tiden. Barnet skall wäl mogna, innan det lär något. Derföre försettes under denna perioden det under den förra började stärkandet af de fysiska krafter. Derunder bör man söka att hålla det wid godt mod, och se till att allt mer och mer förwärfwa det förtroendet. Derföre bör uppfostraren aldrig bestraffa sin elev, utan så ställa till, att den gerning, han bör underlata, bestraffar sjelf eleven för det han begått den. T. ex. om han slår sönder ett fönster, må det icke strax åter insättas, utan barnet med en sluß, en sniwa böta för sin obydd. Äfwen böra inga bind läggas på elevens wilsa, utan uppfostraren tillkommer det att så laga, att han icke will annat, än det han bör o. s. w. Ända till tiende året bör uppfostran icke vara annat, än på detta sätt negativ. Wid denna ålder må man börja att uppöfwa barnets sinnen, och genom dem det sinnliga förståndet (sensationsen, sens commun), hwilka, säger Rousseau, efter Locke, äro våra oswiftigaste läror. Denna uppöfning bör äfwen ske gradwis. Man börje med känseln, sedan må man äfwergå till synen, hörseln, lukten, och, om man så will, smaken. Nu bibringe man eleven äfwen det första och nödwändigaste begrepp, det om egendom, och till detta måste han sjelf, med egen skada leda sig. Wid elftte året skadar det icke att börja med undervisning i Geometri, men icke förmedelst bi-

bragta definitioner och använda wetenkapliga constructioner. Man klippe ut figureerna af papper, med tillhjelp af lineal och cirkel, lägge dem på hwarandra eller bredwid hwarandra, och barnet skall sjelft, menar Rousseau, uppfinna alla de geometriska proportionerna. Dock är det en hufwudregel, att icke bibringe en lärdom, som eleven icke gerna hör, och icke fortsätta den längre, än den roar. Derföre skall han ännu icke hafwa sett i någon bok, och derföre äro kroppsdningarna under hela denna period, den förnämsta undervisningen. Wid tolfte året, då uppfostringens tredje period ingår, kan eleven riktigt fatta begreppet om det nyttiga, och detta begrepp bör läras ren söka att till högsta klarhet utwäcla. Han har nemligen derigenom en stark tygel på elevens alla handlingar. Han skall icke göra något annat, än hwad som är nyttigt. Men läraren bör så ställa till, att eleven sjelf inser nyttan af wetenkaperna, hwilka wid denna tid böra honom bibringas. Man före honom wilsse i en skog, för att lära honom inse nyttan af Astronomien, och man gifwe honom en skadlig dryck, på det han må sakla på chemiens gognelighet o. s. w. Dock läras icke dessa kunskaper ur böcker, ehuru han wid denna tiden börjat läsa; men Robinson Crusoe är ända till adertonde året den enda bok, han bör hafwa genomgått. Deremot bör han inswäsa i något handwerk; och genom detta skall han snart komma att inse de olika handteringarnes, och derefter de olika ståndens nödwändighet i ett samhälle. Men, hwad som är förnämligast under allt detta, må man wänja honom, att först förwisa sig om sinness inbördes förhållande, och sedan, att förwisa hwarje sinnes förhållanden genom sig sjelf, utan att taga något annat stund tillhjelp. Då skall hwarje sensation blifwa en

idé, och denna idé skall blifwa enligt med sanningen (Locke). På detta sätt skall eleven föras till det femtonde året, med sund kropp, med riktigt omdöme öfver hvad honom är verkligt nyttigt, med passionsfritt hjerta, och utan att inbillningskraften blifwit väckt till farornas förförande och uppskakande af känslor. Med sistnämnda tid börjar passionernas frö att slå, råttor i ynglingens bröst, och nu måste läraren anstränga alla sina krafter, för att hålla honom på den rätta vägen. Det duger nu ej längre, att hålla honom i ofunnighet om wisja saker. Derföre bör man bibringa honom en riktig insigt om människans sanna förhållanden, så wäl hela släktens som individens, och från utswäfningsgarne afsträme man honom dermed att man i Lazaretterna wisar honom deras tygliga följder. I allt bemöde man sig att ofslägens sinnligheters recelser; derföre före man eleven på landet; der gifwe man honom stark sybelsättning, läse honom jaga, snickra, gräwa och utreda sig. Men äfwen själen måste ledas, och derföre läse man med eleven historien, såsom en moral i exempel, och slutligen bibringe man honom religionens grundsatser. Men icke en wisj secterism, emedan dess tro, säger Rousseau, grundar sig på geographien, eller beror af den släkt of jordklotet, på hwilken man födes, utan man wänse eleven att läsa i naturens stora bok, och i den se dragen af dess upphofsman och uppehållare, of Gud. Derföre framställle man insga dogmer, wänse icke eleven wid några böner eller kyrkobruk, utan läse honom, att ett rent hjerta ensamt är den Högstes tempel, och att en tydlig wandel är den bästa Guds-tjenst. Äfwen föredrage man Jesu Christi höga, rena moral, och sätta uppmärksamheten på heligheten i hans lefaad och på hans

sorgliga öden, för att dymedelst inprägla terrens stora lära: att hwarje sätt att dyrka Gud är honom likgiltigt, blott man med redligt sinne, i mån af sina insigter, dyrkar honom i andanem och sanningen. Men icke försöke man att sätta hans tro wid Evangelierna, parceque l'Evangile est plein de ehofes, qui répugnent à la raison, et qu'il est impossible à tout homme sensé de concevoir ni d'admettre. (Emile T. III, p. 137.) Detta är den bekanta och så mycket omtalade Profession de foi du Vicaire Savoyard, med hwilken Emiles uppfostran fulländas och han gäres fullt wärdig att beldnas med sin Sophies hand, hwarigenom Rousseau beredt sig tillfälle att tala om sin förs uppfostran. Denna idealiska Sophia har fullkomligt samma religion, som sin mor, älskar saggghet, är wan wid husliga göromål, förrättar allt sjelf, hwad som står i rapport till henne, spelar klaver efter gehör, och, liksom Emile nästan icke läst annan bok, än Robinson Crusoe, har Sophies lecur varit inskränkt till Zetemaque."

Myheten, paradoxien och den hänförande wälsattighet, som herskar i alla Rousseaus skrifter, öfverroffade och förtjuste snart alla sinnen; men då man fann, att hans teori i all sin widd icke kunde verkställas, önskade man att någon wille åtaga sig beswäret att modifiera den Gemenske filosofiens teori efter samhällens närvarande behof. Detta försök verkställdes af de la Chalotais. I sin Essai sur l'Education antager han, "att de regler efter hwilka man bör bilda barn, måste vara desamma, efter hwilka naturen underwisar dem. Derföre måste alle twäng, alla abstractioner, alla onödigheter, wid första undervisningen afskaffas; men deremot deras häg för scholan underhållas genom matematiska och physicala

Ha experimenter, och sianet lifwas genom om-
 werling af ämnen. Men Chalotais wille icke
 stöta sina samtida landsmän för hufwud-
 det, derföre böjde han sig efter deras fordrin-
 gar; wille alltså, att undervisningen, enligt
 gammalt bruk, skulle ske ur böcker, fast han
 förkostade alla förhanden warande, och önska-
 de, att de skulle arbetas om till mera lätt-
 het och behaglighet. Derföre wille han, att
 undervisningen skulle börja med historia (dock
 som moral i exempel), geographi, naturbe-
 skrifning och mathematik; derifrån fortgå till
 de classiska språken, metaphysik och religion;
 ja, till och med fordrar han, att hwarje elev
 bör wänjas wid att exponera någon berömd
 hjeltedikt, granfka ämners wal, uppfinningen
 och anordningen, och sätta sin uppmärksam-
 het på det poetiska i stilen. Genom denna
 föreskrift, har Chalotais uppenbarligen wäl-
 lat göra sig angenäm hos sitt lands belletris-
 ter, öfwer hwilkas talrikhet han annars kla-
 gar, och afwiker härigenom helt och hållet
 från Rousseau, som will, ända till tjugons-
 de året, hafwa sin elev afhållen från all läs-
 ning af poëtterna, liksom från all annan rö-
 relse af phantasiën, emedan han fruktade, att
 passionernas verksamhet derigenom så mycket
 förre skulle kunna framkallas. Deremot öfwer-
 ensstämma de båda Franska pådagogerna deri,
 att afslägsna logiken från elementar-undervis-
 ningen, att af eleven icke skall fordras någon
 framställning af sådana ämnen, om hwilka
 han icke har någon säker kunskap, och att
 människornas sedlighet för mycket är under-
 ordnad den positiva statreligionen, utan hwil-
 ken man dock kan wara äkta religiös, så
 att flere hedningar, påstår Chalotais, hade
 en vida mera äkta fromhet, än wi kristne.
 Dock påstår han med fullt allwar, att men-
 niskösläget icke skulle hafwa någon fördel af

kristendomens utrotande, och att den natur-
 liga religionen omöjligt skulle kunna blifwa
 nationell". —

Chalotais system wäcke dock icke det upp-
 seende som han hade wäntat. Men några år
 derefter uppstod i Tyskland en man, som es-
 huru med ganska inskränkt hufwud, dock gaf
 sig anseende att wilja grunda en undervis-
 ningsheori, som icke hade mindre i sigte än
 hela människöslägets sedliga reformation. Den-
 ne man war den bekante Basedow. Rouss-
 seaus Emile gaf honom första wäckelsen. Men
 han modifierade dennes "bekanta har mot weten-
 skoperna, till hat mot hetswa idkarne af des-
 sa wetenskaper. Han klagar således på flere
 sällan deröfwer, att menskligheten, wid hans
 tid, plågades af ett för stort antal grundliga
 litterateurer, de der ingen reel nytta med-
 förde det allmänna. Hans plan gick derföre
 icke ut på att bilda lärde, utan deremot att
 bilda betjenter, hwilka skulle kunna befors-
 dra och fullända den förnåma ungdomens —
 efter Basedowska synpunkter inrättade — all-
 mänmenskliga bildning. Ty egentligen war
 det de förnåmas barn, som Basedow gjorde
 till föremål för sin människöslärliga iswer,
 hwaremot han lemnade det så kallade folket
 utan uppmärksamhet. Till dessa förnåma barns
 bästa fordrade han stiftandet af ett Educa-
 tions-seminarium, der de lärare och be-
 tjenter skulle bildas, hwilka det sedan tillkom
 att philantropisera herrskaperna. För detta
 ändamål, då meningens icke war att bilda
 herrskaper blott i ett wisst land, eller af en
 wis religionssect, utan af alla religioner öf-
 wer hela werlden, så skulle detta seminarium
 i en werldsbörgerlig affigt wara anlagdt, och
 der icke gifwas undervisning i andra, än den
 så kallade naturliga religionens principer.
 Här skulle de vidare undervisnas om nödwän-

diäheren, att genom bad, gymnastiska och militairiska öfningar, samt handarbeten, stärka sina blifvande elevers kroppar; att hos dem quäfwä albedsteheten och bibringa dem jemlikhetsgrundfacter; att förwandla scholan till en lärarik lekplats, hwardan hwarje lek måste så inrättas, att barnen af den kunde draga någon undervisningsnyta, och framför allt ett riktigt begagna det Elementarwerk, som Basedow utarbetat, och hwilket han wille hafwa anseft som en encyclopedisk skatt af alla de konstupper, dem han för en allmän menstlig bildning ansåg oumbärliga. Af de gamla språken och den classiska literaturen war Lessing bildad, och med honom alla de andra, hwilka genom sina kritiker först lagt hinder i wägen för Basedows uppåt sträfswande rykte; kändedomen af dessa språk och denna literature förklarades derför för onyttigt pedanteri, helst man kunde läsa de till allmän menstlighet bildande skrifter af de gamla, i öfversättning. Deputom yrkade han med Rousseau, att kändedomen af de gamla språken endast war en kändedom om ord, och således tom och haltlös. Deremot fordrade han kändedom om saker eller så kallade realkonstupper, det är: ungefärlig notice om de märkligaste och gagneligaste naturalier, om handverkerier och fabrikater, om måtningar och uträkningar, om penningars användande, om stater och folkslag, om moralbudet, men framför allt om menniskan, hennes kroppsbyggnad, hennes helsa och sätter af hennes fortplantning. Historien deremot anlag han för ett dylikt, till det mesta ogagneligt, literateurstudium, hwardan den endast i sådika korthet borde föredragas, såsom moral i exempel, och mest fåsande uppmärksamheten på uppfinningar af nyttiga inrättningar och widtaga föräntningar till staternas wälmåga. Men, som äf-

wen de allmänmenstligt bildade förnåma Herrarne någon gång kunde behöfwä att använda någon term ur den gamla classiska literaturen, så borde de dock om den hafwa en ungefärlig underrättelse, och derför måste dem också föreläggas ett, likwäl ganska kort, compendium af mythologien och archeologien; dock borde detta icke föredragas dem för, än de inhemtat grundfacterna af den naturliga religionen, och genom dem lärt att anse alla positiva dogmer, de måtte nu wara af hwilken art som helst, för fabler och prestpåfund. Dessa konstupper borde icke blott med ord, utan tillika genom åskådning af realitererna bibringad, och derför föreslog Basedow inrättningen af en educationshandel, hwilken skulle förse alla behöfwande med naturalier och modeller. Men till dess denna inrättning kom i stånd, måste man hjälpa sig med kopparstick, och derför bifogade Basedow hundrade gravurer till sitt Elementarwerk, i hwilket alla ofwånade konstupparter, ometodiskt, huller om huller, och med en ofrömm, oprecis och swaßande stil föredragos. Till den allmänna bildningen fordrade Basedow äfwen kändedom af Latiniska, Fransyska och Engelska språken; men dessa borde icke läras på det gamla pedantiska grammaticaliska sättet, och icke borttaga någon tid för de så högst priseliga realkonstupperna. Derför fordrade han, att dessa språk skulle bibringad genom samtal, i det att lärarne på dem skulle, wisa timmar, föredraga sina lectioner, hwardan äfwen Elementarverket på dessa språk skulle öfversättas, och slutligen kunde eleverna släppas till läsning af wisa, med urwal i detta språk utarbetade, chrestomatier.

(Fortf. följer.)

N:o 1. Martin Luthers Brevverke, i kort sammanfattning. Schm, Schm, 1817. 48 sid. 8:o.

N:o 2. Der Martin Luther. I anledning af Reformationsfesten 1817. Öfversättning. Schm, Gabelius, 1817. 36 sid. 8:o.

Äro dessa skrifter synas vara öfversättningar af ett och samma original; ty man träffar här icke allenast samma uppgifter, utan äfven samma plan, samma tankegång och samma reflexioner. Dock är den senare biographien något mera sammandragen; denna förkortning sträcker sig dock mera till uteslutande af en mängd religiösa betraktelser och uppmaningar, hvilka förekomma i N:o 1., än till uteslutandet af några egentliga historiska faktiska data. Dessa blad innehålla för öfrigt väl en nog kort men enkel och oväldig rekning af den store Mans öden, lefnadshändelser och långa kamp, hvars minne den Evangeliska Kyrkans tredje Jubelfest nu lifligare återkallar. Dock saknar man, hvad man visserligen hade väntat, en tillering af Christendomens ytterre beskaffenhet, på den tid då Luther uppträdde, äfvensom en framställning af hufvudinnehåll af det renasande skick, till hvilket Luther återförde Christendomen. Således nämnas väl de bekanta 99 Theser, hvilka Luther d. 31 Oct. 1517 på Kyrkodörarna i Wittenberg lät uppspika och hvilka sedan blefvo en grund för den af honom företagna reformationen — men intet ord om deras innehåll. Men endast derigenom, att man kunnat jemföra det nya ljuset med de missbruk och oarter hvilka Luther afskaffade, hade hvarje läsare kunnat sättas i tillfälle, att bedömma hela värdet af den store Refor-

matorns företag och segerrika kamp. Den karakteristiska, hvilken Gd-f. uppdragit öfver vår Kyrkas hufve är sann och oväldig, dock målar ingenting bättre hans lynde, hans ihärdigheten, hans sätt att känna och handla än följande själfbekännelse: "Om jag skrifer ödmjukt, så tro de att jag antingen frymtar eller flyr, är rädd, ångrar min lära, och att jag återkallar henne. Jag är född att vara i sält och föra krig med onda rotar och djeflar. Dersåro äro flera mina skrifter krigiska och stormiga. Jag måste undanröjja stockar och stenar, utrota och bortkasta törnen och förhuggningar, fylla gropar och moras, och bereda väg. Men Philippus (Melancthon) sat sätta och väl fram, bygger och planterar, sår och vattnar, att det gör lust och nöje, hvar till och Gud har rikeligen gifvit honom gåfwo. Skall jag hafwa något fel, så må jag hellre tala hårde och framsädra Sanningen för hästigt, än att jag någon enda gång skulle frymta och sticka henne under stolen." Minnesvärda och djupt rörande äro slutligen de ord, som han kort före sin död skref till Grefwen af Mansfeld, hvilken kallat honom att bilägga en twist: "Jag gamle, uteswade, tröge, trötte, kalle och nu äfven endogde man, hoppades likwist till slut så hafwa någon fred och hvila; dock öfverhopar man mig med så mycket skrifwande och tal och göromål, som hade jag förr icke nog skrifwit, talat och gjort. Jag är mätt af werlden, och werlden är mätt af mig. Wi äro alltså lätt åskilde. Jag är lik gästen i herberget, som liquiderar med hufvården. Dersåro beder jag blott om en nådestund, att saligt så astida. Jag har till denna werldens wäsende allsingen lust."

Inträffad sällskapet bland flere af arbetarne på härvarande Tryckeri har uppehållit detta Blads utgifwande utöfver den bekända tiden. Tryckningen af de selande Numren skall dock, så fort som möjligt, befordras, på det hvarje blad måtte kunna utgifwas på den utsatta dagen.

L i t e r a t u r = S i d n i n g.

N:o 45.

Lördagen den 8 November

1817.

R e c e n s i o n e r:

Riksdagen 1527. — Historiskt Skådespel af
Ling. Stockholm, Stabelius, 1817.
186 sid. 12:o

Det bör tynda, att anmäla ett poetiskt
verk, i hvi det Red. är: uppenbart sin fulla
kraft, hvilken i *Lytif* den *Göthiske* synes
nästan alldeles afmottad och i *Ufärne*, bunden
af ett tillhärdaadt manér. — Detta Skådespel,
frukt af en varm och ädel patriotisk entusiasm,
har förmodligen blifwit framkalladt af tillfället.
Skalden har welat, hos sina landsmän som
manpara det heliga minnet af *Luthers* förtjen-
ster med minnet af den store *Konungen*, hvars
mod och wisshet räddade *Södermanlandet* från
ett dubbelt tyranni, och om de taror i hvilka
han just för de skull swäfnade på den *Riks-
dag*, på hvilken han skaffade här bland oss
fri tillgång åt den lära, som sedermera danar
vår närvarande odling och våra seder. De
machinationer, hvilka under nämnde *Riksdag*,
dreswos af *Gustafs* afundmän och den gam-
le lärans anhängare utgöra intrigen i detta
Skådespel; *Gustafs* afsläpelse är knuten och hans

ärertagande af *Kronan* utgör upplösningen af
den dramatiska handlingen. Den är också i all-
mänhet, så widt ämnet kunnat tillåta, ganska
wäl utförd, ehuru *Gustaf* (sid. 100) nog abrupt
bortlägger spiran och (sid. 161) för *Åskådaren*
eller *Läsaren* nästan alldeles omörtveradt åter-
tager den. Och dock hwilka opperliga bevekels-
segrunder har icke Skalden, för detta ändamål,
samlat åt sig i det föregående (fast nu lem-
nat dem alldeles obegagnade): i underrettelsen
om *Christierns* ankomst på *Swenskt* botten,
om den framgnitkrande upproslågan i flera pro-
winser; om de i *Westerås* närvarande *Sams-
mans*ournas förwända operationer och framförallt
de wilda orkaner, som så nära hotade att förföra
den spåda och ömtåtliga brädden af det nya
evangeliska ljuset. Wisserligen kan och må *Lä-
saren* tänka sig, att alla dessa stäl af de depu-
terade inför *Gustaf* blifwit använda, men ger-
na hade man sjelf welat höra dessa stora an-
meningar inför den ödbilige *Hjerten* debatter-
rade, helst Skalden genom dem haft de bästa
medel att utveckla hela djupet af hans *Charakter*.
Det är dock redan anmärkt, att i denna art
af teckning uppenbarar sig icke höjden af *Fr*

Lings poetiska förmåga. Äfwen närvarande Skådespel, ehuru ett historiskt intrigstycke, der en noggrann Karakteristik alltså wäsendeligen bår till betydelsen af det hela, motsäger icke denna anmärkning; ty hwarje här uppräddande person är, genom andras tal, nästan blott flygtigt, contourerad, icke genom egna för läsarens ögon utförda handlingar eller i hans hjerta ingripande ord strängt karakteriserad. Gustaf sjelf gör och talar här i Dramat såga, hwari wi ana den höga sinnesbestämdhet, den man har want sig att tänka såsom ostränkslig från Wasahusens oddeliga stamsfader. Ne. kan icke annat än finna Gustafs Monolog, efter afsägelsen (sid. 118) mera from än konungelig och att förmoda af af en hjälte, och tycka sig i hans höliga afsägelse, wid första yliga motstånd, mera se ett utbrott af ungdomlig stickenhet än af den höga och wisa politiska resignation, som man annars deri upptäcker. Den enda, hvars Karakteristik Skalden närmare anryder, är Thure Jönsson. Det war denne rådkalle Aristokrat, som wille åtkomma regeringsämarna, fast icke synligt hålla i dem, och der war således viktigt, att närmare erfaras biffensheten af hans lyne, för att kunna ana hwad man af honom som Regent, hade att wänta. Den herrlystna, alla andra kånstör qwåfwande hårdhet, och den enfaldiga widskjoppelse, som gjorde honom alldeles ofskicklig till det fall han efterstråfwade, har också Skalden, ganska lyckligt, låtit honom sjelf uppenbara i Scenerna mellan sid. 57 och 76. Deremot är Wäns Bryntesson, en man hos hwilken Skalden welat nedlägga den finaste politik, en öfwerträffande slughet, ytterst swagt tecknad. Man ser honom icke föreraga det ringaste, som svarar emot de stötliga monologer han håller för sig sjelf och han står alldeles

handfallen, då Thure Jönsson will lemna den af Gustaf nedlagda kronan åt Danska Konungen, fast han sjelf ej gjort ett steg, för att komma sin önskan närmare. Mera krafrigt men ensidigt är Biskopp Braff uppfattad: han war wiserligen en of hierarchiens stöd, men det war tillika en stor, en adol och sitt fädernesland älskande man. Man behöfwer endast läsa några af hans bref, meddelade dels i Linköpings Bibl. Handl. dels utgifne af fram. Der Jant, för att erkänna sanningen af denna anmärkning. En Skald bedrager sig mycket då han tror sig böra omringa huswudfiguren med idel swaga, föraktliga och låga warelser. Detta är dock Hr Lings wanliga fel; han äskar för mycket sanningen och storheten, för att fullkomligt opartiskt göra rättwisa åt dem, som emotstå hans hjeltar. Men ju stödere de menniskor äro, hwilka i ett konstwerk liksom i lifwet stå wid huswudpersonens sida eller emog honom, och ju mäktigare han höjer sig öfwer dem, desto mera stor och beundransvärd är och måste han wara.

Men har Hr Ling icke varit fullt lycklig i objectiveringingen af sina personers karakterer, har han varit det så mycket mera i en annan punkt. Reformationens förherrligande war huswudtendenen af hans drama och derför har han sinnrikt contrasterat den med alla de mörka fluggorna af den gamla läran. Och det icke blott genom framställningen af det Katholska Clerociens blinda Påfwe-lydnad, egennyttan och rånker (se Scenerna sid. 39. 58.) eller i den sanktionerade widskjoppiga, wilddä grynheten (Scen. sid. 12 och 125) utan äfwen genom det, som utgör dess största, mest hänskrande glans, t. ex. den högtidliga Proccessionen (sid. 85.), hwilken bår wara af en stor theatereffekt. Och dock har Förf. förträffligt lagt det starkaste som mot den Ka-

ihofsta Mikaelen kan sägas, i ett barns natva
mun, genom dessa ord:

"Ett Barn
Hvad sjunga de för slag?
Mannen.

Latin, mitt barn!

Barnet.

Kan du det språket, mamma?

Qwinnan.

Nej, mitt barn!

Men när jag hör de andliga det sjunga,
Så ber jag Gud, att de bönbäras må. --

Höga har skallden, i närvarande Drama,
användt den lyriska talent, hvilken han i en
så hög grad of styrka besitter. Men såsom
prof att han Åfwen icke här bortlagt den konst
i hvilken han ofta hänfört sina läsare, vill
N. c. anföra Slutsången sid. 84.

"Hull Gustaf, hell!

Ditt minne fring Norden skall sväfva,
Så länge det siell
Mot volstjernan hiesorna häfva.

Som Månan, wid stormfälla byar,
Sår upp utur werldshafnets famn,
Och ewigt sin wandring förnyar
Såst stundom han uti sitt nedan tycks dröja,
Och stundom han ädummes af tusende för;
Så framgår, o Gustaf, ditt älskade namn
Wid Swithiods faror.

Ur slott och ur koja
Och väcker din flyddande hamn,
När fiendens faror
Bereda vår boja.

Och sjunker som solen
Wår åra och makt,
Den, lifasom hon, skall uppå med pratt,
Och åter förnylla med ewig glans
De trenne kronor på konungastolen,
Der Lejonet ligger på wakt,
Med krusiga man, lif en segerkrans.

Wäl tyckes det slumra ibland!
Men ramen så troget det lagt

På Klottets öfwersta rand,
På jernsväda Polen."

Åfwen Dikationen till H. K. S. Kroon
Prinsen utmärker sig of flera wackra ställen,
och wid slutet af iöfsta Akten, sid. 32 —
35 förekommer en werkeligen skön Choriång,
wid hwilken Rec. endast för sin del har att
anmärka, att i den efter wanligheten ädres
allt för mycket upphäfwelse af Norden. Det
är wisserligen ganska wackert, att på allt sätt
wisja fästa sina medborgares kärlek wid så
derneslandet; men detta oupphörliga prisande
af Norden erinrar owillkorligen om detta bes
kanta uttryck of Rousseau: Claire! Claire!
les enfans chantent la nuit, quand ils ont
peur.

Hwad Dikationen angår, har den under
Dialogen syntis Rec. nog afbruten och hård,
hwaremot de längre, utfröligare talen äro i
osmånhet icke olyckliga; ehuru de hwarken
äga den äkra troaniska högheten eller den
pil-liska kraften, som djupt intränger i Åh-
rarens hjerta och sinne. Sid. 163 har Skaf-
den användt den store Konungens affkedstal
till Sänderna. Rec. tycker sig fatta att det
icke måtte wara lått, att, då man har ett
sådant måsterstycke för sig, motstå frestelsen
att upptaga det i sitt konstwerk; men då det
i sin ursprungliga dragt, så djupt i hwarje
swenskt sinne ingripit, måste wäl hwarje ope-
ration med detsamma synas som en mottad
flugga. Annars tyckes den, wid slutet hifo-
gade citationslistan angifwa att H. c. lagt en
synnerlig wigt på den historiska omständlighets-
ten. Rec. trodde dock, att det tillhörde Konst-
nären, att, i sin objektiva framställning, un-
dandölja de historiska spären, snarare än att bes-
ständigigt påminna om dem. Uromdes består
förtjensten af historisk poesi veri, att uppfatta
håfvernas anda, icke att ångsligt sölja dem

feg för sig, mechaniskt afteckna dem drag efter drag. Före än historiens alla elementer helt och hållet blifwit sammanfämda med poesien och icke endast poesien skimmerkrud blifwit dragen öfver ett historiskt bevrage, så länge läser man endast en versifierad wanställd Erönikä, i stället för ett historiskt Skådespel. Hr Ling har blott till hälften lyckats i denna konstsmåltning; men hans ämne är så stort och skönt, att man äfven der läser hans stycke gerna, hwareft man saknar den artistiskt fulländande handen.

Detta Drama är skrifwet i femfotigaamber, hvilka öfverhufvud äro lätt flytande. Vid en mera minutid och mera i detalj gående granskning, skulle kanske här och der åtfälliga incorrectheter uppträda. Hic förbehåller sig också framdeles att så lemna en sådan utdrömmande kritik, hvilken icke nu så strax war möjlig öfver ett af de betydligaste poetiska konstverk, som vi på någon tid erhållit. Det fordras bertill ett nogare öfverwägande än försä oögonblickets nöje medgifwer. Emellertid har han dock trott så väl tillfallet, som raktshäret mot Skalden fordra, att man genast genom några ord sökte draga publikens uppmärksamhet på ett drama, som ehuru det i hvilken nationens litteratur som helst icke skulle gjort någon stor epoch, i war dock är det enda, som vi utan rodnad kunna nämna; så wida ej några torde finnas, som afwida war Förf:s Ägne företrädet för detta Skådespel.

Nya Handlingar af Kongl. Vetenskaps och Witterhets Samhället i Göteborg. N:dra Delen. Göteborg, Norberg, 1817, 94 sid. 8:o. (forts. fr. N:o 44)

”Sådan är — fortisar Författaren i charakteristiken af Basedows pådagogiska system

— beskaffenheten af det, med så stora löften förkunnade, och genom så betydliga penningunderstödd, och kurliga nådeb. wisningar framkallade Elementarverket! Man bör derför icke undra öfwer, att de flesta, då arbetet framkom, funno sig bedragne i sin wäntan, och flere lärde öfwer detsamma offentligen yttrade sitt misnöje.” Dersöre såg man flere män uppträda, som hwar efter egna grundsatser sökte reformera och utwidga Basedowska philanthropien. Dese woro Barth, Tropp, Schweighäuser och Salzmann, hwilkas pådagogiska metoder korteligen karakteriseras (s. 35 — 48). Alla dessa bemödanen mislyckades: menligheten syntes ej en hårdman mer förädlad, ingen stor man utgick ur dessa skolor. De Lockiska grundsatserna, på hvilka hela denna byggnad war uppörd, störades af Kant. Man wille inympa hans teori på pådagogiken — detta följde Niemeyer — men Kants filosofi war endast af en negativ natur och kunde icke frambringa positiva verkningar. Oförmodadt såg man då i Schwetiz ett originelt hufvud uppstå, hwilket syntes wisja framgå på en helt och hållet egen väg. Hwarje lärare inser att vi mena Pestalozzi.

Denne Pådagogareh ”will icke att hans metod skall gälla för annat, än en elementaruppfostran, ett bitida föderaget och consequent utförde ”physiskt-mechaniskt sinnlighetens beredande art tjena för skolestets öfningar”. Detta will han skall ske genom en verklig wana att riktigt uppfatta och bedömma alla föremål. Till detta ändamål fordras att kunna benämna, beräkna och urfälla dem, och alltså utdras undervisningens elementer af språk, antal och form. Men detta sinlighetens tillwänjande måste tidigt börjas, så att alla särigheter, utan språng, i sin gradwis ordning

förvärfvas. Dersöre skall modren redan, med sitt barn på armen, med detta göra de första experimenterna. Språket nemligen, menar Pestalozzi, inhämtas i 3:ne stadier, genom ljudläran, ordläran och den egentliga språkläran. Nu skall modren börja med att för sitt lilla dibarn föresäga alla möjliga ljud, först de lättare, och sedan de, som erfordra en högre ansträngning af talorganerna. Sedan hon på detta sätt lärt barnet att rått tala, skall hon wänja det att bestånde namn, gifwa hwarje föremål på människokroppen, så att det kan angifwa af huru många leder hwarje lem består, med hwilka lemmar den är combinerad, beskriwa honom, nämna hwilka som äro dubbla, spetsiga o. s. w., och slutligen, att sammansätta alla dessa lemmar till ett helt och säga: det är en människa! — Sedan modren väl på detta sätt insiwa barnets namnkunskap, så att det riktigt och säkert genom äfädnings och widärdning känner människans föremål, lemnas det åt Lärarens hand, som bibingar det bokstaveringsfärdigheten genom deras benämmande efter som de på en till uppsättas, och att inom afdelade quadrater efterreknas dem. Med denna skrifs och läsning förbindes färdigheten att räkna med enheter, hwilka inom quadrater äro tecknade, i en jemn förökning med en enhet i hwarje quadrat. Sedertmera att på en tabell afgifwa och i hufvudet beräkna enheternas betydelse o. s. w. Dersöre att, som mest quadraten — en uppfinning, som Pestalozzi ansåg vara så stor och ny, att han för den ensam wäntade sig ödeligheten — wäta alla förekommande förhållanden och föremål, och att efterreknas dem. I öfseende på den moraliska bildningen vill Pestalozzi, att modren också skall arbeta Läraren i händerna, och genom den ömhet och tacksamhet, som barnet hyser

för henne — och hwilka känslor wär pådagos anser för de enklaste och ursprungligaste i människobrosten — leda barnet till wördnad för Gud och kärlek för det goda. Sedan skall Läraren genom samtal, hjärtliga öfningar och hjertans pröfwande leda barnet till äfädnings af pligterna och till wana i dygden. — Och dessa äro de egentliga undervisningsöfningar, hwilka utgöra hufvudsaken i Burgdorf, der man dock sedertmera tillagt undervisning i Fransyska språket och geographien.

Men innan jag lemna den Pestalozziska uppfostringsmetoden, bör jag något nämna en särskild gren deraf, hwilken wäckt det mesta uppseendet, och gifwit en af metodens beundrare anledning att utropa, "att den skall gifwa det hela seger öfwer riddarwärdets anda, och seder eller sednare förderfwa den rådande skolmetoden." Denna del af Pestalozzis räknemetoden. Som jag redan nämnt, består den deruti, att han på en taffel, med sig inom quadrater jemt förökande streck betecknad, wänjer sina elever till en förwänande färdighet att räkna i hufvudet, och här jag sjelf sett, huru snö gagnar, efter denna method undervisning, inom ett ögonblick upplöste de swåraste arithmetiska problem, med tillhjälp af griffel och taffel. Denna företeelse har med sål wäckt fleras beundran, och på många ställen har man ämnats antagit denna del af Pestalozziska metoden, fastän man annars icke bildat skolorna efter hans fordringar. Hvad den kunnige, sedan han, återkommen från sin första förwänning, hört att tänka öfwer det verkliga wärdet af det han ser, torde finna, är att detta konststycke alldeles icke är nytt. Med liten modification är det snarast samma method, som von Rochow i sina folkskolor införde, och som redan då ådrog sig allmänhetens uppmärksamhet. Men om uppfinningen än wore

aldrig så gammal, är det dock gifwet, att des värde är lika stort, så snart den förmår uträkta de stora ring, som beundrare sig af densamma wänta. Har den ofieräktsamme forskaren giftiga skäl att i denna wäntan deltaga? Det synes mig wara den fråga, som är angelägnast att beswara. För min enskilda del måste jag bekänna, att det synes mig besynnerligt, att mensklighetens regeneration skall kunna beredas genom en ny räkne-metod, om wi ån antaga, att den är bättre och tjenligare, än all annan. Förmågan att i hufwudet genast lösa äfwen det swåraste b.ö.f., synes mig icke på själens eller hjertats förmögenheter hafwa det minsta inflytande; och det torde blifwa swårt att medgifwa, det Seseman t. ex., som, i konsten att räkna i hufwudet, wiserligen kan måta sig med den snällaste Pestalozzian, i anseende till karakter eller snille står en enda grad högre, än sina samtidiga. Denna räknesfärdighet förutsätter wäl en ganska säker och wäl uppöfwad empirisk combinationsförmåga, men på tanken, phantasten och omdömeskraften är den afdeles utan werkan, så mycket mera, som den Pestalozziska räknaren icke därför efter någon regel, icke genom någon operation kommer till resultatet, utan blott och bart genom waran att se strecken föröka sig eller af andra streck brytas. Dersöre har den Pestalozziska räknetabellen aldrig annorlunda förekommit mig, än såsom en något olika konstruerad wanlig multiplicationstabell, hwilken likfå mycket måste i minnet uppfattas, som den allmänt brukliga. Ty det är ungefärligen dersamma, om jag på tabellens nedersta rad ser hundrade streck inom tio quadrater, eller jag ser att den tionde af dekaderna tecknas med 100. Den stillnad är dock, och lom tyckes kunna anföras till fördel för den Pestalozziska tabellen att eleven, genom hopräknandet af de inom

hwarje quadrat befintliga streck, får liksom osmedelbarligen se hundratalet uppkomma, hwilket nogare torde dertigenom fåta sig i minnet. Men deremot är detta sätt så mycket mera öfandande för phantasten, och lemnar tanken i så mycket större öwerksamhet, då det sålunda framställer sjelfwa saken, den åter den andra methoden ger i bild, hwilken uppfattas genom ett slags abstraction och utvecklas i phantasten. Men i alla fall förmå dock icke de pestalozziska strecken att rätt uttrocka talens idé och wäsende, och i sådant fall är det wiserligen bättre att gifwa det i ren bild, i siffra, än i en dock alltid ofullkomlig approximation för medelst streck, swifkonkärnor eller runstycken; ty det är en af speculation och erfarenhet lika wist gifwen sak, att iagenting så mycket förklarar, så mycket inbinder inom kretsen af en ödd mekhanik, som den reflexionslösa syfvelättningen med pura handgripligheter. Och detta torde förklara, hwi de Pestalozziska eleverne, som det läres af flere wara observerade, så swårigen kunna applicera sin färdighet på interese och wärelräkningar."

"Se wi nu tillbaka på andan af Pestalozzis uppöfstringsmethod, så tror jag, att wi wiserligen i den skola finna uttrycket af en ganska ädel mans upprigtiga bemödanen för menskiöflägrats wäl, men äfwen af ett något inkränkt hufwud, som icke kunde göra sig rätt reda för hwarken sina steg, eller det mål, dit de skulle föra honom. Och detta röjes äfwen af den håftrigt sentimentala ton, som råder i Pestalozzis skrifter, och hwilken äfwen hans anhängare antagit, men hwilken aldrig antyder en frisk kraft eller ett lust medwetande. Sentimentaliteten är alltid den trångtans språk, som känner med sig, att hon saknar kraft till att göra sig tillfredsställd. Det är sant, Pestalozzi sjelf, och alla hans anhängare,

hafwa flera gånger förklarar, att deras method icke är någon undervisningsmethod, att den endast går ut på att för en kommande undervisning utveckla förmodgenheterna. Men hvarje nogare begrundande af methoden skall wiserligen lära, att den, med sin minutösa noggrannhet, sin enformiga taktwana, sitt handgripliga försaringsfäkt och sitt quadratiskt bestämde, noga copierande, förklarar, uttröttar och mekaniserar förmodgenheterna, i stället för att bilda dem, och öfwer alla föremål för elevens ögon breder ett matematiskt nät, som han, under hela sin öfriga lifstid, swärligen skall kunna borttaga, för att se föremålen så, som de verkligen äro. Dessutom är det en strid hos Pestalozzi mellan hans teori och hans praktik. I den förra säger han, det man wid uppfostran helt och hållet måste följa naturen. Men naturen presenterar genast en hel människa, icke först hufvudet, sedan halsen o. s. w. som Pestalozzi gör i praktiken, under föregifwande, att man med detta lilla konstgrepp måste recifiera naturen. Men nu är det bekant, att hvarje sak, som skall wara skön och fulländad, måste antingen wara product blett och bart af ren natur, eller af ren konst. Swad af ett sådant oberänkt, och inom sig själf motsträfwande, amalgama af half natur med half konst kan uppkomma, se wi i de gamla Fransyska trädgårdarna: Ellipta granar, krusade sandgångar, och här och der några krukor, men hämmad vegetation, enformighet och död."

Skilda har förf. tillrot de tre förnämsta pädagogiska systemer, som tillhöra det föflutna århundradet: neml. det Rousseausiska, det Basedowska och det Pestalozziska, hvilka, så olika de än äro hwarandra i detaljen, dock alla hwila på den loctiska satsen, att alla wara kunskaper endast uppkomma genom de ytre

objekternas intryck på vårt sinne, som desförinnan är alldeles tomt, endast med logisk combinationsförmåga begäfwadt. Af dessa systemer, är, såsom man måste medgifwa, det pestalozziska minst nöjaktigt reknadt; men det är också det swåraste att bedömma, då hans anhängare till tablaren genast hafwa det swårer tillreds, "att det är alldeles nödwändigt, att själf hafwa sett hans method utöfwad, ja nästan lage handen wid den, för att öfwerdensamma äga någon röstättighet." Förf. tillfår således att han ej utan wisst tvebhägenhet kunnat yttra sig öfwer detta "pädagogiska mysterium", då han icke haft tillfälle, att se mera än ett parti af methoden användas och således blott känner den af de på svenska utkomna Elementarböckerna (Lund, 1812), af Soyayr's skrift Pestalozzi, des Lärmethod och Läsanstalt (Götheb. 1803) af Grubers Briefe aus Burgdorf (Hamburg 1804) samt en i Lyceum II:a Häft. (Stockh. 1810) införd afhandling. Det är dock förundransvärdt att den annars så literariskt mångkunnige förf. icke kändt följande på svenska utkomna skrifter, som röra detta ämne: Tankar om Pestalozzi's Undervisningsmethod, införde i Tidn. i Blandade ämnen (N:o 13 — 15); Anmärkn. om Pestalozzi's Lärosätt införde i Läsning för Swenskar, 1:sta Häftet Öhm. 1811. s. 27 o. f., samt en skrift af Pestalozzi själf Om den Swetziska menighetens närwarande belägenhet, öfversatt i samma tidsskrifts 2:dra H. Upsala 1812 s. 13. o. f. Swad af dessa afhandlingar dock är att lära, måste Rec. såsom alldeles oberwandrad i denna pädagogi, öfwerlemnna kunnigare att bedömma. Rec. har mellemtid hört Pestalozzianer säga, att det såkraste och klaraste begrepp man om denna läromethod genom böcker kan erhålla, skall winnas genom

läsningen af skriften: *Wie Gertrud ihre Kinder lehrte.*

Efter denna historiska exposition kommer Hörf. till ett historiskt kritiskt bedömande af dessa systemer, och deras inflytande på cultur och menlighet. Nedan har den Basedow'ska metoden mer än ett halft sekel varit praktiserade, redan har Pestalozzi'ska undervisningen nu i fulla 17 år varit i gång — "och hvar ser man" — säger Hörf. — "de glädjande fruktarna af dessa bemeddanden? Hvar äro de genom dessa metoder bildade menniskor, som, genom sin manliga uppfostrning i dygd och gentlighet, förtjena att framställas som menlighetens hjeltar och kommande generationers mönster, till de gamla undervisningsanstalternas skam och nesa?" (Slut följer.)

Albert och Louise eller den dubbla uppträkten, Svenskt Original af Nucorn till *Ruinerna vid Brahehus.* Förra del. 64 sid., sednare del. 63 sid. Schm. Hedmanska Boktr., 1817, 8:o.

Det synes wid första ögonblicket besynnerligt, att då vår literatur frambragt åtskilliga witterhetsarbeten om ej af första, åtminstone af andra clasen, wi ännu icke äga en enda roman, som förtjenar nämnas. Wid nogare ömverswågande, skall man dock dertill finna orsaker i att man hos oss alldeles saknar allt begrepp om det romantiska, om sjelfwa elementet i en roman. De flesta försök som i denna wäg blifwit gjorda, hafwa endast bestått i en mer eller mindre lycklig framställning af hvardags händelser, dem man genom anskrifning af en komisk färdiga, sökt göra så pikanta som möjligt. Författaren, eller rättare författarinnan (ty att det är ett fruntimmer, synes af alla tecken mer än sannolikt) till *Ruinerna vid Bra-*

hehus har varit bland de få, som försökt sig på en ädlare bana. Detta är redan berömdt värde att, då man öppnar en svenskt original roman, förskonas från att inträda i en drängs eller höflars-stuga, i en samlig och försämrad värld. Därwärande skit utmärker sig ännu mer till sin fördel framför det äldre försöket. Wäl förräder den ingen egentlig rikedom på fantasi och uppfinning; man träffar här en enkel, något wäntlig plan, men alla förhållanden äro här ädla, rena och delikata. Äfwen här förekommer en flicka, som läter sig bortföras ur sina föräldrars hus; wem detta steg företages icke utan den smärtsammaste strid i flickans själ. Nemesis följer henne tätt i spåren, ända till katastrophen, som, liksom öfwerallt, består i en allmän försoning. På detta sätt wärdas det moraliska intresset; twertom i de Fontaine'ska romanerna, der dessa scener så tecknas, att det nästan göres en stafsars föraktad flicka till ett brott, om hon, wid första motsäggelse från föräldrarnas sida, genast wid sin älskares arm springer ur huset. För öfrigt förekommer wäl en och annan osannolikhet, t. ex. wid uppträdet i röfwarborgen; men man är redan wän, att wid sådana tillfällen icke så noqa se på möjligheten. Dersom emor ersättes dessa små fel i compositionen genom flera lyckade målingar; äfwen älskarens artistiska bestämmeelse gifwer åt hufwudpersonen ett wigt högre intresse, hwilket man saknar hos de flesta romanhjeltar, som mestadels äro blotta män och stjernbeständande oduglingar. Ädel och wärdigen wärande är i synnerhet den scenen (2:dra Del. s. 58 o. följ.), der den gamle Svens träffar sina dotterbarn och af dem föras till sin dotter och måg, hwars egen okunnighet om sin höga Konst är sann och betydelsefull.

R e c e n s i o n e r:

Skalde-Konsten Översäddn. med Förändringar. Schm., Gadelius, 1817. 56 ffd. 8vo.

Detta temligen elegant tryckta Nimmwerk blef — ehuru det ingenstädes finnes nåndt här i tryck — år 1816 belöndt af Swenska Akademien, och dess Författare är Grefve G. Snoilsky, en sedan länge aktad driftig Embetsman i Mas gazins Direktionen, men för icke bekant för poetiska förtjenster. Öfver denna Akademiens utdelade belöning, yttrar sig en utländning: Det svenske Academie, stiftet med særdeles Hensyn til Sprogets Dannelse, virkede hertil paa en aldeles förkeert Vei, imedens det udryddede Poesien. Svarledes det endnu fremturer i denne Bestraebelse, kan vel intet bedre bewise, end at det i Aaret 1816 med to Guldmedailler belöndede en swensk Översættelse af Boileaus Art poetique. — Wärligen tyckes Sång Gudinnan icke kunna wälja ett högre, stönare och mera påfaunde Amne för sin behandling, än sin egen Konst; men då måste hon icke blott wara en

profaisk efteraperka, utan den äkta Himslabur na Mön, hwilken med fullständig kannedom om allt hwad hennes mest inspirerade Söner producerat, förenar en djup philosophisk insigt om det Skönas natur, såsom formen för Gudomens ewiga, oändligt bildande wäsende; om wilforen för dettas uppfattande af Fantasien och dess, genom detta medel, rimeliga uppenbarelse i Konsten; om dennas spjettning i Konstarter, äfwen som Poesiens förhållande till dessa sina syften o. s. w. Ut allt detta likwäl saknas hos den plotta, alle poetiskt sinne beröfwade Boileau, hwars Art poetique wi här emottaga i swensk drägt, är längesedan bekant och afgjort. Han war aldrig i stånd, att höja sig till en annan åsigt af Skaldekonsten, än att den war ett eget slags Skiffstær, hwars hufwudsakligaste förtjenster bestodo i behållandet af ett rent språk och framställande af en lätt, begripelig tanke. Bewisen för detta påstående ligga för öppen dag, i hwarje vers af hans tråkiga och nog enfaldiga Nimm lära; men om Läsaren, hwilket jag ingalunda kan förstånka honom, icke står ut med att söka dem i helheten af werket, må han blott

Kasta en eller annan flyktig blick i sjerde Sanaen, der han wäl gillar att Poeten drar någon winst af sin arbetsflit, men tadlar honom om det högsta föremålet för hans bemödanen är att winna pennningar. En sådan man är ju förtäfligen utrustad, att på gudaspråket tolka Poetens heliga mysterier?

Det torde således kunna anses som otwifvelaktigt ofjordt, att, af alla de versta fjerade Poeticor, werlden äger, denna Boileauska är den aldra sämsta. Heratii Epistel till Pisonerne, hwilken wantligen pågår börja förteckningen, har dock aldrig haft till för-mål, en fullständig framställning of konsten. Den innehåller ej annat än strödda anmärkingar öfwer de på warande stik, upphöjda genom den philosophiska Skaldens muntra urskoniter och säkert förwårerade werldskännedom. Vidas IV Libri Poeticorum förråda wäl ingen poetisk hug eller aning om Skaldekonstens helgedom, men är ett med stor lit sammanfatt, ganska lärde arbete, fullt af wigtiga kritiska anmärkingar öfwer de båda elofiska språken, det man i detta öfseende alltid skall läsa med nytta. Hvad åter Popes Essay on Criticism angår, så omfattar den wifertligen ej heller Konsten i sin helhet och är i hög grad nedtrygd af författarens infektanta åsigter; men den förtäder sig dock snort såsom föster af ett blupare och grundlägare hufwud, framhuret i stödet of en mera poetiskt stånd nation. Och äfwen på Swenska hafwa wi, af Gr. C. F. Gyllenborg, ett förtäfl öfwer Skaldekonsten, hwilket, med alla de brister det onskeligen äger, dock är, i anseende till anda, fattighet hos fört. för det äfta stöna uttryckets energi, så högt upplyst öfwer den tama Boileaus haltande werk:

Quantum lenta solent inter viburna cupressis.

En öfwersättning efter Boileau tyckes deri

före wora bland of så mycket mera öfwerfiddig som wi redan af detta werk förut hafwa en på sin tid akad Besson på Swenska, of J. von Düben bland Den Namnkunnige Franske Poetens Boileaus Despreaux Skalde Skrifter på Swenska öfwersatta. Stockholm 1722. 4:o hwilken såsom blot och burt tolkning betraktad, endost genom sitt förtäflade språk står bakfester denna nåwarande. För att med exempel styrka denna usaga, willi Rec. an fört början af 4:de Sängen.

J. von Düben:

„I Florenz fordom dags en Docter lesnat har.
Som stor i orden nög, men mångens babne war.
Han ensam war en tid en allmän Stadens plaga:
Här såg en tröfids Een sin far till grafwen tåga.
En Broder ängslig där sin Broder stälas såg.
En somnad, blodlös af, en ann full pilen såg.
Stik hostan honom se, hon sig i lungot wände.
Ho swindel hade för, se'n hufwudwaghet kände.
Stik mått han rhyma Stan förbannad i hwar
wra,
En enda örtig Wån han stektig ägde då,
En Abbot, andlig man, af dese som fullstikka
En byagwurm drages med och deras handbok stikka:
Där börjar Doctorn wår, med en förtäflig art
Om byagto tala så som någonån Manlard.
Si så bör, säger han, wid Solen dagen nyttjas
Den mörke fahrtun. bör å annat ställe nyttjas,
Och troppan ledas här uppå ett annat stätt.
Wår Abbot sinn. r. snart att manna ha swer rätt.“

G. En oil Fly, 7d. 46:

„Man en berättelse om nå on Docter har,
Som usel förtare med all sin lärdom war.
Med sorg snart sögti hwart hus af hans recepter
shles;
En han utaf en Son för Fadrens ödd besthles;
En för en Broders ödd han af en Broor förtöms;
En öde, af pilen stinn, på blod en annan
ödm.
En snufwa, säger han, är prof af magens swa.
Att bota hufwudwärt förwandlas den i wa.
Med allmänt hat till slut han stän staden stä.“

Att wänner ännu en han tyckst äde qwar;
Det war en rik Patron, som helst den wärmen

lydde,

Att bygga stora hus, dem han förtäffligt prödde.
Knöpt af et slett palats en ritning Doctorn såg,
Förän, för denna konst, upstoddes all hans båg
Snart någode han ridd och rättelser att gifwa:
"3 försun felas dag. -- Din sol bör färrer
håwa.

Ä andra sidan böjd blir trappan mindre brant."
Hans wän betraktar allt och fann det wara sant."

Hvarje Läsare med utskilling skall finna, att den gamla öfversättningen icke allsnåst mycket närmare stur sig till Originalen, utan äfwen att den icke har bristerne af en wif grammotisk och logisk förwirring, som råder i den yngre. Så t. ex. börjos sånaen genast med det bäst wesentliga uttrocket: "Man har berättelse om någon Doctor," i st f om, en Doctor. Sedermåra framställes berättelsen i första puncten, i Impericium: i de näst följande i Poësis och slutligen återgår den till Impericium igen. Disputom omtalas i andra versen, Decorus Urdom, hwilken, såsom en honom werkligen tillhörande egenkap, i trois af hans eldliga praktik, honom tillerkännes; men i 5:te versen läser Öfvers. på sin egen rick honom härleda snuswa från moosjra. Och delika anmärkingar skulle kunna göras mot hwar enda stes, om Rec. ej hade angelägnare och wärigare att förwänta, än att så minutidit förfara mot en medelmätig öfversättning af ett dåligt original.

Men det heter på titelbladet, att originalen undergått förändringar, och dem tillhör det otyckligen D. c. att något närmare skärskåda. -- I det ögonblick Öfvers. bestöt att esfayer ses faibles moyens pour d'être utile, och i denna affigt företog tolkningen af L'Art Poétique de Boileau, comme un

oeuvre classique de la Litterature Française, fann han att han på några ställen borde afwika från Originalen, för att "derigenom göra sitt arbete mera intressant för Swenska Läsare" (se Dedikationen och Företalen). Den ena af dessa afwikelser består deruti, att Öfvers., för att ej hånades af anledning till förundran derför, "att Boileau, som så ofta beskriver både större och mindre Skaldeslag, från Epiken till Epigrammet, ej nämt något ord hwarken om Landgwädet eller Apologuen", tillagt regler för dem. Den Läsare, som gjore sin curs i Eschenburg eller något annat sångstetiskt compendium, skall wiserligen undra hwad det är för ett så stildt Skaldeslag, som kallas Landgwäde, då det med enligt Öfvers:s ord, längre ned, icke menas Jodillen. -- Af sidorna 12 o. 13, erfar han dock, att Öfvers. hopblandat emellan särskildta Skaldeslag -- af hwilka Franiska poesien, wid den tiden då Boileau skr. f, icke hade några exempel, hwadan han, som endast uppehöll sig wid den, icke kunde wibröra dem -- neml. den tekniska Didaktiken, och den beskriwande Poësin, så wid de båda två, hans delwis, röra landet och åkerbruker. Af en sådan noggrannhet i theoretisk bestämning, hwilken ännu tydligare uppenbarar sig sid. 21, der man, af hwad Öfvers. språkar om Hexametern, ser att han icke ens ägde den analytiska förstågan, som fördras för att ställa Skaldeslag från Versslag; Kan man sluta till hwilka herrliga förbättringar Boileaus tomma orediga werk måtte hafwa erhållit under denna tolkares händer.

Den andra förändringen består deruti, att Öfvers. på de flesta ställen, dels tillagt flere, dels ansökt andra Skaldenamn i upprepningerna af de måst, hwilka borde studeras. Att man bland dem icke finner hwarken Dans

te, Cervantes, Calderon, Shakspeare, Hofsberg eller någon tyck Skald, det kan man på förhand weta, dels af arten af Öfwerf:s poesi, dels af den omständigheten, att han wille förwärfwa sig ett pris af Swenska Akademien. — Deremot war det wisserligen ganska riktigt, att Öfwerf, i stället för att införa Boileaus compendium af franska Skaldekonstens historia, införde ett sådant af den Swenska; men olyckligt war det, att Öfwerf, om saken ej wisste annat eller mera, än hwad han inhämtat af den ej mindre otillförlitliga än Skeswa Hr J. N. Bloms Historia om Swenska Witskerheten, införd i Sw. Akad. Handl. från 1796. Liksom der (s. 221) säntas här Lindschöld, Lagerlöf och Triewald, såsom de yppersta af Stjernhjelmns efterföljare, före Dalin. Liksom der (sid. 226), adras här de båda Grefwarne Carl och Olof Gyllenborg till bröder, (då dock den förre war son af RiksRådet Gr. Johan Gyllenborg, och den sednare af Kgl. Rådet Jacob Gyllenborg) med det tillägg, att de woro de första "af denna ätt som Skalkens frans förwärfde"; fastän, som bekant är, man af Gr. Olof Gyllenborgs far, har något, icke misshäade, poetiska försök, i det Stjernhjelmiska maneret. Ja! det har till och med icke förebruit war man, att sätta på rim Herr Bloms bekanta uttryck (sid. 172), att Sweriges dramatiska Skaldekonst gått, med ett enda steg från inter till allt — i misshäning, måtte förmodeligen wara de båda Herrarnes mening, och i det faller är det wisserligen sant att, ihänerhet om Traagedierna Oden och Virginia skola gålla såsom spår efter detta steg, detta steg är gjordt. Men ett mera fullständigt prof af egen kritik lemna Öfwerf, sid. 25, der han förklarar att inter språk har gifwit mer ädla mönster af Sagor, än dem wi på Swenska seer. Och det har sin riktighet att

den som erinar sig, att wi till och med, på vårt språk, äga en Satir Öfwer folkbristen, ur hwilken närwarande poetiska Öfwerf ansett sig, utan fara att utskämma sitt werk, kunna låna twenne verser (sid. 5), bår så en god prevention om den Öfwerwägande och exemplariska ädelheten hos vår satiriska poesi.

Men Nec, bår wäl tillfredsställa sina Läsares längtan efter några prof på, huru Öfwerf på egen hand wet att styra sin Pegasus. Se här et par ställen (sid. 21.):

"En stark Mowi Son, som tråldomsbojan krefte,
På dåstapper och wäld i mjuga sig hämnna söfke,
Och ägde i det stånd där ödet honom satt,
Med Philosophens blick et lynne alltid gladt.
När han, i diktens språk Moralens sanning prisat,
Esopus mörkret fört till Apologien wisat,
Det han de fel och brott på Djurens räkning
krefte,

Som han, förkretad, såg att menniskan bedref.
Hans påfund war en stätt utaf ett werkligt wärde,
Hwaraf en A. werck Skald sig först begagna lärde." o. s. w.

sid. 30.

"Theaterns vackra konst, i våra fäderns dar,
Ej heller i vårt land ett ofäntt nöje war.
Mebentius deraf ett prof först gifwa tordes †);
Af Hercules fängare Balletter sedan gjordes.
Dalin en högre ton åt sin Brynilda gaf.
Men ren med Sigurd Ewen hon hwilar i sin graf.
Det war en grönning blott; likwät med fågnad
skadad,
Hwaraf den klara dag som stundade blef bådad.

*) Att denna Gabelns historia är falsk, wet em hwar, som inhämtat, att Gabler nyttjades af Skerländingarne från uråldriga tider, och att wi äga i behåll Skerländiska Gabler, hwilka äro äminstone 200 år äldre än Esopus; ja! att wi redan hos Hesiodus träffa prof på hwad wi kalle esopisk Gabel.

†) Denna historiska originitet kunde dock Öfwerf så rättat till och med af Herr Bloms nyk citerade kritiska werk.

De skådespel wår tid har med förtjusning sett,
 Ut trenne Kalders namn oddsligheten gett:
 Christina och Edip, Virginia och Fedra,
 Med deras syfontropp, den Swenska Scenen
 hedra." etc.

Efter genomläsningen af någor dylike —
 och det lemnar hela boken, från den första
 versen till den sista — hwem will ej utropa
 med wår Öfwerf.

"Uti den swåra konst att såsom Kald författa,
 Ej medelmåttan Kils isfrån det samska platta."
 Sed manum de tabula!

Åminnelse-Tal öfwer Framtidne Cenzl: N:
 det Hr Henric Nicander, hållit d. 16
 Maji 1817, uti Kgl. Sällskapet Pro
 Patria, af des Secretare. Stockholm,
 hos P. Sohm, 1817. 23 sid. 8:o.

Redaktör, efter en nog swafande inledning,
 de förnämsta lefnadsöden af en man, som ut-
 tan om, i lifetiden, just måktigt hafwen wers-
 kat till Wettenskapernas befördran och tillwärt,
 dock inmagit ett icke oberydligt nam bland wå-
 ra lärde. Henric Nicander föddes, i Ödbero-
 manland, d. 18 April 1744. Wid Upsala
 Universitet, der han promoverades till Phi-
 losofisk Magister, år 1764, hade han egent-
 ligen egnat sin håg och sitt åt det mathema-
 tiska studium, hwadan han år 1776 af Kgl.
 Wettenkaps-Academien, från den astronomiska
 Docentur han, sedan 1770, i Upsala bestride,
 kallades till des Ledamot och den store War-
 gentins Biråde såsom andre Secretaren. Aca-
 demiens verkliga Secretare och Astronom
 blef han år 1784, från hwilken beställning
 han tog affsid år 1803. Under denna tiden
 besörjde han utgifvandet af Almanachorna och
 Kalendrone, i hwilka han infört Kon. Carl
 XI:s Historia (Hist. Alman. 1785 — 1790)

en Afhandling om Skottår (i de små Alma-
 nachorna för 1799) och en om Linsådet (derst.
 1804). Dessutom har han i afseende på dem,
 år 1795, meddelat Upplysning om det i sed-
 nare åren nyttjade Stafningsått i Almanach-
 orna. Hans öfriga Arbeten utgås af 30
 Afhandlingar, införde i Kgl. Wettenkaps-
 Acad. Handl.; 5 st. Åminnelse-Tal hållna i
 Academien öfwer des afgångne Ledamöter och
 ett i Kgl. Sällskapet Pro Patria; Jurrådes
 Tal, i Wettenkaps-Academien: Om de gamla
 Nationernas Mynt, Mät och Wigt år 1776;
 Tal wid Präsidii nedläggande derstädes, år
 1814, innehållande några anmärkningar hu-
 ruvida Klimaterne ändrat sig; en ekonomisk
 Uppsats införd i Kgl. Landbruks-Academiens
 Annaler, år 1813; Meteorologiska Observa-
 tioner införda i Mannheimska Academiens af-
 tvenne Tal i Kgl. Sällskapet Pro Patria;
 Afhandling rörande Fattigwården i Stockholm
 år 1805, Afhandling om Astronomen och en
 om Swenska Mät och Wigter, införda i
 Encyclopedie för Barn, 2:a Tomten; Minne
 af John Hell, införde i Allmänna Bibliotek-
 ser, H. XIII; Några Artiklar i den af Ad-
 sefors Gjordwell började Encyclopedie, och kort
 före innan han dog, war han syfvelsatt med ett
 Åminnelse-Tal öfwer H. Exc. Grefwe Uggles.
 Hans kända lärdom förfäffade honom den he-
 dern att år 1776 blifwa wald till Ledamot
 af Wettenkaps-Academien; 1777 af Kgl. Säll-
 skapets Pro Patria; 1779 af Uppseftrings-Säll-
 skapets; 1782 af Patriotiska Sällskapet; 1783
 af musikaliska Academien; 1786 af Kgl. Wet-
 tenkaps-Sällskapet i Köpenhamn och Wetten-
 kaps-Societeten i Upsala; 1787, i Academia
 Theodoro-Palatina i Mannheim; 1790, i Kgl.
 Tabell-Commissionen och 1813, i Kgl. Land-
 bruks-Academien. År 1792, erhöi han Proto-
 colls-Secretariatet och år 1814, Cenzl: N:ds

fullnøkt. Men af alla hedersbetygelser, hvilka honom blifvit bewisade, har ingen listigare redt hans hjerta, än den som föranstaltades af några bland hans vänner, då, wid en år 1804 angående middagsmåltid, Lunds höfding M. von Kolerstein, tillkallde honom en, af dem bekostad Gullmedaille, af 1111te Storleken, hwilken på adwerjen framställde Nicanders beskrifning med omkriftr: Henricus Nicander Regiæ Academiæ Scientiarum Secretarius och hade på rewersen denne Legend: Viri ingeniosæ, computationibus, sive et humanitate conspicuo, amici (sid. 16). Han dog af Myrflaga d. 12 Febr. 1815. Hans Besträrelse påstår, sid. 22, "att uten att säga det han varit fri från swaghet, tror jag det varit svårt att hos honom upptäcka något Caros eresfel." —

Tänkar om Hades eller Menniskans Wägnings tillstånd efter döden, af N. N. Christianstad, Cedersteen, 1816. 28 sid, 12:o.

Sången af Hörf:s raisonnement är följande: Emellan Ande och Sinnewerlden — mellan det tänkande och viljande Wäsendet, som utgör menniskans personlighet, och den grofwa Stoffhölden, hwarmed Anden här i dödligheten är omslidd, — måste der ättwå ett mellanwäsende, som sammanbinder dem båda. Äfwen Paulus, då han sänder sin afskedshälsning till de Thesaloniker, cap. 5. w 23, önskar, att fridens Gud måtte bewara deras Ande, Själa och Kropp. Med Själens förstås, enligt Hörf:s tanke, detta mellanwäsende, eller denna ätheriska kropp, genom hwilken kroppen verkar på Anden, och Anden på kroppen. I Döden afläggas den grof-

wa sinnliga Stoffhölden, men den halfkroppsliga Själens följer Anden öfwer till ewigheten: genom den blir det öf endast möjligt, att i andra werlden påminna öf våra framskridna öden: genom den möjliggöres äfwen känslan af idåhet eller osäkerhet i vår tillkommande wälfärd. Men hwar är den a wälfärd? Jesus Kristus, säger Skriften, Math. 25, Kom återkomma, att bälla dem öfwer dem, som då lesa och dem som oförmanade äro allt ifrån Werldens begynnelse. Men huru kan man föreställa sig, att de dödas Själur redan före domen skulle komma till sin ewiga bestämning? Nej, dessa miljoner hafwa förut uppehållit sig i en pröfningsort, der de kunna omvända sig till bättring och tro. Men öfwer dem, som framhådat i förstöckelse, afkunnos domen. Wid Uppståndelsen gifwer Allmaktigen kraft åt alla Andar i Hades — så kallar Hörf, detta pröfningsrum — "att sjerran från hopfamlas och med sina ätheriska kroppar insö-lisna de Uppståndelses-Ämmen som fördom förwarades i deras grofwa synliga kroppar. "Det gifwes," säger Paulus, "himmelska kroppar och jordiska kroppar: och de himmelska hafwa en annan skönhet, de jordiska en annan skönhet. En annan glans har Solen, en annan Månan, en annan stjernorna, och en stjärna är den andra öf i sin glans. Sammaledes och wid de dödas Uppståndelse. — En djurisk kropp utsås, och en andelig uppsås. — Den andeliga kroppen är icke den förfästa, men den djuriska, och dertill följer den andeliga." De som ännu lesa här på jorden, då Gud Sons röst framkallar Uppståndelseserimon, dö icke den wanliga döden. Allmaktigen gifwer deras dödliga Andar förmåga, att ur sina hastigt förwandlade grofwa kroppar, samla Uppståndelses-Ämmet, och föra

ena det med de ätheriska kropparna. Hysa vi den öfvertygelse, att den från Anden öfverförliga ätheriska kroppen, skall så till sågandes sammansmälta med det grofware Uppståndelses-Ämnet: och antaga vi tillika att den tillkommande nya kroppen skall så någon slags likhet med den fordua synliga kroppen; kunna vi lätt förklara rätt mening af Pauli uttalande: "Vår Borgare är i Himmelen, hvar ifrån vi och förwänta Frälsaren, Herren Jesum Christum, som skall omskapa vår ringa kropp, och göra honom lik med sin förherrligade kropp, enligt den makt, hvarmed han förmår göra sig Allt underdånigt." — Detta är Iustitiumshälet af Görfs mening om människans pröfningsstillstånd efter döden, hwilken han söker ytterligare stöd på Skriftens uttalande. Denne lära, tillägger han, war också i de första skolorna nästan allmän bland de Christne. Tid efter annan förändrades tankesättet, till det ömsider detta, "enkla, bibliska tankar om Hades" uppblandades med så många tillfärer, att Katholikernas grofwa lära om själsbeten derafter uppkom.

De frågor, hwilka Görf. berör, äro högst viktiga för en Christen: de beswaras dock icke med den tydlighet, som Görf. vill antaga, af den hel. Skrift och sålga för öfrigt utom förnästans bewisning. Allt raisonnement i dessa ämnen, alla slutsatser man deraf wille häleda, måste således blifwa individuela. Nec. delar för sin enskilda del, så wida samma öfvertygelse som Görf., att han tror att efter döden en ny pröfning, eller snarare, en rening begynner; men han tror icke att människan är ett sålunda trefaldigt sammansatt wäsende och han finner Görf. i motsäelse med sig sjelf, då han såst antager, att människoanden, beklädd med den ätheriska kroppen, flyttar till Hades, men sedan, efter domen, hopjsamlar

och med sin ätheriska warelse införlifwar wiga uppståndelses-ämnen (?), som finnas i det långesedan förmlenade kropp. Ty funnos sådana öddliga ämnen i kropparna, huru kunde de då med dem förmlena? Och widare är det mera öfwerensstämmande med förnästans att tro, att Människan, innan hon, för att nyttja Görfs uttryck, från Hades ingår i det ewiga Ljusets land, allt mer och mer uttras och renas från jordiska partiklar, än att hon, enligt Görfs mening just i det egna blick, då hon från ett ofullkomligare tillstånd inträder i sjelfwa fullkomligheten, skulle med sitt wäsende sammansmälta grofwa stoftelementer. Swärtiligen skulle det wara ett förhärskande omskande, ett förherrligande af vår kropp, hwarom Paulus talar. — Gör öfrigt, då Görf. söker utreda möjligheten, huru ett öfwerförligt wäsende (anden) kan verka på ett blott synligt (kroppen), derigenom att han antager ett obekant tredje, förmedlande wäsende, kan Nec. ej heller skänka honom bifall; ty derigenom, att man söker förklara sambandet af twenne krafter genom antogandet af en tredje obekant, hvars existens wi ej engång känna, synes frågan mera blifwa mera förmodad än utredd.

Men hwarje läsare, ätven om han ej i allt gillar Görfs tankar, skall dock tillerkänna honom en hög afkänning. Demöddandet att förstå öfwer heliga ting, när denna forskning ledes af wördnad för det uppenbarade Ordet, af ett lust förstånd och ett rent hjerta, skall alltid, äminstone för den forskande sjelf, frambringa glädjefulla resultat: en stadgad tro, en bestämd öfvertygelse, ett lugnt sinne.

Qvinnan sådan hon är. Af G. Schilling,
Ejhm. Gad. lius, 1817. 264 sid. 120.

Denna roman utgör ett motstycke till *Elise*, eller *Qvinnan sådan hon bör vara*, eller såsom svenska Översättaren namngifwit den: *Qvinnan i sin fullkomlighet*; hvar till wi äfwen äga en på vårt språk öfversatt pendant, kallad *Robert*, eller *Mannen*, sådan han bör vara. Om båda dessa romaner framställa ett par pedantiska dygde-ideal, så måste man medgifwa, att *Qvif.* af denna så litet som möjligt generat sig. *Elise* är en qvinna af det sämsta slaget; äfwen hennes gemål, som skall påföra sig dygdig, räddas dock endast genom en lycklig tillfällighet från att duka under frestelsen. *Sofi*, som är hela handlingens hjul, är ett fullkomligt missfoster. Det är icke möjligt, att en dame af stånd och uppfostran så kan sára all delicates och anständighet, äfwen om möjligheten af ett sådant moraliskt osvärde wore medgifwen. *Hans* [delsen forskryndar med den rakhet, man är

wan att träffa i denna *Qvif:s* skrifter, utan att sannolikheten på minsta stert wärdas; flera situationer äro liflige och temligen pittoreskt tecknade, ehuru man träffar scener der allt stien af anständighet lemnas å sido. Med ett ord: denna roman är skrifen i den ton, som man har att wänta af denna *Qvif:s* manér. Öfversärningen är temligen ledig, men röjer mycket wärdslöshet, som ännu mer blifwit ökad genom *Correk.*orn.

Wland de fel som här förekomma, må endast följande anmärkas: Sid. 18. beståla i st. f. beståla; sid. 35 paket, i st. f. paket; — sid. 50 fingerborg i st. f. fingerbår; — sid. 82, 83 i en dialog läses namnet *Ewald* sex gånger istället för *Herold*, hwilket för den som ej märker misfogen, är en ganska stor oreda; sid. 85 står hos läsaren m. m. m. m. Sin åsät af *Qvintigheten* har *Qvif.* ferdreigt uttalat i följande ord: "Man kan aldrig urgrunda qvinnorna, emedan de aldrig lära att känna sig själwa. Tillfället wäcker deras känslor och bestämmer dem. Emåskede leda deras beslut i de wigtigaste handlingar, och ögat är beständigt rådgifware åt deras förstånd."

S m ä r r e S k r i f t e r.

Tal öfwer framtidne CommerceRådet och Riddaren af Kgl. Nordstjerne Orden Wälborne Herr *Ebbe Ludv. Zibet*, hållet i St. Clara kyrka i Stockholm den 4 Oct. 1817, då hans adliga Sköldemärke krosades, af *Gustaf von Schantz*, Förste Expeditionens-Secreterare wid Kgl. Ecclesiastik Expeditionen. Stockholm, hos *N. Sobm*, 1817. 15 sid. 80.

Denne *Talares* oratoriska manér är tillräckligen bekant af förr utgifna *Tal*, och här måste det framträda så mycket mera, som detta angår en man, wärdeligen känd som en driftig förwaltare af *Tullgarns* egendom, men för resten endast, till följande af sin broders utmärkta förtjenster upphöjd i

adeligt stånd och beskributan af ingen wigt i den litterära eller politiska werlden. Här måste således ämnets nakenhet påfalla en så mycket önnigare skörd af rhetorikens torra blomster. För att gära dem, i det förenående så mycket pikantare, har *Hr von Schantz* slutat sitt tal med denna sönderbråkade (*coupé*) skrifart: "Jag har tecknat Herr *Zibets* sijnadsöden och hans sinnesart. Jag har följt honom genom lifwet till döden. Hans sijnst har mottagit Religionens sijnst tjenst (*Sic!*). Hans Sköldemärke wäntar (?) nu att krosas wid hans grift. Då det lemnas åt förfärfelsen, sedan den *Art* upphört att wara som det prydde. För Herr *Zibet*, är den jordiska äran nu ett intet: för oss är det qwarleswände minnet nog."

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 47.

Lördagen den 22 November

1817.

R e c e n s i o n :

Horatii Oden och Epoder, öfversatta af
G. Adlerbeth. Stockholm., Gadelius,
1817. 197 sid. 8:o.

Det war att förmoda, att samma hand, som redan skänkt svenska Allmänheten en öfversättning af Virgillii trenne måstarverk och den h sameriska delen af Placcus' skrifter, äfwen skulle wäga en iaktning af den senares 5 Böcker Oden. Men för att tillhörigt kunna uppskatta wärdet af denna skänk, måste wi försöka wisa, först hwilket rum Horatius sjelf intager bland nationernas skaldar, sedan huru det lyckats den förjente Öfvers. att i det svenska Klädnad framställa denna skald så enkelt stor och sann, som han war i det egen antika, fosterländska drägt.

Den episka och dramatiska konsten, på så olika sätt än båda verka och uttrycka sig, skilja sig derigenom från den lyriska, att i de wenne förra är det objekter na sjelfwa som framställas; i det lyriska skaldskapet åter är det blott Skalden sjelf som framträder; och äfwen

der de yttre föremålen framträda, är det ej egentligen dessa, som målas, utan det intryck, de göra på hans själ, den rörelse de wäcka i hans sinne, den själsstämning, som i hans inre uppstår wid deras betraktande. Här beror ej allt, liksom i Epos och Dramat, endast på kraften, omfånget af Skaldens sinnelike och hans förmåga att klart och måktigt återgifwa sin uppfattning. Men i lyriken är hela denna werld sammanträngd till en enda bild — Guds själ: — ju stödnare, ju renare således denna bild är, som afspeglar sig i dikten, ju ädlare måste sjelfwa konstverket blifwa; — ju kraftigare skaldens egen individualitet är, ju starkare måste hans säng tränga till wåra hjertan. Stor, ädel, sann, ända intill roten af sitt wäsende, måste således den man waro, som will öfwerlemnna en pregel af sitt förblode Jag åt efterwerlden: äminstone hans sinne måste lifligt röras af det stödnare, hans bröst smältas af samma känslor, hans individualitet wara skarpt utmärkt, men tillika älsfwärd. Herrlig är den skald som uppfyller de högsta af dessa fordringar: intressant blir han mer eller mindre, i samma mån hans

subjekt utvecklar sig, som en om icke hög, ämningens ren, älskvärd, individuelt kraftig natur.

På skaldens sedliga karakter kommer således i detta skaldeslag ganska mycket an. Och hvilken war då Horatii? Man har fött långvariga krig öfver detta ämne. Horatii karakter ligger dock, i en så klar och ren bild, målad utan allt smink så väl i hans Oden som hans Brev och till en del i hans satirer, framför oss; att det synes Nec. som man borde kunna göra sig en remligen öfsefull föresättning derom, så vida det ej hörde till de flesta commentatorers wana, att i allt hvad som tillhöe antiken, deß mera förvilla och förvirra ett ämne, ju tydligare det ligger i dagen. — Maklighet och sinliga njutning war den medelpunkt, i hvilken alla strålar af hans individualitet sifi sammanfalla:

nunt,

O nunt, så länge Værens spånad,
Ären och vilkoren det förunnat!

är det thema, som, på hundra nya sätt uttryckt, hundra gånger återkommer i hans Oden. Bacchus, Venus och Apollo wore de gudamakter som äfsljode honom från Tibur till Rom, från Rom till Tibur, från det första till det sista lustrum i hans lefnad (D. I. B. IV.) Dessa äro, om vi ej bedraga oss, hufvudelementerna i Horatii sångkonst.

Detta ofta prisade otium är först då verkligt prisvärde, när det förekommer oss som en stor mans, en Scipios, hvilat efter ett fegrande och sublimt lif: detta otium är otroligt deligt, då det väljes af en kraftfull man, under sådana omständigheter, och på en sådan tid, då det en flitig hemdbandet förqdfroes skulde arbeta mot den allmänna strömmen. Förstakt för höghet och världslig storhet är icke mera så beundransvärd, som man vanligem.

erbillar sig, då denna sinnesstämning väckes af affky för arbete, och affky för kamp för menlighetens väl, af fruktan för de faror, den oro, som manliga plåga omringa högheten. Det är då, blott en mera gömd art af egoism. Den blir farlig, då den vill göra sig herrskande, allmänt gällande: i en asiatisk stat, der lugnet endast är en allmän domning, är denna lethargi den enda art wälja, den enda utväg att göra lifwet drägligt; i europeiska stater åter måste alla krafter wara i verksamhet; lifwet är der en strid, friden, lyktan, lugnet endast ett andedrag mellan mådorna.

Man tale icke mer om Horatii sköna lefnadsphilosophi. Begriplig är den wiserstigen; olyckligt dock det samhälle, som bestod af idel sådana wise! — Och hans sköna sensenser; hans prisande af den ursaderliga enskalden, den gamla dygden. Tänkesspråk hafwa aldrig uråttat något till en positiv själsöfädling. Men framställ en lefwande bild af dygden; gif oss ideer i sin sanna renhet, i sin verkliga storhet; och den skall, icke såsom en hotande Eumenid, utan som en blomsterkrönt Genius lefsaga våra steg. Desutom: dessa lärdomar förefela sin bästa verkan, då de komma från ett tomt och smittadt bröst. Mig förekommer det ämningens remligen wärdigt, när den besjunger Regulus, som fälte tande för frihetens sak, på frihetens sista dag, wid Philippi, sjelf bortkastat skölden; när den prisar Cato, den sista af Romarnes, som wid nästa slag på tyrann lyfter Augustus, Roms förtryckare, till gudarne; när den ifrar för de offentliga sedernas renhet, hwars enskilda seder äro långt att wara otadliga; att den som nu harmas öfver Gudarnas förstörda tempel och nedbrurna altaren, i nästa ögonblick prisar den pandemiska, dem

påbarastiska kärleken. Horatii jemmer öfverluren och de kostbara byagnaderna, som bortsträngde siffrorna, liksom flera af hans senare landsmäns klagan att rikets embersmän numera ej, liksom fordom Cincinnatus, förde ploaen med egen hand och förde refwor, är både epocisk och orbilosofisk. Gamla tider kunna icke mera återwända: den ena människan måste icke wara den andras apa; den ena tiden ej heller den andras. Det goda, öfwer som det onda, framträder i många former: när denna är förbrut eller obrukbar, sönderflås den af ödet. Hwar och en som vill skapa, måste skapa någonting nytt.

Mercier, Algarotti och Wieland hafwa anlagat Horatius för smicker och lågt krypeti. Warom rättwisa! Han sökte inga embersmän; han eftertraktade inga af lyckans gåsbor. Det är troligt, att han af hjertat ålskade Micenas, sin wälgörare; att han war tillgiven Augustus, som återförde trygghet och ordning i samhället: öfwerdriften i berömmet tillhörde Skalderlaget och tiden, som war fallen för förbudning. Det är å andra sidan öfwen troligt, att han utan offertation beundrade de gamla goda, försvunna tiderna och deras heroer. Hwar och en af dessa sinnessämningar war ögonblicklig: men de förswaga hwarandras verkningar. Den wackrare sentens, uttalad af en Augustisk hofman, går icke samma intryck som ett enda enkelt kärnspråk af en Brutus.

Horatius, liksom de flesta Apollos tjenerare, dyrkade Venus. Det wore obilligt, att af honom fordra samma äfset af kärleken, som tillhör de äblaste själar i den romantiska tiden. Men det gifwes dock, öfwen inom sianligheters område, en mindre grof känsla, som, icke lifgiltig om föremålen, rånder en äminstone för ögonblicket ren låga, som så

sker sig mid den Ende, och, äminstone under medvetandet af en högre lidelse, är henne crogen. Horatius prisade framför allt en facilis Venus; hans wälkust war icke blott sinnlig, såsom Operati och Tibulli, utan äfwen djurisk. Mjurninaen bestod i påskandet af den råa eggande brånaden.

I den Sabinska Waldens Sånger flammor således ej den heta låga, som wäglöser menskligheten till dygdens tempel: den gudomliga flåkt, som rånder hjerten och den äkta sångeren, berörde blott i förbigående hans lura. Pindaros' blåttronde fosterlandskänsla, Capphos glöddande sinlighet woro honom främmande: Grecer och Romarner, som icke kring den leende Anakreon, besökte blott sällan hans Tibur. Hwarför, bland ofedliga eller förslappande Skalder, äro Grekerne mindre farliga än Romarne; desse mindre än Fransmännen? ehuru de förres målninger ofta äro grofve och mildare. Dersför, emedan hos Grekerne war poeten en föd lek, och således wällusten endast en försvinnande tillfällig sinnessämning; hos Romarne började den redan öfwergå till en herrskande lefnadsåfset, den började sätta sig i system, som äntligen utbriddes under den förflutna franska perioden. Wällusten är icke omorständlig, så länge den blott rolar till sinnena; man är förlorad när den äfwen besticker förståndet.

Äfwen till ett fullkomligt förfinadt sinnelikt lif, deladt mellan min, kärlek och en maktig ro, hör äfwen sånkonsten: icke den himmelburna, högt stråfvande, icke den sålsstyrkande, förädlande, utan den låta sinnliga, som, liksom rosen och murgrodnen, wirar sin krans kring njers bräddade pokal. Dessa äro äfwen grundsyden i Horatii sånger: lifs wets korhet, önsketigarnes båd ägthet, forskningsens irringar; dessa woro resultaterna

af skaldens lefnadsphilosofhi. Mått af njutningen, troligtvis med ett förfloppadt kerfsystem (redan före det 40:de året hade hans här gränat; hans syn hade länge varit förswagad) öfversölls han i sina sista dagar, icke uppvärmda af stora och stöna minnen, af ett swärmod, som äminstone förbittrade wisa stunder af hans dagar, då lifwet framstälde sig med enkel och i all sin tomhet. Sådant war hans lyne, då han skref dessa rader (Ep. VIII. L. I.) som tyckas wara of ett djupare psykiskt innehåll, än man i början blir warse:

Si quæret (Celsus) quid agam: dic (Musa),
multa & pulchra minantem,
Videre nec recte, nec suaviter: haud quia
grando

Contuderit vites, oleamve momorderit astus;
Nec quia longinquis armentum ægotet in
agris:

Sed quia mente minus validus quam corpo-
re toto,

Nil audire velim, nil discere, quod levet
ægrum;

Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterano,
Quæ nocuere sequar, fugiam quæ profore
credam;

Romæ Tibur amem ventosus, Tiburæ Romam.

Äfwen Horatii beundrare medafwo, att han icke ägde ett originalt, spandande ställe. Så fragmentariskt vår kunskap är om Greklands lyriki, så finna wi dock, att Horatius ej blott imiterat, utan från dem nåsön ordagrant öfversatt långa strophee, och till och med hela Oden. Dessa, menar man, äro också de bästa af hans stycken. Detta synes mig orättvist. Hvad är lyrikmen annat än en frei utjyrtelse af egen känsla, egen selsbeskrifning? Och hvad behag kan ett sådant stycke vinna genom härkning, då man i sjället för en naturprodukt erhåller ett konst-

stycke? Mig behagar Horatius mest, der han är mest Horatius och Romare: begäret att esteropa Grekerne har förderfwat Latinernes skaldekonst. Den helleniska lärtbeten, behaget, upphann ingen af Roms skalde, men de flesta uppoffrade derför sin genuina kraft, sin egen nationalitet. De mesta af Horatii Oden, som äro bildade efter utländska mönster, äro blotta chror, blotta poetiska exercitier. Jagander efter pyndarism förledde honom till djertwa onaturliga öfwrångar, mytologiska excursioner, ofta icke lyckliga anbragta, hårda ordformer och uttryck. Sådana utfogrer — hwilka man en tid förmente wara oundärliga witor för Oden — kunna, äminstone till någon mån, förklarar hos Pindars, af hans sängmids ditlytrambiska spänning: hos en så sansad skald, som Horatius, stå de, ehuru mindre ömniga och mindre äfwentyliga, som konstiga perfricater, som alla praktstycken — och ingenting isär mer än en hum och hyktad entusiasin.

Liksom i Horatii karakter, så tyckas äfwen i hans lyriska skaldewerk, två naturer kämpa. På ena sidan står han som en antik Romare, enkel, sann, hotare af skärd, af affektation, med sinne för frihet och sedlig helgd: på andra sidan som en gungsting från Mæcenars hof, härmarer af Grekiskt språk, Grekiska skalde, Grekiska seder. Samma dualisin uppenbarar sig semwål i hans poesi. I sin — om wi så så säga — naturliga natur visar han sig i sina Satirer och Epistlar, fulla af bildning, frihet, kraftigt och sundt förstånd, remerker lif: äfwen i hans Oden framglänser mågoget drag af en öminkad natur. Dessa drag röfas öftast i dem, hwilkas ämnen äro obetydliga och troligtwile impromptuer. Men Horatius wille äfwen uppswäfwä i poesiens högre rymder: (insurgit aliquan-

de säkre Quintilianus); wingar måste länas: de förde honom från de muntra förtärliga lag, der skalben med den krönte vokalen skämtar med wänner och tårnor, till spärer, der främmande stjernor ofta misplede hans kosa. Hans flygt är icke swanens, som på säkra, måfoga wingar ilar åt höjden: man ser honom kämpa och arbeta, man nästan beklagar det mådosamma *), onyttiga besväret: han faller icke, men man fruktar det hwarit ögonblick.

Med den öfvertygelse, hwilken Nec. här, ehuru ofullständig, omotiveradt och arboristiskt uttalar, kan han icke säkra Horatii Order, såsom ett helgjuter konstverk, bland skalderstillets ewige leswande måstarverk. Det är också märkwärdigt, att de ända till hundra år efter författarens död, förblew nästan alldeles obekanta och af få läsa **). Emedan, swarar man, Horatius icke sökte den stora hovens bifall, och kan endast fullkomligt förstås af kunnare. Det är dock sädare att inse, hwarför det skulle förusfättas en högre bildning, för att tempera denne skalder än Ovidians och Virgillius, hwilka på samma tid allmänt lästes och beundrades. I alla fall måste man medgifwa att Horatius är mycket mindre nationel än disse: om deremot hans sångmöwerkligen beröret ämnen som äro menniskan mer allmänna intressanta och i hwad förhållande detta rent menliga i lif och poesi står till det blott nationella, är ehär tillfälle att utwika.

Vi hafwa hittills nästan endast beröret flugsidorna af Horatii karakter och diktkonst.

*) Horatius kallar sjelf sina sånger operosa carmina. (V. II. 30).

**) Meterotto, Progr. de judicio equalium de Horatio. Berol. 1785.

†) Suprman Handb. der class. Litter. III. 469.

Bådadera hafwa dock sina ljusare sidor. Horatius älskade lugnet, han war förnöjd med sitt medelmåttiga lott; han köpte ej rikedomar genom nedrigheter: ej de Scoras gunst genom lågt smicker. Att han smickrade Mäcenos, war en gård af tacksamhet: att hon lofsöng Augustus, må heller ingen förtänka. Han gifwer nästan tillkänna, att han war uppförd dertill; man skönjer synbart, att detta ämne generat honom. Äfwen hans måttlighet, hans inskränkning är från en wijs sida becroftad, icke tadelwärd; den blifwer en dygd, då man ej känner sig skapad till högre kall, då högheten ej kan nås utan brott. Endast då man vill upphöja denna lefnadsäfigt såsom den enda rätta, såsom den högsta och wisaste, då förjener man det tadel, som wi swansör uttalar. Framställer hos honom ej en högre stor natur, så äger han dock en skarp individualitet: har han icke uppsatt den högsta sidan af lifwet, så har han dock sinnrikt och kraftigt framställt den lefnadsäfigt, som han gjort till sin egen. Stada blott, att denna äfigt endast i spridda drag, sållan i en helgjuten bild, framställer sig i hans sånger; midunder teckningen af de känslor som äro honom mest förtroliga och egna, leder han oss in på främmande sate, bland mytologiska gestalter, som redan på hans tid hade förlorat sin egenliga leswande betydelse. Om än hans upphöjelse af den fordna högheten, den fordna renheten i leder till en del förswagas mid minnet af de lättfärdiga ämnen, hwaribland hans sångmö annarsfädes leter, så äro dock dessa maximer, dessa lofsånger öfwer gamle heroder icke sållan framställda med en sådan romersk energi, att wi lifligt känna, att dessa känslor, äminstone för detta ögonblicket, woro skalderens fulla allwar. En klar men inskränkt, lefnadsphilosophi, urban

ret och bildning, en sinnrik korthet, egentlig-
het i uttrycket, ett korrekt språk, oaktadt så-
ra gränsmer och här och der några hårda
ordformer, en väljudande och strävat bün-
den meter, — äro skedderna, hvilka ingen
skall bestrida Latinernes hypersta lyctus.

Då Horatius sjelf bland sine egne lands-
män, såsom Odeskald, stod som en half främ-
ling, så är det klart, att en öfversättning,
wore den aldrig så wäl träffad, icke heller i
en senare tid kan njutas som ren naturpro-
duk. I alla fall blir dock detta företag all-

Kellgren; D. II. s. 274.

Länge nog drifwan och de bispra bagel
Jorden betunga, Fader — och din äfwas
Stötade lågor på de helga tornen
Staden förfräcka;

Folket förfräcka, som på nytt tror nalkas
Pyrrhus af misshöd hemsejulla tider,
Lider, då Proteus walfat hafwets hjordas
Högst uppå bergen;

Giffarne saknat uti ekens toppar,
Der förut dufwans kända koning varit;
Hindarne, förda på det murna hafwet,
Darrande simmat:

Älskå nu, Tiberns gula belä, wäldsam
Från den Tyrrenska stranden återkastad,
Hafkat att förda Konungens palats, och
Bestå ditt tempel.

Wacklande flod, säg, hwadan är din wrede?
Hwadan den harm sein retat upp ditt förde? —
Rom! har du glömt der? Har ej Cæsars blod be-
stakat des stränder?

Man finner först, att Kellgren mistagit
sig om det Sapphiska versläget, i det att
han flyttat daktylen från tredje versmålet
till det första. Hans öfversättning har för
öfrigt antagit den lätthet och det behag, som
war honom eget; i jemförelse med den theori

tid stort och berömdvärdt. Språket skall ännu
nerhet deraf draga en betydlig winst. Så
länne flera wästra originalwerk ännu saknas
i vår literatur, så länge blifwa lyctiga öf-
versättningar från såfärliga nationers skald-
er af hög wigt för språkets bildning. Men tu-
nan wi sammanfatta vårt omdöme öfwer
framgången af Öfwerkes företag, wils wi till
läsarens eget jemförelse sammanställa en och
annan Ode efter Frih. Adlerbeths öföktning
med någon af hans öföktare föregångares. Se
här några stropher af II. Od. I Bokn:

Adlerbeth: s. 9.

Nog af snö och härjande bagel Fader
Swer jorden redan har sändt, och tungels-
Wiggen, slungad ned till de helga stotten,
Staden förökrat;

Folket och förökrat, att Pyrrhos skräckid
Stulle, rik på under, å nio nalkas,
När sin hjord ur djupet af böljan Proteus
Dref upp åt bergen:

Giffen blef fasthåttad i almens krona,
Som förut lånt dufworna kända nästen;
Och omkring strandsaknande sjön de flygga
Hindarne summo.

Tiberns gula flod från Tyrrenska kusten
Nys wi sett med wrede tillbaka brusa,
Att förökra Romas Palats och Vestas
Heliga tempel.

Så till händ af Ilias alltför bittra
Klagon rörd, tillgifwen sin maka, floden
Utän lof af Jupiter, wensra stranden
Flödande flöjde.

som på hans tid war den råbände, är den
äfwen förundransvärdt trogen. Dock behöf-
wer man endast uppslå originalet, för att fin-
na, att Frih. Adlerbeths öföktning wida närmas
re sluter sig grundrexten, utan att derwid ödra
werkliga uppöfningar. De enda uttryck som

Ac. der icke fullt gillar är det lilla ordet *oc*, såsom ett öfversättadt nödhjelpsord i 5te versen och uttrycket: tillgifvden sin maka, såsom en makt och profaisk Kol-öfversättning af uxorius. — I stånd de 10 Horatiska Oden Hr Regnér förtolkat, wille wi äfwen utwälja en till jemförelse, den 9:de i 3:de Bok, dels

Herr Regnér; (Witterb. Nbj. I. 147.)

Horatius.

Medan älskad jag war af dig,
Och framföre Horats ej någon ungfart är
Sick omsluta din hwita hals;
Så lycklig som jag, Persernes kung ej war.

Lydia.

Medan ensam jag målet war
För din låga, och mig Chloë ej föredrog;
Hvem fod hware än Lydia?
Så högt fräjdad som jag Romarnes mor ej war.

Horatius.

Mig den Erakiska Chloë nu
Äter, öfswad i sång, öfswad i cithrans spel;
Erogen, hennes jag wille dö,
Om af stickelsen hon sparades efter mig.

Lydia.

Mig med lågan af wekladt blod
Har nu Calais tändt, Orniths af Thurium son;
Ewenne gånger jag wille dö,
Om af stickelsen han sparades efter mig.

Horatius.

Hwad? om Venus den flyktade,
Wänd tillbaka, med jern okar os hwar igen,
Om, för Chloë den kruna slängd
Porten god som förut, öppen för Lydia?

Lydia.

Satt mer wacker än dagen han,
Mer än Habrias wåg färdig att wreddas du,
Och mer flyktig än skenet är;
Med dig lefwa, med dig wände jag dö förenid.

för des korthet, dels för des eget wackra innehåll; — en Ode, hwilken Scaliger säger sig hellre wälja hafwa skrifwit än många af Pindaros', ja hellre än att wåra konung i Taracona; hwartill wi äfwen för fullständig beten skul föga Originalet samt Wess' tyska öfversättning:

Früh. Adlerbeth, s. 107.

Skalden.

Medan ämt du mig älskade,
Och mer lyckelig ej någon din hwita hals
Kringomfärd i sin famn; då war
Sjelfwa Persernes kung icke så säll som jag.

Lydia.

Medan ingen så kär af dig
Häls som jag och du ej kloë mig föredrog;
Då war Lydias namn berömdt;
Framför Ilia sjelf war jag af aktning följd.

Skalden.

Wälde öfwer mig Eraciens
Dotter kloë nu har, öfswad i sång och spel.
Dö för henne jag fruktat ei,
Endast ödet wid lif henne bewara will.

Lydia.

Äf motsvarande eld är jag
Nu för Kalais tänd, Ornith, Eucerns, son;
Dö två gånger jag icke fry,
Endast ödet wid lif honom bewara will.

Skalden.

Tänk, om under sitt koppars-
Gammal kärlek på nytt fogade os ihop?
Tänk om kloë förfastad blef,
Och, som fordom, min dörr Lydia öppen fod!

Lydia.

Sakån skerman så födn som han
Icke lyser, och du lätt som ett flarn, jemwäl
Wredhant, Abrias wåg är lif,
[Will jag gern med dig lefwa, och dö med sig]

Der Dichter.

Als ich Brautestor noch dir dieß,
Und willkommener nicht einer der Jünglinge
Deinen Kissenhals umschlang;
Selbst vor Perfa's Schach blühe' ich an Seligkeit.

Lydia.

Als nicht andere Blut dich mehr
Freut, und Lydia nicht minder denn Chloë galt;
War der Lydia Name groß,
Vor Rom's Ilia selbst blühe' ich verheerlichtet.

Der D.

Nun herrscht Chloë die Thracerin,
Kundig süßer Gesäng' und des Gitarrenklangs;
Ja nicht scheu ich den Tod für sie,
Dauert dem Mägdelein nur längerer Tage Noth.

Lydia.

Nun entflammt mir der Thurier,
Jenes Ornytos Sohn Kalais, Gegenhuld;
Zweimahl duld ich den Tod für ihn,
Dauert dem Jünglinge nur längerer Tage Noth.

Der D.

Was? wenn Venus von neuem kehrt,
Und in ehernes Joch uns die getreuten sät?
Wenn die lockige Chloë räumt,
Und mein Psörtchen, wie sonst, Lydien offen steht?

L.

Sei auch schöner wie Sternenglanz
Er, du leichter denn Kork, und ungebändigter,
Als des Adria wilde Flut;
Mit dir leb' ich vergnügt! sterben mit dir sei Lust!

Horatius.

Donec gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candida
Cervici juvenis dabat,
Persarum vigui rege beator.

Lydia.

Donec non alia magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloen,
Multi Lydia nominis
Romana vigui clarior Ilia.

H.

Me nunc Thressa Chloë regit,
Dulces docta modos et citharæ sciens.
Pro qua non metuum mori,
Si parcent animæ fata superstiti.

L.

Me torret falce mutua
Tharini Calais, filius Ornyti;
Pro quo his patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.

H.

Quid si prisca redit Venus,
Diductosque jugo cogit abenco?
Si flava excutitur Chloë,
Rejectæquæ patet janua Lydiæ?

L.

Quamquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice, et improbo
Iracundior Adria;
Tecum vivere amem. tecum obeam libens.
(Forts. folger).

No 1 af Svensk Litteratur Tidning näst. är utkommen Pårdagen d. 3 Jan. 1818. -- De återstående No: i jemte Bihang af innervarande Ärgång tryckas under tiden och utgifvas (sunder loppet af nästa Jan. och Febr. månader.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 48.

Lördagen den 29 November

1817.

Recensioner:

Horatii Oden och Epoder, öfversatta af
G. Adlerbeth. Stockholm., Gadellus,
1817, 197 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 47).

Man finner redan wid jemförelsen af alla
dessa tolkningar med Originalen — och en
ytterligare sammanlikning skall än vidare visa
det — att Frjh. Adlerbeths öfversättning ut-
märker sig genom en verklig egenlighet i ut-
trycket, en säker takt för det sticlaga (så har
han här undvikit Vos' Persia's Schach,
ett uttryck, som ur många stäl är olämpligt —
och det något konstlade: bläht' ich an See-
ligkeit — verherlicher), genom en ofta un-
dransvärd smidighet i konstruktionen, fyndig-
het af ord, rikedom i ordställningar. Endast
här och der skönjer man det tunga arbetet;
endast här och der äro stitens spår icke undan-
gömda. Är Frjh. Adlerbeths version i det he-
la mera naturlig än Vos', så stöder man dock
här på ett och annat ställe, som kanhända
med mera energi kunnat återgifvas; ett och
annat uttryck, wid hvilket man kanhända kun-

nat wäga mera. Wårt språks krafifulla kort-
het har kommit öfvers. till hjälp; men beres
mot ägde han ingen Klopstock till föregångare,
som indsvat det till rhytmiskt dans efter nä-
stan alla taktarter, och want drat att följa de
omverlande tonarterna. Frjh. Adlerbeth fruk-
tar, „att hans öfversättning för de flesta skall
lära som prosa, och att den äminstone i de-
ras öron, som ej äro väl bekanta med Ho-
ratii metriskä former, knapt skall fänas äga
qwar af versens natur mera än inverkonen
och konstruktions-utwänget, som ej alltid kunnat
undvikas."

Denna fruktan synes Rec. helt och hållet
öfverflödig. Är versen riktigt byggd, så måste
dess konstruktion öfwen för den, som ej känner
versarten, genast framstålla sig och tydligt fal-
la i ögonen; Och hwar och en med wäldnads-
de öron skall utan twiswel, då han engång
rättigt fattat rhytmens lag, med wälbehag följa
ja dess gång, helst som Horatius utestuit de
härda, antipathetiska versslag, hwilka man of-
ta träffar i Pindaros öfvensom här och der
i de grekiska tragödnens skrifter och för hwil-

ka våra öron icke hafwa något sinne, och endast upptragit sådana versarter, som äro både lättfattliga och, äfwen för ett modernt gehör, wärlingande. Rec. erinrar sig åtminstone in-
 tet exempel på motsatsen, mer än 12:te Odet i 3:de Woken, der dock versformen noga svarar till det skämsamma innehåller.

Wi sade: „såwida versen är riktigt bögd.“ Och detta är äfwen fallet med Frih. Adlerberghs vers. Han har icke allenast säkert igenkännt den mekaniska lagen i hwarje versform, utan äfwen, merendels öfwerallt, uppfattat och riktigt återgifwit dess anda. Ett af undantagen är endast metern i nyssnämde Ode, (hwarom nedanför). I äfseende på strängheten i den swenska versens bildande, har Rec. i företalet med ledsnad läst: „någongång har jag funnit mig i den trängsel, att jag måst taga mig friheter, som jag tillförne i hexametern ej wägar.“ Rec. hade önskat, att Frih. Adlerbergh hellre hade ansträngt alla krafter för att bryta sig wäg fram till målet, än att duka under dessa swårigheter. Ty först böra i den lyriska versen dessa så kallade friheter minst talas, mindre än i hexametern. Skälet är klart. I hexametern är meterns form känd och bestämd gifwen; i den lyriska versen är den der wida mindre, och alla afwikelser blifwa här förwillande. För det andra. Frih. Adlerbergh hade i sina senare öfversättningar (ty Æneiden är strängt metriskt korrekt och consequent) tillåtit sig några sådana licencer, och strax, då man tadlade dessa hexameter-smeder, för hwilka allt är hexameter som framkrålar på sex stöter, hörde man dem beröpa sig på Virgils öfversättare. — Frih. Adlerbergh kallar dessa afwikelser för friheter: de äro inga friheter, de äro fel — Rec. beröpar sig på företalet till den förswensskade Æneiden. — Liksom en redlig man ej tillåter sig

några uppfärliga synder, lika litet bör en moralisk verkkonstnär tillåta sig några, som hans metrisk samwete erkänner som sådana. Wäst öwäntadt är det att se sjelfwa lagstiftarn uppenbart bryta mot sina egna, med så mycket bifall, mottagna stadgar. Antingen bort med lagen! — och må vår metrisk sjunka tillbaka i sitt förra chaos; — eller skall den stå, så tillhör det just de Öpperste att waka öfwer dess helgd. Sedan ett språks profodi, liksom i Virgills och Horatii tid det war fallet med deras språk, engång wunnit stadga, då må slika öfwerträdelser snarare gillas: i en begynnande verkkonst, liksom i en begynnande stat, måste lagen, af två yterligheter, snarare bewakas ända till pedanteri än i nödsfall brytas. Menar Öfwers. med dessa friheter dem af det slaget, hwilka wi strax nedanför skola upp-
 räkna, så är det anförandet ej så alldeles grundadt, att han ej „tillsörne i hexametern wägar dem“; ty de finnas redan, som wi öfwanför antyde, i de förswensskade Bucolica och Georgica. Menar Öfwersättaren åter med ofta återopade friheter sådana ord, hwilka han här gjort långa, men i sin natur äga för liten tonwigt för att i hexametern hafwa långd, t. ex. denna jamb: (Epos. Od. VII. v. 5):
 Och till hwad mål? Ej ätt Kartagos häst-
 ska torn; — så synes Öfwers. ej hafwa något skal att oroa sig. Sådana ords accentueringar äro inga fel, ej engång friheter: ty dessa ord äro medeltidningar, och utan erkännande af denna lag blifwer ingen lyrisk, åtminstone ingen jambisk vers möjlig.

Doct bör man göra Frih. Adlerberghs där rättwisa att han ytterst sällan fallit i de fel, hwilka Rec. nu kanhända alltför strängt tadlat — men det har smärtat honom, att Frih. A:s berömda eumetriska namn skulle blifwa ett palladium för våra sjelfswäldiga tafometrisket-

desa felfleg inifrånka sig till följande: wära I. 1. 29; mellan I. XVII. 12; dina I. XXV. 13; fram för II. VI. 12; öfwer II. XVI. 20; sina III. XXIX. 52. trocheer nyttjade som pyrrichier; Käll. rika III. XX. 16; twækrad ibid. sista versen; o: skalden IV. 1. 14, misfåden IV. v. 22 anti bacchier nyttjade som daktyler; omärlig IV. 1. 8 såsom amphibrachys, en frihet som synes Nec. minst wägad. Detta är nu hela summan! — och Nec tror ej, att han skall hafwa öfversett många flera. — Då nu Öfwers. gifwit oss 3000 correkta verser — ty af så många torde wäl Horatii lyriska sånger bestå — männe det då warit ömsjligt, att göra ännu 10 eller 20 fullkomligt tadel fria?

J ässeende på wal af original-editioner och allt hwad som hörer till ett riktigt förklarande af textens ordaförstånd, är det redan på förhand begripligt, att en så samwetsgramm Fokare som Fris. Adlerbeth, skulle taga kännedom om hwad de förträffligaste och nyaste commentatorer i denna wäg samlat. Wid de ställen, der meningen warit ömtwisad, har Öfwers. nästan alltid följt Wof, som också här är, om än mindre originel, äminstone mera pålitelig än wid Virgilius; ehuru wi der icke mistänna det skarpsinniga och träffande, hwar med denne, äfvenså mycket såsom egentlig philolog som såsom öfversättare utmärkte författare, i synnerhet wid Georgica, rikligt fritiken och utwidgat wår kännedom om de ämnen, som warit ett föremål för hans behandling. Nec. har noga, vers för vers, jemfört Fris. Adlerbeths tolkning med original-texten, och alla de anmärkningar han derunder antecknat, inifrånka sig till följande observationer, hwaraf de flesta icke äro betydande.

I. VI. 5 Så högt swäswande wärf jag i min såg-
bet ej
Qwåda wuxen mig tror; icke Atlas's harm
Som ej wika förstod: icke den dubbla A-
lysses's seglande på r nads t ä g.

Det sista ordet är förmodligen icke det råta. Originalen har: Nec curfus duplicis per mare. Ulysses. Härmed förstås Ulysses' återresa från Troja till sin hemd, och denna resa war icke ärföjd af några strider. Tydligt lyftas till Odyseen, och der beskrifwas inga härnads t ä g, hwilka äfvenså litet omtalas af senare skaldar, som skilrade denna *portos*. Wof har: Meerirren.

I. VIII. 1. Lydia, säg i alla
Cybars namn, jag fordrar det, säg, hwi du, för
ledb af kärlek,
Cybaris stötar? . . .
Lydia dic, per omaes
Te deos oro, Sybarim cur properas amando
Perdere? . . .

Öfwers. har gifwit amando en tydning som förut, så wite Nec. känner, warit okänd och knapt är den riktiga. Det är icke synnerligt troligt, att Lydia, en skönhet af det sala slaget, self werkligen brunnit af en så hästig kärlek. Alla öfversättningar och commentatorer Nec. rådförat, uttrycka den mening som Wof gifwit:

. . . Was treibst du in Haß Cybaris Herz vor
Siche
Ganz zu vergehn?

Latinernes Gerundia in dum & do hafwa nästan alltid en passiv betydelse: således ej: genom det du älskar, utan: genom det du kalladt af nöden. Det har ej samma betydelse, som Romarnes perdere och Fransmännens perdre.

Ordet blodskott i I. IX. 12 synes både twungen och olämpligt.

I. X. 1. O Mercur! wältalige Atlas's sonson! —
Huru ett sådant fel kunnat undfalla en så kun-
nig och uppmärksam Förf. synes föga begrip-
ligt. Ty för hwem är obekant, att Mercur

sius var son af Maja, Atlas dotter? således icke Atlas sonson, utan dotterson.

I. XVIII. II. Öfvers. har nyttjat namnet Bassareus såsom en daktyl, hwilket äfwen i vårt språk swärigen kan gåå för annat än en amphimaker. I nödfall skulle Ric. dock hellre wilja anse detta namn som en anapest, än som en daktyl.

I. XXIV. I. Wid så älskelig wåns graf, hwem
må blygas, att
Grånslöft yttra sin sorg?

En matt och twungen tolkning af den beundrade Oden: Quis desiderio sit pudor &c., en af Skaldens så sänger, der en osminkad känsla rent frambyter: endast slutet är platt.

I. XXVII. 16. . . . Den du älskar

Kan jag ej twiå är fri och ärlig. Meningen är wål träffad, men männe uttrycket ingenuus amor ej mera poetiskt kunnat gifwas? — Såsom helt och hållt matt och församod, förekommer oß desutom öfversättningen af hela den första Oden i 2:dra Boken.

II. IX. 8. Ewig af ornerna sitta ej löfvet. Ric. inser ej, hwarför detta skrämmande namn i poesien skulle införas. Der ej fråga om någon botanisk noggrannhet. Öfvers. har self följt en annan och sannare grundsats, då han i 1:a Od. 1 Bok. gifwit arbutus med lönn.

II. XIII. 25. Här har Öfvers. twungen af meters strånghet, tillåtit sig flera nomopo-
prophetingar, hwilka stundom torde kunna gillas, stundom swärigen. Grånsen är dock icke så låt bestämd. Således kunde Virgil (i st. f. Virgilius) måhända kunna posera; knapt Alcé, såsom här, (i st. f. Alcæus) men minst, såsom II. XVIII. 35. Prometé (i stället för Prometheus), hwilket synes så mycket mer ordt, som occenten derigenom förändras, förwandlad från o — — till — o — . Ännu mera eigenkänligt för ögat blir namnet ges-

nom Öfversätt: s skafningsfått. — Ett skrifsfel synes det wara då Öfvers. II. xv. 5 skrifer viol (viola) i stället för viol: är det af princip, försenar den ej esterslöfd. Wånga uttala ej engång denna blommas första bokstaf, hwors sljud är lånadt från tyffan, som f utan som v.

II. XX. 5. . . . Nej, af en fattig far
Jag född, skal icke dö. Nej, Mæcenast mig
Du nämde wån; . . .

Non ego pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte Mæcenas, obibo;

Wentley, dock utan född af handskrifter, låste vocant: så art meningen blifwer enligt Wadens naiva uttolkning: något denne ringe födsel, som man idelig river mig i Mæsen, skal jeg blive uddödelig. Frih. Adl. har följt Woff och satt commo efter Dilecte. Detta synes dock nog hårde, i äfseende på ordets ställning omedelbart framför en ny vocativus, Mæcenas. Utan denna förklaring och utan antagande af Wentley's conjektur synes dock meningen nog dunkel; ty swärigen kan man försätta, hwarken att en sådan indeicat förebräelse, ens på skämt, kunnat undfalla Mæcenas, ej heller att Skalden i denna högtidliga stund deraf kunnat behålla minnet.

III. 1. 1. Därde hopen wike! Jag hatar den.
Odi profanum vulgus & arceo.
Öfvers. har ej träffat profanum: wida krasrigare är Hr. Regnéis uttryck: hedna pöbel.

III. 2. 28. Cereris äfwen som Veneris
IV. X. 1. Den latiniska genitiven förekommer oöwntad och inconsequent, då förf. på andra ställen skrifer Jupiter's, Venus' o. s. w.

III. IV. 42. Wår sika ges. Wåne ej språksfel? Ges är en sammandragning af giftwes: i pluralis: gifwas, finnes ej e och kan således swärigen erhålla denna form.

III. XII. är författad i en meter, som är en af de svåraste att i vårt språk efterbildas. Öfvers. har väl mekaniskt exprimerat dess lag, men har antingen icke rätt uppfattat dess idé, eller också oaktradt all dess wälde öfver språket, ej förmått uttrycka den. Versen består af fyra lilla joniker, uppställda i fyra afdelningar, sålunda — enligt det schema W.ß meddelat framför sin öfversätt. af denna Ode: —

o o — —, | o o — —, | o o — —, | o o — —
 eller, som mig synes naturligare, då denna versforms sårhet, liksom all annans, ligger i dea incisioner:

o o | — —, o o | — —, o o | — —, o o | — —
 Men ehuru man än vill afbela takterna, så synes det dock omöjligt höra till versartens natur, att hvarje period hvars slut vi utmärkt med en comma, antingen slutar med ett helt ord, eller också med första stafwelsen af ett ord som är mer än trestafwigt. S. ex.

Af hur ofäl är ² en md wißt | som med ³ får
 te. | ten ei skalkat

De två första afdelningarna äro fullkomligt rigtiga: ej så, tyckes det Arminstone Nec, de båda senare: man läse

. . . . | då med kärlek, | hon ej skalkats,
 om man igenkänner versartens natur. Och hwem igenkänner väl dess karakter i sådana de rad:

(Cy)pris snällwin | gade pilt ryckt | dig ifrån o |
 Neodruse.

Det är sant att man hos Horatius self upp-täcker ett par afwikelser från den stränghet som Nec. här anser oundwilkig: men i våra accent-öfaktare språk torde sådana knapt kunna anses tillätliga af skal, som här äro för widlöftiga att upprepa. W.ß' classiska metrik i denna ode öfvertyggar Nec. att hans purism är något mer än inbillad.

III. XIV. 24. Uttrycket kom till oss åter förefaller i det sammanhang det här står, nog märkt.

III. XIX. 18. Slå sig lös, det är lust.

Detta uttryck torde vara nog hwardagligt, ehuru Oden wist ej är i den upphöjda stilen. Men det lyriska språket måste dock, om man skrifer en impromptu eller en bjudningsbit, jet, bibehålla en wig äde her.

III. XXI. Denna Ode begynner:

Amfor! mitt ärsbarn!

Nec. vågar försäkra, att äfwen den grundliga gaste kännare af Horatius här skal studsas wid ordet Amfor. Ty Öfvers. har först icke öfversatt ordet Amphora (och deri har han förmodligen gjort illa), sedan bortskurit ändelsen, och för att göra det fullkomligt oigenkänligt, stafwat det med f.

IV. 11. 33. Mera stark din stråke till Cäsars ära
 Gdras må.

Concines majore poëta plectro
 Cæsarem. . . .

Här synes åter Öfversätt. fallit i en motsatt yterlighet: för stark modernisering. Swärli-gen torde Plectrum kunna jämföras med vår stråke, utan att gifwa ett falskt begrepp om de gamla musik-instrumenter. De ljud, som genom stråken wäckes, frambringas genom gnidning: de, som genom plectrum åstadkommes, genom onslag.

IV. v. 3. Liket det löste du gett Sädernes helga
 Råd,

Skynna, kom till oss åter hem!

Likt står här i bemärkelse af enligt, likmå-tigt; en bemärkelse, som detta ord knapt ser ut ägt.

IV. vi. 25. Du hvars spel gaf ton åt Grek-
 kinnan Klío (?)
 Doctor Argivæ fidicen Thalia.

IV. ix. Verserne 24—26 äro matt tolsade, i synnerhet sista halfwa raden: i brist på skalder.

IV. XII. 6. Af förhastande har Öfvers.

inrymt namnet Pandion såsom daktyl: des andra stafvelse är dock, såsom bekant är, lång, liksom i Orion, Amphion m. fl. Såsom bewis må följande verser gälla af twenne bland Roms äldste och yngste skalder; Lucretius och Claudianus:

Iacubuit tandem populo Pandionis omnes;
Et Pandionias quæ cuspide protegit arces.

IV. XII. 13. Sommar-solen, Virgil, stru par
ne torra gör (!).
Adduxere stim tempora, Virgili.

Ep. I. 8. // Eller skall jag med det mod som an
skår tappra män.

Metern är jambisk. Horatius har endast på ett ställe upplöst längden i första jambiska dipodien till två korta stafvelser. Nec. tror att detta ej i vårt språk låter sig göra, emedan en långd wankigen icke hos oss är lika med, utan mindre dryg än två kortheter. Och om äfwen denna frihet kunde medgifwas, så har dock Öfvers. alldeles brutit versens karakter, då han från jambisk förwandlat den till trochaisk. Ty kan man annorlunda scandera än:

Eller skall jag med det mod, som anskår tap
pra män.

Felet ligger i första ordet eller, som borde wara ren jamb, men som Öfvers. tyckes vilja hafwa låst som pyrrich. Horatius har dock ingenstädes börjat sina jambor med en anapest upptakt.

Ep. I. 19—22. Den bild, skalden här nyttjar, är icke lycklig. Han liknar Mæneas med en ofsjädrad sägelunge och sig sjelf wid des mer. Öfvers. har icke förädlat den, då han förwandlat Avis (hwarwid man wiserligen kan tänka på en mäktigare sägelart) till en höna.

Ep. IX. 3. Tornpalatset (alta domus)?
— Så har dock äfwen Boss: Thurmpallast.

v. 21. Eller flyt åt Systererna, som Gunnan skap
lat hop.
Öfvers. låter åter samben börja anapestiskt; hwaremot Nec. änyo upprepar sin protest.

Ep. X. v. 4 och 7 förekommer ordet sju
två gånger, endast skilda af twenne verser,
då originalet har omwärlande uttryck (verberare och frangere).

Ep. XV. 1. Natten beherrskade hwalfwet och må
nan lyste så berelig
Emellan himlens mindre blöf—
Nox erat, et coelo fulgebat luna
serena

Inter minora sidera --

Den höna enkelhet, hwarmed denna Ode begynner, har till en del gått förlorad. Måne ej följande ändring kunde återställa den?

Natt det war och på klarnade himlen strålade
månan

Emellan mindre stjernors blöf.

Vi må äntligen sätta en gräns för dessa anmärkingar. Egen genomläsning skall bäst öfvertygga läsaren, om Nec:s swagsynthet eller Skrifrens eget värde gjort desamma så obetydliga. Nec. vill blott tillägga, att boken är ganska korrekt aftryckt, och till utseende lika med Grib. Adlerbeths öfriga Öfversättningar. Skada endast, att typerna hwarcken äro nya eller till sin form wackra.

Quintus Horatius Flaccus. Med Historiska, Mythologiska och Philologiska Anmärkingar af A. N. D. Henr. Stamborg. Professor och Lector wid Kongl. Gymnasium i Westeras. Tredje öfversedda Uppslagan. Westeras, Björkboim, 1817. XXVIII samt 724 sid. 8:o, utom Register.

Då en egentlig granskning af Hr Prof. Stamborgs redaktion af Horatius, ligger ut

tom gränsen af närvarande tidning — emedan första upplagan af denna bok utkom för snart 30 år tillbaka samt dess beskaffenhet och värde således, genom ett mångårigt bruk, redan fördelaktigt är bekant; — så kan Rec. inskränka sin åtgärd till en blott Anmälan af förvarande edition samt olikheterna emellan denna och de förra upplagorna. — Vid den första, tryckt år 1791, hade Förf. hufvudsakligen lagt till grund den skarpsinnige, men allt för vågsamme Sanadon, dock med jemförande af så många äldre och nyare editioner, som kunde öfverkommas. — Den andra upplagan utkom år 1805, betydligt förbättrad, men wanställd af trycket och tryckt på uselt papper; texten med cursiv-stil. — Då denna edition, redan någon tid varit saknad i bokhandeln, är utgifvander af närvarande, tredje Upplaga för den studerande svenska Ungdomen en välkommen skänk, helst som den i correction och typographisk snygghet äger ett märkligt förerråde äminstone framför den sörregående. Förf. har derwid, i afseende på texten, rådfrågat Witscherlichs berömda edition, så långt den sträcker sig; och har i det måsta följt hans text, der han kunnat inse hans stål; men som Hr Professorens *Observationes criticae* ej finnas i de 2:ne Tomer (hvilka hittills utkommit); har han ej kunnat af *Præjudicium Auctoritatis*, wid alla ställen följa dess läsarter. — „Noterna äro nästan de samma, som i den 2:dra Upplagan.“ — Dock har Förf. nu haft tillfälle att jemföra och begagna Vos' och Frih. Adlerbeths öfversättningar. I afseende på de i anmärkningarna förekommande tolkningar af märkare ställen, hvilka förut woro gifna nog parapskrastiskt efter den äldre, fransyska pedantiska och opoetiska metoden, har Förf. nu mera närmat sig till vår tids smak, och så

lunda t. ex. utbytt det i en öfversättning från en classisk auctor så ståande ni, der Skalden Kristofer Tu, mot det naturliga Ditt. Fördrigt äro dessa anmärkingar med all sin korthet, så rikhaltiga och upplysande samt tillika så pålitliga, att man eräffar der allt det väsentliga, som är nödvändigt för att riktigt förstå originalet. De anmärkingar som i detta fall kunde göras, skulle blott blifva oberäntliga; så öfversättes t. ex. *mite solum*, s. 54. med en lucker jordmån. Tyskarne säga *etne lockere Erde*, men i svenskt tal och skrift har Rec. aldrig hört eller sett ordet *luckere*. — Den *Underrättelse om Horatii versslag* som frammanför är bifogad, är oförrånad bibehållen från de förra upplagorna. Den synes dock hafva behöft en fullkomlig omarbetning. Förf. har wid dess uppsättande försarit utan system; icke ordnat de versslag, som ägde en gemensam grundcharakter, tillsammans, utan endast indelat dem efter antalet af *Pedes*. Ucom det att mycket kan sägas emot Förf:s sätt att indela versmått; så blifwer en sådan mechanisk tabulatur i sin tillämpning ofta oriktig; så asmätas Jamberne alldeles icke, såsom hos Förf. (hvilken t. ex. räknar en jambicus trimeter till versslagen af sex ofdelningar), per *Pedes*, utan per *Dipodias*. Vidare meddelas ingen underrättelse om de inre qualitativa lagarna för dessa versslag; så att en Begynnare väl erhåller kunskap om stavvelsernas antal, men intet begrepp om versens anda och grundväsende (t. ex. att i Horatii sapphiska vers den 5:te stavvelsen nästan alltid gör *cäsar*); så att denna metrisk Schema-tism är den minst fullkomliga del af verket. Men det wore obilligt att af en begärd all

S m å r r e S t r i f t e r.

N:o 1. Ord till musiken vid Akademiska Högskole-
ligheterna för Jubelfesten i Upsala 1817. Up-
sala, Zeipel och Valinblad, 1817. 4 fdd. 4:o.

N:o 2. Jubelsång den 31 October 1817 af Ad-
el Brandt. Upsala, Bruzelius, 1817. 16
fdd. 8:o.

N:o 3. Kantat i Mariefreds Kyrka vid Jubel-
festens firande Den 31 October 1817. Marie-
fred, Edman, 1817. 4 fdd. 4:o.

N:o 4. Ord till musiken vid Jubelfesten i Gåslun-
den 31 Oct. och 1 Nov. 1817. Gåslun, Ap-
mars Enka 1817. 4 fdd. 8:o.

Dehå skrifter, af hvilka N:o 2. är tillägnad
Svenska Kyrkans Erke-Biskopp, må hellska anmä-
la sig genom de proffbitar, hvilka vi ur hwarde-
ra vilja meddela.

N:o 1. „Från ewighetens Thron, af tusen spherer
buren,

Må jorden ner med dunkan Skaparn säg,
Hans afbild der förbrädd i fjertar lög --
Och mörkrets wingar breddes kring azuren,
Och skiernan sloknade i molnets dunkla wäg, --
Och Himlens Gåra, ljusets fäbna sana, --
Som Frihet, Ero och Kraft på klara
duken bar,

Sielf buren af Guds Son, att fallna werl-
den mana
Från willans dunkla sig till lifwets rätta bana, --
Af mörkrets makt förbräddigt bortgåmd war.
Och Sanningsskållan, först så ren och
klar,

Wrdt, nu förgiftad, fram med beta, swa-
ta wägor,
Och spredde ödd och asgrundelika plågor, --
Förann, förhärjande sin egen blomsterstrand."

N:o 2. „Kösligt öfwer Manhems öfen
Hedendomens tunga öfken

I en längd af Sekler lög;
Mer med wapen än med dygder
Sick man in i Wallballs bygder
Från ett blodigt segertåg.

Fädrens synne -- tidens heder
Gaf dock helgd åt några seder,
Som än wärdas i vår dygd;
Att sin frihet wärdigt njuta
Och en wån i sammen sluta,
Utän swel, är ju en dygd?

Nu förnustets midnattstimma
Ljusnar för en morgonstrimma
Länd uti Germaniska syn;
Djerst en Luther bryter öfret,
Mildt en Melanchton tar boket
Från wårt fymda ögonbryn."

N:o 3. „Warde ljus! -- Så fram ur Ewighe-
ten slungar

Gud sitt ord, och ned i fierran slungar
Mörkrets härar -- deras öddsdöm skref:
Warde ljus! -- Och ljus det blef.
Så morgonskjernan i sin glans,
Ur fuggers hem, på fästet blänker,
Och omger med en purpurkrans
Den dag, som hon åt jorden skänker.

Gudomlig Sanningen uppstår,
Så tröstande och mild i tiden:
Och dagen fram på fästet går,
Och nattens timma är födeliden."

N:o 4. „Wel, Swerge, rätt ditt lugn, din Sålhet
njuta,

Som fätt det ljus uti ditt fäbte sluta,
Som folkens wål så kraftfullt kan bereda,
Och Kung och Folk för wantrons willor
freda.

Må Swenskens hjäl, från fördom frei
Sin Sålhet alltid wärdig bli!"

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 49.

Lördagen den 6 December

1817.

R e c e n s i o n e r :

Finland och Dess Inwånare. af Friedr. Nöhls. Ifrån Tyskan af N — d. Första Delen. Stockholm, Gröhn, 1811. 224 fidd. Andra o. Tredje Del. Seriansholm o. Håggström, 1812, tillsammans 140 fidd. 8:o.

(Fortsättn. från N:o 26.)

Se dan Förf. i första delen af sin Bok ordnat om den Finska Historien, talar han i den följande andra om Landet, dess natur-afster, och klimat; om Folket, dess lynne och språk m. m. Dessa ämnen indelas i följande sex artiklar: I. Finlands Namn, Läge, Gränser och Widd (s. 1—2). II. Berg och Wattendrag (s. 2—8). III. Klimatet och dess följder (s. 9—71). IV. Producter och Wåringar (s. 11—35). V. Inwånarnes karakter, Seder, Lefnadsfätt, Språk (s. 35—82). VI. Författning och politiska inrättningar (s. 82—87).

Nedan på första sidan begär Förf. ett fel då han säger: „I norr gränsar det (Finland)

till Österbotten och Lappmarken.“ Österbotten är ju sjelf ej annat än en del af Finland, och det hela kan ej gerna sägas gränsa till sin del; dock torde kanske Förf. mena härmed Westerbotten. På samma sätt talas s. 2 om provinzen Nyflott, — en sådan har man aldrig hört omtalas, blott en liten obetydlig öfving i Sawolax bär detta namn.

Öid. 3. säger Förf. att det wattendrag, som löper genom socknarne Idensalmi, Kuopio, Pieksamki, St. Michel och Christina innesluter de Carelska Sjdarne och Sajmen. Detta måtte väl äter wara något mistag, ty hela denna wattendrag går ej ens inom det Carelska gebitet, och kan således dess mindre innesluta de Carelska sjdarne. Dessa åstwenforn Sajmen och åskilliga dertill hörande wattendragssystemer, bliwa belt och hållit liggande på den östra och nordöstra sidan om denna stråt. I alla fall kan detta wattendrag, som går nästan i en rät linie från Nordwest till Sydost, ej sägas innesluta de sjdar och träff, hwilkas wattendrag deruti urgjuta sig.

Ö. 5. öfversätter Förf. Nottia-elfwen, med Korstensfejaren, — hwilket infall?

Då Förf. här talar om befolkningen i Finland, anöfres ej det dåvarande folkfloct, utan åtnöjer sig Förf. dermed, att sedan han anställt en jämförelse mellan åren 1720 och 1749, lemna ett kort utdrag af Årsräbellen för 1800 (måne ej sednare underrättelser stått att fåe?)*. Enligt den skulle Totalsumman varit 837, 152. således 183 och en tredjedel på qu. miln, då areala innehället af landet tages — som Förf. gjort till 4566, — förmodl. Tyfka mil. Djurberg antager i sin Geogr. Lexicon folknummern till 920,000 då unga-får 201 och en half person skulle komma på hwarjeqmil. På samma sida förekommer äfwen en mindre fullständig mening. „Alla dessa watten flyta sedan genom katarakterna wid Apia, Balkiakoski och sjön (hwilken sjö?) i Säärmåki socken in i den stora sjön(?) i Alkos socken.“ Förf. tyckes liksom med flit, i offeende på sjöarna, welat wara litet gånk, och låta läsaren gissa hwilken han menar; ty kort derpå talar han om den stora sjön i Westlar socken, och s. 3 om sjön wid Björknäs, utan att någon sin namngifwa dem. Detta blir i sanning för den, som ej är i tillfälle att ut andra hjälpreder skaffa sig denna kunskap, eller att sjelf personligen besöka stället; — en brydsam gåta.

På 9 sid. träffar man en liten morsägesse: „Skogstrakterna upplifwae af wären, för än skären och kusterna; de yttersta skärens äboer göra ibland sin första resa till Stockholm till och med i slutet af Februari; men öfwer hafswikarne, mellan de inre skären åker man på städa ända till början af April och ofta ännu längre.“ Vidare säger Förf. på denna sida, att: „Full nordanwind är alltid något lindrigare (än nordwestwindarne,“ med en wändning af några streck till öster, medför den

*) Förf. utgaf sin bok 1809.

wärma och varmest är full östänwind;“ men på andra sidan: „kallast är norden, och inåt landet nordost.“

S. 10. „Pesten har aldrig u brede sig längre (i Finland) än till sjö-städerna och de närgränsande socknarne.“ Här åger åter ett litet misstag rum; ty denna farstot har gripit ikring sig ej blott längs utmed kusterna, utan äfwen i det inre af landet; och i Sawolax har den här-jat jemmerligen, som dels af traditioner, dels ock af werkliga facta bestyrkes*).

S. 12. „Sjynnerhet ofördelaktiga äro de långa wintrarne, emedan det under denna tid helt och hållet felas bonden arbete. De inåe landet och länge är öster boende landtmän kunna i anseende till den långa wägen icke sticka sina produkter till sjö-städerna: högst engång på 4 eller 5 år gör husbonden en resa till staden. Manspersonerna hafwa öfwer hela wintern ingenting annat att göra, (äckerigen) än att hugga och klyfwa så mycken med som dagligen behöfmes i den mörka hyddan.“ Eshuru Förf. säger att husbonden i det inre af landet högst på 4 a 5 år gör en resa till staden, tror dock Dec. sig hafwa märkt, att det i allmänhet knapt ges någon bemedlad gård som ej hwarje år gör sin stadsresa, — och om ej husbonden reser sjelf, så stickar han sin dräng.**)

— Ja ej blott en, utan ofta flera, om föret och wintern räcka till. Detta gäller åtminstone om Sawolax och en del af Karelen, som wiserligen äro att anse bland

*) Se bland annat Prof. E. J. Wallenii Hist. & descript. Paroeciae Mändyharju. s. 18.

***) Detta är nu mera för honom en absolut nödwändighet, emedan han ej blott behöfmes hämta sitt års behof af jern, salt, m. m. från staden, utan är han äfwen twungen att derstädes liquidera en del af sina krono-utgifter.

de mest aflägsna provinser. Hårtill hindras han icke af den långa vägen, som Görf. tror, ty man wet att mängen på slika resor tillbringa hela vintern, och så denue som Görf. s. 9 säger, råder 7 månader och derutöver, samt hvarje stadsresa 2—5 veckor (s. 13), så inser man lätt att han hinna göra, ej blott en, utan om han så får godt sinna, två och tre resor till staden. Så förnåda nu wänligen de yngre karlarna en stor del af sin vinter, de äldre sitta ej derföre med händerna i kors, som Görf. trott sig sinna. To utom wedhugget (som wisst ej är ringa, emedan han ej blott skall hugga och klywa sin wed, utan äfwen slåpa hem den, ofta från aflägsna skogar: Härmed skall han ej blott uppvärma den dunkla hyddan, (som Görf. kallar den), utan äfwen den stumma badstugan och den svarta rian); och i sednare åren gödsföberedningen, samt äfwen jagt och fiske som stundom upptaga hans tid, är han nästan hela vintern sysselsatt med sin tröstning. Det är först, sedan träsk och kår tillrust, som han ifrån sina aflägsna swedjesländer kan hemslåpa ej allenast sin spannmål, som der uti staslar legat förworad, utan äfwen det hö och löf, som på hästjor här och der i skogen warit uppsatt till vinterfoder åt hans beskap. Ej engång de orklöse Gubbarna få vara sysselsolde, ty om ån de försönas från yngre arbeten; är dock närbindning, pårtspitning, m. m. deras gdomål, samt om deras krafter det medge, fördräta de äfwen, ofta det skomakare, snickare eller smidjearbete som till gården fördras (sems. s. 12).

§ 14. derpå skrifer sig Görf. mot de enskilda wäder och wattungarnarne, emedan han tror, att hvarje tunna såd kostar bonden dubbelt så mycket, som om han stekade den till en ordentelig qwarn. Men om, som det of-

kast händer, han har 2 eller 3 mil till närmaste qwarn, och han kommer dit då den antingen för watten eller wäderbrist måste stå, eller han blir twungen att afwäka några andra byalag som dit hunnit för ån han; så finner man lätt, att han och hans häst (i synnerhet om han med ofbrättade ärenden terwänder), jemte tillafgitten och den förlorade tiden, ej kunna ersätta hwad han vunnit på sin hemqwarn, om den och malt ett eller ett halft dygn längre. Äfwen handqwarnarna, som ofta måste brukas, dels i ankende till en ringare quantitet såd, dels när icke andra äro att tillgå, beröfwa dock derföre icke hans andra arbeten tiden; emedan det nästan uteslutet är wårdinnans sak, att antingen sjelf, eller genom sina döttrar och pigor, mala eller låta mala hwad som fördras till husets behof (sems. s. 67), helst om sommaren, då hon merendels allid är hemma från de så kallade Työfiot eller utarbeten. Häraf torde man dock icke så slua, att husmodren fordom blif handterad som en slafwinna (se 1. Del. s. 17), så mycket mindre, som bendningen *Emäntä* (wårdinna), för ett fincke öra allid yckes warit wårdnads bjudande.

§ 15. öfversätter Görf. på finska åter med papir, som egentl. betyder böna; åter bety rokkia och hernejä; och bland de wexter, som Görf. s. 15 uppräknar såsom de, hwilla i miswårår, utgåro folkets rödsbrödsämnen, förbigås *Wetka* (*Calla palustris*) *Suola heinä* (*Rumex Acetosa*) *Paukku heinä* (*Lychnis Dioica*) m. fl. allmänt derför kände.

§ 16. omtalar Hr N. den finska wädningemetoden, hwilken kan indelas i 5 särskilda st: *) n-milgen 1) *Pyhälekomaa* *) Görf. säger: „Det gifwes 5 sätt att förwändla skogar och myror till åker.“ Men det är

som användes på torra sandhedar och hwarest man 14 a 15 år före fällningen ser, affskat barken på de äldre träden. 2) Subta (icke Suctu) som i anseende till de i kors och tvärs liggande stammarne, ej lätteligen kan plöjas, och hwarest utsädet, om ej regn faller, förtor: kas eller uppåtes af fåglarne. 3) Klipalo; När skogen fälles i April och Maj, och brännes såjonde vär, stubbarna ihopsamlas att än engång brännas, marken plöjes och belås. 4) Kasfi, då en ung skog swedjes sedan den blifwit såld i slutet af Juli, eller i början af Augusti. Om wintern föreut, slåpas dit 6 åns långa kosar af tall och furu, hvilka på tåndas, hwarpå man breder elden omkring med jernhakar. 5) Wiertomaa användes på fält med spådare skog, hwarföre stora stammar tillforslas, och slåpas brinnande omkring sålter m. m. Denna indelning af sättet till att swedja, som för N. c. är obekant och som H. c. hämtar ur Prof. P. A. Gaddes afhandling om medel att underhålla Skogswårten i Finland, är enligt H. c:s tanke mindre nödig, och mera sökt än verklig. Ej heller har den (som dock en Classification bör hafwa) förtjensken af planmässighet; ty den saknar ett inre sammanhang, emedan man ej gått ut ur någon viss sonpunkt, utan gör ofseende än på skogen, än på marken, än på werten, än på dem alla, och minst på selskwa handlingen, eller sättet att swedja; häraf har händt att ingen verkelig skilnad kunde uppkomma, ty frågar man t. ex. hwad är skilnaden emellan det andra och tredje swedningslättet? måste swaret blifwa att den ena kan plöjas lättare den andra swårare, den ena brännes engång den an-

wist icke till åkrar som de skola förbytast, utan blott till sådesfält för ett eller par år. Om wovov är här ingen fråga.

dra två. Detta beror på markens eller skogens förhållande, och förutsätter icke en särskild swedje-metod. Jcke heller kan skilnaden bestå deruti att sparswårna på den ena swedjen äta upp utsädet, men icke på den andra.

Hwem twiflar H. c. om en bande från den orten der swedjandet mest nyttjas, på en fråga här om skulle swara annat än: Wiertomaa och Kasfi, eller swedjandet med, och utan wållersstock: Ty att Finnarne hafwa flere olika namn på sina swedjor, bewisar ingenting, emedan dessa äro lämpade efter hwad slags arbete man derpå användt, och i hwilket sticket swedjen för hwarje gång sig b. finner *).

G. g säger H. c. att uppodlingen af kåre och moras, „fordrar söga arbete, söga utsäde och als ingen gödsel:“ hwilket är så uppenbart falskt, att det näppeligen behöfwer vederläggas. Wäl får man kanske något glesare i kårmark än i en åker, men det fordrar likwäl sit tillräcke-

*) Så kallas den, t. ex. Kasfi, när den är såld; Walo, när den är bränd; Kasfi, när den förblifwer obrand utöfwer den råttatiden. Wiertomaa, Wynnös eller mullos när den är plöjd. Kårti (på några ställen) då den äfwen sommarn derpå blifwit upplöjd; Halme, när den är besädd, W. he, när den är ödelennad; sedermera kallas den W. e. f. k. o, när den är bewuren med snår och buskar, samt P. e. h. t. o, när den åter blifwit lödskog. Subta, swarar kanske mot det Swenska ordet swed, i allmänhet; Haka subta kallas en swed som blifwit anskåld på grof skog; och Pottero, en bestiten swed. — Wykälisko, eller Wykälisko (af Wykäl, Fråna, Kära) betyder en till swedje årad skog, och utmärker kanske icke så mycket ett särskildt sätt att swedja, som ej mera, ungefär det samma som en till swedje quiffad skog.

liga quantum af utsäde; och gödsel, slipar man wäl dit, ej gerna ifrån ladugården, — men hwad äro wäl de brända vegetabilierne och den brända jordkroppen annat än gödningsämnen? Arbetet åter är det wärsta och tyngsta, som en bonde någonsin kan önska sig, och derjemte så dyrt att den fattige derifrån måste afstå. Swedjandet, som Luneld med skäl säger, äfwergår oftast grufarbete, förekommer ej endast här, utan äfwerom dikning, ränsning, rots hugning, och kanske en sjudubbel bränning, ej blott af träd och rötter utan ofta af tjocka måskäddar, rustwor, m. m. Detta synes ej boerde wara Förf. obekant, då han straxt derpå säger: „men de arbetare som dertill användas, erhålla större betalning, än andra som brukas till wanliga gäromål;“ — hwarsöre?

Förf. säger (s. 20) att sedan man på detta sättet uppodlat ett lärr, lemnas det att åter skogslöpa, på det att man efter en ny uppsädling och nytt besvär, måtte få det att frambringa gräs. Detta dubbla arbete (som man ej må kalla föga), hwilket utom swett och möda kostar tid och penningar, är ej Nec. wärdigt brukadt i Finland. En slät hushållning, skulle i sanning bringa sin man på fram, om han ej nyttjade annan näringsgren än lärrbruk. Men äfwerlemnar derisöre ej heller gerna ett lärr att åter skogslöpa, så framt man ej dertill är tvungen af jordmånens oduglighet, utan sedan man tagit deraf de wanliga skedorna, låter man det storp gräslöpa (ej skogslöpa) och brukar det som äng, så länge det dertill är dugligt.

S. 22 säger Förf. att det wilde äppelträdet heter på finska *Omenapuu* *), men på nästföljande sida: att det heter *Tammi*. — Äfwen ett fel, ty det förra bemärfar wäl *Pyrus Malus* men det sednare *Quercus Robur*,

*) Ty han kallar det svensk: *Omena*.

S. 26. säges att Finnarne göra fina stidor af tall, som wäl icke är ordit, men icke heller rått, då man som Förf. talar om dem i allmänhet. Ty de försärdigas ej endast af tall, utan äfwen af andra trädslag. I det Södra Sawolax nyttjas de allmännaft af asp, emedan de då blifwa lätta och weta; dock begagnas i brist derpå äfwen björk och gran. I norra Sawolax äfwen som i en del af Karelen och Österbotten, göres blott den wänstra sidan af så kallad *Tallstjur* (*Petäjänjanhusta*) och kallad *Lply*, som är något längre, än den högra (*Palsjatta*) som wanligtwis är af björk*). Endast Lappar och Samojeder skola nyttja sina stidor af toll eller furu. Ut (som Förf. säger) ett par goda stidor, äfwen som en god hund, blifwit uppskattade till ett wärde af en mjölkko, har man kanske förr haft exempel på, men torde nu mera sakna, emedan det wanliga priset på de förra är 32 fl. a 1 Rdlr. och på den sednare 3 a 4 Rdlr.

S. 27. „I de norra trakterna gifwer man dem (creaturen) om wintern ljung, barr och renmosa, äfwen som allahanda slags löf, och på skären gifwer man dem hafswäxter, jemte innanmäden af fisk och dylikt. I Karelen erhålla de ingenting annat än något länghalmblöd i urin.“ Ut man ofta varit tvungen att föda sin boskap med ljung, granris, o. s. w. äger sin fulla riktighet, men blott i högsta nödfall, och då man ej haft något annat att tillgripa. Ut de i skären matas med fisk, är Nec. obekant, äfwen som att de i Karelen blott och endast födas med länghalm märrad i urin, hwilket låter ganska otroligt, hells Karelarne äga höbuhl i öfwerflöd.

S. 34 läses, att de 14 jernbruk, som finnas längs med de finska kusterna, och hwil-

*) Sådane nyttjas äfwen af de på svenska sidan boende Finnar.

ka afhämta all sin malm från Sverige, „märkeligen befordrat befolkningen, landets uppodling, och öfverhuvud flere grenar af industrien.“ Huru dessa få bruk i Finland kunnat befordra en märkelig befolkning; är svårt att inse, och ännu mindre, landets uppodling.

Troll-runot (s. 41.) är ej sista. Allt hvad Förf. talar om Finnarnes widskeppelse är wisserligen till många delar sant och träsfande, och i anseende till forsheren likväl så fullständigt, att man i det afseendet, har ingenting mer att önska. Men att Luwut är äldre än Runot, som s. 41. påstås, kan Nec. för ingen del finna, utan tvertom anser han de förra för wida yngre, emedan de ej äro annat, än afstymade och interpolerade Runor, äfwen som ofta verkliga Runor plåga begagnas till slika besvärjningar. Ej heller anförrer Förf. annat bewis för sin sak, än att dessa troll-formler derför ej kallas Runor utan Luwut, liksom detta ord bewittnade deras gamla häfd, och ukunder. Men tvertom bewisar det (som ett substantivum af lukea, låsa), enligt Nec:s tanke, en sednare tid, emedan man ej kan undgå att antaga, det Finnarnes före kunnat sjunga än låsa.

Förf. talar s. 46 om ett sätt så se att Parans patroneha, sålunda: „Widskeppelsen tror, att om en wisk swamp (mucor unctuosus flavus L. *) kokas i tjära, salt och swafwel och dänges med ett spö, så skall besittarinnan af Para wisa sig, och be för sin tjensteande.“ I anledning deraf kommer Nec. i häg huru han hört ett sätt att frambringa den: man skulle nemligen ställa sig under taköppningen i pör-

*) Finne kallar den endast -- se haus Flor. Sw. n. 1282. mucor unctuosus (men tillägaer som dess diagnos) flavus, hwilket Förf. orätt sammandragit till ett namn.

ter (lakeinen), och sörfärdiga ett foster of åtskilliga saker, t. ex. hufvudet of ett nystan, mogen of ett strumpkast (kalso), föttern af sländor (wätcånät), ögonen af eldgnister, swansen of pärtor, o. s. w. Under allt detta skulle man under hwarjehanda grimacer låsa eller sjunga en trollsång, som började:

Synny Sytkä! Wiääny Wätkä!

Jos ett synny niin sytkä!

Emedertid skulle Paran i öpnig mätta slyga ut genom det öppnade takhållet, och som en hwit dufwa sätta sig på mellantaket, för att öfwolka hwad wärf man wille anbefalla den. Man sjöng då:

Kanna woija! Kanna maito!

Tuo woija Muoren Lutto!

Piimää Pirun Lemänä!

Doct. är berättelsen här om wika (se Lencquist de Superst. Vet. Fenn. p. 53). Äfwen i Sverige är denna wölckstus ej obekant, der den förkommer under namn af Wärcen, eller Wjörkaren; men om just den Finsta är lånad från den Swenska som Förf. påstår, låter mer grunda sig på en sanpolit förmodan, i anseende till den likhet namnen synas förträda, än på wackliga bewis. —

Uti Westerhotten skall man tänka sig den under en gårdwund föngad, som utan sötter ruslar sig hwort den will. På andra orter har man gifwit den 8 sötter, nemligen utom de 4 wanliga äfwen 4 på ryggen, så att då de förra rederna, den blott behöft kasta sig om, för att forsätta kusan med de sednare. I de norra provincerna Kola häporna skapa sig en sådan genom hoppwirander af ylleklutar (helt gråa), mellan hwilka trollpackan sätter några droppar blod från sitt wenstra lillfinger, som till den ändan blifwit söradt, hwarpå hon slungar den ifrån sig under följande utrop:

Jag ser dig blod
 Jan ser dig mod;
 I tre försködnar fall du springa,
 Embr och oft skall jag vinna
 Och till slut i helvetet brinna.

Med ganska stort stål beklagar sig Förf. s. 49 öfwer det finska presteskapets ofta ringa kändedom uti sitt moderssmål, då han säger: "Presterna, äfwen de som äro födda i landet, tala sållan finska språket alldeles rent, emedan de erhållit sin undervisning på Swenska och bildat sig efter Swenska mönster. . . . När de extemporera, eller på predikstolen öfversätta sina på swenska skrifna predikningar, äro Sweriscis er oundwifeliga; detta händer emellertid ganska ofta, och presterna blifwa ej sållan obegripeliga för gemene man. Ett prestseminarium, hwilket uteslutande hade till föremål att bilda finska prester, föttas ännu wid Universitetet i Åbo." Häruti har Förf. wiferligen upsett rätt, ty ehuru Åbo akademien icke saknar ett Seminarium Ecclesiasticum, är det likwäl Swenska och ej finska prestmän som der danas, (wänne ej denna inrättning wore mera wälgörande, om de ynglingar som här skola bildas till sitt lands lärare, äfwen lärde sig landets språk?) Det kan ej nekas, att ärligen mången blir adjunkt, som knappast förstår ett finskt ord. Detta kan man wäl icke förtycka, så länge de quardblifwa uti de Swenska församlingarna, men huru länge dröjer det, förrän de slickas än hit, än dit i det inre af landet, der en post är bleswen ledig, som måste besättas? Ja Nec. känner sjelf mången klerk, som blott i affigt att lära sig finska ämningone en renare, sökt sig plats uti en finsk socken, der han ett eller par år predikar Guds ord på ett språk, som ingen af hans åhörare riktigt kunnat fatta. Detta gäller emellertid ej blott om presterna,

utan äfwen om Domare, och andra Kronans både högre och lägre Embetsmän.

Swad Hr N. säger om de finska pbrten, baden, m. m. har allt sin riktighet; men att man med hett watten begjuter den upplödda de ugnen (s. 59), är ej enligt med bruket. Ej engång wid sjelfwa badningen, nyttja bönderne sådant, utan bära de isfallt watten skots in, som dock i den starka hettan något kyls för sig.

Man ser lätt, att det måtte vara ett misstag, då Förf. s. 59 talar om den swarta Sammersrån, bestående af 6 trekantiga stycken, m. m. och att han menar den swarta klädesmågan som Finnerne kalla Pirnilka. Äfwens så lärer Förf. irrat sig, då han s. 60 säger, att wid den ullgördel som wiras ikring lifwet, hänga twenne kniswar och en syl; ty det är ej wid denna, utan wid en annan af låder, hwilken fordom nyttjades mycket mefingsbesmittid, som desse äro häftade; wänligtwis äro de blott häftade wid en liten låderrem, som med en knapp fastknäppas wid linningen.

Helt och hållit ogrundadt är äfwen det som Förf. s. 61 säger sig anfört ut Nersti, nemligen: „i några trakter äro också plågljeder ännu öfriga, hwilka gå ut på en undersökning (hos bruden) af jungfrudomen, och mera dylikt.“ Ty om någonsin en gosse på ett eller annat sätt welat utspionera sin flickas öfmynd, får man icke kalla detta för plågljod.

„Bijesse för skalbekonsten (säger Förf. vidare) war fordom hela folket gemensam; bönderne componerade quäden och sånger, och äfwen quinnalidnet öfwoade en konst, som öfwer allt försködnar lifwet, och öfwer en dyster werksamhet liksom kostar ett magiskt behag,“ m. m. Sedan Förf. sålunda talat om den finska poesien, will han med exempel bestreka detta, och säger s. 67. „Följande med största trohet öf-

översätta prof, kunna gifwa ett närmare begrepp om det Finnska sättet och konsten (hwar med förmodligen menas Skaldkonsten).“ Huru trogna dessa Herr N:s öfversättningar äro, skola wi snart wid deras närmare granskning finna, Rec. will blott på förhand nämna, att man i allmänhet har svårt att förwänta en trogen öfversättning af hwem som helst, som på ett städadt och cultiveradt språk will framställa de tankar och känslor som naturbarhet på sitt jollerspråk blott kan uttrycka. När således ej den Swenske läsaren tro sig höra en Finsk Runa, då han ser den öfversatt på Swenska*), helst af Hr N. som synes med den största skyndsamhet hofwa gått till wäga (så att han i bröstet ej blott hoppat öfwer ord utan hwad som wärre är öfwer hela verser och rader). Wäl wille ej Rec., alltid erkännande swårigheten af hans wärf, så noga nagelfara med honom helst såsom utdanning, om han icke sjelf burit vittnesbörd om sin fullkomlighet, hwarmed han i och med det samma påkallar en allwarligare granskning och en strängare dom.

De äro 6 stycken, som Hr N. wolt till öfversättning, af hwilka det första är en Runa, hwaruti Finorne besjunga Björnens härkomst och dikta att den blifwit född uppe wid Constellationen Stora Björn, från hwars skuldror den uti silfwerlinor inwirlad blifwit i en gollene wogga nedsläpt till jorden. m. m.

*) Som dock blef lättare, derigenom att Förf. ej sökte bibehålla någon wif bunden meter.

Först säger Herr N. att: „Oho (Förf. skrifer Ocho?) är ett tillnamn på björn, för des breda hufwud.“ Men Orza på Saw. Ohta, betyder ej hufwud, utan panna, och Ganander som Förf. citerar, säger uttryckligen: „Oho ett björnens namn i Runor, för des breda ämne, och stora hufwud.“

I sam. v. öfversätter Förf. Synnytelty (astad) med född, och i 2 v. Wesi kämmen Käänytelty med: Sonungstafsen gungad som ett barn; men kämmen betyder egentligen den flata handen, och då det lämpas på björnen kunde det kanske bättre gifwas med ram (som Ganander gjor) eller näfwe, än med taf (kåpål), ty derigenom går hela idén förlorad, som är att framställa björnen under bilden af en människa. Ej heller betyder Käänytelty, gunga som ett barn, utan waga, söwa, bysja, lulla. — Ut 3 v. öfversätter Förf. Tykóná pájwán, med nära stjernorna, som är alldeles falskt; utan borde det wara Sos solen. — Ut 4 v. öfversätter Orza som betyder Karlawagnen eller Stora björn med Sjussj rnan som heter Nysmä tähti, Seulajainen eller Wenäjän witsu, naudom och Wäpänäjän witsu; och olkapäjllä som är i plur. öfverlat med singul. — 6 v. Zihnoissa hopeisissa, tolkas med på försilfrade linor, men det får ju i Cas. Locat. och betyder Ut silfwerlinor (ueml. inwirlad eller inwrept). — I 9. v. öfversätter Förf. wessilen, som är i plur. och betyder på watten, i singul. med på wattenet. (Fortsättin. följer.)

Rättelser: Sid. 394 r. 4:de 5:te och 6:te läs leppymist a, painumist a och wafskamist a. S. 415 r. 6. i not. f. Sawo l. Sawo — sam. sid. v. 10 får innoim parentbestecken, ordet Sawast länningarne, hwilket ej hörer till saken, och bdr utslutas. — S. 414 r. 2 i not. f. Nyska, l. Nyska sen. — S. 416 r. 2 f. de l. Finnarne s. f. v. 10 f. Puimaa l. Perimaa.

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 50.

Tisdagen den 12 December

1817.

R e c e n s i o n :

Finland och Dess Samånare. af Fredr. N:o 63. Ifrån Tyskan af N — d. Förssta Delen. Stockholm, Gröhn, 1811. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Strinsholm o. Högström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o.

(Fortsättn. från N:o 49.)

Förf. fortfar vidare i sin öfversättning af före omnämnde Sång om björnens födelse, icke lika liter som i öförf., så öfwen framåt hålla originalet till måttstock för sin version. Han öfversätter derföre 10 v. Kapalojta Kuontalojta, med: Bindlar som flaggor; men nu betyder (dets och främst Kapalo ej bindel (Sije), utan linda (sådana hvarmed man lina de små barn) ej heller betyder Kuontalo: flagga (wirpu) *) utan totte, och wille man så mera från orden, torde det, i afseende på

*) Samander har Flagor, hwaraf förmodligen förf. blifwit misledd, som det synes -- deraf att han läst det för flaggor.

Kapalo, hellre kunna öfversättas med blöja; och för det andra, för Kuontalojta ej förtydas med som bindlar, ty det skulle då bordi wara Kuontalojta i Cas. Nuncupat., utan öde det endast öfversättas med: bindlar (eller med: och bindlar) emedan parittelen ja (och) är utelucen, som ofta sker då twenne eller flere saker föreställas fallande så på hwarandra. — Ut 11. v. gifwes Meren feltä som betyder hafsfall (efter orden: hafsrygg) med hafsblådra (?) — 14. v. Wein henti heitutteli, förswenskas med: wartendraget (swallet) gungade dem opp och ned, men heituttelia betyder ej blott gunga opp och ned, utan öfwen och egentligen gunga hit och dit, och så är öfwen meningen; ty hade de blott gungat opp och ned, skulle de wäl aldrig kommit till landet, som det likwäl sedermera berättas. Wein henti betyder ej heller swallet; utan så kallar man den släkten som krusor wattenytan.

§ 15 v. gifwes Niemen: nenä, med: spets, — hwad för en spets? det betyder landets udd, eller om man så wil: spetsen af ett nås. Späremellan och det följande ser man tydligen

att några verser äro borta, och sådana lacuner träffas beklagligtvis ej sällan i de Finska Runorna.

§ 16 v. betyder ej Samota, som Förf. öfversätter det: hoppa (hoppå) utan löpa, ränna, springa, man kan just icke heller säga om Björnen, att den hoppar i Fogarna. — v. 17 Pohjan majta polkemaanz; öfvers. Förf. med: att genomtåga de norra landen. Hvarföre kunde ej polkemaanz så behålla sin genuina bemärkelse trampa? och pohjan majta skulle kunna varit lyckligare öfversatte med: de nordiska landen, eller efter orden nordens land. — § 18 v. förswenskar Förf. Pilloja (det förderliga, skadliga) med: det ondt och gålet är. — v. 19 Säpeseen hämmentyö betyder blanda dig (icke in) i det skamliga, (hvaraf du har skam) Förf. säger: „besatta dig icke med skamlig ting.“ — Den 20 v. har Förf. helt och hållet hoppat öfver; den lyder: Einojfi sinun epäjfi; din moder förböd dig det. — v. 21 Klä forra fonta reittä (förtryck ej dyngläret, — ett talesätt i stället för: den dynglärige — — pars pro toto) Förf. har: troffa ej boskapens lär. — § 24 v. öfversättes Wanhempfi med föderfka; Ganander nyttjar fosterska som wiserligen närmar sig mera till ordets betydelse, som egentligen svarar mot Romarnes Parens. Kankia (i 26 v.) betyder obeweklig, oböjlig, och ej illa sinnad som Förf. öfversatt, snarare på hård sinnad. — § 27 v. hoppar Förf. öfver ordet wein, som derföre ej blifwit öfversatt.

Så troget har nu Förf. öfversatt den första Runan, som blott består af 30 rader (inberäknad den utslutna) och att det ej lyckats honom bättre med de andra, skola wi snart inse. Den andra Runan häder till de så kallade

Trostrunor, och innehåller sätet att förwisa Pesten ur landet. Nedan på första raden hafwa wi vår Förf. igen, då han öfversätter Lähe kulkemaanz, med upp och bort, samt i andra raden pakenemaanz (i infinitivus) med imperativus. Afwen commateringen är felsaktig, ty på Finska är det:

Lähe kumma kulkemaanz!

Maan paha pakenemaanz,
men Förf. hänför maan paha till kulkemaanz,
och pakenemaanz omedelbart till söljande vers
Thosta alastomasta!

ty han öfversätter:

Upp och bort, du underbara

Landets plåga, fly

ifrån nakna kötter;

men iho betyder ej kött (liha) utan hull —
och hwem säger ett naket kött? Det borde
derföre heta:

Gack att wandra du widunderliga!

Att fly du landsplåga,

från det blottade hullet!

d. w. s. från mennisko kroppen.

§ 4:de v. öfversätter Förf. Kyllä (nog) med gerna (kernast) och Kyyti (skjuts) med åskdon — och i 5:te v. Njo-hewojnen, med en häst att skjutsa med; det betyder rätt och slätt en körhäst. Kallio (klippa, håll) gifwes i 7:de v. med berg (wuori) och ordet tuonne (dit) är i 8:de v. utelämnadt. — Ut i 9:de v. öfversättes ordet Hiisi, här som sterfades, med helwete, men i 22 v. tolkas Helwetti med afgrund, manne det icke varit bättre, att låta helweter så behålla sitt namn öfwen på Swenska, samt i det stället hellre öfversätta Hiisi med afgrund? ehuru detta wiserligen icke är det bästa passande. — § 10:de v. öfversättes Wuoreffa (ifrån berget) med ett berget (wuoreffa). Hela 11:te v. är åter försbigången, som lyder: Kotiis männäreisi, (att

fara till ditt hem). — § 12 v. öfversättes äter kyyti med äkdon. Först. vill nödvändigt att pesten skall nyttja äkdon, ehuru Finnarne — som det synes ej vilja bestå honom något sådant (äminstone i denna Runa) utan mena de kanske fast mera, det han kunde hålla till gods och fitta på hästryggen. — § 13:de v. öfversättes anowa (begärande) med ästunda, och i 14:e v. är åter order ruonne uteglömd, på samma sätt i den 16:de och 27:de v. i hwars ställe ordet bort blifwit tillfäst. — order Gywäski (bugtigt) är i 15 v. öfvers. med skynsamt (liufasti) och ajaa (löra, äka, rida,) med resa (markustoo) — i 16:de v. öfversättes Kallio i singul. med plur. Ordet Siitten (sedan, derpå) är i den 18:de v. öfversänget, och den 19:de v. Pesät Zijjen pelmuutak är öfversatt, med wråk ut helwetets ugnar! — i sanning en smär comission; men pelmuutoo betyder ej wråka ut, utan wråka huller om huller, wända upp och ned, och Zijjen pesät är ej heller troget öfversatt med helwetets ugnar, ty utom det att Siiti och helwete ej äro synonyma, så betyder pesä: bo, (egenligen sägel bo), hwarof det sedan dertvåfaldt blifwit lämpadt på det som har utseende af ett bo; deraf kallade man t. ex. piphuswudet för Piipan pesä (pipans bo) och på samma sätt fick äfwen ugnen för sin runda skapnad, sundom detta namn; men att här ej kan menas ugnar är klart, ty man önskarde att Pesten måtte wäcka oreda i de Hiisiska nästena, (och ej ugnarne) derigenom att den angrep allt hwad lif och anda hade, med sin smitta. — § 23 v. öfversättes Jossa (hwartsfrån) med hwarest (Jossa) — i 25 v. öfversättes Käskä (besalla) med wisa; ordet mäne (sar, ryl, ränn,) är utelemnadt men i stället ordet hädan tillfäst. — § 26 v. öfvers. Först. Casus penetrat. (som står förswenskas

med i, uti,) med till; och samma cas. i 27 v. med wid. af Pillon pentere (äkerbrink) har blifwit gräns, och i den 28:de v. är åter ordet kunne ej öfversatt. —

Wid genomläsandet af dessa 2:ne fänger som Först. hämtat ur Ganander har Först. med öfverundran funnit, att herr N. tagit sig till en princip, att m. d. lit nyttja andra ord och talesätt, än som der förekomma, och der detta ej kunnat ske; så har han äminstone sökt att kasta om Gananders ord, för att som det synes ej vilja plöja med andras kalk, hwilket han dock i sjelfwa werket gjort. Men häruti har Först. likwäl handlat orätt, ty Ganander höll sig i allmänhet troget efter orden, hwar genom hände, att Herr N. förlorade denna egenkap. Detta war desto oförlärligare, som man i alla fall nog tydligt ser, att herr N. sjelf ej kunnat Finsta, utan nästan helt och hållet grundar sin öfversättning på Gananders, liksom han i det följande stödder sig på Porthans latinska versioner, ehuru han äfwen nog yligt sökt dem. Detta tyckes redan förfästa raden af den tredje sängen bewittna som talar om en jordbäfning sålunda; *Wielä maata Fin manterekin* (ja till och med markerne och de fasta landen) har Först. öfversatt med Sjelfwa jord.n och jordens fästen. Porthan har: *quin terræque firmique terrarum tractus.* 2:dea v. *Ize* kasten ilman pohja är orätt tolkadt med: himmelens luft-tak; det betyder Sjelfwa — hela lustens bortend. w. s. firmamentet. — § 7:de v. öfversättes Patzas (stolpe, pelare) med fogning — i 9:de v. hukata (förstöra, förädra) med nedrifwa 10:de v. *Nakata* plös alassin (kast) (husen) upp och ned) är öfversatt med: och alldeles förstöra. B. 12:te *Toit* ej listo kirwes pohja (hwilka yrhammaren icke spritor) Först. har som bilan och hammaren icke söndrar.

I 17:de v. är halftawst (de råmna) öfversatt med: rista sig.

Uti den 4:de Sängen som skildrar ett Dykt infall, öfversättes i 6:te v. Peura (Nhen) med Hjort; och 7:de v. Wielä nätkä wierabina (dertill hungern som gåst) med: Kom nu fram hungern som gåst, ty Dorthan har: Accedebat famas hospes. B. 8:de Karbut kånfa kumpanina (öfwen björnar (hade han) som kamrater) Förf. säger: med till Björnens soffkamrater. I 9:de v. Kyskää (bullra, larma) med: härja. I 12:te v. Salo (ödemark) med lund i v. 14. Niitä (dem) med: en del, o. s. w.

Uti femte Sängen som utgör en hustrus quarnwisa, öfversättes den 5:te v. Ljka hym-pyrä hykerrä (och den krokbente westwar icke, neml. ikring quarnstenen). Förf. har: Slamrandehackar ejden haltande stenen. Den 8:de och 9:de v. är återigen öfwerlupne, som äro: Sympyrä hywällä sydri, Kampura weten Paloilla (den krokbente matade mig med godt; den smedsorade, med wattenets fiskar). I 10:de v. är order Ty tillfatt, och 12:te v. Tze jauhan wanha waimo (Sjelf malar jag gamla hustru) Förf. „ännu som gammal hustru malar jag.“ 13:de v. Homeh-korwa höuhattelen (möglödra sjäskar till wägs. Verb. Onomatop.) Förf. öfversätter; „med möglade öron väcker jag quarnens buller.“ I 15:de v. öfversättes Pojan:wajimo (son: hustru) med mäg, och den 17:de v. (Kuini)Knnen nähtyini näkysä (om min förfedde, d. w. s. om den jag förut sett, syntes). Förf. har: Plöfsligen stode här för mig. v. 20:de Mutte ej kuulu kullastaini (men det höres ej af min älskling, efter orden: af mitt gulle). Förf. har twerrom öfversatt det med: Den älskade hör mig icke. I 21:sta v. är ordningen nödwändigast fordrar, och Illoilla i plur. är återigen öfversatt med singul. 22 v. Maas

ta pännefsa pahempi (än wärre då jag lägger mig att sofwa) är öfversatt med: I sängen plågas än mera. 24:de v. Sawajestfa haikiampi: (Då jag waknar (är det för mig) söddare, ledsammare, swårare): är öfversatt; jag waknar i oro. I 27:de v. öfversättes kääsi med den högra handen — hwarför ej den wänstra? v. 28. Niina aikahan tulisin (alltid skulle jag dock hårda ut dermed) är alldeles olyckligt öfversatt, med: Huru harmas jag icke mitt öde? lika misslyckad är den 32:dra v. Nuusten liittäjästä lewolsen (Då andra förfoga sig till hwila) med: Utan att unna dem hwila om afionen. Siwuja är i 36:te v. öfversatt i singul. och 37:de v. Kupejta kuttuktaapi (kittlar mina sidor) med Smeker mitt bröst v. 40:de. Puita pillkowa är ej hugga, utan klyfwa wed; och ordet westelewä i 41:sta v. betyder bila och ej säga bräder. I 47:e v. bemärker wierellen; bredwid mig, och ej till mig; och 49:de v. Liki, liki, lintuisseni (nära, nära min tippa) är förswenskad med Nalkas, Nalkas, min glädje.

Sjette Sängen, som beskriwer en god wårdinna, har redan sin 2:a och 3:e vers galle verterade, nemligen: Zywän leiwän leipos masta, Zywän pännehen oloissen: (för det hon bakat godt bröd, för det hon framfatt godt öl) med: Lmedan hon gör godt bröd, kokar godt dricka. 8:de och 9:de v. On kuulu kukoitat nouska, Kanan lapseta karatak (Utan rupp har hon hört stiga opp, utan att hönans barn rakat upp) är öfversatt: Hon hör tuppen wakna, hönans son springa upp. v. 15:de Saunan tierä käywwäkänsä (Gående bastu wägen) är förswenskad: när wägen går till badhuset. Uti 16:de och 18:de v. är subst. som i Finiskan står i plur. satt i Swenskan i singul. Allt hwad som om dessse Sängers blifwit sagde, gäller till en del af wem om de Finiska ordspråken och den Finiska

folksfängen, som äro öfversatte och sölja efter desse. Så säger t. ex. Förf. uti sista versen utaf sin öfversättning af den sednare: att man skall uppamma råg på träffen; uti Finskan står: Kaswattain rukita newassa: som betyder — i kärret.

Efter denna granskning af de öfversatte Finskanonerna, som ehuru stundom minutids, dock kunnat wara än strängare, hoppas Rec. att läsaren, äfvensom Herr N. sjelf finner, huru litet hans versioner förtjena namn af trogne, (eller som han sjelf kallat dem, öfversatte med största trohet). Rec. will wisst icke derföre neka dem all förtjenst, helst han nog märkt att Förf. kanske gjort sitt bästa till; och stundom bemödat sig att söka mer fina och polerade uttryck än i originalet verkliga sens, hwarigenom, om han på ena sidan sökt sockra den Finska smaken, han på den andra — förfänsat dess egenhet. Dock will Rec. afslåga sin upprigtiga tackfägelse, för det Förf. sökt göra idén af de Finska nationalsångerna mera bekant, hållande före att Herr N. mera böde bedömmas, efter det han kanske welat göra, än efter det han verkligen gjort.

S. 77. Beklagat sig Förf. att det Finska språket icke är utbildadt, emedan det så litet blifwit begagnadt i skrift, och ger derpå sjelf s. 79. ett project huru början dermed kunde ske, derigenom att „d. s. 13 eller 14 Casus ganska fogligen kunde reduceras till 6.“ Så är (såger Förf.) formeln Jumalaxi (till Gud) som de kalla Factitivus, blott en sammanfattning af Jumala och partikeln luoxe, och ger derigenom liksom triumferande tillkänna huru det lyckats honom att redan hafwa upphäft en af de många casus. Men just detta bewisar Förfs okunnighet i det Finska språket, då han ej har sig bekant att Jumalaxi

och Jumalan luoxe äro helt och hållet skilda bemärkelser; så betyder t. ex. Hän tuli Jumalaxi; han blef en Gud, men Hän tuli Jumalan luoxe; han kom till en Gud. Med en slikt bearbetning (hvilket Förf. sjelf kallat „förenkling“ — hwarföre ej förstöring? man kunde ju kanske äfwen förenkla de 6 casus till blott en) som Herr N. således wille företaga sig, wore sannertligen det Finska språket föga belåtet.

S. 79 står „c brukas för a, o, u, och t“ skall wara c brukas för a, o, u, som k. Sedan står: Finnerne uttala b, d, g, och z, som p, t, w, och k; men lärer skall wara att de uttala b, d, f och g, sålunda.

S. 80. „Kustboerne, hvilka mera umgås med fremlingar, tala rostfärgade och förnämre, och kallas derföre af sina landsmän, som bo i det inre af landet, Kajnulaisset.“ Förf. wet då ej att Kajnulaajnen twertom betyder den som är blyg och försagd; alla kustboer kallas wist icke Kajnulaisset, utan blott de från det öfre Österbotten, och dessa hafwa ej blifwit så benämnde för det de tala finare, rostfärgade och förnämre Finska, utan som Rec. tror, för det deras land heter Kajnu eller Kajnunmaa, hwarmed Sawolaxarne betecknade Kajana och dess gränskar *) Kajnulaajnen betyder således egentligen en Casanabo, men betyder sedan i allmänhet Österbottningar från den trakten. Och talesättet Se puhuu v: murtaa Kajnuysi betyder ej som Ganander tror: Hän talar sin Finska, utan Hän bryter på Österbottniska, eller råttare på Casanska; emedan Puhuen murve just betyder dialect.

S. 81. Såger Förf. att männernes släktnamn i Sawolax alltid ändas på nen, ehuru

*) Namnet lärer kanske wara tagit af ortens läge (Kajnu), eller kanske deraf att dess första inwånare wore mer blöga af sig. —

er wäl detta är fallet med de flesta, finnes det dock alltför många undanrag, t. ex. Konstia, Kinkas, Ripatti, Mulli, m. fl.

Den VI. Artikelen under namn af Författning och politiska inrättningar (s. 82.) är enligt Rec:s tanke på detta ställe alldeles onödig, och förorsakande blott hos läsaren en willerwälla, emedan han i 3:de delen får läsa det samma. Så t. ex. förekommer beskrifningar öfwer Åbo Län s. 82, och 118 öfwer Nylands och Tavastehuslän s. 82. 107, och 110. öfwer Wasa s. 83 och 91 — 100. Öfwer Sawolax s. 83 och 100 o. s. w. Hade det då icke varit bättre att på ett ställe finna alla dessa underrättelser förenade, och att man talte om Länen, i samma del som man talar om Landskaperna, Häraderna och Städerna. Detta hade Rec. önskat desto hellre, som hela denna artikel är högst ofullständig och incomplett, så t. ex. glömmes Förf. wid uppräknandet af städerna i Åbo län, helt och hållet bort staden Björneborg, som dock näst Åbo är den största; och då han talar om Nylands och Tavastehus län, nämner han ej ett ord om Sweaborg, ehuru han redan war kommen en och en half mil nära — i Helsingfors.

S. 84. Säger Förf. att i Åbo stift finnes 19 Prosterier och 124 Pastorater. Uti Finlands Stats Kalender för 1813 är upptagne 21 Prosterier och 129 Pastorater, samt i Borgåstift der Förf. säger wara 7 prosterier är 10, (utom de 6 som sedermera blifwit tillfogne.)

S. 87. säger Hr N. „Utom Sweaborg gafs det i Finland ingen enda befästad plats.“ Utom de gamla flotten Åbo, och Tavastehus, är Warkaus en liten befästad plats i Sawolax, och Swartholm är utan för Lowisa, des försvar och försvar.

S. 92. Anförer Förf. att ifrån Wasa Län

är 1793 utskäppades 14,000 tunnor säd till Stockholm, hwilket Rec. wäl icke wäl bestrido; men att deraf som Förf. gör, sluta till Wasa länns fruktbarehet, läser dock wara förhastadt, ty om man kunnat afdraga all den spanmål som kanske wintern förut distrommat från andra provincier, i synnerhet från Sawolax *), skulle man säkert hafwa funnit ett stort minus uti summan.

S. 97. Står att år 1790 inwånarene i gamla Carleby utgjorde 1360 själar. I Åbo Tidningar hwarifrån Förf. synas hämtat sina underrättelser, står 1367. Detta är wisseligen en småsak i det hela, man ser dock här af att Förf. varit lika så litet nogräknad i smått som i stort.

S. 99. Berättas att Wasa blifwit anlagd af Carl d. XI. bår wara Carl IX. — den fick ju sina privilegier 1611.

S. 103. talar wäl Förf. om Warkaus, och säger att det är en ström i Leppawirta, hwarest de 1789 i Sawolax bygda kanonsluspar, jemte ett compagni sjösoldater ligga förlagde, men nämner ej att orten då war satt i försvars tillstånd.

S. 108. Står att Tavastehus stad är anlagd 1650, bår wara 1250 (då åsken störet blef uppskrut) af Birger Jarl, ehuru den sedermera af Nils Drotzen Per Brabe 1650 blef försedd med privilegier, som stadskådes af Carl d. X. 1654 och Carl d. XI. 1661.

S. 112. Upptager Förf. ej Swartholm som en af landets säkningar under en särskild nummer, utan säller wid beskrifningen om Lowisa, liksom i förbigående, några ord derom, ehuru enligt Rec:s tanke den säkerligen försient företråde för Strömsfors eller Forsby bruk, som hwardera finnas upptagne under sine särskildte numror.

*) Jemför s. 102.

S. 113. Soges återigen ett Helsingfors blef 1669 försedd med privilegier, men hör vara 1569. En sådan opålitlighet i anseende till äraten träffas nästan allestädes, så säges t. ex. s. 123. att staden „Raumo blef 1447 af Konung Kristoffer försedd med privilegier.“ Den fick dem 1441 och 1442. (se Lunelds Geogr. öfver Sverige 5:te Upplagan 2 del. s. 169.)

S. 117 står „År 1800 hade hela Finland 130,000 invånare.“ Af det föregående äfvensom af s. 35 i 2:a del. synes likväl, att här ej kan vara fråga om annat än provinserna det Egentliga Finland.

S. 120. Här förf. vrått då han säger att Ubo Academie Bibliothek är den enda offentliga boksamling i Finland, så t. ex. finnes wid Borgå Gymnasium, en i sitt slag — ej obetydlig boksamling.

Sid. 129. Widtager ett bifång om de Finke kolonisterna i Sverige och Norrige. Äfwen denna lilla afhandling, som blott upptager några få blad är ej heller fri från origtiga uppgifter.

På första sidan säger förf. att det var hoppet om att så swedja, som lockade dessa Finnar till Sverige, och att det wore sannolikt, det de genom Gustaf d. I:es och Carl d. IX:des föranskaltande, blifwit hitkallade, att uppodla och besöka ätskilliga stora och aflågsna Skogs-trakter *). Detta anser Rec. för mindre sann-

*) Om de af Regeringen blifwit öfverkallade från sin hemort, skulle wäl några offentliga handlingar eller kungöresser derom borde vara i behåll, åtminstone i deras kungabref citerade, dem några större förmåner förunnade, och i allmänhet några anstalter träffade till bildande af en koloni. De hafwa deremot ofta i flere år som flyktningar irrat uti de Swenske och Norrke Skogarna, och bott i bergskressor och jordhålur ider än de

nollit: då de ännu hade så godt råd på Skogsmarker i sitt eget land *). Utan tror han äfvensom

hunnit wälja sig en waraktlig stad. Der hafwa de de första åren lefwat så godt som okände för hela werlden. Sitt utfäde, äfvensom en stor del af sine andra förnndenheter, hafwa de på sin rygg wåst framkassa ofta från aflågsna landsorter, jorden hafwa de med plogen i brist på hästar sjelfwe nödgats sära, och det är ej något owanligt att ännu på många ställen, så se en eller war karlar spännas i oket — i sanning en ej uppmuntrande andblick! och då likwäl miswärt eller frok gjort alla deras bemödanden förgäfwes, hafwa de stundom som flugor allesammans omkommit af hunger. Så berättar t. ex. historien om byn Milshöden i Malugns Finmark, många andra exempel att förtiga. Detta tyckes allt öfwerlyga, att ej regeringen på minsta sätt skätt i något slags närwäre förhållande till dem.

*) Man kan wäl icke neka, att ju ej Finnarne ofta wisat sig resfärdiga, då man i andra länder lefwat dem nya boningsställen, undersödd, skattfrihet, m. m. derpå är äfwen sika summarn ett bewis; ty då ett rykte hade utspridt sig, att Hans Maj:ts Kejsaren wille i Wälen såsom ett genom de sednaste krigen på folk utblottadt land — skänka dem nya hemwis, med mångfaldiga förmåner och friheter; uppkom en stor gäsning, i synnerhet uti de Norra provinserna hwarifrån starka folkvandringar begynte att till det förlowade landet utgå; så att Regeringen omföder fann sig förwäntad att sätta en gräns för deras marsche, och med wåld tvinga dem till återtåg. Men då ej annat än (som förf. säger) wilda Skogar och ofrukthara öde-marker blifwit dem lefwade, twisslar Rec. om man haft exempel att de på så betänkliga wis for, utan några andra motiver öfwergifwit sina gamla boningar, för att i en okänd öken söka sig nya. Äfvensom han wåste anmärka, att i sådana fall, endast förtigt och löst folk

som de sjelfwe för honom försäktrat, att de hit kommit under brinnande krig, flyende för de Ryska armeernas förföljelse. Nec. har sjelf ej föllan hört dem omtala på hwad sätt det lyckas deras fäder att undankomma fienden, m. m. som hörer till deras utvandring. Hwad Håphers i sin Dolerefa berättar om Sällens Finnar, anser Nec. för ett misstag, då han s. 306. säger, att de sjelfwe sagt sig för swedjans de bliswit hysande från Finland, m. m. Nec. som sjelf flere wector uppehållit sig på Sällens Finnsfogar, och mycket wistats bland de få Finnar, har alldrig ehuru mycket han än bemödat sig, kunnat af dem winna denna upplysning. De hafwa se swede då han lemnat dem Hr Håphers bok i handen, förklarar detta icke ställe för ogrundadt; och i Palahjida by (På Finnska kallad Pugaalassen måki) der han träffade en 97 års gammal Subbe, försäkrade åfwen han, sig aldrig hafwa hört något sådant. Nec. tror således att det blott varit kriget, som drifwit dem ut sitt faders nesland, men att sedan de engång ankommit på den Swenska botten, war omwivelaktigt hoppet om att få swedja, som lockade dem till dessa flugstrakter. Att de blott och endast äro Sawolarare, är ej heller sant, ty så t. ex. har Nec. i Orsa Finmark funnit Sawastkunnningar, konne sordom från Jämså socken, hwars namn de åfwen bibehållit på sin by, af Swenskarne kallad Rosnorp.

S. 132. Fö. b. heter sig Förf. åter mot sans

wore att göra räkning uppå, då likwäl de svenska Finnar som ankommit nästan dimeralle omtalas, såsom med sig förande flera statter dels af redbart mynt, som och annan caendom: så trocks allt detta ge tillkänna, att de blott för att rädda sig och sin egendom, flyttat usden för kriget.

ningen, då han säger att smör (åfwen som ost) är en artikel som ej tillredes i Sawolar, och hwars tillredning Colonisterna synes först hafwa lärt i sednare tider. Detta är så mycket underligare som han liest förut (s. 106) sagt: „Smör hör till deras (Sawolararnes och Sawolararnes) förnämsta exportwara.“ I Åbo Tidn. för 1793. No 7 hwarifrån Herr N. synes hämtat denna underrättelse, står i en not: „Oft icke så Sawolararne ej att tillwera, detta hafwa således dessa Colonister åfwen lärt sig efter sin utflyttning.“ Häraf drog nu wår Förf. den slutsats, att den som ej förs står sig på ost, förstår sig ej heller på smör.

Samma sida säger Förf. — då han talar om deras matsorter: „De hafwa åfkilliga egno, i Finland brukliga maträtter, . . . t. ex. motti (i Finland Sill) lingsonbår inskokta i rågmjöl.“ Detta är åfwen felaktigt, hwilken underrättelse Herr Håphers först meddelat. De swenske Finnarne förstå sig lika bra på Sillua som de Finnska, hwarmed de ofta plåga undlåga sig. Men Murti (icke motti som Förf. skrifer) är helt annat. Man kokar fiskspad, eller det watten hwaruti sitt bliswit kokad, på lagom eld, står deribland rågmjöl, (i brist deraf, åfwen annat mjöl), så mycket att wagan tjocknar som en deg, då den genast tages af elden, och äres som bröd med smör, mjölk, eller hwad annan soget som helst. I brist på fiskspad kokar man åfwen wantige rent watten med ister, eller något annat flott och salt, samt förfarer som förut är nämnt. Det förra sättet brukas allmänast på Finnsfogarne i Östertalen och Helsingeland, det sednare äres mest på Finmarkerna i Westerdalen och Wermeland. Denna rätt som helst brukas af fiskare, och om sommar, åfwen af andra, som hafwa sina utarbren, långt hemifrån, har Nec. ganska ofta brist och funnit den rätt wälsmaklig.

(Sluttet följer)

L i t e r a t u r = T i d n i n g.

N:o 51.

Lördagen den 20 December

1817.

R e c e n s i o n e r :

Föreläsningar öfver Allmänna Historien, af
H. C. Dippold, s. d. Histor. Profes-
sor i Danzig. En Handbok, i synnerhet
för bildade Ynglingar. Första och Andra
Delen. Stockholm, Högström, 1817 8:o.

Den äkta historiska Konstnären har wisser-
ligen icke något annat mål, än att i spegeln
af ett ädelt, poetiskt men ointresserade sinne
uppfatta och i ett organiskt sammanhang fram-
ställa de objektiva bilderna af mänskliga fri-
hetens rimliga uppenbarelse i rummet. Der-
af är det klart, att allt råsonnerande hwarmed
den berättande vill verka på åhörarens oms-
ömme; allt gifande förklaringsbegär, som vill
utfinna de hemliga drifkraftarne och bevekelse-
grunderna till hvarje handling; allt sentimen-
talt bemödande att besticka Läsarens hjerta
eller förstånd, för att derigenom förmå honom
att taga parti för den eller den o. s. w. äro
ovärdiga slaktar i den stora och äkta historiska
filen. Men detta Historiens stora, lugna
Drama måste naturligtvis på olika sinnen ge

ra olika intryck, och dessa intryck äger oneka-
ligen en hvar, som dertill känner sig icke sak-
na erforderlig talent, full rätighet att äter
framställa, så snart man blott icke söker, att
gifwa sådana Reflexioner Historiens eget namn.
Af dylika redogörelser öfver sina egna intryck
kan wisserligen öfwen åtskilligt framkomma som
intager ett viktigt rum i den mänskliga ut-
vecklingen, då släget icke och ofta behöfver
en väckelse att reflectera öfver de framfarna
händelserna; en påminnelse att besinna, det
man haft en forntid, efter hwilken man upps-
burit ark, och att man skall så en efterverld,
den man är pliktig att icke lemna förlids.
Wi hafwa också flerfalliga ganska utmärkta och
lärorika skrifter af detta slag, fastän, efter
hvarje särskild individualitet, utkastade i olika
riktningar. Så t. ex. äro Macchiavellis au-
märkningar öfver Tacitus en ypperligt utförd
Politik öfver Historien. Den genialistiske swärs-
mande Grundwigs Kort Begreb af Ver-
dens Krönike, en Theosophi öfver Histori-
en, och närvarande Föreläsningar återigen
gå ut på att framställa resultaterna af hwar
Förf. under sitt filosofierande öfver händere

na trots sig finna. Då det är med dem, Nec. nu bör spehålla sig, onser han sig pligtig att med några ord uttala de fordringar som, enligt hans tanke, göras af en sådan Philosophi öfver Historien.

Då den kallar sig Philosophi måste den hafva Philosophiens allmänna egenhet, att endast för det sannos skull, utan någon annan öfigt, söka en fast enhetsgrund för hela sitt historiska vetande; en gifwen princip, hvilken sammanbinder händelserna och gör den cirkel, hvilken, enligt det vanliga sättet att se, ringrar sig genom tiderna, till en mot ett gifwet bestämt mål, oförbrukt gående rakt linnea. Det är således mellan den historiska Konstnären och den historiska Philosophen, samma skillnad, som råder mellan Konstnären och Philosophen i allmänhet. För Konstnären uppenbarar sig äfven denna högsta yttersta enhet, men han framställer den blott i en objektiviserad bild, då Philosophen endast söker denna enhet, och förstör bilden för att få mycket tydligare, blott och burt kunna ådaga lägga tillväresen af enheten. Deras följer, att den yttersta noggrannhet i uppgift af hvar taget om Krigarnes antal i ett sål slag, t. ex. — anmärkningsvärdt i en egentlig historia — är af mindre betydighet i den filosofiska-historiska framställningen, hvars föremål icke är att meddela notiser om facta, atom att framställa deras idé. Deremot är det visserligen en oafstämde fordran, att ingen hufvudsaklig handling slett framställas, ingen karakter tecknas i ett annat ljus än det urskunderna styrka, o. s. w., för att derigenom vinna anledning till en på förhand bestämd betraktelse; ty händernas begrundare måste förfara lika ointresserade som hvarje annan vetenskaplig forskare, hvilken undersöker hvarje

föremål, för att derigenom intränga till deras innersta väsende, men icke derför, på förhand antager en vis sats, och för att bekräfta denna sin hypotes, förbröcker dem och uteslemnar ur sin betraktelse dem hvilka icke passa in med dess öfigt. För att undgå denna klipva, på hvilken Voltaire och alla de, som i hans anda filosofierat öfver historien, isynnerhet lidit skeppsbrott; gifves intet annat medel, än att, utanreddjande alla relativiteter, framtränga till den absolut högsta grundideén, ur hvars sköte verkbarne framgålla.

Om vi nu lägga denna måtstock på närvarande arbete, den sista frukten af en för tidigt börigången, genom sin grundliga erudition, sin ädla forskningsöfver och sin höga anda, mycket lofvande Författare, för att derest bestämma dess värde i och för sig sjelft, skola vi finna att det visserligen är af ett icke tvetydigt. Ut för:s öfigt i densamma icke varit, att framställa en objektiv teckning af den historiska världen, utan att meddela betraktelser öfver den, säger han sjelf på flera ställen, men bestämdast i 1:a Del. sid. 11. der det heter: „Min öfigt är att rättfärdiga den öfigt af historien, efter hvilken alle jordiska händelser till ett öfverjordiskt, efter hvilken, utöfver den ofantliga sammansättning af millioner händelser, ett högsta äfscades och erkännes, hvarigenom hvarje enskild bedrift i det stora hela får sin rätta ställe och sitt rätta ljus. Denna religion finna vi hos alla förutgående historiker. De Gamla erkände det som Fatum eller öde, de Nyare som Förlöf; de nogge kunna uppfatta och framställa det som nödvändighet.“ Det är således naturligt, som han äfven sjelf, på å. 18:ta sidan, uttrycker sig, att han endast går ut på att framställa historiska resultat under bildningen af historiens förnämsta

epoche. Bland dessa skall betraktarens öga naturligtvis långst och helst dröja wid dem, hvilkas åtfärande icke af någon enskild, remsvoren affekt grumlats eller förvirrats; och dess förre förtjenar Dippold snarare beröm än tadel, för det att han endast med någorlunda fullständighet utbreder sig öfver de äldre tider, hvarswen, utom hvilka han sjelf och hans åhörare blifwit försatte, och deremot blott meddelar en summarisk öfversigt af de nyare perioder, med hvilkas händelser Läsarens intressen, nöd eller lycka är för nära sammanknäpade, för att öfver dem kunna falla ett fullkomligt lugnt omdöme. Men i betraktandet af dessa olika perioder har han förfarit med den samma och höga opartiskhet, hvilken tillkommer sanningens förfare. Öfverstålde framställter han förtjensterna och bristerna under hvarje Tidshvarf och angifver riktigt och bestämdt den rätta måttstoft, efter hvilken de, under hvarje period, rättwist måste dömmas. Men med denna onda förenar han en mångsidig bildning, som omfattar alla utgreningar af det menliga wetandet, från hvilka han kan hämta glädjande, litigswande frukter och bjuda dem i en söt bildad framställnings gyllene skålar, och till sådje deras blifwer användningen af hela hans närvarande bemöjande, denna wiktiga lärdom (2:a Del. sid. 489): „Aldrig får en menniska, aldrig ett folk tänka, att slutet är för dörren. Själust af egen dom kan ersättas, för andra förlustar tröstas tiden; men blott en olycka är obotlig: om menniskan öfvergifwer sig sjelf. Hos oss sjelfwa ligger ju den punkt, hvarifrån wi kunna sätta en hel werld i rörelse: mannens fasta starka wilja, qwinns wärdiga ålamod, för hvilket ingenting blir tungt, emedan hon will bära allt, wår religion, wåra seder, wår försättning — så länge wi äro herrar öfwer den

sebnare — wår konst, wår wetenskap och wår språk, det är wårt aldrabeligaste, som wi aldrig böra underlåta att behålla under wårt beskydd. Inom oss sjelfwa ligger ännu mycket kraft att med ord och gerning flydda mången helseförlust från fordnas dagar, att den icke måtte omkomma i den allmänna förstörelsen; inom oss sjelfwa ligger ännu kraft att skapa och wårda mycket nytte, att det gläddegen måtte föröka. Lär oss först sätta förtjenst af oss sjelfwa, så måste öfwen andra lära att höga oss. Lär om oss bewisa, huru mycket wänskapen och kärleken genom mötgångar bepröfwat och renas, då wi lära att wi icke spara några krafter för wårt betryckta fädernesland, och att, så swårt det än kan förekomma, öfvermåta alla wåra önsningar och oss sjelfwa för det allmänna bästa.“ — Sådana måste öfwen lärdomarne wåra af den berättelse, som framställer Gud i Zistorien (se 2:a Del. s. 9). —

Men denna Bok måste, i förhållande till båda nationernas witterhet, hafwa ett wida högre warde på Swenska, än på Tyska. Der äro de öfver den framställer, de idéer den söker sätta i omlopp, och den onda, som i densamma lesar, wiserligen i allmänhet hwarken nya eller originella. De äro allmänna resultatet af bildningens der warande höjd. Helt annat är förhållandet hos oss! Öfwen wår Historiegraphi är hithills till det närmaste ett aggregerat af öfversättningar efter tyska Skolekompender, i mer och mindre mån tjenliga att bereda och sprida det historiska wetandet; men ett arbete, hvilket, som det närvarande, bemödar sig att wäcka aning om historiens betydelse; att inse den makt, som uppenbarar sig genom händelser och handlingar, ett sådant ägde wi icke förut. Dock är det naturligt, att ingen må så misfälna wercers natur, att

han vill använda det såsom historisk Lär-
bok. Det är det ingalunda; men en ganska
bildande och behaglig Läsebok för den som till-
räckligt inhämtat de historiska uppgifterna, och
han med nyera kan filosofera öfver dem.
Defutom må man icke tro, att man af den
na bok ingenting lärer, för det att man af den
icke egentligen inhämtar facta och data. Twert-
om! måste dessa Föreläsningar betydligt utvid-
ga kunskapskretsen hos en hvar, som med
rigtig besinnning läser dem. Så t. ex. huru
mycket förut obekant måste icke de fleste Swens-
ka Läsare lära, af den, såsom inledning med-
delade och så väl utförda öfversigten af Si-
kariens Historia och de historiska Hjelpwet-
enskapernas (sid. 15—108). Huru lärort-
ka äro icke karakteristikerne öfver de särskilda
orientaliska folkslagens och Grekernes Historio-
graphi! Huru träffande rigtiga, de korta fram-
ställningarne af Herodotos', Thukydides', Ta-
citi, Machiavellis m. fl. olika historiska styl
och konst! Vidare, i hwilket af våra hitills
brukade Compendier, spriddes en sådan lys
framställning öfver den älspta Urhistoriens sa-
beikrets, som här meddelas (sid. 109—139).

Men det är icke i föredragandet af histo-
riskt wetande, hwari denna boks egentliga vär-
de består, utan i grundliga och djupa besin-
ningar öfver resultaterna af densamma, och
den som vill på engång deras hafwa ett prof,
hänvisar Rec. till det förträffliga beswaran-
det af den frågan: Om då menskligheten går
några framsteg? (1:a Del. sid. 140—167).
Sedan Förf. först riktigt bestämt frågan,
antydde hwad till des rigtiga beswarande er-
fordras och af naturens utvecklingsprocess,
sunnet anledning till des beswarande; samman-
håmtas elementerna dertill ur berättelserna
öfver de sköna konsterna, Språkens, Hans-
dals, Skeppsfartens och Taktilens utveckling,

under de särskilda tiderna. Och härmed må
jemsöras den förträffliga utvecklingen af den
olikhet, som råder sig mellan den hedniska och
Christna tidsåldern, i anseende till Staterna,
Konsterna och Samfundslifwet (2:a Del. s.
42—52). Ej mindre lärorikt och i en skön
styl har Förf. framställt och karakteriserat de
elementer: 1) Munkväsendet, 2) Chevallerie-
t, 3) Tornerspelet, 4) Kärleks- och Riddare-
poesi (lou gai Saber) och 5) Gotisk byggs-
nadskonst, hwilka utmärkte medeltiden (2:a
Del. s. 216—262). Huru mycket skall icke
en svensk lärare kunna lära här, och huru
mycket lys skall icke han här finna öfver alla
de ämnen! Likasom i osmånhet Rec. med
säkerhet kan lofwa honom en högst underhåll-
lande syfvelättning af hela boken.

I andra sidan är det deremot onekeligt,
att äfkilligt wid den samma kan wara att an-
märka, dels såsom förbigången, dels som min-
dre rigtige framställdt. Så t. ex. heter det
wigerligen icke så riktigt, 1:a Del. sid. 40:
„Hos denna nation (Romerne) som öfver
alle och med full rätt kunde kalla sig Krigs-
dens folk (Martis Populus), forska wi sörgs-
wes efter en poetisk källa till deras historia,
öfwen med antagandet af Förf:s inskränkning:
„att Romarne icke, som Österlänningarne och
Grekerna, ofskilaktigt förbundo sin äldsta hi-
storia med Gudarnes.“ — (Ihre frühesten
Geschichte an die der Götter unzertrenne-
lich knüpften). — Ty hwad är wäl beräts-
telsen om de båda af Barginnan fostrade Brö-
dernes härstamning och öden annat än en,
öfwen ganska betydningfull poetisk tradition,
till hwilken en annan om Numa och om Nym-
phen Egeria fluter sig. Låt wara, att dessa
Sagor endast äro „en swag efterskymt af den
herrliga profet, med hwilken de äldre Greker
befolkade sin himmel och jord.“ — (nur Schwache

Nachdämmerung von der herrlichen Pracht, mit welcher die ältern Griechen ihren Himmel und ihre Erde bevölkerten) — så äro de dock tydliga spår efter någon gammal nationaldikt, af hvilken flere Critici, i de första Capiteln hos Livius welat igenfinna flere, till prosa upplösta fragmenter: ett förhållande, som den lärde Niebuhr (den yngre) nästan till evidens demonstrerat. — Under den ganska träffande Karakteristik, den Förf. sid. 53—56, uppdrager öfver medeltidens Historiographi, har han nästan oförlätlige bärighet twenne Håfdatecknare, hvilkas namn dock alltid stola stråla med en oförgånglig ärosglans: den herodotiskt enkla, rena och skönt utbildade Snorre Sturleson, och den sitt fädernesland entusiastiskt förherrligande och historiens lugna gränser nästan öfverskyggande Saxo Grammaticus. Och liksom har Decours sur l'Histoire Universelle där sägas hurwa varit en af vår Auctors utmärktaste föregångare. — I:a Del. sid. 175. „Alla sibiriska länder, som sträcka sig från ryggen af Altai ända till Zehawer, war (!) på det högsta genom Sager bekant (!) för de gamla. Cannoniskt blefwo twänanorne genom krig eller andra wäldsamma händelser drifna till de medewig snö beräckta länder, hvilka swärkigen kunnat med fri wilja wäljas till boningsplats af ett folk, som naturen här inskränkt till dem enda syfseläeningen att jaga, som icke har något annat än hoppet om en bättre jagt på andra sidan grafwen, hwarmed de kunna låta sitt wintertyliga, hopstrumpna lif.“ — Men en sådan föreställning, om Sibiens uråldsta tillstånd och ursprungliga befolkning, motsäger till allenast de naturhistoriska grunder dem vår

Auctor, frammanför sid. 113 och 115, efter Bailly, Montucla och Schubert anför, utan åsven åfkilliga högst märkliga, i landet befintlige, från en tid före all tradition härstammande monumenter, t. ex. de med röda figurer betecknade klipporna, på båda sidorna om floden Jenisei, wid byn Kraenojarsk och de i landskapet Taborst wid floden Pyschma belägna, att icke tala om Bogulernas, de sig self kallande Manst, egna bruk och religionsbegrepp och den af Josephus beropade tradition om Syriads land, d. ä. det land, som floden Syr igenomflyter. — Sid. 235. „Uppror och sammanväring af Salomos egen son förbittrade hans sista regeringår.“ Wäl oroades han af Edomeern Hadad, och Jerobeam uppreste sig mot honom, men om en sammanväring af hans egen son talar icke Bibeln. Troligtwis har Förf. af förhastande, förverlat Salomos öde med hans fader Dawids. — Sid. 265. „Salomo likväl lät uppföra sitt präktige tempel Hiram genom Phoenisiska arbetare.“ — (Salomo das köstliche Gebäude seines Tempels Hiram von phönischen Arbeitern aufführen ließ). — Af I Kon. V. c. 7 inhämta wi dock att icke Templet, utan des Tyriske Byggmästare hette Hiram.

Deha brister, och ännu några andra, förrekommade i andra delen, kunna dock föga förringa wärdet af ett arbete, sådant som det närwarande, då ingen af dem är hufvudsaklig eller af den natur, att genom den på något sätt den allmänna åsigten wänkstalles. Man är således skyldig öfversättaren mycken tack, för det att han riktat vår Literatur med en bok af denna beskaffenhet, hvilken den hittills helt och hållet saknade. Denna hans rätt till vår tacksamhet skulle han betydligen hafwa ökat, om han verkställt öfversättningen med den omsorg och mogna omhugsan, som

Höf's föna stil och arbetets värde i allmänhet förtjenat. Nu deremot, utan att just hafva skal att tobla öfversättningsfel eller misslag om meningens i originalet, kan man dock icke annat än beklaga att tolkningen stett nog flyktigt, hvarigenom tyngd och övårdsamhet blifwit en följd. T. ex. 1:a Del. s. 241. „Hur wåldbrände är det icke för der menskliga hjertat, att engång med en blick, som historiefkriswaren nästan alltid måste fåsta endast på statehålfatnaor, krig och eröfringar, engång så hwila hos fredliga folkslag, som icke wåldsam och stormande, såsom eröfraren, utan på handels fredliga wäg, spridt frön till odling i nya länder och ibland naturens råa barn.“ — På Tyska: *Wie wohl thut es dem menschlichen Gemüth, den Blick, den der Geschichtschreiber fast immer nur auf Staatsumwälzungen, Krieg und Eroberungen zu richten hat, einmahl hinzuneigen zur friedlichen, stillen Völkern, welche nicht gewaltsam und stürmisch, wie der Eroberer, sondern auf dem friedlichen Wege des Verkehrs, den Samen der Kultur in neue Länder, unter rohe Kinder der Natur, gestreut haben.* — 1:a Del. s. 269. „Kusterna woro för gammalt (?) andra länders spanmålemagaziner.“ — *Die Küsten waren von je Kornkammern.* — 1:a Del. sid. 345. „den ärofa, medeltidens och den nya Romens öde.“ — *Die Schicksale der alten, mittlern und neuen Rom.* die. Det är fråga om der Grefskes Lustwälet. — 1:a Del. sid. 455. „Ty för att blott göra en enda erinran, så är det ju ohistoriskt, att låta det sednare följa på det förra“ etc. — *Denn um nur Eins zu erinnern, so ist es ja unhistorisch, die früheren auf die spätern folgen zu lassen.* — 2:a Del. s. 275. „Sinnade:“ Tyska, erfannen.

Finsland och Deß Jawanare. af Friedr. Nils. Ifrån Tyskan af N — d. Första Delen. Stockholm, Grahn, 1812. 224 sid. Andra o. Tredje Del. Strinneholm o. Häggström, 1812, tillsammans 140 sid. 8:o.

(Slut se. No 50.)

S. 133. påstår Höf, att deße Colonister beskyllas för processjuka; en beskollning som på sätt och wis kan wara sann, såwida man annars skal kalla det för Processjuka, att icke wilja uppoffra sin rätt. *) Ty allt ser dan deße nybyggares ankomst hafwa de fleste af deras Swenske grannar röjt en oförfonlighet och en fiendtlighet, som knapt med ord kan beskrifwas. Detta hat har wäl i sednare tider till rågon del upphört, så att ärminstone deras kojor ej mera blifwit nedrifne eller uppbände och de sjelfwe tyngne att lida martyrdöden. Detta oakradt äro och förblifwa de utwäl främlingar och afusbar på den Swenska jorden. Olyckligast äro dock de, i hwilkas granskap något bergsbruk blifwit förlagdt, under hwars despotiska herrawälde de snart på ett eller annat sätt råkat, och hwar-

*) Denna tillwittelse, som af många lägges dem till last, synes de hafwa bekommit, för det att de, förlitande sig på lagarnes hägn, ofta gått till det yttersta, för att winna deras besidd, då de, kämpande mot Bruckpatroners och Brucksinspectorens intresken, hellre uppoffrat allt, än köpt huswudet under ett nesligt of: — och likwäl hafwa många dukat under, och många föla än göra det af brist på medel, att wärd högre ort söka wärn och försvar. Å andra sidan måtte man äfwen medge, att de frundom genom onddiga rätttegnare sinsemellan, i hwilka främmande intresken ej sålän legat till grund, utarmat sig sjelfwe och andra, hwartill deras enwighet och stränga ihärdighet ej litet bidragit.

under de framslåpa ett uselt lif, i armöd, nöd, tort och elände. Det wore en wälgerning, om Regeringen, som ämmor för hwarje medborgares wäl, kunde städa in i dessa sina undersåtares hyddor, för att se till hwad höjd af förtwiflan och menfligt lidande de bliswit bragte — säkert, säkerr skulle den då widraga nödiga mått och steg till deras bästa.

S. 134. Säger Förf. att dese Finnar nå i för af björk bark; härmed menas förmodligen deras wirsut eller näsverskor.

S. 135. står, att de uttala p som b. Det bör wara twertom, nemligen b som p.

Det har varit Recs syftsmål, att, så widt möjligt, söka Förf. i swäret, ej så mycket i affigt att söka upprätta hans fel, som icke mer att efter sin förnåga, söka rätta dem han funnat upprätta. Han har welat öka bokens värde, derigenom att det fallka och felaktiga, till någon mån bliswit ändradt och förbättrad. *)

*) Dessa dess swagheter torde kanske äfwen till en del så tillförlitligas den Swenske öfversättaren; ty ehuru Rec. ej varit i tillfälle, att jemföra öfversättningen med Lyfka originalet, har han likwäl trots sig sinna denna förmodan bekräftad. Så t. ex. har en stor oröda uppkommit derigenom att då Förf. reducerat de Swenska miltalen till Lyfka, har öfversättaren best och hållit på dem, att återbringa dem till Swenska. Härigenom har emellertid händt, att nästan allstädes der det är fråga om affändet orer emellan, eller annat dylikt, nyssigten är en tredjedel för stor, och öfra derutöfwer. Wäl säges i en not framför andra delen, att öfwer alle der fråga är om miltal, bör sådåns Geographiska. Redan denna måttighet wore tabelwärd, emedan man ej får spara sig det beswäret att förbyta de utländska miltalen till inhemska, i synnerhet då fråga är om ett land, der Swenska miltal allmunt nyttjas, och hwilket

Han får fördrifft på sina, och som han hoppas, — äfwen på sina landsmäns wagnar, tacka Herr Nöhs för den uppmärksamhet han skänkt deras Land, under försäkran, att han alltid hos dem skall bibehållas i ett tackfamt minne, äfwen som hans bok, oaktadt dess ofullständighet, ej skall förlora allt värde, emedan dess förtjenster på billighetens wägsfäll i alla fall alltid öfwerwäga dess brister — ett witsord, som Rec. för sin del gerna will lemna. Slutligen will Rec. uppge de Finska trycket som han under genomläsningen bliswit warse, på det Förf. eller öfwerf. i händelse af en ny utgå, sjelf måtte kunna rätta dem.

3 I del. s. 6 r. 2, i not. st. Tinsseppå.
I. Tinsseppå — s. 3 r. 8 Kojwataipal I.
Kojwuntajpale — s. 7 r. 16 Tektäl I. Teräs —
s. 11 r. 13 Mättrijset I. Mettijset. —

sjelf nyligen varit en provins af Smerige, öfwerf. hade blott behöft göra sig den lilla mödan att i Tunelds Geographie, hwarifrån Hr R. skaes afort sin reduktion, efterse de citerade ställena, för att finna det rätta miltalet. Ännu sämre är, att sjelfwa denna reduktion är så uppenbart fallt och oriktig, att redan denna felaktighet, är ensam tillräcklig att beröfwa boken en stor del af sitt värde. Ty huru litet Hr R. varit samwetsgran härwid, föla kanske följande exempel bäst utwisa, då han till och med ibland, för att få ett högre miltal, i stället utfätter ett mindre:

Affänd. mellan Åbo o. Uleåborg. Lun. 77 $\frac{1}{2}$ Nöhs 97	
Do mellan Do och Brabstad 69 . . .	92
Do mellan Do och Gl. Karleby 53 . . .	73
Do mellan Do och Jakobstad 55 $\frac{1}{2}$. . .	70
Do mellan Do och Ny Karleby 49 $\frac{1}{2}$. . .	66
Do mellan Do och Raumo . . .	11 $\frac{1}{2}$
Prov. Samolars längd . . .	36 . . . 37
Do öfverbottens längd . . .	89 . . . 72
Do dess bredd . . .	40 . . . 40
Affändet mellan Åbo och Stockh. 40 . . .	45

S. f. r. 15 *Mäsi* l. *Mesi* — s. 21 r. 9.
Ilmareinen l. *Ilmarinen* — S. f. r. 12
Säppä l. *Seppä* — S. f. r. 15 *Kekki* l.
Ketri — S. f. r. 18 och 21 *Emendä* l.
Emändä — S. f. r. 25. *Sackamiele* l. *Sak-*
Kamieli — s. 23 r. 9 *Tuonala* l. *Tuone-*
la — (s. 26 r. 23 *Kuigi* l. *Kuiga*. — S.
 f. r. 24. *piefat* l. *pifatj*.) s. — 27 r. 14 *Sep-*
l. Sepo — s. 38 r. 13 n. f. *Kälisalmi* l.
Kälisalmi — s. 42 r. 13 *Kellontajpala* l.
Kellontajpale, 3 2:a och 3 Del. s. 1 r. 5
Suomemaa l. *Suomenmaa* — s. 2 r. 15
Kärinäki l. *Kerinäki* — s. 4 *Kuowäsi* l.
Kuowesi — s. 5 r. 1 *Kuorewäsi* l. *Kuorewesi*
 — S. f. r. 4. *Längelmäwäsi* l. *Längelmä-*
wesi. *Samma* sel förekommer hela sidan utfdre.
 — s. 16 r. 21 *Pykälekoma* l. *Pykälikkoma*
 — S. f. r. 1 n. f. *Suctu* l. *Suhta* — s. 40
 r. 12 *Onkoko* l. *On koko* — s. 41 r. 9

n. fr. *Lugut* l. *Luwut* — s. 42 r. 5 n. fr.
Kuckaromies l. *Kuckaromiehet* (i plural) —
 s. 43 r. 1 n. fr. *Kyrkowäki* l. *Kirkkowä-*
ki — s. 46 r. 10 *Mattaa* l. *Mattar* — s.
 48 r. 2 *Memmä* l. *Mämmi* — s. 66 r. 3
Sänen l. *Sanon* — s. 75 r. 10 *Kartuttas-*
man l. *Kartutamaan* — s. 79 r. 20 *Suo-*
me l. *Suomi* — s. 80 r. 2 *luoxi* l. *luoxe* —
 s. 95 r. 1 *Oulou* l. *Oulu* — s. 103 r. 7
 n. fr. *Lappawirta* l. *Leppäwirta* — s. 104
 r. 11 n. fr. *Brabeline* l. *Brabelinna* —
 s. 107 r. 7 *Tomajärwi* l. *Tohmajärwi* —
 S. f. r. *Kidis* l. *Kides* — s. 110 r. 7 n.
 fr. *Uhsimaa* l. *Uusimaa* — S. f. r. 13
Ujanpeldo l. *Uujanpelto* — S. f. r. 15
Jbis l. *Jthis* — s. 122 r. 17 *Mesko* hä-
 rad l. *Masqu* härad — s. 124 r. 10 *Kuma-*
joki l. *Kumojoki*.

G—ND.

S m ä r r e S t r i f f e r.

hwad som mest behagar *Damerna*. *Jeesaga* af
Voltaire. *Fr. Siversfätten*. af J. M. *Stjern-*
stolpe. *Sthm*, *Nordström*, 1817. 30 sid.
 8:0.

Jean Robert, en *Frankisk* *Riddare* under *R.*
Dagoberts tid, träffar på *landvägen* en *wacker*
 flicka, som ämnade sig till *Paris* att sälja ägg.
 Den unga *riddaren* beslutar att på denna *lednhet*
 waga sina *siska* *semti* *frank*. *Annette* *samticker*,
 Men *huru* *länge* *med* *den* *ledna*

Han *tumlade* *omkring* på *marken* i *det* *gröna*;
 bröckte han *hennes* *ägg*, och en *illstig* *munk* *bort-*
 skal *hans* *egen* *häst* och *kappsäck*. *Anlände* *till* *Pa-*
ris, *anklagat* *honom* *flickan*, *för* *det* *han*

Från *henne* *ägg* och *oskuld* *röfswat*,
 Och *hwad*, *som* *wärre* *war*, *betalat* *ingenting*.
Saken *hänkides* *till* *drottningen*, *som* *dömde* *Ro-*
bert *till* *döden*, *så* *wida* *han* *ej* *kunde* *uppgifwa*,
 hwad *som* *är* *det* *allmänt* *wärdande* *af* *quinnornas*
begär; *men* *det* *wäste* *sägas* *damerna* *så*, *att* *det*
hwarken *färade* *deras* *blygsamhet* *eller* *wäkte* *de-*
ras *företät*. *Göregåwens* *grubbländ*; *underträttas*

Robert *af* *en* *uråldrig*, *tandlös* *hopfrumpen* *färing*
 om *denna* *quinnofönets* *hemlighet*, *som* *bestod* *uti*
begäret, *att* *högska* *wäldet* *äga*. *Denna* *hwar-*
ken *finnrita* *eller* *nya* *uppgift* *antoges* *till* *Roberts*
 och *läsarnes* *ihandran* *af* *dame-areopagen* *för* *full-*
giltig *och* *han* *sefätnes*. *Men* *ty* *wär* *hade* *den*
sula *gunman* *betingat* *sig* *hela* *Roberts* *person* *till*
bedöning. *Äktenskapet* *wäste* *således* *fullbordas*: *ut-*
gången *är* *nu* *lätt* *att* *gissa*. *Då* *Riddaren* *sefän-*
de *morgon* *upplär* *hgonen*, *är* *hans* *wederfugali-*
ga *gemäl* *förwandlad* *till* *en* *ung*, *underfön* *flicka*,
halmsojan *till* *ett* *af* *gull* *och* *diamanter* *frälände*
palats *m. m.*

Man *ser*, *att* *Förf.* *på* *denna* *saga* *hwarken*
påkostat *synnerlig* *fantasi* *eller* *uppsingning*. *Det*
är *ett* *angående* *ingen* *enting*, *som* *dock* *emottas*
ger *ett* *wist* *intresse* *och* *begag* *af* *den* *lätt* *het*, *nat-*
uweret *och* *fin* *het* *af* *den*, *som* *war* *Voltaire* *egen*.
Siversfättningen *af* *den* *här* *tyckad*: *utmärkt* *af* *en*
lätt *och* *säker* *en* *ord* *och* *seftri* *wessifikation*,
ett *styrande* *och* *correct* *språk*, *så* *mycket* *af* *släp*
från *hwardags* *hwans* *wärdsfödbeter* *som* *det* *högre*
fristprätets *hwär*.

L i t e r a t u r = F i d n i n g.

N:o 52.

Lördagen den 27 December

1817.

R e c e n s i o n e r :

Wladimir den Store, Skaldedikt i Tre Sångar, Stockholm, 1817. 44 sid. 4:o.

Äter ett episkt försök, af hwilka war poetiska Litteratur, under de sednare tiderna, blifwit så rika. Amnet för detta närvarande är dock werkeligen bättre waldt, än för de flesta andra.

Utansför Theodosia ligger Nowgorods store, ännu hedniska Deherstare, orolig i sin själ och lusten att genom Fridernas buller öfwerdöfwa hwarje twelan i sitt inre. Under summern uppenbarar sig först för honom Olga, eller som hon efter döpselen heter, Helena, i affigt att leda honom ifrån sitt blodiga bestur och födra honom till Korset; men Satan, som genom Wladimirs wopen hoppas uppehålla den sjunkande bedendomen, framträder, i hans faders hamn, för att uppeda honom till vidare hjeltebragder. Wladimir tyder denna wint, anfäller Staden; hans anfall aflås i början, men hjetten eröfrar den sluteligen med stormande hand. Här infördes såsom sänge, fram-

för honom en flicka af en öfwerträffande skönhet och som fyller hela hans hjerta med kärlek. Denna flicka är Prinsessan Anna, Kejsar Basilis syster, den han med all tillbörlig wördnad låter återföra till Constantinopel. Snart följer han sjelf estev, med alla sina Bojarer, för att låta döpa sig, hwarefter han erhåller den fromma Annas hand och sålunda uppfölles den spådom, som Eremiten Antonius, under hennes återresa till Constantinopel, förkunnat Prinsessan.

Sådan är planen till närvarande lilla Epos, och det kan icke nekas att detta är lika enkelt som naturligt utkastadt. Endast de rått på hwarandra följande uppenbarelserna, i första Sångan, förorsaka någon enformighet.

Detta ämne är i sig själst afgjort romantiskt, och derför är det wisserligen något förvånande deri, att se det behandladt i en antik form. Emedlertid har Skalden med werkelig flitlighet utfört detsamma, och will Rec. till prof meddela följande: sid. 19:

..... och den blomstrande Igar,
Hwilken på Volkofs strand i gråt quarlemnad
en flicka.

Hjst om Krigarens bals hon lindade kärliga ar-
mar
 Och i des blåa öga en tår sig darrande trängde.
 Igar - så bad hon - lemna mig ej. Res icke.
 Mig anar,
 Att till min längtande barm du aldrig wänder
 tillbaka.
 Kätare än sin älsling hon löt till den swallande
 barmen:
 En war des öhn, het brände des kys, wild ström-
 made gräten;
 Men ej kärlekens rösk förmädde hos Igar mot
 äran."

Id. 20.

"Men bland de lysande männernas fall den hög-
 sta bestörtning
 Väckte Romanows dock, den ädelstammade hjertens,
 Swilken ett hwinande stott från den höga baliskan
 på muren
 Slungade blodig och blek med krossadt hjerta till
 jorden.
 Bildt, när hans dödsöppf kom till marmorpalat-
 set i Kiew,
 Slet hans Enka sitt göllene hår och smätte i tårar.
 Terska, du sorgina, från kinderna hort det skim-
 rande regnet
 Och till modertigt bedst lut panten, som myser i
 waggan.
 Spåd är wäl teckningen än, men snart mot Him-
 melens rynder
 Skjuter des segrande skam och med widtomskug-
 gande grenar
 Hågnar en lycklig werld. Så länge Uraliske ber-
 gen
 Lyfta sin trotsiga panna mot Fyn, så länge som
 Neva
 I Waregernes haf de brusande urnorna tömmer,
 Pryder Romanows ätt Europas och bragdernas
 himmel.
 Ewigt blomstrar des hus. Saglistare, Hjeltar och
 Gudar
 Ser den ät Rykslands folk, ej ät Ryksland ensamt,
 ät jordens,
 Och werldädelar i arf till de rika Ednerna falla.

I denna lugna, rena ton är hela närwar-
 rande poem affattadt, ur hwilket det skulle
 wara en obillighet att anföra några flera en-
 skilda ställen. För den dock, som skulle, ge-
 nom en försild del, wilja inhämta en kort-
 fattad kännedom af denna episka Novell, hän-
 visar Rec. till den sköna Episoden i 2:a Sän-
 gen, sid. 25, 30, som utgöres af Prinsessan
 Annas berättelse.

Som Eldären, af de anförda profwen in-
 hämtat, består Skaldedikten af Hexameter.
 Dessa, utan att wara egentligen praktiska,
 äro dock i allmänhet lättflytande och behaglig-
 ga och äfwen så temmeligen korrekta. Afwis-
 kelserna från den strånga observansen utgöres
 egentligen deraf, att Skalden använde wisa
 tvåstafwiga Pronominer och Partiklar, såsom
 Pyrichier, t. ex. Dina, Mina, Sina, Su-
 ru, genom o. s. w. hwarigenom verisakten
 underfundom blir slapp och osäker. Några
 nya ord har han äfwen tillätit sig, äfwer hwil-
 ka de Språkkunniges dom torde wara osäker,
 t. ex. bestredmma, besälla o. s. w.; med så-
 dant tycke har han omfattat ordet orma, att
 det nog ofta och tovrologiskt förekommer.

Äf upprigtighet önskar Rec. att detta lil-
 la tåcka Poem måtte möta en lika så wärtwil-
 lig som förtjent emottagelse, på det Skalden
 måtte uppmuntras, att med lust och håg framgå
 på en bana, der ett så skönt mål en dag må
 hända kunde wänta honom.

Häkan Jarl den Nije. Sorgespel af Adam
 Oehlenschläger. Ömversatt af Ludw.
 Borgström. Upsala, Bruzelius, 1817
 144 sid. 8:o.

Detta stycke anses, liksom det war hans
 första, att äfwen wara det lyckligaste af Des

lenkslägers tragiska förskö. Det har blifwit anmärkt, att Oehlenschläger, för Tragedien, icke egentligen äger de utmärkte anlag, som för den fröie spelande romantiska fantasi: Sagan, som t. ex. Aladdin, St. Hans Afrenspelet, Fiskeren m. fl. Den filosofiska utbildning, den originella reflexionsförmågan och djupa människokänedom äger han icke i den grad, som erfordras att lyckas i det moderna Soraespelet, helst som han walt Schillers, mer på stansstämningens än den totala individuella karakterens reknung utgående, Traggif. Det råder också i Oehlenschlägers Sorgespel en yrlighet i dictionen och en storkighet i contourerna, som icke belönar den ofta förnyade genomläsningen med samma nöje, de ålra Geniewerker stänker. Äfwen får detta bemödannde att likna ett heterogent mönster, underfundem utseende af affectation, hwilken åttade kommer löid i compositionen, hwarigenom flere af hans Dramer icke gjort någon owanlig lycka från Skådeplatsen. Minst märker man dessa brister i närvarande Sörge, emedan icke allenast en wis ungdomsliflighet, utan äfwen storheten af den till grund liggande idéen öfwerflyter dem. Skalden önskar neml. att här framställa conflicten mellan den af Ålderdomsbräcklighet förtärda hedniska Asalåran och den i ett unadomligt hjetesinne entusiastiskt lefwande Christendomen; och till representanter af dessa båda antagonismer har han utwollt twenne af de utmärkste historiska personer från nordens medeltid. Desutom har detta Sorgespel samma förtjenster, som utmärka alla andra af denna Förf:s Dramer: en fyndigt inwecklad intrig, effektrika situationer och sinnrikhet i dialogen, att icke råknas fördelarne af den walda yttre praktiken.

Då wår Swenska Dramatik är så ytterst fattig och i synnerhet i det tragiska sacher,

att inga originalwerk af högre ästherisk tendens tyckas wilja framkomma, är det wisserligen af wigt, att wi få öfwersättningur, hwilka kunna lifwa till ett högre stråfwande och wånja språket wid den ålra moderna samtalewersen. Naturligtwis wore den största winst att hämta från tolkningen af de så yppersta Geniers fulländade mästestycken: en Shakespears, Calderons och Goethes; men lika så litet som det är hwaris mans sak att dikta sådana öddöliga originalstycken, lika så litet är det hwaris mans sak att lyckligt öfwersätta dem: den talent, som blifsamme ödmimmer om sina egna krafter, egnar sin flit åt mindre wädliga företag än att lyfta Herkulesklubban. Desutom är större delen af wår allmänhet ännu på långt när icke så bildad, att den rått kan fatta och njura en ålra genialist djuphet: den måste beredas dertill genom bibragt bekantskap med sådana författare, hwilka, ehuru med mindre storhet i Idéen, dock födra dertill genom renheten och upphöjningen i sin rigtning. Wi kunna således icke annat än gilla det wal Herr Borgström gjort af Oehlenschläger för sin debut på öfwersättars banan, helst som han rått lyckligt löst sin antagna uppgift.

Förtjensten af öfwerwunnen swärighet, ehuru tolkningen till och med stett från ett med wårt så nära beslägtadt språk som Danskan, söknar i alla fall icke wår öfwersättare; ty Oehlenschläger, liksom hwarje annat originelle Snille, har icke allenast sina egenheter, dem det fordras fyndighet att uppfatta och återgifwa; utan desutom har Danska språket en wis böjligheit och natw behagligheit, som, om man ej söknar med omhugsan under tolkningen, lät i Swenskan förwandlar sig till torr stelhet. Någon gång har Hr Borgström ej kunnat undwika denna stötecken, t. ex. sid. 66.

Men wisst han önskade, för egen del,

Den nya gästen nu sig utaf halsen.
 Ty Jarlen blottfäld war, om det hlef kände
 Hur saken stod, att Tryggwes son war landad." etc.
 Dock bde Rec. billigt bekänna, att dylika stäl-
 len ganska sparsamt förekomma.

Äfwen versifikationen är i allmänhet god,
 fastän man här och der stöter på dels slappa,
 dels öfvermåttige dels undermåttige verser, t. ex.

Sid. 19.

"Den sege Rådmannen, mått utaf guld."

Sid. 22.

"Sin lunga med ett par drag klippelust."

Sid. 35.

"Platt ensamne framfymta emellan sjellen." o. w.
 Förmodeligen har Öfversättarens aflägsen-
 het från tryckningsorten, wälsat den mångd
 tryckfel, af hwilka boken beswäras.

Historiola Bibliothecæ regii Gymnasii Aro-
 siensis. Particulam Priorem Disferta-
 tionibus academicis edidit M. Johan-
 nes Henr. Schröder, in Regia
 Academia Upsaliensi Hist. Litt. Docens
 nec non Bibliothecæ academ. Amanu-
 ensis E. O. Upsaliæ, Zeipel et Palm-
 blad. 1816, 66 sid. 8:o.

Med den återwäcka isfvern för sådernas
 grundligare lärdom, har äfwen Wokkunsfkapen,
 för densamme ett nödwändigst willkor, återfått
 sitt, under den förbifrutna slapphetsperioden,
 förlorade anseende. I anledning deraf tror
 Rec. sig gdra flere Literatörer ett verkligt
 nöje med anmälan af denna akademiska af-
 handling. Likwål har Hr S. wisertligen icke
 funnit beröfligt mera än ljudligen framlägga
 sin kärlek för Bibliognosten och för kännare
 sin insigt i densamme genom närwarande verk,
 så wål i anseende till dess wäsende som dess
 form. Hwad denna sednare angår, har det
 blifwit ugifwit i Disputationer, och det är,

enligt dylika afhandlingars natur, att mera
 reekna blotta grunddragen, än urdommande af-
 handla sitt ämne. Deftom kunna sådana
 Bibliotheks, Historier, blott och bart föfster of
 bibliognostisk dilettantism, icke arwidga kuns-
 skopen om de obekantare Wokkaternas — Bi-
 bliognostens egentliga föremål — helst då de
 sosselsårta sig, som den närwarande, med en
 mindre betydlig Wokksamling. Och detta namn
 måste man wål tillägga alla våra Gymnasii
 Bibliotheker, ehuru närwarande i Westerdås,
 bland dessa intager ett utmärkt rum, då det inne-
 håller 10,000 Volumer tryckta böcker (sid. 1),
 200 Manuscripter och 100 Böcker från det
 Typographiska Sektet (sid. 50). Onekligen has
 de Förf. om sitt sådernesfistes Wokkatt bibragt
 of en wätkomnare och mera fruktbringande
 kändedom, om han meddelat of en fullstän-
 dig och scientifisft anordnad Catalog öfwer den-
 samma, än nu, då wi hela sidorna utåt läsa
 dylika annotationer: A. 1706 advenerunt:
 I. Ann. Senecæ Opera Omnia c. Justii Lip-
 sii Scholiis. Antwerp. 1632. Fol. editio
 nitida & præclara; ex dono hæredum M.
 Jonæ Salani apud nos Histor. Lectoris dura
 vixit celebratissimi. A. 1707: F. Q. de Sa-
 lazar Expositio in Proverbia Salomonis T.
 II. f. r. 1621-1622. Fol. ex dono hæred.
 Er. Kohlbeckii Past in Skinskatteberg etc.
 sid. 20. Man må ej inwända, att äfwen
 med denna method winnes en ungefärlig un-
 derrättelse om hwad Bibliotheker innehåller,
 ty dels är denna högst ofullständig och afbru-
 ren genom oberöpliga Gifwares namn, dels
 kan man, på detta sätt, aldrig winna en öf-
 versigt af det hela och ännu mindre, wid
 tillfälle af behof, weta hwar man skall söka
 den boktitel man behöfwer lära känna. Der-
 emot måste det med beröm ihågkommas, att
 Förf. lofwar, i en Particula Posterior, ber-

Friska Westerås Biblioteks Polkwyper och Manuscripter, och af denna verkeligen utgifwit en början sid. 53, 56, hwarom mera nedan säres. Dessutom innehåller detta arbete äro skilda wigtiga och intressanta notiser om organisationen och medlen för underhållet af dessa Gymnasti Biblioteker; hvilka göra den verkeligen förtjent af Bokälskarens uppmärksamhet. Nec onser det således vara sin pligt, att wid densamma något mer uppehålla sig.

Det hufwudsakligaste seler man kon försebrå närwarande Historia, är en något taxologisk widlöftighet: en följd af Förf. waldamethod. Han yttrar sig derom sid. 1 & 2. Ol. Celsius in Historia Bibliothecæ Acad. Upsaliensis, nec non Magn. von Celse, in Bibl. Regiæ Stockholmensis Hist. ordinem tempusque obseruarunt, quibus Reges Sueciæ gloriosissimi se in folio regali exceperre. Porthan, in Hist. Bibl. Acad. Aboensis, seriem Bibliothecariorum adhibuit, et hisce fata Bibliothecæ connexuit. Nos uero eos intermediam ingredi ausi sumus uiam, nostræque materiæ convenientius duximus, Episcoporum Arosientium ordinem sequi &c. På Sveriges Konungar naturligtwis endast på ganska långt håll, och oegentligen hafwa haft något att skaffa med Biblioteker i Westerås, så är det swårt att inse, att Förf. method är en medelwäg mellan Celsiernas och Porthan; dock detta måtte lemnas å sida, om den hade något företräde framför deras. Men genom denna antagna ordningsföljd efter Biskoparne, helst till följe af den antagna Disputationsscourtoiffen, måste om en hwar af dem såas några herdummelseord, hvilka förorsaka enformiahet och onödig afdelning, då långt ifrån icke alla Biskopar hafte det nit för Biblioteker, som en Johan Nudbeck eller Lars Benzelsjerna. Naturligare är

det wäl, att binda ett Biblioteks öden wid ordningsföljden af dess wårdare; men alla dylika indelningar äro wiserligen prefära och oräfsentliga. Epocherna i ett Biblioteks Historia kunna wäl naturligen icke vara andra än dess betydligaste förökningar eller flyttningar, såsom warande de betydligaste med desamma inträffande förändringar. Efter detta wille Nec. på detta sätt uppställa Westerås Biblioteks Historia. — Det började med DomCapitlets lilla Boksamling, som genom Ewen Eloffsons donation något förökades (sid. 5), och desutom utwidgades det småningom genom några enskildas obetydliga aflemningar. Men under Joh. Nudbeck — hwilken blef Biskop år 1619 — sattes det på allt wis i bättre stånd; genom Biskopens egna donationer icke allenast, utan äfwen genom uppmuntringar till andra, att med skänker föröka det, wann det en icke ringa utwidgning och dess utem besörjde han att en Catalog öfwer Boksamlingen blef upprättad af Petrus Olai Dessecarius och på trycket utgifwen år 1640 (sid. 7 & 10). Wid denna tiden bestod Biblioteket af 330 Vol. tryckta böcker: 28 Polkwyper och tvenne Wexter. År 1653 stadgades såsom lag, skyldigheten för afödda Pastorers arfwingar, att till Biblioteker inslemna någon bok (sid. 11). Derigenom har det till den grad blifwit ökad, att det ej mera rymdes i sitt gamla förvaringsrum i Kyrkan, der det desutom icke tillräckligt från skada skyddades, hwarför Samlingen förtades in i det så kallade Collegium Pietatis och der år 1679 i en bättre ordning, än den gamla, uppställdes (sid. 13). Emellertid fortfor niter om Bibliotekets förökande och bestod Consistorium, år 1683, till den ändan, att dupletterne börde förskiljas och antingen mot andra felande bortbytade eller förskiljas, till samlingens

förskande genom inköp, och år 1700 bestids, att en ny Catalog skulle upprättas och tryckas (sid. 14, 15). För des widare förskning stadgades Kgl. Maj:st, år 1701, att en wif afgift, af Domkyrkans medel skulle lemnas till Biblioteket, hwilket år 1705 uppställes i ett annat ännu rymligare och isenligare rum, genom de anslagne inkomstmedlen beröpligen tillskade (sid. 16, 19). Men då den eldsåda, som år 1714, öfvergick Gymnasium, medtog alla DomCapitelens inkomster, war Bibliotekets förskning länge inskränkt till den omwifo, genom gåfwor ester afledne Pastoror; och derföre, för att reparera detta, bestids år 1724, att alla stiftets tjenstemän, wid deras anträde till embetet skulle lemna en wif pennings afgift till Bibliotekskassan (sid. 19, 22). Härigenom bereddtes å nyo behofwet af en ny Catalog, hwilken, på 1730:talet, högst flitligen upprättades af Bibliotekarien och Gymnasii Adjuncten, Maa. D. Norberg, i wettenskaplig ordning, med der till hörande alphaberiske register (sid. 23). Emedertid skades Biblioteket på wanligt sätt genom inköp och enskilda gåfwor, men på 1780:talet skänktes till Biblioteket 68 Volumer, ur CeremonieMästaren J. S. Sparwensfeldts dyrbara boksamling; 41 Volumer af brödrerna Sernskjöld; år 1798, 1370 Vol. af Directör N. Hülphers; år 1799 af Biskop Mührbecks boksamling 3200 Vol. och 63 Micer, flere mindre donationer att förtiga. Härigenom blef nödigt, att flytta Biblioteket på en ny plats, hwartill det så kallade Capitelrummet utsågs och en ny Catalog öfwer hela samlingen af des då warande förtjente föreståndare Prof. Strömberg upprättades (sid. 29, 66). — Wid flitwa Bibliotekshistorien har Rec. för sin del ingenting widare att anmärka, än att Förf. öfnekneligen skulle kunna öka sina förtjenster om

Bibliognosten, i fall han lemnade en noggrann beskrifning öfwer den (sid. 2) nämnda tyska öfwerfäctningen af Flavii Josephi Arbeten, Frankfurt am Mayn 1571, då den är en så stor raritet, att Degen (se hans Literat. der Deutsch. Uebers. der Griech. 1 Th. s. 406) aldrig sett den, utan blott hos Fabricius erhölet notisen om des existens. Wida lärorkare är den började beskrifningen öfwer Paldotyperna, der öfwen Förf. på ett lysande sätt uppenbarat sin bibliographiska talent. Men just för det han presterat så mycket, har han uppstegrat våra fordringar och gifwit oss rättighet att mera önska. Så t. ex. nämner han intet, om någon af de anförda merken äro tryckta på papper eller på pergament. Och till denna twekan har Läsaren rätt, då man erinrar sig att Peter Schoiffer ofta berjente sig af denna material. Så är, t. ex. hans Upplaga 1466, af Ciceronis Officia & Paradoxa på pergament. Widare då man häskommer den stora wigt som ett Schoiffers arbete har i anseende till topographiens historia, skall man wiserligen finna de underrättelser, som sid. 55 om Decretum Gratiani, af år 1472, meddelas, allt för korta och inskränkta, så mycket mera som Gotth. Fischer, hwilken dock, i sin Beschreibung einiger typographischen Seltenheiten Mainz 1800, med sådan omsorg upptagit de flesta af Schoiffers tryckta arbeten, icke nämner denna. Wår Auctor inskränker sig blott att ansefra tryckangifwelsen och nämner att boken är Charactere Gothico impressus, uran att angifwa hwilka Typspecies i den den blifwit använd. Som bekant är hafwa Literatörerne neml. indelat de Schoifferske Typerna, i fyra hufwudspecies: Misfalltyper, med des underafdelningar: Donattyper och Choraltyper; Rotatyper, med des underafdelning, Catholicon: typer; Bibeltyper och Paulustyper,

hvilka alla hafwa sin särskilda, konstens wi-
dare utveckling och Schoiffers berömdanden för
densamma, utmärkande karakter; hwarwid
bör märkas att enheten i det, som man kallar
Bokstäfvernas Corpus, bestämmer till hvil-
ken hufvudslått hvarje underafdelning bör hö-
ra. Då nu Schoiffer icke wid uppfinningen
af ett nytt Species bortlade bruket af det äs-
dre, utan använde dem om hvarandra (så
t. ex. är Pauli de s. Maria Scrutinium Scri-
pturarum, år 1478, tryckt med Paulustyper,
men Turcrecremati Expositio in Psalmos,
samma år tr. med Bibeltyper, o. s. w.) så
insat en hwar wigten af att nogare angifwa
denna specifika olighet i hvarje särskild boks
typographiska karakter. Af lika anledning,
för att utfinna konstens fortgång, hade warit
att wigt att äfwen en närmare beskrifning
blifwit meddelad om de, sid. 54 nämnda S.
Augustini de Civitate Dei Libri XXII, tr.
i Rom af Arnold Pannartz 1470, för jem-
förelsen skull med den af Schoiffer, med Bi-
beltyper till Text och Notatyper till noter, år
1473 tryckta upplaga af samma bok. Hvad
Pannartz angår, är det om honom bekant,
att han började afwika från sin lärars gothi-
ska bokstäfver och närma dem till utseende af
de sedan så kallade Romerska; deremot är det
wisserligen en märkvärdighet att han, enligt
Auctors uppgift, redan 1470, hade tryckt en
bok helt och hållet med characteribus roma-
nis. — En annan märkvärdighet hade wisserli-
gen gjort den sid. 57, förligen nämnda Mam-
trektus super totam Bibliam, Venet. 1479,
förligt af en närmare beskrifning. Den är
neml. tryckt af Nicolaus Jenson, hvilken
Chr. Fr. Waldstade will göra till Donst och
uppfinnare af Boktryckerkonsten (se S. Ges-
ners Buchdruckerkunst 3 Th. s. 98. 114.)
Det första af dessa påstående weberlägger nu

nämde bok, emedan wid dess slut Nicolaus
Jenson kallas Vir Gallicus. — Hvad åter
den sid. 64, anförda Behende und Häbsche
Rechnung etc. angår, så förtjenar derwid att
anmärkas, att wid slutet läses icke Im 1489.
Jare. utan Im 1489 Jare; att Bokens förf-
attare hette Johann Widmann, som inhem-
tas af Företalet, hwilket börjas: Johannes
Widmann von Eger Meyster in den fre-
yen Kunsten zu Leyptzick entbeut Mey-
ster Sigmunden von Sundmule Beyeris-
cher Nation Heyle er.; att Boktryckaren
Conr. Kacheloffen, med denna bok, först bör-
jade att gifwa de arabiska zifferorna ett pryds-
ligare utseende och 4, 5 och 7 ungså de
nu brukliga form, hwaremot de fordom teck-
nades sålunda: 2. 3. A. och att denna af
229 blad bestående bok, är till formatet 16:0,
icke 8:0, som det här uppgifwes. — Angående
de Ländska Upplagen af St. Britas Reve-
lationer (sid. 65), hade förligt nämnas:
att den består af 702 sidor; att en af våra
äldsta målare i Swertze, WadstenaMunken
Gerard, skatt de träsnitt, med hvilka boken
är zirat; att den icke har något titelblad, utan
börjar med Epigramma Libri presentis och
att denna edition är utmärkt rar, emedan af
densamma icke trycktes mera än 300 Exem-
plar på Papper och 16 på pergament, och af
dessa uppgingo de fleste i rök, wid den eldsvä-
da, som år 1495 härjade Wadstena Kloster.
Bon Otternman kände af denna bok ej flere
än Sex exemplar och således blifwa de kända
Exemplarens antal, med de tvenne i Wäster-
ås-Bibliothek befinneliga, in alles Åtta, så
framt icke något af dem är ett af de, som
Otternman omtalar. I anledning deraf, är
det att beklaga, det man ej wet hwarifrån
något af dessa Exemplaren kommit (se sid.
24). — Denna upplaga beskrives af Wadstena

Klosters föreståndare, mignadsbe med den första, i Rom år 1477, beskrifva Redaktion af Stiftarinnans Uppenbarelser. Slutligen vill Rec. nämna, att han wid alla dessa Bokbeskrifningar med ledsnad saknat uppgift öfwer bladens antal, om de äro försedde med paginering, Custoder eller Blodtecken: om Kristen är i spalt eller den går öfwer bladen, m. m. som hörer till Karakteriserandet af en boks utseende.

HAMMARSKÖLD.

Nya Handlingar af Kongl. Wetenskaps- och Witterhets-Samhället i Göteborg, 2:dra Delen. Göteborg, Norberg. 1817, 94 sid. 8:o.

(Slut fr. N:o 45.)

Sedan — såsom wi anmärkt — Förf. kunnat en historisk exposition af de pädagogiska systemer, som under det förflutna århundradet woro rådande, skrider han slutligen (s. 72, 94) till ett kritiskt bedömande af desamma. Han visar att de alla hvilade på basen af den bekanta Lockiska satsen: att alla våra kunskaper endast uppkomma genom de yttre objekternas intryck på vårt sinne eller rättare vår hjerna, som dessförinnan är en fullkomlig tabula rasa. En sådan åsigt måste följaktligen förwandla all uppfostran till ett blott handverk: det unga sinnet föreställde man sig som en mjuk klump, hvilken man kunde knäda till hwad form man behagade, och det kan icke nekas — ty huru få menniskor gifwas, som äga nog ursprunglig sjelfständighet och sinnesfasthet, att från första barndomen omgifne af sådana tillförsäkrade, icke emottaga intrycken af en skrämmande pregel? — det kan icke nekas, säga wi, att dessa dresbrer ej så-

wida förträffligt lyckades, som de upphäfdt all egen individualitet hos sina lärjungar, förwandlade dem till automater, rörande sig i ewigt enahanda, af en mekanisk pligt, bestämda honor.

Hade det lyckats dessa pädagoger, att på sitt sätt uppfostra menskligheten, så skulle de hafwa förwandlat werlden till en skådebanan der det går högst fredligt, men tillika högst tråkigt till, och der man slutligen knapt hade behöft öppna munnen, innan man redan woro förstädd. Ty icke handlingen blott, äfwen tanken skulle stöpas i wisja former: alle hwad som icke passade för dem, måste borthyllas. Och hwad kunde nu twenne till kropp och själ fullkomligt homogena warelser hafwa att meddela hwarandra? Derigenom förswann all energi, och menskligheten skulle otwiswelaktigt sjunkit i ett fullkomligt passivitets, tillstånd, om ej äntligen Tänkare uppstört, som räddade henne från faran, att sjelfwilligt hylsa Dumheten såsom det högsta Förstånd.

De äro idéer, hvilka Rec. blott stoftigt kunnat antyda, äro af Förf. ganska flitigt utvecklade. Rec. har derwid ingen enda inwändning att göra, emedan de helt och hållet öfwerensstämma med hans egen öfvertygelse. Wisserligen skulle äfskilligt kunnat tilläggas; men det sagda synes så mycket mer tillräckligt, som de fordnade uppfostringsystemerna, hwilkas hufwudsakliga syfte war att motarbeta naturen, nu mera tyckas smärningom förlora sitt anseende. Till de loford som denna nyttiga Skrift förtjenar, må äfwen tilläggas detta, att dess Skrifart, med den läsart hvilken är Hr Hammarskölds stil egen, äfwen förenar en bildning och sorgfällighet om språk och periodbyggnad, hvilken man hos denne Förf. icke allrid träffar.

Register

öfver

Svensk Literatur-Tidning för år 1817.

Theologiska Kunskapsarter:

	Dogmatik.	
Tänkar om Hades		• 731
	Homiletik.	
Predikningar af Sjögberg, 3:e Saml.		• 623
Högskolepredikan af Wikander		• 628
Profpredikan af Kellenius		• 628
” ” ” ” af Wocerlius		• 628
	Ascetik.	
Föslag till Svensk Psalmbok af Wallin		• 161, 177, 193
Morgons och Afton=Offer		• 633
Kaller och Upprättelsen		• 633
Tröst för den Votriflige		• 665

Kyrko-Historia.

Om Christendomens tillstånd i Uffen, af Buchanan		• 366, 383, 410
Protocoll wid Prestmötet i Hernösand 1817.		• 443
Utdrag ur engelska Missions Societetens Berättelser		• 462
Berättelse af Sw. Bib. Sällskaps Comités för år 1815.		• 590
” ” ” om Westersås BibelSällskaps 3:e Sammankomst		• 591
Protocoll i Lands BibelSällskap 1815, samt Stadgar för samma Sällskap		• 415
Wisby BibelSällskaps Handlingar		• 591

Theologiska Samlingar.

Tidskrift för Religionens Vänner. 1:a Häft.		• 657
---	--	-------

Juridiska Kunskapsarter:

	Statistik.	
Försk till en ny Svensk Statistisk Journal, Häft. 1:4		• 1, 17, 145, 187, 225, 249
	Polis.	
Om Arbets och Correctionshus		• 285

Philosophiska Kunskapsarter:

Naturphilosophi.

Några delar af Naturkunnigheten, på ett nytt sätt betraktade D. 4. . 235

Philologiska Kunskapsarter:

Grammatik.

Praktisk Lærobok i Tyska Språket, af Heinrich
 Rudimenta Linguæ Græcæ Aukt. M. Norberg. . 255.
 . 265, 299, 401, 427

Witterhet:

Kritik.

Horatius, med anmärkn. af Stamberg . 764

Lyrisk.

Wieböl. Del. 1:2. . 651
 Horatii Över och Exoder, öfversatta af Adlerbeth . 737, 753
 Ord till Musiken wid Jubelfesten i Upsala, Mariefred och Fahlun . 767
 Jubelsång af Brandt . 767

Epik.

Marne, af Ling . 273
 Vladimir den Store . 817

Romaner:

En Wamsell i Stockholm . 63
 Julius måfwärdiga Öden. Del. 1:2. . 80
 Sigurd och Thilda . 511
 Hustru med tre Männer . 95
 Håjeda's Hoarne, af Schilling. Del. 1:3. . 496
 Häkromster wid Grafwen, af Lafontaine Del. 1:3. . 191, 620
 Thomas Rillarwurm, af Laun . 288
 Penntagefriarne . 447
 Bogateller. 1:a Häft. . 463
 Helwin och Ellina . 621
 Albert och Louise . 719
 Awinnan, af Schilling . 735

Dramatiska.

Wallenstein, af Schiller . 241, 257
 Dalens Söner, af Werner. 1:a Häft. . 320, 353, 449
 Grannarne, af Picard . 448

Verldshistoria, af Löhr. 2:a Band.	• 270
Sammandrag af Svenska Historien, af G. H.	• 653
De tre sista Århundradernas Historia, af Eichhorn. 4:de Bandet	• 673
Handbök i de gamla Grekernas Historia, af Heeren	• 681
Handlingar rörande Skandinavien's Historia. Del. 1.	• 497, 513
Chronologiske Register öfwer Handl. i Sw. Historien. Del. 1:2.	• 497, 613
Föreläsningar öfwer Nilm. Historien, af Dippsold. Del. 1:2	• 801

Geographi och Topographi.

Finland, af Kr. Nils. Del. 1:2.	• 289, 337, 369, 385, 412, 769, 785, 812
Beskrifning öfwer Dalsfogs Socken, af Lignell	• 303
Das Felt de Azaras Reia, i S. Amerika	• 604
Jorden och dess Invånare, af Zimmermann 3:e och 4:de Del.	• 607, 639

Lärdoms Historia.

Hist. Bibliothecæ Gymn. Aros. Auct. Schröder	• 823
--	-------

Physiska Kunskapsarter:

Botanik.

Svensk Botanik, af Willberg och Swartz. 7:de Bt	• 65, 81.
---	-----------

Ornithologi.

Catalogus Avium in Museo Gustavi Paykull	• 367
--	-------

Ekonomi.

Om Skånska Stenkolsverket, af H. Eric. Gr. Ruth	• 477
---	-------

Affhandlingar:

Försök att bestämma Religionsbegreppen m. m.	• 17, 33, 91, 97, 113, 129
Utmärkning, i anl. af No 50, föreg. å: g	• 15
Anteckningar rörande Svensk Folkläsning	• 465, 481
Om de senaste Uppträden i Danska Witterheten	• 510, 523, 542, 545
Bref till Redaction af Svensk Literarur Tidning	• 532

